

VET TES TAM EN TVM
NOV TAM TVM
Dei
Sub Numine
Viget

ARKIV

FÖR

NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

ERIK BRATE GUSTAF CEDERSCHIÖLD HJALMAR FALK
MARIUS HÆGSTAD FINNUR JÓNSSON KRISTIAN KÅLUND
ADOLF NOREEN LUDV. F. A. WIMMER

GENOM

AXEL KOCK.

TJUGONIONDE BANDET.

NY FÖLJD.
TJUGOFEMTE BANDET.

C. W. K. GLEERUP.
LUND.

OTTO HARRASSOWITZ.
LEIPZIG.

LUND 1913.

LUND
BERLINGSKA BOKTRYCKERIET
1913

Innehåll.

Det danske stød og urnordisk synkope.

Ganske kort för den höjtbegavede forsker Anders Pedersens sörgeligt tidlige død udkom en afhandling af ham under navnet "Dansk og urnordisk akcentuering" (Arkiv XXVIII s. 1 ff.), der består af to dele, en negativ og en positiv. I den förste drager han stærkt til felts mod det meste af hvad der hidtil er skrevet om det danske stød og dets forhold til den i svensk og norsk anvendte akcentueringsmåde. Hverken Storm, Verner eller Jespersen, ja knap engang Marius Kristensen, der dog behandles med större agtelse, finder nåde for hans kritiske öjne; og lad mig strax indrömme, at det virkelig på flere punkter er lykkedes forfatterens skarpsindighed at påvise mangler og svagheder ved argumenter, der er brugt af de nævnte forskere. Men dærmed er ikke sagt, at deres teorier — eller det der er kommet ud som en slags helhedsresultat af deres betragtninger og som også, omend ikke uden forbehold, er godkendt af Axel Kock — skulde være helt forfejlet, som Anders Pedersen gerne vil ha os til at mene. På flere steder kan man ikke frigöre sig for det indtryk, at hans kritik er rettet mere mod enkelte muligvis uheldige udtryk, som er sluppet vedkommende i pennen, end mod det han ved en mere velvillig læsning kunde ha fået ud som den egentlige inderste mening.[1]) Men jeg skal forøvrigt ikke prøve på at påvise dette i enkeltheder eller gå Anders Pedersens förste afsnit igennem punkt for punkt; senere hen vil der være flere lejligheder til at vise at jeg endnu anser det for forsvarligt at opretholde alle de virkelig betydningsfulde bestanddele af den tidligere teori.[2])

[1]) Dette gælder særlig polemikken mod Verner s. 17 ff.

[2]) Jeg kommer ikke ind på forholdene i sammensætninger som *vogn-*

Efter sin kritiske gennemgang og afvisning af tidligere forskeres forklaringsforsøg kommer Anders Pedersen s. 35 til sin egen positive teori, som han indleder med den bemærkning, "at man må søge grundlaget for en forklaring av stødet i organernes forudgående stilling, således som denne gennem uomtvistelige sproghistoriske kendgerninger lader sig fastslå". Jeg understreger her ordet kendsgerninger og slutter mig til hvad Anders Pedersen siger s. 16 (dær rettet mod Verner): "Når man vil give en sproghistorisk forklaring, er det altid misligt at gå ud fra en hypotese (især når den er usikker) og herfra deducere videre; udgangspunktet bør være kendsgerninger eller, i mangel derav, en hypotese, der lader sig kontrollere". Det vil nu være min opgave at gå Anders Pedersens teori igennem punkt for punkt; jeg kan dærved følge hans egen ordning, der udmærker sig ved klarhed og overskuelighed.

I.

Udgangspunktet er en tredeling af sprogstoffet, hvor de to förste klasser har stød på dansk, den tredie ikke; de føres tilbage til deres urnordiske grundformer, hvorved forholdet "i al sin simpelhed" kommer til at se således ud:

**landa* > *lan'd* (I)
**skiliðanz* (akk. pl. m.) > *skil'te* (II)
**wini* (akk.) > *ven* (III).

"Nu ved vi, at disse 3 typer repræsenterer 3 avsnit av synkoperingens historie i den rækkefølge, som angives af de tilføjede romertal".[1]) Stødet viser sig herved "at stå i organisk sammenhæng — vi skal senere se hvilken — med hele synkoperingsprocessen og at være ældre end dennes yngste avsnit" (III).

---

stang, *söndag*, hvor jeg er tilböjelig til at fastholde min opfattelse som naturligere end Kocks; mht. typen *genganger* har Kock måske ret.

[1]) Det siges ikke, hvorpå dette beror, men meningen må være: I efter lang stavelse, II indlyd efter kort, III udlyd efter kort stavelse.

Her begynder strax mine betænkeligheder. Den förste er af rent logisk art: er slutningen virkelig så sikker som den tar sig ud for forfatteren, der s. 39 uden at ha anført flere grunde siger: "efter at vi nu har set, at stødet hænger sammen med de urnordiske endelsers bortfald..."? For at simplificere ser jeg foreløbigt bort fra klasse II; se nedf. mit afsnit VII; enten man mener at den hører nærmest sammen med I eller med III, kan man nemlig opstille forholdet kronologisk som forfatteren gör, blot at man i sidste tilfælde sætter skellet mellem det stødudviklende vokalbortfald og det andet på et senere tidspunkt. Tar vi altså kun hensyn til de to hovedklasser, lyder forf:s ræsonnering således: vi ser overensstemmelse mellem den gamle synkopering og tvedelingen af sprogstoffet i stødte og ikke-stødte ord, altså er der en (årsags)sammenhæng mellem de to fænomener. Tvingende er den art slutninger jo ikke, undtagen når det kan vises, at der ikke er nogen anden måde at forklare overensstemmelsen på. Forskellen mellem klasse I og klasse III er den, at i I har vi lang og i III kort rodstavelse; denne forskel findes både för og efter synkoperingen. Der er nu ikke det fjerneste i vejen for den antagelse, at denne længdeforskel kan ha virket med til at frembringe differentieringer på to helt forskellige tidspunkter. Man kan altså sige: "I urtiden fremkom synkope efter lang stavelse tidligere end efter kort. Mange hundrede år efter denne tid udviklede stød sig i lang, men ikke i kort stavelse." Denne antagelse af to i tid adskilte virkninger af samme årsag vinder i höj grad i sandsynlighed, når vi ser at det slet ikke er urtidens kvantitetsforhold, men en langt senere tids kvantitetsforhold der blir afgörende for de faktisk foreliggende stødtilfælde. På den ene side få vi ikke stød i et *våd*, *hud*, *led* (en), *spyd*, der i urtiden havde lang vokal (diftong): on. *vāð*, *hūð*, *leið*, *spjōt*;[1]) på den anden side får

[1]) Meget sjældent høres dog *hu'đ*, *spy'đ* nu med lang vokal og stød.

vi stød i ord, der senere har fået konsonantforlængelse, nemlig *tam* og de andre på *-m*. Denne sidste klasse søger Anders Pedersen at forklare ved at sige, at efter forlængelsen "falder disse tilfælde ind under analogien fra de oprindelige langstavelsesord". Men heri ligger skjult en indrömmelse af at overensstemmelsen mellem synkoperingsloven og stødloven ikke er fuldstændig.

Min anden betænkelighed går ud fra tvivl om den opstillede kronologi for den gamle synkope. Trods al beundring for den skarpsindighed, der er udfoldet navnlig af Kock for at udrede disse vanskelige forhold, er jeg i betragtning af det virkelig ringe og usikre materiale, hvorpå slutningerne hviler (runestene, hvis tolkning og navnlig datering ingenlunde står fast, og omlydsforhold, der dog måske tillader andre forklaringer) meget betænkelig ved at la tidspunkterne for vokalsvind gælde for "uomtvistelige kendsgerninger" eller dog "hypoteser der lader sig kontrollere", som Anders Pedersen vil. En velgörende modsætning til hans usvigelige sikkerhed og tillid danner hans mester Axel Kocks beskedne indrömmelse (Arkiv VII 361) "att man här rör sig på en osäker mark."

II.

Selve Anders Pedersens grundlag er altså efter min mening i allerhöjeste grad usikkert. Men lad os alligevel gå videre og se, hvilken bygning han opfører på dette fundament. Vi kommer först til en anden side af den gamle synkopes kronologi. Det hedder s. 39: "Det er tilstrækkelig kendt, at de urnordiske korte vokaler *a*, *i*, *u* ikke er bortfaldne samtidig, men således, at *a* forstummede tidligst". Atter her sikkerhed, hvor andre ikke er så sikre. Noreen siger i Pauls Grundriss[2] 564: "gleichzeitig mit *a* schwindet *i*"; i Altisl. gr.[3] 112: "Synkope tritt am frühesten bei *a* ein, wol etwas später bei *i*, am spätesten bei *u*; aber die zeitlichen

differenzen sind ziemlich unbedeutend" og i anm.: "Vielleicht ist *i* in pänultima nach langer silbe schon früher als *a* in ultima synkopirt worden".

Uden at anfægtes af tvivl bygger Anders Pedersen videre på sin kronologi, der, når man stiller de forskellige momenter op (lang og kort stavelse, slut- og indstavelse, vokalernes beskaffenhed) kræver allermindst syv forskellige perioder for synkopering. Næste led i slutningsrækken er, at da rækkefølgen med *a* för *i* og *u* er den omvendte af hvad vi skulde vente på grund af vokalernes klangfylde, følger dæraf "med nødvendighed" at vokalerne har været hviskede eller stemmeløse. Her er jeg nu på grund af erfaringer i de levende sprog, hvor sådanne hviskede eller ustemte vokaler kan iagttages, tilböjelig til at tilråde en viss forsigtighed med antagelse af dem som "lydlovlige" i fortidsperioder; deres forekomst er nemlig ret lunefuld, så at samme person snart har stemme og snart ikke i samme ord eller forbindelse. Endvidere findes de, hvor jeg har hørt dem, kun ved ustemte omgivelser eller dog, hvor et stemmeløst öjeblik (dæri indbefattet pause) findes enten umiddelbart för eller efter vedkommende vokal. Det forekommer mig meget unaturligt at anta at de gamle nordboer skulde ha udtalt det andet *i* i **skiliðans* eller i **winiz* (for blot at ta to af A. P:s egne exempler) uden stemme midt i stemte omgivelser (der vedblev at være stemte); det er dog langt lettere at anta bortfald uden stemmetab som i dansk og engelsk *nom*(i)*nativ*, eng. *bus*(i)*ness*, sv. *Sver*(i)*ge* osv.

Men lad os skænke forfatteren også denne usandsynlighed og følge ham videre. Han fortsætter: "Den umiddelbare følge av akcentreduktionen i de urnordiske levissimusstavelser blev altså den, at der efter alle stavelser med fortis 1 påfulgte et pust, som, da den oprindelige kvalitative forskel svarende til de tilgrundliggende vokaler her bliver uden betydning, kan fremstilles som et *h*, altså en strubespirant".

Hvorledes, udbryder man uvilkårligt, den kvalitative forskel er betydningsløs — men for et öjeblik siden havde den jo den betydning, at *a* kunde svinde för *i*! Hvad skal jeg nu tro af disse to forskellige udsagn om de samme vokaler? Og skal jeg tro at de svandt, således som det forudsættes lige til s. 39 nederst, eller at de blev, som det doceres fra øverst s. 40, omend i en anden skikkelse? Det er nemlig disse gamle vokaler, der gennem *h* skal være blevne til stødet og som sådant leve den dag idag i dansk udtale.[1])

III.

Vi er nu nåede til det springende punkt i bevisførelsen. Umiddelbart efter den sidst citerede sætning fremsættes det meget kort, som om det var den simpleste ting i verden: "Når denne spirant derefter går over til sin tilsvarende klusil, har man stødet". Denne overgang indtrådte, efter hvad vi jo andetsteds har fået at vide, kun ved de ældste lag af "synkopen", ikke ved det yngste (*ven*). Hvorfor denne forskel? Intet svar. Og er overgangen i sig sandsynlig? Vi ser ganske visst i sprogene overgange fra hæmmelyd til de tilsvarende lukkelyd, især i forlyd, som i *þing* > *ting*, sjældnere

[1]) For ikke at komme til at göre forf. uret ser jeg mig om efter en forklaring af de påpegede modsigelser. Jeg kunde tænke mig det sagt, at vokalerne kun svandt i den skrevne form, men levede videre i en form, der vel var hørlig, men ikke fremtrædende nok til at blive betegnet i skrift. Men rent bortset fra, at denne forklaring slet ikke lar sig forene med A. P:s udtryk (synkope, bortfald, forstumme, forsvinde), gör den ikke ende på vanskelighederne. Holdt de gamle nordboere op at betegne vokalen, når den mistede stemmen? I så fald må jo *a* være blevet ustemt för *i* og *u* — men det er stik imod alle erfaringer i levende sprog, hvor tværtimod *i* og *u* altid er mere tilböjelige til ustemthet end *a*. Eller betegnede runeristerne vokalerne endnu i deres ustemte form, så disse först udeblev i skrift, når de gik over til strubeklusilen? I så tilfælde skyldes der os et bevis for at *h* lettere går over til stød, når mundstillingen er åben end når den er mere lukket. Og A. P. synes da også at gå ud fra at alle disse *h*-lyd på een gang gik over til stød. Hvordan man end vender og drejer det, kommer man ikke til noget, der kan forsone de enkelte led i denne del af Anders Pedersens teori.

därimod i ind- og udlyd som her. Men er nu overgangen *h* > stød fuldt parallel med *þ* > *t* eller [*x*] ("ach"-lyd) > *k*? Det er i stemmebåndenes stilling, forandringen skulde foregå; men dær har vi midt imellem udgangspunktet (*h*) og slutpunktet (stød) den stilling, der betinger stemme. Vi er med andre ord i A. P:s teori fra stemme, i min analfabetiske betegnelse ε1, gået til ε2 for at motivere endepunktet ε0[1]). Dette ser betænkeligt ud som en omvej. I virkeligheden finder vi da netop også i dansk stødet overalt knyttet til stemte lyd: hvor vi har ustemte lyd, indtræder netop intet stød (sml. nedf. om stødets fysiologiske beskaffenhed). Anders Pedersen har selv nogen fornemmelse af sammenhæng mellem stød og tilnærmelse mellem stemmebåndene, idet han fortsætter: "Man indser imidlertid let, at denne overgang kun gik for sig, når den konsonant, der gik umiddelbart foran den ustemte vokal, var stemt; ved en foregående ustemt konsonant var stemmebåndene nemlig for langt fjærnede fra hinanden til, at en overgang som den nævnte let kunde indtræde. I dette tilfælde (som f. eks. *fisk*) blev resultatet da simpelthen, at det udlydende pust forsvandt sporløst". Vi kommer siden til tilfælde, hvor forf. selv synes at ha glemt dette; her vil jeg hævde at overgangen fra *h* til stød slet ikke forekommer mig så simpel som det ser ud hos ham, og at en mængde af de former vi efter hans teori må opstille, er vanskelige, ja næsten umulige, at udtale: jeg er bange for, at han er en smule hildet i "papirfonetik" og ikke helt igennem har udtalt de af hans egen teori krævede former höjt for sig selv eller andre.

Jeg er nu nået til ende med forfatterens udviklingsrække og har overalt fundet usandsynligheder. Og det er jo ikke så, at vi her har at göre med en mængde bevisgrunde, anførte for at støtte en enkelt påstand eller bevise et enkelt

---

[1]) Hvor det græske bogstav betyder organet (ε = strubehodet) og tal angir afstand.

faktum: i så tilfælde kan det jo godt være at en hel del indicier, skönt hvert for sig ikke er synderlig beviskraftigt, tilsammen kan frembringe nogen sandsynlighed.[1]) Nej, her er det en kæde af led knyttet til led, hvoraf hvert enkelt helst skulde være bærekraftigt. En kæde er jo så svag som sit svageste led, og her forekommer det mig unægteligt at der er mange svage led, der hvert for sig er bristefærdige. Men lad os for at være fuldt ud billige mod forfatteren nu tilsidst undersøge, om han ved sin svagt underbyggede hypotese er nået til en formulering, der bedre end den af ham forkastede stemmer med de faktisk foreliggende forhold — först i det område indenfor de dansktalende egne, der har stød, og dærnæst udenfor dette område; man har nemlig efter forf:s antagelse haft stød i alle nordiske sprog og han anstrenger sig også for at godtgöre dets tidligere forekomst udenfor dansk.

IV.

Ved den følgende oversigt over de forskellige klasser af ord, hver her kun repræsenteret ved nogle få typiske exempler, betegner jeg for kortheds skyld den hidtidige teori, hvorefter stød er udviklet forholdsvis sent ud fra akcent 1 ved lang stemt lyd eller lydgruppe, som A, og Anders Pedersens teori om urnordisk stød som B. Ved ordet "ligefrem" mener jeg: uden særlige antagelser af forskydninger eller analogi.

1. Ikke-stød i *ven*, *føl*, *kar*: kort vokal med kort konsonant; ligefrem efter A og B.

2. Ikke-stød i *fisk*, *fast*, *skaft*: kort vokal med ustemt konsonant(gruppe); ligefrem efter begge teorier.

3. Stød i *uld*, *skind*, *mand*, on. *ull*, *skinn*, *mann*: kort vokal med lang stemt kons.; ligefrem efter begge teorier.

4. Stød i *ko*, *so*: lang vokal uden konsonant; A ligefrem, B analogi, idet vi jo her ikke har nogen urnordisk

[1]) Dette er netop efter min mening tilfældet med den af Storm og Verner grundlagte stødteori.

synkope. Hertil hører også sjællandsk *du*, *nu* og flere lignende med stød, hvor rigsmålet har kort vokal fra de sætningssvage anvendelser.

5. Stød i *tam*, *gram*: kort vokal med senere forlænget *m*; A ligefrem, B analogi.

6. Ikke-stød i *guld*, on. *gull*, *gulv*, *sølv*: kort vokal med senere forkortet stemt konsonant(gruppe); ligefrem efter A, efter B må ordene haft stød, som siden er mistet. (Tab af tidligere stød antages også af Kock QF[1]) 39). Hertil også *man* som forkortet form af *mann* ("mand").

7. Stød i *vennen*, *føllet*, *karret*: udvidede former af klasse 1; ligefrem efter A, hvis vi antager konsonantforlængelse[2]) för stødets udvikling i det hele (ligesom den må antages i flt. *venner*); efter B byder Anders Pedersen på hele to forklaringer, den ene analogi efter forlængelse, den anden kan efterlæses hos ham s. 38 (gammel inkorporation af artiklen, hvorefter ordene behandles som **skiliðanz*).

8. Stød i *ben*, *sol*: lang vokal (efter diftong) med stemt konsonant; A ligefrem, efter B skal vi nok ha stød, men det fulgte oprindelig efter konsonanten og må senere være vandret til sin nuværende plads mellem vokalen og konsonanten.

9. Stød i *halm*, *arv*, *arm*, *barn*, kort vokal med to stemte konsonanter; A ligefrem, B ligesom ved foregående klasse stød, der er vandret fra udlyden ind i ordet.

10. Stød i *hånd*, *blind*, *vold*: det samme som forrige klasse, blot at den anden konsonant her er en lukkelyd i oldsproget; A ligefrem, efter B samme forhold som i 8 og 9, her forøget med vanskeligheden (for ikke at sige umuligheden) af at udtale stød efter lukkelyden *d*.

11. Stød i *sogn*, *ager*, *edder*, *vand*, on. *sōkn*, *akr*, *eitr*, *vatn*: efter vokalen först en ustemt lukkelyd, som nu er enten

[1]) Med QF betegner jeg Kocks bog i samlingen Quellen und Forschungen 87, "Alt- und neuschwedische accentuierung" (1901).

[2]) Nogen fuldt ud lang konsonant behøver man ikke engang at anta, se bemærkningen i mit slutafsnit, s. 30.

blevet til en stemt hæmmelyd eller er bort-assimileret, dærefter en stemt lyd; A ligefrem, efter B (se Anders Pedersen s. 40 anm.) först stød efter den anden konsonant, senere vandring som ovenfor; her er der imidlertid den yderligere vanskelighed, at stød skulde være udviklet efter den stavelsedannende konsonant i anden stavelse, hvor det ikke er let at udtale det.[1]) Ord som *binder*, *bønder*, *synger* frembyder omtrent de samme forhold som *edder* osv.

12. Ikke-stød i *hassel*, *axel*, on. *hasl*, *ǫxl*: ligefrem efter A (som i nr. 2); efter B skulde vi imidlertid efter de urnordiske lydforhold vente stød her lige så godt som i klasse 11; men er det så siden forsvundet, da det på sin vandring er stødt på en hindring? eller hvorfor?

13. Stød i *vinter*, *synker*: ligefrem efter A; efter B nærmest som 11, men den omstændighed at lukkelyden er bevaret som sådan, synes mig at göre stødets springen-om, som er nødvendig efter B-teorien, særlig betænkelig.

14. Stød i *mus*, *gås*, *viis*, *sot*, *greb* (on. *greip*), *krøb* (on. *kraup*), *båd*, *ud*, *bog*: lang vokal (eller diftong) efterfulgt oprindelig (og tildels endnu) af ustemt lyd; efter A ligefrem, men efter B skulde stødet jo ikke udvikles efter disse konsonanter (lige så lidt som i *fisk*). A. Pedersen, som ikke nævner noget tilfælde, der hører til denne meget talrige og vigtige klasse, må vel anta at stødet er overført på den ad analogisk vej.

15. Stød i *folk*, *hjælp*, *sank*: vokal efterfulgt af *l* eller nasal + lukkelyd. Efter A ligefrem, efter B skulde vi intet

---

[1]) Jeg kalder disse ord tostavelses, hvilket de efter almindelig fonetik er, såsnart *n*, *r* efter den ustemte lukkelyd er stemt. Til een stavelse blir *vatn* kun når *n* som på nyisl. er ustemt; at den ikke har været det på olddansk, synes at fremgå af assimilationsresultatet. Men på den anden side, hvis *n* har været stemt, og hvis A. P. har ret i at der efter det til en viss tid fulgte et *h*, så må de gamle nordboer ha været i besiddelse af ret ualmindelige udtaleevner for i *soknh*, *vatnh* at bevare *n* stemt. Var imidlertid *n* ustemt, skulde der efter A. P. ikke udvikles stød, og ordene byder ham i hvert fald et slemt dilemma.

stød ha, så at den ventede form stemmer med den i jysk og delvis i fynsk almindelige; Anders Pedersen forklarer s. 40 rigsmålets stød ved analogi, efterat den förste konsonant, som han antar var ustemt, var blevet stemt, "hvilket da kunde tænkes at være sket forholdsvis tidligt i sjællandsk, i hvert fald på en tid, da analogien støttedes ved den for alle de pågældende tilfælde fælles musikaliske akcent, i jysk-fynsk derimod senere eller under forhold, hvor den musikalske akcent ikke længere kom i betragtning". Efter min antagelse behøves analogi hverken til forklaring af den østlige eller vestlige form, og forskellen beror alene på at på den tid, da stødet udviklede sig, var udtalen af den förstkommende konsonant lidt kortere på jysk end på sjællandsk, hvilket stemmer godt med at jysk jo også på andre måder særpræges ved korte former (bortfald af ə, forkortelse af *skow*). Antagelse af ustemt *l* og *n* er overflødig, da lydene faktisk er stemte over hele Danmark; for at grunde sin lære om ustemte lyd henviser Anders Pedersen s. 22 til at den kendte vestnordiske assimilation *mp* > *pp*, *nt* > *tt*, *ŋk* > *kk* ingenlunde er fremmed for dansk. Nu er det ganske visst god logik heraf at slutte, at næselyden var ustemt, hvor den blev bortassimileret; men det er mindre god logik også dæraf at slutte, at den var lige så ustemt i de tilfælde, hvor *mp*, *nt*, *ŋk* er bevaret den dag idag — men det er jo netop dem der er tale om her.

16. Stød i låneordene *skilling*, *høker*, *frøken* osv. Ligefrem efter A, senere analogi efter B.

Et gennemsyn af denne liste vil formentlig få to ting til at vise sig med stor tydelighed. Den förste er, at Anders Pedersens teori meget ofte lar stødet komme frem, ikke just i de gale ord — det har han undgået ved på det afgörende sted at indföje ordene "efter fortis 1" og dærved udelukke ord med den anden akcentform [1]) — men på de gale

[1]) Fx. *bryllup* < **bruðihlaupa*. I øvrigt er det vanskeligt at se nogen

steder i ordene, tit steder hvor det næppe kan udtales; dærfra er det så senere sprunget over til det sted, hvor vi nu finder det, og hvor den hidtidige teori netop venter at finde det, nemlig mod slutningen af en lang vokal eller af den förste stemte konsonant efter en kort vokal.

Den anden er at Anders Pedersen i langt större omfang end den tidligere opfattelse må gribe til analogi for at forklare at ordene har stød. Dette føler han selv (se s. 35 i begyndelsen af afsnit III), uden at det afskrækker ham. Nu må det indrömmes, at analogi også på akcentområdet spiller en stor rolle; men jo færre de tilfælde er, som man har at gå ud fra, hvor stødet er kommet "af sig selv", des mindre blir sandsynligheden for en massevis overførelse af stød fra dem til alle de andre ord, hvor vi nu finder det. Jeg lægger dærfor stor vægt på, at efter ham havde klasserne 4, 5, 14 (meget vigtig) og 15 fra förſt af ikke stød. Med hensyn til klasse 5 siger Anders Pedersen (s. 8—9): "Når nu tiden kom, da *m* forlængedes, så at stammer som *lim*, *tam* fik lang stemt rodstavelse, hvorledes — kunde man spørge — vilde disse ord da kunne undgå ad analogiens vej at udstyres med det strubelukke, som tilkom alle de ord, med hvilke disse havde ekspiratorisk-kromatisk akcentuering og (nu også) kvantitet tilfælles?" For mig er dette ikke så umuligt; se mine bemærkninger nedf. (s. 18) om analogi.

V.

Efter Anders Pedersens opfattelse er stødet ur-, altså fællesnordisk. På den allerstörste del af dette område — det sydligste og østligste dansk, endvidere svensk, norsk (muligvis på en lille strækning nær), færøisk, islandsk —

grund til at den synkoperede vokal snarere skulde blive ustemt (eller den ustemte vokal snarere blive til stød) efter den ene end efter den anden tonebevægelse.

findes der jo imidlertid den dag idag ikke spor af stød, og det vil dærfor ikke undre, at han har været ivrig efter at vise, at der dog også udenfor Danmark findes fænomener der kunde tyde på at man virkelig har haft stød, selv om dette siden er forsvundet. Han har fundet tre ting, hiatfænomener, sv. *mpn* og oldn. rimforhold. Lad os nu se dem igennem.

1. Her siges (s. 45): Ord med hiat får lydlovlig i de nordiske sprog akcent 1. "Antager man, at akc. 1 forekom ledsaget af stød [man mærke denne forsigtige udtryksmåde, der skal dække over at der selv efter A. P. jo var mange tilfælde af akc. 1 uden stød] allerede i den fællesnordiske sprogform, bliver dette fænomen ikke blot let forståeligt, men næsten selvfølgeligt. Når man udtaler to vokaler, der støder sammen uden at danne diftong og altså udgør to stavelser, vil der mellem disse indtræde strubelukke... Men når strubelukke i forvejen fandtes i sproget og altid som led av akc. 1, så forstår man let, at overhovedet alle ord med denne ejendommelige artikulation antog alle de egenskaber, som konstituerede den daværende akc. 1".

Slutningsmåden er måske ikke helt tvingende; det behøver vi imidlertid slet ikke at opholde os ved, da nemlig begge præmisserne er uholdbare, både den fysiologiske og den historiske. Hvad den förste angår, da er det jo slet ikke nødvendigt at ha strubelukke mellem to vokaler der støder sammen uden at danne diftong. Kun meget få sprog anvender strubelukke på denne måde — og i dem er det endda, ret beset, slet ikke for at holde vokalerne ude fra hinanden, idet de også har strubelukke efter konsonant, nordtysk fx. foran *a* i *sein alter* lige så vel som i *die alte*. De fleste sprog har gladelig to eller tre vokaler efter hinanden uden strubelukke; A. P. behøvede ikke engang at forlade sit modersmål for at se utallige exempler: *due*, *lue*, *roe*, *pi(g)e*, *si(g)e*, *Vium*, *Sneum*, *Roar*, *kaos*, *Noah*, *prior*,

Diana; ordforbindelser som *stå op*, *gå ud*, *de* (*di*) *unge*, *vi ønsker*; tre vokaler i *dueunge*, *dueurt*, *li*(*g*)*e ud*, *de* (*di*) *uartige*, *hva*(*d*) *i alverden*. Der er her ikke spor af hiatofobi; og at vi heller ikke i tidligere tid har været nødt til at "udfylde" hiaten ved stød, fremgår efter min mening af den traditionelle latinudtale, der jo så tro afspejler sprogets almindelige lydregler. Vi har ikke stød i *fui*, *deest*, *deus*, *deum*, *dei*, *deos* osv., og når vi har stød i *deerit*, *fuimus*, *laicus*, beror det ikke på at der fulgte vokal efter den förste vokal, men på at den stod i trediesidste stavelse, sml. stødet i *debilis*, *oculus*, *Caligula* osv. — At heller ikke de gamle nordboere følte nogen trang til at lukke af mellem to vokaler, fremgår noksom af de bekendte sammentrækninger *sjā* < *sēa*, *tjā* < *tēa*, *frjāls* < *frīhals*, *Sjōlfr* < *Sæulfr* osv. (som jeg har behandlet fonetisk og sammenstillet med lignende udviklinger i andre sprog i min Fonetik s. 531)[1]).

Heller ikke den sproghistoriske præmis til Anders Pedersens slutning er uangribelig. Den skyldes Axel Kock, der (se QF s. 59, § 125 ff.) har hævdet at hiat på urnordisk har medført akcent 1. Dette støttes på at akcent 1 findes dialektalt (fremhævet af mig) i flere klasser af ord med hiat. Da dansk i hans betragtninger spiller en meget stor rolle, og da det er de danske former jeg ubetinget kender bedst, skal jeg holde mig til dem; jeg formoder at mine betragtninger med de nødvendige, selvsagte ændringer, finder anvendelse på de af Kock anførte vestmanlandske, solørske og andre former, hvor også akc. 1 er funden i tilsvarende ord.

[1]) En för-fonetisk grammatik skabte begrebet hiatus på lignende måde som den för-videnskabelige fysik skabte begrebet horror vacui. Hvad der endnu ofte kaldes "hiatusfyldende konsonant" beror i virkeligheden på en forskydning i stavelsegrænsen, så at en del av en vokal kommer til at danne en "medlyd" til den følgende vokal, sml. min Fonetik § 406 anden halvdel, hvor dog kun det forhold omtales, at den anden stavelse har stærkere tryk end den förste; forholdet er ikke væsentligt anderledes, hvor en svagere stavelse følger efter en stærkere. — Marius Kristensen (Ark. XV 64)

Först har vi nogle participier på *-ende*. Hvis vi her i hiat havde fået udviklet akc. 1 og stød, skulde vi da först og fremmest vente det i sådan et ord som *fjende* (ældre *fiende*, *finde*), men her stemmer dansk med norsk og svensk i at ha akc. 2 (sml. også *tyende* og *hynde*, sv. *hyende*). Hvad de andre participier angår, er det vigtigt at göre sig klart, hvor ringe deres rolle er i det virkeligt levende talesprog, idet de næsten aldrig høres udenfor visse meget snævert omgrænsede anvendelser: (1) partc. af bevægelsesverber efter tryksvagt *komme*: *ridende*, *kørende*, *sejlende*, *farende*, *løbende*, *springende*, *susende*, *styrtende* og måske et par til; därimod kan man ikke på samme måde sige fx. *komme talende*, *komme smilende* med tryksvagt *komme*; her har vi nu *komme gående*, der ikke har stød og *komme roende*, der også hyppigt er stødfrit. (2) partc. af tilstandsverber efter *blive*: *liggende*, *siddende* o. fl.; her er antallet af brugelige former endnu mere indskrænket, idet man ikke kan sige fx. *blive tiggende*, *skrivende*, ikke engang *blive smilende*, *tænkende* istedenfor det idiomatiske *blive ved at* . . .; her træffer vi nu de hyppige forbindelser *blive stående* og *blive boende* — uden stød (sjældnere bruges *blive gående*, ligeså uden stød). (3) i levende adjektivisk anvendelse bruges nogle ganske enkelte participier i aldeles fastslåede forbindelser; hertil hører af s. k. hiatverber næppe flere end følgende: *på stående fod*, *et stående udtryk*, *gående post*, *holde det gående*, *ha kreatur gående*, *et diende barn*, *en troende kristen* (et tr. menneske), *gloende kul*, *en kløende finger* (også med andre subst.), *de her boende* (mennesker osv.), *den gryende dag;* men alle disse er stødfri, de fleste altid og hos alle,

tænker på hiatusfyldende stød i *moden*. Men forholdet med stød i *moden* og flt. *modne* må vel forklares som i *gylden*, *gyldne* (hvordan de så begge skal forklares, blir en anden sag). Hvis det var hiatus der var med i spillet, skulde adj. flt. behandles som verbet *modne (modnede, modnende)*, hvor vi ikke har stød. Også *d* [*đ*] er vanskeligt, og ordets historie i det hele uopklaret.

enkelte af de sjældnere (*diende*, *gryende*, *troende*) kan høres med stød, men de stødfri former er dog efter mit skön langt overvejende. (4) i levende adverbiel anvendelse bruges en del ord på *-ende* i forstærkende udtryk: *skinnende hvid*, *svingende fuld*, *pinende gal*; af de os her beskæftigende verber træffer vi her kun *gloende rød* og *slående rigtig*, begge uden stød. Det viser sig altså ved denne undersøgelse, at i alle de tilfælde, hvor et participium af et verbum på vokal er i så levende brug, at man kan være ganske sikker på, at formen huskes fra gang til gang og altså er genstand for virkelig tradition, dær træffer vi netop stødfri former.

Dærimod er det rigtigt at vi har stød i sådanne participier som *viende*, *friende*, *riende*, *knyende*, *flyende*, *dyende sig*, *syende*, *sneende*, *leende*, *tøende*, *strøende*, *groende*, *snoende sig*, *kroende sig*, *flående*, *sående*. Men ikke en eneste af disse former anvendes tit nok til at huskes fra gang til gang; de dannes på ny hver gang man har brug for dem og sættes da sammen af infinitiven, der har stød, og endelsen; de er mer eller mindre unaturlige og halvt eller helt litterære. På grænsen mellem de to klasser står vel (en) *gøende* (hund), (den) *døende* (fægter), (de) *seende* (i modsætning til blinde); men her vil man da også træffe stærk vaklen, idet nogle vil udtale disse former med stød og andre uden; sml. ovenfor *diende*. Betegnende er forskellen mellem det huskede *gloende* (= glødende) uden stød og det hver gang nydannede *gloende* med stød (= stirrende stift eller frækt); skönt jeg som sagt siger *en troende kristen* uden stød,[1]) vil jeg dog næsten uvilkårligt komme til at sige ordet med stød i en sætning som "han listede sig ind, *troende* at hun sov" (i talesproget: i den tro); ligeledes i "han stod, *kløende* sig bag øret". At infinitivens form er det bestemmende, ses af *skuende*, *truende*, *luende*, *kuende*, *snuende*, *gruende*, *biende*, *sviende* uden stød, svarende til inf. på *-ue* og *-ie* med ud-

[1]) Den fastslåede forbindelse *stå til troende* har aldrig stød.

talt *-e*; var hiatreglen rigtig, skulde vi jo også her ha stød. Med hensyn til partc. af enstavelsesinf. er Broberg (Univ. jub. Blandinger I 299 og Marius Kristensen (Arkiv XV s. 64) komne en lille smule ind på den her hævdede opfattelse ("Jo mere nutidsparticipiet er egenskabsord, desto mere er det tilbøjeligt til flydetonen; jo mere det er tidsord (verbum), desto mere helder det til stødtonen"); men de har hverken fat på den for mig centrale forskel mellem huskede og dannede former eller på den sproghistoriske slutning, at de förste (uden stød) repræsenterer det gamle lydforhold, og at vi dærfor her ikke har med noget hiatusfyldende strubelukke eller med nogen ved hiatus udviklet urnordisk akcent 1 at göre.[1])

Ved ordenstallene på *-ende* har vi ikke så mange tilfælde at gå ud fra som ved partc.; men da subst. *tiende*, der i hvert fald er en husket form, ikke har stød, kan man vel gå ud fra at de stødfri former af *niende*, *tiende* (og *syvende*) repræsenterer traditionen, og at de ved siden deraf forekommende stødte former er fremkomne som nydannelser, hvorved man har tænkt på de stødte grundtal *ni*, *ti* (*syv*). Kun ganske enkelte steder i Norge og Sverrig har disse ordenstal akc. 1.

For at forklare stødet i *kostald* konstruerer Kock en form **koastall* med akc. 1 på grund af hiat; jeg finder det naturligere at antage indflydelse fra *ko* ved nydannelse i dette ret unge ord ligesom i *kro'stue*, *å'bred*, *lo'gulv* m. fl.; og det samme gælder subst. på *-er* (*frier*, *seer*) og *-en* (*frien*, *seen* osv.; *slåen* vakler; *ståen* og *gåen* er stødfri, sml. de tilsvarende participier.) Med stødet i *strøelse* er det ligedan; *vielse* uden stød viser efter min mening det gamle forhold. Hvad angår flt-formerne på *-er*, da er indflydelse fra ent. *sø*, *by* i forbindelse med indflydelse fra de gamle *køer*,

[1]) Kocks forsøg (QF s. 59) på at påvise, at de ikke-stødte participier tidligere havde kons. efter rodvokalen, forklarer ikke alle formerne.

søer til *ko*, *so* (on. *kȳr*, *sȳr*, gammel akc. 1) tilstrækkelig til at forklare stødet; det københavnske *broerne* (= forstæderne) uden stød er sikkert den gamle traditionelle form, medens *bro'erne* med stød er nydannet efter ent. [1]) I hvert fald hjælper hiatforklaringen ikke overfor *roning*, *såning*, *syning*, *snoning* med stød.

Om Kocks metodiske grundsætning, der får ham til at antage gammel akc. 1 i flerstavelsesord, blot den findes hist og her, skal jeg siden sige et par ord. Her vil jeg kort göre opmærksom på en principiel modsætning i anvendelsen af analogiforklaringen: medens Kock og Pedersen især taler om analogi fra ubeslægtede ord af lignende lydskikkelse (samme stavelsesantal og lign.), tror jeg at der er en langt stærkere tilböjelighed hos de talende til, i det öjeblik de skal bruge en form, at danne denne i overensstemmelse med en anden form af samme ord: *syende*, *syning* efter *sy*, *svinske* efter *svin* og *svinsk* osv. Den af Kock antagne art analogi vil jo navnlig kunne göre sig gældende, hvor der er en aldeles fastslået, gennemgribende overensstemmelse, så at en viss ordbygningsform altid eller så godt som altid er forbunden med een og samme akcent; på denne måde er på svensk eenstavelsesord og akcent 1 forbundne i bevidstheden. Men såsnart vi kommer til tostavelsesformer, har vi jo fra gammel tid haft nogle med akcent 1 ved siden af mange med akcent 2, og betingelserne for analogivirkninger i een bestemt retning har altså ikke været særlig stærke. Noget lignende gælder om stød, og det vel at mærke både efter min og Anders Pedersens teori: der har været og er eenstavelsesformer med og uden stød og på den anden side to- og flerstavelsesformer med stød. Der er her ikke aldeles bestemte holdepunkter for sprogfølelsen, og den ændrer derfor i reglen heller ikke de gamle akcentforhold, selv

[1]) For at forklare *skeer* uden stød behøver vi altså ikke at mindes at ordet tidligere har haft *ð*. *Frøer* kender jeg kun med stød.

hvor ordene får en stavelse mer eller mindre end de havde i forvejen.

Medens altså svenske tostavelsesord, der senere er blevne eenstavelses, har fået akcent 1, således *mor*, *far*, *värld*, er forholdene anderledes på dansk. Infinitiver som *se*, *te*, har fået akcent 1, allerede i meget gammel tid, da de fra at ha været tostavelses blev eenstavelses; at de har fået stød, kan dærfor ikke undre. Men senere forkortelser fører ikke til samme resultat. *Far*, *mor*, *sa*, *la*, *a*, *klær*, *provst* for *fader*, *moder*, *sagde*, *lagde*, ældre *ave*, *affue*, *klæder*, *provest*, har ikke fået stød, skönt de ellers opfylder betingelserne for stødets indtræden; i daglig tale høres også *nöin*, *maið*, *nå·n* hyppigt for *nögen*, *meget*, *nogen* uden at få stød.[1]) *Verden* har ikke stød, og vel sagtens har dette været en medvirkende grund til artiklens fastgroen. I en række andre ord er eenstavelsesformen, der, såvidt jeg veed, dog ikke er overleveret for alles vedkommende, senere afløst af en ny tostavelsesform på -e [ə]. Dette skyldes en subtraktion (se min afhandling om subtraktionsdannelser, i Festskrift til Vilh. Thomsen 1894 s. 29): "*kjortel* kan ikke direkte gi formen *kjole*; men *kjortlen* blir til *kjolen*, og *kjortler* til (*kjorler*, se Kalkar) *kjoler*; og idet her *n* trækkes fra som artikel istedenfor *en*, eller *r* som flertalsendelse istf. *er*, får vi den nydanske form med *e*". De andre exempler jeg kender er: *arne* af *arn*, on. *arinn* | *davre* af *dawordh*, on. *dagverðr* | *fine*, alm. i daglig tale, for *figen* | *hode*, ligeså, af *hoved* (skriftsprogets *hovede*

[1]) Vi har stød i nutidsformerne *træ'r* for *træder*, *ta'r* for *tager*, *ha'r* for *haver*, *spæ'r* for *spæder*, *klæ'r* for *klæder*, det *ska'r* ikke for *skader*, alle i daglig tale, *har* også nu i alle stilarter; da flere af disse er svage verber, skulde vi ha ventet akcent 2 i dem. Når vi nu også har stød i inf. *træ'*, *ta'*, *ha'*, *spæ'*, *klæ'*, veed jeg ikke om dette er ligedannelse med nutid, eller om vi her har et ældre lag af forkortelser end de oven nævnte; ved siden af *ta'* og *ha'* findes også former med helt kort vokal og følgelig uden stød *ta* og *ha*. — Når *far* og *mor* kan få stød i *min far*, *min mor*, er det på grund af forbindelsen og må sammenstilles med stød i *den samme*, i *lil* i *morlil* osv. (Dania IV. 230.)

existerer knap som talt form) | *kele*, alm. i køkkensprog for *kedel*, *kell*, *kiell*, on. *ketill* | *kegle* af *kegel* | *kjole*, se ovf.; *kioll* findes en sjælden gang overleveret, se J. Monrads Selvbiografi s. 7 | *knogle* ved siden af *knokkel* | *konge* af *konning; kong* bruges foran navn som trykløs form | *kugle* af *kugel* | *mynde* af *mjøhund*, *myøende*, *miøend*, on. *mjóhundr* | en *nögle* af *nøgel* (Holberg) sv. *nyckel* | et *nögle* af *nøggel*, on. *hnykill?* | *penge* af *penning* (sjælden i ent.) | *pinse* af *pingiz*, *pingets* | *skagle*, sv. *skackel*, *skakel*, on. *skǫkull* | *stövle* av *støvel*, *støffuel* | *töjle* af *tøyel* (Holb.), on. *tygill* | *vable* af *vabbel*, *vaffle* | *vejle* af *vedel*, *weil*. Disse ord kan ikke helt stilles sammen med de andre, hvor der også er "föjet et *e* til", fx. *avne*, on. *ǫgn*, *gumme*, *øxe* osv. (se listerne hos Jessen i Årbøger f. nord. oldkyndh. 1867 s. 375, Falk og Torp, Dansknorskens lydhist. 1898 s. 176): dær har nemlig den oprindelige form een stavelse og akcent 1; når vi nu har to stavelser og akcent 2 (stødfrihed), kan det altså ikke skyldes subtraktion af artiklen i ental, men udelukkende subtraktion af *r* i flertalsformen. Fremdeles har vi klassen *bredde*, *dröjde*, *höjde*, *tyngde*, *vidde*, *dybde*, *længde*, *mængde*, alle med stød[1]) svarende til de opr. eenstavelsesformer uden -e; her vil Kock (QF § 110) se tysk indflydelse, men der er intet i vejen for at forklare dem som indfødte former, idet de hyppigt forekommende bestemte former *bredden* osv. har dannet udgangspunktet for subtraktion, hvorved man (ligesom ved *verden* for *verd*) slap fri for den ubekvemme udlyd *d*, der især efter en anden konsonant var noget man ikke var vant til fra andre ord.[2]) Disse ord er talende vidnesbyrd om, at man havde mindre imod at få tostavelsesord med stød end mod at ændre tonelaget analogisk; dette vises også ved

[1]) Ved siden af *dy'bdə* findes også den forkortede form *dybdə*, følgelig uden stød.

[2]) *Halvden* (*hælften*) findes næsten kun i forbindelse med den bestemte artikel i "til hælvten"; som ubestemt form anfører nogle *hælvt*, andre *hælvte* eller *hælvde*.

udtaleformer som *kor'ə*, *sbor'ə* for *kurv*, *spurv*, og ved *arrig* [ar'i] for *arg*.

2. Det andet vidnesbyrd om stød udenfor dansk finder Anders Pedersen i visse indskud af *p* efter *m* i svensk. Kock har Ark. XVI 258 ff. gjort opmærksom på, at i Lexicon lincopense (1640) vexler *-mpn* i udlyd med *-mn-* i indlyd foran vokal (*nampn*, *ämne*); i Spegels Guds verk (1685) anvendes *-mpn* i udlyd, *-mbn-* i indlyd foran vokal. Kock finder grunden hertil i en formodet ustemthed af udlydende *n*; men Anders Pedersen siger: "Når man imidlertid tager hensyn til, at *mpn* hørte hjemme i enstavelsesformer d. v. s. former med akc. 1, og forudsætter, at akc. 1 havde stød, vil man se, at denne vanskelighed [ved at anta at *n* spontant var blevet ustemt] forsvinder: når stødet faldt mellem de to nasaler, forstår man let, hvorfor den labiale lukkelyd netop her blev ustemt". A. P. tænker sig altså en lydform i det syttende århundredes svensk som *nam'pn*. Men jeg veed ikke hvordan han vil forklare at flere ældre sv. texter også har *p* i *mpn* i de tilfælde hvor de to nævnte senere texter har *mn* eller *mbn*. Og selv i disse to texter, der gör forskellen, stemmer den, som man kan se af Kocks exempler, langtfra med fordelingen mellem de to akcenter, idet vi i den förste finder *fampntagh*, *nampnkunnig*, *nämpna*, *jempna*, i den anden *nämpna*; dette er lettere at forstå efter Kocks end efter Pedersens forklaring. Hvor indskudt *p* findes foran andre konsonanter, har vi det også i tilfælde med akc. 2, fx *skiämptas*, *sampwit* (Kock s. 263, 264) — men disse ting, der dog i höj grad taler mod A. P:s teori, nævnes aldeles ikke i hans afhandling, sålidt som at han dog snarere måtte vente stødet efter *n*, (hvor synkopen har fundet sted) end mellem *m* og *n* i *nampn*.

Jeg anser det nu for höjst sandsynligt at det indskudte *p* (og *b*) overhodet slet ikke har været udtalt i ældre svensk. Såsnart der opstår svenske grammattikere, gir de udtrykke-

lig den regel, at *p* og *b* i disse forbindelser er stumt: Columbus 1678, Aurivillius 1693, Lagerlööf 1694, altså samtidig med det anførte skrift af Spegel; og hermed stemmer det da fortræffeligt at denne sidstnævnte forfatter i et senere skrift (1712) ikke længer følger sin tidligere regel, men skriver simpelthen *mn* overalt (Kock s. 260, 261). Skrivemåden *mpn* findes nu ikke alene på svensk, men er i det 13. til 16. eller 17. århundrede overordentlig hyppig i det meste af Vesteuropa, i latin, i fransk, i provençalsk, katalansk og vel også andre romanske sprog, fremdeles i engelsk; exempler vrimler og kan let findes i de almindelige ordbøger, sål. *dampnare*, *dampnation*, *impne* = *hymne* osv. Men intetsteds synes lyden *p* at ha været udtalt; Sandfeld Jensen henviser mig til et sted i Gröbers Grundriss I 864 anm. 2, hvor dette udtrykkelig udtales med hensyn til moderne katalansk. Jeg er tilböjelig til at forklare denne skrivevanes opståen således, at man var vant til at skrive *mps* og *mpt* i *sumpsi*, *sumptus* og mange analoge ord, hvor udtalen stadig har vaklet, og hvor den eneste forskel på udtalen med og uden *p* er en minimal tidsforskydning i ganesejlets bevægelse (se min Fonetik s. 503, for engelskens vedk. min Modern Engl. Grammar 7. 7). Dærfra overførte man så skrivemåden *mp* på andre tilfælde og havde ved *mpn* istedenfor *mn* den særlige grund, at denne stavemåde skabte en tydelig angivelse af at det virkelig var *m* og *n*, man havde med at göre, hvad der ved datidens bogstavformer nok kunde være praktisk, idet de fem ens streger kunde læses som *mn* eller *nm* eller *um*, eller *mu* eller *nin* eller *inn* osv. (Af lignende grunde skrev man som bekendt, især i England, *o* istedenfor *u* ved *m* og *n*). Men hvordan det end forholder sig hermed, står Anders Pedersens tolkning af *mpn* som vidnesbyrd om svensk stød på yderst svage fødder.

3. Den tredie omstændighed, som efter vor forfatter tyder på stød udenfor dansk, er visse af Hjalmar Falk iagt-

tagne ejendommeligheder ved skjalderimene (Arkiv X 125 ff.). Heller ikke her kan jeg følge Anders Pedersen, ti for det förste findes der mellem Falks exempler flere, der har akc. 2 i nynordiske sprog og sikkert altid har haft denne, sålænge sprogstoffets akcentuelle tvedeling har været til. For det andet passerer det her A. P. at han glemmer sin egen indskrænkning i reglen om støds udvikling af synkopevokalen, nemlig efter ustemt konsonant: når *r* ikke tages med i rim som *vátr* : *báti*, *líkr* : *ríki*, *Knútr* : *úti*, *nætr* : *gæta*, *rítr* : *líta*, *tíkr* : *ríki* eller *t* i *slíkt* : *líkar*, så skal det efter A. P. s. 48 bero på at der var stød efter konsonanten, men som han jo har sagt s. 40 "man indser imidlertid let at . . . ved en foregående ustemt konsonant var stemmebåndene for langt fjærnede fra hinanden til, at en overgang som den nævnte [til stød] let kunde indtræde". Jeg behøver altså til gendrivelsen af hans rimteori slet ikke at lægge nogensomhelst vægt på, at der selv med antagelsen af den er flere tilfælde, som han kun kan klare ved hvad han kalder "metrisk frihed". Hvad han i det hele skriver om dette tredie moment, er hverken bevisende eller overbevisende.

VI.

Jeg kan fatte mig meget kort om det særlig vestjyske stød, da det jo, som også erkendt af Anders Pedersen, er indtrådt uafhængigt af akcent 1 eller 2. Han tænker sig det opstået af et *h*, der er fremgået som på islandsk af lange lukkelyd. Jeg er mere tilböjelig til at tro at vi har haft et *p*, *t*, *k* med strubelukke samtidig med mundlukke, med andre ord en "skarp" ("ren") tenuis som i de romanske sprog osv., og at der så har fundet en forskydning sted med hensyn til tid, så at strube-tillukningen (men ikke oplukningen) nu indtræder för mundtillukningen. Resultatet er ganske det samme som i de af mig iagttagne nordengelske tilfælde

af stød (se Fonetik s. 615, Mod. Engl. Grammar I s. 414). Dette passer både når lukkelyden kommer efter vokal og efter konsonant. For det sidste tilfældes vedkommende skriver A. P. s. 43, at han mellem forbindelsen ustemt *l* + *t* og stemt *l* + *t* tænker sig et mellemtrin med *l* halvvejs stemt og halvvejs ustemt, skematisk udtrykt "stemt l + ustemt l+t"; men her vil det, skriver han videre, "naturligvis let ske, at den særlige *l*-artikulation under lydens ustemte del forsømmes, og at der således mellem *l* og *t* falder en udånding uden stemme og med neutral organstilling, altså-$l^h t$-.. Vi føres til også her at antage en art aspiration (*h*), hvorfra overgangen til strubelukke som før bemærket er let". Jeg anfører dette som et exempel på "papirfonetik"; man prøve at göre det efter, og man vil se hvor unaturligt det er her at opgi tungespidsstillingen for *l* og indta en neutral stilling — og så er det desuden uden den allerfjerneste betydning for forfatterens udviklinger, da det for ham væsentlige jo er overgangen i strubehodet mellem åben og lukket stilling, og den kan foregå lige let eller lige svært, hvordan så end de øvre organers stilling er; og når nu lukket dernede er dannet, blir det da endelig også ligegyldigt for hørevirkningen, om organerne er i *l*-stillingen eller i en såkaldt "neutral" stilling. [1])

---

[1]) Marius Kristensen (Ark. XV s. 50 og 53) bruger til forklaring af det samme vestjyske stød sådanne udtryk som "vanskeligheden ved at fastholde en langsomt aftagende tvetoppet aksent i stavelser, hvis afslutning var tilböjelig til at danne skarpt afskåren aksent" — man prøve på at udtale (eller blot på papiret at tegne et billede af) "en langsomt aftagende tvetoppet akcent"; for mig er det hele absolut gådefuldt. Der fortsættes med delvis gentagelse nederst på samme side: "Jo mere udpræget den lange stemte lyd har været, des vanskeligere har det været at fastholde en skarpt afskåren stavelseslutning [ja men hvorfor så ikke opgi den?] og des nødvendigere måtte stødet være som hjælpemiddel til at fastholde den. På samme måde kan vi også sige, at jo mere stavelseudlyden var tilböjelig til at afskære stavelsen skarpt, med andre ord, når en stemmeløs klusil fulgte efter kort stemt lyd, jo vanskeligere måtte det være at fastholde en svagt dalende tvetoppet aksent." Det eneste jeg tror at forstå af dette, er at Marius

VI.

Ovenfor lod jeg Anders Pedersens mellemste synkopeklasse ligge, hans exempel var **skiliðans* > *skil'te*. Den bortfaldne vokal stod her i den mellemste stavelse. Forf. slutter sig her til Axel Kocks teori om disse synkopers sammenhæng med akcentuationen, se Ark. VII 354 ff., QF s. 50 ff., blot at han i sin klasse II kun tar de tilfælde der har kort rodstavelse, da de langstavelses hører ind under hans I. Jeg retter mig dærfor i de følgende kritiske bemærkninger imod Kock mere end imod Pedersen; jeg tillader mig at ta de enkelte underafdelinger i en anden orden end Kock.

På dansk gör vi en forskel mellem fortidsformerne *dömte*, *pinte*, *skilte*, *kendte*, *lånte*, *sprængte* og mange andre (uden stød) og de ens stavede flertalsformer og bestemthedsformer af participerne (med stød). Da begge former efter gammelnordiske forhold skulde ventes ens akcentuerede, må een af dem ha fået sin akcent ved analogi. Efter Kock er de ustødte former udviklede ved analogi fra andre flerstavelsesord, og de stødte (akc. 1) repræsenterer altså det oprindelige forhold. Her må jeg imidlertid ligesom Marius Kristensen (Ark. XV 62) göre gældende, at "en del af disse ord i talesproget i virkeligheden er uböjelige. Det hedder i daglig tale både *han blev dömt* og *de blev dömt*, og herfra kan enstavelsesaksenten let være overført til de i det höjere sprog böjede former". Jeg tilföjer at den adjektiviske brug som i *de dömte forbrydere*, *pinte sjæle* osv. også er ret sjælden i talesproget. Dærimod er fortidsformerne *han dömte ham til tugthuset*, *han pinte sin kone* osv. jo så dagligdags, at de åbenbart huskes fra gang til gang og i denne form over-

---

Kristensen synes at mene, at "skarpt afskåren akcent" har noget med lukkelyd at göre, hvad det jo ikke har, idet vi fx. på dansk har skarpt afskåret akcent (eller, som jeg kalder det, fast tilslutning) lige så vel i *kamme* som i *kappe*, i *kande* som i *katte* osv. Iøvrigt er M. K:s udtryk for mig kun mörk tale. Men for vort hovedspörsmål er som sagt dette vestjyske stød uden betydning.

leveres fra slægt til slægt. Efter almindelige kriterier er formodningen altså for at stødet i flertalsformerne (eller den til grund for det liggende musikalske akc. 1) er uoprindeligt. Efter min mening har vi i modsætningen mellem *lærd*, *død* med stød og det böjede *lærde*, *døde* uden stød en afspejling af det gamle forhold, men i *lært*, *født* og flt. *lærte*, *fødte* med stød i modsætning til *han lærte*, *hun fødte* noget nyt, analogisk.

Kock anfører endvidere flt. [og bestemthedsform] af adjektiver på *-sk* som *fynske*, *svinske*, *synske*, *fjendske*, *hundske*, *bondske*, *springske*, *skælmske* med stød, der efter ham viser fællesnordisk akc. 1. Han har her overset at der er andre adjektiver på *-sk*, hvor vi ikke har stød i de böjede former, men det samme skifte som mellem *go'd* och *gode*, nemlig *dansk danske*, *svensk svenske*, *fransk franske*, *spansk spanske*. Selvom der ikke er flere end disse fire, vil det dog ses at de vejer langt mer end mange flere af kaliberen *svinske* eller *springske*, der sikkert hører til den slags former som den talende danner for sig selv, når han får brug for dem, medens former som *danske* og *svenske* i höj grad bærer præget af at være huskede former på grund af deres hyppige anvendelse;[1]) og de tyder på at sådanne adjektiver oprindelig har haft samme vexlen mellem akc. 1 i de ubõjede og akc. 2 i de böjede former som *god* [2]) osv.

Med hensyn til komparativerne finder jeg også en vedligeholdelse af det gamle forhold i forskellen mellem *længer* [læŋ'ər] on. *lengr* og *læng*(*e*)*re* [læŋ(ə)rə] on. *lengri* og ligeså talesprogets *bedder* [bæđ'ər] on. *betr* og *bedre* [bæđrə] on. *betri*, og er dærfor tilböjelig til at tro at den svenske og norske akc. 1 i komparativer ikke er fællesnordisk. Også stødet i

[1]) Vokalen i sg. *dansk* forklares jo netop ud fra flt-formen (Noreen, Altisl. gr. § 151).

[2]) Stødet i *svinske* osv. stemmer jo også med *svin*. Vi har analogistød også i ord som *ke'miske, fy'siske* osv., i *skum'le* og andre adj.

de böjede superlativer på dansk (*længste*, *höjeste* osv.) ligesom akc. 1 i enkelte egne af Sverrig kan let forklares ved analogi, da de uböjede former er hyppigere i naturligt sprog, og det samme gælder mer eller mindre om de isolerede ord af forskellig slags, som Kock anfører til fordel for sin antagelse om urnordisk akc. 1 i synkoperede ord.

Det vil ses at jeg her fraviger den af Axel Kock (Ark. VII 353) opstillede metodologiske grundsætning: "Sannolikheten talar för att akc. 1 är samnordisk även i sådana ord, som numera använda denna akcentuering i endast ett bland de tre nordiska språken, om denna akcentuering ej kan annorlunda förklaras." I modsætning dærtil siger jeg at hvor de forskellige sprog går fra hinanden i henseende til akcentuering, må vi bedömme sagen på samme måde som med hensyn til andre lydforhold, altså ikke på forhånd anta at det ene i alle tilfælde er det oprindelige, men afveje sagen omhyggeligt i hvert tilfælde (eller hver gruppe af tilfælde) for sig, og særlig ta hensyn til den ellers overalt anerkendte regel, at hyppige dagligdags former snarere end sjældne må formodes at afspejle den udvikling, der ikke er krysset ved analogi. Det forekommer mig, at man på nogle punkter ved anvendelsen af dette princip kommer til mere harmoniske formuleringer af de gamle akcentforhold og deres forhold til nutidstilstande end det er lykkedes den höjtfortjente hovedforsker på nordisk akcentlære at opstille. Vi slipper således særligt for alle vanskeligheder ved at forklare akc. 2 i sammensætninger af den hyppige type *stenhus*, hvor der utvivlsomt er bortfaldet en vokal i kompositionsfugen, og hvor Kock antager at man först har haft akc. 1 og forholdsvis sent i alle de nordiske sprog har ombyttet den med akc. 2. Hans udtalelser herom (Ark. VII 357, QF 142 ff.) er ikke overbevisende.

VII.

Det eneste punkt i Anders Pedersens bevisførelse for den af ham opstillede formodning, jeg ikke ovenfor har omtalt, er hans paralleller fra andre sprog. Den fra litauisk s. 52 f. [1]), hvorefter man endogså skimter stød i det urariske (urjafetiske, urindoeuropæiske) grundsprog, er imidlertid så løst underbygget at vi rolig kan la den ligge. Den anden parallel er fra livisk, hvor Vilh. Thomsen har fundet stød og bestemt nogle regler for dets forekomst. Vi har dær på den ene side stød svarende til finsk *h*, på den anden side stød, hvor en i finsk bevaret vokal er bortfaldet — men ganske visst er der intet der tyder på at disse bortfaldne vokaler en gang har været ustemte. Med al beundring for Thomsens geni, der har fået så meget ud af 4—5 timers undersøgelser af een eneste indfødts udtale, kan vi dog ikke formode at betingelserne for stødets opkomst på livisk er nogenlunde udtömmende bestemt; i hvert fald kan ligheden da kun bruges til at bestyrke en i forvejen sandsynlig forklaring af de så meget bedre kendte forhold i de nordiske sprog, ikke til at göre en ellers så uholdbar teori som Anders Pedersens sandsynlig.

Jeg tror nu at ha modbeviist Anders Pedersens nye hypotese så grundigt som den slags hypoteser overhodet kan modbevises. Men jeg tilstår at for min egen opfattelse (hvori for resten min egen andel kun er meget beskeden i sammenligning med hvad der skyldes Storm, Verner og Kock og andre på disse områder) kan der på forskningens nuværende trin ikke føres noget absolut tvingende bevis. Men den har den indre sandsynlighed, der viser sig i, at den på intet punkt strider mod sproghistoriske eller fonetiske kendsgerninger, og at den på en naturlig måde forklarer fordelingen

[1]) Jeg gör opmærksom på, at det der et sted "synes" at være virkeligt stöd, en halv side senere er blevet til "faktisk". Mærk også at det er den "schleifende", ikke den "gestossene" tone, der blir til stød i lettisk.

af det danske sprogstof i de to klasser, ord med stød og ord uden stød. Denne opfattelse er da, kort skitseret, følgende:

Stødet kræver for det förste nordisk akc. 1; dernæst kræver det en stemt lyd at udvikle sig i.[1]) Fremdeles må vedkommende stavelse ikke være helt tryksvag, altså må stemmebåndene være temmelig meget nærmede til hinanden (sml. min Fonetik s. 354 ff.), og den eller de stemte lyd må ha en viss længde, så at stødet ikke udvikler sig ved kort udlydende vokal eller ved kort vokal efterfulgt af den ualmindelig korte konsonant vi har i udlyd i ord som *ven*, *vel*, *fad*, *dog* osv. Denne udlydende konsonant er, som Sweet förstr har erkendt, kortere på dansk end konsonanter i tilsvarende stilling på andre sprog, så at udlændinge, hvad jeg tit nok har erfaret, faktisk har svært ved at opfatte at der er en konsonant. I *rug*, *trug* er det næsten umuligt at afgöre om vi blot har en kort vokal *u* (plus det *h*, der på dansk følger efter udlydende vokal) eller *u* + rundet og på grund af udlydsstillingen extrakort og ustemt åbent *ɣ*. I diftonger, som i *jeg*, *mig*, *lov*, *hav*, opståede af kort vokal + kort hæmmelyd, har vi den samme korte forbindelse af to korte stemte lyd, der ikke tilsteder stødets udvikling.[2])

I indlyd findes derimod ikke denne extraordinære korthed; hvor vi har akc. 2 som i *venner*, *padde*, *tælle*, har vi

---

[1]) Dette sidste gælder også om livisk (Thomsen, Beröringer mellem finske og baltiske sprog 59 f. "Stødtonen kan paa Livisk, omtrent som paa Dansk og paa Lettisk, kun forekomme enten ved lange Vokaler ... eller ved korte Vokaler efterfulgte af en stemt Lyd ... Foran stemmeløse Konsonanter kan Stødtonen aldrig forekomme").

[2]) Når Marius Kristensen, Ark. XV 55, af behandlingen af diftongerne slutter, at stødets opkomst falder för eller kort efter overgangen vokal + frikativ > diftong (et af de punkter, som Anders Pedersen gir sin tilslutning), kan jeg ikke følge ham deri; læren synes nemlig som sin forudsætning at ha det, at diftonger i sig nødvendigt er lange, altså stødmodtagelige (sml. s. 54: "En diftong må være modtagelig for stød, i alt fald er dette sandsynligt"). Men denne lære er ikke andet end et levn af antik prosodi, der ikke passer på dansk: [ai] i *mig* forholder sig ganske som [að] i *fad* osv. Jysk [*væi*] for *vej* er det lydlovlige, rigsm. [vai'] skyldes analogi fra *vejen*.

(i ikke-emfatisk udtale) en konsonant, der ganske visst ikke er så lang som i tilsvarende stilling på svensk, så at vi regner den for "kort", men den er dog sikkert længere end i *ven*, *fad*, *vel*, (ligeså i *veje* med hensyn til andet led af diftongen); og ved akc. 1 har stødet haft plads til at udvikle sig i *vennen*, *føllet*, *karret*, *kiddet*, osv. og ligeledes i *vejen*. En ringe kvantitetsforskel er derfor alt hvad der fordres for at forklare forskellen mellem rigsmålets stød i *mælk*, *hjælp* osv. og jysk stødfrihed i de samme ord; og dette synes mig en ringere og derfor rimeligere antagelse end den at jysk her har haft ustemt konsonant. [1])

Jeg har set flere danske ord med stød optegnede i Abbé Rousselots apparater; fælles for de fleste er en ganske ejendommelig form af de kurver der repræsenterer stemmebåndssvingningerne; hen mod enden af stavelsen blir de temmelig pludselig urolige med mærkelig store udslag (stor amplityde = stor lydstyrke) følgende hurtigere efter hinanden end kurverne i begyndelsen af stavelsen (d. v. s. höjere tone); derpå følger så brat en svagt bølget linie, der næsten er ret. Om Rousselot har ret, når han i denne sidste omstændighed at linien ikke helt er ret, som den vilde være når der ingen bevægelse var i luften, ser et bevis for at stemmeridsen ikke kan være helt tillukket (se Principes de phonétique expérimentale 873 ff.) får stå hen; skönt han personlig overfor mig har benægtet det, er det dog vel sagtens muligt, at de

[1]) Ovenstående formulering af kvantitetsbetingelserne er et svar på Anders Pedersens anke s. 24. Når han dær siger, at antagelse af langt *l* i *halm*, langt *r* i *arm*, "ikke blot ikke finder nogen positiv støtte i sproghistoriske kendsgerninger, men tilmed er i strid med alt, hvad vi ved om konsonantforbindelsers udvikling i dansk", så synes han at glemme, at vi faktisk har langt *l* og *r* i *hjælme*, *arme* osv. osv.; hvis dette strider mod sproghistoriske teorier, kan jeg ikke se andet end at disse teorier fortjener at laves om for at bringes i overensstemmelse med virkeligheden. A. P. taler som om han kun af enkelte lydskriftexempler hos mig kunde se min opfattelse af længdeforholdene ved stød; han har overset, at jeg netop har behandlet dette forhold udførligere end nogen anden og med nye iagttagelser, i Dania I s. 75 f., Fonetik s. 512 f.

tillukkede stemmebånd kan gå svagt op og ned som eftervirkning af de foregående voldsomme svingninger. Men i hvert fald fremgår det af experimenterne, at der som element i vort stød findes en stærk pludselig tilnærmelse af stemmebåndene med höjere tone, selv om muligvis den helt lukkede stilling ikke helt nåes; men stærk tilnærmelse vil jo netop (efter Forchhammer) sige forøget stemmestyrke. Sammenligner man nu dette med Verners forklaring af stødets opståen af akc. 1, vil man se at hans udtryk ikke er så uefne som Anders Pedersens karikeren vil få os til at tro. Når man hvisker et ord med stød, hører man også tydeligt forud for den ved lukkestillingen fremkaldte pause en forstærken af hviskelyden. På den anden side er det mit indtryk, at når udlændinge i udlyd i lidt træg (apatisk) udtale får et stemmebåndslukke, har vi dog noget som afviger lidt fra det ægte danske stød; således hørte jeg det netop forleden igen flere gange i en fransk dames udtale af *André*, *oui*, *cloué*; således også i nogle nordmænds lejlighedsvise *ja* (min Articulations of Speech Sounds s. 46) og i en ret udbredt udtale af *yes* i Amerika, hvorved læberne samtidig lukkes helt eller delvis til (i romaner og vittighedsblade skrevet *yep*). Her savnes netop denne forstærkelse af stemmeenergien för tillukningen, som hører med på dansk.

Findes der i dansk rigsmål nogen rest af toneforskel mellem de to akcenter (bortset fra det lige nævnte ved stød)? Når Anders Pedersen anfører en udtalelse i min Modersmålets fonetik som tegn på at jeg nu helt skulde benægte dette i modsætning til min tidligere delvise tilslutning til Verner i Dania IV 232, så har jeg i virkeligheden ikke opgivet mit standpunkt; jeg tror stadig at høre nogen, omend meget ringe, optone i nogles udtale af *fisk*, *flæsk* i modsætning til *fiske*, *flæsket* (adj.); men jeg vilde ikke omtale dette i min lille populære bog. Anders Pedersen anfører også Vilh. Thomsen imod Verner; han har da overset Thomsens seneste

udtalelse (Tskr. f. filol. 3. r. V. 194: ... "tör jeg dog nu ikke mere så bestemt bestride, at V. for sit vedkommende kan have ret i sin opfattelse").

Hvad tidspunktet for stødets udvikling angår, har Storm og Marius Kristensen fremdraget flere elementer til bestemmelsen. Vi kan sikkert sige, at det er temmelig sent: efter optagelsen af hovedmassen af nedertyske låneord,[1]) efter forlængelsen af *-m* i *tam*, efter assimilationen af *t* i *vatn*, efter udviklingen af stemt hæmmelyd i *ager*, *odder*. Stødet var da ikke ret gammelt, dengang Heming Gad i sin bekendte ytring (1510, fremdraget af Schück, se Kock Ark. VII, 367) gjorde nar af de danske, fordi de "tryckia ordhen fram, lika som the willia hosta, och synas endeles medh flitt forwendhe ordhen i strupan, for æn de komma fram" — hvis der herved virkelig sigtes til stødet.

Jeg ser ikke rettere end at dette er en så god og så velbegrundet stødteori som vi med vore nuværende hjælpemidler og metoder kan vente at nå til, selvom absolut sikkerhed naturligtvis ikke er opnået.

---

[1]) Anders Pedersen bebrejder mig, at jeg, skönt jeg kender og (Dania IV 224) anfører Kocks indvending mod Storms argument om låneordene, dog tillægger dette sidste vægt. Han overser her forskellen mellem mulighed og sandsynlighed; Kock har kun nævnt som en mulighed, at akc. 1 selv med stød kunde være mere lig tysk tonelag end den daværende akcent 2. Jeg indrömmer dette som en abstrakt mulighed (så at Storm altså ikke har ført noget absolut afgörende bevis), men jeg har altid ment at der er langt större sandsynlighed for rigtigheden af Storms opfattelse. Med hensyn til forskellen mellem *bæger* og *høker* har Anders Pedersen sikkert ret overfor Marius Kristensen.

Gentofte ved København, 17 januar 1912.

Otto Jespersen.

Omtvistade frågor i fornnordisk ljudlära.

III. Till frågan om yngre *u*- och *u̯*-omljud i fsv.

Det har, alltsedan Söderberg i sina Anmärkningar om *u*-omljudet i fornsvenskan utförligt motiverade denna redan av Säve framställda mening, varit en så gott som allmänt erkänd sanning, att i de östnord. språken ett kvarstående *u* eller *u̯* normaliter icke framkallat labialomljud. Såsom undantag härifrån påvisar Kock i Arkiv 4: 145 noten och utförligare i Landsmålen XII. 7: 5 ff. det s. k. kombinerade *u*-omljudet (framkallat av en annan faktor jämte ett *u* i ändelsen: *byskuper*, *myklum* o. d. med labial kons. före stamstavelsens vokal osv.), och i sammanhang härmed framställer han sist a. arb. s. 9 ff. den meningen, att även ett kvarstående konsonantiskt *u* (*u̯*) framkallade omljud, om detta *u̯* följde efter ett geminerat *g* (ex. **daggu̯aʀ* > **dǫggu̯ar*, **triggu̯an* > **tryggu̯an* osv.), ehuru eljest ett kvarstående *u̯* icke afficierade stamvokalen (t. ex. **aru̯aʀ* > *arvar*, **rasku̯an* > *raskan* osv.)[1]). Vid denna mening kvarstår Kock i Sv. ljudhist. 1: 303 f., 2: 7 f. beträffande ljudförbindelserna *-aggu̯-* och *-æggu̯-* — beträffande *-iggu̯-* synes han däremot ib. 1: 25 f. ha frångått densamma — och utsträcker ib. 1: 303 f. denna ett kvarstående *u̯*-s förmåga att verka omljud även till förbindelsen *-kku̯*. Noreen utvidgar Altschw. gram. § 70. 2 den av Kock uppställda ljudlagen till att omfatta även ett *u̯* efter stamslutande *k*(*k*), *ng* och *nk*[2]). Till denna vidsträcktare formulering av ljudlagen sluter sig Hultman i Hälsingelagen § 6 och § 19, men tillfogar ytterligare, att

[1]) Härtill sluta sig för danskans vidkommande Torp och Falk Dansknorskens lydhist. s. 115.

[2]) Kock utesluter från ljudlagens verkan forngutn. åtm. beträffande *a*. Noreen är likaledes benägen att från den uppställda regeln undantaga denna dialekt. Jag utesluter i det följande fgutn. från diskussionen.

också ett kvarstående vokaliskt *u* efter *gg*, *kk*, *ng* och *nk* verkat omljud, dock, såvitt av H:s uttalanden framgår, blott av ett kort *a*.

Dessa frågor äro av stort intresse och förtjäna att i sammanhang diskuteras, även om saken delvis ej skulle kunna definitivt avgöras.

1.

Enklast att besvara är den frågan, huruvida, såsom Hultman a. st. menar, i fsv. ett *a* i ställning framför *gg*, *kk*, *ng* och *nk* omljutts av ett kvarstående vokaliskt *u*. Den torde avgjort kunna besvaras nekande.

De enda former H. framfört till stöd för sin mening, äro fsv. *nokur* (*nokor*) pron. och *longo* adv.

Beviskraften i det förra ordet skulle ligga i den parallellism, som H. vill finna emellan isl. *nakkuarr* : *nǫkkurr* å ena sidan, fsv. *nakwar* : *nokor* å den andra. Då vokalisationen i isl. *nǫkkurr* (enligt H.) utgått från sådana former av *nakkuarr*, i vilka ett *u* följde i ändelsen: nom. sg. f., nom.-ack. pl. neutr. *nǫkkur* (< **nakku̯aru*), dat. sg. m. *nǫkkurum* osv., måste enligt H. även fsv. *nokor* gå tillbaka till ett **nakkur-*. Det är emellertid uppenbart, att denna framställning icke är bindande. Vi ha i detta ord utan tvivel att utgå från långt *a*: **nākku̯ar-* < **naikku̯ar-* (jfr t. ex. Noreen Altschw. gram. § 80. I. 4 a och 522. I, Kock Alt- u. neuschw. Accentuierung s. 209, Sv. ljudhist. 1: 340). Det är ovisst, om detta *ā* förkortats redan före inträdet av det yngre *u*-omljudet. I varje fall har det i fsv. fakultativt behållit sin längd (Noreen a. arb. § 522. I). Men i sådan händelse har *ā* blivit *ō* genom kombinerat omljud, verkat av vokalens nasalitet i förening med det kvarstående *u*-et i sådana former som nom. sg. f. **nāk(k)ur* > *nōkur* etc., och härifrån har så den omljudda vokalen spritt sig till hela paradigmet. Det är också möjligt att med Kock Sv. ljudhist.

1: 350 f. antaga, att även ett konsonantiskt *u* i förening med nasalitet åstadkommit omljud (**nākuar* > *nōkuar* etc.), men då härigenom alla ordets former ljudlagsenligt skulle ha *ō* och sidoformerna *nākwar* etc. härigenom bliva mindre lätta att förklara [1]), är detta kanske mindre sannolikt. Ett kort *ŏ* i ordets stamstavelse (fsv. *nŏkur*, Kock Fsv. ljudl. 197, Noreen Altschw. gram. § 522. I) [2]) kan i alla händelser under dessa förutsättningar ha uppkommit genom förkortning i oakcentuerad ställning, liksom *ă* i fsv. *năkur* etc. (Kock, Noreen anförda ställen) av *ā*. — Om emellertid *ā* i **nāk(k)uar-* etc. redan i samnord. tid fakultativt förkortats: **năk(k)uar-* etc., förklaras *o*, såsom Söderberg U-omlj. s. 84 antager (jfr även Kock Sv. ljudhist. 1: 409), naturligt genom omljud på grund av bortfallet *u* i former som nom. pl. m. **nak(k)uariʀ* > **nǫk(k)rir* > *nokrir* etc. Även under denna förutsättning blir således Hultmans antagande av omljud på grund av kvarstående *u* icke nödvändigt eller ens sannolikt.

Vad åter beträffar fsv. *longo* adv., biform till *lango*, bevisas enligt Hultman omljud (genom kvarstående *u*) av den omständigheten, att detta *longo* förekommer i åtskilliga skrifter, i vilka eljest ett ursprungligt *-ang-* tecknas icke med *-ong-* utan med *-ang(h)-*: *lang*, *langan*, *mangom*, *angrar*, *ganghe* osv., varför *o* i *longo* ej kan vara tecken för *å*-ljud, uppkommet genom den fsv. förlängningen: *ă* > *ā* > *å* framför ljudförbindelsen *n(g)*. Det framdragna förhållandet är anmärkningsvärt, men tanken på ett allmänt ljudlagsenligt fsv. omljud förbjudes enligt min mening redan av den omständigheten, att skrivningen *longo* kan uppvisas först från 1400-talet, under det att ordet tidigare (exemplen äro visserligen ej talrika) endast har formen *lango* (*langu*). Även

---

[1]) Jfr dock Kock a. st.

[2]) En form med kort *ŏ* förutsättes möjligen även (i vissa bygder) av nysv. *någon* (Friesen Nord. stud. 280 not, Kock Sv. ljudhist. 1: 419) liksom av da. *nogen* (Torp och Falk Da.-nor. lydhist. s. 115 not).

den äldre danskan har endast *lange* (*for lange* osv.); Kalkar 2: 748.

En dylik anmärkning träffar i långt mindre grad den förklaring, som Kock Sv. ljudhist. 1: 351 ger av formen *longo*, varmed han jämför sv. dial. *longe* med slutet *o*-ljud (Kinnevalds härad Smål. enligt Kocks egen iakttagelse). Enligt Kock har formen tillhört endast vissa dialekter och har uppkommit på det sätt, att *a* i *langu* dialektiskt förlängts framför *ŋ(g)*, innan i fsv. ett *u* upphört att verka omljud på ett nasalerat långt *a*, varpå ett så uppkommet *lāngu* ljudlagsenligt blivit *lōngu* (med slutet *ō*-ljud). Dock fattar jag hällre saken på ett annat sätt, så nämligen, att *ā* i ett genom den vanliga fsv. förlängningen framför *ŋ(g)* uppkommet *lāngu* eller *lāngo* på grund av den förenade inverkan av den gutturala konsonanten och ändelsevokalen tidigare än i andra fall dragits bakåt och labialiserats så mycket, att ett annat beteckningssätt än *a* varit för en skrivare det naturliga. Denna uppfattning synes mig bl. a. ha det företrädet, att den står i det naturligaste samband med den relativt sena förekomsten av formen *longo*. — Att en sådan labialiserande inverkan dialektiskt kunnat vara nog stark att framkalla ett *o*-ljud, som i nysv. motsvaras av slutet *o* (dial. *lωnge*), håller jag icke för osannolikt. Likväl torde det vara möjligt, att det mod. dial. *lωnge* (i relativt sen tid) fått sitt *ω* genom en under vissa omständigheter inträdande dialektisk övergång *å* > *ω* framför *ŋ(g)* oberoende av ändelsevokalen; härpå tyder nämligen, att i vissa trakter av nordöstra Småland förekommer icke blott *lωnge* adv., utan även *mωnge*, *mωng* "många" (ett flertal ex. hos Svensén i Landsmålen II. 7: 1 ff.; visserligen jämte sådana former med bibehållet *å* som *gång*, *gånget*, *gångne*, *lång*, *långt*). I sådan händelse kan *o* i fsv. *longo* beteckna det vanliga av *ā* uppkomna *å*-ljudet och skillnaden mellan *longo* och *manga* etc., såsom ovan antagits, vara blott en tidsskillnad.

Då intet annat framförts till stöd för ett *u*-omljud av *a* genom kvarstående *u* efter *gg*, *kk*, *ng*, *nk* än de nu diskuterade orden, och dessa icke visat sig beviskraftiga, kan frågan väl anses vara avgjord. Självklart är, att de konsekventa fsv. *vaggu*, *gangu* (obl. former av *vagga*, *ganga*), *gangul*, *stangul*, *ankul* m. fl., som redan Söderberg U-omlj. framhåller, tala kraftigt emot det gjorda antagandet.

2.

Mera invecklad är frågan, om ett kvarstående konsonantiskt *u* verkat omljud efter de nämnda konsonanterna och kons.-förbindelserna. I det följande upptager jag för bättre översikts skull de olika ljudgrupperna (*-aggu̯-*, *-akku̯-*, *-æggu̯-*, *-ækku̯-* osv.) till diskussion var för sig. Denna anordning är berättigad även därav, att det ju är tänkbart, att de olika ljudförbindelserna med avseende på detta slag av omljud behandlats på olika sätt i fsv.

1. Ljudförbindelsen *-aggu̯-*.

De egentliga stöden för antagandet av omljud på grund av kvarstående *u̯* äro här de av Kock Landsmålen XII. 7: 11, Sv. ljudhist. 1: 303 f., Noreen Altschw. gram. § 70. 2 o. 109 anförda fsv. *hogga*, *hugga* v. (< **haggu̯a*) och nysv. och sv. dial. *snugga* "kort tobakspipa", i dial. även "kort båt eller piska" m. m. (< **snaggu̯ōn*) [1]). Det kan ej nekas, att det nämnda antagandet här ger den enklaste förklaringen av de föreliggande formerna. Absolut bevisande äro de dock icke. Vis-

---

[1]) Härtill lägger Noreen anf. ställen fsv. *togga*, *tugga* v. (enligt honom av **tǫggu̯a* < **taggu̯an*, med vars stam han jämför fsv. *tagger* "tagg") och *gnogga*, *gnugga* (enl. honom av **gnǫggu̯a* < **gahnaggu̯an*, vars senare led motsvarar isl. *hnǫggva*). Dessa böra emellertid utan tvivel utgå ur diskussionen. *Gnugga* för Kock Sv. ljudhist. 1: 417 f. (jfr även Noreen Urgerm. lautl. s. 162 och Altschw. gram. § 109 anm.) otvivelaktigt riktigt tillsamman med isl. *gnúa*, sv. *gno* o. d. *Tugga* v. och subst. åter förhålla sig enligt min mening till mht. *kūwen* "kauen" som exempelvis got. *skuggwa*, isl. *skugge* till fht. *scūwo*, nyssnämnda isl. *gnúa* till fsv. *gnugga*, *sū-* (isl. *sýr*, fsv. *so*) till nysv. *sugga* osv. (Noreen Urgerm. lautl. s. 162).

serligen är det tvivelaktigt, om fsv. *hogga*, *hugga*, såsom Söderberg U-omlj. s. 76 menar, kan ha fått sin vokal blott genom inverkan från synkoperade former av participet med bortfallet *u̯* (*hoggnir* < **haggu̯niʀ* etc.) och från subst. *hog*, *hug*. Men denna vokalisation är lättare att förstå, om man därjämte får antaga, att *o* (< *ǫ*) kunnat uppkomma genom omljud på grund av bortfallet *u̯* även i pres. ind. sg. **haggu̯ʀ* > **hǫggr* > *hogger*. Såvitt jag kan se, kan en sådan möjlighet icke avvisas. Den ljudlagsenliga formen är visserligen **haggu̯iʀ* > **hæggu̯ʀ* > *høgger*; men intet hindrar att antaga, att ett ljudlagsenligt **hæggu̯ʀ* ersatts av **haggu̯ʀ* genom inverkan från pl. **hagg(u̯)um*, **haggu̯a* före bortfallet av *u̯*. (Jfr den av Söderberg och Kock givna, fullständigt parallella förklaringen av fsv. *sløkkia* nedan s. 43). — Nysv. och dial. *snugga* åter behöver ej nödvändigtvis föras tillbaka till ett samnord. **snaggu̯ōn*. Hur gammalt ordet är, låter sig ju icke bedöma, men även om det är mycket gammalt, kan det dock ha fått sin vokalisation från adj. **snugger* "kort", isl. *snǫggr* (jfr dalm. *snågg* adj. Noreen Landsmålen IV. 1, Skuttungem. *snogg-håra* "snagghårig" Grip ib. XVIII. 6, s. 74, Burträskm. *snadj* subst. n. < **snogg* Lindgren ib. XII. 1, s. 103). Hellquist Arkiv 7: 10 synes anse ordet vara bildat direkt till detta adjektiv.

I någon mån vittna enligt Kock a. st. även de fem. *u̯a*-stammarna fsv. *dog*, nysv. *dugg*, *rugg*, da. *lug* om omljud på grund av kvarstående *u̯*: då andra fem. *u̯a*-stammar som t. ex. *staþ*, *þrang* aldrig ha omljudd vokal, beror enligt Kock förekomsten av omljudet i fsv. *dog* etc. därpå, att i dessa icke blott former med bortfallet (*u̯* och) *u*: nom. sg. **daggu̯u* > **daggu* > **dǫgg* etc., utan även former med kvarstående *u̯*: gen. sg. **daggu̯aʀ* > **dǫggu̯ar* etc. ljudlagsenligt haft den omljudda vokalen. Att detta antagande icke är nödvändigt för att förklara förekomsten av omljudda former som *dog* etc., visa fsv. *hørf*, *qwørn*, nysv. dial. *örk*, fda. *thørff*, *ørk*.

Förekomsten av de icke omljudda formerna fsv. *dag*, nysv. *dagg*, *lagg*, *ragg* synas mig t. o. m. tala däremot. Med antagande av ljudlagsenligt omljud genom kvarstående *u̯* skulle i nämnda ord endast dat. sg. **dagg(u̯)u* etc. och dat. pl. **dagg(u̯)um* etc. (om en sådan vid *dagg*, *ragg* överhuvud förekommit) ha saknat omljud. Då man torde vara mindre benägen att härleda de i fsv. och nysv. normala formerna utan omljud ur dessa bägge kasus [1]), så skulle de icke omljudda formerna kunna förklaras endast genom en invecklad utjämning, varigenom i en ursprunglig böjning: **dǫgg* : **daggu̯aʀ* etc. före *u̯*-omljudets inträde **dǫgg* förändrats till *dagg*, som så dels bibehållits, dels från det senare omljudda (**daggu̯aʀ* >) **dǫggu̯aʀ* åter fått *ǫ*: fsv. *dog*, nysv. *dugg* etc. Men en så invecklad förklaring bör ej tillgripas, såvida ej tvingande skäl föreligga.

2. Ljudförbindelsen *-akku̯-*.

De ifrågakommande orden äro den neutrala *u̯a*-stammen fsv. *skrok* (nysv. *skrock*) samt det i fsv. *Nokkæson*, *Nokkaby*, *Nukkaby*, ä. nysv. *Nockebo* ingående personnamnet **Nokke*, som av Bugge Norges indskr. 1: 395 och Kock Sv. ljudhist. 1: 304 identifieras med det norsk-isl. personn. *Nǫkkvi* (fht. *Nahho* etc.).

Vad *skrok* beträffar, är det uppenbarligen, även utan att omljud genom kvarstående *u̯* antages, på intet sätt förvånande, att vi av detta ord finna endast omljudda former, då av singularen 3 kasus (nom.-ack. **skrakku̯* > *skrok*, gen. **skrakku̯s* > *skroks*) och av pluralen [2]) 2 kasus (nom.-ack. **skrakk(u̯)u* > *skrok*) i alla händelser ljudlagsenligt skulle ha omljud.

Däremot skulle **Nokke* vara fullständigt bevisande, om den gjorda identifikationen med norsk-isl. *Nǫkkvi* vore otvivelaktig, eftersom i ett **Nǫkkvi* *u̯* icke i någon form av ordet (jag räknar här naturligtvis blott med sing.) skulle bortfalla

---

[1]) Så göra dock Torp och Falk Da.-nor. lydhist. s. 115.

[2]) Ex. på plur. av isl. *skrǫkk* citeras av Fritzner Ordbog från Postolasǫgur.

före *u̯*-omljudets inträde. Men denna sammanställning av **Nokke* och *Nǫkkvi* är icke oantastlig. Att fsv. **Nokke* motsvarar det på Gimsöstenen (Bugge a. st.) förekommande fnor. *nuki* synes mig obestridligt, särskilt på grund av fsv. run. *nuka* (Dybeck fol. 1: 277 och 105 = Liljegren 774 och 719). Men detta fsv. och fnor. *nuki* (dvs. **Nokke*) kan svårligen identifieras med *Nǫkkvi*, då *u̯* i fnor. icke (i varje fall ej så tidigt som det här är fråga om; Gimsöstenen sättes av Bugge till c. 825 [1])) ljudlagsenligt bortfaller efter *ǫ* (*o*) + guttural (jfr fnor. *hoggva*, *hoggvin* etc.; *Nokkvir* Rygh Personnavne s. 186) [2]), och då även i fsv. runinskrifter samtidiga med dem, från vilka *nuka* hämtats, *u̯* alltid är bevarat i former som *hǫggu̯a* (*haukua*, *hakua*, *hukua* etc.) [3]). — Med upphävandet av sambandet mellan **Nokke* och *Nǫkkvi* faller det enda stödet för antagandet, att *u̯* även såsom kvarstående verkat omljud i förbindelsen *-akku̯-*.

3. Ljudförbindelsen *-angu̯-*.

Det enda ord, som framdragits som bevis för att ett kvarstående *u̯* i denna förbindelse verkat omljud är fsv. *slonga*, nysv. *slunga* subst., som av Noreen Altschw. gram. § 109 anses direkt svara emot isl. *slǫngva* f. och härledes ur ett ursprungligt **slangu̯ōn* (> **slǫngua* > *slonga*). I Arkiv 17: 367 och Sv. ljudhist. 2: 395, 413 förklarar emellertid Kock fsv. *slonga* (nysv. *slunga*) otvivelaktigt riktigare ur den i fsv. vanligare sidoformen *slionga* (*sliunga*) genom förlust av *i* efter ljudförbindelsen *sl* (såsom i *slö* < *sliö*, *snö* < *sniö* o. d.). — Mot den antagna ljudregeln talar ganska avgjort de alltid

---

[1]) Denna datering är möjligen för tidig. Senare än från 1000-talet kan dock stenen i alla händelser ej vara.

[2]) Sådana former som fnor. *songar* nom. pl. (Spec. reg. enligt Fritzner), *salmasongar* (Hom.-boken ed. Unger s. 134) bero tydligen på analogi från nom. sg. *songr*, ack. *song* etc.

[3]) Om ursprunget till **Nokke* vågar jag ej här uttala någon bestämd mening. En förmodan, som jag hyser, att det står rätt nära det i fnor. förekommande personnamnet *Nakke*, hoppas jag emellertid på annat ställe få motivera.

utan omljud mötande *u̯a*-stammarna fsv. *sanger* m., *þrang* f., *þranger* adj. I det första av dessa ord skulle under antagande, att även kvarstående *u̯* omljutt stamvokalen, alla former utom dat. pl. *sangum* < **sangu̯um*, i det andra alla utom dat. sg. **þrang*(*u̯*)*u* och dat. pl. **þrang*(*u̯*)*um*, i det sista alla utom dat. sg. m. och n. samt dat. pl. **þrang*(*u*)*um*, **þrang*(*u̯*)*u*, **þrang*(*u̯*)*um* ljudlagsenligt ha omljud, och det vore under sådana omständigheter onekligen ägnat att i hög grad förvåna, att icke något spår av de omljudda formerna bevarats (även om man naturligtvis kan utom med utjämning från de nämnda icke omljudda kasus även räkna med en dubbel utjämning under tiden mellan det bortfallande och det kvarstående *u̯*-ets omljudsverkan).

4. Ljudförbindelsen -*āku̯*-.

Endast ett ord, fsv. *nōkwar* pron., kommer här i fråga (Noreen Altschw. gram. § 70. 2). Obehövligheten av att för förklaringen av detta ords former antaga, att *k*-et varit någon medverkande faktor vid omljudet, framgår av vad ovan s. 34 f. framställts.

5. Ljudförbindelsen -*æggu̯*- (< -*aggu̯*- genom *i*-omljud).

Enligt Noreen Altschw. gram. § 70. 2, 106. 2 a går fsv. *dyggia* v. "fukta" (belagt i pres. pass. *dygges* och pf. p. *dyghder*, Söderwall Ordbok) tillbaka till ett äldre **døggia* < **daggu̯ian* (= isl. *døggva*). Övergången (*a* >) *æ* > *ø* har skett framför kvarstående *u̯* i pres. ind. sg. *(*daggu̯iʀ* >) **dæggu̯iʀ* > **døgguir*, inf. *(*daggu̯ian*) > **dæggu̯ian* > **døggua* etc. (*u̯* kvarstår i alla former av presens-stammen). Onekligen är detta den enklaste förklaringen av den föreliggande formen och skulle väl vara den enda möjliga, om mellanformen fsv. **døggia* vore uppvisad [1]). Såsom saken nu ligger, kan man förklara *dyggia* på annat sätt, antingen genom att med Kock Sv.

[1]) En sådan fsv. form bevisa icke västg. och smål. *dögga* (Rietz); i Västergötl. motsvaras regelbundet och i Smål. vanligen ett urspr. kort *y* av *ö* även i ställning framför geminerad kons. (Lundell i Landsmålen I: 90).

ljudhist. 2: 13 betrakta den som en nybildning av *dug*: **duggian* > *dyggia*, eller kanske snarare genom att anse, att ett ljudlagsenligt **dæggia* (jfr nor. dial. *deggja* Aasen?) på analogisk väg fått *y* på grund av den för språkmedvetandet klara anslutningen till *dug* (efter mönstret av *val*: *vælia*, *luk*: *lykkia* o. d.)[1]).

Utom fsv. *dyggia* komma här i betraktande sv. dial. *snöggt* adv. "knappt", *snögg-(hårig)*, *snygg* "kort", växlande med *snägger* "kort", *snagg-(hårig)*, *snogg*, *snogg-*, samt dial. *sögg*, *sygg* "fuktig" (Kock Sv. ljudhist. 2: 7). Under det antagande, som Kock a. st. gör[2]), att orden äro *u̯u*-stammar, vartill beträffande det förstnämnda av dessa ord såväl växlingen *snǫggr*: *snøggr* i isl. som ordets skiftande former i de sv. dialekterna giva anledning, förklaras *ö*-vokalisationen — varav sedan *y* genom den av Kock Arkiv 15: 212 f., Sv. ljudhist. 2: 12 framställda ljudlagen — obestridligen naturligast ur former som ack. **snaggu̯ian* > **snægguan* > **snøgguan* etc., så som Kock ovan a. st. vill. Det synes mig dock — med antagande, att endast bortfallet *u̯* verkat omljud — även möjligt, att *snägg-* är den ljudlagsenliga utvecklingen av alla former med *i*-avledning (ack. sg. m. **snaggu̯ian* > **snægg(u)an* osv.), och att *ø* uppkommit genom *i*-omljud av *ǫ* i samma former med från ljudlagsenligt nom. sg. m. **snǫggr* < **snagg(u̯)uʀ* osv. lånat *ǫ*: ack. **snǫggu̯ian* > **snøgguan* etc. I varje fall torde med skäl kunna sägas, att vokalisationen i dessa former är av en alltför mångtydig natur för att i den föreliggande frågan kunna ha avgörande vitsord.

---

[1]) Så menar väl Söderberg U-omlj. s. 81. — Såsom stöd för möjligheten av ett dylikt analogiskt omljud kan anföras nysv. *hygge* (till *hugga*), vars *y* icke torde kunna på ljudlagsenlig väg förklaras, då ordet tydligen är en ung deverbativbildning av samma slag som *gifte*, *tycke*, *bygge* o. d. Omljudet beror på tillvaron av ordpar sådana som *fånga*: *fänge* (i *fiskafänge* osv.), *låta*: *läte* o. d.

[2]) Jfr delvis även Söderberg U-omlj. s. 72 not 1.

6. Ljudförbindelserna *-ekku̯-* och *-ækku̯-* (den senare genom *i*-omljud av *-akku̯-*).

Noreen härleder Altschw. gram. § 69. 6 fsv. *sløkkia* "släcka" ur en grundform **slakku̯ian*, i det att han identifierar det fsv. verbet med det isl. svaga verbet *sløkku̯a*, pret. *sløkta*. Under denna förutsättning utgår *ø* från pres. (**slakku̯iʀ* >) **slækku̯iʀ* > **sløkkuir* etc. med omljud genom kvarstående *u̯*. Denna uppfattning av verbet är, icke minst från betydelsens synpunkt, tilltalande. Men möjligt är det dock att, såsom Söderberg U-omlj. s. 79 och Kock Sv. ljudhist. 2: 8 antaga, det fsv. *sløkkia* från början är ett starkt verb med stammen *slekku̯-* (jfr nor. dial. *sløkka*, *slokk*, Aasen; även i sv. dial., se Rietz s. 630). Men i sådan händelse förklaras *ø*-vokalisationen fullt tillfredsställande ur pres. sg. **slekku̯ʀ* (analogiskt för fullt ljudlagsenligt **slikku̯ʀ*) > **sløkkr* etc. med bortfallet *u̯* (Söderberg och Kock a. st.)[1]. — Jag vågar ej bestämt som stöd för antagandet, att endast bortfallet *u̯* verkat omljud, anföra tillvaron av den fsv. formen *slækkia*, nysv. *släcka*. Under förutsättning att detta verb utgår från ett **slakku̯ian* skulle visserligen, om även kvarstående *u̯* medfört omljud, alla dess former: pres. (**slakku̯iʀ* >) **slækku̯iʀ* > **sløkku̯ir* etc., pret. (**slakku̯iþō* >) **slækku̯þa* > **sløkta* etc. ljudlagsenligt ha *ø*, och *æ*-vokalisationen skulle kunna förklaras endast genom det föga tilltalande antagandet av en dubbel utjämning under tiden mellan de två *u̯*-omljudsperioderna. Men nor. dial. *slekkja* liksom isl. pret. *slekþa*, *slekta* (Noreen Altisl. gram.[3] § 505, anm. 2) visa måhända, att på nordisk botten även funnits en form av detta verb utan *u̯* i

---

[1]) *Sløkkia* har i fsv. sidoformen *slykkia*. Med Noreens uppfattning måste denna form förklaras ur *sløkkia* enligt den av Kock Sv. ljudhist. 2: 12 f. (jfr Noreen Altschw. gram. § 106. 2 a) framställda ljudlagen; med Söderbergs och Kocks kan den förklaras antingen på detta sätt eller ur ett ljudlagsenligt pres. ind. sg. **slikku̯ʀ* < **slekku̯iʀ* (Söderberg U-omlj. s. 79, Kock Sv. ljudhist. 1: 438, 2: 12). I vilket fall som hälst har formen ingen betydelse för den föreliggande frågan.

stammen (formellt identiskt med feng. *sleccan* "försvaga"?; jfr Falk o. Torp Et. wb. under *slukke*). I så fall har *slækkia* intet vitsord.

7. Ljudförbindelserna *-ængu̯-* och *-ænku̯-* (av *-angu̯-*, *-anku̯-* genom *i*-omljud).

Inga former ha, såvitt jag känner, framdragits, som skulle visa, att i dessa ljudförbindelser ett kvarstående *u̯* åstadkommit omljud. Mot antagandet därav tala ganska avgjort de fsv. svaga verben *slængia*, *þrængia*, *stænkia*, *sænkia*, för så vitt dessa, såsom allmänt antages, äro att direkt sammanställa med isl. *sløngva*, *þrøngva*, *støkkva*, *søkkva*. I dessa skulle under den gjorda förutsättningen såväl i pres. som pret. (och pf. p.) alla former ljudlagsenligt ha omljud: pres. sg. (**slangu̯iʀ* >) **slængu̯iʀ* > **sløngu̯iʀ* osv., pret. (**slangu̯iþō* >) **slængu̯þa* > **sløngda* etc. Ehuru *æ*-vokalisationen skulle kunna tänkas uppkommen genom dubbel utjämning under tiden mellan båda *u̯*-omljudsperioderna, måste det väl dock under sådana omständigheter betraktas som mycket egendomligt, att de ljudlagsenliga *ø*-formerna icke lämnat minsta spår efter sig i fsv. Vida begripligare blir utjämningens resultat, om i pres. **slængu̯iʀ* etc. *æ* ljudlagsenligt kvarstått framför det icke bortfallande *u̯*-et.

8. Ljudförbindelsen *-iggu̯-*.

Ifrågakommande former äro: fsv. *byg* n., sv. dial. *bygg* (Noreen Ordb. öfv. Fryksdalsm.; Värml., Dalsl. enl. Rietz); fsv. *trygger* adj., *trygþ* f., *tryggia* v., fsv. *bryggia* v., enligt Söderberg U-omlj. s. 77 och Lindroth Arkiv 24: 352 även fsv. **ryghia* (*sik*) (= isl. *hryggva*, *hryggja*; jfr fht. (*h*)*riuwan*, fsax. *hreuwan* etc.) [1]).

---

[1]) Däremot bör säkert (jfr v. Helten PB Beitr. 30: 245 not, Falk och Torp Et. wb. och Lindroth Arkiv 24: 337 f.) ur diskussionen av denna fråga uteslutas fsv. *stygger* (nysv. *stygg*), och även för nysv. *skygg* ha icke tillräckliga skäl för antagandet av en ursprunglig stam **skiggu̯-* anförts (Lindroth a. st.). — Mycket ovisst är det även, om det ovan upptagna fsv. *ryghia* v. bör identifieras med isl. *hryggva* och således föras hit. Formella skäl tala

Förklaringen av *y*-ljudet i dessa ord sammanhänger i någon mån med den frågan, på vad sätt i dessa och andra ord (isl. *hryggr* adj., sv. *njugg*, fnor. f. pl. *tryggvar*, isl. *tryggva* v., fsv. *tiugga* osv.) den till grund liggande förbindelsen *-iggu̯-* uppkommit. Denna fråga spelar nämligen in så tillvida, som uppfattningen av vilken böjningstyp de nämnda *byg* och *trygger* ursprungligen tillhört beror därpå, och därmed även i någon mån olika möjligheter för förklaringen av ordens vokalisation inträda.

Den hittills allmänna meningen är som bekant den, att *-iggu̯-* uppstått ur *eggu̯-* (< *eu̯u̯*) genom *i*-omljud i en eller flera av resp. ords former och därifrån spritt sig vidare inom paradigmet. Med utgångspunkt i denna uppfattning vållar det ingen svårighet att förklara *y*-vokalisationen i flertalet av dessa ord även utan att antaga, att kvarstående *u̯* vållat omljud. I *trygger* har man då att se en ursprunglig (*u̯*)*u*-stam, i vars böjning *i* uppstått i ack. sg. m. **treggu̯ian* > **triggu̯an* och dylika former och därifrån inträngt i övriga: nom. sg. m. **triggu̯uʀ* i st. f. **treggu̯uʀ* etc. Sedan denna utjämning skett och ordet övergått till *u̯a*-stamsböjning (faktiskt föreliggande i isl.), har *i* genom *u̯*-omljud blivit *y* i sådana former som nom. sg. m. **triggu̯ʀ* > *tryggr* etc. med bortfallet *u̯* (jfr Söderberg U-omlj. s. 72) och därifrån inkommit även i former med kvarstående *u̯*: ack. sg. m. **trygguan* i st. f. **trigguan* etc. — Ett ursprungligt **treggu̯iþō* f. skulle ljudlagsenligt böjas nom. **treggu̯iþō* > **triggu̯iþ*, gen. **treggu̯iþōʀ* > **triggu̯þaʀ* etc., och ur de synkoperade formerna, som voro i majoritet, förklaras fsv. *trygþ* naturligt genom omljud på grund av bortfallet *u̯*. — För fsv. *bryggia* v. (< **breggu̯an*) blir den enda möjliga, men också fullt acceptabla förkla-

---

starkt häremot, och även betydelserna hos *ryghia* och dess avledningar föra tanken på att söka anknytning på annat håll. Denna anknytning är enligt min mening att finna i mlågt. *ru*(*w*)*en*. Jag hoppas på annat ställe få återkomma härtill.

ringen den, att *y* uppstått i pres. ind. sg. (**breggu̯iʀ* >) **brig-gu̯ʀ* > *brygger* etc. med bortfallet *u̯* (jfr Söderberg *U*-omlj. s. 77, Kock Sv. ljudhist. 1: 437 f.). Detsamma gäller fsv. *ryghia* (**ryggia*), som nämligen liksom *bryggia* måste ursprungligen ha varit ett starkt verb (jfr de anförda fht. *(h)riuwan* osv. och Söderberg a. st.). — Fsv. *byg* har betraktats som en *u*-stam (Noreen Arkiv 1: 166, Kock Sv. ljudhist. 1: 25), och i så fall har den till grund för *byg* liggande stamformen **biggu̯-* uppkommit i dat. sg. **beggu̯i* > **biggui*; eller ock har det fattats som en *es*-stam (Lindroth Arkiv 24: 363, Kluge PB Beitr. 35: 569 f.) — det senare enligt min mening sannolikare —, i vilket fall **biggu̯-* utgår från gen. sg. **begguis*, nom.-ack. pl. **begguiʀō* etc. I varje fall har man rätt att antaga, att ordet så tidigt övergått till *u̯a*-stammarnas böjning, att nom.-ack. sg. **biggu̯* kunnat ge upphof till *byg* genom omljud, verkat av bortfallet *u̯*. — Rent formellt sett är det svårare att utan antagandet, att kvarstående *u̯* verkat omljud, förklara vokalisationen i fsv. *tryggia* v. < **treggu̯ian*, då i detta verb visserligen pret. **treggu̯iþō* etc. ljudlagsenligt skulle ge **triggu̯þa* > *tryggþe* etc., men pres. däremot **treg-gu̯iʀ* > **triggu̯iʀ* > **trigg(u)ir* osv., och då i fsv. i dylika fall eljest presensvokalen synes ha segrat: *slængia*, *þrængia* osv. (se ovan s. 44). Emellertid är det väl dock blott helt naturligt, om detta verb med avseende på sin stamvokal påverkats av det närbesläktade *trygger* adj. (och *trygþ* f. [1])).

Emot den nu förutsatta meningen om uppkomsten av ljudförbindelsen *-iggu̯-* har Lindroth Arkiv 24: 335 ff. opponerat. Hans bevisning går ut på att visa, att förutsättningarna

[1]) Jag har här bortsett från den möjligheten att delvis förklara *y* i fsv. *trygger* (och *tryggia*) ur brutna former genom överg. *iu* > *y* efter *r* (**triugg-* > *trygg-*), som Kock Sv. ljudhist. 1: 25, 2: 384 framställer. Då, såsom nedan s. 49 f. framhålles, brytningsdiftongen *iu* i hithörande ord icke tvingar till antagandet av *u̯*-omljud på grund av kvarstående *u̯*, är det för den här föreliggande frågan likgiltigt, om *y* i *trygger* delvis beror på en sådan övergång *iu* > *y* eller icke.

för uppkomsten av _-iggu̯-_ ur _-eggu̯-_ genom _i_-omljud icke äro tillstädes eller äro tvivelaktiga, och resulterar i den slutsatsen, att _-eggu̯-_ genom en av närgränsande ljud oberoende övergång ljudlagsenligt blivit _-iggu̯-_. Det är uppenbart, att denna mening icke mera än den äldre tvingar till antagandet, att även kvarstående _u̯_ verkat omljud i de nyss diskuterade fsv. formerna. I _trygþ_, _tryggia_ v., _bryggia_ och _ryghia_ (*_ryggia_) blir förklaringen av den labialomljudda vokalen densamma som förut. I _trygger_ och _byg_ blir den enklare. Dessa ord kunna nämligen då med Lindroth betraktas som redan ursprungligen tillhörande _u̯a_-stamsböjningen, och i så fall förklaras _y_, på sätt som ovan antytts, ur former med bortfallet _u̯_: nom. sg. m. *_triggu̯ʀ_ > _trygger_ osv., nom.-ack. *_biggu̯_ > _byg_ osv. [1]).

Frågan, om kvarstående _u̯_ åstadkommit omljud i fsv., tangerar ännu ett annat spörsmål, det nämligen, huruvida det i brutna former: fsv. _biug_, _liung_, _stiunger_ osv. varit ett _i_ eller _y_ som brutits. Därom några ord längre ned.

9. Ljudförbindelserna _-ingu̯-_ och _-inku̯-_.

Ifrågakommande ord äro: fsv. _Lyng-_ (i ortnamn) vid sidan av vanl. _liung_ n. och _Ling-_ (i ortn.); fsv. _stynger_ m. vid sidan av _stiunger_ och _stinger_; fsv. _syngias_ 1 gg [2]) jämte vanl. _siunga_ (Kock Sv. ljudhist. 1: 437); — fsv. _rynkia_ v. (nysv. _rynka_), äldre nysv. _skrynkia_ v. [3]).

---

[1]) Då sålunda den här diskuterade frågan icke kastar något ljus över spörsmålet om övergången _eggu̯-_ > _iggu̯-_, har jag ingen anledning att här komma närmare in på detta senare. Utan att här kunna framlägga mina skäl, anser jag mig emellertid böra nämna, att min mening icke sammanfaller med Lindroths (jfr Arkiv 28: 290).

[2]) Vid denna enstaka form bör dock naturligtvis ej fästas alltför stort avseende.

[3]) Däremot höra säkerligen icke hit substantiven fsv. _rynkia_ (nysv. _rynka_, da. _rynke_) och nysv. _skrynka_. Isl. _hrukka_, nor. dial. _rukka_, resp. nor. _skrukke_, sv. dial. _skrokka_ peka på en stamform för dessa ord, bildad på det svagaste avljudsstadiet. För fsv. _rynkia_, nysv. _skrynka_ bör därför uppställas grundformer *_hrunkiōn_, *_skrunkiōn_ (_-iōn_-suffix vid sidan av _-ōn_-suf-

Att *y*-vokalisationen i dessa former på ett fullt tillfredsställande sätt kan förklaras utan att antaga, att kvarstående *u̯* verkat omljud, tarvar ingen närmare utredning: *lyng-* ur nom.-ack. sg. **lingu̯*, gen. sg. **lingu̯s*, *stynger* ur nom. sg. **stingu̯ʀ*, ack. sg. **stingu̯-* etc., *syngia* ur pres. ind. sg. **singu̯ʀ* (jfr Söderberg U-omlj. s. 68 ff., Kock Sv. ljudhist. 1: 437 f.); fsv. *rynkia* v. och ä. nysv. *skrynkia* v., som av Leffler V-omlj. s. 60 ff. uppvisats vara ursprungligen starka verb med stamformerna **hrinku̯-*, resp. **skrinku̯-*, ur pres. ind. sg. **hrinku̯ʀ*, **skrinku̯ʀ* (jfr Söderberg a. arb. s. 78).[1]). — Det finnes enligt min mening omständigheter, som tyda på, att de också böra förklaras endast på detta sätt.

Som sidoformer till *liung*, *Lyng-*, *stiunger*, *stynger*, *stiunka* v. förekomma i fsv. *Ling-*, *stinger* och *stinka*[2]). Av dessa kan ju *Ling-* lätt förklaras ur nom.-ack. pl. **lingu̯u* (Söderberg U-omlj. s. 70 f.) och *stinger* kan, såsom Söderberg a. arb. s. 70 not 2 antager, vara påverkat av verbet *stinga*, såvida det icke representerar en stamform utan *u̯* (jfr *stinga* v. samt isl. och fsv. *stingi* m.). *Stinka* däremot skulle under antagande av att även kvarstående *u̯* åstadkommit omljud, om man ej vill tillgripa en mycket invecklad utjämningsprocess, kunna förklaras blott ur en enda form: pres. ind. 1sta pers. pl. **stink(u̯)um*, en form, som eljest icke synes ha varit normgivande vid utjämning inom de starka verbens böjning. Att kvarstående *u̯* ej verkat omljud, synes mig också det konstanta fsv. *Ingwar* (Lundgren Landsmålen X. 6: 134 f.), jämfört med norsk-isl. *Yngvarr*, visa. Ett even-

---

fixet i de nyssnämnda isl. *hrukka* etc.; jfr Hellquist Arkiv 7: 10, 51 f.), eller ock måste fsv. *rynkia* etc. anses ha fått sin vokalisation från resp. motsvarande verb.

[1]) Frånsett möjligheten att förklara *y* i sistnämnda ord ur former med brytning (**hriunk-*, **skriunk-*; Kock Sv. ljudhist. 1: 25). Jfr not s. 46.

[2]) Det här åsyftade fsv. *stinka* sammanfaller till bet. alldeles med *stiunka* (se Söderwall Ordbok) och är säkert inhemskt. Nysv. *stinka* däremot är säkerligen icke en fortsättning av detta, utan ett lån från mlt. *stinken*, såsom ock Falk och Torp Et. wb. (under *stinke*) antaga.

tuellt antagande, att (fakultativ) semifortis på ordets senare led [1]) skulle ha i fsv., men icke i isl., hindrat omljudets inträde, kan icke bli annat än en ren gissning. Ej heller synes det mig troligt, att såsom Söderberg U-omlj. s. 70 not och Noreen Altschw. gram. § 71. 2 mena, det enarådande _i_-et i _Ingwar_ kan förklaras uteslutande genom anslutning till _Inge_ — som för övrigt möjligen själv är en kortform av _Ingwar_; jfr Lundgren a. st. — och fem. _Inga_.

Som nyss antytts, sammanhänger frågan, om kvarstående _u̯_ åstadkommit omljud i ljudförbindelserna _-iggu̯-_, _-ingu̯-_ och _-inku̯-_, i någon mån med den, huruvida i former som fsv. _biug_, _liung_, _stiunga_, _siunga_, _diunga_, _sliunga_, _siunka_, _stiunka_ den till grund för brytningsdiftongen närmast liggande vokalen är _i_ (såsom bl. a. Söderberg U-omlj., Kock Sv. ljudhist. 1: 25 anse) eller _y_ (såsom antages av bl. a. Wadstein Fno. hom.-b. ljudl. s. 150, Noreen Altschw. gram. § 127, Lindroth Arkiv 24: 340 f.). Med den senare meningen går det naturligtvis synnerligen väl i hop att antaga, att även kvarstående _u̯_ verkat omljud (dat. sg. _*biggu̯e_ > _*byggu̯e_ > _biugge_, _*lingu̯e_ > _*lyngu̯e_ > _liunge_, _*singu̯a_ > _*syngu̯a_ > _siunga_ etc.); å andra sidan är ett analogiskt infört _y_ i de fordrade _*byggu̯e_, _*lyngu̯e_ etc. från nom.-ack. _byg_, _*lyng_, i _*syngu̯a_ från pres. ind. sg. _*syngr_ osv. synnerligen lätt att förstå och vållar inga som helst betänkligheter. Däremot möter med antagandet, att även det kvarstående _u̯_-et omljutt stamvokalen, svårigheter vid vissa av de nämnda orden, om den vokal som brutits varit _i_. Så skulle ett _i_ ljudlagsenligt i ordet "styng" uppstå blott i dat. pl. _*sting(u̯)um_, i verben _siunga_, _sliunga_, _siunka_ etc. blott i pres. ind. pl. 1sta pers. _*sing(u̯)um_ etc., och i dessa ord skulle därför det _i_, som fordrades för brytningen, förklaras antingen genom utjämning från en enda form eller ock genom mycket invecklade dubbla utjämningar under tiden mellan _u̯_-omljudsperioderna. Ehuru ej omöjligt,

[1]) Om denna akcentuering av ordet se Kock Sv. ljudhist. 1: 26.

synes mig dock detta för den, som antager, att det är *i* som brutits, vara en instans mot den meningen, att även kvarstående *u̯* verkat omljud.

Huruvida nu den vokal, som undergått brytningen, i själva verket varit *i* eller *y*, synes ej kunna bestämt avgöras. Lindroth menar det (Arkiv 24: 340 f.) vara bevisat, att det varit ett *y*, därigenom, att fsv. *stygger* adj., ehuru icke ursprungligen en stam på *-iggu̯-*, utan sannolikt en *i̯a*-stam **stuʒi̯a-* eller dylikt, dock uppvisar den brutna sidoformen *stiugger*, som då uppkommit i former som ack. sg. m. **styg-gu̯an* o. d., sedan ordet övergått till *u̯a*-stamsböjning. Detta skäl är emellertid icke absolut bindande. Ty då de adjektiv (med ursprungligt *-iggu̯-* i stammen), efter vilka ombildningen till *u̯a*-stamsböjning måste ha skett, hade en från början regelbunden växling mellan stamformerna *-yggu̯-* och *-iugg-* (**hnygg-*, **hniugg-* "njugg" osv.), så kan sidoformen *stiugg-* till *stygg-* mycket väl tänkas ha uppkommit direkt genom anslutning till *-iugg*-formerna av de nämnda adjektiven, utan att brytning inträtt i ordet. Å andra sidan får naturligtvis ej för stor vikt läggas vid parallellerna dalm. *singa*, fgutn. *singva* : fsv. *siunga*, dalm. *sikka*, fgutn. *sinkva* : fsv. *siunka*, dalm. *stikka*, fgutn. *stinkva*: fsv. *stiunka* etc. — Även om de starkaste skälen skulle tala för att den till grund för brytningsdiftongen liggande vokalen är *y*, tvingar detta emellertid, som nämnts, alls icke till att antaga, att detta *y* uppkommit genom omljud av kvarstående *u̯*.

10. Ljudförbindelsen *-ik(k)u̯-*.

De enda ord, som här skulle kunna komma i fråga, äro *u*-stammen fsv. *þiokker* (< **þekku̯u-*, Noreen Landsmålen I: 692) och *u̯a*-stammen fsv. *kvik(k)er* (< **ku̯iku̯a-*). Båda tala emot antagandet, att kvarstående *u̯* verkat omljud. Av intetdera anträffas i fsv. någon *y*-vokalisation, om man bortser från det till det förra bildade adv. fsv. *þykkla*, som naturligt förklaras ur en form **þikku̯la* med bortfallet *u̯* (Sö-

derberg U-omlj. s. 80 not 1) [1]). Men i *u*-stammen **þekku̯u*- skulle *y* ha uppkommit i ett icke ringa antal former (ack. sg. m. **þekku̯ian* > **þikku̯an* > **þykku̯an* osv.), om även kvarstående *u̯* medfört omljud, och det är då onekligen egendomligt, att fsv. aldrig uppvisar *y* i detta ord (jfr att isl., där det kvarstående *u̯*-ets omljudsverkan är ett faktum, såsom man väntar har formen *þykkr* vid sidan av *þiokkr*). I *u̯a*-stammen **kuikua*- åter skulle ju under samma förutsättning alla former ljudlagsenligt ha omljud, och det vore väl därför här i ännu högre grad förvånande, om intet spår av den ljudlagsenliga vokalisationen bevarats i fsv.

11. Ljudförbindelserna -*īku̯*- och -*aiku̯*-.

De av Noreen Altschw. gram. § 69. 7 och 10, 70. 2, 71 anm. anförda former, som skulle bevisa omljud genom kvarstående *u̯* äro: fsv. *ykiæ* v. och *ykorne* n. samt ä. nysv. *ökia* "eka" (jfr nysv. *ökstock*). Fsv. *ykiæ* (< **u̯īku̯a*, isl. *víkva* Kock Fsv. lagord s. 16 ff.) har emellertid, om *y*-vokalisationen ej uteslutande utgår från pres. sg. **u̯īku̯ʀ* etc. (jfr *bryggia* ovan s. 45 f.), denna vokalisation genom kombinerat yngre *u̯*-omljud, verkat av det föregående och efterföljande *u̯*-et i förening (Kock Sv. ljudhist. 1: 99). — Noreens förklaring av ä. nysv. *ökia*, biform till fsv. *ekia*, nysv. *eka*, ur ett **aiku̯iōn* (> **æi̯ku̯a* > **øyku̯a*) — som då skulle ha stått vid sidan av det **aikiōn* som gett isl. *eikja*, fsv. *ekia* (jfr Hellquist Arkiv 7: 46) — är formellt oklanderlig. Noreen förklarar emellertid icke närmare, varifrån han tänker sig, att detta *u̯* i avledningen skulle komma. Något suffix -*u̯iōn* vid sidan av -*iōn* för denominativa är, så vitt mig är bekant, ej eljest uppvisat i de germ. språken. Formen *økia*'s sena

[1]) Denna uppfattning beröres ej av de olika åsikterna om ursprunget till adv.-ändelsen -*la* (Sievers PB Beitr. 5: 475 ff., Noreen Urg. lautl. s. 132, Kock i Arkiv 21: 97 ff., 28: 177 ff., Sverdrup i Arkiv 27: 181 ff.), ty denna ändelse torde under alla omständigheter ha funnits (och varit produktiv) redan i samnord. tid.

förekomst och dess uppträdande endast i svenskan måste dessutom avgjort leda tanken bort från en förklaring ur en urnord. sidoform till *ekia*. Hur den skall förklaras, vet jag icke (ett för mig föga övertygande förslag har Tamm Et. ordb.). — Återstår så fsv. *ykorne*. Mot Noreens förklaring kan jag ej sätta något avgörande skäl. Det torde emellertid med rätta kunna påstås, att vokalisationen i detta dunkla och säkert (såsom bl. a. Kock påpekat i Sv. ljudhist. 1: 104 f.) ofta genom folketymologi omtydda ord, icke ensamt kan vara bevisande i den här föreliggande frågan, på sin höjd kunde tjäna till att bekräfta en genom andra fakta troliggjord mening.

Resultaten av undersökningen synas mig, kort sammanfattade, vara följande.

Vid de flesta ljudförbindelserna föreligger icke något fall av labialomljud, som icke kan förklaras på annat sätt än så, att ett kvarstående *u̯* verkat omljud. Vid ljudförbindelsen -*akku̯*- skulle dock fsv. **Nokke*, vid -*īku̯*- fsv. *ykorne* och vid *aiku̯*- ä. nysv. *ökia* vara bevisande för sådant omljud, om dessa ord vore riktigt etymologiserade. Mot de framställda förklaringarna av **Nokke* och *økia* ha emellertid ovan berättigade invändningar gjorts, och det dunkla *ykorne* kan, såsom framhållits, icke ensamt läggas till grund för en ljudlag. Vid de tre nämnda ljudförbindelserna kan för övrigt intet anföras som stöd för det vidsträcktare omljudet.

Vid flertalet ljudförbindelser: -*angu̯*-, -*ængu̯*-, -*ingu̯*-, -*ik*(*k*)*u̯*-, -*ænku̯*-, -*inku̯*-, tala de starkaste skälen för den meningen, att ett kvarstående *u̯* icke verkat omljud, i det att de omljudda formerna naturligt och lätt förklaras under detta antagande, under det att däremot de icke omljudda (*sanger* m., *þrang* f., *þranger* adj., *slængia* v., *þrængia* v., *Inguar*, *kvik*(*k*)*er* adj., *stænkia* v., *sænkia* v., *stinka* v.) endast med

svårighet, under antagande av föga troliga eller mycket invecklade analogibildningar, låta förklara sig, om man utgår ifrån, att även kvarstående *u̯* åstadkommit omljud. Vid ljudförbindelsen *-ækku̯-* (*-ekku̯-*) är, såsom s. 43 framhållits, saken mera oviss, men sannolikheten, att kvarstående *u̯* här omljutt stamvokalen, minskas naturligtvis i samma mån, som det är mindre troligt, att så varit förhållandet vid andra ljudförbindelser, innehållande *-kku̯-*.

Endast vid förbindelserna *-aggu̯-*, *-æggu̯-* och *-iggu̯-* blir obestridligen förklaringen av de faktiskt föreliggande formerna i några fall enklare genom antagandet, att kvarstående *u̯* verkat omljud: fsv. och nysv. *hugga* v., nysv. och dial. *snugga* f., fsv. *dyggia* v. (< **døggia*), sv. dial. *snögg* och *sögg* adj., fsv. *tryggia* v. och (under förutsättning av att ordet är en *u*-stam) fsv. *trygger* adj. Detta talar onekligen för att den uppfattning, som Kock först uttalade i frågan (Landsmålen XII. 7 s. 9 ff.), är den riktiga, den nämligen, att *u̯* i förbindelsen *-ggu̯-*, men också blott i denna, verkat omljud, även då det stod kvar. Dock är detta antagande, såsom framhållits icke nödvändigt för de föreliggande formernas förklaring, och det har ovan påpekats, att de icke omljudda formerna fsv. *dag*, nysv. *lagg*, *ragg* i någon mån tala däremot.

I varje fall synes det mig, att ingen anledning föreligger att utsträcka antagandet av omljud genom kvarstående *u̯* utöver förbindelsen *-ggu̯-*.

IV. Ändelsevokalerna i Cod. Ups. B 49.

Beträffande utvecklingen av ändelsevokalen *a* i Cod. Ups. B 49 har Hultman Hälsingelagen s. 104 ff. följande framställning (här kort sammanfattad).

1. Cod. B 49 använder i rätt stor utsträckning i alla ställningar *æ* i st. f. *a*. Detta gäller såväl den del av sagda handskrift, som innehåller Hälsingelagen, som den,

vilken innefattar Upplandslagens ärvdabalk (nedan kallade H-delen, resp. U-delen av cod. B 49). En liknande i alla ställningar förekommande växling *a* : *æ* har förefunnits (om än i mindre mån) även i den (nu förlorade) handskrift, som legat till grund för 1609 års edition av Hälsingelagen (nedan med Hultman kallad H cod. 1609), och kan visas ha förelegat t. o. m. redan i en för sistnämnda handskrift och cod. B 49 gemensam källa (nedan efter Hultman betecknad H cod. [B 49—1609]). Att förhållandena i denna punkt, sådana de föreligga i cod. B 49, icke blott bero därpå, att skrivaren här följt sin förlaga, framgår emellertid av två omständigheter. 1) Cod. B 12 såväl som den s. k. Schildenerska handskriften av Upplandslagen (den senare här nedan med Hultman kallad Sch.) visa en konsekvent övergång *a* > *æ* i ändelserna, och det är därför sannolikt, att denna övergång varit fullt genomförd redan i den för dessa båda handskrifter och för U-delen av cod. B 49 gemensamma äldre texten (som nedan efter Hultman kallas U cod. [B 12—Sch.—B 49]). Då nu, som nämnt, även U-delen av cod. B 49 visar (väsentligen) samma växling *a* : *æ* som H-delen, så har skrivaren av cod. B 49 åtminstone i den förra icke troget följt sitt original. 2) Såväl H-delen som U-delen av cod. B 49 förete en del, icke i H cod. 1609, U cod. B 12 [1]) eller Sch. förekommande, s. k. omvända skrivningar med *i* eller *u* för väntat *a* i ändelsen, vittnande om ett sammanfall av alla dessa vokaler i ett *æ*-ljud. Dessa skrivningar måste härröra från cod. B 49:s avskrivare och bevisa således, att i dennes språk en allmän övergång *a* > *æ* i ändelser ägt rum.

2. Cod. B 49 har — delvis med undantag för de fall, där vokalen föregås av en nasal — *æ* i st. f. *a* i ändelsen betydligt oftare i stavelse med svag levis och levissimus, då samtidigt ändelsevokalen i fråga står i slutljud eller efter-

[1]) Genom tryckfel står hos Hultman s. 119 B 49 i st. f. B 12, som tydligen är meningen.

följes av ett ursprungligen palatalt *r* eller av mediopassivmärket *s*, än å ena sidan i stavelse med stark levis under sistnämnda förhållanden, å andra i stavelse med svag levis eller levissimus, där ändelsevokalen följes av en annan konsonant än de nämnda. Skillnaden föreligger i såväl H-delen som U-delen, ehuru den senare har *æ* relativt oftare än den förra. Motsättningen har funnits även i H cod. 1609, och det kan visas, att den tillhört redan den gemensamma källan, H cod. [B 49—1609]. Då emellertid, såsom ovan under 1 framhållits, U cod. B 12 och Sch. och således troligen även den för dem och U-delen av cod. B 49 gemensamma urhandskriften, U cod. [B 12—Sch.—B 49], haft en konsekvent genomförd övergång *a* > *æ* i alla ställningar, måste växlingen *a* : *æ* i U-delen av cod. B 49 bero på avskrivaren, och det är då troligt, att så — åtminstone delvis — är förhållandet även med H-delen.

Nu kan emellertid enligt Hultman den ljudlag, som ligger till grund för den här ifrågavarande växlingen av *a* och *æ*, icke ha tillhört samma dialekt som den under 1 omtalade allmänna övergången *a* > *æ*. Då denna senare antagits ha utmärkt avskrivarens av cod. B 49 egen dialekt (se ovan 1), är det således icke denna, som representeras av den mera begränsade växlingen *a* : *æ*, varom här är fråga. Men väl, menar Hultman, framträder här "det mål som han för sin del hufvudsakligen använde". Ett stöd för denna mening finner Hultman däri, att företalet till Hälsingelagen, som enligt honom är författat av cod. B 49:s skrivare, så gott som uteslutande tillämpar den nu behandlade till vissa ställningar begränsade övergången *a* > *æ*.

3. Cod. B 49 har (såväl i stavelse med stark levis som med svag levis och levissimus) *æ* i st. f. *a* betydligt oftare, då närmast föregående starktoniga stavelse (även sådan, som skiljes från ändelsevokalen genom ett samnord. *a*) innehåller någon av vokalerna *y*, *æ* eller *ø*, än då den innehåller någon

annan vokal. Denna företeelse tillhör både H-delen och U-delen av cod. B 49. Även i H cod. 1609 är denna skillnad tydlig. Huruvida den förefunnits även i H cod. B 49:s och H cod. 1609:s gemensamma källa, kan ej avgöras. Av skäl, som förut framhållits under 1 och 2 ovan, kan denna vokalharmoniska växling däremot ej tänkas ha förekommit i den för U-delen av cod. B 49, U cod. B 12 och Sch. gemensamma källhandskriften, varför den åtminstone beträffande U-delen av B 49 måste helt föras på avskrivarens konto. Att den i så fall, åtminstone delvis, införts av denne även i H-delen av cod. B 49, är sannolikt.

Då vokalharmonien enligt Hultman ej kunnat vara förenad i samma dialekt med vare sig den allmänna övergången *a* > *æ* i ändelser eller den mera begränsade, på akcentförsvagning beroende, som omtalats under 2, ha vi här att göra med en tredje, av skrivaren använd dialekt. Hultman vill förklara detta så, att avskrivaren under sin strävan att använda den för honom främmande dialekt, som omtalats ovan under 2, "blandat in former, hvilka han, utan att göra sig reda för motsättningen, tillegnat sig ur någon annan". Även i denna mening stödes Hultman av en i det av skrivaren författade företalet förekommande form (*mæstæren* med *æ* vokalharmoniskt efter stamvokalens *æ*).

4. Cod. B 49, såväl U-delen som H-delen, har *æ* i st. f. *a* i ändelsen betydligt oftare i levissimus-stavelse än i stavelse med svag levis. Dock visar sig denna skillnad icke, där vokalen i närmast föregående starktoniga stavelse (eventuellt skilld från ändelsevokalen genom en stavelse innehållande ett samnord. *a*) är *y*, *æ* eller *ø*. Då inga tydliga spår av den nämnda skillnaden mellan levissimus-stavelse och stavelse med svag levis visa sig i H cod. 1609 och alls inga i U cod. B 12 och Sch., torde den ej ha funnits vare sig i H cod. [B 49—1609] eller U cod. [B 12—Sch.—B 49] och är således i cod. B 49 införd av avskrivaren. Därav, att

motsättningen ej kommer till synes i de fall, där en vokalharmonisk växling tillämpas, drager Hultman den slutsatsen, att den här föreliggande, i levissimus-stavelse inträdande övergången *a* > *æ* och den vokalharmoniska växlingen *a* : *æ* tillhört samma dialekt, och att avskrivaren ur denna dialekt infört bäggedera, på sätt som ovan nämnts.

5. Cod. B 49 har 2 ggr (*bughu*, *bughuskot*) *u* i st. f. *a* i ändelsen, beroende på en övergång *a* > *u* efter kort rotstavelse innehållande *u*. Båda de nämnda ex. finnas även i H cod. 1609 och äro därför efter all sannolikhet övertagna ur dennas och H cod. B 49:s gemensamma källa.

Det är sålunda på grund av det sagda enligt Hultman icke mindre än fyra olika dialekter, som i cod. B 49 äro representerade i behandlingen av ändelsevokalen *a*: 1) en dialekt, i vilken en allmän övergång *a* > *æ* ägt rum i infortis-stavelse (såväl i stavelse med stark levis som i sådan med svag levis eller levissimus); 2) en dialekt, i vilken *a* i stavelse med svag levis eller levissimus (men icke i stavelse med stark levis) övergått till *æ*, då det stod i slutljud eller efterföljdes av ett ursprungligen palatalt *r* eller av mediopassivmärket *s*; 3) en dialekt, i vilken *a* blivit *æ* dels genom vokalharmoni, dels i levissimus-stavelse (men icke i stavelse med svag levis); 4) en dialekt, i vilken *a* genom ett slags tilljämning blivit *u* efter *u* i föregående kort rotstavelse. Dialektblandningen beror — utom vad beträffar den sistnämnda dialekten — åtminstone väsentligen på avskrivaren: den först nämnda dialekten är hans egen, den andra har han avsiktligt huvudsakligen använt och den tredje har oavsiktligt kommit med vid försöket att använda den andra, som han således icke fullt behärskade i dess motsättning till ännu andra av honom hörda dialekter.

Genom en liknande analys kommer Hultman till det resultat, att i behandlingen av ändelsevokalen *i* följande olika dialekter äro företrädda i cod. B 49:

1) en dialekt, i vilken *i* i alla ställningar bevarats; 2) en dialekt, i vilken *i* i alla ställningar i infortis-stavelse (såväl i stavelse med stark levis som i stavelse med svag levis eller levissimus) övergått till *æ*; 3) en dialekt, i vilken *i* i stavelse med svag levis och i levissimus-stavelse (men icke i stavelse med stark levis) övergått till *æ*, då det stod i slutljud eller efterföljdes av ett ursprungligen palatalt *r* eller av mediopassivmärket *s*; 4) en dialekt eller rättare dialektgrupp, i vilken *i* övergått: a) till *e* (av skrivaren dock vanligen återgivet med *æ*) på grund av vokalharmoni, alltså i infortis-stavelse efter *e, o, ø* i stamstavelsen, och detta (i olika dialektskiftningar) dels blott i slutljud — så i H-delen —, dels både i inljud och slutljud — övergången i båda ställningarna representerad i U-delen; b) till *e* (av skrivaren dock vanligen återgivet med *æ*) i levissimus-stavelse (men icke i stavelse med svag levis); c) till *y* efter en starktonig stavelse innehållande labial vokal (*mæþsumbry*, *dyly*, *sakløsyr* etc., dock mycket få ex.).

Dialektblandningen stammar här endast delvis från avskrivarens egna skrivvanor, i det att de former, som vittna om bevarande av *i* i alla ställningar (se 1), liksom de, vilka betyga den under 4 a) omtalade vokalharmoniska övergången *i* > *e* (*æ*) — såsom en jämförelse med H cod. 1609, resp. U cod. B 12 och Sch. visar — åtminstone väsentligen kunna antagas härröra från de gemensamma källorna H cod. [B 49 —1609], resp. U cod. [B 12—Sch.—B 49]. Men även här representerar dock skrivaren av cod. B 49 tre olika dialekter. Den under 2) nämnda, i vilken en allmän övergång *i* > *æ* ägt rum i infortis-stavelse är avskrivarens egen, vilken (jfr ovan) utmärkes även av en allmän övergång *a* > *æ*. Den under 3) omtalade, i vilken *i* blivit *æ* blott i stavelse med svag levis och levissimus i slutljud eller efterföljt av ursprungligen palatalt *r* eller mediopassivmärket *s*, och vilken åtminstone i U-delen, såsom Hultman visar, måste vara in-

förd av avskrivaren, har denne medvetet begagnat sig av: det är samma dialekt (karaktäriserad även genom en övergång *a* > *æ* i samma ställningar), som han enligt Hultman (se ovan) huvudsakligen använt. Den tredje dialekten (eller dialektgruppen) slutligen, i vilken (se 4) dels en övergång *i* > *e* (*æ*) i levissimus-stavelse ägt rum, dels en vokalharmonisk övergång *i* > *y* efter starktonig stavelse med labial vokal inträtt, och vilken är densamma som den, där *a* blivit *æ* dels på grund av vokalharmoni, dels i levissimus-stavelse (se ovan s. 57), har blivit oavsiktligt representerad genom avskrivaren på samma sätt som vid växlingen *a* : *æ*.

På samma sätt äntligen kan man enligt Hultman i cod. B 49 i behandlingen av ändelsevokalen *u* påvisa inflytande från följande olika dialekter: 1) en dialekt, i vilken *u* i alla ställningar kvarstått oförändrat; 2) en dialekt, i vilken en allmän övergång i infortisstavelse av *u* > *æ* ägt rum, undantagandes i ställning framför *m* och troligen framför *ʒ*; 3) en dialekt, i vilken *u* i stavelse med svag levis och i levissimus-stavelse — undantagandes troligen i ställning framför *ʒ* — till en början blivit *o*, vilket *o* kvarstår framför *m*, men eljest vidare utvecklats till *æ*; 4) en dialekt, i vilken *u* i infortis-stavelse (såväl stavelse med stark levis som stavelse med svag levis och levissimus) övergått till *o*, då närmast föregående starktoniga stavelse innehöll ett *e*, *o* eller *ø*, dock icke, om *u* efterföljdes av *m*. I samma dialekt har möjligen, ehuru detta icke är påvisbart, *u* blivit *o* även i levissimus-stavelse oberoende av den föregående stamstavelsens vokalkvalitet.

Även här svarar cod. B 49:s skrivare endast delvis omedelbart för dialektblandningen. Här, liksom i fråga om ändelsevokalen *i* (se ovan), äro de former, som vittna om det fullständiga bevarandet av *u* (se 1), och de, som bero på den under 4) omtalade vokalharmoniska övergången, åtminstone väsentligen övertagna ur källhandskrifterna, H cod. [B 49—1609],

resp. U cod. [B 12—Sch.—B 49]. Men två, olika dialekter representerande, behandlingssätt äro dock införda av cod. B 49:s avskrivare: dels den allmänna övergången *u* > *æ* i infortis-stavelse (se 2 ovan), dels — åtminstone i U-delen — den till stavelse med svag levis och levissimus-stavelse begränsade övergången *u* > *o* > *æ* (se 3 ovan). Den dialekt, i vilken den förra ägt rum, är skrivarens egen dialekt, den samma som enligt framställningen ovan karaktäriserats även av en allmän övergång *a* > *æ* och *i* > *æ*. Den dialekt åter, som haft den till stavelse med svag levis och levissimus begränsade övergången *u* > *o* > *æ* är samma, av skrivaren huvudsakligen begagnade, som förut påvisats ha haft på liknande — ehuru ej i detalj identiskt — sätt begränsade övergångar *a* > *æ* och *i* > *æ*.

Så skarpsinnig denna Hultmans utredning än är, och så väl hans system än synes gå i lås, kan jag dock i väsentliga punkter icke ansluta mig till densamma. Det gäller här delvis rent principiella skillnader i uppfattningen av det i våra fornsv. texter så vanliga fenomenet, att sinsemellan avvikande former förekomma växlande med varandra.

En stark dialektblandning i en fornsvensk laghandskrift är naturligtvis icke i och för sig oantaglig. Men i fråga om en dylik dialektblandning synas mig vissa viktiga synpunkter böra fasthållas.

Man måste alltid utgå ifrån, att dialekt-blandningen är fullkomligt oavsiktlig. Att — såsom Hultman här antager som ett synnerligen viktigt led i sin förklaring av ändelsevokalerna i cod. B 49 — en skrivare medvetet och med full avsikt skrivit på en främmande dialekt, som han tillägnat sig, torde vid den tid och under de förhållanden i övrigt, som här äro i fråga, vara så gott som fullständigt uteslutet. Detta redan därför, att en medveten reflexion på de relativt

mycket små skillnader det här gäller överhuvud icke kan tänkas ha kommit i fråga. (Man observere t. ex., att beträffande ändelsevokalerna i cod. B 49 det bl. a. gäller skillnaden mellan övergång *a* > *æ* osv. i infortis-stavelse i allmänhet och dylik övergång blott i stavelse med svag levis eller levissimus, dvs. en sådan fonetisk finess som skillnaden mellan svag levis å ena sidan, stark levis å den andra!). Men vidare därför, att man icke kan finna något annat motiv för ett dylikt lån av dialekt än en ren nyck hos avskrivaren. Det rör sig ju här nämligen icke om att efterbilda något erkänt fornsvenskt riksspråk (allmänt eller lokalt) — ett sådant fanns ju överhuvud vid denna tid icke —, och förhållandet är därför på intet sätt att jämföra med t. ex. medeltida lågtyska skalders sed att skriva på högtyska eller försöken hos fornfranska författare från olika trakter av Frankrike att närma sitt språk till den centrala dialekten.

Ett antagande sådant som det av Hultman gjorda leder också till oantagliga konsekvenser. Välja vi exempelvis växlingen *a* : *æ* i ändelserna, så framgår det av Hultmans framställning, att H cod. 1609 uppvisat, om än mindre utpräglat än cod. B 49, såväl den allmänna övergången *a* > *æ* i infortis-stavelse och den till vissa ställningar i stavelse med svag levis och stavelse med levissimus begränsade som ävenledes den genom vokalharmoni frambrakta. Vittnesbörd om en allmän övergång *a* > *æ* finnas även i textkodex av Magnus Erikssons landslag; även här står emellertid *æ* relativt oftare, dels i stavelse med svag levis och stavelse med levissimus, dels då den föregående stavelsen innehåller ett *æ* [1]). I enlighet med Hultmans resonnemang äro således även i dessa båda skrifter tre olika dialekter representerade och i

[1]) Att *æ* står oftare i stavelse med levissimus och svag levis än i stavelse med stark levis har ej i den kortfattade framställningen i inledningen till Utdrag ur Magnus Erikssons landslag anmärkts, troligen emedan denna synpunkt för mig skymts bort av den mera framträdande vokalharmoniska tendensen.

alldeles analoga förhållanden med cod. B 49. Det säger sig självt, att det verkligen vore en mer än underbar slump, om även här, precis som i cod. B 49, avskrivaren skulle, utom det att han lämnat kraftiga spår av sin egen dialekt, dels medvetet ha använt en annan honom bekant, dels omedvetet vid begagnandet av denna genom förväxling infört former ur en tredje.

Men bör och kan en annan förklaring sökas för vokalväxlingen i de nämnda skrifterna, så finns det ju ingen anledning att för cod. B 49 fasthålla en redan i och för sig osannolik.

En särskild liten omständighet synes mig i detta sammanhang ytterligare böra anföras. Om, såsom Hultman menar, den mycket starkt framträdande allmänna övergången *a* > *æ* i infortis-stavelse är att tillskriva inflytandet av skrivarens egen dialekt och den till vissa ställningar i stavelser med svag levis och levissimus begränsade övergången representerar den lånade dialekt, som han huvudsakligen använt, så skulle man väl vänta, att spåren av den tredje — av vokalharmonisk växling och av övergång *a* > *æ* blott i levissimusstavelse karaktäriserade — dialekten, som blott av misstag kommit med, skulle vara endast få och tillfälliga. Men detta är, såsom de av Hultman anförda siffrorna visa, ingalunda fallet. Tvärtom är skillnaden i *æ*-ets frekvens efter vokalerna *a*, *e*, *i*, *o*, *u* å ena sidan, *y*, *æ*, *ø* å den andra, mycket stor; det samma är fallet med skillnaden i *æ*-ets frekvens i levissimus-stavelse å ena sidan, stavelse med svag levis å den andra. Detta minskar ytterligare sannolikheten av Hultmans förklaring av dialektblandningen i cod. B 49.

Måste man således såsom metodisk regel utgå ifrån, att en eventuell dialektblandning är omedveten och oavsiktlig, så kan emellertid denna blandning naturligtvis tänkas ha olika orsaker och därmed också olika karaktär. Det van-

ligaste torde vara det, att den förlaga, som skrivaren haft framför sig, varit avfattad på någon annan dialekt än den, som han själv talade, och att förlagans språkformer i större eller mindre grad bibehållits i avskriften, beroende på skrivarens större eller mindre trohet mot originalet. Vid flera avskrivningar kunna förhållandena på dylikt sätt bli än mer invecklade. Men dialektblandning kan naturligtvis även ha uppstått därigenom, att skrivarens eget språk rönt inflytande från mer än en dialekt: han kan ha färdats omkring eller varit bosatt tidvis i olika trakter, han kan ha fått sin verksamhet annorstädes än där han blivit född eller uppfostrad osv. Faktorer av båda de nu nämnda slagen kunna vara kombinerade med varandra osv.

Det kunde under sådana omständigheter synas hopplöst att söka utreda de språkliga företeelserna i våra fornskrifter. Att linjerna i alla fall bli jämförelsevis klara vid undersökningarna av dessa skrifter, beror enligt min mening därpå, att vi trots allt ha rätt att tro, att det i de allra flesta fall i första hand och i stort sett är skrivarens eget språkbruk, som är representerat i de föreliggande formerna, och att det således är detta språkbruks lagar vi komma på spåren, då vi — med bortseende från underordnade detaljer, sällsynta fall osv. — utreda de allmänna tendenserna. Särskilt synes mig detta gälla om ljudläran och framför allt just om ändelsevokaler o. d., vid vilket en skrivare helt visst endast mycket sällan fäste sådan vikt, att han bemödade sig om någon trohet mot originalet.

Med denna uppfattning sammanhänga ett par andra synpunkter, som liksom denna synas delvis principiellt skilja sig från de åsikter, som omfattas av Hultman.

En blandning av olika språkformer behöver ingalunda alltid betyda en dialektblandning. En dylik växling kan nämligen även ha uppstått därigenom, att äldre former ur samma dialekt blandat sig med yngre i en text, vare sig

direkt övertagna ur ett äldre original eller använda av en skrivare, som överhuvud genom sysslande med äldre skrifter förvärvat i någon mån konservativa skrivvanor. Och växelformer ha dessutom utan allt tvivel förelegat även samtidigt i samma dialekt. Det rör sig här otvivelaktigt ofta om tider, då respektiva ljudlagar just hållit på att genomföras, och man har ingen rätt att vänta, att i skrifter, som härröra från dessa tider, finna endast fullt genomförda ljudlagar. Särskilt måste olikheter mellan en äldre och en yngre generation ha förefunnits och kunnat ge anledning till vacklan [1]).

På grund av dessa synpunkter har forskaren ofta rätt och plikt att i föreliggande växelformer söka spåra en kronologisk utveckling, men också att i vida större utsträckning än Hultman synes vilja medgiva, se inflytelser av skenbart eller verkligt olika ljudlagar inom samma dialekt och sålunda antaga en mindre stark dialektsplittring i texternas språk, sådant det föreligger för oss.

Det är tydligt, att med de grundläggande förutsättningar, som nu diskuterats, uppfattningen av ändelsevokalernas förhållanden i cod. B 49 skall bli väsentligen olika den av Hultman företrädda.

---

[1]) Hultmans benägenhet att kräva, att i varje särskild dialekt en viss ljudföreteelse skall vara konsekvent genomförd, och i sammanhang därmed att hänföra föreliggande växelformer till olika dialekter framträder på flera andra ställen än i fråga om ändelsevokalerna. Av sådana fall, där en dylik uppdelning på olika dialekter synes mig onödig, vill jag här blott nämna den i § 62 av Hälsingel. behandlade växlingen *giald* : *giæld*, *gialda* : *giælda*. Jag nämner detta fall därför, att just beträffande *ia* : *iæ* det händelsevis föreligger bevis för att växelformer ingått i samma persons språkbruk, något som man ju a priori kan vänta under tiden för genomförandet av övergången *ia* > *iæ*. I originalet till den fsv. Flores och Blanzeflor, om vars författande av *en* person man ej har det minsta skäl att tvivla, växlar nämligen i vissa fall just *ia* och *iæ* (se Olson i Festskr. till Söderwall s. 87). — Flores och Blanzeflor's språk ger för övrigt exempel på hos samma person förenade växelformer i flera andra fall (se a. arb. s. 84 ff. passim).

Vad beträffar utvecklingen av ändelsevokalen *a*, är det uppenbart, att övergången till *u* efter *u* i föregående kort rotstavelse (*bugha* > *bughu*) representerar en från den övriga utvecklingen skild dialekt, och även, att denna ej varit skrivarens, utan trängt in från en äldre källhandskrift (se ovan s. 57).

I växlingen *a* : *æ* däremot behöver enligt min mening icke mer än e n dialekt anses vara företrädd, en dialekt nämligen, i vilken en a l l m ä n ö v e r g å n g *a* > *æ* i infortis-stavelse just hållit på att genomföras (och vid tiden för cod. B 49:s nedskrivande t. o. m. hunnit ganska långt). Att vid genomförandet av en sådan allmän övergång denna inträtt tidigare i levissimus-stavelse än i levis-stavelse och tidigare i stavelse med svag levis än i stavelse med stark levis, och att man således vid en viss tidpunkt i en text kan finna *æ* relativt oftast i levissimus-stavelse, därnäst i stavelse med svag levis och relativt minst ofta i stavelse med stark levis, är blott vad man kan vänta. Det kan ej vara ägnat att förvåna, om vid en dylik allmän övergång det eventuellt hinderliga i ställningen framför konsonant (med undantag av urspr. palatalt *r* och mediopassiv-*s*) gjort sig mera märkbart i levis- än levissimus-stavelse; ej heller, om övergången påskyndats genom vokalharmonisk påverkan från ett föregående *y*, *æ* eller *ø*, vilket senare då i texten visar sig genom ett relativt större antal *æ* efter dessa vokaler än efter andra. Det kan i detta sammanhang förtjäna att erinras om, vad redan ovan s. 61 nämnts, att även i Magnus Erikssons landslag den allmänna övergången *a* > *æ* visar störst frekvens dels i stavelse med svag levis och levissimus (gentemot stavelse med stark levis), dels där den gynnats genom den vokalharmoniska påverkan av ett föregående *æ*, överensstämmelser, vilka bli helt naturliga under förutsättning, att dessa olika företeelser kunnat rymmas inom utvecklingen i s a m m a dialekt, men eljest bli påfallande. Framför allt talar emellertid till förmån för den

här framlagda uppfattningen den omständigheten, att även i H cod. 1609 såväl den allmänna övergången *a* > *æ* i infortis-stavelse och den till vissa ställningar i stavelse med levissimus och svag levis begränsade som ävenledes den vokalharmoniska växlingen varit representerade, men alla och framför allt den allmänna övergången — såsom de av Hultman anförda siffrorna visa — betydligt mindre utpräglat än i cod. B 49. Jag måste häri se ett vittnesbörd om att H cod. 1609 varit skriven på samma dialekt som cod. B 49, men på ett tidigare stadium, då övergången *a* > *æ* ännu ej vunnit den utbredning som senare.

En instans till förmån för Hultmans mening om dialektblandning kunde det nu synas vara, att företalet till Hälsingelagen, som enligt Hultman är författad av cod. B 49:s skrivare, nästan blott uppvisar den till slutljud och ställning framför ursprungligen palatalt *r* och mediopassivmärket *s* i stavelse med svag levis eller levissimus begränsade övergången *a* > *æ*. Man skulle vänta, att särskilt den allmänna övergången här såsom det yngsta ledet i utvecklingen skulle tydligt framträda. Härtill är emellertid att anmärka, att företalet är så kort och hithörande ord därför så få, att en statistik på detta material alltför lätt blir i hög grad missvisande. Exempel på såväl den allmänna övergången *a* > *æ* som den vokalharmoniska växlingen saknas för övrigt icke ens i företalet alldeles (jfr Hultman s. 123, 124).

Delvis annorlunda förhåller det sig utan tvivel med avseende på växlingarna *i* : *æ* och *i* : *e*(*æ*).

Till en början torde man på tämligen goda grunder kunna betvivla, att en allmän övergång i infortis-stavelse av *i* till *æ* verkligen ägt rum i avskrivarens språk, såsom Hultman antager (jfr ovan s. 58). Skrivningarna med *æ* för väntat *i* i sådana fall, där inga särskilda faktorer verkat, äro såsom Hultman själv framhåller (s. 143) mycket få (c. 5 % av hela antalet former av hithörande slag), enligt

min mening så få, att de mycket väl låta förklara sig genom en viss osäkerhet i beteckningen, föranledd därav, att i så överväldigande många andra fall *i* och *æ* växlade i ändelserna. Även bland de "omvända" skrivningarna med *a* eller *u* för *i*, som vittna om ett sammanfall av alla dessa ändelser i *æ*, förekomma mycket få, som skulle bevisa en allmän övergång *i* > *æ* i infortis-stavelse (se förteckningen hos Hultman s. 142). Man är så mycket mindre benägen att antaga en allmän övergång i infortis-stavelse, som en dylik eljest icke är känd från svenskt språkområde. Den övergång *i* > *e* även efter kort rotstavelse (*skaþe* o. d.) som Hultman anför som parallell ur Västmannalagen, är i två hänseenden ej jämförlig: 1) i Västmannalagen gäller det en övergång *i* > *e*, i cod. B 49 *i* > *æ*; 2) i Västmannalagen beror övergången säkerligen, såsom Noreen Altschw. gram. § 142 anm. 4 antager, på ett sammanfall i vederbörande dialekt av de båda akcentstyrkorna stark och svag levis, vilket ju för cod. B 49 ej kan ifrågasättas. — Om en allmän utveckling *i* > *æ* i infortis-stavelse verkligen föreligger, har den tillhört ett sent skede i utvecklingen: en jämförelse med H cod. 1609 och U cod. B 12 och Sch. visar, att den ej funnits i källhandskrifterna.

Då Hultman skiljer mellan en övergång *i* > *æ* (av skrivaren stundom återgivet med *e*) i stavelse med svag levis och levissimus i slutljud och framför ursprungligen palatalt *r* och mediopassiv-*s* och en annan övergång *i* > *e* (av skrivaren vanligen återgivet med *æ*) i levissimus-stavelse, så förefaller mig detta mycket tvivelaktigt. Att härvid bygga på den skillnad i *e*-skrivningarnas relativa frekvens som faktiskt föreligger mellan levissimus-stavelse och stavelse med svag levis, synes mig mycket djärvt [1]). Enligt min mening rör

[1]) Det rör sig nämligen här, vad *e*-skrivningarna beträffar, om mycket små tal: i stavelse med svag levis 18 (mot c. 350 *æ*-skrivningar), i levissimus-stavelse 12 (mot c. 80 *æ*-skrivningar).

det sig här om en i svagtonig ställning försiggående enhetlig övergång *i* > *e* > *æ*. Det är ju just vad man bör vänta, att en sådan på svagtonighet beroende ljudförändring först skall gripa de akcentsvagaste stavelserna. Ej heller är det underligt, om en dylik övergång genomföres allmännare i levissimus-stavelse än i levis-stavelse, så att den i den senare mer än i den förra förhindras eller försenas av ställning framför vissa konsonanter (jfr samma förhållande beträffande *a* : *æ* ovan s. 65).

Beträffande den i cod. B 49 föreliggande vokalharmoniska växlingen *i* : *e* (det senare av skrivaren vanligen återgivet med *æ*) har Hultman otvivelaktigt rätt däruti, att denna åtminstone till stor del övertagits från källhandskrifterna. Framför allt tyder härpå den omständigheten, att H-delen i likhet med H cod. 1609 har den vokalharmoniska övergången blott i slutljud, under det att U-delen i överensstämmelse med U cod. B 12 och Sch. har den även i inljud.

Det är under sådana förhållanden måhända troligast, att — såsom Hultman menar — den vokalharmoniska övergången *i* > *e* (*æ*) tillhört en annan dialekt än den på svagtonighet beroende övergången *i* (> *e*) > *æ*. I så fall beror blandningen av båda i cod. B 49:s förlaga — att den förelegat där, visar en jämförelse med H cod. 1609 — väl sannolikast därpå, att avskrivarens dialekt varit en annan än originalets. Men jag håller det även för möjligt, att båda dessa ljudövergångar förekommit inom samma dialekt. Som stöd härför kan anföras, att blandning av vokalbalans och vokalharmoni förekommer även i andra fsv. skrifter. I textkodex av Östgötalagen föreligger en sådan blandning mycket tydligt (Olson Östgötalagens ljudl. s. 90), och nyligen har Pipping i Stud. i nord. filol. III: 10 uppvisat, att vokalbalans *i* : *e* uppträder jämte vokalharmoni även i äldre Västgötalagen och ännu tydligare i yngre Västgötalagens kyrko-

balk. I Södermannalagen föreligger såväl vokalharmoni som övergång *i* > *e* i levissimus-stavelse (Larsson Söderm.-lagens språk I: 70 ff.). Genom att antaga, att både den på vokalbalans beroende övergången och den vokalharmoniska kunnat rymmas inom samma dialekt, dvs. skrivarens egen, skulle det också lättast låta sig förklara, både att skrivaren överhuvud låtit på vokalharmoni tydande former i så stor utsträckning inflyta i sin text ur källskrifterna, och att han i dem insatt *æ* i st. f. *e*, som förlagan åtminstone vad beträffar U-delen (jfr Hultman s. 153) haft. Det senare skulle då helt enkelt bero därpå, att i skrivarens dialekt även genom vokalharmoni uppkommet *e* övergått till *æ*.

Vad slutligen beträffar labialiseringen *i* > *y* efter labial vokal i stamstavelsen, så kan denna svårligen ha tillhört samma dialekt som övergångarna *i* > *e* > *æ*. Äro de ifrågavarande, mycket fåtaliga skrivningarna med *y* för väntat *i* eller *e*(*æ*), vilka otvivelaktigt, som Hultman antager, härröra från cod. B 49:s skrivare, verkligen uttryck för en ljudlag, så föreligger här helt visst en dialektblandning i denne skrivares språk. Men spåren av den främmande dialekten är här också, såsom man i sådant fall kan vänta, få och tillfälliga.

Återstår så utvecklingen av ändelsevokalen *u*.

Även här torde man med skäl kunna betvivla den av Hultman antagna allmänna övergången i infortis-stavelse till *æ*. De fall av *æ* för väntat *u*, som icke förklaras genom särskilda faktorers inverkan, äro inalles, så vitt jag kunnat i Hultmans förteckningar finna, endast 8 mot c. 200 fall av bevarat *u* i samma ställningar. Även "omvända" skrivningar med *a*, *i* eller *e* för *u*, som vittna om en dylik övergång till *æ*, äro mycket få [1]). Så mycket större skäl har man

[1]) Man torde nämligen böra frånräkna det 18 ggr förekommande obl. *kona, kuna*. Just det överraskande stora antalet fall av *a* för väntat *u* synes mig visa, att det här icke är fråga om en ljudutveckling, utan om en formöverföring av nom. till obl. kasus.

även här att ställa sig tvivlande, som en allmän övergång *u* (> *o*) > *æ* i infortis-stavelse icke för övrigt är känd från svenskt område.

Det egentligen karaktäristiska för avskrivarens av cod. B 49 språk synes ha varit utvecklingen *u* > *o* och, undantagandes framför *m*, ytterligare till *æ* i stavelse med svag levis och stavelse med levissimus.

Då därjämte i cod. B 49 förekomma spår av vokalharmonisk utveckling *u* > *o*, så har Hultman utan tvivel rätt däri, att hithörande former åtminstone till en del ärvts från källhandskrifterna. Härför talar, att den vokalharmoniska tendensen, såsom av Hultmans redogörelse framgår, visar sig mycket tydligare i såväl H cod. 1609 som U cod. B 12 och Sch., varför det är troligt, att den även i de gemensamma källhandskrifterna, H cod. [B 49—1609] och U cod. [B 12—Sch.—B 49] varit starkare framträdande än i B 49. I sådan händelse är det måhända även troligast, att den på vokalbalans beroende övergången och den genom vokalharmoni frambrakta tillhört olika dialekter.

Emellertid anser jag det trots det nämnda förhållandet även möjligt, att de båda ljudövergångarna gått bredvid varandra inom samma dialekt, det vill i så fall säga avskrivarens av cod. B 49. Att i dennes förlagor, såsom nämnts, vokalharmonien framträtt tydligare än i cod. B 49 själv, under det att den på vokalbalans beroende övergången där tvärtom jämförelsevis föga visat sig, skulle då bero därpå, att i den dialekt, varom här i så fall vore fråga och på vilken då såväl B 49 som dess källhandskrifter vore skriven, vokalharmonien *först* inträtt, och att den genom denna uppkomna fördelningen av ändelsevokalerna *u* och *o* sedermera alltmer fördunklats därigenom, att *u* i en mängd andra ställningar än efter *e*, *o* och *ø* övergick till *o* (> *æ*).

Mot det sist sagda kan icke anföras, att vokalharmonien i cod. B 49 givit till resultat blott en övergång *u* > *o*, den

på svagtonighet beroende övergången däremot alltid — utom framför *m* — resulterat i ett *æ*. Ty inflytelserna av de bägge ljudförändringarna kunna i själva verket icke helt särskiljas i cod. B 49. Å ena sidan kunna ju nämligen mycket väl de av Hultman s. 167 under j) och l) anförda skrivningarna *konæ*, *bortæ*, *delæ*, *føþæ* osv. tänkas ha fått sitt till grund för *æ*-et liggande *o* genom vokalharmoni, å andra sidan förekomma (se Hultman s. 169) icke så få fall av *o* för väntat *æ* i stavelse med svag levis och levissimus (*annor*, *gifpto*, *bruþframmo* osv.), som Hultman visserligen vill förklara som "felkonstruktioner" av avskrivaren, men som enligt min mening helt enkelt antingen visa, att i skrivarens språk övergången *u* > *o* > *æ* ännu ej varit fullt genomförd, eller ock övertagits från källhandskriften, där i så fall med avseende på denna övergång så varit fallet. I viss mån stödes antagandet, att vokalbalansen och vokalharmonien tillhört samma dialekt — liksom i fråga om utvecklingen *i* > *e* > *æ* — därav, att blandning av dessa båda företeelser förekommer även i andra fsv. handskrifter: Södermannalagen (Larsson Söderm.-lagens språk I, s. 91 ff.), Yngre Västgötalagen, åtminstone i kyrkobalken (se Pipping Stud. i nord. filol. III. 10).

Jag har med det nu sagda velat framhålla, att växlingen av ändelsevokaler i cod. B 49 i mycket högre grad, än Hultman antager, kan antagas bero icke blott på avskrivarens skrivvanor, utan verkligen på hans eget språkbruk. Att förhållandena, sådana de faktiskt föreligga, också enligt min mening äro produkten även av inflytelser från äldre texter (eller av en skriftspråklig konservatism överhuvud), ävensom av inblandning från främmande dialekter, har delvis redan framhållits, och jag vill här till sist ytterligare understryka detta. Särskilt synes man mig ha skäl att tro, att de föreliggande övergångarna *a* > *æ*, *i* > *e* > *æ*, *u* > *o* > *æ*

skulle över huvud ha varit konsekventare tillämpade och fallen av bevarade *a*, *i*, *u* mindre talrika, om icke konserverande påverkningar av nyssnämnda slag gjort sig gällande.

* *
*

Då de här ovan och i Arkiv 28: 291 ff. under samma titel publicerade uppsatserna rikta sig väsentligen emot åsikter, som uttalats av prof. Hultman, kunde det hos mig misstänkas en orättvis brist på uppskattning av denne forskares verk, om jag ej här till sist uttryckligen uttalade min stora aktning och beundran för hans förtjänstfulla forskargärning — icke minst den del därav, som föreligger i det ovan ofta berörda stort anlagda och grundliga monografiska arbetet över Hälsingelagen, där han i den hittills utkomna delen redan hunnit lämna en mängd viktiga bidrag till lösningen av den fornnordiska ljudlärans problem. Min uppskattning av prof. Hultmans insats i den nordiska språkforskningen framstår kanske klarast, om jag nämner, att orsaken till mina uppsatsers framträdande till stor del just är den, att de där diskuterade åsikterna representeras av en så betydande och ansedd forskare som honom.

Lund 1912.

Emil Olson.

Gyða = Gyriðr.

P. A. Munch hefir tekið það fram í "Norskt Maanedsskrift" III. 129, að konunafnið *Gyða* virðist eigi vera norrænt að uppruna, heldur komið frá Englandi, því að með Forn-Englum hafi tíðkast nöfnin Gyðe og Eadgyðe, enda sé flestar Gyður í fornsögum vorum eitthvað við England riðnar, og söguna um Gyðu Eiríksdóttur af Hörðalandi á dögum Haralds hárfagra sé ekki mikið að marka.

Í áreiðanlegum sögum kemur Gyðu-nafnið einkum fram meðal Dana á Englandi [1]). Fyrsta kona í Danmörku með þessu nafni, er vér höfum sannar spurnir af, mun vera *Gyða* dóttir Sveins konungs tjúguskeggs, er giftist Eiríki jarli Hákonar syni nálægt 996, og er því að líkindum fædd nálægt 980 (ef til vill nokkru fyr, varla síðar). Nú var Sveinn í vesturvíking áður en Gyða þessi giftist (um 990—95), og ef til vill um það leyti, sem hún fæddist [2]), og má vel hugsa sér, að dóttir hans hafi verið nefnd ensku nafni, enda voru þeir félagar fyrir vestan haf, Sveinn og Ólafr Tryggvason, og Ólafr átti konu, sem nefnd er "Gyða enska" [3]).

En hins vegar getur Gyða líka verið gælunafn af norrænum stofni, stytt úr lengra nafni, sem mörg dæmi finnast til með Dönum (og Svíum) í fornöld [4]), og þá getur varla annað nafn komið til greina en *Gyríðr*, sem tíðkanlegt var í Noregi á söguöldinni og síðar, og kemur fram í sögum Saxa um fornkonunga Dana. Það er víst, að nafn þetta hefir á miðöldunum verið stytt í "Gyða", því að Ísl. Ann. [5]) geta

---

[1]) Sbr. Hkr. Ol. s. h. 162 k., S. s. Jórs. 21 k.; Norm. III. 426 (Gyða, er giftist Tófa stallara prúða 1042).

[2]) Sbr. Bisk. I 36—37. bls (Þorvalds þ. víðf.).

[3]) Fms. III. 54. bls, Hkr. Ol. s. h. 262 k.

[4]) Sbr. O. Nielsen: Olddanske Personnavne. Kh. 1883; Brate: Runverser. Sth. 1891: 77, 119. bls.

[5]) Storms útg. 274, 351, 401. bls.

Sigurðar Austmanns Gyríðarsonar um miðja 14. öld, og er hann á einum stað kallaður "Gyðuson", enda er það enn altítt á Íslandi, að Gyríðar-nafn sé stytt í "Gyða". "Ágrip af Noregs konunga sögum" nefnir mágkonu Dags Eilífssonar "austan ór Vík" Gyðu [1]) (Skoftadóttur), en systurdóttir hennar er nefnd Gyríðr (Dagsdóttir) [2]). Þó er þar vafasamt um samband milli nafna þessara, og eins um það, hvort móðir Þorsteins Gyðusonar († 1190) hefir í raun réttri heitið Gyríðr, en vel er það hugsanlegt.

Um móðerni Gyðu Sveinsdóttur tjúguskeggs er alt ókunnugt, en Saxi lætur sænska konungsdóttur, *Gyríði* að nafni ("Gyritha"), giftast Haraldi blátönn Danakonungi, og telur hana móður Sveins [3]). En með því að aðrir nefna drotningar Haralds öðrum nöfnum, og móðir Sveins virðist hafa heitið Gunnhildr [4]), má ætla, að Saxi hafi farið feðgavilt [5]), og hafi Gyríðr þessi giftst Sveini, og verið móðir annarar *Gyríðar* eða *Gyðu*. Víst ruglar Saxi þeim feðgum saman eða hefir einhver hausavíxl, er hann telur Þyri dóttur *Sveins* í stað *Haralds* [6]).

Gyða Þorgilsdóttir sprakaleggs, er giftist Guðina (Godwin) jarli á Englandi, hefir verið nokkru yngri en Gyða Sveinsdóttir, og er ætt hennar ókunn, nema það sem ráða má af Hemings þætti og ættnöfnunum (Úlfr, Eilífr, Tósti), að hún hafi verið í frændsemi við Sigríði stórráðu (systurdóttir hennar?), og hefir hún þá verið af göfugri ætt

---

[1]) Útg. V. D. 95. d.

[2]) Hkr., Hák. s. herð. 4. og 13. k.

[3]) Sax. X. 480. 485.

[4]) Ad. Brem. II. 2, sbr. SRD I 29.

[5]) Sögurnar hafa líka farið feðgavilt, þar sem þær eigna *Gormi* (í stað Haralds) "ríki mikit í Vindlandi", og "margar orrostur við Saxa" (Fms. I. 116.), og eins þar sem þær telja Svein frilluson *Haralds* (Fms. XI. 52—3, 182, sbr. Bisk. I. 36), en *Gormr* virðist hafa átt frilluson, Tóka að nafni, er fallið hefir á Fýrisvöllum (984), og ef til vill verið fósturfaðir Sveins Haraldssonar (sbr. Wimmer: De danske Runemindesmærker I. 100).

[6]) Sax. X. 496. 502 (Müllers útg.).

sænskri [1]), og ef til vill skyld Gyríði þeirri, er Saxi lætur giftast Danakonungi.

Sveinn Úlfsson Danakonungur (1047—76) átti konu þá, sem Gyða er nefnd, dóttir (Önundar) Svíakonungs ("Gutha, Svetico rege genita" Sax. XI 557—59), og kemur Gyðu-nafnið þar fram beint í sömu ætt og Gyríðar-nafnið hjá Saxa (X. 480—85). Löngu fyr í bók sinni (VII. 350—61) nefnir Saxi Gyríði ("Guritha") nokkra, er hann telur móður Haralds hilditannar, og er hún eina konan með því nafni, er kemur við "Fornaldarsögur Norðrlanda", eða sögusagnir um tíðindi þaðan á undan víkinga-öldinni. Saxi segir, að þessarar Gyríðar hafi beðið saxneskur höfðingi, "Sivarus" að nafni, og hafi hún gjört honum kost á ráðahag við sig, ef hann fengi sameinað í eina ríkisheild alt Danaveldi, er smá-konungar höfðu þá skift milli sín. Í fornsögum Dana eru andstæðingar Danakonunga ýmist látnir vera *saxneskir* eða *sænskir* (Svertingr banamaður Fróða t. d. talinn saxneskur hjá Saxa [2]), en sænskur í Skjöldunga sögu [3])) og því vel hugsanlegt, að "Sivarus" hafi upphaflega verið talinn sænskur. Líklegt sýnist mér, að nafnið "Sivarus" sé eitthvað aflagað, og hefi eg áður [4]) getið þess til, að það væri ummyndað úr "Ívarr Svía(-harri)" [5]). Væri þá hér að ræða um óglöggar endurminningar um Ívar víðfaðma, sem íslenzka arfsögnin telur fyrsta einvaldshöfðingja eða þjóðkonung á Norðurlöndum, og föður Auðar djúpúðgu, móður Haralds hilditannar [6]).

[1]) Sax. X. 512—13, sbr. Ark. XXVI. 372. n.

[2]) Sax. VI. 273.

[3]) An. O. 1894.

[4]) Ark. X. 146—7. n. sbr. Ark. XVII. 56. n.

[5]) Sbr. "Álfrím jarl" (Hkr. Ol. s. h. 252. k.) sett saman úr *Ælf*helm og Wulf*run* (Norm. III. 301. n. 3), og "Kænmarr" (í Örvar-Odds s.) dregið af "Valda*marr* í *Kænu*garði".

[6]) Að Saxi lætur lítið kveða að "Sivarus" og kallar hann eigi einu sinni konung, er eigi meiri furða, en að hann getur Eysteins bela að eins í svip ("Ostenus quidam" Sax. IX. 464) og nefnir Harald hárfagra eigi einu sinni á nafn, né minnist á nein afreksverk hans, heldur að eins á viðskifti hans ("Norvagiæ regis" Sax. X. 475) við Aðalstein Englakonung, og þó á

Sögurnar um hann hafa sumum fræðimönnum þótt tortryggilegar, af því að nafn hans er horfið úr dönsku arfsögninni um Harald hilditönn og forfeður hans, en þó kemur hún í ýmsum greinum saman við íslenzku sagnirnar um Ívar, og virðist hver þjóð hafa þar valið sína sagnahetju, og eignað henni hin og þessi atriði úr sömu fornaldarsögunni [1]). Dönsku sögnunum hefir eigi borið saman um foreldra Haralds hilditannar, því að sumir hafa kallað þau Borgar og Gró (Sax. VII. 337), en sumir Hálfdan (Borgarsson) og Gyríði (þá, er "Sivarus" vildi eiga), en hvernig sem á því kann að standa, og hvaða samband sem upphaflega kann að hafa verið milli Haralds og Gyríðar, þá heyrir hún samt til sagna flokkinum um upphaf og forfeður Haralds hilditannar, og mætti því búast við, að nafn hennar kæmi síðar fram meðal ættmanna hans (Skjöldunga eða Skilfinga), eins og önnur nöfn úr þeirri ætt (Goðröðr, Ívarr, Hrærekr, Hálfdan, Haraldr o. fl.) koma fram í konunga-ættum Norðurlanda á víkinga-öldinni, enda má finna Gyríði og Gyðu í ætt Svíakonunga, sem nú var sagt, og Gyðu í norrænni (austrænni) konungsætt (bæði í Noregi og) fyrir vestan haf, sem vikið verður að hér á eftir.

Í Noregs konunga sögum (Hkr. H. hárf. 3. k., sbr. Fms. X. 181) setur Gyða Eiríksdóttir af Hörðalandi Haraldi hárfagra líka kosti og Gyríðr setur biðli sínum, og virðist alt vera sama þjóðsagan. Arfsögn frá Noregi (í Fagrsk.) nefnir í stað Gyðu "Rögnu hina ríkilátu (Aðilsdóttur)", sem

---

annan veg, en gjört er í sögum vorum. Saxi kann eigi heldur neitt að segja frá Ólafi, eftirmanni Ingjalds (og fyrirrennara Haralds hilditannar), þótt Sveinn Ákason (SRD. I. 48.) láti hann vera hinn mesta herkonung og virðist jafnvel heimfæra til hans slíkt ríki, sem það er Íslendingar hafa eignað Ívari víðfaðma, en Danir oftast Haraldi hilditönn. Sbr. orð Sveins um vafa og glundroða í konungatali Dana um þær mundir, er synir komu eigi til ríkis eftir feður sína, heldur dóttursynir eða systursynir konunga, og Ann. Esr. (SRD. I. 225—7), sem láta Ásu (illráðu? sbr. Müllenhoff: D. A. V. 322) koma eftir Ólaf og eftir hann Harald hilditönn.

[1]) Sbr. A. Olrik: Kilderne til Sakses Oldhistorie II. 84—90.

líklega er alþýðleg ummyndun úr "Ragnhildi ríku", dóttur Eiríks konungs af Jótlandi, sem einhver sögusögn kann að hafa slengt saman við Eirík Hörðakonung [1]). Danir virðast hafa heimfært þessa sögn til Gorms ríka og Þyri Danmarkarbótar [2]), og hefir hún því verið tengd við fleiri en einn þjóðkonung meðal þeirra, sem taldir eru ættmenn Haralds hilditannar og Ívars víðfaðma [3]). Meðal þeirra mun líka hafa verið talinn Ólafr kváran, faðir (eða bróðir?) Gyðu "ensku", konu Ólafs Tryggvasonar, og kemur Gyðu-nafnið þar fyrst fram í austrænni konungsætt, sem orðin var ílend í Vesturlöndum. Í þeirri ætt er og Ívars-nafnið altítt [4]), og nafn Auðar djúpúðgu (Ívarsdóttur víðfaðma) er líka tengt við hana. Unnr Ketilsdóttir flatnefs hefir ef til vill eigi verið kölluð *Auðr djúpúðga*, fyr en hún giftist höfðingja af Ívarsættinni [5]) (Þorgísli eða Ólafi hvíta).

Gyðu-nafnið virðist eftir þessu hafa komið upp eða orðið tíðkanlegt meðal Austmanna fyrir vestan haf, og vera stytting úr "Gyríðr", sem hefir samkvæmt Saxa gengið í konungsætt Svía á 10. öld, og miklu fyr í ætt fornkonunga á Norðurlöndum, sem kend er við Ívar víðfaðma og Harald

---

[1]) P. A. Munch: N. M. III. 129.

[2]) Sax IX. 469., sbr. K. Maurer: Upphaf alsherjarríkis á Íslandi, Rvík 1882, 9. bls. nm.

[3]) Sú ályktun hefir nýlega verið dregin (Al. Bugge: N. hist. Tidskr. IV. R. 6. B. 177—78) af orðatiltæki Einars skálaglams um Danakonung (Harald blátönn?) *"áttstuðill ættar Hilditanns"*, að Einarr hafi eigi þekt ættfærslu Danakonunga frá Ívari víðfaðma, en það sannar als ekkert í þá átt, því að alt var sama ættin (Haraldr hilditönn dóttursonur Ívars), og gat Einarr vel talið Knýtlinga ættmenn Haralds hilditannar, þótt þeir væri eigi beint frá honum komnir, eins og hann gat kallað *bræður* Gamla Eiríkssonar *"Gamla kind"*.

[4]) Það er líka ættgengt með Mærajörlum, er töldu kyn sitt til Ívars Upplendingajarls (Ldn. IV. 8.), og er sú ætt auðsjáanlega komin að austan, eins og "Skilfingar eða Skjöldungar".

[5]) Minnast má þess til samanburðar, að hin slafneska drotning Sveins tjúguskeggs hefir fengið danska drotningarnafnið *Gunnhildr* (líklega móðurnafn Sveins). — Sbr. um Auði Norm. II. 374. bls., N. hist. Tidskr. 1901, 132. bls. n. 1.

hilditönn. — Það þarf eigi að koma í neinn bága við þetta, að Gyðu-nafnið kemur fyr fram í Noregi en í Danmörku og Svíþjóð eða fyrir vestan haf. Það hafa færri sögur geymst úr þeim löndum frá 9—10. öld en úr Noregi vestan fjalls.

Fyrst er þar getið um *Gyðu* Eiríksdóttur af Hörðalandi á 9. öld, og hvað sem annars má um sögu hennar segja, þá eru önnur rök til þess, að einhver af konum Haralds hárfagra hafi verið frá Hörðalandi [1]), og sýnist eigi ástæða til að rengja það, að nafn hennar og föðurnafn sé rétt hermd. Hörðar munu vera sá þjóðflokkur Noregs, er fyrst hefir farið í víking vestur um haf [2]) og orðið fyrir vestrænum áhrifum, og hins vegar eru líkur til þess, að Eiríkr, konungur á Hörðalandi, hafi verið kominn frá "Skilfingum eða Skjöldungum", er komið hafi frá Upplöndum (og Víkinni) og rutt sér til ríkis fyrir vestan fjall í Noregi [3]) eða með öðrum orðum frá ætt þeirra Ívars víðfaðma og Haralds hilditannar, eins og þeir Ólafr og Ívarr í Dyflinni, er voru Eiríki samtíða og hafa ef til vill veitt honum lið í Hafrsfjarðar-orustu [4]).

Þá getur Ldn. III. 15. um *Gyðu*, konu Ingjalds tryggva

---

[1]) Sbr. vísu Þorbjarnar hornklofa: "Hafnaði Holmrygjum ok *Hörða* meyjum" o. s. frv. (F. J.: Skjaldedigtning B. 24. bls.).

[2]) Sbr. G. Storm: Kritiske Bidrag I. 9—13; A. Taranger: Den angelsaksiske Kirkes Indflydelse paa den norske, 22. bls.

[3]) Sbr. Ark. XIX. 181—90. Þaðan hefir og komið ætt Mærajarla, sem Ívars nafnið var ættgengt í (Hkr. H. hárf. 22. k.).

[4]) Ólíklegt virðist mér, að Ólafr geti verið sami maður og sá er sögurnar kalla *Þóri haklang*, en geta mætti þess til, að Þórir haklangr hafi farið vestur til Dyflinnar í liðsbón (sbr. Ark. XIX. 176) og haft þaðan með sér skipalið með "vestrænum vigrum" og "völskum sverðum" (sbr. Grett. 2. k. Vatnsd. 8. k.). Þess er vert að minnast, að írskar árbækur geta um fall *Þóris* jarls úr Noregi árið 848, og telja hann ríkiserfingja (Norm. II. 114, 147. nm.); virðist hann því hafa verið af konungsætt, eins og Þórir haklangr (sbr. Þóris-nafnið í ætt Mærajarla), en annars er nafn hans eigi títt í konungaættunum fornu.

í Hvini á Ögðum, en skýrir ekki frá ætt hennar [1]). Hún hefir verið uppi seint á 9. öld, og má segja um nafn hennar líkt og Guðbr. Vigfússon segir um "Ósvalds-nafnið í ætt Yxna-þóris", að það er "ekki svo mjög kynlegt", að það skuli finnast á Ögðum, "þar sem vér vitum svo mörg dæmin, að þeir Egðirnir höfðu, að kalla má, annan fótinn fyrir vestan haf" (Safn I. 265).

Egilssaga (64. k.) getur um *Gyðu* húsfreyju á Blindheimi á Sunnmæri, systur Arinbjarnar hersis í Fjörðum, snemma á 10. öld. Frá Fjörðum voru miklar samgöngur vestur um haf, svo að Gyðu-nafnið gat vel flutst þangað að vestan eða lagast eftir ensku tungutaki, en það gat líka verið austrænt að uppruna (komið frá Svíþjóð eða Danmörku), því að íslenzka arfsögnin telur Braga skáld Boddason, ættföður Arinbjarnar, handgenginn þjóðkonungum í Danmörku og Svíþjóð ("Ragnari loðbrók" [2]), Eysteini bela, Birni að Haugi. Sömuleiðis er Erpr lútandi, tengdafaðir Braga, talinn skáld Eysteins konungs bela, og enn er það sagt um eitt fornskáld úr Noregi vestan fjalls, Flein Hjörsson, að hann hafi fengið dóttur Eysteins konungs í Danmörku (ɔ: Eysteins bela, sonar Haralds hilditannar? [3]), og benda allar þessar frásagnir til viðskifta merkismanna í Gulaþingslögum við Dana- og Svíakonunga fyrir daga Arinbjarnar hersis [4]). Það er því eigi mikil furða, þótt systir Arinbjarnar heiti Gyða, hvaðan sem það nafn kann að vera komið í ætt hans, og líkt má að nokkru leyti segja um það, er Flóamannasaga (13. k.) nefnir húsfreyju eina í Víkinni

---

[1]) Minnast má þess, að nafn eins fornkonungs á Ögðum (Haralds granrauða) vísar til "Skilfinga eða Skjöldunga", og að sagnasamband er á milli hans og ættmanna Ívars víðfaðma (Herv. XVI. k.).

[2]) Þótt höfðingi sá, er Ragnarsdrápa er kend við ("Ragnarr Sigurðarson") hafi aldrei verið kallaður "loðbrók" meðan hann lifði (sbr. Ark. XXIII. 278.; XXVI. 375. n. 2.), mun hann víst hafa danskur verið eða danskrar ættar (sbr. E. H. Lind: Sv. hist. Tidskr. 1896. 243. bls.).

[3]) Herv. XVI. k.

[4]) Sbr. Skáldatal, Ldn. II. 1. og V. 1.

seint á 10. öld *Gyðu*, því að hún lætur jafnframt son hennar eða stjúpson ("Svart járnhaus") vera víking fyrir vestan haf (15. k.), enda er sú saga ýkjufull og óáreiðanleg. Allar þessar Gyður eiga heima á suður- og vesturströndum Noregs (eins og Gyða systir Ragnhildar Skoftadóttur úr Gizka á 12. öld [1])), og gat Gyríðar-nafnið borist þangað að austan (með "Skilfingum eða Skjöldungum"), en fengið vestrænt snið með víkingum og breytst í "Gyða", ef það nafn hefir eigi flutst til Noregs beint frá Austmönnum fyrir vestan haf.

Gyríðr er nefnd vestan fjalls í Noregi (á Jaðri) snemma á 11. öld í Grettissögu [2]) og verður nafn þetta síðan altítt í Noregi [3]), enda kemur það fram á Íslandi seint á 12. öld [4]), og er Gyðu-nafnið þá líka komið þangað [5]), en hvorugt þessara nafna finst á Íslandi á landnáms- og sögu-öldinni (870—1030).

Stafafelli 10. d. maím. 1911.

Jón Jónsson.

Punkterad *f*-runa i svenska runminnesmärken.

Några anteckningar.

Som bekant plägar det första ordet i runinskriften på funten från Blädinge socken i Allbo härad, Kronobergs län,

[1]) Gizka-ættin var komin frá Ástríði, systur Ólafs Tryggvasonar, er átti "Gyðu ensku", frændkonu Ólafs konungs í Dyflinni, en vel má vera, að Gyðu-nafnið hafi gengið í ættum norrænna herkonunga í Vesturlöndum fyrir daga þeirra samnafna, þótt vér höfum nú eigi sögur af því.

[2]) Grett. 40. k.

[3]) Dipl. Norv. I., II.

[4]) Dipl. Isl. I., Sturl.[1] I. 198. bls.

[5]) Þorsteinn *Gyðuson* † 1190 (Ísl. Ann.). Frá honum er komin Hagaætt (Safn til sögu Íslands I. 118), er Gyríðar-nafn kemur síðar fram í (Safn I. 41.). — Gyða Sölmundardóttir í Kalmanstungu (á 13. öld, Sturl.[3] I. 554) hefir ef til vill verið heitin eftir Gyðu í Hvini, er skotið hafði skjólshúsi yfir Ásgrím Öndóttsson landnámsmann, forföður hennar (Ldn. III. 15).

Småland (nu förvarad i Smålands museum, Växjö) återges **finfiþir** (se Liljegren, Run-Urkunder nr 1970, Dens., Run-Lära 165, Stephens' The Old-northern runic monuments 1: 157, Dens., The runes whence came they 17, Brate i Runverser 246, Noreen, Altschwedische grammatik 210). Den andra i ordningen af ordets båda *f*-runor står, menar man, i st. f. **u** för att beteckna ett *v*-ljud (jfr Stephens, Brate, Noreen, cit. st.). **Finfiþir** skulle alltså böra utläsas *Finnviðr* (så Noreen, cit. st.) eller *Finnviðer* l. *-ir*; jfr ib. § 160, 2 b. Se om detta i fornsvenskan ganska vanliga mansnamn (**Finvidh**) Lundgren i Landsm. X. 6: 53 f. (Liljegren, Run-Urkunder 468, 507, 566 o. s. v.).

Äfven andra exempel på **f** i st. f. **u** förekomma i svenska runinskrifter, se Bugge hos Torin, Vestergötlands runinskrifter 3: 25 samt Brate och Noreen, cit. st.

Nu förhåller det sig emellertid så, att Blädingeinskriften, såsom jag vid ett besök å Smålands museum i Växjö öfvertygat mig om, har en tydlig punkt i den andra **f**-runan mellan hufvudstafven och den öfversta bistafven. Här föreligger alltså från det svenska fastlandet ett exempel på den punkterade *f*-runan, betecknande ett *v*-ljud, som säkerligen varit det labiodentala *v*, då ju både detta runtecken och förekomsten af "svarabhaktivokal", se Noreen, Aschw. gram. § 160, 2 b., m. m. visa, att inskriften i fråga måste vara ganska ung.

Punkterad *f*-runa torde vara ganska sällsynt i svenska runinskrifter. Liljegren nämner den ej i sin Run-Lära (s. 40), v. Friesen ej heller i sina grundlinjer till föreläsningar om runorna i Sverige (s. 22). Enligt Noreen, Aschw. gram. § 16, är den icke mycket bruklig.

Jag känner — bortsedt från Blädingeinskriften — blott följande exempel, men förmodar, att de icke äro de enda [1]):

[1]) Måhända skulle en närmare undersökning af de fall, då en *f*-runa i framljud är tecken på *v*-ljud, visa, att ej blott i Blädingeinskriften en punkt

1) På en grafsten i Ugglum, Gudhems härad i Västergötland förekommer i namnet *Sigvatr* en punkterad *f*-runa för att beteckna det *v*, som börjar namnets senare del. Här är punkten anbragt — icke mellan hufvudstafven och den öfre bistafven — utan ungefär midt på den nedre bistafven. Se afbildningen hos P. A. Säve i Antiqvarisk tidskrift för Sverige 3: 126. (Enl. Runverser 22 f. är afbildningen gjord efter en ritning af Bruzewitz). Jfr Stephens, The Old-northern runic monuments 1: 157. Att punkten placerats på en del af runan, påminner om att i Codex Runicus *f* en gång (bl. 92 b[8]) punkterats med ett tvärstreck öfver hufvudstafven under den nedre bistafven (i st. f., som vanligt i nämnda codex yngre del, med en punkt mellan hufvud- och bistaf). Wimmer, Døbefonten i Åkirkeby kirke s. 68, anser, att den oregelbundna "stingningen" beror därpå, att det ej fanns plats för punkten på det vanliga stället; på Ugglumsgrafstenen synes — att döma af afbildningen — utrymmet mellan hufvudstaf och bistaf ej heller ha varit tillräckligt stort för en punkt.

2) På en af Fornåsastenarna i Östergötland (nr 35 hos Brate, Östergötlands runinskrifter) har *f*-runan i **gævi** enligt Brate, cit. arb. s. 35 prick mellan staf och kännestreck och mellan båda kännestrecken. På afbildningen (s. 34) ses en punkt mellan staf och kännestreck.

3) I den från 1400-talets förra hälft stammande runhandskriften "Jungfru Marias klagan vid korset" (se Småstycken på Forn Svenska, samlade af G. E. Klemming s. 161—176) förekommer punkterad *f*-runa (med punkten mellan hufvudstaf och (öfre) bistaf en gång i ordet *liva* (s. 174), alltså för *v* i inljud mellan vokaler. Det är emellertid långt ifrån säkert, att runhandskriften i fråga är fornsvensk; jfr Läffler i Svenska landsmålen VI: cij och Noreen, Aschw. gram. § 7, Anm.).

---

förbisetts af runskriftsåtergifvarna. — Stephens (1 : 157) anmärker, att punkterad *f*-runa skulle förekomma på ett runminnesmärke vid Kyrkefalla, Västergötland, om hvilket jag ej kunnat få någon kännedom från annan källa.

Från senare tid må anföras följande, som visar att kännedomen om den punkterade *f*-runan lefde kvar hos lärde män under reformationstiden.

4) I den af Bureus (se Schück i Samlaren 9: 5 (1888)) anförda runinskrift, som Olavus Petri lät rista på sitt hus i Kyrkobrinken i Stockholm, ingår ordet *væl*, hvars *v* i inskriften tecknats med punkteradt ᚠ.

5) I den af Schück i Samlaren 9 (1888) meddelade lilla traktat om runor, som Schück tillskrifver Olavus Petri, heter det, se s. 11: "Siu aff forschriffune bokstäffuor plegha stundom haffua en prik i sigh, och thå få the ena andra krafft, och äro thesse: ᚠ v consonans ... Stungen Fyr ᚠ v conson.... ᚠ [1]) brukas för v conson. ᛏᛆᚠᛁᛏ Dauid". — Den skrift af O. Petri, hvarur föregående citat hämtats efter en afskrift af Schefferus, är odaterad; Schück anmärker om dess ålder (s. 15): "Uppsatsen äger ett särskildt intresse, såsom varande den älsta kända afhandling, hvilken sysselsätter sig med våra första skriftecken. Joh. Magnus anför visserligen ett run-alfabet i sin 1554 tryckta Historia, men dels meddelas detta utan alla kommentarer, dels är Olavus Petris lilla uppsats åtminstone några år äldre."

6) I Bures runologiska arbeten förekommer punkterad *f*-runa, se Lindroth, Bureus 125 ff. (1644). Jfr Därs. 94 (1602).

Se om den punkterade *f*-runans form och förekomst i forndanska och forngutniska runminnesmärken Stephens, The Old-northern runic monuments 1: 157, Wimmer, Die Runenschrift 257, Døbefonten i Åkirkeby kirke 67 f., De danske runemindesmærker 1: XXXIII, Pipping, Om runinskrifterna på Ardre-stenarne 47, där ett exempel från en forngutnisk inskrift, daterad 1487, anföres, samt undertecknads Runinskriften på en bennål i Lunds historiska museum 6.

[1]) Skriffel för ᚠ.

Lund i juni 1911 (1912).

Theodor Hjelmqvist.

Lis Jacobsen f. Rubin. Studier til det danske Rigssprogs Historie fra Eriks Lov til Chr. III:s Bibel. I. Lydhistorie. København 1910.

Den opgave, som fru dr. Lis Jacobsen har stillet sig, er "at skildre det danske Rigssprogs Historie fra det ældste Skriftsprogs Tid til Nutiden". Det udkomne anselige bind (277 store sider), der behandler det danske lydsystems udvikling fra omtrent år 1300 til 1550, skulde altså kun være en mindre del af et stort værk: i fortalen loves ikke alene en undersøgelse af "Ordenes og Sætningsbygningens Udvikling" i tidsrummet 1300—1550, men de nys anførte ord lader vente, at tiden fra 1550 til vore dage derefter skal behandles på tilsvarende måde. Man fejler da næppe ved at antage, at forf. har til hensigt at skrive et sproghistorisk værk, som i omfang ikke skal stå tilbage for Rydqvists Svenska språkets lagar.

En fuldstændig dansk sproghistorie skal fru Jacobsens værk dog ikke være, idet opgaven er begrænset til en skildring af rigssprogets tilblivelse og udvikling, hvad der har til følge, at skrifter, som er prægede af jysk, fynsk eller skånsk sprogart, kun i ringere grad bliver behandlede.

Det resultat, som forf. er nået til, og som fastslås strax i værkets begyndelse (s. 37), er nemlig, at det sjællandske "Dialektskriftsprog", således som det allerede skal have udviklet sig i det 12. og 13. århundrede, danner "Grundlaget og Enegrundlaget for Rigssproget". Dette ældste sjællandske skriftsprog findes i Eriks sjællandske lov, og "en direkte Fortsættelse" af sproget i Eriks lov — men helt forskelligt fra det ældste skånske og jyske skriftsprog — er "Statssproget" eller kancellisproget, som vi finder i de ældste danske officielle diplomer fra slutningen af 14. århundrede [1]). Endnu i det 16. århundrede (reformationstiden) var der dog ikke uddannet noget "dialektfrit Enhedssprog"; selv i Christian III.s bibel (1550) findes "ældre og yngre Skriftformer Side om Side", idet "Statssproget" kæmper om overtaget med det ny litteratursprog, som blev brugt af tidens hovedforfattere. "Fæstnede og ensartede Lydforhold . . faar Skriftsproget først i 17. og 18. Aarh. ved kunstnerisk og videnskabelig Dyrkning af det danske Sprog".

Det ny i disse theses er den stærke fremhævelse af forskellen mellem litteratursprog og kancellisprog og understregningen af det

[1]) Se s. 188: "i det ældste officielle Diplomsprog har (vi) en direkte Fortsættelse af Sproget i Eriks Lov og det direkte Grundlag for vort nuværende Skriftsprog".

sidstnævntes overvejende betydning for rigssprogets tilblivelse: "ikke Sproget i Chr. III's Bibel, men Kancellisproget har dannet det direkte Grundlag for vort nuværende Skriftsprog", hedder det side 226, og de beviser, hvorpå forf. støtter sine påstande, må i det hele og store siges at være gode og overtydende.

Mindre overbevisende er derimod forf.s redegörelse for "statssprogets" tilblivelse og for "Sproget i Eriks Lov"; hun går der i alt for höj grad ud fra det af P. G. Thorsen udgivne håndskrift A. M. 455. 12:mo (det omtales endogså som "det Haandskrift, i hvilket E. L. findes", s. 40), og der göres ikke noget virkeligt forsøg på at udskille de jyskheder [1], som bevislig findes i dette af "frater iohannes iutæ" skrevne håndskrift. Det fremhæves heller ikke, at når "Sproget i Eriks Lov" af Såby (citeret s. 39) stemples som "rent sællandsk", er dette udtryk meget lidt oplysende, så længe det ikke er lykkedes at påvise nöjere sammenhæng mellem sproget i Eriks lov og bestemte sjællandske almuesmål i senere tider.

Værkets hovedfortjeneste bliver da den omhyggelige gennemgang af de sjællandske håndskrifter fra den senere del af middelalderen og den på en rig exempelsamling støttede skildring af lydforholdene i ældre sjællandsk [2]. Næsten helt nyt land har forf. erobret ved sin omhyggelige skildring af reformationstidens sprog og ved sin gode karakteristik af de vigtigste reformationstids-forfatteres forskellige sprogbrug. Som et hovedfortrin ved bogen må det endelig fremhæves, at stoffet er ordnet på en klar og overskuelig måde, hvorfor man — skönt der ikke er noget ordregister — med lethed finder sig til rette i bogen.

Hvad behandlingen af enkelthederne angår, mærker man lovlig tit, at værket [3]) er et Opus I, idet forf. nu og da røber ukendskab til forhold, som forlængst er blevne videnskabens fællesje, og hvoraf flere er skildrede gentagne gange i lettilgængelige værker. Nogle exempler vil vise dette.

S. 30 (§ 23). "Danmarks förste Historiker Svend Aagesen" var ikke "af Hvideslægten" (se Dansk biografisk Lexikon I. 11).

S. 43 (§ 41). "*forsāt* Partc. E. L. 1. 43, 2. 68 Forklaring tvivlsom"; det er rimeligvis en jyskhed; i jyske almuesmål findes böjningen: *sætte — såtte — såt* (se Feilbergs ordbog); hos ældre jyske forfattere (fx. A. S. Vedel) findes fortidsformen *saatte.*

---

[1]) Hvad der skrives derom s. 95 er ganske utilstrækkeligt.

[2]) Forf. bruger udtryk som "Lydforholdene i de sjællandske Love" (s. 39), "Lydforholdene i Chr. III's Bibel" (s. 224). Lignende unöjagtigheder findes ret ofte: "Skriftsproget i 13. Aarh. (*har*) tonløse Explosiver i Efterlyd" (s. 177); der tales om "et kvalitativt Tegn (Bogstav) til Betegnelse af å-Lyden" (s. 174); "Lydformen *manghe*" (s. 160) m. m.

[3]) Det blev d. 5 marts 1910 forsvaret for den filosofiske doktorgrad. Af hensyn til fremmede læsere er det måske ikke overflødigt at bemærke, at doktorgraden i Danmark giver *jus docendi*, men ikke medfører forpligtelse til virksomhed som privatdocent ved det danske universitet.

S. 46 (§ 50) jf. s. 87 [1]). *oldgarth* kan ikke svare til vestnord. *aldingarðr,* "frugthave". Ordet skrives i V. sj. lov 2. 33: *ollgardh,* hvilket oversættes ved *indago;* det må betyde "hegn om græsmark" eller "indhegnet græsmark"; det svarer til svenske dialektord som *ollmark,* "betesmark", *ollgång,* "vallgång" (Rietz s. 789); om bortfald af *v* foran *ρ* se Falk og Torp: Etym. ordb. II, 28. Som sjællandske stednavne findes *Oldager, Oldgaard, Svineold, Oldhuse* mfl. (Annal. nord. Oldk. 1863, 232. V. Finsen. Postadressebog for Kgr. Danmark. 1893) [1]).

S. 53 (§ 62). *huar* i Er. l. svarer ikke til vestnord. *hvárr,* men til *hverr,* se Kock: Svensk ljudhistoria. I. 238.

S. 53—54 (jf. s. 28). Forskellen mellem *væl* (rettere: *wæl*) og *val* (*wal*) skal if. forf. bero på "aflyd". Forklaringen er hentet fra Noreen uden hensyn fx. til M. Kristensens bemærkninger i Arkiv XVII. 87; med hensyn til *waræ — wæræ, warthæ — wærthæ* (s. 56) slår forklaringen "aflyd" heller ikke til, se Kock: Ljudhist. I. 235.

S. 55 (§ 66). "E. L. har 2. 22 *skiüfulæ* "udpante" ligesom V. L. 2. 31 og jy. L. 2. 22. Ordet svarer formelt til Nysvensk *skyffla.* I dansk Rigssprog er det vistnok tidligt fortrængt af *skuffe* og det uomlydte *skovle*". Hertil er at bemærke: Thorsens læsemåde *skiüfulæ* er urigtig, idet han her, som altid, har sat *ü* i steden for håndskriftets gennemstrøgne *u* (se Palæografisk Atlas. Dansk afdeling Nr. XIX). Ordet svarer ikke til svensk *skyffla,* men til sv. *skövla,* glda. *skiøflæ* (Kalkar III. 869). Dets betydning er ikke "udpante", men: exekvere en fredløshedsdom, straffe på liv og gods. (H. Matzen: Den danske Retshistorie. Offentlig Ret. III (1895). 18). Grundbetydningen af *skyfla* (< **skuƀlian*) må være: "støde bort med voldsomhed". Om beslægtede dannelser se Hellquist i Arkiv VII. 147 ff.

S. 60 (§ 80). *næmæ* i Er. l. 3. 26 svarer ikke til vestnord. *nema*; fortidsformen *næmde,* sk. l. 5. 1, jy. l. 2. 58 viser, at ordet formelt svarer til vestnord. *næma.* Ordet betyder både i Er. l. 3. 26 og på mangfoldige andre steder i lovene: tage "nam" (*nám.* n.), borttage ejendele fra en debitor for at tvinge ham til at opfylde sine forpligtelser (se V. A. Secher: Om vitterlighed og vidnesbyrd i ældre dansk proces (1885). 168 ff.).

S. 70 (§ 97), *s. 138* (§ 210), *s. 215* (§ 301. 3). Former som *siunge, sliunge, biug* mfl. forklarer forf. som opståede ved "yngre brydning" af "ældre" *syngva, slyngva, bygg,* og denne antagne lydovergang sidestilles flere gange med brydningen af *y* > *iu* foran *rth, rn, rt* mfl. (*hyrna* > *hiørne* osv.) [2]). Torps og Falks lydhistorie s. 129 ff. og mange andre velkendte værker kunde have vist forf. det rette.

[1]) Se nu også M. Kristensen i Danske studier. 1910, 133.

[2]) Om den sidstnævnte lydovergang har dr. M. Kristensen givet mange oplysninger i de senere år, senest i Arkiv XXV, 131 ff. I denne afhandling godtgör M. Kristensen med unødvendig omstændelighed, at da jeg i året 1896 udgav min bog "Det danske sprogs historie i almenfattelig

S. 76 (noten). Læsemåden *tothær,* V. sj. l. 1. 12 beror på fejllæsning for: *dothær* (med sammenslynget *d* og *o*); sammenlign Palæogr. Atlas. Dansk afd. nr. XIII. l. 4.

S. 87 (§ 124). "Ordet *lanbo,* hvis første Led er etym. beslægtet med Nyda. "Laan", forvanskes tidligt til *Landbo*". — Da vestnord. har *landbúi* (jf. *landbóli, landseti*), fsv. *landboe, landbonde,* kan der ingen tvivl være om, at første led er *land,* således som det allerede er påvist af N. M. Petersen: Samlede afhandlinger III. 290.

S. 87 (§ 125). *heghæn* i jy. l. 2. 18 er skrivfejl for *hennæ eghæn.*

S. 89 (§ 127). "Fra jy. L. kan nævnes: *ældær*: *ællær* Fort. 1. 32. 1. 46, hvor *d* ikke lydmæssigt hører hjemme . . *d*-et viser, at Skriveren kun ad litterær Vej har kendt Indskud af *d*". — *d*-et skyldes påvirkning fra *hældær* (*hwat hældær* — *ællær*); også *h*'et overføres ofte fra *hældær* til *ællær.*

S. 100 (§ 139. 3). Det stockholmske håndskrift K 41 er ikke "det eneste bevarede Hskr. af Rimkrøniken"; et större stykke findes i Sth. B 77 (prøve i Brandts gammeldanske læsebog s. 189—190; jf. Schlyters fortale til Skånelagen s. XXXII).

S. 110 (§ 146). *staalbrodher* (staldbroder) sammenblandes af forf. med det i gildeskråerne almindelige ord *stolbrodher, stolsbrodher* (mnt. *stôlbroder,* "College in einer Behörde, Ratsmitglied"). Se: M. Pappenheim: Altdänische schutzgilden. 220 ff.

S. 115 (§ 160). Navnet *Jøns, Jønes,* mener forf., er opstået af *Jens*; det sidestilles med, at man kan finde *swøn* f. *swen* (oldn. *sveinn*). — Som bekendt er *Jønes, Jøns* opstået af *Jonæs* < *Jóhannes.*

S. 143 (§ 216). *hǽræ, thæræ, huaræ,* "her, der, hvor", omtales som "forlængede Former"; Kocks forklaring i Arkiv XI. 136 nævnes ikke.

S. 143 (§ 216). Ordet *panne, ponne* "på" forklares i overensstemmelse med Lorenzen (Mandevilles rejse s. XLVIII) som "en ejendommelig Sammentrækning af Præp. og Artikel". Den utvivlsomt rigtige forklaring findes i Falks og Torps Dansknorskens syntax s. 323[3]: "pon(n)e (af: opp ovne = upp ofan á)". At denne forklaring er den rette, ses af, at *ofnæ* (< *ofan á*) kan blive til *onnæ* (se Lorenzen anf. sted), og *opponæ* findes i "Presbyter Johannes. Paa ny optrykt efter Gotfr. af Ghemens Udg. 1510" (Kbh. 1898) s. viiij l. 5 f. n.

---

fremstilling", kendte jeg ikke udbredelsen af brydningen *y* > *iu* i danske dialekter. Som svar på M. Kristensens angreb skal jeg kun anføre følgende kendsgerninger: 1) da Noreen i Pauls Grundriss[2] I. 593 (trykt 1897) omtalte den danske brydning af *y* > *iu* foran *rth, rn, rt* m. m., betegnede han sin kilde ved ordene: "Nach M. Kristensen (privat)". "Kort over de danske folkemål" ved V. Bennike og M. Kristensen begyndte at udkomme 1898; 2) i den tyske udgave af min sproghistorie (Ulm 1905) har jeg fjernet det uheldige exempel *welbiurdig,* som — i året 1907 — satte M. Kristensens pen i så stærk bevægelse.

S. 160 (§ 234). *mannie, mannye, maniæ, manigæ, manghe* omtales som "Skriftformer af Ordet *mange*". — Got. *manags*, oldeng. *manig* mfl. viser, at *manighæ, manghe* er de relativt oprindelige former, *mange*, med [ŋ], en yngre form [1]).

S. 174 note 2. "Ogsaa *å* er jo en gammel Betegnelse for langt *a*; man har aabenbart over hele Norden savnet et kvalitativt Tegn (Bogstav) til Betegnelse af *å*-Lyden". — At det svenske tegn *å* hverken er særlig gammelt, ej heller har været tegn for langt *a*, er ofte påvist, se fx. Noreen. Vårt språk III. 80. Kock. Svensk ljudhist. I. 394. P. K. Thorsen i Salmonsens konversationsleksikon. I. 4.

S. 177 (§ 267). Overgangen fra *p, t, k* i efterlyd til stemte lyd er ikke "fælles for hele Sprogomraadet", da store dele af Sønderjylland for *p, k* har de ustemte spiranter [f], [χ]: grípa — [gri·f]; gap — [gaf]; aka — [a·χ]; sǫk — [saχ]; for udlydende *t* har sønderjysk *r* : gata — [ga·r]; ek veit — [æ ve·r]. Se Lyngby: Sønderjysk sproglære s. 44, og nu: den udførlige fremstilling i Bennikes og M. Kristensens Kort over danske folkemål. 95 ff.

S. 252 (§ 314. 3). Stednavnet *sproffue* "Sprogø" nævnes af forf. som exempel på vokalisation af "opr. eftervokalisk *k*". — Sprogøs navn har aldrig indeholdt noget *k*: i Valdemars jordebog hedder det *Sprowæ*.

Til slutning et par bemærkninger, som kræver lidt udførligere begrundelse.

S. 76 (noten) omtaler forf. håndskriftet AM. 24. 4:to, der indeholder et brudstykke af Valdemars sjællandske lov (udgivet i fotolitografisk aftryk 1869). I modsætning til den almindelige opfattelse, hvorefter AM. 24 skulde være ældre end AM. 455 og Flensborg-håndskriftet af jyske lov, hævder forf., at det er betydelig yngre: fra det 14. århundrede. De grunde, forf. anfører, er alle sproglige (lydhistoriske): AM. 24 har: *vithnæ* (rettere: *withnæ*), *vithæ* (rettere: *withæ*), *sithæ, bithæ, rigis*; AM. 455 har: *witnæ, witæ, sitæ, bitæ, rikis* osv. — Forf. overser nu for det første, at man kunde opstille en lige så lang række af ord, som optræder med en ældre form i AM. 24, med en yngre i AM. 455, fx.: AM. 24 har *liuænde, fæthrinis, fæc, kumæ, ær* (relat.), AM. 455 har *liuænd, fæthærns, fich, kummæ, thær* (relat.). Men forf. overser også, at når det er sikkert, at sproget i de ældste danske lovhåndskrifter ikke er det sprog, som taltes, da håndskrifterne blev til, og når det er lige så vist, at sidestykker til flere af de "unge" sprogformer i lovhåndskrifterne findes i langt ældre kilder, så kan man ikke bruge sådanne sprogformer til at bevise noget om et lovhåndskrifts alder. De behøver ikke at vise andet, end at vedkommende skriver (eller måske nedskriveren af et af de hånd-

---

[1]) Forholdene i dansk, hvor *manighe, manghe* findes i de ældste kilder, afviger fra forholdene i fsv., idet *manighe* der er sent og sjældent (jf. Noreen. Altschwed. gram. s. 451, 2. 331).

skrifter, hvorfra vort håndskrift stammer) ikke har afskrevet sin original nöjagtig [1]). Kun hvis man i AM. 24 kunde finde former, der bevislig tilhørte senere tider, kunde man bruge dem som vidnesbyrd om håndskriftets yngre oprindelse.

Et håndskrifts alder lader sig i det hele ikke bestemme alene ved hjælp af sprogformerne. Palæografiske grunde må bruges sammen med de sproglige (se fx. Otto von Friesens undersøgelse af "Vår älsta handskrift på fornsvänska" i Skrifter utg. af K. Humanistiska Vetenskaps-Samf. i Uppsala. IX. 3. 1904). Men palæografien har fru Jacobsen slet ikke taget hensyn til.

Selv ved blot at sammenligne de håndskrift-faksimiler, som findes i Palæografisk atlas, vil man se, at AM. 24 i alt væsentligt gör samme indtryk som de andre hovedhåndskrifter af de danske love: er der ingen grund til at regne det for ældre end AM. 455, Flensborg-håndskriftet osv., er der endnu mindre grund til at anse det for yngre [2]).

S. 64 (§ 89) jf. *s. 67* (§ 93) omtales den allittererede forbindelse *spic oc spiær,* og det udtales som "sandsynligst, at vi her har et enstydigt Stavrim d. v. s., at *spic* ligesom *spær* betegner et skarpt Redskab (der anvendtes ved Lægebehandlingen)"; *spic* forklares ved hjælp af vestnord. *spíkr,* og *spiær* (*spær*) betragtes som = et spær (spyd). — Forklaringen stammer fra Schlyter, som i sin ordbog (i overensstemmelse med Ihre og Kolderup-Rosenvinge) oversætter *spik* ved "ett spetsigt instrument till undersökande af djupa sår (Fr. *sonde*)"; *spik* skulde stamme fra lat. *spicella, specillum,* og *spik ok spiær* skulde være "nästan synonyma". Schlyters tolkning genfindes i G. Lunds "Det ældste danske skriftsprogs ordforråd" og hos Fr. Grøn: "Altnordische Heilkunde" (i Janus, Archives internat. pour l'Histoire de la Médicine XIII, Harlem 1908, s. 82). De steder, hvor *spik ok spiær* findes omtalte, er samlede af Schlyter.

I Västgötalagen I hedder det: þa skulu þingsmæn vittni vm bæræ. æn þét ær fulsæri. þorf viþ spik ok spiær. lin ok lækirsgæf. þa ær þæt. fulsæri. *SB.* 1; — Æn ætborin man fa vaþæ. skenu þarf hvarti uiþ spik ællær sper. *VS.* 4; — i Östgötalagen hedder det: Nu huggær man annan sar mæþ uilia. skær uddær ok æg. þorf uiþ lin ok læki. spik ok spiær. *Vaþ.* 6.

Af de danske love er Eriks sjæll. lov den eneste, som har udtrykket, nemlig på følgende fire steder: Hauær man sar fangit oc far han til things mæth grønt sar, thet ær spec oc spiær scal with liggæ. 2. 42; — thet sar ær thing witnæ ær til, at han hauir

[1]) Et mærkeligt vidnesbyrd om, at grundhåndskriftets ordlyd forsætlig er ændret i AM. 24, har man i håndskriftets allerførste ord: "*Thætæ ær then rætæ sialanzfaræ logh oc thæn gamlæ ut aruæ mal*". Den underlige form *thæn gamlæ . . mal* viser, at skriveren i sit eget sprog har brugt *thæn* som foransat bestemt artikel, og har indsat *thæn,* hvor originalen havde *hin*; grundhåndskriftet må have haft *hin gamlæ . . mal* (n. pl.).

[2]) Se nu også Danske studier 1910. 133.

fyr a thingi mæth wærit, oc laghæ sar ær thær bathæ com with spec oc spiær. 2. 51 (Thorsen s. 56); — Æn far hin sar af, swa at thingmen se, at thær cummær spic oc spiær withær. 3. 14.; — ær thet (nl. såret) swa mykit, at thing men sighæ, at thær a spic oc spiær with at cummæ. 3. 49.

Prøver man nu at tolke disse kildesteder uden anden hjælp end den, sammenhængen giver, ser man først, at talen er om sværere sår; et sådant kaldes *fulsæri* ell. *laghæ sar,* og det modsættes *skena,* et overfladesår. At såret er af sværere art, har til følge, at der trænges til (*þorf uiþ*) *spik ok spiær. lin ok lækirsgæf.* Det sidste ord oversætter Schlyter ved "läkarelön"; men det kan umuligt være det rette: man kan da hverken om patienten eller om såret sige, at han (det) trænger til lærred og — lægehonorar. Ordet *lækirsgæf* må her betyde noget, som lægen "giver" (ordinerer) d. e. lægemiddel (*lækidómr, læknisdómr* jf. *læknislyf, læknisgras* mfl.).

Men betyder *lin ok lækirsgæf* "lærred (forbindstof) og lægemiddel", er sandsynligheden for, at *spik ok spiær* betyder noget lignende, og at *lin ok lækirsgæf* er sat som forklaring til det usædvanligere *spik oc spiær.* Denne formodning bliver til vished, når man af Er. l. ser, at *spic oc spiær* er noget, som skal ligge ved (*liggæ with*) såret, hvad "spidse instrumenter" ikke kan bruges til [1]).

De etymologiske grunde, hvorpå Schlyters forklaring støttes, gör den ikke mere sandsynlig: hverken sammenhængen mellem *spik* og lat. *spicella, specillum* eller tolkningen *spik* = *spíkr* (spiger, stort söm), *spiær* = "spær" (spyd) er selvindlysende; og disse ord ("spiger og spær") skulde her betegne kirurgiske instrumenter [2])!

Derimod hedder det ofte om lægemidl'et, at det skal "ligge ved" ("lægges ved" ell. "på") det organ eller den skade, som skal helbredes: Læggær man stampæth purløk with ben brut. tha helær thæt skøt. Harpestræng ved M. Kristensen s. 21[12]; — Tac clof løch oc støt mæth brænnæ steen oc mæth resina oc læg asaret, oc thæt draghær saret samen oc fistulam, oc helær thæt. Dansk lægebog ved Såby (1886) s. 85. Ganske afgörende er et par steder i danske gildeskråer: Hwosvm sclææр sin brother . . swo at han thørf smørels with ogh at bindæs. Skrå for St. Knudsgildet i Flensborg (Samling af Danmarks Lavsskraaer ved C. Nyrop I. 12.); — worder hand saar af de slaug, at hand tør wid at legge derpaa plaster och smørelse. St. Knudsgildet i Malmø (anf. sted. s. 96).

Jeg nærer ingen tvivl om, at *spic* er det samme som *lækirsgæf* og som *smørels,* med andre ord: det betyder salven, som

---

[1]) Se nu også E. Jessen i Nordisk tidskrift for filologi. 3 R. XVIII. 32.

[2]) En sonde til at måle et sårs dybde med hedder i Grágás *køri,* m. (se Fritzner under "keri").

skulde læge såret; *spiær* svarer til *lin*, det hvormed såret "bindes", "plaster" (d. e. det stof, hvorpå salven smöres)[1]).

Dette resultat skulde nu prøves ved en etymologisk undersøgelse af de to ord.

Om *spiær* er næppe nogen tvivl mulig. Det stemmer, som også bemærket af E. H. Lind (Om rim och verslemningar i de svenska landskapslagarne, s. 40, i Upsala universitets årsskrift 1881) og E. Jessen (Nord. tidskrift for filologi. 3 R. XVIII. 32), nöje med oldn. *spjǫrr, f.*, "strimmel, klud af sønderrevet töj" (Fritzner); *spjǫrr* bruges netop om lærredsstrimler, som vikles om et lem, se fx. det bekendte sted i Laxdøla saga kap. 35, hvor det hedder om Bróka-Auðr, at hun var i ridebuxer "en vafit spjǫrrum mjǫk í skúa niðr" (Kålunds udg. 1889, s. 118). Ordet genfindes i norske dialekter: *Spjør, f.*, "klud, lap, strimmel", *spjerra, v. a.* "splitte, rive, oprive" (Aasen, Ross; jf. Falk og Torp. Etym. ordb. "spjære"). Derimod kendes et til *spiær* svarende ord ikke fra andre danske eller svenske kilder end de anførte lovsteder; til dette forhold skal jeg senere komme tilbage.

Tydningen af *spik* som "salve" findes allerede hos Grimm, idet han i Deutsche Rechtsalterthümer 630 (4. udg. II. 185) oversætter *spik ok spiær* ved "salbe und instrument" (se også Schlyters glossar til Västgötalagen). Senere har E. H. Lind og E. Jessen (anf. steder) tolket *spik* som "fedt" (ty. *speck*); men derimod kan indvendes, at ordet (oldn. *spik*, n.) i alle gamle kilder kun bruges om hvalernes fedt og ikke godt kan tænkes brugt synonymt med salve; det oldengelske *spic* betyder "bacon, lard" (Sweet). I betydningen "fedt" i almindelighed må *spæk* være et tysk låneord, der næppe kan være optaget i et så gammelt værk som Västgötalagen; af de ældre danske skrifter er den stærkt tysk-påvirkede "Harpestrængs kogebog" det eneste, som har ordet ("siuthæ mæt spæk"). — En anden sag er, at skriveren af AM. 455 måske har opfattet ordet som = spæk, fedt och derfor to gange har skrevet *spec*; i senere håndskrifter af Er. l. forvanskes ordet yderligere til *spæth* (se Rosenvinges udgave s. 138).

Jeg tror, at oprindelsen til *spic* bör søges et helt andet sted, ikke i noget germansk sprog, men i latin.

En af oldtidens berömteste salver var nardus-salven (*νάρδινον μύρον*, nardus), som omtales af flere forfattere fx. Plinius og Dioskorides; særlig berömt er den bleven ved evangeliernes fortælling (Mark. 14. 3, Joh. 12. 3) om, at Kristus salvedes med nardus-salve (*unguentum nardi* (*spicati*), Vulgata). Salven

[1]) Mindre rimeligt er det, at *spiær* er en "væle" d. e. lærredstot, hvorved lægestoffet bringes ind i det åbne sår. Jf. Om Saarit er stungit met Kniff, Spiud, Pil, eller met andre saadanne verge . . Til saadanne Saar taar mand intedt andet gøre end ath mand legger der vdi en veyle som vodgiort (d. e. vædet) er vdi Rosen Olie, oc saarit saaledis obet holler en dag. Henrick Smit. En skøn Nyttelig Lægebog . . (for) Bartskerrerne. Kbh. 1557 blad 1 r.

fremstilledes af nardus-planten [1]), hvoraf der omtales flere arter (Plinius Historia naturalis XII. 26), den bedste var den, som kom fra "Ganges": *nardus indica* ell. *spica nardi* (d. e. Nardostachys Jatamansi DC.), en ringere sort (Valeriana celtica L.) var fra Gallien. I middelalderen kaldtes disse lægeplanter som oftest *spica nardi* (ell. *spica indica*) og *spica celtica*, og såre ofte omtales de simpelthen som *spica* ("aks"), således i "Physica S. Hildegardis" (ca. 1098–1179) [2]) og i Macer Floridus's "de viribus herbarum", hvis vers om "spica" går igen i vor Harpestræng, hvori det hedder (M. Kristensens udg. s. 48): "Spica. thæt ær nardus. thær cummær af india land . . . En annæn nardus ær oc til. thær af annæt land cummær. oc hetær celtica spica. oc hun dughær alt thæt sammæ thær hin annæn. thot hun hauær æi swa mykæl kraft".

Det må bemærkes, at i de nævnte skrifter omtales *spica* næsten kun som lægedrik, hvad der også gælder om de fleste af stederne i de svenske Läke- och Örteböcker, hvor *spickynardus* (ell. *spikan*, acc. m.) nævnes (se citaterne i Söderwalls ordbog). Der kan dog ikke være nogen tvivl om, at plantens brug som salve også har været de nævnte middelalderlige skribenter bekendt, om ikke af anden grund, så fordi Kristus selv var bleven salvet med den. Det omtales også, at *spica nardi* i det 14. årh. "unter Segensformeln gesammelt wird", og at den blandet med gåsehjerne brugtes til salve mod øreflåd [3]). Selv i langt senere århundreder tilskrev man nardus (Valeriana) en særlig kraft til at helbrede sår: Simon Paulli fortæller, at "Saften aff Baldrian" efter nogles mening "skulle kunde uddrage Jern aff Saaer oc Skader, huilcket enten aff hug eller sting kunde være blefuet der inde"; man skulde derefter "legge Vrten paa, aff huilcken Saften er udkryst, thi, sige de, vil mand saaledis med saadanne Skader omgaais, da kand det med de samme letteligen skee, at icke Jernet alleniste kand uddragis, men endocsaa Skaden der ved ofuermaade kand heelis oc lægis". Flora Danica (1648). 143 (nr. 131 G) [4]).

I det hele kan man vist gå ud fra, at nardus-salven i Nordeuropa har været mere berömt af navn end almindelig i brug; forestillingen om noget særlig vellugtende har man i alle fald næppe kunnet forbinde med en salve tilberedt af valeriana, hvis

---

[1]) Jeg skylder dr. J. W. S. Johnsson og prof. botan. Chr. Raunkiær megen tak for velvillig hjælp ved denne del af undersøgelsen.

[2]) Mignes Patrologia latina. Tom. 197 p. 1140 ff., jf. R. v. Fischer-Benzon: Altdeutsche Gartenflora (1894). 211.

[3]) M. Höfler. Die volksmedizinische Organotherapie (1908). 116.

[4]) Prof. A. B. Drachmann gör mig opmærksom på, at Simon Paullis ord stemmer nöje med fortællingen i Guarinis Il Pastor fido (akt. 5, sc. 7): Dorinda er bleven såret ved hyrden Silvios pil, men ved brugen af en urt drages jærnet ud af såret, og hun helbredes. Urtens navn anføres ikke, men det hedder kun, at den er "molto nota à la siluestre capra". I senere tiders kommentarer (udgaven Milano 1807) tolkes stedet som sigtende til "dittamo" (d. e. Dictamnus L.), hvis sårlægende kraft omtales hos flere forfattere.

duft sjælden virker så tiltalende på Nordeuropæere [1]) som på Orientalere (og katte).

Mod slutningen af middelalderen og i de følgende århundreder brugtes navnene *spica* og *spicanardi* sjældnere om valeriana (og nardostachys), men des tiere om lavendel (Lavandula spica L.)[2]), og brugen af navnene kan — i det mindste i Tyskland — udvides til en mængde andre planter [3]); i Norden brugtes og bruges den dag i dag navne som *spikolje*, *spigerolje* (Kalkar, Feilberg), *spikolja* (A. F. Dalin), *spikerolje* (Aasen) om lavendelolje; se også ty. *Speik, Spiek, Spieksalbe, Spieköl* m. m. (Grimm), holl. *spijk*, eng. *spike* m. m.

Om formerne, hvori ordet *spica* optræder i nordiske kilder, er at mærke, at lovbøgerne har *spik* (d. e. spīk?), en af de svenske lægebøger (Klemmings udgave s. 104) derimod *spiki*; også i de andre germanske sprog har ordet skiftende former: oldeng. *spīce, spīca* (Sweet), ty. *spyke* (Joh. Schröder), *speik, spiek* (Grimms Wb).

Endnu står tilbage at undersøge, ad hvilken vej ordene *spic oc spiær* kan være komne ind i de svenske og danske lovbøger. Det er allerede omtalt, at Er. lov er det eneste danske kildested, hvor *spic oc spiær* forekommer; i gildeskråerne bruges helt andre ord om de samme ting, og i håndskrifter af Er. l. forvanskes *spic* til *spec* eller *spæth.* Dette tyder på, at ordene kun har været brugte i en retsformel, som havde fået speciel anvendelse i det sjællandske tingsprog. Overensstemmelsen mellem den brug, der göres af ordene i Er. l. og i VGL. og ÖGL., er så stor, at den ikke kan være tilfældig, men må skyldes lån fra den ene lov til de andre eller fra en fælles kilde. Da det nu er bevisligt, at Västgötalagen har været kendt i middelalderen i Danmark (stykket om "lekara ræţtær" findes indført i danske lovhåndskrifter [4]), og da fremdeles brugen af det vestnordiske ord *spiær* lettest kan forklares i VGL, hvis sprog i det hele står vestnordisk nærmest, antager jeg, at ordene *spic oc spiær* fra VGL er overførte som en fast formel til Er. l. [5]). Derimod formår jeg ikke at afgöre, om *spik ok spiær* i VGL er en vestgötsk talemåde eller lånt andensteds fra; hvad der kunde tyde på det sidste, er at man til *spik ok spiær* har föjet *lin ok lækirsgæf* som forklaring.

Men at *spic oc spiær* betyder "salve og forbindstof", tror jeg at have bevist, og dermed falder også de lydhistoriske betragtninger, som fru Jacobsen knytter til ordene *spic oc spiær.*

---

[1]) Prof. Raunkiær fortæller mig, at for nogle år siden indforskrev en parfymehandler i København et parti nardus-salve, men han måtte hurtig skille sig af med den igen, da ingen vilde bruge den, og dens lugt endog fordrev kunderne fra butiken.

[2]) Joh. Schröder: Vollständige u. nutzreiche Apotheke oder Artzney-Schatz (Nürnberg 1693) s. 1157 angiver: Spica mas .. wird genannt Lavandula latifolia, Spicanardi Germanica osv. Spica fœmina. Lavandula .. wird genannt Lavandula angustifolia .. gemeine Spyke osv.

[3]) Se Grimms ordbog "Spieke". — Jede schöne Gebirgsblume nennt das Volk Speik. M. Höfler: Volksmedizin und Aberglaube in Oberbayern (1893). 112.

[4]) Kofod Ancher. Dansk Lov-Historie. I. (1769). 617.

[5]) Det samme antages også af Fr. Grøn i Janus. XIII, 82.

Fru Jacobsens bog har, som det vil ses, en del mangler; men det er i hovedsagen et meget fortjenstfuldt værk, som vil kunne göre god nytte ved studiet af dansk. Den dygtighed, hvormed det store stof er samlet, og den klarhed, hvormed æmnet er fremstillet, varsler godt med hensyn til forf:s videnskabelige fremtid. Man må håbe, at det vil lykkes hende at fuldføre værket efter den plan, hun har lagt for fortsættelsen af arbejdet.

København, marts 1910 og april 1912.

Verner Dahlerup.

Axel Olof Freudenthal.

Med Axel Olof Freudenthal, som avled i Helsingfors den 2 juni 1911, bortgick den man, som i Finland infört studiet av den nordiska filologien och som lagt under plog en av dess odlingsmarker, de svenska dialekterna östanhavs. Men icke blott det, utan ock den, vars maningsord bragte den svenska befolkningen i Finland till besinning, då den en gång av missriktad patriotism var böjd att förneka sitt modersmål. Och därtill en personlighet, sällsynt helgjuten och fullödig och i flere delar av större mått än mängden.

Redan Freudenthals yttre uppträdande var egnat att imponera. Det kännetecknades av ett värdigt allvar, som harmonierade med hans resliga gestalt, det stora skägget och den djupa rösten. De, som kände honom närmare, visste likväl, att under allvaret doldes rätt mycken humor. De visste ock, att den impassibilitet, som man kunde få höra ytligt dömande personer beskylla honom för, blott var ett sken, härflytande ur en manlig motvilja att blotta sina känslor. Han hade ett känsligt, varmt och trofast hjärta, och just kontrasten mellan detta och den oberörda, torra ytan var ett av de utmärkande dragen i hans andliga fysionomi. Ett annat var den ovanligt starka självständighetskänslan, som lät honom gå sin väg fram utan hänsyn till om den även var andras eller blott hans egen. I en karakteristik av honom får det ej häller förbigås, att han var flärdlös som få och ytterligt samvetsgrann i livets alla förhållanden. Det är sant, att samvetsgrannheten stundom kunde urarta till småaktighet. Oförrätter, verkliga eller förmenta, var han ömtålig för och glömde dem ej lätt.

Det fanns mellan Freudenthal och de fornnordiska sagornas monumentala gestalter en frändskap, som utgjorde den innersta grunden för hans kärlek till dem och deras värld. Också i övrigt är det ej svårt att förstå, att en person med hans natur kommit att omfatta de intressen och strävanden, som voro hans. Ur hans känslighet och minnesgodhet framgick hans hängivenhet för sin moders språk och sin födelsebygd — den egentliga drivkraften för hela hans verksamhet som vetenskapsman och medborgare.

Freudenthals födelsebygd var Nyland. Han föddes den 12 december 1836 i en av dess fagraste trakter, där en å mellan lummiga stränder flyter ut i Finska viken — på Pickala gård i Sjundeå socken. Det var ett gammalt adelsgods, som hans fader inköpt ett par år förut. Båda föräldrarna voro bördiga från Sverige. Fadern, Gabriel Freudenthal, var värmlänning, född i Karlstad; han hade, innan han bosatte sig i Sjundeå, varit apotekare i Åbo. Om släktens tidigare öden veta vi blott, att den i början av 1700-talet, sedan Riga blivit ryskt, invandrat därifrån. Det har påståtts, att

den vore av judiskt ursprung. Om denna uppgift haft något annat stöd än namnets klang, är mig obekant; säkert är, att Freudenthal själv icke vidkändes en sådan släktledning och att i hans karaktär ej fanns något, som skulle bestyrkt den. Freudenthals moder, Brigitta Catharina Björling, var från Skedevi socken i Dalarna. I detta hem, där, såsom det plägar ske, vistelsen i främmande land stegrat känslan för allt vad som hörde till hemlandet, insöp han kärlek till sitt svenska modersmål. Att det även var hans hembygds språk, bidrog utan tvivel mer än något annat till att göra denna dyrbar för honom.

Vid nio års ålder förlorade Freudenthal sin fader, som varit en gammal man redan vid hans födelse. Med sin moder flyttade han, sedan Pickala blivit sålt, till Helsingfors, där han genomgick lektor Carl Backmans privata lyceum, en på den tiden högt ansedd läroanstalt. Han absolverade 1854 med utmärkelse studentexamen och inskrevs vid universitetet.

De klassiska språken, företrädesvis grekiskan, var det han nu gjorde till sitt huvudstudium. En docentur i sistnämnda språk hägrade länge som ett mål för honom. Även engelska studerade han med särskilt intresse.

Året 1857 medförde en stor förändring i Freudenthals liv. Hans moder, som han var innerligt fäst vid, dog i mars detta år. På hösten återuppstod Nyländska avdelningen efter att tidigare jämte de andra studentnationerna hava blivit upplöst. Ensam i livet som han nu var, sökte han — och fann på visst sätt — i kretsen av sina "landsmän" en ersättning för det han förlorat. För Freudenthal liksom för Nyländska avdelningen blev hans hängivna deltagande i nationslivet av den största betydelse.

De efter skilsmässan från Sverige vaknade strävandena för det nationellt finska, vilka i främsta rummet gällde finskans höjande till ett kulturspråk, uppburos till en början av alla vaknare element i landets svenskspråkiga ståndspersonsklass. Man var t. o. m. icke obenägen att — åtminstone i teorien — följa finskhetsivrarna ännu då de förklarade denna ståndspersonsklass vara rotlös och dömde den att förfinskas. Att det i Finland fanns ej blott en svensktalande ståndspersonsklass, utan ock en till hundratusenden uppgående svensk allmoge, uppmärksammades blott föga, och tron på att den rätta lösningen av nationalitetsproblemet i landet var den nämnda rubbade det alls icke. Man drog i stället därav en helt annan slutsats — den, från vilken en medlem av Nyländska avdelningen utgick, då han våren 1859 som diskussionsämne uppställde frågan *Hvad böra vi göra för förfinskningen af vårt lands svenska befolkning?* Freudenthal har själv uppgivit, att denna diskussion väckt honom till medvetande om sin livsuppgift. I sitt innersta upprörd över den vandalism man var färdig att begå mot denna befolkning, till vilken man dock, noga sett, själv hörde, inlade han under diskussionen en ljungande protest mot hela för-

finskningstanken. Och även sedermera hävdade han i kamratkretsen med eftertryck, att en stor del av herremannaklassen i landet ”äro ej finnar, utan rena svenskar, äro en del af Finlands svenska befolkning”, och att denna befolkning har samma rätt och plikt att hålla sitt modersmål i hälgd som den finska. I början oförstådd och förkättrad av alla, vann han småningom allt flere för sin åsikt och hade slutligen tillfredsställelsen att se den omfattad av hela Nyländska avdelningen. Under den långa tid han tillhörde denna som medlem eller som kurator — det senare var han under åren 1868 — 1880 — utbreddes hans mening ständigt till nya studentgenerationer, och genom studenterna, efter hand som de trädde ut i livet, till allt vidsträcktare kretsar av landets svenskspråkiga befolkning. I närvarande stund hyllas den i huvudsak av så gott som hela denna befolkning och utgör den ideella grundvalen för ett stort politiskt parti.

Det var icke blott med känsloskäl Freudenthal förfäktade sin sats om de finländska svenskarnas rätt att, utan att därför betraktas som främlingar, få förbliva svenskar. Efter det minnesvärda diskussionsmötet begynte han sträva efter ett fastare, vetenskapligt underlag för den och i sammanhang därmed fingo hans studier efter hand en förändrad riktning. De klassiska språkstudierna fortsattes visserligen också efter det han samma vår avlagt kandidatexamen och 1860 promoverats till magister. Men samtidigt därmed studerade han på egen hand arkeologi och nordisk historia, och somrarna 1860 och 1861 gjorde han i Nyland resor i arkeologiskt syfte. Under den senare sommaren, som han för övrigt egnade åt studium av isländska, beslöt han sig äntligen för att med uppgivande av tidigare planer börja på allvar studera nordisk filologi. Ännu samma höst reste han för detta ändamål till Uppsala.

Här samlade vid denna tid Carl Säve kring den nyinrättade lärostolen i nordiska språk en intresserad lärjungeskara. Under det år Freudenthal tillhörde den vinnlade han sig med största iver om att tillgodogöra sig det som här bjöds honom. I en tacksammare jordmån kunde detta icke falla. Han genomträngdes fullständigt av de åskådningar, som då i Uppsala behärskade den nordiska filologien och övergav dem sedan aldrig; med skäl har han blivit kallad Säves trognaste lärjunge. Trogen honom blev han ock så till vida, att han städse mindes honom med vördnad och tillgivenhet. Även med flere jämnåriga, bl. a. Arthur Hazelius och Nils Linder, knöt han under Uppsalavistelsen vänskapsband för livet.

Sommaren och en del av hösten 1862 använde Freudenthal till arkeologiska studier vid museerna i Stockholm och Köpenhamn. Här tvang honom emellertid en blodstörtning att för lång tid framåt avbryta alla studier. Under ungefär ett år sökte han bot dels i Algier, dels, med bättre framgång, i Görbersdorf, men först hösten 1864 kunde han återupptaga sina vetenskapliga sysselsättningar.

Det ser ut som om vistelsen i utlandet hade för en tid lett hans tankar bort från svenskarna i Finland. I Uppsala hade han författat ett föredrag, *Island i hednatiden,* vilket blivit uppläst på Nyländska avdelningens årsfest i april 1862 och sedan ingått i Album utgifvet af Nyländingar II (1864). Utan vetenskapligt värde, är det av intresse såsom ett slags trosbekännelse: man finner här samlade alla de drag, som i hans skrifter antyda, att hans andliga släktlinje går genom Säve upp till Geijer och Götiska förbundet. Nu påbörjade han ett annat arbete, vartill ämnet likaledes hämtades från Islands forntid: avhandlingen *Einar Skålaglams Vellekla öfversatt och förklarad.* Den utgavs 1865 såsom akademisk avhandling för docentur. Det är ett arbete varken bättre eller sämre än andra av denna typ, så talrikt företrädd bland den tidens akademiska tryck i Sverige. Konstruktionen och översättningen av de skilda stroferna givas i närmaste anslutning till Sveinbjörn Egilssons uppfattning, de etymologiska anmärkningar, varav, tämligen omotiverat, en del ord beledsagas, mest efter Grimm. Det område Freudenthal här beträtt — kommenteringen av fornnordiska texter — återkom han ej sedan till förr än mot slutet av sitt liv, då han (1895) utgav *Östgötalagen med förklaringar* (Sv. Litt. sällsk. skrifter XXIX), ett förtjänstfullt och nyttigt, om ock föga självständigt arbete. De första åren efter hans återkomst från utlandet tillhöra ock några till en del polemiska uppsatser i nordisk arkeologi, införda i Litterär Tidskrift (1864).

Emellertid dröjde det ej många år, innan han i sitt skriftställeri började vända sig till de ämnen, som från början legat honom närmast om hjärtat. Vad han därefter publicerade inom andra gebit inskränkte sig, frånsett editionen av Östgötalagen, till ett antal mindre skrifter och uppsatser, vilka för sammanhangets skull redan här må omtalas. I uppsatsen *Om svensk språkkunskap, särdeles med afseende på Finland* (Album utg. af Nyländingar IV, 1868) uppställde han fordran på språkvetenskapligt bildade lärare i svenska också i de finländska skolorna. Betecknande nog skedde det med den motiveringen, att endast personer med kunskap i "fornspråket" (d. v. s. isländskan) kunde med framgång upptaga kampen mot språkets förstöring genom "det s. k. språkbruket". En maning till de studerande, att åt det svenska modersmålet skänka ett rum bland studieämnena och att bidraga till genomforskandet av de svenska dialekterna i Finland, innehöll inträdesföreläsningen *Om vårt modersmåls studium* (hållen 1873 och tryckt 1875 i Album utg. af Nyländ. VI). Uppsatserna *Om ett bronssvärd funnet i Wichtis socken i Nyland, Öfversigt af östra Nylands fasta fornlemningar* och *Järnkors från Pernå kyrka i östra Nyland* (Finska fornminnesfören. tidskr. I, 1874) voro nya vittnesbörd om Freudenthals arkeologiska intressen. En av honom utarbetad *Svensk rättskrifningslära med särskildt afseende på Finland* utkom 1881—1901 i sex upplagor; därtill hörande *Svenska rätt-*

skrifningsöfningar till skolornas tjänst 1883—1894 i fyra. Han hade här övergivit sin tidigare ståndpunkt, att härledningen borde vara högsta norm för ortografien, och föreskrev ett mot ljudenlighet syftande skrivsätt i väsentlig överensstämmelse med det "övergångsförslag", som nordiska rättstavningsmötet 1869 fastställt. Den "Freudenthalska" ortografien blev i Finland småningom antagen av de flesta och har där banat väg för de sedermera av Svenska akademien genomförda reformerna i svenska rättstavningen. Vidare har Freudenthal i Svenska Litteratursällskapets Förhandlingar och uppsatser talat *Om två ordspråk* (1886), kastat *En blick på svenska språkets utvecklingshistoria* (1888) och lämnat *Upplysningar om Nya Sverige* (1888) samt i Öfversigt af Finska Vetenskapssocietetens förhandlingar publicerat *Eddastudier* (1889) och en uppsats om *Tuukkalaspännet* och dess runinskrift (1893). Härtill komma ännu några populärvetenskapliga skrifter, fyra i Pennibibliotek utgifvet af Nyländingar (1866—1879) och en — *Om runorna* — i Skrifter utg. af Sv. folkskolans vänner (1884), samt en mängd artiklar i Finsk tidskrift, Tidskrift utg. af Pedagogiska föreningen i Finland och åtskilliga i Helsingfors och i landsorten utgivna svensksinnade tidningar.

Alla dessa så olikartade skrifter tillkommo dock, såsom redan blivit antytt, så att säga på sidan om den centrala och ur vetenskaplig synpunkt verkligt betydelsefulla delen av Freudenthals produktion — arbetena rörande den svenska befolkningen i Finland. År 1866 offentliggjorde han (i Album utg. af Nyländingar III) en liten studie *Om tonfallet i nyländska bygdemålet*. Det värdefulla i den är iakttagelsen, att folkspråket i västra Nyland (och vissa delar av Egentliga Finland) har en annan aksentuering, mera överensstämmande med Sveriges-svenskans, än mellersta och östra Nylands mål, där den s. k. finska aksenten användes; något försök att närmare bestämma den förra göres här visserligen icke. Uppsatsen angav sig själv som ett brottstycke "ur en ännu otryckt Nyländska bygdemålets grammatik", och efter omfattande förberedelser — bl. a. en ytterligare forskningsresa i Nyland 1868 — utkom denna 1870 under titeln *Om svenska allmogemålet i Nyland* (i Finska Vetensk. soc:s Bidrag, liksom de tre följande). Detta arbete måste utan tvivel anses som Freudenthals märkligaste. Det utgör den första fullt vetenskapliga beskrivningen av en östsvensk dialekt och står genom grundlig genomforskning av materialet, reda i framställningen och sorgfällig utarbetning främst bland alla förut eller samtidigt utgivna svenska dialektmonografier. Till en grupp av dialekter, som väl icke hör till de finländska men står dem ytterst nära och kan i många punkter belysa dem, hänföra sig de *Upplysningar om Rågö- och Wichterpalmålet i Estland* Freudenthal publicerade 1875. Baserad på rätt knapphändiga uppteckningar av tvenne yngre forskare, inleder likväl denna skrift den fackmannamässiga behandlingen av Östersjöprovinsernas svenska

dialekter. Och lika epokgörande i fråga om svenskan i Österbotten är avhandlingen *Ueber den Närpesdialect,* utgiven för professur 1878. Den betecknar, genom att den uppblomstrande fonetikens resultater där beaktats, ett framsteg gentemot de föregående och står i det hela ej efter det som vid denna tid i Sverige utkom på det dialektologiska området. Materialsamlingen, som legat till grund därför, var dock ej mycket fyllig, vilket i synnerhet faller i ögonen i det avtryck därav, som ännu samma år publicerades under titeln *Bidrag till ordbok öfver Närpesmålet.* 1880 sökte Freudenthal i ett litet meddelande (i Finska Vetensk. soc:s Öfversigt) påvisa *Spår af dualis i ett par af Finlands svenska dialekter.* Han utarbetade vidare tillsammans med H. A. Vendell, huvudsakligen på grund av bröderna Säves och den sistnämndes anteckningar, en *Ordbok öfver de svenska dialekterna i Estland*, vilken utkom 1887 (i Sv. Litt. sällsk:s skrifter). De ofullkomligheter, som vidlåda detta arbete, kunna knappast läggas Freudenthal till last. Ytterligare ett österbottniskt mål behandlade han i sin sista dialektmonografi, *Vöråmålet,* utgiven 1889 i Svenska Litteratursällskapets skrifter och följande år belönad med dess stora pris. Den har värde på grund av sin tillförlitliga och ganska rika ordsamling, men står, vad dennas bearbetning vidkommer, ej fullt på höjden av den dåtida språkforskningen. Ännu är här att anteckna en liten, väsentligen dialektologisk uppsats *ekki lyf* (i Finländska bidrag utg. af Sv. Landsmålsföreningen, 1894) samt flere i Nordisk Familjebok ingående artiklar rörande de östsvenska målen.

Till dessa publikationer anknöto sig *Helsingfors Landsmålsförenings anvisning till svenska dialektuppteckningar,* vilken utarbetats av Freudenthal, och ett meddelande om *Porthan, Finlands första svenska dialektforskare* (i Sv. Litt. sällsk:s Förhandl. o. uppsatser, resp. 1887 och 1892).

Långt mindre än med allmogemålen sysselsatte sig Freudenthal med den bildade klassens svenska. Han egnade likväl åt den sin sista vetenskapliga skrift *Skiljaktigheter mellan finländska svenskan och rikssvenskan* (Sv. Litt. sällsk:s Förhandl. o. uppsatser 1902).

På ortnamnsforskningens fält framträdde Freudenthal 1867 och 1868 med avhandlingarna *Om svenska ortnamn i Nyland, Om svenska ortnamn i Egentliga Finland, med en sidoblick på dem som förekomma i Satakunda och Österbotten* och *Om Ålands ortnamn* (i Finska Vetensk. soc:s Bidrag) och 1872 med uppsatsen *Om några svenska ortnamn i Nyland* (i Album utg. af Nyländingar V). Jämte åtskilligt av bestående värde innehålla de mycket, som för våra dagars skärpta kritik ter sig osannolikt eller omöjligt. — Ett arbete, vars värde tiden däremot icke nämnvärt reducerat, är Freudenthals avhandling *Om nyländska mans- och kvinnonamn under medeltiden* (Finska fornminnesfören:s tidskr. II, 1877). Med de förra delar det äran att i Finland vara banbrytande på sitt område.

Finlandssvenskarnas folklore röra en artikel *Skrock och vidskepliga bruk hos svenska allmogen i Vasabygden* (särtryck ur Nya Pressen 1883) och en samling *Ordstäf och talesätt från Nykarleby* (på dialekt i Sv. Landsmålen, 1885).

En översikt av de svenska nylänningarnas hembygd, bostadsskick, näringar, utseende, lynnesart, seder, språk och historia meddelade Freudenthal under rubriken *Om svenskarne i Nyland* i tidskriften Land och Folk 1874. Beträffande den svenska koloniens ålder och ursprung sökte han här med stöd av de isländska sagornas och den nyländska folktraditionens berättelser, ortnamnen och allmogemålet visa, att den funnits redan under vikingatiden och att den snarast stammar från Gottland. I utvidgad form, så att också de övriga landskapens svenska kolonisation behandlades, och med titeln *Om svenskarnes inflyttningar till Finland* ingick sedermera denna utredning i kalendern Odalmannen (1881) och trycktes även särskilt som folkskrift (1882). Åsikten, att den svenska bosättningen i Finland skett oberoende av och åtminstone delvis före Erik den heliges korståg – vilken åsikt Freudenthal för övrigt uttalat redan långt tidigare, i sin förstlingsskrift *Om den svenska kolonin i Nyland* (Album utg. af Nyländningar I, 1860) – torde för närvarande vara den allmänna inom vetenskapen.

Att Finlands svenskspråkiga befolkning icke är svensktalande finnar utan verkliga svenskar, och att den med rätten av urminnes hävd innehar sin del av fosterjorden — det var grundtankarna i Freudenthals vetenskapliga förkunnelse. Hans forskning var framför allt inriktad på att samla bevis härför. Något djupare lingvistiskt intresse hade han däremot knappast. I den nordiska språkforskningen hörde han hemma, så länge den av romantiken framkallade nationalistiska och antikvariska riktningen där var rådande; då man börjat studera språkets liv för dess egen skull, kände han sig snart främmande i sin vetenskap. Gentemot de läror, som på 1870-talet revolutionerade denna, stod han, så högt han än ställde många av deras bekännare, i grunden oförstående.

Men icke dess mindre har hans forskning varit av grundläggande betydelse för studiet av de svenska dialekterna i Finland och Östersjöprovinserna. Till företeelsernas grund trängde den visserligen sällan; i framkastandet av förklaringar var Freudenthal i allmänhet ytterst försiktig, och där han åsidosatte denna försiktighet, var resultatet långt ifrån alltid lyckligt. Vad som gjorde hans arbeten så viktiga, var det, att de tillförde språkvetenskapen ett rikt och pålitligt material från flere delar av ett område, som förut var för den i det närmaste en terra incognita.

Ej blott för vad han själv meddelat i sina skrifter står den svenska språkforskningen i tacksamhetsskuld till Freudenthal. För nästan hela den litteratur rörande östsvenskan, som uppspirat efter hans framträdande, kan han sägas varit såningsmannen. Utom genom sitt författarskap utbredde han i sin egenskap av universi-

tetslärare och såsom mångårig ledare av Svenska Landsmålsföreningens arbeten intresset för forskningar på detta gebit.

Som lärare vid Helsingfors universitet verkade Freudenthal sedan 1866, då han förordnades till docent i fornnordiska språket och antikviteterna. Till innehavare av den 1876 inrättade e. o. professuren i svenska språket och litteraturen utnämndes han 1878. Han avgick från den som emeritus 1904.

Till filosofie hedersdoktor promoverades han vid Uppsala universitets jubelfest 1877.

Inspektor för Nyländska avdelningen var han 1884—86.

Svenska Landsmålsföreningen i Helsingfors stiftades av Freudenthal 1874. Ända från stiftelsen till år 1900 fungerade han som dess ordförande.

Ledamot av Finska Vetenskapssocieteten var han sedan 1876 och dess ordförande 1888—89.

Freudenthal var en av de ledande personerna inom Svenska Litteratursällskapet, i vars stiftande år 1885 han deltagit, vars styrelse han tillhörde 1885—1908 och vars viceordförande han var 1885—1894.

Till medlem av Arkeologiska kommissionen utsågs han 1887 (av Finska Vetenskapssocieteten) och kvarstod som sådan till 1904.

Freudenthal ingick 1886 äktenskap med Edla Lovisa Vinberg, bekant som tysk språkpedagog.

Härmed torde de viktigaste yttre dragen av Freudenthals liv under dess senare del vara nämnda.

Torskaren, Finland.

O. F. Hultman.

Thor(s)hughle.

Genom ett köpebrev av år 1334, som är tryckt i Svenskt Diplomatarium (SD.) IV, 395 försäljer en borgare i Uppsala ett stycke äng nära staden [1]), vars gränser angivas på följande sätt: "havande längden från Uppsala kyrkas åker ända till den kulle, som kallas *Thorhhughlæ*, varest gränsmärkena eller råstenarne visas, men upptagande en bredd vid östra gränsen av 41 alnar och vid den andra gränsen utmed ovannämnda åker 46 alnar".

Detta ortnamn förekommer även annorstädes. SD.ns III, 358 (1418) handlar likaledes om ett jordstycke, vars läge sålunda beskrives: ".. och ligger detta åkerstycke norr om Uppsala mot Tovabro, bredvid Torsugla landen, så att Torsugla landen ligga söder om åkerstycket . . ." [2]) Samma plats omnämner vidare ett brev SD.ns III, 81 (1415), varigenom en änka skänker ett jordstycke till själaaltaret i Uppsala, nämligen: "ett åkerstycke, gränsmärkt med två diken och råmärken och i norra gärdet i Torsolghom, löpande ned mot S:t Peters kyrka . . ." [3]).

---

[1]) SD. IV, 395 (1334): . . . vnam partem prati dictam vrfiæl prope ciuitatem iacentem . . . habentem longitudinem ab agro ecclesie vpsalensis usque ad collem dictum thorhhughlæ, vbi confinia seu signa lapidea demonstrantur, latitudinem vero finis orientalis quatraginta vnius vlnarum et in alio fine iuxta agrum supradictum XLVI continentem . . .

[2]) SD.ns III, 358 (1418): . . . ok lyggher thenne fyældher nordhan vm Upsala moth Thofwa broo, opsidhis widh Thorsugla landh, swa at Torsugla landh liggia sunnan vidh fyællin . . .

[3]) SD.ns III, 81 (1415): . . . giuit til siæla altarit i Vpsala een akerfield, wtrørdan meth twem dykom oc raam ok i norra gærdena i Torsolghom, nidherløpande moot sancti Petars kirkio . . .

Om platsens läge har doc. O. Almgren i Uppsala på min förfrågan givit den upplysning, att de topografiska uppgifterna om Tova bro, S:t Peters kyrka o. s. v. göra det alldeles klart, att *Thorshughle* haft ungefär samma läge, som den i andra källor nämnda Kungshögen [1]), och sannolikt är identiskt med denna.

Den första leden i detta ortnamn är med stor sannolikhet namnet på åskans gud Tor. Det första *h* efter *r* i *Thorhhughlæ* kan därför ifrågasättas vara skrivfel för s, som finnes i övriga citat. Såsom Sidenbladh, Sveriges härads- och sockennamn, 2 uppl., Sthm 1873, s. 106 antager och samlingarna hos M. F. Lundgren, Språkl. intyg om hedn. gudatro i Sverige, Göteborg 1878, s. 34 ff., 57 ff., 66 ff. o. s. v. visa, är det gemenligen gen. av gudanamn, som bildar ortnamns första led. Lundgren vågar dock s. 57 icke antaga, att så alltid är fallet, utan anser, att också oböjda gudanamn utgöra första leden av ortnamn, och åberopar särskilt, att man i ortnamn träffar *Frö-* jämte *Frös-*, t. ex. *Frøui* SD. IV, 348 (1334), *Frøwi* 531 (1336), *Frøsui* V, 75 (1341) Frövi, Frösvi, Edsberg sn, När. Gudinnenamnet Freja kunde förmodas som första led böra heta **Frøiu-*, **Frøu-* (Lundgren s. 65), liksom av Frejs namn enligt Lundgren s. 68 en gen. *Frøia-*, *Frøa-* [2]) förekommer i *Frøaryth* (1337),

[1]) *Hermannus de Kunnungxhøgh* förekommer dock redan i ett brev daterat i Uppsala 1407. Äro de båda kullarne identiska, har alltså namnet Kungshögen uppkommit efter 1334, men det gamla namnet bibehållit sig i benämningen på jorden invid kullen.

[2]) Lundgren s. 65 not. anser det långt mera vågat att i *Fröia-* se gen. av ett svagt mask. **Fröi*, omedelbart motsvarande got. *Frauja* och i anf. ex. är ju *Frös-* namnets äldsta form. Det *Frødhawi* Frövi Balingsta sn Uppl., som Lundgren s. 66 anför från SD. II, där det flerstädes förekommer, även skrivet *Fredavi*, innehåller måhända även gen. *Frø(i)a-* med *-dh-* falskeligen tillsatt, emedan det förmenades vara bortfallet som annars *dh* intervokaliskt i samma dialekt. Om tidigt intervokaliskt bortfall av *dh* i upplandsmålet vittnar *Auni* hos Ol. Rudbeck för fsv. *radhunni*, se Brate, Nordens äldre tidräkn. s. 17 och möjligen skrivningen *Læhuby* SD. IV, 539 (1337) Läby jämte *Ladhuby* s. 445 (1335) m. fl.

Frøiaryþ (1347), *Fröaridh* (1394), *Fröyarydh* (1438), nu Fröryd, Fröderyd Sm., vars äldsta form är *Frøsryd* SD. III, 504 (1321), m. fl., men Noreen, Tiveden och tibast s. 276 ff. i Svenska landsmålen 1911 har hävdat, att fsv. *Frø-* dels utvecklat sig ur nyssnämnda gen. *Frø(i)a(r)-* vid sidan av *Frøs-* eller en urgammal svag gen., dels ur gen. **Frøiu-*, för vilken utveckling enligt benägen upplysning Noreen hänvisar till Aschwed. Gram. § 154, C, 1, a, dels ur ord med helt annan betydelse. Det förefaller ock, som om *Frøwi* kunde förklaras ur **Frøiu wi* genom förbindelsens övergång från sammanställning till sammansättning, varvid levis på andra stavelsen i **Frøiu-* överginge till levissimus och *-u* bortfölle efter föregående vokal i likhet med exemplen i Noreen, Aschwed. Gr. § 154, I, A, jfr A. Kock, Skand. Archiv I, 40 f. Då gen. *Frøia(r)-* synes vara en ung biform till gen. *Frøs-* och den svaga böjningen icke är uppvisad i norden, är kanske gen. av gudanamnet Frej icke att räkna med som upphov till *Frø-* i ortnamn utan huvudsakligen gen. **Frøiu-* av gudinnenamnet Freja, men även stamformen av gudanamnet Frej skulle giva *Frø-*, om den komme som första led av ortnamn, och även i det fallet skulle man alltså av namnets utseende enbart icke kunna avgöra, om dess första led härrörde från Frej eller Freja.

I likhet med Lundgren, se ovan s. 104, vågar jag icke antaga, att gudanamn som första led av ortnamn alltid stå i gen., om ock så må gemenligen vara fallet. Lundgren anför åtskilliga fall, som synas innehålla gudanamnets stamform som första led: *Thorlundum* SD. III, 557 (1322) i Torshälla sn, *Thorlunda* SRP. n. 804 (1368) i Ripsa sn, Söderml., SRP. n. 2168 (1385) i Munktorp sn, Västml., SRP. n. 1952 (1383) i Borg och Löt sn, Österg., vilka svårligen kunna hava annan upprinnelse än de många av Lundgren anförda *Thorslunda.* Då Lundgren anser *Thorlunda* i Ripsa icke vara sammansatt med gudanamnet Tor,

emedan det nu heter Torrlunda, må däremot erinras, att den korta vokalen lätt förklaras genom den vokalförkortning, som uppvisats i med *Thor-* sammansatta namn, vilkas senare led börjar på medljud, se Noreen, Aschw. Gr. § 90, 3, Aisl. u. anorw. Gr.[3] § 122, 3.

Gudanamnet har alltså oböjt som första led i ortnamn samma form som i personnamn, och uttryckte en närmare enhet av de båda delarne, jfr isl. *Frey-faxi* en åt Frej helgad häst och *Freys-goði* Frejs präst. Enligt Kluge Grundriss I[1], s. 398 var gen. som första led av sammansättning sällsynt i urgerm. tid. Sammansättningarna med *Thor-* som första led torde alltså utgöra ett äldre bildningssätt än de med *Thors-*, som uppstått ur sammanställningen av gudanamnets gen. och appellativet. Det synes därför sannolikt, att *Thorhhughlæ* SD. IV, 395 (1334) utgör exempel på bildningssättet medelst oböjd första led, som i de yngre citaten utbytts mot samma led i gen.

Andra delen av *Thorshughli*, om vars betydelse 'kulle' SD. IV, 395 ju uttryckligen upplyser, är en förut icke uppvisad nordisk motsvarighet till ty. *Hügel*, om vilket ord F. Kluge, Etym. Wb. d. deutschen Sprache, 7. Aufl., Strassburg 1910, yttrar följande: "Hügel M. erst nhd., durch Luther aus dem Md. (Thüring. *hechel*) in die Schriftsprache eingeführt; im Mhd. (Oberd.) galt dafür *bühel*, *hübel*, das etymologisch aber wohl von Hügel zu trennen ist: s. Hübel. Hügel (got. **hugils*) mit diminutiver Ableitung (eigtl. 'kleine Höhe') steht in Ablautsverhältnis zu dem unter hoch erklärten mhd. *houc* (Gen. *houges*) 'Hügel'." Got. **hugils* överensstämmer dock icke fullkomligt med fsv. *-hughli*, som motsvarar svagt mask. got. **hugila*, men möjlighet finnes, att även ty. *Hügel* återgår på en sådan grundform, då t. ex. ty. *Nabel* härrör av fht. *nabalo*, ty. *Zwiebel* av fht. *zwibollo*.

En stark form finnes dock måhända som första led i ortn. *Hoghalby* SD. IV, 241 (1331; *Hugærby* s. 218, av-

skrift) Hågelby, Botkyrka sn, Södm., varemot svag form eller gen. plur. (?) visar sig äldre i ortn. *Hughlustum* SD. V, 688 (1347), *Huglæstum* SRP. n. 251 (1356), *Huglastum* n. 385 (1358), *Hughulstom* SD.ns I, 332 (1404), *Hugilsthum* SD.ns II, 8 (1408) Hugelsta, Kloster sn, Södml., där 1400-talets former alltså uppstått ur 1300-talets. Ordet ingår väl ock med säkerhet i ortn. *Hogla*, Kumla sn, Västml. och *Hugle* Öster-Våla sn, Västml., som enligt J. Nordlander skrives *Hugla* i räkenskaper af år 1583. Möjligen ingår det som senare led i åtskilliga ortnamn, vilka jag icke skall anföra, då i dem ordet icke med säkerhet kan påvisas.

Att en kulle sålunda är uppkallad efter guden Tor, kan icke gärna hava annan orsak än att kullen varit platsen för dyrkan af Tor.

Åtskilliga motstycken till namnet *Thor(s)hughle* anföras av J. Grimm, Germ. Myth. 3 Aufl. s. 115 och anses som minnen av Donars l. Tors dyrkan: Allbekant är *Donnersberg* i Rhenpfalz mellan Worms, Kaiserslautern o. Kreuznach, ett annat *Thuneresberg* ligger i Westfalen vid Diemel nära Wartburg, nämnes älst i en urk. år 1100; i medeltiden fortfor där ett ting (Volksgericht), som ursprl. säkert var anknutet till ställets helighet. I närheten står en helig ek, dit ännu bygdens befolkning högtidligt vallfärdar, liksom en "robur Jovis" (Vita Bonifacii) ej långt från ett *Wuodenesberg*. Grimm anför också Thors klint i Ögl., Thorsborg på Gottl. M. Lundgren, Språkliga intyg om hednisk gudatro i Sverige s. 58 ff. anför: i Uppl. *Torshäll*, berg, Viksta sn; i När. *Torshögen* Hardemo sn, *Torsbacken* Mellösa sn; i Värml. *Torsberget* Ö. Ullerud; i Dalsl. *Torsberg*, Ödeborg sn; i Vg. *Torsberg* Undenäs, *Torsborg* Saleby sn; i Ög. *Tors berg*, *Tors klint*, Kvillinge sn, *Thorberghum* SD. V, 348 (1344), troligen liksom *Thorberghom* SD.ns II, 131 Tor(r)berga i Skeda sn, Ögl.; i Sm. *Thorsaas* (1335) V. Torsås, (1403) Ö. Torsås,

Torsberg, Lidhult sn, *Tors kulle* nära sjön Bolmen; på Gotl. *þorsborg* Guta s.; i Nyland *Torsborg.*

Särskilt framträder gudaberget som heligt, då ed därvid avlägges: Akv. 30:

eiđa opt svarđa
ok ár of nefnda,
at sól inni suđrhǫllo
ok at Sigtýs bergi,
hulkvi hvílbeđjar
ok at hringi Ullar.

De av O. Lundberg, Smörkullen i Fataburen 1910, 193 ff. behandlade kultplatserna utgöra ju också motstycken så tillvida, att de religiösa handlingarna förrättades på höjder. A. Thümmel, Der germanische Tempel s. 22 uppställer som regel, att de gamla templen liksom överhuvud de hedniska kultplatserna på Island legat på toppen eller sluttningen av berg och kullar, såsom uttryckligen finnes angivet om 43 av 67 i nyare tid nämnda hoftótter, vilket emellertid D. Bruun & F. Jónsson Aarbøg. f. nord. Oldk. 1909, s. 265 finna missvisande om ej oriktigt, då fråga blott är om högst obetydliga förhöjningar i förhållande till den gårdsplan, där hov befann sig. Kult på höjder är i den utomgerm. världen känd framför allt från slaviska och semitiska folk, se F. v. Andrian, Der Höhencultus asiat. u. europ. Völker. Wien 1891, s. 252 ff., 328 ff.

Att i *Thorshughli* sista leden är ett ord, som är alldeles utdött i nordiska språk och för övrigt finnes kvar blott i några ortnamn, ådagalägger, att det var i en ganska avlägsen forntid, som denna kulle började användas till Tors dyrkan, men huru avlägsen, kan icke avgöras på språklig väg.

Det överraskar att finna en så urgammal plats för hednisk gudsdyrkan i Uppsala, då Gamla Uppsala säkert varit den forna huvudstaden, såsom allmänt antages och förutsättes av den berättelse, som ligger till grund för den urgamla skaldeomskrivningen för guldet som Rolf Krakes eller Fyrisvalls säd (isl. sáđ Kraka eđa Fyrisvalla). Torvald Hjaltesons kväde över slaget vid Fyrisvall förutsätter även G.

Uppsala som konungasäte, då Fyrisvall låg väster därom, såsom O. v. Friesen påpekat i Uppsala Nya Tidnings julnummer 1908: Erik Segersälls strid med Styrbjörn Starke på Fyrisvallarne, ref. av J. Sahlgren Uppl. fornminnesför. tidskr. VI, 109 f. [1])

Stockholm i maj 1911.

Erik Brate.

Wrindawi.

Ett hittills förbisett vittnesbörd om ett fornsvenskt gudanamn är ortn. *Wrindawi* SD.ns II, 708 (1413) Vrinnevid, nära Norrköping, vars första led uppenbarligen är gen. sing. av det gudinnenamn, som i isl. har formen *Rindr.* I Baldr. dr. 11, 1—2

Rindr berr
i vestrsǫlum

fordrar allitterationen formen *Vrindr*, som redan Munch och Unger insett. Bugge, Norr. Fornkv. s. 137 not förmodar däremot för att få allitteration, att versen lytt: *Rindr berr Vala*, anmärker, att Saxo, som uppenbarligen känner henne från danska källor, kallar henne Rinda och icke Vrinda och att i Gróg. 6 *þann gól Rindi* (hdsk. *Rindr*) *Rani* namnet måste läsas med *r-* icke *vr-* i början. Bugges tillsats har godkänts av senare utgivare och hjälper ju att få versen fyrstavig, om ock det fsv. *Wrindawi* visar, att den för åstad-

[1]) Det förefaller mig dock ovisst, om F. Jónssons övers. i Den norsk-isl. Skjaldedigtning B, s. 111, som ock v. Friesen följer, är alldeles riktig. Orden *at virkis garđi vestr* synas mig höra tillsamman och i stället för övers.: 'Kriger, enhver ulv, der er sulten, kan komme vestpå til Fyresvold til fæstningsgærdet' giva ordföljden: ... komme til Fyresvold til fæstningsgærdet vestpå"; ulvar kunde väl komma från alla väderstreck, icke blott österifrån, men om de så kommit till Fyrisvall, funno de västerut på slätten den befästning, där striden stått. I avseende på läget till (G.) Uppsala verkar denna uppfattning ingen förändring.

kommande av allitteration var överflödig; Detter-Heinzel Sæm. Edda II, 589 anmärka, att för detta tillägg talar parallellen Vsp 33: Baldrs bróþir var of borinn snemma. F. Kauffmann, Beitr. 18, 168 ff. anser emellertid, att redan den fornnordiska allitterationsregeln fordrar *Vrindr*, enär av två nomen i udda verser antingen blott det första eller båda allitterera, och A. Olrik, Sakses Oldhistorie, Købh. 1894, s. 13 ff. motiverar antagande av norsk källa för Saxos berättelse om Hotherus och Balderus och avhandlar särsk. s. 31 ff. Odens frieri till Rinda. Namnet isl. *Rindr* bör alltså i äldre tid hava hetat **Vrindr*, urnord. **Wrindī*(ʀ).

Urnord. **Wr-ind-ī*(ʀ) gör intryck av att vara nom. sing. fem. av pres. part. till en rot **wr*, skr. **vr-ant-í*, ie. **wr-ent-í*, som just giver urgerm. **wr-inð-í*. I avseende på participsuffixets vokal säger sig Brugmann, Grundriss d. vergl. Gramm. d. indogerm. Spr. II, 886, not 1 med Streitberg Idg. Forsch. I, 82 ff. antaga, att de starka suffixformerna i 3 pl. akt. och part. pres. akt. i konjugationen utan temavokal varit *-enti*, *-ent* och *-ent-*, jämte vilka *-onti*, *-ont* och *-ont-* även kunna hava funnits.

I skr. betyder roten *vr̥* eller *var*, som böjes efter a-kl., nu-kl. och nī-kl. 'omsluta, hölja, betäcka; värja' (Edgren, Sanskritspråkets forml. Lund 1883, s. 235), och till denna rot höra *Váruna* havets gud, äldst vedafolkets högsta gud, gr. *Οὐρανός* himmelen (Prellwitz, Etym. Wb. d. griech. Spr. Gött. 1892 s. 233), troligen också *Ῥέα*, *Ῥείη*, dotter av Uranos och Gaia, gemål och syster till Kronos och moder till Zeus, Poseidon, Hades, Hestia, Demeter och Here. Det synes antagligt, att denna rot, som ingår i så många urgamla gudanamn, även med samma betydelse ingår i detta nordiska. Participiet **Vrindr* är sålunda måhända en annan beteckning för någon även under annat namn känd gudinna. Jfr hurusom fsv. **Hærn*, isl. *Hǫrn* (*Hørn*), ett binamn till Freja, ingår i ortnamnet *Hærnavi* Härnevi Uppl., se M.

Olsen, Hærnavi (Christiania Vidensk.-Selsk. Forh. for 1908 N:o 6) och O. Lundberg och H. Sperber, Härnevi (Upps. univ. årsskr. 1911).

Genom fsv. *Wrindawi* är vidare klart, att Bugges härledning av *Rindr* i Stud. over de nord. Gude- og Heltesagns Opr. s. 130 från *Rhene*, den lokriske Ajax' moder, är oriktig; Vrindr, åt vilken en helgedom varit helgad, måste vara en av gammalt dyrkad gudinna. Denna urgamla gudinna kunna återigen de berättelser möjligen senare hava tillagts, som förtäljas om, hurusom Rindr blev moder åt Balders hämnare Vale eller Rinda hos Saxo födde Bous.

E. Sievers, Altnord. Váli und Beyla i Beitr. z. Gesch. d. deutsch. Spr. u. Litt. 18, 582 ff. härleder namnet på Rinds son *Váli* från grundformen **Wanila*, fht. *Wanilo, Wenilo*, och dess biform *Áli* (Áli eða Váli heiter einn, sonr Oðins ok Rindar SE. I, 102, II, 270) från **Wanula*, som genom **Vǫnli*, **Vǫ́li*, **Vóli* slutligen måste giva *Óli*; då *Óli* även måste utveckla sig ur **Anula*, biform till det **Anila*, som blev *Ali*, så har man även tillagt *Váli* namnet *Áli*. Sievers säger det ligga nära att anknyta stammen **wan-* till isl. *vanir* å ena sidan och å andra sidan till fs. *wanum* 'strålande skön' men lämnar oavgjort vilket och uppvisar stammen som första led i egennamnen: fht. *Weni-bert*, *Wane-gār*, *Wana-hilt*. F. Detter, Beitr. 19, 503 tolkar *Váli* 'kleiner Vane', vilket synes rimligast, då fråga är om en gudason, och denna tolkning upptages av E. Mogk, Germ. Mythol. (Samml. Göschen), Leipzig 1906, s. 81 men förkastas av R. Meyer, Altgerm. Religionsgesch. 377 på skäl, som synas mig otillräckliga.

Då Vrinds son, isl. *Vále*, betyder 'den lille vanen', har sannolikt även modern hört till vanerna, fruktbarhetens gudar. Ovisst synes, om *Bous*, Saxos namn på Vale, kan anses häntyda på samma gudar; det är uppenbarligen en latinisering av isl. *búi* m., som är likbetydande med *búandi*, *bóndi*, se Fritzner Ordbog[2], och har sålunda med jordens

odling att göra. Då namnformen *Rinda* tyder på att Saxos berättelse har västnordisk källa, torde Saxo fördanskat isl. *búi* till **boi*.

Saxo III s. 126 ff. (ed. Holder s. 78 ff.) berättar utförligt, huru Othinus under flera förklädnader sökte vinna Rindas kärlek, sedan Rosthiophus Phinnicus förutsagt, att av henne Balderus' hämnare skulle födas, och slutligen lyckades, förklädd till en läkekunnig kvinna Wecha, varefter hon födde sonen Bous.

Saxos berättelse tyckes mig hava rätt många element gemensamma med skildringen i Skirnismál, huru Frejs tjänare Skirnir förmådde den motspänstiga Gärd att mottaga Frejs älskog [1]). Sagan om Rinda är, säger Schück, Stud. i nord. litt. och religionshist. II, 88 på en punkt alldeles tydligt korrumperad. Othinus gör fyra försök att närma sig Rinda, första gången som krigare, andra gången som guldsmed, tredje gången som krigare och den fjärde som kvinna. Den äldsta sagan känner blott tre försök, och då försöket nr 3 blott är en upprepning av nr 1, måste det strykas. Då tredje försöket slutat med att Othinus gjort Rinda vansinnig men Saxo i fjärde episoden gör Rinda på nytt sjuk, för att Othinus-Wecha skall få uppträda som läkare, sluter Schück, att ettdera sjukdomsfallet är oursprungligt och det det första, som står utan samband med episoden i övrigt, under det att i det senare fallet sjukdomen utgör ett nödvändigt led i episodens framställning. A. Olrik, Sakses Oldhist. s. 32 anser åter det senare sjukdomsfallet som en fortsättning av det genom trolldom framkallade, fast Saxo glömt sammanhanget.

Denna Schücks litterära kritik av Saxos berättelse om Rinda är i sina huvuddrag otvivelaktigt riktig, men om Saxos berättelse sammanhålles med Skirnismál, komma åt-

---

[1]) Enl. R. Meyer, Altgerm. Religionsgesch. s. 270 har även v. d. Leyen, Deutsches Sagenbuch s. 137 kombinerat Oden: Rinda und Frej: Gerd, vartill R. Meyer förklarar sig icke kunna ansluta sig.

skilliga detaljer att få en annan ställning. Skirner börjar med att erbjuda gåvor: älva guldäpplen och ringen Draupner; Odens uppträdande som härförare hos Rindas fader bör alltså tills vidare strykas och hans förklädnad som guldsmed vara det första försöket. När gåvorna ej hjälpa, visar Skirner svärdet och hotar hugga huvudet av henne, vilket motsvarar det av Schück strukna tredje försöket, vari Othinus uppträder som en i all krigisk idrott övad kämpe, som söker vinna henne genom att visa sin skicklighet. Då Othinus även då avvisas, ristade han runor på bark och berörde Rinda därmed, så att hon blev vansinnig, liksom Skirner, sedan Gärd föraktat hans hot med svärdet, griper till trollstaven och uttalar besvärjelser, för vilka Gärd slutligen ger vika och bjuder Skirner en bägare av gammalt mjöd samt lovar möta Frej efter nio nätter i lunden Barri. Det är denna mjödbägare, som hos Saxo utvecklat sig till den läkedryck, genom vilken Rindas motstånd blev brutet, och givit upphov till Othinus' förklädnad till kvinnan Wecha, och sättet för denna utveckling torde ock vara skönjbart.

Av namnet *Wecha* lämnar S. Bugge, Stud. over de nord. Gude- og Heltesagns Opr. I, 137 f. följande förklaring: "*Wecha* synes at gjengive en olddansk Form *Vekka.* Efter min Mening er *Vekka* for *Vetka* d. e. en Kvinde, som øver Troldom. Dette støttes ved Lokes Ord til Oden i Ægers Hal *Lokas.* V. 24:

En þik síða kóðu | *vitka líki*
Sámseyju í | *fórt verþjóð yfir,*
ok drapt á vett sem vǫlur; | *ok hugðak þat args aðal.*

Denne Strophes to Halvdele synes ikke at omtale samme men dog en ensartet Optræden af Oden. Loke sammenligner først Odens Optræden med Spaakvinden og bruger derom Udtrykket *síða*, som Skalden Kormak bruger om Odens

Kunster for at vinde Rind [1]). Derpaa betegnes den i anden Strophehalvdel omtalte Færd som kvindaktig, usømmelig for en Mand (*args aðal*). Derfor antager jeg, at Loke her sigter til Forholdet til Rind, og at det rigtig skal hede: *vitku* (eller *Vitku*) *líki* [2])".

Bugges tolkning är uppenbart riktig så när som på antagandet av ett fem., som enligt not 2 annars icke förekommer. *Wecha* måste härröra från en oblik kasus av *vitki* i den ursprungliga källan till Saxos framställning, vilken kasus *Vitka* av Saxo eller hans föregångare blivit uppfattad som nom. sing. fem. Innehållet i första halvstrofen av Skirn. 37:

Heill verðu nu heldr sveinn!
ok tak við hrímkalki
fullom forns miaðar

kan hava varit berättad t. ex. med orden: *gaf vitka Rind*(*r*) *full mjaðar*, vilket i senare tid missförstods så, att *vitka*, som såg ut som en nom. sing. fem., var subj. och *Rind*(*r*) dat. obj., varefter den övriga historien om Othinus' förklädnad som kvinna tilldiktats. Delar av denna historia hava kanske sin grund i andra uttryck i det föregående: att Rinda bindes, innan hon får läkedrycken, beror kanske på något uttryck om att trollkarlen bundit henne med runor. Jfr sägnen om Ketill runske och Gilbert, hos Olaus Magnus avhandlade under titeln De mago ligato.

Ett motstycke till här antagna missförstånd av dat. sing. *vitka* som en nom. sing. föreligger i citatet av *Rind* Gróg. 6:

Þann (galdr) gel ek þér fyrstan
Þann kveða fiǫlnýtan,
Þann gól Rindr Rani.

Dikten finnes blott i pappershandskr., ingen äldre än senare hälften av 1600-talet och skrivaren fattar *Rindr* som

[1]) Sn. E. I, 236 (Skáldsk. kap. 2): seið Yggr til Rindar.
[2]) Ellers forekommer kun Hankjønsordet *vitki*.

nom. sing. och *Rani* som dat. sing.: "den sjöng Rind för Ran" (obekant mansnamn). Så uppfattas ock stället av Detter-Heinzel och Gering, vilken senare ifrågasätter, att *Ranr* är ett binamn till Vale, för vilken väl modern Rind alltså skulle sjungit hjälpande trollsång såsom Groa för sin son, men sådant är varken känt eller sannolikt. Riktigare synes den tydning vara, som föreslagits av G. Vigfússon och antagits av Bugge och S. Grundtvig, att *Rani* är nom. sing. *Hrani*, vilket namn Oden giver sig, då han som bonde möter Rolf krake och hans kämpar, och att *Rindr* är fel för dat. sing. *Rindi.* Översättningen är alltså: "denna galdr sjöng Hrane (Oden) för Rind", en bekräftelse av Kormaks utsago: seiđ Yggr til Rindar. För allitterationen *r*- med ursprungligt *hr*- hänvisar Bugge till Háv. 151: þat kann ek et setta, ef mik sǽrir þegn á rótom rás viđar.

Även Othinus' fjärde förklädnad enligt Schück visar sig alltså oursprunglig och blott två skulle återstå, men det av sagohävden fordrade tredje försöket har utan tvivel legat i Othinus' uppträdande som trollkarl, vilket hos Saxo blott utgör avslutningen på hans andra uppträdande som krigare, med vars värv en trollkarls gärning är föga förenlig. Nu följer emellertid även i Skirn. 26 Skirners trolldom utan övergång efter hans hot med svärdet, varför det kan förmodas, att en svarsstrof av Gärd en gång funnits mellan str. 25 och 26 i Skirnismál.

Att i berättelsen om Rinda hos Saxo trollkarlen betecknas med den som egennamn missförstådda appellativa benämningen Vecha för trollkarl och icke med ett verkligt egennamn, synes mig vittna därom, att något sådant heller icke funnits i Saxos källa, som alltså icke kunnat vara själva Skirnismál. Å andra sidan ansluter sig den källa, som enligt föregående framställning kan ligga till grund för Saxo, så noggrannt till Skirnismál, att denna källa bör hava varit ett återberättande just av Skirnismál, möjligen med undantag

av diktens början, som ej spåras hos Saxo, och tilläventyrs med missförstånd av diktens poetiska uttryckssätt. Ytterligare fall finnas nämligen, där Saxo synes återge uttryck ur Skirnismál, om det ock stundom är svårt att förstå, hur han eller hans närmaste källa kommit till sin egendomliga tydning.

Då Othinus' bragder vid hans första uppträdande som fältherre skildrats, anmärkes: Ammiracioni omnibus erat, quod tanta de innumeris strages u n i u s accipi uiribus potuisset. Denna anmärkning bör ytterst återgå på Skirn. 17, 4—6

hví þú einn um komt
eikinn fur yfir
ór salkynni at sjá

eller de nästan likalydande 18, 4—6, fast vägen från dessa diktens uttryck till Saxos berättelser om Othinus som fältherre nu torde vara omöjlig att finna. Att detta antagande är riktigt, bekräftas nämligen av att berättelsen om Othinus som fältherre i Saxos framställning till platsen motsvarar Skirn. 17—18, i det att den omedelbart föregår berättelsen om Othinus som guldsmed, vilken innehåller otvetydiga beståndsdelar ur Skirnismál. Det synes nämligen påtagligt, att Saxos: Igitur complura feminei cultus insignia fabricatus, tandem armillam ceteris operosius expolitam, annulosque complures pari studio decusatos puelle prebuit återgiver Skirn. 19:

Epli ellifo
her hefi ek algullin
þau mun ek þér, Gerðr, gefa;
frið at kaupa,
at þú þér Frey kveðir
óleiðastan lifa.

och Skirn. 21:

Baug ek þér þá gef,
Þann er brendr var
með ungom Oðins syni;

átta era jafnhǫfgir,
er af drjúpa
ena niundo hverja nótt.

Möjligen kan Gärds svar Skirn. 22, 4—6:

er-a mér gullz vant
í gǫrđum Gymis
at deila fé fǫđur

hava givit upphov till att guldsmeden framställes som en gubbe och att Rinda säges "senile perosa connubium", i det "deila fé fǫđur" fattats som 'tilldela mitt gods åt (en man lika gammal som) min fader', och då Othinus' tredje uppträdande inför Rinda, i egenskap av en "perfectissimam rei militaris industriam professus" slutar med att: Quam cum discessurus osculo petere vellet, ita ab ea propulsus est, ut mentum terre nutabundus impingeret, tyckes detta vara en återklang av Skirn. 25, 4—6:

fyr þessom eggjom
hnígr sa inn aldni jǫtunn,
verđr Þinn feigr fađir,

fast sammanhanget alltså ansenligt missförståtts. I båda framställningarne hava de motsvarande uppgifterna samma plats.

Utom de utvikningar från framställningen i Skirnismál, som härröra från Saxos egna kombinationer och sätt att berätta, finnes hos honom även åtskilligt, som måste vara hämtat från andra källor än Skirnismál.

Innerligt förknippad med det ur Skirn. hämtade är uppgiften, att guldsmeden kallade sig *Rosterus*, som Bugge, Studier I, 131, 533 ff. troligen med rätta identifierar med Oden-namnet isl. *Hroptr*. Därav synes framgå, att Saxos källa, ehuru dess innehåll på det närmaste anslutit sig till Skirnismál, dock varit berättad om Oden. Detta samma vittnar berättelsens ställning som förklaring av Balders hämnares tillkomst, men den avviker från Eddan i att spådomen

om hämnarens födelse uttalas av *Rostiophus Phinnicus*, i vilken Bugge, Stud. I, 139 igenkänt jätten isl. *Hrossþjófr*, som i Hyndl. 32 nämnes som frände till spåkvinnan *Heiðr*, varemot spådomen i Vegtamskv. uttalas av en vala. Någon son av Gärd omtalas icke i Skirn., men sonen af Rinda heter hos Saxo Bous.

Det synes då icke heller tvivelaktigt, att gudinnenamnet Rind verkligen funnits i Saxos källa och icke felaktigt tillkommit i stället för Gärd, såsom kunde synas tänkbart, då namnet *Gerðr* blott Skirn. 19, 3 förekommer i själva dikten. Att i berättelsen om Vrind trolldom av ålder förekommit, visar: "seiđ Yggr til Rindar" hos Kormak, se ovan s. 114 not 1.

På att samma sagomotiv berättas om skilda personligheter, finnas åtskilliga exempel, och här må särskilt framhållas, vad A. Olrik, Sakses Oldhist. s. 27 ff. påpekat, att i Sturlaugs saga ins starfsama, vars äldsta handskr. är från c. 1400 och som ock innehåller andra uppträden ur äldre sagor, Odens frieri till Rind, ungefär som Saxo berättar det, finnes överfört på Franmar, som friar till konung Yngvars dotter i Aldeigjuborg. Då Saxo säkerligen icke är källa till denna saga, är detta motivs förekomst i densamma ett bevis för möjligheten, att en dylik saga även funnits om Oden och Rind och utgjort Saxos källa. Att denna saga i sin ordning härrört från en dikt, som delvis visat stor överensstämmelse med Skirnismál, synes mig på grund av vad ovan anförts sannolikt.

Att från den ovan föreslagna härledningen av namnet Vrind leda sig till gudinnans natur vore ganska vanskligt; det må blott tillses, att etymologien icke strider med vad annars kan utrönas om denna gudinna.

Av Eddan och Saxo lära vi, att hon är Odens älskade och moder till *Váli* 'den lille vanen', varav kan förmodas, att hon själv tillhört vanerna. Denna förmodan stödes av

att i närheten av hennes helgedom *Wrindawi* Vrinnevid en kultplats åt Frej eller Freja finnes, nämligen Fröberga, Styrstads sn, *Frøberghum* SD.ns II, 708 (1413), 820 (1414), ns III, 233 (1417), *Frøbærg* ns III, 285 (1417), beläget 5 km. österut i grannsocknen; om användningen av *Frø-* i ortnamn se ovan s. 105. Om Fröberga vore uppkallat efter Frej, skulle förhållandet vara likartat med det, som M. Olsen, Hærnavi (Christiania Videnskabs-Selsk. Forh. for 1908 No 6) s. 4 ff. fastställt från Uppland och i Det gamle norske ønavn Njarđarlǫg (d:o 1905 No 5) s. 13 från Norge, att ett par av en manlig och en kvinnlig gudom dyrkats i samma trakt, och i båda fallen hörde den kvinnliga gudomligheten till vanerna, i det *Hærn* i *Hærnavi* motsvarar isl. *Hǫrn*, ett binamn till Freja, och *Njǫrðr* i *Njarðarlǫg* återgick på *Nerthus*, Terra mater, hos Tacitus. Överensstämmelsen med dessa fall talar då för att även *Wrindawi* varit helgat åt samma fruktbarhetsgudinna under ett namn, som betecknade en annan sida av hennes gudom. Vilken sida detta varit, är svårt att bestämma. Då till roten *ver* hör gr. εὐρύς, kan namnet hava betecknat jorden, som den sig vida utbredande, liksom skr. *pṛthivī* 'jord' eg. betyder 'bred, utsträckt'. Möjligen kan ock namnet angiva, att modern jorden omhöljer och betäcker växtlighetens frön.

Stockholm i maj 1911.

Erik Brate.

The Relative Age of the Gautrekssaga and the Hrólfssaga Gautrekssonar.

Ranisch's edition [1]) of the Gautrekssaga, with its weighty introduction, has received its meed of unstinted praise from the most competent writers on the subject [2]). Barring, perhaps, his treatment of the Víkarsbálk, they unanimously agree with his results. In particular, his conclusions on a matter to which he devotes himself with great energy: that the (older, shorter) Gautrekssaga was composed as an introduction to the (older, shorter) Hrólfssaga Gautrekssonar, has been welcomed as most satisfactory by all; with the sole demur of Finnur Jónsson [3]):

"Når der i slutningen af sagaen henvises til Hrolf Gautrekssons saga som en del af 'denne' saga, er dette sikkert ikke oprindeligt, og jeg er ikke sikker på, at sagaen, som Ranisch vil, er forfattet for at skulle danne en indledning til den sidstnævnte saga".

Even before consulting his learned compendium on this point I had the feeling that, notwithstanding Ranisch's brilliant argumentation, his results lacked all but a superficial probability; but, the master's doubts concurring, I was led to seek for greater clarity in the matter. Even if the nature of the material admits of no absolutely definite conclusions it is hoped that the following study may serve to urge caution in the interpretation of interpolations.

The chief support of Ranisch's hypothesis of the priority of the (shorter) Hrólfssaga is the Hrosskell episode of the

---

[1]) As number xi of 'Palaestra'; 1901.

[2]) Mogk, Littbl. f. g. & r. Phil. xxiii, 214. Neckel, Deut. Littztg. xxiii, 1827. Detter, AfdA. xxviii, 214. Pineau, Rev. crit. 1900/269. -tz.-, Cbl. 1901/1346. Boer, Museum (Groningen), 1900/330.

[3]) Litt. Hist. ii, 811.

Gautrekssaga. I shall cite it here in both the existing versions and subjoin the corresponding passage from the Hrólfssaga.

MS. A. [1]): Gautrekr konungr hafđi mart manna međ sér, þeirra er mikilhæfir vóru. Hrosskell hét mađr, hann var vinr Gautreks; hann var mikill víkingr. Hann þá einn tíma heimbođ međ Gautreki konungi, ok at skilnađi gaf Gautrekr konungr honum sæmiligar gjafir; hann gaf Hrosskeli stóđhross góđ, hest grán ok međ fjǫgur merhross; þau vóru ǫll silkibleik ok hin vænustu. Hrosskell þakkađi konungi gjafirnar, ok skildu þeir međ mikilli vináttu. Gautrekr konungr stýrir nú ríki etc.

MS. L. [2]): Nú er af Gautreki kóngi ađ segja, ađ hann stýrđi vel sínu ríki. Margir voru hans ráđanautar. Hrosskell hjet mađur, vinur kóngs. Kóngur átti einn ágætan stóđhest; hann var grár ađ lit; eitt merhross var međ hestinum silkibleikt ok svo fagurt, ađ ei fjekk vænra. Þađ var eitt haust, ađ kóngur bauđ Hrosskeli til sín og gaf honum stóđhrossin, og skildust góđir vinir. Haraldr hjet kóngur etc.

The first opponents Hrólf meets in his battle against the forces of king Halfdan of Gardaríki are the latter's twelve berserks [3]).

Snýr hann (Hrólfr) i móti þeim, ok er þeir funduz, spurđi konungr, hverir þeir væri, er svá létu tiguliga. Hrossþjófr sagđi til sín ok kvez vera Hrosskelsson. Konungr svarar: veit ek gerla ætt þína. Hrosskell, fađir þínn, var mikill vinr Gautreks konungs, feđr míns, ok skiptuz þeir jafnan gjöfum viđ, en þar sem þú bauz til at stríđa í móti mér, þá vil ek segja þér ætt þína i lítilli frásögn ok gera þér kunnigt. Þat var einn tíma, sem opt kunni til at bera,

[1]) L. c. p. 35 line 3 f.
[2]) L. c. p. 66 line 3.
[3]) I quote from Detter's edition in 'Zwei Fornaldarsögur', Halle 1891, p. 40 l. 15.

at faðir þínn kom við Gautland ok faðir mínn tók hónum harðla vel ok bauð hónum til veizlu ok þat þá hann ok var hónum veitt it kappsamligasta; sat hann þar mjök lengi. Faðir mínn átti þá gripi, er ágætir vóru; þat vóru stóðhross, hestr mikill ok vænligr, apalgrárr at lit med fjórum merum. Ok at skilnaði gaf Gautrekr konungr föður þínum marga dýrgripi, er ágætir vóru, ok þessi stóðross gaf hann hónum. Föður þínum fannz mikit um hrossin ok þackaði Gautreki konungi mikilliga gjafarnar ok skildu með blíðu. — — — Faðir þínn lagði mikla ást við hrossin. Var þat ok eitt hrossit, at miklu var vænna en önnur; þat var silkibleikt at lit. And then Hrólf goes on to assert that Hrossþjóf, as well as his brothers, are the result of Hrosskell's intercourse with that mare. Whereupon they set upon him with a whoop and of course are slain.

Indeed, there can be little doubt that the passage last cited is original with the Hrólfssaga, and the source of the passage of the Gautrekssaga — which wears an apologetic look on the very face of it, and has all the earmarks of an interpolation [1]). At the same time, to draw herefrom, and secondarily from a still less evidential passage, to be discussed below, the conclusion that, hence, the whole of the Gautrekssaga was composed later, and as an introduction to the (shorter) Hrólfssaga, would seem quite unwarranted. Nor are there any other plausible intrinsic reasons given to motivate this view.

Several arguments may be urged to re-establish the priority of the Gautrekssaga.

For the first, Ranisch has not managed, and from the nature of the case it would be difficult, to prove, or even to make it reasonably sure, that the only MS. of the so-called shorter version containing this episode — L — really

---

[1]) Ranisch, l. c. xx. — As to the possible origin of this episode see excursus below.

is at all close to what we must suppose was the original version of the Gautrekssaga. It is pointed out by himself that at least one longer passage — the one concerning Ref's first visit to Gautrekr — beyond peradventure is an interpolation [1]). Consequently, nothing stands in the way of a supposition — which I shall motivate immediately — that the copyist of L did not find the Hrosskell episode in the original short version, about which — even after the painstaking investigation of Ranisch — we know far too little to postulate the contents precisely.

A strong presumption for thinking that the Hrosskell episode was not contained in the original is found in the fact that this episode *is* so manifestly interpolated. The original author of the saga was by no means unskilful. So why — granting that he composed his story with the Hrólfssaga lying before him — why should he not have given a more organic connection to the episode in question, which he could have done easily — providing he chose to do so at all!

Another matter. It is worthy of note that the episode is inserted at different points in the similar narratives of L and the MSS. of the longer version. In these (AbC), it is inserted after the brief and matter of fact account of Gautreks first marriage, and of the daughter who is born to him: hun óx upp med föđur sínum, ok þótti hun en bezti kostr þar í Gautlandi. Gautrekr etc. — follows the Hrosskell episode. Then: Gautrekr konungr stýrir nú ríki sínu um mörg ár ok sitr nú um kyrt, þar til at dróttning kennir sóttar, ok ei lyktar fyrr hennar sótt, en dróttning er dauđ út borin. — It will be seen that the whole Hrosskell episode is not organic here, but may be lifted out bodily; with the effect only of decidedly improving the narrative.

[1]) l. c. xxix, "möglicherweise veranlasst durch die der Refssage verwandte Saga von Auđunn en vestfirđski —".

L contains the same episode in a slightly better connection. Nú er af Gautreki kóngi að segja, að hann stýrði vel sínu ríki. Margir vóru hans ráðanautar. Follows the Hrosskell episode. Then we are told of the fetching of his queen from Vin(d)land.

This difference of insertion is to be considered in conjunction with the fact that the contents of the several passages differ significantly [1]). I set all three passages here again, to afford comparison.

Hr: Faðir mínn átti þá gripi er ágætir vóru; þat vóru stóðhross, hestr mikill ok vænligr, apalgrár at lit með fjórum merum ... Var þat ok eitt hrossit, at miklu var vænna en önnur; þat var silkibleikt at lit.

AbC: — hann gaf Hrosskeli stóðhross góð, hest grán ok með fjögur merhross; þau vóru öll silkibleik ok hin vænustu.

L: Kóngur átti einn ágætan stóðhest; hann var grár að lit; eitt merhross var með hestinum silkibleikt ok svó fagurt, að ei fjekk vænra.

In brief: according to L, Hrosskell is given a grey stallion and one mare, yellow as silk; according to AbC, a grey stud-horse, and four mares yellow as silk. Hrólfss. has the full account: A studhorse, being a large and fine stallion of dapple-grey color, and four mares one of which is finer than the others and yellow as silk.

In the Hrólfssaga, Hrosskell is mikill vinr Gautreks konungs; in AbC, vinr Gautreks; han var mikill víkingr: in L, only vinur kóngs.

That is, both L and AbC, both inaccurate, resemble their source each in its own way. The inference to be drawn herefrom is — **not** that some prototype of existing versions was differently adhered to by L and AbC, — but that they are independent of each other in this matter; that,

[1]) Cf. also Ranisch p. xxxi.

presumably, a common ancestor of AbC and L (not to be confounded with the original version of the saga) already contained some brief account, or hint, of Hrosskell taken from the Hrólfssaga; and that the copyists, both of AbC and L, independently helped themselves to the fuller account of the Hrólfssaga which, frequently being in the same codex with the saga to be copied, was easy enough of access.

On the subject of the quick death of Ref, Neri, and the queen, at the end of the saga, Ranisch has the following observation[1]: "Man sieht nur zu deutlich, weshalb alle drei dem frühen Tode verfallen. Refr und Neri kamen in der Hrólfssaga nicht vor; am meisten aber war die Königin im Wege, da die Hrólfssaga mit einer neuen Werbung des Königs begann; auch war der Tod einer unbenannten Königin schon — als notwendige Vorbedingung für die Werbung des alternden Königs — in den einleitenden Worten der älteren Hrólfssaga erwähnt".

Again, I certainly admit that these deaths *are* suspicious. But alas! The very look of the last lines — essentially the same in all versions — is suspicious also, the end being, indeed, the likeliest spot for later hands to insert obvious explanations[2]. They would be inserted, I surmise, even if the priority of a story was entirely beyond doubt. As to the prolonged existence of Neri and Ref, it would have troubled the original author of the Hrólfssaga but little. His story was set in the times of Romance, his scene is the whole Northern world, the whole conceived in a different key. The interpolator betrays himself by failing to grasp that; and, prosily fearing lest the reader might ask why Hrólf seeks no aid from his kinsmen Neri and Ref, he hastens to inform us that they are dead. The fact is, it looks as if the author of the Hrólfssaga had left Norway

[1]) L. c. xxi.

[2]) Cf. Finnur Jónsson, above.

intentionally out of Hrólfs dominions. — As Ranisch observes, the queen was most in the way. Ay, truly; but then, the Hrólfssaga is just *based* on the death of Gautreks queen!

The argument ex omisso [1]), that the Hrólfssaga occurs in MSS. not containing the Gautrekssaga, but the latter never without the former, and that, hence, the Gautrekssaga had no independent existence, is a most unsafe one. At best its force can be cumulative. Applying it without discretion, we might arrive at the most absurd results. Sounder it is to suppose that the Hrólfssaga was, or became, the more popular of the two — naturally suiting the later taste better — and has thus come down to us in a greater number of MSS.

To the above, chiefly negative, arguments I would add the following considerations.

In the Gautrekssaga, it is the purpose of the author to put the generosity of Gautrek on a line with that of two other mighty kings of old. The Danish king is here made to be the famed Hrólf kraki. If the Hrólfssaga has substituted the indistinguishable and stereotype Hring, it is clearly in order to avoid the collision between two world-conquering Hrólfs. The reverse is far more unlikely. — King Ella of England, of course, did not need to be changed in the Hrólfssaga.

The loss of his queen plunges Gautrek into deep sorrow. He has his throne set on her burial mound. — In the Hjálmþérssaga ok Ölvés [2]), king Yngvi likewise has his royal seat placed on the how of his queen [3]) and lives to

[1]) L. c. xix.

[2]) Fornaldarsögur Norðrlanda III, chap. ii.

[3]) Nothing actually proves this to be a late motif. — Lehmann. Zfdph. 1910, 1, has examined (not all) occurrences of 'sitja á haugi', without being able to shed much additional information on the subject. He is not aware of Ranisch's observations; see below. Nor of A. Olrik's article in Danske

his sorrow. When his son Hjálmþér asks whether he means to sit thus longer and yearn after the departed, instead of seeking him another queen, he answers naught. One day, he strolls down to the shore, "með mikilli sturlan ok áhyggju, hugsandi hversu veröldin mátti brigð verða", from which heavy thoughts he is roused — and rid — by the lovely sorceress Lúda who lands there in a boat. — In the same saga, another king loses his queen [1]). "Var haugr orpinn eftir hana, ok þráði konungr mjök drótning sína". — In the Göngu-Hrólfssaga, it is Jarl Þorgnýr who laments the loss of his consort. The burial-mound for her was thrown up near the castle [2]). "Sat Jarl þar oftlega í góðum veðrum, eðr þá hann hafði málstefnur, eðr lét leika fyrir sér". And one fine day [3]), as the Jarl sat "á haugi drotningar, ok var leikit fyrir honum", a swallow drops a golden hair of wondrous length, which sight kindless new love in him. With reawakened energy, he makes the solemn vow to win the woman or die in the attempt.

Ranisch [4]), in thinking "á haugi drotningar" to be a mistaken addition of AbC, has not stopped to reflect that the king's Traumverlorenheit is the very condition for his giving Ref a golden bracelet in return for a stone to stir up his hawk with! For that matter, why — except for "dœgrastytting" in his sorrow — should the doughty king (in either version) sit all day on the hill and hunt with his hawk? Hence, I incline to the belief that L is the guilty party, in having omitted to mention the early death of the

Studier 1909 'At sidde paa høj'. As Olrik is not aware of the instances here mentioned, his conclusion "Den døde dronning (in the Gautrekssaga) spiller ingen rolle i sagaen; sorgen over hendes død er øiensynlig blot opfundet for at forklare kongens vane at sitja á haugi" (l. c. p. 3) is quite unwarranted.

[1]) chap. xxii.

[2]) Fas. iii, chap. v.

[3]) chap. x.

[4]) l. c. xxx.

queen, which is the condition both for the generosity story and the very existence of the Hrólfssaga.

It is necessary to call attention to an hitherto unobserved point of contact between the two sagas. In the Gautrekssaga (chap. ii), we are told that Snótra and her son Gautrek leave their home in the forest after all of her family had plunged themselves from the ætternisstapa [1]). "Fara nú þangat til, er þau finna Gauta konung, ok tekr hann vel við þeim syni sínum. Fæddizt hann þar upp með hirð feðr síns ok var bráðgjǫrr á allan þroska, ok líða nú svó fram nökkurir vetr, þar til er Gautrekr var mjǫk fullkominn at þroska. Þá bar svó til, at Gauti konungr tók sótt ok kallaði til sín vini sína. Konungr mællti: Þér hafið verit mér hlýðnir ok eptirlátir í ǫllu, en nú þiki mér mikil vón, at þessi sótt, er ek hefi, skili vóra vingan; vil ek ríki þetta, er ek hefi átt, gefa Gautreki syni mínum ok þar með konungs nafn. Þeim líkaði þetta vel, ok eptir andlát Gauta konungs var Gautrekr til konungs tekinn yfir Gautland", etc. — Since no other sons are mentioned (the whole story being, in fact, an etiological fiction), the whole proceeding is but natural, and only a brief remark, such as this, in order to apprise us of Gautreks succession.

In the Hrólfssaga, however, there are two sons. The older, Ketil, is described [2]), as "minnztr vexti ok þó inn hraustasti. Var hann ecki mjök við lyndi Gautreks konungs sakir hávaða ok kappgirni", — these not being altogether desirable qualities in a ruler, according to Old Norse conceptions; whereas Hrólf, the younger son, is his exact opposite, uniting in himself all chieftainly qualities. Immediately after the above description of Ketil, the order of succession is taken up: "Líðr nú svá fram, þar til er Gautrekr konungr tekr þyngð mikla ok er hann finnr, at hónum herðir,

[1]) L. c. p. 11.
[2]) ed. Detter, p. 8.

ok hann getr eigi af sér borit, þá stefnir hann þing ok segir þeim Gautum sótt sína, þakkađi þeim međ fögrum orđum góđa fylgđ ok trúleik, er þeir höfđu hónum veitt". They thank him, in return, for his beneficial reign. "Þá mælti konungr: nú er svá, sem þér vituđ at ek á tvá sonu; — — — Eru þat hér landzlög, at inn ellri konungsson taki ríki eptir föđur sínn". He proposes, however, Ketil and his people consenting, that Hrólf be made king. This proves agreeable to all concerned. "Nú þröngvir konungi, svá at hann deyr, ok þótti Gautrekr verit hafa inn bezti konungr í fornum siđ ok var hann mjök harmdauđi".

Comparing the two accounts, and especially the last sentences, the former clearly seems the more original. Here, as in almost every case where loan from an older source is demonstrable, the Hrólfssaga is more verbose and circumstantial, almost to fulsomeness.

Why is not Hrólf made to be the older brother, as in the sagas from which the different brothers' characters are taken? [1])

In another passage, Ketil is described [2]) as "manna minnztr ok þó inn skjótligasti, hann var kallađr Ketill Kregđ (FGs: Kregđa), hávađamađr mikill ok þó framgjarn ok lét ecki fyrir brjósti brenna, at tala ok gera þat hónum kom í hug, harđfengr ok fullr áræđis". — The meaning of the epithet Kregđ (fem.) is given by the lexicographers as 'vantrivning, weakling; a pining away'; which is supported by similar meanings in Modern Scand. dialects. Ross: kreks, kriks; Jutish: kræg; Swed.: kræk, all meaning 'weak, pitiable creature'. Likewise evidenced in derivatives. Cf. Falk and Torp sub kræ.

What warrant there is for stating the word to be fe-

---

[1]) Cf. the writer in The Journal of Engl. & Germ. Phil. 1912, 76 f.

[2]) L. c. p. 6.

minine I do not know. Most natural it would be to suppose Germ. *-þa, -ða* (Ide. *-to*) suffix which forms abstracts of masc. and neut. gender. Cf. O.N. *mor-ð*, O.H.G. *mor-d* 'murder'; Goth. *ai-þs*, O.N. *ei-ðr* 'oath' etc. — Else, the feminine gender may be justified by assuming Germ. *-(i)þônin* *-(i)ðô* (Ide. *-tâ*) suffix, entering into the composition of fem. noun-abstracts. Cf. Goth. *Hauhi-þa* (to the adj. *hauhs*, gen. *hauhi-s*), Ags. *hieh-þo*, O.H.G. *hôhi-da*, O.N. *hæ-ð* [1]).

However, Ketil *is* no weakling, even according to Old Norse conceptions, but a right manful, if heady, hotspur. Indeed, he produces the impression of fierceness, his fylgja is imagined as a "göltr mikill — — — grimligr ok illiligr" [2]). Since, on the other hand, we must rule out as highly unlikely, because of the origin of the saga, the supposition that Ketill had come by his epithet through inheritance, as was the case with such not very flattering nicknames as *skjálgr*, *bjúgr*, *skakkr*, we seem to stand before a crux. It may be that the name itself can solve it.

There is a group of words of the same consonantism, possibly from the same root, but exhibiting a semasiological differentation of an easily explicable kind [3]). Ross: *Kreks* m. 'a headstrong, obstinate person' (Voss); *Krekse* m. & n. 'do.' (Søndfj. and Søndhordl.); *kreksen*, *kriksen*, *kriklig*, adj. 'tvær, trodsig, vrangvillig; obstinate, wrong-headed; Aasen: *krekla* v. n. 'at yppe trætte, to pick a quarrel'. Etc. The quality of quarrelsomeness, headstrongness, implied in words of this group would fit Ketill excellently well. And the probability of his epithet having that meaning is greatly strengthened when we consider that it is equally applicable to the prototypes of Ketill, which I have otherwhere [4]) shown

---

1) Cf. Kluge, Nominale Stammbildungslehre.

2) ed. chap. xxii. Very characteristically, the MSS. of the enlarged version have, instead, "(göltr) hann var ekki svá mikill" etc. Cf. Detter, p. xi.

3) Cf. Falk & Torp, sub 'krangel'.

4) l. c.

to be Jökull in the Vatsdælasaga, and þórir in the þorsteinssaga Víkingssonar.

To be sure, we have no direct evidence of O.N. *kregð* having had this value, beside that of 'weakling'. At any rate, later Icelandic copyists understood the word in the latter sense; for in MSS. A and C — of the enlarged class — Hrosskell urges his king to defiance against Ketil "er vér vitum mest vesaldarkregð" [1]). — Assuming, though, that the original author of the Hrólfssaga knew and intended the earlier meaning of *kregð* = 'hotspur etc.', we can perfectly well understand how this epithet, in its turn, suggested the circumstances of the succession. A Ketill Hotspur was not to be thought of as a worthy successor to Gautrek — still less, for that matter, a Ketill Weakling — especially when having as brother such a paragon of long-headedness as Hrólf. Hence the obvious recourse, from above hint in the Gautrekssaga, of transferring the succession to the younger brother, straight counter to the law of the land "at inn ellri konungsson taki ríki eptir föður sínn".

If we do not accept this explanation we are confronted with the difficulty of having to account for the discrepancy above indicated between Ketils character and epithet.

Finally, the testimony of style seems to point to the Gautrekssaga being the earlier production; for notwithstanding the legendary nature of the subject, — apart, of course, from manifestly later elaborations — it is of a distinctly more realistic quality. In fact, the whole mode of attack, if I may say so, is more nearly akin to the style of the best times [2]), than that of the Hrólfssaga — where a first step has been taken on the road that was to lead to the thoroughly romantic treatment of even Northern material. In the Gautrekssaga, the note of 'curteisie' is as yet alto-

[1]) chap. xxv.

[2]) Cf. Boer, l. c. p. 381.

gether absent. In the Hrólfssaga, it is sounded, not only in the scene laid in Dublin, but in the whole hero ideal of a knightly king invincible and unfailingly resourceful, sans peur et sans reproche. It is true that in the Hrólfssaga the fusion of old time Víking and Ladies' Knight is accomplished so well that the newer element is likely to pass unnoticed. The reason is clear. In another place [1]) I have tried to show that the Hrólfssaga was composed, probably by a cleric of þingvalla cloister, in order to magnify the family of the Vatsdal. The Gautrekssaga however, stripped of adventitious matter, shows no such conscious effort.

Ranischs conclusion [2]) in the matter was: "Der Verfasser der Gautrekssaga kannte aus mündlicher oder schriftlicher Überlieferung den Gautaþáttr und die Refssaga; er fügte sie mit Benützung der Hrólfssaga zu einer Gautrekssaga zusammen, die er der Hrólfssaga als eine Art breiterer Einleitung vorsetzte". Without unnecessary hairsplitting this statement amounts to a virtual acknowledgment of the existence (written or unwritten) of the Gautrekssaga as we have it, independently of the Hrólfssaga. That the Hrólfssaga, on the other hand, both from internal and external evidence, is not based on any substantial tradition, but is one man's work, was established by Detter. Shall we then admit "dass die kürzere, ältere Fassung der Gautrekssaga "verfasst" [3]) wurde als Einleitung zu der kürzeren, älteren Hrólfssaga — —?" Or not, rather, as I contend, that after the continuation of the Gautrekssaga in the Hrólfssaga, later copyists endeavoured to bring about a closer connection by inserting certain minor changes?

---

[1]) L. c. p. 217.
[2]) L. c. Lii.
[3]) Quotation marks are mine.

The names Hrosskell and Hrossþjófr.

The Hrosskell-Hrossþjóf episode of the Hrólfssaga has all the appearance of being invented [1]) ad hoc, without any basis of popular tradition. Possibly, we may have to start from a name Hrosskell (suggested by the names Hrossbjörn and Ketill in the Vatsdælasaga?) [2]). It is worthy of note that the form of the name is not the regular one, *Hrokkel*, as the etymology of it is evidently *Hróðkell* > *Hroþkell* > *Hrotkell* > *Hrokkell* [3]) = 'glory-helm'. Cf. the analogous formations O.N. Hróðgeirr, Ags. Hróðgár; Hródulf, O.N. Hrólf etc. etc.

Hrosskell = 'horse-helmet', on the other hand, scarcely was a fitting man's name. I conjecture that, in casting about for a suitable name for the leader of the uniformly unpopular and abhorred berserks, the author hit upon the similar *Hrossþjóf* [4]) 'horse-thief' which, in its turn, may have suggested the whole story [5]).

As to already existing connotations, they were, of course, abundant. We remember, in this connection, the 'úkveðinsorð' *merarson*. In the Helgakviða Hjörvarðssonar, the skessa Hrímgerð seems to appear in the shape of a mare, desiring intercourse with Atli and Helgi. Cf. also the theriomorphic myths alluded to in Hyndluljóð 40, Gylfaginning ch. 42. We need scarcely think of the Longobards (on account of their horse-leather leggins) [6]) being

---

[1]) Cf. Detter, l. c. xli.

[2]) author, l. c.

[3]) Noreen 122, 3; 130, 2e.

[4]) On names in *-þjóf* see Bugge, Ark. f. n. Fil. ii (1890) p. 225. Saxos *Rostiophus Phinnicus*, identified with the *Hrossþjóf* of the Hyndluljóð, Bugge, Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse, p. 139, does not concern us here.

[5]) hardly, as Detter l. c. suggests, to *explain* the name.

[6]) Kauffmann, Zfdphil. 40/391.

nicknamed 'mares' (Paulus Diaconus I, 24); nor of the O.N. method of expressing scorn by the erection of a níđstöng with a horsehead on it.

Madison, Wis. U. S. A.

Lee M. Hollander.

Ospar och *ospard* (*osparad*) i st. f. *sparad* jämte liknande uttryck.

Några fall af öfverflödig negation i svenskan.

Som bekant förekomma i fsv. ett verbaladj. *ospar* (isl. *úsparr*) och ett negeradt perf.-part. *ospardher* (till *spara*), som båda dels ha den passiva betydelsen "ospard, rikligen gifven", dels den aktiva "icke sparande, icke sparsam o. s. v." I samma betydelse förekomma de båda orden i ä. nysv. Se närmare A. Lindqvist i Arkiv 25: 244 f., där en öfvertygande utredning lämnas af de båda ordens betydelsehistoria.

I det följande skall jag väsentligen hålla mig till dessa ords passiva betydelse och söka belysa en oegentlig användning af de nämnda orden: *ospar*, *ospard* = *sparad*. Jag skall visa, att denna användning kan följas tillbaka till fsv., söka förklara dess uppkomst samt anföra en del uttryck, som visa motsvarigheter därtill.

Men innan jag öfvergår till min egentliga uppgift, vill jag anföra några exempel från fsv. och nysv., som visa den normala, 'logiska' användningen af *ospar*, *ospard* i dessa ords passiva betydelse.

Vid anförandet af de äldre exemplen upptar jag neutr. *ospart* såsom särskild rubrik, då det ju beträffande dem är omöjligt att afgöra, om denna form bör föras till ett maskul. *ospar* l. *ospardh*(*er*). Jfr Söderwall, Ordb. och Lindqvist, cit. st. [1])

---

[1]) De flesta af de fornsvenska exemplen i denna uppsats äro hämtade från Söderwalls Ordbok, hvars källbeteckningar användas. Många af de nysvenska exemplen härröra från min egen excerpering. Andra ha tagits ur samlingarna för Svenska Akademiens Ordbok. Dennas förkortningar af källtitlar äro stundom nyttjade.

Fornsvenska exempel.

A) *Ospar:*

"Læt sina mødho wara ospara, at fara vm swerike." Bil. 855. "Hauande ospara likama ok siäl at iak maghe fulkomna mit ämbite." KL 165. "Han .. astundadhe .. at hafua badhe sik wsparan Oc alt thät han atte thär til at the matto fa thera siäla helso." Helige mäns lefverne 36; jfr Ansg. 199 o. s. v. (se Söderwall, Ordb.).

B) *Ospart* (såsom neutrum):

"Jonkarin læt ospart (vara) hwat hon beddis." Bil. 682. "Min härra ihesus christus, thit brysth hedhir hafwi owir alla throlica thiänara, the thär sith liiff hafua ospart, til thäs at thera härra maghe lifwa." Svenska böner från medeltiden 121. Se andra ex. hos Söderwall, Ordb.

C) *Ospardh(er)*:

"Loot hon vara sina thiænist ospardh."

Ivan v. 4722.

"The retter ey nywtha
Som förra waaro ospardha."

MD 170. — Jfr:

"Huat the ther fune hade the ospard [rim: ladegard]."

RK 2: 3837.

Nysvenska exempel.

A) *Ospar:*

"Mädhan thet så är at han [Gud] icke haffuer skonat sin eghen son vtan hafft honom ospaar for wara skul." O. Petri, En lijten Boock ther vthi forclarat warder hwar igenom menniskian får then ewiga salighetena D 3 a (1535).

"Förläninger hade han [konung Hans] mykit ospare,
Then tijd han monde j Swerige ware."

P. Svart, Gensvar F 46 (1558). "Han icke allenast sin mödo och omaak hade ospaar, Vthan och . ." Angermannus, Förspråk till L. Petri, Om Kyrkio Stadgar A 3 a (1587). "Tu skalt . . loffua och tilsäya honom, at när tin

lägenheet kunde bättre warda, will tu haffua för honom all flijt ospaar." A. Jonæ Gothus, Thesaurus epist. 26 (1619). "[Drottningen har om landets välfärd] sigh nådigst wårda låtit, och där till hafft ospar all mödho, arbethe och wakande omsårg." RARP 4: 612 (1651). "Mat och dryck .. then hållom wij för allom osparan, som thess äro tarfvande." Verelius, Gothrici et Rolfi historia 118 (1664) [isl. orig.: "þad vilium vier vid onguan man spara"].

B) *Ospart* (såsom neutrum):

"Wij .. wela haffua ospartt liff oc godz, för Rikisens och alles eders welfärdh." Gustaf I:s reg. 6: 77 (1529). "Szame folck [krigsfolk] och alt mere got szom gud oss vnt och forlänt haffuer skal vara vspart på thenne szidho." Därs. 9: 300 (1534). "Stenderne .. wele hafwe ospart lijf och lefwerne och all förmögenheet." Gustaf II Adolf, Skr. 307 (1627). Jfr:

"I ..
Som hålla Lif och blod till Riksens tiänst ospart."
Frese, Verdslige Dickter 18 (1715).

C) *Ospard* (*ospardt*, *ospart* såsom denkön), neutrum *ospardt*:

"Ther [i Versailles] är all kåstbarhet ospardt."
Spegel, Thet öpna Paradis 12 (1705).

"En liuflig aftonward,
Tå all Ambrosia och Nectar war ospard."

Dens., Thet Tilslutna Paradis 129 (1705). "Jag [har] all flit hafft ospard att hålla dem [de utblottade bland fångarna] vid godt humeur." C. Piper (1716) i Hist. handl. XXI. 1: 26 [1]). "Hvad hvar och en [i den första kristna församlingen] ägde, höllo de för hvar andra ospardt." Bælter, Historiska Anmärkningar Om Kyrcko-Ceremonierna 632 (1762). "Ifrån barndomen hade så väl föräldrar, som mine

[1]) Jfr att i tyskan *ungespart* nyttjas om *Fleiss*; se E. Göpfert i Zeitschrift für Deutsche Mundarten 1909, s. 46.

andre ledare, ospart [1]) all möda at inbilla mig, det dygden endast gör en människja lyksalig." Götheborgske Spionen 1766, s. 217. "Hafva all möda och kostnad ospard til fullbordande af detta påbegynta arbete." Lagerbring, Skrifter 130 (1769). "Waldemar hade all möda ospard att inom behöriga gränser hålla sin inneboende förtrytelse öfver ryttmästarens . . ingrepp i . . hans rättigheter." E. Carlén, Waldemar Klein 99 (1838, 1861). "Kritiken har ifrån ett visst partis . . sida haft all möda ospard, för att få Brauns författarskap 'in totum et tantum' anseddt som ett dåligt försök i en ännu dåligare genre." Sturzen-Becker, Samlade arbeten I. 1: 138 (1861). "Hur hade han [Magnus Smek] . . haft all möda ospard att sköta det kall, han fått af Gud." Lundegård, Drottning Margareta 1: 165 (1906). Äfven Därs. s. 239.

I mina samlingar har jag intet exempel på "hafva all möda *osparad*" o. s. v., som väl äfven förekommer.

Af exemplen synes, att *ospar*, *ospard* (o. s. v.) ingår i följande fraser: "(låta ngn l. ngt) vara ospar(d) l. ospar(d)t", "hafva l. hålla (ngn l. ngt) ospar(d) l. ospar(d)t".

* *
*

Vid sidan af den användning af *ospar*, *ospard*(*t*), *ospart*, för hvilken nu redogjorts och som är fullkomligt regelbunden, förekommer, såsom redan anmärkts, en annan: efter föregående negation brukas *ospard* o. s. v. i st. f. *sparad* — numera väsentligen i fraserna "icke lämna l. hafva någon, lämna l. hafva ingen möda ospard".

Så vidt jag kunnat finna, har denna användning första gången påpekats i litteraturen af P. G. Ahnfelt: "En af de Aderton i Svenska Akademien, som lefver än, har mer än

[1]) Jfr motsvarande ordföljd i de förut anförda exemplen från KL 165, Gustaf I:s registratur 6: 77, RARP 4: 612, Gustaf II Adolf, Skr. 307.

en gång blifvit ertappad med sådane ordformler, som denna: den och den har haft '*ingen* möda ospard' för det och det ändamålet." Studentminnen 2: 220 (1857).

I "En ny källa för vår fosterländska odling" (1893) har jag s. 60 om uttrycket "icke lämna någon möda ospard", anmärkt, att det "i själfva verket betyder raka motsatsen till det, som ordalydelsen låter förstå".

Frasen "lämna ingen möda osparad" har äfven klandrats af Gideon Forssell: "En kvinnlig pseudonym i en stor daglig stockholmstidning skrifver: 'Besök göres i barnets hem, man hör sig för hos grannarna och *lämnar ingen möda osparad* för att få en riktig uppfattning af barnet och dess hem'. Hon menar naturligtvis raka motsatsen: man har *all möda ospard*." Bonniers månadshäften 1910, s. 103.

Det har hittills ej observerats, att de anförda fraserna ha motsvarigheter redan i det svenska medeltidsspråket. Jag känner följande tre exempel:

1) I den första af Sture-krönikorna (från c. 1470) omtalas v. 335 och ff. en mordplan, som uppgjordes mot konung Karl Knutsson af hans ovänner. V. 359 och ff. lyda:

"Tha konungen thetta her [mordplanen] förnam
han giorde siik inthe obliidh mädhan
wtan leeth sina swäna förre staa
ath ingen sculle honum nämer gaa
han leeth them bindha jänss wiidh siidha
mädhan monde then bryllops [1]) kosteen liidha
konungen hadhe liuff ordh ekke oosparth
togh bar han tässe sorgh i hiertath harth."

Svenska medeltidens rimkrönikor 3: 13.

Sammanhanget visar ovedersägligen, att då rimkrönikeskrifvaren i v. 365 förklarar "konungen hadhe liuff ordh ekke oosparth", han därmed menat ungefär detsamma, som

[1]) Det är fråga om Nils Stures bröllop.

han i v. 360 uttryckt med: "han giorde siik inthe obliidh." Han har alltså velat säga, att konungen icke sparade ljufva ord, hade dem osparade. Negationen *ekke* strider mot sammanhanget. Skulle författaren menat det, som hans ord efter lydelsen betyda, eller att "konungen sparade på ljufva ord", blir det följande *togh* (dock) omotiveradt.

2) Uti en legend om den heliga Macra (i en handskrift från midten eller senare hälften af 1400-talet) förekommer (se Geetes uppl. af Helige mäns lefverne 255) följande exempel på *ospard* = *sparad*: "Domaren s*agde*: vta*n* thu bidh*er* thil wara stora gudha. tha skal engin plagha [vara] ospardh widh thik." Här är meningen: ingen plåga skall vara sparad gent emot dig, skall besparas dig.

3) Samma fras (*icke vara ospard*) har jag funnit i en annan medeltida skrift. Det heter i Historia Trojana: "[Priamus] sagde alt thz ho*no*m till hörde skulle wa*ra* he*nn*e [d. v. s. Pentesilea] ey ospart." S. 237 (1529). Meningen är, att ingenting af Priamus' tillhörigheter, som Pentesilea ville ha, skulle sparas gent emot henne, d. v. s. vägras henne.

Den nu exemplifierade användningen af *ospard* [*ospart*] i fsv. må jämföras därmed, att i en fornsvensk text *ospardh*e*r* — på grund af textförvanskning — kommit att nyttjas i den annars ej påvisade "aktiva" [1]) betydelsen "skonsam" [i st. f. icke skonsam]:

"Han lastadhe digh*e*rt drötni*n*gina radh,
at han hafdhe ij thy varith ospardh."

Flores och Blanzeflor v. 473 f.

Söderwall, som anser, att *ospardh* här betyder "icke skonsam", anmärker (Ordb. 2: 181): "negation fattas; meningen är: han beklagade, att han varit skonsam, han önskade, att han icke varit skonsam".

Såsom Emil Olson har påpekat, se Festskrift till K. F. Söderwall s. 50, har den ursprungliga texten i st. f.

---

1) Se Lindqvist i Arkiv 25: 244.

ospardh haft *ofbradh* (nom. sg. fem.), som ger rim och har stöd i den danska versionen.

Men äfven om följaktligen *ospardh* = skonsam beror på en textförvanskning, har läsarten ett visst intresse såsom visande, att man varit osäker i fråga om ordets användning.

I det följande ordnar jag de nysv. exempel på *ospar*, *ospard* samt *ospart*, som jag funnit, efter de fraser, i hvilka de ingå.

A) Först motsvarigheter till rimkrönikans "hadhe liuff ordh ekke oosparth":

Icke hafva (*ngn*, d. v. s. ngn person) *ospar* = icke spara (l. skona) någon.

"När then gamble skatt är vthe,
So moste the [d. v. s. norrmännen] vnder then nyje lute.
Så haffue the [d. v. s. the Danske] them [d. v. s. the Norske] ey ospare,
Och läthe them så j träldom ware."

P. Svart, Gensvar F 2 a (1558). Jfr från fornsvenskan följande exempel, där *ospar* är nyttjadt riktigt:

"han the bönde*r* haffde ospar."

Svenska medeltidens rimkrönikor 2: 735 ("sparade l. skonade icke bönderna", se Söderwall, Ordb. 2: 181).

Hafva (*ingen del*) *ospar*:

"Ther nöden till thet högste fordrer, thet Gudh alzmechtigh nådeligen affvende, dhå skall han [hertig Johan] och hans liffzerffvinger ingen deell haffve ospar, uthan troligen upsettie medh Sveriges rikis herre och konungh och alle thess trogne inbyggere både lijff, godtz och annedt mere." Gustaf I:s registr. 26: 353 (1556).

Hafva (*intet*) *ospart*:

"H. k. Maij:t hafver här trogne, rätträdige och välvillige undersåther, hvilche för h. k. M:tz välfärd, höghet och

gode nampn skuld intedt hafve ospart, såsom de det med then hielp de sig sielf hafve pålagdt, hafve latidt påskine." Svenska riksdagsakter . . 1521—1718, 3: 173 (1593).

Icke (*intet*) *hafva* (*sina personer*) *osparda*:

"Dee hafwa inthet haft theras personer ther till osparde, vthan gåt med och låtit sig bruka anteen uthi kriget eller wid hofwet." RARP 6: 65 (1657).

Hafva (*intet*, *ingenting*) *ospardt*:

"Then Apostoliske Församblingen giorde thenna Gudz wilia tilfyllest [= försörjde de fattiga], och hade intet ospardt, vthan meddelte til the Fattigas Nödtorfft." Ekman, SiöNödz-Löffte 70 (1680). "Hafwer Hans Dhl:tt [Adolf Johan] till sådan reessa [sonens till hofvet] inthet hafft ospardt." Hist. bibl. 3: 130 (handl. fr. 1687). "Han hade ingen ting ospardt för att vinna det ändamål han sig föresatt." Ullman, Den Svenska Fröken 35 (1780). — I passivum: "Intet bör hafvas ospart til the behöfvandes hjelp." Förhandlingar och uppsatser 17: 341 (ur handl. från c. 1780). I det sista exemplet torde *ospart* med säkerhet kunna betraktas som neutrum till *ospard* l. *ospart*; jfr Lindqvist, cit. arb. 245.

Aldrig (*o. s. v.*) *hafva* (*sitt blod*, *sin välfärd*, *lif och blod*) *ospardt*:

"Scyllæ utspråk, at ingen må hafwa sit blod ospardt i nöden". Isogæus, Carla-Seger-Skiöld Register Iiiii 1 b (c. 1700). "Ridderskapet och Adelen, som vid alla tillfällen efter des underdåniga plicht aldrig haft eller någonsin hafvandes varder all sin välfärd, lif och blod ospardt till sin nådiga Öfverhets och sitt kära Fäderneslands bästa och nytta." 2 RARP I. 1: 152 (1719).

Icke hafva (*någon flit*) *ospar*:

"[En uppfostrarinna,] hwilken icke hafwer haft någhon flijt, åhogha och omaak ospaar, at hon [den uppfostrade] måtte icke allenast vthi tucht och hwssyslor, vthan och vthi

gudhfruchtigheet, och den reena salighetennes lära upfostradh bifwa [!]." Phrygius, Pred. öfv. Margareta Olai D 1 b (1608).

Icke (*o. s. v.*) *hafva* (*möda o. s. v.*), *hafva ingen* (*möda, flit, bekostnad o. s. v.*) *ospard*, *ospardt*, *ospart*:

"The [föräldrarna] haffua icke hafft ospart mödha och omkostnat, hwar igenom han af Barnsbenen skulle tilwäxa vti en san Gudz fruchtan, tucht och godha sedher." Phrygius, Likpred. öfv. A. Anderson Ekeblad E 3 a (1613); jfr exemplet här ofvan från Den Göteborgske spionen och, hvad beträffar ordföljden, noten å s. 138; *ospart* möjl. att fatta såsom neutrum. "Elliest förmerker jag, at han derutinnen ingen menniskelig flijt haffver hafft ospart." J. Skytte i A. Oxenstiernas Brefväxling 10: 202 (1617). "Thz Edle Riddareståndet . . hafwer ingen bekåstnad hafft ospard uppå the Rum ther Adeligh dygd och disciplin beqwämnligen måtte warda öfuade och lärde [= Riddarhuset]." Girs, Om San Edelheet, Dedik. 2 (1627). H. k. M:t lefwer i den goda förhoppning, det hans Guddomelige allmacht skall förlähna H. K. M:t och Rijket omsijder lycka, till komma med nogre, hwar icke med alle, ändoch H. K. M:t ock der om ingen möda hafwer ospart, till ett säkert, ehrbart och reputerligt fredzsluth." RARP 7: 109 (1660). "Wij äre beredde at föllia Ider, oc wele wij hwarken hafwa någon Fahra eller Möda ospard." Sylvius, Curtius 417 (1682). "Thesse anwende stor flit, och hade ingen medel ther ospard vppå." Swedberg, En kortt Swensk Grammatica 1 (1722). "När han [Protesilaos] förmärckte at jag [Idomeneus] vredgades uppå honom, fördubblade han sin omsorg at förskaffa och anställa för mig nya tidzfördrif, til at . . inwickla mig i någon Sysla, hwaruti han hade tillfälle at giöra sig omistelig, och låta mig see, huru han för min Höghet ingen möda ospard hade." Ehrenadler, Fénélon, Telemach 541 (1723; franska originalet: "faire valoir son zèle pour"). "Justinus, Tiberius och Mauritius hade ingen möda ospard, at försvara

Riket". Dalin, Montesquieu, Tankar öfver orsakerne til de Romares välde och fall 185 (1755). "Han [prof. Liedbeck] har härvid [i fråga om silkesafveln] haft ingen, äfven enskilt omkostnad och möda ospard." Den Svenska Mercurius 1: 579 (1756). "En . . Samling, til hvilkens erhållande han haft ingen möda ospard." Därs. 680 (1756). "Han hade ingen möda ospard vid sina observationer, vid hvilka han nästan var för kinkug." Därs. 2: 69 (1756). "Förlänar den nådige Guden mig hälsan och lifstiden, skal jag hafva ingen möda ospard, at söka befria andra från de första hinder vid Historiens lärande i vårt k. Fädernesland." Därs. 802 (1757). "Emedan han . . ingen flit haft ospard at undervisa mine käre barn." Därs. IV. 2: 17 (1758). "Gen. Staterna hade ädelmodigt ingen möda ospard, at förmå Jacob I at giöra det, som Religionen och hans egit Statsinteresse fordrade af honom." Därs. IV. 3: 155 (1759). "I veten sjelfve, att jag ej haft någon möda ospard att förena Eder [ständerna]." Gustaf III, Skrifter 1: 89 (1772). "Jag åtager mig, at icke hafva någon möda ospard för at åter föra Fröken oskadd i dess Broders händer." Ullman, Den Svenska Fröken 100 (1780). "Argheten har ingen möda ospard att skymfa och smäda, ingen gräns för sitt gift." Tranér i Bref rörande nya skolan 38 (1810). "De svarta figurerne hade ingen möda ospard att ohelga deras [fruntimrens] öron med massivt skämt och klyftiga infall." Polyfem III. 52: 1 (1811). "[Armfelt] blef inom 'patrioternas' kretsar föremål för det bittraste hat, hvilket ej hade någon möda ospard att svärta hans karakter och handlingssätt." Elof Tegnér, Armfelt 1: 280 (1883).

Frasen "hafva ingen (icke hafva någon) möda ospard" påträffas ännu, isynnerhet i skriftspråket, fastän ej så ofta som "lämna ingen (icke lämna någon) möda ospard"; se nedan.

* *
*

B) Nu motsvarigheter till fornsvenskans "skal engin plagha [vara] ospardh widh thik", "alt thz honom till hörde skulle wara henne ey ospart":

Vara ospart, *ospard* (med negation):

"Dett war icke dett röde gull
för dett läger ospart."

Pär Brahes Visbok 91 (c. 1621).

"Medh .. weedh .. will ingen ringa möda ospard wara." G. Duwall (1667) i Handl. rör. Skandinaviens historia 31: 220.

Särskildt: *Icke låta* (*någon flit*), *låta ingen möda vara ospard* (*ospardt*):

"Medh anskaffande af andre till Fästningerne nödige Materialier på hwilcke temmeligh brist fans, lät iag icke heller någon flijt wara ospardt." G. O. Stenbock (1662) i Handl. rör. Skandinaviens historia 31: 335. "För att kunna genomföra detta låter han ingen möda vara ospard." B. Forssell i Lunds Dagblad 1908, nr 167, s. 2, sp. 2.

* *
*

C) *Hålla ingenting ospard*:

"Harald Gylle .. war gifmild, så at han höllt ingen ting ospard för sine wänner." Peringskiöld, Heimskringla 2: 284 (1697) [isl. orig.: "hann sparþi ecke vit vini sina"] Jfr ex. från Bælter här ofvan.

* *
*

D) *Icke lämna någon*, *lämna ingen* (*möda o. s. v.*) *ospard* o. s. v. Jämförelsevis ungt i svenskan, men nu den fras, där ifrågavarande användning af *ospard* oftast påträffas (förekommer äfven någon gång i talspråket). Jag anför följ. ex.: "Från förläggarnes sida synes ingen kostnad lemnats ospard att gifva verket en äfven i det yttre anslående form."

T. Säve i Nordisk tidskrift 1884, s. 55. "Han lämnade ingen möda ospard för att vinna gossens förtroende." K. Hirn, Hearn, Exotica 32 (1901). "Så mycket torde vara säkert, att man icke lämnar någon möda ospard, för att åt universitetet söka vinna en person af prof. Kocks framskjutna rang såsom språkvetenskaplig författare." Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning 1907, nr 43, s. 6, sp. 6. "Man märker på alla anordningar att ingen möda lämnats ospard för att åstadkomma trefnad, denna ett hems förnämsta egenskap." Lunds Dagblad 1908, nr 17, s. 2, sp. 6. "Föreningen, som ej vill lämna någon möda ospard för att göra Abiskostationen så bekväm och tilldragande som möjligt." Sv. Turistföreningens årsskrift 1908, s. 413. "Öfverallt i unionen komma stora fester att hållas, och särskildt svenskarna i Illinois ämna inte lämna någon möda ospard för det stora mötet i Chikago på jubileumsdagen." Sydsvenska Dagbladet Snällposten 1912, nr 39, s. 8. "Ingen möda lämnades ospard." Grebst, Dödsfärden 141 (1912).

I st. f. *ospard* torde *osparad* någon gång förekomma uti ifrågavarande uttryck; jfr det ofvan anförda andrahandscitatet från G. Forssells uppsats i Bonniers månadshäften, där *osparad* måhända beror på mindre noggrant återgifvande af den citerade författarinnans uttryckssätt. I mina samlingar har jag för öfrigt intet belägg på vare sig "lämna ingen (icke lämna någon)" eller "lämna all möda *osparad*" (ej *ospard*). "Lämna ingen (icke lämna någon) möda sparad" kan jag ej heller exemplifiera. Jfr emellertid: "Ändelserna *-skap* och *-dom* lemnades ej heller sparade." Rydberg i Svensk tidskrift 1873, s. 516.

De exempel på oegentlig användning af *ospard*, som jag anfört, äro ju till största delen hämtade från mindre betydande författare och från tidningar; märk dock, att jag meddelat belägg från så utmärkta skriftställare som Swedberg, Dalin och Elof Tegnér.

Från andra nordiska språk kan jag ej påvisa samma användning af motsvarigheterna till det svenska *ospar* l. *ospard.*

Enligt Fritzner[2] 3: 485 skulle visserligen i Eyrbyggja kap. 62 förekomma: "þeir Óspakr hǫfðu mest grjót til varnar . . létu þeir þat ekki óspart við þá", som ju skulle erbjuda en fullständig parallell. Men hvarken i Thorkelins, Vigfússons eller Gerings edition af Eyrbyggjasaga påträffas den af Fritzner gifna textlydelsen: alla dessa upplagor ha på ifrågavarande ställe *ok* i st. f. *ekki* och meddela ej någon afvikande läsart. Fritzners *ekki óspart* har alltså blott intresse såsom visande, huru lätt en öfverflödig negation kan insmyga sig vid sidan af en negerad sammansättning, hvars hufvuddel har negativ innebörd.

Huru skall den pleonastiska negationen vid *ospar* o. s. v. förklaras?

Måhända tänker man först därpå, att i fsv., liksom i andra gamla germanska språk [1]), två negationer stundom stå vid hvarandras sida, utan att den ena upphäfver den andra. Jfr t. ex. fsv. *aldrigh eigh*, *aldrigh ängin*, se Söderwall, Ordb. 1: 25. I det första af mig från fsv. anförda citatet (från RK 3: 13) skulle ju t. ex., kan man tycka, *ekke* och *oo-* i *oosparth* ha varit afsedda att stärka hvarandra. Men då jag ej känner något annat fornsvenskt exempel därpå, att den ena af två hvarandra understödjande negationer utgöres af det nekande förledet *o-*, vågar jag ej tro, att den antydda förklaringen är riktig, låt vara att fornsvenskans ofvan omtalade dubbla negation i någon mån kunnat underlätta uppkomsten af *ospar*'s, *ospard*'s oegentliga användning.

För fullständighetens skull må i förbigående erinras därom, att det s. k. förstärkande *o-*, som jag ej har någon anled-

---

[1]) Jfr Delbrück, Germanische Syntax I Zu den negativen Sätzen, s. 29 ff.

ning att närmare gå in på i denna undersökning, förekommer i vissa nysvenska ord, som uteslutande användas i nekande satser (jfr t. ex. *icke* (*intet*) *ogalen* = *icke galen*, som är vanligt i ä. nysv. och i dialekter, se t. ex. Kling, Spectator Y 1 b (1735), Den Svenska Mercurius 1: 407 (1756), Almqvist, Herrarne på Ekolsund 1: 83 (1847) o. s. v.; *o-go* (*ogod*) = för god, som blott förekommer i nekande talesätt, se Rietz 208 (från Västerbotten), Sidenbladh, Allmogemålet i n. Ångermanl. 63; kanske äfven Bergslagsmålets *int osen* = icke trög; jfr dock Kallstenius i Landsm. XXI. 1: 149). Men då, som torde vara uppenbart, de fraser, där *ospard* (o. s. v.) motsvarar *sparad*, äro helt olikartade med de nu exempelvis anförda uttrycken, kan jag icke tro, att det förstärkande *o-* spelat någen roll vid dessa frasers uppkomst. Särskildt bör observeras, att *ogalen*, *ogo* o. s. v. (i motsats till *ospard*) ej tyckas förekomma, utan att fristående negation står vid sidan.

Att en öfverflödig negation kommit att användas vid *ospar*, *ospard*(*her*) — eller att sistnämnda ord nyttjas i st. f. *sparad* —, är, såsom redan antydts, framför allt att förklara såsom beroende på verbet *spara*'s negativa betydelse.

Lexikograferna bruka i sina tolkningar af detta verb framhålla, att det betecknar "en underlåtenhet, ett tillbakahållande", alltså någonting negativt. Fsv. *spara* betyder enl. Söderwall bl. a. "icke låta komma till användning"; isl. *spara* enl. Fritzner² bl. a. "tilbageholde noget saa at det ikke kommer til Anvendelse" o. s. v.

Då *spar* l. *spard*(*her*) [1]) får prefixet *o-*, som nekar den af *spara* betecknade handlingen l. — rättare — underlåtenheten att handla, kommer det följaktligen att beteckna något positivt: det som är ospardt användes, den handling, hvars inhiberande verbet *spara* anger, äger rum. Men då *ospard*'s form är negativ, har man — på grund af en just vid be-

[1]) I motsats till *ospar*, *ospardher* mycket sparsamt belagda i fsv. (att döma af Söderwalls ordbok).

gagnandet af mer än en negation vanlig tankeförvirring (se exempel i det följande) — efter negation användt *ospar* eller *ospard(her)* i st. f. de mindre vanliga *spar*, *spard(her)* eller *sparad*, för att genom de båda negationerna uttrycka ett positivt begrepp. Man har därvid icke besinnat, att ifrågavarande negationer i själfva verket lämnade som resultat en ny negation: "att icke hafva något ospardt" är väsentligen lika med att "spara något", "att icke låta något komma till användning". Med andra ord: man har haft en mer eller mindre tydlig förnimmelse af att *ospar*, *ospard(her)* voro analoga med de talrika negerade particip (och verbaladjektiv): *oforsökter* (*oförsökt*), *ogilder*, *ogiordher* (*ogjord*), *oprövadher* (*opröfvad*) o. s. v., där den till grund liggande verbalstammen, som negerats med *o-*, uttrycker ej (en negativ) underlåtenhet, utan (en positiv) handling [1]).

Det ologiska i *icke ospard* (o. s. v.) i st. f. *icke sparad* torde i allmänhet ej observeras. De allra flesta måste reflektera rätt skarpt några ögonblick, innan de inse, att "icke lämna någon möda ospard" i själfva verket innehåller tre negationer (icke blott två).

Neutr. *spart* är såsom supinum uppvisadt från fsv. tillsammans med föregående negation: "hafdhe jäk format at vmuänt alla världi*n*na til gudh, Ängaledhis hafdhe jak th*e*r til spart mit liff oc ärfwode." Bir. 2: 8 (citeradt hos Söderwall). För öfrigt känner jag ej något exempel från fsv. på *spar* eller *spardher* i förbindelse med negation och något af verben *hava* l. *vara*. Det synes emellertid vara möjligt, att frånvaron af exempel beror på en tillfällighet (jfr att det i fsv. liksom i isl. är ytterst vanligt, att *spara* är förenadt med negation) och att uppkomsten af ifrågavarande oegentliga användning af *ospar*, *ospardher* underlättats genom

[1]) Jfr att sådana ord som *ofredad*, *oskärad* stundom användas i en betydelse, motsatt den ursprungliga, på grund af analogi från andra med *o-* begynnande ord. Se mina uppsatser i Språk och stil.

kontamination mellan dessa ord och *spar*, *spardher* jämte negation (se Paul, Prinzipien der Sprachgeschichte[3] 145, Cederschiöld, Om kontamination i nutidssvenskan 3). Jfr från äldre nysv.: "Haf ock intet spart för Honom [Jesus] at i wercket efterkomma thet tu siunger: Strö qwistar på Hans wäg, Och spar tin kläder ei." Swedberg, Sabbats-ro 1: 194 (1690). "Et lyckligt tidehvarf har heller intet spart att göra fosterlandet sällt". Chydenius, Politiska skrifter 3 (1763).

Den numera så vanliga frasen "icke lämna någon möda l. kostnad ospard" ansluter sig till och har haft samt har understödjande analogier i åtskilliga uttryck, i synnerhet brukliga i skriftspråk, där *lämna* jämte negation står tillsammans med ett particip, som föregås af det nekande prefixet *o-*. Jag anför exempelvis: "icke lämna (något) oanmärkt", jfr språkprof i Adelsprotokollen för år 1800, 1: 376, Cavallin, Herdam. 1: 88 (1854), Forssell i 3 SAH 3: 211 (1889); "icke lämna (något) obeaktadt" se exempel i Stockholms Dagblad (Lands.) 1912, nr 190, s. 4; "icke (ej) lämna (något) obemält", jfr Humbla, Gustav Landcronas Lefverne 5 (1740), Höpken 2: 125 (1748), Adlerbeth, Anteckningar 1: 241 (1791), Thomander i Tankar och löjen 65 (1826); "icke lämna (något) obeskådadt", se Agrell i Karol. krig. dagb. 5: 322 (1712); "icke lämna (något) obesvaradt", se Wirsén i 3 SAH 2: 473 (1888); "lämna ingen ting oförsökt", se Sylvius, Curtius 625 (1682), "intet lämna (något) oförsökt", se Nordberg 1: 415 (1740), "lämna ingen stig och farled oförsökt", jfr Gyllenborg, Bält 18 (1800), "lämna intet medel oförsökt", jfr Tegnér (jubelfestuppl.) 4: 4 (1832) o. s. v. Beträffande åtskilliga af de anförda fraserna gäller det, att motsvarande positiva uttryck — utan *icke* alltså — äro mindre vanliga än de negativa.

Jfr med *lata* (*låta*) i st. f. *lämna*: "Biscopin skal ey . . lata them opinadha hulka han forma ok skal näfsa." Bir. 1: 317. "Vnder Mannen Theophrastus Paracelsus, den der

ingen ting hwadh vnder Vulcani Regemente kunde bringas, har låtet oförsökt." Kempe, Graanen 12 (1675).

Att *ospardh* enligt Flores v. 474 i Klemmings edition (låt vara att läsarten ej är ursprunglig) betyder skonsam, d. v. s. ersätter ett *spar* i denna betydelse (jfr fsv. *spar* = sparsam, njugg), torde möjligen kunna förklaras därmed, att den negativa betydelsen hos *spar*, "som icke ger ut, icke straffar l. plågar", framkallat en negativ form, d. v. s. ett begynnande *o* (jfr Ross, Nyt Tillæg 57 under *ukvien*).

* *
*

För den ofvan framställda meningen, att *spara*'s negativa betydelse spelat en roll vid uppkomsten af förut omtalade uttryck, som innehålla negation + *ospard* o. s. v., tala i sin mån följande paralleller. Det är emellertid att märka, att dessa äro af jämförelsevis tillfällig natur, medan den oegentliga användningen af *ospar*(*d*), såsom jag med exempel visat, är ganska talrikt representerad.

1) Ur en handskrifven källa kan jag anföra följande exempel, på hvilket Biblioteksamanuensen B. Möller gjort mig uppmärksam. I Le Ramels Lefvernes Historia (Nordinska samlingen 1173), som enl. Schück, Illustr. sv. litt.-hist.[2] 487 tyckes tillhöra början af 1700-talet (jfr Böök, Romanens och prosaberättelsens historia i Sverige 38—41), förekommer i kap. 5, s. 3 (blad 201) följande ställe: "ia . om jag intet låfvat henne, så kunde iag det väl giöra, men nu kan iag ey giöra min låfven oryggelig".

På grund af *oryggelig*'s negativa form har författaren, då han ville uttrycka något positivt: den talande förklarar, att han ämnar hålla sitt löfte, tillagt en negation, utan att besinna, att i *-ryggelig* låg något negativt: den som ryggar ett löfte håller icke det han lofvat. (Något *ryggelig* torde ej förekomma; jfr Cederschiöld, Om kvinnospråk 117, Tamm, Om avledningsändelser hos svenska adjektiv 38).

2) Jag har vidare antecknat ett par fall, då *onödig* synes vara nyttjadt i en betydelse, som ursprungligen tillkommer *nödig*.

I fsv. förekommer *nöþogher* (se Söderwall, Ordb. 2: 134) bl. a. i betydelsen "invitus, nödgad, nödd och tvungen, motvillig, ovillig". Ofta är det att öfversätta "mot sin (hans o. s. v.) vilja, ogärna". Ex.: "Af somlikom mä*n*niskiom vtgar diäfwllin ge*n*na ok rasklika. Ok af somlikom ey vtan nödogh*i*r ok nöddh*i*r." Bir. 1: 99 o. s. v. Märk särskildt följande ex. hos Söderwall, där *nödogher* snarast betyder 'motsträfvig': "Kranke likamen är nödogh*e*r oc genstridande mot tholka pinor." Se Suso 348.

I äldre nysv. förekommer *nödig* ej sällan i betydelsen "ovillig", "som gör något ogärna" [stundom "som gör något blott af tvång"]. Vanligare är adverbet *nödigt* = "ovilligt, ogärna", som ännu torde påträffas någon gång.

Ex. på *nödig* = ovillig: "Hwad han .. befalte war ingen af the andre nödig at efterkomma." P. Svart, Gustaf I:s krön. (Klemmings ed.) 2 (1561). "Han har lagdt Grundwahlen på heele Skickeligheeten [d. v. s. lärdomen] som wäl har lärdt Nampngifwelsen, både på Naturen och Konsten. Men thet är, kanskee, swårt? Ja, är thet så, när tu thet nödigh [owilligh] giör." Schroderus, Comenius 6 (1639). "Men thet, som någon nöduger uthfäster til then, som har tvångsrätt .. thet giäller och kan uthkräfias." Nehrman, Inledning Til Then Swenske Jurisprudentiam civilem 159 (1729).

Ex. på *nödigt* = ogärna: "Vij ville och eder nödigt härom bemöda, om vår lägenheett länger att fördröije lijdha kunde." A. Oxenstierna, Skr. 2: 689 (1624). "Fotspar, som nödugt går." Swedberg, Schibb. 324 (1716). "Han ställer sig ibland, som skedde gerna, hvad han nödigt gör." Tessin, Bref 1: 19 (1751). "Kansleren ville högst nödigt afstå från någon del af Pommern." Geijer II. 4: 412 (1836). "Han

ville nödigt lemna ifrån sig sin lilla flöjt." Lilljebjörn, Spridda minnen 9 (1874).

Ur betydelsen "ovillig, som gör något ogärna" har utvecklats betydelsen "svår att förmå till något", "som gör svårigheter". Den tyckes förekomma i följande exempel: "Nödig *difficilis*. Nödig til gåfvor, til hastiga beslut. *Duplex est significatio vocis* nödig, *cavendum igitur ne eadem perverse utamur*. Han är nödig af sit samtycke i den saken. Han är nödig eller trugen, eller svår, besvärlig at övertalas." Pfeif, De habitu 276 (1713). Jfr att hos Verelius, Index 180 (1681) isl. *naudugligast* tolkas med *ægre*, *difficulter*, *Nödigt*.

I ä. nysv. anträffas *onödig*(*t*) någon gång i betydelsen "utan att vara nödgad, frivillig". Ex.: "Detta han [tjufven] onödigtt bekende." Bidrag till Åbo stads hist. I. 2: 74 (1624). [I fsv. är *onöpogher* ej anträffadt, att döma af Söderwalls Ordbok.]

I följande citat nyttjas emellertid *onödigt* i betydelsen "ogärna, ovilligt", alltså i samma betydelse som annars, såsom ofvan uppvisats, tillhör *nödigt*: "Mine Martialister och Krigzbussar spela icke onödigt Kort, men såsom iag [den svenske konungen] det förra Speel offta hafft Lantra, hafwer man denne gången icke begiert mig til Ungerska Labetet". (Öfversättningen) Labet Speel 3 b (1684) [1]). Att här *onödigt* har den af mig angifna meningen, framgår klart däraf, att i en ett år förut utkommen öfversättning af samma *Labet Speel* här citerade mening börjar: "Mina Martialister pläga gierna hafwa ett inseende medh vthi Kårt". S. 3 a.

Ur en finländsk skrift från senare tid kan jag anföra ett exempel, där *onödig* har en betydelse, som står nära den, som tillkommer det fsv. *nödogher* i ofvan efter Söderwall anförda citat från Suso och det nysv. *nödig* i citatet från Pfeif, se ofvan:

---

[1]) Se N. R. Palmlöf i Från filologiska föreningen i Lund 3, s. 307.

"Prostinnan . . Visst dricker du [Pastorskan]! Pastorskan *Krusar emot.* Men kära Katrina! Tag du nu först. *Skickar brickan till prostinnan, prostinnan skickar brickan tillbaka.* Prostinnan. Nå Gustafva, Gustafva! Var nu inte onödig." Numers, Bakom Kuopio 78 (1892).

"Var nu inte onödig" betyder [1]) gifvetvis: krusa inte, låt inte truga dig, utan tag själfmant, var inte nödbedd, var inte "trugen", 'nödig' (jfr exemplen från Suso och Pfeif).

Negation föregår *onödig*(*t*) i båda de meddelade exemplen. Det torde emellertid vara ganska sannolikt, att ordet kunnat — och hvad den finländska frasen beträffar — ännu kan förekomma uti ifrågavarande betydelse utan förbindelse med negation. Jfr de utländska parallelerna här nedan.

Den negativa betydelsen hos *nödig*: "som icke vill, som ej är medgörlig, som ej gör något själfmant" har framkallat det nekande prefixet. *Onödig* = *ovillig* beror alltså på ett slags kontamination mellan detta sistnämnda [och likartade] ord samt *nödig* i samma betydelse. Naturligtvis vill jag ej förneka, att *onödig* hos Numers skulle kunna förklaras ur en öfverflyttning på den krusande personen af *onödig* i ett sådant uttryck som *onödigt krus.*

Det är möjligt, att *onödig* = *nödig* (villig) i svenskan beror på inflytande från andra språk, där motsvarande uttryck förekommer (se nedan). Utvecklingen kan dock också tänkas ha varit parallell.

Såväl i danskan och norskan som i tyskan har *onödig* = *nödig* motsvarigheter.

Enligt Molbechs danska ordbok (1859 års uppl., 2: 1424) har Moth (c. 1700) den uppgiften, att *unødig* förekommer i betydelsen "nødigen, ugierne, *invite*". "Høres i daglig Tale".

Från dansk litteratur må följande exempel anföras, på

[1]) Att döma af utsagor från finländare, torde ifrågavarande uttryckssätt ej vara vanligt i Finland.

hvilka Professor Verner Dahlerup haft vänligheten att fästa min uppmärksamhet:

"Og knap var Brevet læst, før til de Kiere
Der flux blev sagt et smerteligt Farvel.
Unødig vilde Bølgen bort os bære."

Oehlenschläger, Poetiske Skrifter 1: 414 (1805; ur Katastrophe i Langelands-Reise). "Til Den, der unødigt vil, at skulle sige atter og atter: Du skal, det er ulysteligt." Kierkegaard, Samlede værker 12; 162 (1850).

I det senare af dessa exempel förekommer *unødigt* påtagligen i betydelsen *ogärna*, d. v. s. i st. f. *nødigt*; troligen användes *unødig* i exemplet från Oehlenschläger på motsvarande sätt, dock synes mig betydelsen *ogärna* här ej framgå så tydligt ur sammanhanget.

I norska dialekter förekommer *unaudug* i st. f. *naudug* i betydelsen "utilbøielig, uvillig". Se Ross, Nyt Tillæg 57. Enl. Ross skulle *u* i detta ord möjligen bero på ironiskt missbruk. Han anser det äfven vara möjligt, att det negativa innehållet låtit formen blifva negativ.

Äfven från lågtyskan kan jag anföra paralleller.

I Redentiner Osterspiel (från senare hälften af 1400-talet) ställer Lucifer följande uppmaning till Satanas:

Zegge my nicht unnode:
Is he dat, dede Lazarum weckede van dode?"

Se C. Schröders uppl. v. 433 f.

Den första af de både verserna tolkas i kommentaren (s. 91): "Sage mir gern, willig." *Unnode* betyder [1]) alltså här "ogärna"; märk att det föregås af negation!

I Versuch eines bremisch-niedersächsischen Wörterbuchs 3: 245 (1768) anföres "Ik doe idt unnoe" i betydelsen "ich thue es nicht gern". Dähnert, Platt-Deutsches Wörter-Buch 507 (1781) meddelar: "He wull dar unnode an" = "Er wollte

[1]) Ettmüllers ändringsförslag ("segge mî, dat's nicht unnôde) synes mig omotiveradt.

es ungerne thun". Schiller-Lübben 5: 66 anmärker härom: "Eig. heisst *unnode* "nicht ungerne"; die Negat. ist wohl hinzugetreten, als die Bedeutung von *node* zu schwinden begann; falls nicht etva *un-* blosse Verstärkung ist". Hos Schütze, Holsteinisches Idiotikon 4: 312 f. (1806) anföres ett *unod* = ungern: "He will unod daran: er will ungern damit zu thun haben". Danneil, Wörterbuch der altmärk.-plattdeutschen Mundart 232 citerar: "ick dô't unnôd" i betydelsen "ich thue es ungern". I Neu-Stettin förekom enl. Fr. Drosihn i Zeitschrift für deutsche Philologie 4: 401: "*dat dô ik únnode*, das tu ich ungern". I Nordsteimke vid Vorsfelde i Braunschweig förekommer enl. H. Beck i Jahrbuch des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung 24: 126 *Ún-nôe* i betydelsen "ungern": "Ik gâ ún-nôe nâe kerke". Jfr att Schambach från Göttingen och Grubenhagen känner ett *unnâe* = högst ogärna, som han s. 243 förklarar motsvara ett angelsaxiskt *unneh* = *non propinquus*, holl. *onna*, adv. = entfernt, bei weitem nicht. [Alltså enl. honom = ett högtyskt *unnah*]. Woeste, Wörterbuch der Westfälischen Mundart 281 har från Westfalen antecknat ett *unnö*, *unö* = ungern: "hä woll unnö weg". I samma betydelse förekommer därsammastädes *nöd*, *nö*, se cit. arb. 186). Enligt H. Jellinghaus i Korrespondenzblatt für niederdeutsche Sprachforschung 13: 84 brukas *unnöd* i Westfalen i betydelsen "sehr ungern" (*un* skulle alltså vara förstärkande).

I vissa af de citerade arbetena (Brem. Wörterbuch, Woestes och Danneils ordböcker samt i Drosihns uppsats) erinras om de fornsaxiska [1]) *un-ôdo* adv. = svårt, se Heliand (Heynes ed.) v. 3295, och *un-ôdi*, adj. = icke lätt, svår, se Därs. v. 3299; jfr äfven det fornhögtyska subst. *unôdi*, f., difficultas, se Schade, Althochdeutsches Wörterbuch 1042 o. s. v. (se vidare J. Zacher i Zeitschrift für deutsche Philologie 4: 402). *Unnode* o. s. v. = ogärna skulle stamma

[1]) Woeste citerar det fornsaxiska ordet under formen *un-nodho*.

från dessa. Men äfven om ett historiskt samband skulle finnas mellan de nämnda orden, något hvarom jag ej vågar bestämdt yttra mig — det förefaller mig osannolikt —, har väl i alla händelser ett på association (jfr V. Andersen i Festskrift til V. Thomsen s. 262) beroende sammanfall[1]) ägt rum mellan **un-ode* (o. s. v.) och *unnode = unnötig*. Att *unnode* (o. s. v.) fått betydelsen "ogärna" (märk att *un-ôdo*, *un-ôdi* ej betyda ovilligt, ovillig, utan "svårt", "icke lätt"), har berott därpå, att man — naturligtvis oreflekteradt — funnit den negativa formen lämplig för det enkla ordets negativa betydelse. Det är å andra sidan klart, att betydelsen "ogärna" lättare kunnat utvecklas hos *unnode*, om sammanfall ägt rum mellan detta ord och ett ord, som från början betydt "icke lätt".

Att *unnode* o. s. v. (= ovilligt) anslutit sig till ord med begynnande *un-* intensivum, är sannolikt: jfr Jellinghaus, cit. st. och Weise, Unsere Mundarten 123.

3) I Palmblads öfversättning af Sofokles' sorgespel Konung Oidipus (se upplagan af år 1839, s. 229) säger koren till Oidipus:

"Jag vet, att furst Teiresias i kännedom
Om det fördolda Phoibos närmast står; om han
Tillspörjes, vissast, konung, får man veta det."

Oidipus svarar:

"Jag ock ej detta oförsummadt lemnat har."

Grekiska originalet till sista versen lyder:

ἀλλ' οὐκ ἐν ἀργοῖς οὐδὲ τοῦτ' ἐπράξαμεν

Meningen af Oidipus' yttrande är: "jag har ej lämnat detta försummadt, har ej försummat det".

Oförsummadt kan ha insmugit sig på grund af *försumma*'s negativa betydelse och på grund af inflytande från

[1]) Fr. Drosihn går så långt, att han om Redentiner Osterspiels *unnode* anmärker: "Es hat mit *nôd* nichts zu schaffen". Se Zeitschrift für deutsche Philologie 4: 401 f.

det ljudligt tämligen närstående *oförsökt,* hvilket ord för öfrigt påträffas på föregående sida i samma öfversättning, där det, liksom *oförsummad* här, nyttjas tillsammans med *lämna* och negation [1]). Oidipus säger där:

"Jag kämpa vill och lemna intet oförsökt
Att gripa banemannen."

Jfr följande unga exempel: "Icke lämna något medel oförsökt för att komma underfund med, hvad han egentligen ville veta". Geijerstam, Lyckliga människor 112 (1899).

Egendomligt är emellertid, att Palmblad i den äldre upplagan af sin Konung-Oidipus-tolkning (af år 1834) på ifrågavarande ställe (s. 19) har följande riktiga öfversättning:

"Jag äfven detta oförsummat lemnat har."

På grund af denna äldre lydelse förefaller det mig ej osannolikt, att Palmblad afsiktligt ändrat *äfven* till det osvenska *ock ej,* för att genom den dubbla negationen — afsedd att stärka, ej upphäfva — vinna en motsvarighet till de två nekande orden i det grekiska originalet.

Är denna förslagsmening riktig, skulle *oförsummad* = *försummad* hos Palmblad ha en helt annan genesis än *ospar(d)* i st. f. *spar(ad).*

* * *

Ett par andra exempel på oriktig användning af med *o-* begynnande ord i nekande eller inskränkande uttryck: "Moheda sommarmarknad . . var rätt talrikt besökt . . Ordningen var mot ovanligheten särdeles god." Smålandsposten 1909, nr 120, s. 2 [2]). — "Härigenom anses . . den eljest svårligen oundvikliga deformeringen af pjeserna vara förebyggd." Teknisk tidskrift 1877, s. 238 [3]).

---

[1]) Se i det föregående andra ex. på *lämna* jämte negation och particip, nekadt genom *o-*.

[2]) Samma användning af "mot ovanligheten" = mot vanligheten har jag antecknat från en lundensisk skoluppsats: "Kejsaren var mot ovanligheten närvarande vid riksdagen".

[3]) Exemplet meddeladt af Hj. Lindroth.

I det förra af de båda citaten, där negationen uppbäres av *mot*, ha *ovanligt* och *mot vanligheten* kontaminerats; i det senare ha *svårligen undvikliga* och *oundvikliga* hopblandats.

Jfr följande exempel, där två negationer, som ej upphäfva hvarandra, stå vid hvarandras sida: "Nej, fröken lilla, det är just detta vi [kvinnor] icke kunna göra [vi kunna ej lefva för oss själfva]; om vi vilja lefva, så måste det vara för andras skull — omöjligen icke endast för vår egen, som männen kunna." Wetterbergh, Samhällets kärna 1: 194 (1857) [1]. I stället för att använda blott det ena af två nekande uttryck, som sväfvade för tanken, har författaren i hastigheten kommit att begagna dem båda.

Motsvarande hopställning af negationer eller af negation och inskränkande ord påträffas äfven annars i nysv., d. v. s. utan att något ord med begynnande *o-* ingår i hopställningen [2]. Jag anför exempelvis: "När man målar helgon, icke jordiska helgon, sådane som sätta sin helighet i försakelse och bara försaka; ty medveten försakelse är *sällan ej annat* än egen ansökning om fullmagt på helgonanamn, heder och värdighet; utan tour och befordrings rätt; utan, när man målar helgon, som icke känna, ännu mindre skria om sin helighet, så målar man i sjelfva verket oskyldiga leksaker ur menniskans barnaålder." Livijn, Samlade skrifter 1: 359 (1824) [*sällan ej annat än* af *sällan annat än* + *ej annat än*]. "Gustaf III .. var .. *långtifrån icke* en stor man, i detta ords *sanna* bemärkelse; men en sällsynt man, huru uttrycket än må förstås." Crusenstolpe, Morianen 2: 3 (1840). "*Ingen* förut visad bild återgifves *ej* under hela säsongen, således ideligen nyheter." Dagens Nyheter 1907, den 29 Aug., nr A, s. 3.

---

[1]) Se ett likartadt exempel från A. F. Lindblad hos Kallstenius i Språk och stil 9: 93.

[2]) Se vidare om pleonastiska negationer i nysvenskan G. Kallstenius Språk och stil 9: 92 ff., Aurén i 3 SAH 21—22: 387 f. Jfr om motsvarande företeelser i tyskan P. A. Lange, Die pleonastische Negation im Deutschen.

Till sist ännu några motsvarigheter från andra språk till de oegentliga eller oriktiga användningar af med *o-* begynnande ord, som här ofvan exemplifierats från fsv. och nysv.

Från danskan:

Uhumsk = *humsk*, "uren". Se Kalkar 4: 627. Alltså med negativ betydelse [1]).

Uryggeløs = *ryggesløs* (*ryggeløs*), "hensynsløs". Se Kalkar 4: 690 ("sammenblanding af *uryggelig* og *ryggeløs*"). Alltså äfven här negativ betydelse: "som icke har några hänsyn" [2]).

Från norskan:

Uhiren = *hiren*, "ilde oplagt", se Ross 863.

Ukvien = *kviden*, "forsagt", se Ross, Nyt Tillæg 57 [3]).

Umisjavn = *misjavn*, "ujævn", se Ross 516, 859.

Uskyvar = *skyver*, "udrøi", "lidet udholdende", se Ross 699, 859.

I tyskan finnas många exempel på kontamination vid negativa och inskränkande uttryck.

Så t. ex. har Opitz af *unlängst* och *vor nicht langer zeit* bildat "nicht unlängst", se E. Borst i Zeitschrift für den deutschen Unterricht 20: 655 f.

Socialisten Vollmar sade en gång i ett riksdagsanförande: "Wenn in dieser Sache nichts weiter getan wird, so ist das die Schuld des Reichstages, und die Herren des Zentrums sind *nicht weniger unschuldig* daran." Se J. E. Wülfing i nyss cit. tidskrift 19: 434.

I en tidning har jag funnit följande hithörande exempel: "Sie [Clara Viebig] zeigt immer und fast überall ein grosses Können, sie entfaltet *nicht ungewöhnliche* schriftstellerische

---

[1]) Kalkar anser möjligt, att *u-* är 'forstærkende'.

[2]) Jfr från Åsbomålet *obónnalös*, bottenlös (om storätare), se Billing i Landsm. X. 2: 77, där det begynnande *o-* måhända ej behöfver förklaras såsom *o* intensivum (annars ej uppvisadt i målet). Jfr att enl. Billing det nekande prefixet *u-* uti Åsbomålet hos "de yngre" ersatts af *o-*.

[3]) Ross framställer två förklaringar: "Ironisk Misbrug; eller det negative i Begrebet tør have fremkaldt et *u-*".

Kräfte. Und der Schriftsteller hält sich immer bereit in die Lücke zu springen, wo der Dichter ausbleibt." W. Holzamer i Tägliche Rundschau 1907, Unterhaltungsbeilage s. 492. Jfr det i Wülfings ofvan citerade uppsats s. 434 anförda: "Es war eine Leistung von *nicht ungewöhnlicher* Begabung" [1]).

Wustmann, Allerhand Sprachdummheiten[3] s. 267 anför åtskilliga uttryck, som äro likartade med ofvanstående: "Das wirkt *nicht unübel* [= übel]; "Dieser Effekt war ein von dem Juden *nicht unerwarteter*"; "Endlich fand sich ein Tag, an welchem *keiner* der drei Herren *unbehindert* war"; "Der Leser wird *nicht unschwer* erkennen"; "Es wird das *nicht unschwer* zu beweisen sein": "Man wird sich *nicht unschwer* vorstellen können". Se om dylika uttryck äfven Andresen, Sprachgebrauch und Sprachrichtigkeit im Deutschen[9] 209 f. och Lange, Die pleonastische Negation im Deutschen 4.

Äfven vid andra ord än sådana, som ha *un-* till prefix, inträder stundom konfusion i tyskan, då mer än ett negativt begrepp skall uttryckas. Jfr t. ex. följande citat, som påpekats af E. Lammer i Zeitschrift für den deutschen Unterricht (22: 468): "Sie hing mit sklavischer Liebe an mir. Das aber *hinderte* sie leider *nicht*, ihre alten Mädchenbekanntschaften *aufzugeben*. Zuweilen waren die Zimmer ganz voll von fragwürdigen Frauenzimmern." Liliencron, Sämtliche Werke 2: 66. — Jfr äfven ett bekant, mycket omdebatteradt ställe hos Lessing (Emilia Galotti 2: 6). "Gott! Gott! Wenn dein Vater das wüsste! — Wie wild er schon war, als er nur hörte, dass der Prinz dich jüngst *nicht ohne Missfallen* gesehen". Här står "nicht ohne Missfallen" säkerligen på grund af lapsus för "nicht ohne Wohlgefallen" [2]).

---

[1]) Jfr de förut anförda exemplen på "mot ovanligheten" = "mot vanligheten".

[2]) I C. E. Fahlcrantz svenska öfversättning af år 1821 motsvaras (s. 41) *nicht ohne Missfallen* af "utan misshag".

Jfr Schliack i Zeitschrift für den deutschen Unterricht 14: 644, Wülfing, Därs. 19: 432 f. Jfr å andra sidan Sanders i Zeitschrift für die deutsche Sprache 1: 467—471, Stickelberger i Zeitschrift für den deutschen Unterricht 16: 59, hvilkas framställning dock ej verkar öfvertygande.

Äfven i engelskan förekomma motsvarande kontaminationer. Jfr sådana exempel som: "*No one scarcely* really believes" [1]) samt i synnerhet: "*Not a whit undeterred* by the disaster which overtook them at Cavendish-square last week . ., the suffragettes again made themselves prominent". Exemplen äro tidningscitat, hämtade från Fowler, The King's english[2] 321, i hvilket arbete äfven andra prof på tankeförvirring vid uttryckandet af negativa begrepp anföras; jfr äfven Schmidt, Shakespeare-Lexicon 2: 1420 samt Bergströms nyss citerade arbete s. 138 ff. och där anförd litteratur.

[1]) Bergström, On blendings of synonymous or cognate expressions in english anför s. 76 ett svenskt uttryck: "Det kan knappt ingen tro."

Lund i september 1912.

Theodor Hjelmqvist.

Literarische Kleinigkeiten.

B. Kahle, Isländische geistliche Dichtungen des ausgehenden Mittelalters. Heidelberg. 1898.

Unter den in diesem Buche veröffentlichten Gedichten finden wir zuerst vier poetische Erzählungen von Wundern, welche die Mutter Gottes zu Gunsten ihrer Verehrer gewirkt hat. Kahle bezeichnet sie als Maríuvísur[1], Maríuvísur[2], Maríuvísur[3] und Vitnisvísur, in Zusammenklang mit den Handschriften. Die Stoffe der ersten drei Dichtungen gehören nach Kahle in den Kreis lateinischer marianischen Erzählungen, die bald auch auf Island Eingang gefunden haben und dort mehrfach übersetzt wurden. Dies ist nun ganz richtig und alle Wunder, die in den drei Maríuvísur poetisch erzählt werden, finden sich auch unter den von H. C. Unger in seiner Maríusaga, Christiania 1871, herausgegebenen prosaischen Legenden. Merkwürdiger Weise hat aber Kahle übersehen, dass auch der Stoff der Vitnisvísur, nämlich die Erzählung von dem ungetreuen Bräutigam, in der Unger'schen Sammlung enthalten ist. In der Einleitung zu seiner Ausgabe sagt Kahle: "Die Geschichte von dem ungetreuen Bräutigam befindet sich nicht in dem von Mussafia beigebrachten Material und es ist mir auch nicht geglückt, sie anderweitig nachzuweisen, doch gehört sie ihrem ganzen Wesen nach unbedingt in diesen Kreis". Und nachdem er gezeigt hat, wie alle drei Maríuvísur in der isländischen Maríusaga ihre Parallelen haben, setzt er fort: "*Vitnisvísur.* Zu dieser Erzählung ist es mir, wie schon erwähnt, nicht gelungen, eine Parallele zu finden. Da sie aber ganz in dem Ton der andern drei Marienwunder gehalten ist, so wird man annehmen dürfen, dass dem Dichter irgend eine, uns bis jetzt unbekannte Sammlung von Marienwundern vorlag, die auch dieses enthielt". Endlich in der Anmerkung zu diesen Worten: "Auch den Herren Hofrat Mussafia und Dr. J. Bolte, für deren Auskunft ich hier meinen besten Dank ausspreche, ist die Erzählung unbekannt".

Es genügt nun die Maríusaga von Unger in die Hand zu nehmen und die Seite XXXXII—LV befindliche "Sammenstillende Indholdsliste over de forskjellige Bearbeidelser af Legenderne" anzuschauen, um sogleich unsere Vitnisvísur herauszufinden. Unter der Reihezahl XXXVIII. (88). liest man nämlich: "Vor Frues Vidnesbyrd mod den ubestandige Elsker" und unter Maríu Jartegnir II findet man dann die Erzählung zweimal: einmal S. 298—302 unter dem Titel Vitnisbvrđr heilagrar Marie, nach dem Pergamentscodex No 11. in der Kön. Bibl. zu Stockholm, das andere Mal S. 302—306 mit der Überschrift Her seghir af einum rikum

manne nach Codex Arn. Magn. 233 fol. Man sieht, dass sogar der Titel der erstgenannten prosaischen Recension, *Vitnisburðr,* mit jenem des Gedichtes, *Vitnisvísur,* übereinstimmt.

Kahle fragt sich, ob der Verfasser dieser Gedichte (sowohl der drei Maríuvísur als auch der Vitnisvísur) eine lateinische oder vielmehr eine heimische, isländische Prosavorlage benutzt habe, und lässt die Frage unentschieden. Er schiene eher noch geneigt, die Benutzung einer lateinischen Vorlage zu vermuten.

Wer dagegen für die Gedichte eine isländische prosaische Quelle annehmen möchte, dürfte mit Recht hinweisen auf die grosse Menge von isländischen Handschriften, welche die Marienlegenden enthalten. Gibt ja Unger in der Einleitung zur Maríusaga deren nicht weniger als sechsundzwanzig an! Und es liegt die Vermutung nahe, dass viele andere zur Zeit der Reformation vernichtet worden sind. Man lese was darüber Jón Þorkelsson in seinem Buche "Om Digtningen på Island i det 15. og 16. Århundrede", besonders S. 13 schreibt. Vielsagend ist die Anmerkung [2]) und [3]) daselbst, z. B. die Worte: "En áður en Helgafells bækur voru brendar ásamt því öðru gömlu kirkjurusli á tveimur stórum eður þremur eldum . . ." Unter diesen verbrannten Büchern mag noch manche andere isländische Handschrift von marianischen Legenden gewesen sein. Bei solcher Verbreitung dieser literarischen Produkte liegt es aber nahe, dass man bei einer poetischen Bearbeitung ähnlicher Stoffe eher an isländische als an lateinische Quellen denken kann. Dass in den Gedichten verhältnissmässig wenige Anklänge an die prosaischen Stücke der Maríusaga sich finden, erklärt sich leicht aus dem Zwang, den die poetische Form dem Verfasser auferlegte. Hat er sich ja auch andere Abweichungen und Freiheiten erlaubt, so z. B. die Anrufungen Gottes und des h. Andreas, oder dass er in den Vitnisvísur den mächtigen Mann der Prosastücke zu einem Könige macht usw. Es ist eben eine Bearbeitung, nicht eine einfache Paraphrasierung der prosaischen Legenden. Und der Geist, der aus diesen Versen weht, heimelt einen ganz isländisch an, so dass auch darin ein innerer Grund für eine heimische Vorlage zu erblicken wäre. Was die Vitnisvísur anbelangt, habe ich einige Parallelstellen zwischen ihnen und der Maríusaga bemerkt, die auch ein gutes Zeugnis in dieser Richtung geben. Es sind folgende:

Überschrift des Gedichtes *Vitnisvísur af Maríu*: Überschrift in der Maríusaga S. 298 *Vitnisburðr heilagrar Marie,* und später 302^{5-6} *þat er minn vitnisbvrðr . . .*

Vitnisvísur, Strophe 5, Vers 5—8 *Eina stvnd . . han var staddur hía henne, taladi suinnur sveinn uid svanna j kirkiv einne*: Maríusaga 298^{27-28} *. . . einn dag ero þau stødd bęði saman i Mario kirkiu . . . talandiz þar við.*

Str. 7 V. 7, 8 *situr hier módur mætrar minn gud j kniám sinnar*: Maríus. 299^{18-20} *likneske signaðrar frv sancte Marie gvðs*

modvr horfir i moti ockr, ok hennar blezađi son i fađmi mođvr sinnar. (Aber die andere Recension hat *hennar blezadi son i kneam henne.*)

Str. 8, V. 1, 2 *þá tók hann j hennar hand med elsku bandi fram greidandi fríduzt festar ord*: Maríus. 299[20, 24] *Tak i hønd mer vndir þetta vitni ... Sva gerir hann ... ok hefir fram festarord.*

Str. 9, V. 1 *Leid um langar tídir*: Maríus. 299[27] *Liđa nv timar ...*

Str. 13, V. 4—8 *Mettv hue micil er hætta ef ec fær annan mann, enn fastúdigur formadur festi konv adra*: Maríus. 301[3-6] *hon* (Maria) *serr, hverr haski þar ma af standa, ef minn eiginbonde fęrr ser aþra konv, enn ek hans eiginkona fęrr mer annan mann til bonda.*

Str. 20, V. 5—6 *rétt hermer þú ... hvertt ord*: Maríus. 302[5-6]: *þat er minn vitnisburđr, at þv segir satt hvert orđ af þessv efni.*

Str. 22, V. 1—7 *Vard af uitnis burdi .. lýdur .. kueiktur til at bíoda módur gvds mestrar mektar*: Maríus. 302[9] *lyđrinn lofar gvđ ok hans blezađv mođvr.*

Auch das ist am Ende nicht viel, aber mehr kann man nicht verlangen, besonders, wenn mann erwägt, wie sehr schon die Kenningar den Dichter in der Wahl der Worte und Phrasen beschränken. Daraus, sowie aus der Freiheit in der Bearbeitung der gegebenen Stoffe, kann man die seltenen Anklänge an Worte u. Phrasen der prosaischen Stücke oder die Auslassung gewisser Personen- und Ortsnamen, wie auch das lateinische Wort *affinis* in Maríuvísur[1], Str. 8 v. 8 erklären. Es reimte sich dasselbe gut mit dem *sínum*, dagegen war es ziemlich schwer, das zu erwartende Wort *mágr* an dieser Stelle geltend zu machen. Dass die lateinische prosaische Vorlage *affinis* anstatt *gener* ausgewiesen hätte, halte ich nicht für wahrscheinlich, da dieses Wort auch andere Arten der Schwägerschaft als zwischen Schwiegermutter und Schwiegersohn bezeichnet.

Es sei mir erlaubt noch auf die Maríuvísur[3] kurz zurückzukommen. Kahle sagt, er habe in diesem Gedichte keine Anklänge an die Prosastücke der Maríusaga gefunden. Diese Prosastücke sind ihrer drei und alle untereinander ziemlich verschieden: Maríusaga S. 75—80, 604-608, 835—836. Das Gedicht nähert sich in der Behandlung des gegebenen Stoffes am meisten dem zweiten Prosastücke, und ich habe folgende Parallelen gefunden:

Maríuvísur[3] Str. 5, V. 5—7 *hueria nótt hann fór villr yfir vaz fall á fund gvllz hrvndar*: Maríus. 605[1-3] *hueria nott ... fer aa einum bate yfir þa modu, sem fiell hia stadnum.*

Str. 6, V. 1—8 *Itur hafdi einn hlut .. hann las i hvert sinn, þegar hann vpp stód, hæstar tídir ... miúkri módur*: Maríus. 605[5-7]

uar sa einn godur hlutr, er hann hiellt dagliga ... hann las huern dag tidir sællar guds modr Marie.

Str. 9, V. 1–3 *Tída sína hafdi ei gád nv, heyriliga hann hefur þær ..* Maríus. 605[25–28] *Kemr i hug, at eige hefir han lesit Mariu tidir ... hefr upp tidernar.*

Str. 9, V. 5–7 *lítit fieck hann lesit út, lídur svo at honum stríd, aue maria hann vpp hóf ...* Maríus. 605[29–30] *sem hann hefir sagt nockr uers af Venite ok segir inuitatorium i mille Aue Maria, þa ridr at batinum sua auflugt, at ...*

Str. 13, V. 6–7 *hveriv ualldi tæki þier, meina fullir, minn þión?* Maríus. 606[17] *fyrir þui þore þier at uannuirda minn klerk?*

Str. 16, V. 3–4 *guds hefur banna blód leyst hann frá banni.* Maríus. 606[16] *med þessum manni, er leystr uar med blodi sonar mins ...*

Str. 17, V. 1 *Koma firir crist dóm.* Maríus. 606[30] *Nu sem þau koma fyrir hinn eilifa domara.*

Str. 17, V. 3–4 *akta þeir vpp kveikt nýtt róg.* Maríus. 607[1] *Sem hier er komit rogi dioflanna ...*

Str. 20, V. 1–3 *Rangir vóttar, er risa vpp ok giora slíkt, lygi flytur reipt róg ...* Maríus. 607[4–5] *Ranglatir uottar risa upp i moti mier, ok illzkan er liugandi til aukningar sialfri sier.*

Es sei noch bemerkt, dass das in Maríuvísur[2] Str. 9. V. 5. vorkommende Wort *brixle* in der Maríusaga ziemlich oft anzutreffen ist. Ich glaube also, dass mann nicht irrt, wenn man mit Mogk (Geschichte der norw.-isl. Literatur[2] S. [163]) als sehr wahrscheinlich (ich möchte sagen als sicher) annimmt, dass unsere Gedichte eine isländische Vorlage voraussetzen.

Wann dürften diese isländischen prosaischen Marienlegenden entstanden sein? Kahle äussert sich darüber folgendermassen (Einleitung S. 6): "Die ältesten Handschriften reichen zurück bis etwa zum Jahre 1300 und viel früher wird die isländische Sammlung kaum entstanden sein". Und Mogk (Geschichte der norw.-isl. Lit.[2] S. [163]): "Diese poetischen Legenden ... kamen um 1300 auch nach Island und finden sich hier bald in Prosa, bald in heimischer Sprache umgedichtet".

Indessen muss man die prosaischen Übersetzungen oder Bearbeitungen der lateinischen (oder vielleicht auch anderssprachigen) Marienlegenden auf Island in eine bedeutend frühere Zeit versetzen. Unter den Handschriften, welche Unger in der Einleitung zu seiner Ausgabe der Maríusaga aufzählt, finden sich auch folgende, die ich mit Ungers Worten anführe: (Arn. Magn.) "655[XIX] 2 Blade af en Codex in octavo fra det 13 Aarhundrede, de udgjøre Fragmenter af Legenden om Theofilus". (S. XXX.) — (Arn. Magn.) "655[II] er fire Blade af en Codex i liden 4to, Haandskriftet er meget gammelt og sikkert fra Begyndelsen af det 13de Aarhundrede. Indholdet er af Legenden om Romaldus". (S. XXXII). — "Ved Enden af Codex 656[a1] er indheftet et Blad (pagineret 37), hvilket har

tilhørt en anden Codex af Mariu Saga, der efter en vedheftet Notits af Arne Magnusson er kommen i dennes Hænder fra Nordlandet paa Island. Da denne Codex har været gammel og god (vel fra Midten af 13de Aarhundrede), meddeles det levnede Blad her" (S. XXXIX).

Wir haben also wenigstens drei isländische Handschriften, die alle marianische Legenden enthalten und bedeutend älter sind als um J. 1300. Von dem arnamagnæanischen Fragmente 655^{XIX}, welches Unger einfach in das 13. Jahrhundert versetzt, erklärt Konrad Gíslason (Um frumparta íslenzkrar túngu, bls. LXXXV): "Fragm. . . . I–IX, XII–XV, XIX og XXIII virđast vera elzt og ritud̄ á fyrra hlut 13. aldar".

In der von Theodor Wisén herausgegeben Stockholmer "Homílíu-bók" findet das eben Gesagte eine weitere Bekräftigung. Die dort S. 4–10 gedruckte Predigt am Feste "assvmptio sancte marie" ist fast gänzlich zusammengestellt aus Stücken der eigentlichen Maríusaga, und zwar folgen sich die Stücke in dieser Ordnung (nach den Seiten und Linien der Unger'schen Ausgabe): 1^{20}–2^{2}, 14^{16}–15^{2}, 20^{19-21}, 20^{27}–21^{2}, 43^{2-24}, 47^{13-19}, 49^{10-17}, 43^{24}–44^{23}, 50^{17-19}, 51^{6-22}, 57^{9-11}, 51^{25-27}, 51^{23-25}, 57^{13-17}, 61^{13}–62^{6}. Das merkwürdigste aber ist, dass diese Stücke in der Stockholmer Homílíubók fast wörtlich mit dem Texte der Maríusaga übereinstimmen, so wörtlich, dass man genötigt ist anzunehmen, die von Unger veröffentlichen Handschriften seien Abschriften eines Textes, der schon dem Schreiber oder den Schreibern der Stockholmer Homílíubók vorlag, eines Textes also, welcher aus der Zeit 1200–1250 (nach Noreen, Hoffory, Larsson) stammt. Und man könnte in der Zeit noch weiter zurückgehen, wenn man erwägt, dass dieselbe Predigt mit denselben Stücken aus der Maríusaga sich auch in dem von Unger herausgegebenen norwegischen Homilienbuche findet (S. 168–174). Freilich bezieht sich das Gesagte bloss auf die eigentliche Maríusaga; da aber die vollständig erhaltenen Codices sowohl die "Saga" als auch die "Jarteignir" enthalten, kann man ohne Weiteres dafürhalten, dass auch der vom Schreiber der Stockholmer Homílíubók benutzte Text die Wunder Mariens sammt ihrem Leben enthielt. Man darf auch nicht übersehen, dass beide erwähnten Homiliensammlungen, die isländische sowie die norwegische, auch Abschriften von so uralten Texten enthalten, wie es ein AM 237 a, fol. ist, ein Fragment, welches Hoffory in die Jahre 1160–1175 verlegt. Es ist aber wahrscheinlich, dass auch die obengenannte marianische Predigt zu diesen ältesten Texten gehörte.

Zu den Anmerkungen Kahle's (S. 97 ff.) kann man bemerken:

Maríuvísur[1] Str. 13 V. 8 *kyndir*. Kahle meint: "Statt *kyndir*, was keinen Sinn giebt, *kyndizt* zu lesen". — Indessen giebt *kyndir* ganz guten Sinn; Die Frau beweinte "die schwarze Sünde, welche den Scheiterhaufen anzündet"; denn wegen dieser Sünde sollte der Scheiterhaufen errichtet werden.

Maríuvísur[2] Str. 10, V. 4. Kahle: "*kvidug* zu lesen, 'schwanger'". — Es könnte auch *kviđguđ* sein. "*Kviđgadr,* prægnans, frugtsommelig. *Kviđguđ kona,* mulier gravida" (Haldorsen, Lexicon, Kopenh. 1814).

V. 5. *frumtíd.* Kahle: "Für *frumtíd* finde ich bei J. Þork. Suppl. III, 283 nur die Bedeutung 'Urzeit', die hier nicht passt". — Der Vers lautet *á fædingar frumtíd* (*bar sinn môg*). Vielleicht haben wir hier eine ähnliche Erscheinung wie in den Kenningar *dalmiskunn fiska* statt *dalfiska miskunn,* oder *hrægamms sævar* statt *hræsævar gamms.* Aus zwei Begriffen *frumburđr,* det førstefødte oder *frumgetinn,* adj., førstefødt, und *fæđingartíđ,* Fødselstid (Fritzner[2] I, 494, 528) hat der Dichter *frumtíd fædingar* gemacht, gleichsam *tíd frumfædingar,* die Zeit der ersten Geburt, wo sie das erstemal gebären sollte oder geboren hat.

Maríuvísur[3] Str. 19, V. 7 *david.* Kahle: "*david,* meint den Mönch". — Es ist nicht so. Die Mutter Gottes spricht von dem Psalmisten und zitirt den Teufeln dessen Worte aus dem 26. Psalm: Insurrexerunt in me testes iniqui, et mentita est iniquitas sibi. —

Str. 20, V. 3. Kahle ändert *reipt* (*róg*) in *ript* von ripta, 'aufheben, ungültig machen'. — Diese Änderung ist nicht nötig. *Reipt róg* kann bedeuten repetita calumnia, repetita accusatio, von *reifa,* resumere, *reifa mál,* resumere en Sag (Fritzner[2] III, 62). *Reipt* würde hier stehen statt *reift* wie *eptir* und *eftir.* Und die Teufel haben wirklich schon früher ihre Anklage vorgebracht.

Str. 24, V. 1 *flatir.* Kahle: "'mit übel verrichteter Sache' lassen die Teufel die Seele fahren". — Ich möchte übersetzen: Kriechend, schleichend, bis zur Erde gebückt, oder ähnlich.

Vitnisvísur Str. 7, V. 6 *bera.* Kahle: "*Bera* scheint hier die Bedeutung zu haben 'bedürfen, notwendig sein', intransitiv mit dem Akk. der Sache oder Person konstruirt, deren man bedarf". — *Bera* bedeutet hier einfach 'Zeugnis ablegen'. (Siehe Fritzner[2] I, 126, bera, 6: vidne, ved sit Vidnesbyrd oplyse, godtgjøre eller stadfæste; *sá hlýtr at bera, er veit*).

Petrsdrápa. Str. 24, V. 1 *barionam.* Kahle: "*barrióna* 'die Baronie', bei Cleasby-Vigf. 53a nur die Form *barrúnia*". — Es ist aber keine Baronie. Es ist einfach eine Anspielung an die bekannten Worte des Herrn zu Petrus: Beatus es Simon Bar-Jona (filius Jonæ), quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in coelis est. (Matth. 16.)

In folgender Strophe (25, 1), welche die Stelle aus Ev. Johann. 21, 16 ff. wiedergibt, sind die ersten Worte *Petur jóhannes* wahrscheinlich mit "*Petur jóhannis*" zu berichtigen, denn im Evang. fragt der Herr: Simon Joannis, diligis me plus his?

Str. 48, V. 8 *mýrlífs.* Kahle "*mýrlífs,* dunkler Ausdruck". — Stand nicht etwa in der Vorlage fýr? Es wäre der Dativ von *fýrr,* Feuer, und man könnte lesen *fylldur skýrum fýr lífs,* impletus claro igne vitæ. Siehe Egilsson, Lexic. poet., unter *fyrr.*

Zu den Tabellen. S. 114 ff.

Christus. Unter den Kenningar für Christus fehlt *siklingr manna* aus Katrínardrápa 30, 5. Sollte es vielleicht *siklingr mána* heissen? (Siehe Biskupa sögur II S. 53.)

Spennir harma tuennra. Kahle stellt (S. 110) die Frage, warum wohl Christus so genannt werde. — Ich meine, dass *tvennir harmar* die zweifachen Straten zu bedeuten haben, welche Christus über die Sünder verhängt, die zeitlichen im Fegfeuer, die ewigen in der Hölle. *Spennir tvennra harma* also wäre "distributor duplicis generis dolorum". Man könnte übrigens auch an die Schmerzen des Leibes und der Seele denken, welche die Verworfenen nach dem letzten Gerichte werden ewig leiden müssen.

Mann. Grædir glódanna Maríuvísur[1], 9, 5. — *Grædir glódanna* bedeutet an der angeführten Stelle sicher 'Weib' und zwar die Frau des ermordeten Mannes: *Grædir glódanna fieck grát af láti bónda.* Es werden auch sonst Kenningar mit Hilfe der Masculina gebildet z. B. *Kóngr vífa,* König der Frauen = Maria, und in der Heimskringla (Finnur Jónssons Ausg. II., kap. 234) wird eine Frau als *læknir* angeführt.

Zu Maríuvísur[1] bemerke ich noch, dass das in Str. 6, V. 2. vorkommende Wort *kuitta* (*hitt er allir kuitta . .*) sich auch in dem prosaischen parallelen Stück der Maríusaga findet (S. 1201[31] *Hun heyrir nu þetta dagliga kuittad*).

* *
*

Brynjólfur Sveinssons isländische Verse.

Vor einigen Jahren hat mir Dr. Jón Þorkelsson, Landesarchivar in Reykjavík, gütigst eine genaue Abschrift von zwei grossen lateinischen Gedichten des berühmten isländischen Patrioten und lutherischen Bischofs von Skálholt, Brynjólfur Sveinsson, besorgt. Es sind die Gedichte *Carmen de cruce votivum* und *Ad beatam virginem.* Dem freundlichen Schreiben (vom 7. November 1905), womit Herr Landesarchivar seine Sendung begleitete, hat er folgende isländischen Verse von Brynjólfur Sveinsson beigelegt, die einzigen, die der inwendig und gleichsam unbewusst katholische Urenkel von Jón Arason in seiner Muttersprache verfasst hatte:

Lát Krists kórónu,
kross, nagla og pínu,
bönd, beizkan dauđa
og blóđ hans hiđ rauđa
mitt millum standa
mergđ vorra synda
og hönd hegnanda.

Mit diesen Worten schliesst der Bischof ein Rundschreiben vom 28. Juni 1657 an die Pröpste seines Sprengels, womit er das Abhalten des allgemeinen Bettages anordnet. Dr. Jón Þorkelsson schreibt, er habe diese Verse vor einigen Jahren in einer gleichzeitigen Handschrift gefunden. Er bemerkt zugleich, dass in der Historia Ecclesiastica Islandiae Finni Johannæi (Tom. III pag. 602—664) der Geburts- und Todestag Brynjólfur Sveinssons unrichtig als der 14. Dezember 1605 respekt. als das Jahr 1674 angegeben ist. Er wurde geboren am 14. September ("in exaltatione sanctæ crucis") 1605, und ist gestorben den 5. August 1675.

Der scheinbare oder wirkliche Hang dieses lutherischen Bischofes zum Katholicismus könnte einen dankbaren Stoff zu einer ausführlicheren Studie liefern.

* *
*

Zu Eugen Mogk's Geschichte der norw.-isländ. Literatur[2]. Strassburg 1904.

Bei häufigem Gebrauch dieses vorzüglichen Buches habe ich mir einige Notizen gemacht, die ich hier nach den Seiten des Buches anführe.

S. 574 (20). Þorvaldr veili wird genannt "Gegner des christlichen Bischofs Thangbrand".

Thangbrand aber war und ist, soviel man weiss, auch immer ein einfacher Priester geblieben. So z. B. heisst es in der Íslendingabók, Kap. 7.: "Óláfr rex Tryggvason Óláfssonar Haralds sonar ens hárfagra kom kristni í Noreg ok á Ísland. Hann sendi hingat til lands prest þann er hét Þangbrandr". Und in der Kristnisaga (Biskupasögur I. S. 9): "Fór hann (Þangbrandr) þá til Ólafs konungs Tryggvasonar, ok tók hann vel viđ honum, ok var hann vígđr til prests, ok var hann hirđprestr hans um ríđ". — Heimskringla (Finnur Jónssons Ausg. I., S. 388) erzählt: "Þá er Óláfr konungr Tryggvason hafđi verit ii vetr konungr at Nóregi, var međ honum saxneskr prestr, sá er nefndr er Þangbrandr". Und S. 407: "Þetta sama haust kom Þangbrandr prestr af Íslandi til Óláfs konungs".

S. 576 (22). "Die Dichter des Drottkvætt sind die *hǫfuđskáld*".

Ich glaube, dass Snorri in seiner Edda mit dem Ehrennamen *hǫfuđskáld* nicht alle Dichter bezeichnen will, die in dem *dróttkvæđr háttr* gedichtet haben, sondern nur die hervorragendsten unter ihnen, die mit Recht den Namen von "klassischen" Skalden verdienten und von denen er einige zitirt.

Auf derselben Seite wird der *ljóđaháttr* etwas unklar beschrieben als eine sechsgliedrige Strophe, "in der auf das erste und dritte Verspaar je eine Langzeile folgt, die ein durch die Alli-

teration in sich abgeschlossenes Ganze bildet". — Wenn es ein *erstes* und *drittes* Verspaar gibt, müsste es notvendigerweise auch ein *zweites* geben, und ein solches gibt es nicht, es sei denn, es wären das die zwei "Langzeilen", je nach der zweiten und fünften zeile der Strophe, die aber kein Verspaar bilden. Daher passt besser die Beschreibung Finnur Jónssons (Eddalieder, Halle a S., 1888., Vorrede S. XIII.): "Endlich haben wir das sechszeilige metrum, den *ljóđahǫttr*. Die erste zeile jedes halbverses (d. i. jeder Halbstrophe) besteht der regel nach aus drei oder vier (ausnahmsweise aus zwei) silben, die zweite aus vier, die dritte aus fünf". Nur macht Finnur Jónsson wieder keine Erwähnung der Alliteration, wie sie in dieser metrischen Form beschaffen sein solle.

S. 649 (105). "Ihrem Inhalte nach sind die Skaldengedichte fast durchweg historische Gedichte. Obenan stehen die Lobgedichte auf die Fürsten, besonders auf die norweg. Könige ... Eine besondere Abart dieser ist in älterer Zeit die *Hǫfuđlausn*, das Lobgedicht, durch welches der Dichter sein dem Könige verfallenes Haupt zu lösen pflegte".

Dieses "*pflegte*" erweckt die falsche Vorstellung, als ob der Fall, wo ein Skald sein Haupt auf diese Weise vom königlichen Zorn lösen musste, ziemlich häufig und regelmässig gewesen wäre. Nur unter solchen Umständen könnte man auch von einer "*Abart*" des "Lobgedichtes auf die Fürsten" sprechen. Die Tatsache ist die, dass in einigen wenigen Fällen der eine oder andere Dichter durch ein Lobgedicht sein Leben rettete und die Nachkommenschaft dann dieses Gedicht mit dem Beinamen *hǫfudlausn* ausschmückte. Charakteristisch ist und bekräftigt meine Worte das, was sich in der Egilssaga auf eine bei solcher Gelegenheit von Egill gedichtete drápa bezieht. Nie wird dort die Bezeichnung *hǫfudlausn* gebraucht. "Nú vill ek þat ráđ gefa", spricht Arinbjǫrn, "at þú vakir í nótt ok yrkir lofkvæđi um Eirík konung. Þætti mér þá vel, ef þat yrđi drápa tvítug ... Svá gerđi Bragi frændi minn, þá er hann varđ fyrir reiđi Bjarnar Svía konungs, at hann orti drápu tvítuga um hann eina nótt, ok þá þar fyrir höfuđ sitt". "Þá orti Egill alla drápuna" (kap. 59). Und Inhaltsangabe des 60. kapit. lautet "(Egill flutti kvædit)". "Ok er lokit var drápunni" (kap. 61). Fritzner[2] II, S. 171 a zitirt Flateyarbók III, 242[33] "sjá drápa er köllud Höfuđlausn, er Óttarr orti um Ólaf konung, fyrir því at Óttarr þá höfuđ sítt frá bana at kvæđislaunum".

S. 660 (106) unten. "Ausgangs- und Mittelpunkt dieser kunstgerechten Dichtung bildet die Dróttkvættsstrophe (*dróttkvætt, dróttkvæđr háttr*)".

Dróttkvætt ist nicht die isländische Bezeichnung. Fritzner[2] I. S. 268 hat: dróttkvæđr, *adj.* kun i Forbindelsen dróttkvæđr háttr ...; dróttkvæđ vísa ...; dróttkvæđ hrynjandi.

S. 714 (160) unten. Zu den dort angeführten Ausgaben der *Lilja* kann man noch hinzufügen: Lilja Eysteins Ásgrímssonar.

Havniæ 1858., mit lateinischer Übersetzung (Páll Hallsons, gedruckt in Kopenhagen 1773) und isländischer und französischer Vorrede. — Le Chantre du Lilja, Eysteinn Ásgrímsson ou le scalde de la sainte Vierge au quatorzième siècle en Island avec traduction du poème en vers français par le R. P. Philpin de Rivière prêtre de l'oratoire de Londres. Suivie du texte original et d'une traduction latine reproduite. Rome 1883. Eine ziemlich fantastische Ausgabe, aber sie soll angeführt werden wegen des Originals, das sie enthält.

S. 716—717 (162–163). "Diese poetischen (Marien-) Legenden, die wahrscheinlich in Südfrankreich ihren Ursprung haben, kamen um 1300 auch nach Island und finden sich hier bald in Prosa, bald in heimischer Sprache umgedichtet".

Ich habe schon in den Anmerkungen zu Kahle's "Isländ-geistl. Dichtung des ausgehenden Mittelalters" darauf aufmerksam gemacht, dass die ältesten isländischen Übersetzungen und Bearbeitungen dieser marianischen Legenden schon aus der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts stammen und wahrscheinlich noch ältere Vorlagen voraussetzen.

S. 719 (165). "Von Hall besitzen wir ... eine *Nikolásdrápa* auf den Erzbischof Nicolaus von Mirrea".

Die durch den heiligen Nicolaus berühmt gewordene Stadt heisst ursprünglich *Myra* (jetzt Dembre) und liegt an der Südküste Kariens.

S. 776 (222). "Vom Halldórsþáttr Snorrasonar I ist der Eingang verloren gegangen. Halldórr weilt bei König Harald und zeigt sich öfter dem König widersetzlich ... Gleichwohl schätzt ihn der König hoch, macht ihn zum Steuermann seines Schiffes und lässt ihn sogar nach seiner Rückkehr nach Island wieder nach Norwegen entbieten".

Was das Schiff betrifft, war es nicht das Schiff, auf dem sich der König aufhielt. Wollte ja doch Halldórr in seinem Starrsinn nicht auf dem königlichen Schiffe bleiben. "Eigi skal ek þó oftar vera á konungsskipinu. Nú ef hann vill hafa mitt föruneyti lengr, þá fái hann mér skip til stjórnar ok eignar" (Þorleifr Jónsson: Fjörutíu Íslendínga-Þættir, Reykjavík 1907. S. 120). Er bekam darauf zu Befehligung und zugleich zu Eigentum ein Schiff, worauf Sveinn ór Lyrgju die *"skipstjórn"* führte, jetzt aber dem Halldórr Platz räumen musste.

Betreffs der Einladung Halldórs nach Norwegen von Seiten Königs Haralds hins harðráða, hat Halldórr selber darin keine Auszeichnung und Hochschätzung gesehen. Nachdem die zwei Männer so dramatisch feindselig von einander Abschied genommen wie es der betreffende Þáttr erzählt, würde Halldórr dem König kaum mehr getraut haben, und auch das Anbieten des Königs muss uns verdächtig erscheinen. "Mun ek lítt trúa þér héðan í frá; er þat ósýnt, at vit finnimst svá vilgis-oft, at mitt sé vænna; skal nú neyta þess", hatte Halldórr dem König in der Abschiedsnacht

gesagt. Und als ihm nach einigen Jahren der König nach Island die Botschaft zukommen liess, er möge wieder nach Norwegen kommen und in seiner Gefolgschaft sein, und ihm versprach, "at eigi skyldi hans virđing verit hafa meiri, ok engan mann skyldi hann hærra setja í Noregi ótíginn, ef hann vildi þetta bođ þekkjast", da traute Halldórr seinen Versprechungen nicht, "den ich kenne", sagte er, "seine Sinnesart und weiss, er würde vollführen, was er mir verheisst, dass er keinen Mann in Norwegen höher setzen würde als mich, denn er würde mich an den höchsten Galgen hängen lassen, wenn er in der Lage wäre es tun zu können".

Trotzdem scheint der König wirklich eine gewisse Anhänglichkeit zu dem tapferen und barschen Isländer in seinem Herzen bewahrt zu haben. Als er alt wurde, erinnerte er sich seiner wieder und liess ihm nach Island sagen, er möchte ihm, dem König, einige Fuchsfelle schicken, um sich daraus eine recht warme Bettdecke machen zu lassen. "Eldist árgalinn nú", soll Halldórr spöttisch gesagt haben, als er des Königs Botschaft hörte; trotzdem aber schickte er ihm die gewünschten Felle.

S. 778. (224). "Eine Skaldenerzählung . . . ist auch der *Ívarrsþáttr Ingimundarsonar*, nach dem König Eysteinn, der älteste unechte Sohn des Königs Magnús, den Skalden Ívar, welchen sein Bruder um seine Geliebte betrogen hat, dadurch tröstet, dass er ihn bei allen schwierigen Verhandlungen als Ratgeber heranzieht und sich dann von seiner Geliebten erzählen lässt".

Das letzte ist richtig — dass sich der König von ihm von seiner Geliebten erzählen lässt, aber nur damals, wenn er *nicht* "mit schwierigen Verhandlungen" beschäftigt ist. Dass ihm dabei Ívarr als Ratgeber beigestanden hätte, dessen tut der þáttr keine Erwähnung. Es heisst dort: "Far þú nú á fund minn hvern dag, þá er borđ eru uppi, ef ek sit eigi yfir nauđsynjamálum ok mun ek hjala viđ þik; skulum vit rœđa um konu þessa, alla vega sem þú vill" . . . "Ok nú gerđu þeir svá, at jafnan, er konungr sitr eigi yfir vandamálum, þá talar hann oft um þessa konu viđ Ívar".

S. 791—702 (237—238). . . . "Geschichte des sechsten Bischofs von Skálholt, der zuerst mit dem kanonischen Kirchenrecht auf Island Ernst gemacht und selbst sein Leben in Ehelosigkeit verbracht hat. Durch sein energisches Eintreten für dieses kanonische Recht wurde er auf dem Althinge des Jahres 1199 heilig gesprochen".

Dass Þorlákr "durch sein energisches Eintreten" u. s. w. heilig gesprochen wäre, das kann kaum behauptet werden, wenn mann seine älteste Lebenssaga liest. Es wird dort freilich auch von seinem Eifer in dem bischöflichen Amte erzählt, aber vor allem ist es seine Demuth, seine Milde, seine Enthaltsamkeit, sein Gebetseifer, die dort wiederholt gerühmt werden, und es sind dies die Eigenschaften, um deren willen der Erzbischof Eysteinn von Niđarós sich über Þorlák, nachdem er denselben zum Bischof

geweiht hatte, geäussert hat, "at ek munda þílíkt kjósa mitt lífsdægr hit efsta, sem ek sé hans hvert". Und am Tage seiner Beerdigung sprach an seinem Grabe Gizurr Hallsson, "mikill höfđingi", das schöne Zeugnis: "Hann var reinlífr alla æfi, siđsamr ok lastvarr, örr ok réttlátr, miskunnsamr ok heilráđr, lítillátr ok stjórnsamr, mjúklyndr međ sannri ást ok elsku bæđi viđ guđ ok menn". Und auf Grund dessen sprach er die Überzeugung aus, "dass wenige Menschen die Hoffnung des ewigen Lebens haben dürften, wenn er, der Bischof, nicht vollselig sein sollte".

S. 876 (322) Anm. [4]) "In der einen Hd. findet sich als Anhang ein Brief Alexanders an Aristoteles über die Wunder Indiens (hrg. in der Saga s. 164 ff.). Woher er stammt, kann ich nicht nachweisen. Von Hertz wird er nicht erwähnt".

In der *Enciclopedia Dantesca* von Dr. G. A. Scartazzini, Milano, 1896, habe ich unter *Alessandro,* 1., folgende Note gefunden: "Cfr *Alex. M. epist. de situ Indiae et itinerum in ea vastitate ad Aristot.*, Giessen, 1706, p. 42 e seg". Es wird dort noch hingewiesen auf die Werke: P. Meyer, Alex. le Grand dans la litér. franç. du moyen âge, Par., 1886, und G. Favre, Mél. d'hist. lit., Genf 1856 vol. II.

S. 896—897 (342—343) "Die *norwegische Homiliubók*" usw.

Von den altnorwegischen Homilien, die den grösseren Teil dieser Sammlung bilden, meint Mogk, sie seien durchwegs Übersetzungen. Anderer Ansicht ist indessen A. Chr. Bang in seinem Buche "Udsigt over den norske kirkes historie under katholicismen (Kristiania, 1887)", da er schreibt (S. 285): "Den prædikenliteratur, der foreligger i den gammelnorske homiliebog, bestaar dels af oversatte, dels af originale arbeider . . . Den smukkeste af de originale prædikener er den ret aandfulde udlæggelse af stavekirkens symbolik".

Einer gewissen Naivität wegen machen auf mich den Eindruck von originalen Arbeiten besonders folgende Predigten: De natiuitate domini sermo (S. 60 ff.), Sermo ad populum (S. 64 ff.), De ammonitione bona (S. 97 ff.), Sermo ad populum (S. 103 ff.), Admonitio ualde necessaria (S. 138 ff.), In die sancti Johannis baptiste (S. 142 ff.), In exaltatione sancte crucis (S. 174 f.), In die omnium sanctorum sermo (S. 184 ff.) und die von A. Chr. Bang erwähnte Predigt In dedicatione templi sermo (S. 131 ff.). Damit will ich nicht sagen, dass es immer ganz und gar selbständige Arbeiten sind, aber es werden in vielen Fällen so freie Bearbeitungen und Benutzungen der dem norwegischen Prediger bekannten Stoffe sein, dass man nicht von einer einfachen Übersetzung reden kann.

Was z. B. die Predigt "In dedicatione templi" (S. 131) mit ihrer Auslegung der Stavekirke-Symbolik anbelangt, glaube ich, dass diese Auslegung sich auf den Honorius Augustodunensis gründet. Viele Gedanken der norwegischen Predigt finden sich

in verschiedenen Schriften des rätselhaften Schriftstellers wieder. Man lese z. B. die "In dedicatione ecclesiæ sermones duo" (Migne, P. Lat. 172 col. 1103–1106), besonders aber Gemma animæ (col. 541–738). "Domus hæc", heisst es im I. Buche (cap. CXXIX) der letztgenannten Schrift, ".. quatuor parietibus surgit in altum: et Ecclesia quatuor evangeliis crescit in altum virtutum". (Homiliebog S. 133^{14-15}: Fiorer hornstafar kirkio merkia fiogur guđspioll. Því at kenningar þæira ero enar stærgsto stođir allrar cristni. Und S. 134^{25-26}: Fiorer hornstafar merkia fiora hofuđcosto). Cap. CXXXI: "Columnæ, quæ domum fulciunt, sunt episcopi, qui machinam Ecclesiæ vitæ rectitudine in alta suspendunt. Trabes, quæ domum coniungunt, sunt sæculi principes, qui ecclesiam continendo muniunt. Tegulæ tecti, quæ imbrem a domo repellunt, sunt milites, qui Ecclesiam a paganis et hostibus protegunt. (Homiliebog S. 133^{16-26}). — Cap. CXXXIV: "Pavimentum, quod pedibus calcatur, est vulgus, cuius labore Ecclesia sustentatur. Altare, super quod sacrificatur, est Christus ... Pallæ et vestes, quibus altare ornatur, sunt confessores et virgines, quorum operibus Christus decoratur" (Homiliebog 132^{15-19}: Altare merkir Christ ... Alteres clæđe ero hælgir menn, þæir er scryđa Crist í gođum vercum). Cap. CXXXVIII: "Ostium ... est Christus, qui ... fideles aditum ostendendo per fidem introducit". (Homilieb. S. 132^{22-23}: Dyrr kirkiunnar merkia tru retta, þa er os læiđir inn til almennilegrar cristni). — Cap. CXLII: "Signa, quæ nunc per campanas dantur ... prædicatores designant" (Homilieb. S. 133^{26-28}: Cloccor merkia kennimenn, þa er fagrt liođ gera fyri guđi oc monnum í bønum sinum oc kenningum). U. s. w.

Eine Benutzung des Honorius Augustodunensis ist um so wahrscheinlicher, als im Codex Arn. Magn. 619 qv. nach Seite 136 (Ungers Ausg. S. 181^{12}) an der Stelle eines mangelnden Blattes vier Blätter anderen Inhaltes eingebunden sind, die aber aus derselben Zeit wie der übrige Codex stammen und Fragmente einer Übersetzung der Gemma animæ von Honorius Augustod. (Migne Patrol. L. 172 col. 541 ss.) und zwar vom Kapitel LXXXV bis CXX. enthalten.

Allerdings könnte man die Frage aufstellen, ob alle diese norwegischen Übersetzungen oder Bearbeitungen und selbständigen Arbeiten wirklich ursprünglich *norwegisch* sind d. h. ob sie ursprünglich in Norwegen und nicht eher auf Island entstanden sind. Einen besondern Grund zu einem solchen Zweifel bietet eben die Predigt "In dedicatione templi", welche auch in der (isländischen) Stockholmer Homíliubók (S. 98 ff.) und in dem bedeutend älteren isländischen Fragment Arn. Magn. 237 fol. (Þorvaldur Bjarnarson, Leifar, S. 162 ff.) enthalten ist.

An Alcuins "*Liber de virtutibus et vitiis*" (S. 1–59 der Unger'schen Ausgabe) "schliessen sich", sagt Mogk, "33 Homilien,

und zwar bilden diese eine Art Perikopenbuch, da sie nach den Sonn- und Heiligentagen des Jahres geordnet sind".

Dazu ist vor Allem zu bemerken, dass Perikopenbuch in der Kirchensprache nur ein Buch bedeuten kann, dessen Inhalt die *Perikopen* bilden, nämlich die Episteln und Evangelien, welche in der h. Messe gelesen werden, und das meistens nur Episteln und Evangelien der Sonn- und Feiertage, oft auch der eigentlichen (strengen) Fasttage des Kirchenjahres. Ausserdem ist zu beachten, dass sich diese norwegische Predigtensammlung allerdings dem Laufe des Kirchenjahres anschliesst, dabei aber meistens nur die Feiertage, nicht aber die Sonntage berücksichtigt, ausgenommen den Sonntag Sexagesimæ (S. 102 f.) und den Palmsonntag (S. 111 ff.), so dass man nicht sagen kann, dieses Buch sei "nach den Sonn- und Heiligentagen des Jahres geordnet". Wenn dort auch Predigten auf den Oster- und Pfingstsonntag vorkommen, geschieht es nur darum, weil es sich in diesen Fällen um ein hohes Fest des Herrn handelt, welches eben auf einen Sonntag fällt. Eigentlich sind diese Reden nicht immer Homilien, denn unter Homilie versteht man eine mehr oder weniger ausführliche Erklärung des betreffenden Evangelienabschnittes (ausnahmsweise der Epistel), wie wir es gewöhnlich bei den Kirchenvätern finden. So sind z. B. gleich die ersten zwei Reden keine Homilien im echten Sinne des Wortes, und ebensowenig der "Sermo ad populum" S. 103 ff. oder "Sermo de sancta Maria" S. 168 ff. Und das Buch selbst scheint zu unterscheiden zwischen *Omelia* und *Sermo*.

Der Reden oder "Homilien" sind nicht 33, wie Mogk angibt, sondern 30, wenn wir auch die Rede *In die sancti Olaui regis et martiris* (S. 146–149) und den *Sermo de decimis* (S. 188 f.) mitrechnen. Denn 4 Überschriften, nämlich *In nativitate domini nostri Jesu Cristi sermo* (S. 67 f.), *In die sanctorum innocentium, secundum Matheum* (S. 81), *In circumcisione domini nostri Jesu Cristi sermo* (S. 84) und *Secundum Matheum in epiphania* (S. 93–94) bezeichnen nur die betreffenden Pericopen, die dann erklärt werden, weswegen gleich die Bezeichnung *Omelia* folgt. *Sermo de decimis*, *Visio sancti Pauli apostoli* und *Oratio dominica* (diese Bezeichnung rührt von Unger her) sind nicht auf S. 169–201, sondern S. 188–201 gedruckt.

S. 898–899 (344–345). "*Physiologus* ... Diese Naturgeschichte muss im Norden einst viel verbreitet gewesen sein ... Anspielungen in Literaturwerken, wie im Speculum regale (S. 32) oder in der Sigurđarsaga þǫgla bekräftigen diese Tatsache".

Ich erlaube mir auf eine Stelle in der Gammel Norsk Homiliebog aufmerksam zu machen, eine Stelle, die auch Verner Dahlerup in seiner Ausgabe des "Physiologus i to islandske bearbeidelser" (cfr S. 228–232 des Sonderabdruckes) entgangen zu sein scheint. Die Stelle bezieht sich auf den *autalops* und befindet sich in dem *Sermo ad populum* (S. 103–106) auf S. 105^{17-33}. Die-

selbe lautet folgendermassen: "Sva er os oc hascasamlect, ef vér liggium of lengi í licams munuđ varre oc vilium æigi yfirbøta, þa likiumc vér dyri þvi, er á utlændum er, er hæitir lutolupus. Dyr þat heuir horn harlla long oc hvos sem iarn, oc ma hann cliufa tre i sundr međ hornum sinum, ef hann vill. En þat er venia þess, at cuma til ár þæirrar er hæitir Eufratén oc drecca þar or. En siđan tæcr þat at læica viđ tre æit međ hornum sinum sva lengi, at þat væfr sic sva í viđinum, at þat ma sic ængum coste ór læysa. En þa tæcr þat at belia oc illa at lata. En þa hæyrir væiđimađrenn rodd þess oc cømr þar farande, er þat er fast orđet, oc lægr á spiote til bana. Sva er oc mađrenn, sa er færr mioc at licams munuđ sinni oc vil æigi aflata ne yfirbøta, oc festir sic oc bindr sic fyrir dioflinum međ syndum sinum. Nu ef hann fyrirfærsk i þvi syndabande, oc getr hann æigi or læyst, þa tæcr diofull han oc fører međ sér til æilifra quala . ."

Cahier, Mélanges archéologiques II. p. 117—118 (nach dem Brusseler und Berner Texte: Item est aliud animal qui dicitur autalops, acerrimum nimis, ita ut nec venator ei possit adpropinquare. Habet autem longa cornua serræ figuram habentia, ita ut possit etiam arbores resecare altas et magnas, et ad terram deponere. Quum autem sitierit, venit ad magnum Eufraten fluvium et bibit. Est autem ibi frutex qui dicitur græce hericine, habens virgulta subtilia et prolixa. Veniens autem incipit ludere cornu ad hericinam et dum ludit, obligat cornua sua in virgultis eius. Quum autem diu pugnans liberare se non possit, exclamat voce magna. Audiens autem venator vocem eius, venit et occidit eum.

Auch in dem *Sermo de euuangelistis in die sancti Johannis* (Norsk Homiliebog S. 79^{21-24}) findet sich eine Stelle über den Löwen, die an den Physiologus erinnert (Cahier, Mél. arch. II. 109, iii), aber auch von Honorius Augustod. aus dem Sermo de paschali die (Migne P. L. 172 col. 935) übernommen sein kann (Dicitur quod leæna catulos suos mortuos fundat, et ipsi ad vocem patris rugientis die tertia surgant).

* *
*

Zwei Nordica in Prag.

In der Bibliothek des Prager Domkapitels befinden sich auch zwei Handschriften, deren eine norwegischen, die andere wahrscheinlich schwedischen Ursprungs ist.

Die erstgenannte Handschrift (Signatur B IV / 1) besteht aus 185 Pergamentblättern, wovon die ersten das Calendarium, die übrigen das Psalterium (8^b—174^a) und eine Anzahl Gebete und Antifonen enthalten. Die Handschrift ist lateinisch geschrieben, ist 21.5 cm. hoch, 15.2 cm. breit, und hat 11 grössere Initialien nebst kleineren im Texte. Auf beiden Deckeln des Brettchenein-

bandes, der mit dunkelbraunem Leder überzogen ist, liest man inwendig auf den dort angebrachten Blättern "Jacobus Tipotius 1595", respekt. (auf dem unteren Deckel) "Jacobus Tipotius 15 $^9/_2$ 96".

Die Seite 174ª schliesst mit der dreizeiligen Inschrift: *Ego Birgitta filia sighfusi. Soror / conuentualis in monasterio munkalijff / ppe bergis scpsi hunc psalterium cum /*: und auf des S. 174ᵇ wird fortgesetzt: *literis capitalibus licet minus bene quam de / bui. Orate pro me peccatrice.*

Es scheint, dass diese Handschrift, welche dem 14. Jahrhundert angehört, dieselbe ist, welche Christian C. A. Lange in seiner Schrift "De norske Klostres Historie"[2] (Christiania 1856) erwähnt. In dem Abschnitt über die verschiedenen Beschäftigungen der Klosterleute spricht er auch von der Bücherabschreibung und bemerkt S. 143: "Ligeledes eiede Jesuitercollegiet i Antwerpen paa Bartholins Tid et Psalterium, der er skrevet af en Birgittinernonne i Munkeliv". Dazu hat er unten die Note 2): "Bogen ender nemlig med følgende Slutningsord med røde Bogstaver: *Ego Birgitta filia Sighfusi, soror conventualis in monasterio Munkalyf prope Bergas, scripsi hunc psalterium cum literis capitaliciis, licet minus bene quam debui. Orate pro me peccatrice*". (Efter en Notits i Norske Vid. Selsk. Manuskr. No. 32 fol.)

Da Belgien bis zum J. 1789 unter der Herrschaft des österreichischen Hauses stand, ist es wohl möglich, dass nach Aufhebung des Jesuitenordens (1773) einige Bücher aus ihren Collegien in die eigentlichen österreichischen Länder gekommen sind, obwohl es auch möglich wäre, dass hie und da ein Buch von einem Jesuitencollegium zu einem anderen wanderte, und auf diese Weise auch diese Handschrift von Antwerpen nach Prag gekommen ist.

Die andere Handschrift, welche die Signatur D XCVII trägt, besteht aus 287 Pergamentblättern von 18 cm. Höhe und 11.5 cm. Breite, stammt aus dem 14. Jahrh. und enthält lateinische Predigten und Abhandlungen. Auf dem Blatt 280ª liest man Überbleibsel eines wahrscheinlich altschwedischen Dialoges, die Worte sind aber fast gänzlich verwischt. Die letzten Worte lauten: M. J þan (þæn?) sama stund han sagþe . . .

Gegen das Ende des 16. Jahrh. war dieses Buch im Besitze des Prager Dompropstes Georg Barthold Pontanus de Braitenberg.

* *
*

Fritzner, Ordbog over det gamle norske Sprog[2].

I. S. 232ª Nach "*dafi*, m. se dapi" einzuschalten: *dafi*, m. = *dǫf*, f. spyd = Spiess.

S. 375ª "*falsgreifi*" ist bestimmt nicht "svigefuld Greve", sondern "Pfalzgraf", comes palatinus (böhmisch *falckrabí*).

S. 774^{a} nach "*heimsligr*" einzuschalten: *heimslikneskja*, f. Verdensbillede, imago mundi (Honorius Augustodunensis).

II. S. 239^{a} nach "*jóðligr*" einzuschalten: *jóðsjúkr*, adj. nur fem., eine, die in die Geburtsnot kommt. So "Isl. Annaler indtil 1578" S. 229: "Ok er drotningin Hakonar kongs munde uera iodsiuk ..."

S. 242^{a} wird angegeben: "jótr, m. = jaxl" (dens molaris), und wird zitirt Bisk. sög. I, 611^{28} "andlitsmein þat, er menn kalla jótr". Die hier angegebene Stelle hat aber *jótur*. *Jótur* aber = *etur*, f. pl., Krebs (norw. kræft, lat. cancer), wie *jata* = *eta*. *Jótur* steht hier für *jøtur*, *jötur*, *jǫtur*.

S. 253^{b} "*Kantarakápa*", f. ist sicher *Pluviale*.

"*Kantarasloppr*", m., wahrscheinlich Rochet, *rochetum* (weisses, gew. bis an die Kniee reichendes Kleid aus Leinwand, mit eng anschliessenden Ärmeln. Chorhemd).

S. 269^{b} "*Káza*", f. Björn Haldorsen hat in seinem Lexicon *kássa* (nicht *kassa*, wie Fritzner angiebt). Hängt es zusammen mit unserem böhmischen *kaše* (polnisch *kasza*), welches eben 'Brei', 'Grød', bedeutet? Es soll das lat. pulticula in Heilagra manna sög. II. 436^{6} wiedergeben.

S. 292^{b} "*kláðasótt*", f. Sygdom, som bestaar i, er forbunden med Kløe, = lat. scabies. *Leifar* 193^{37} (hvor der maa læses saaledes for *klædasótt*).

Die Stelle in Leifar lautet: aull þín rettindi virðast þer eigi meira, en svo sem hit saurgasta klæði þeirrar konu sem hefir klæðasótt. — Es ist offenbar eine Anspielung an das biblische *quasi pannum menstruatæ*, welches von innerer Verunreinigung der Seele durch Sünden gebraucht wird. *Klæðasótt* wäre hier also = menstruatio, und wäre im Wörterbuch nach *klæðasnið*, n. S. 302^{b} einzuschalten.

S. 352^{a} unten: "ok offer sæm soknamæn játta ædher gefua, þiit (= þat?) æighi alt kirkian siolf ..." — *þiit* ist hier *þit* = *þangat*, wie Fritzner selbst angiebt im III. Bande S. 1024^{a}. Es soll heissen: *játta ædher gefua þiit, æighi* usw.

S. 544^{a} nach "*ljóðabók*" einzusetzen: *ljóðaháttr* (= ljóðsháttr). So in der Finnur Jónssons Ausgabe der Snorra Edda (Kjøbenhavn 1900) S. 180.

III. S. 378^{a} nach "*skreyta*", v., einzusetzen *skreyti*, n., Harnisch (Fæstor ero styrk screyte i gegn raunom andscota (Stockh. Hómiliub. 63$^{2-3}$).

S. 458^{a} unter "*snerta*", v., "ósnortin móðir = innupta mater Maríus. 261^{21}". *Ósnortin* ist hier *intacta*, ganz der Kirchensprache gemäss.

S. 733^{b} nach "*tvíbreiðr*" einzusetzen *tvíbura*, f. zwillingsschwester. Das Wort wird unten unter *tvíburur*, f. pl. zitirt: hón var tvíbura við Hörðaknút. Fld I. 358^{15}.

S. 763[a] nach "*úlag*", n., einzusetzen ***úland***, n. Fremde, fremde Länder. (Njála).

S. 795[a] nach "*upphlaup*", n., einzuzetsen ***upphlaupsmaðr***, m., seditiosus, Unruhestifter (Barabbas).

S. 849[b] "*ván* f. 2) Indretning til Fangst af vilde Dyre". Vielleicht könnte es auch *Jagdrevier, Jagdgebiet* bedeuten. Im Buche J. A. Friis, Tilfjelds i Ferierne[2], Christiania 1887, S. 4—5, habe ich folgendes gelesen: "Jeg vil føre dig omkring paa Trakter ... hvor jeg kjender hver Bæk, hvert Kjen, hvert Ur, hvert 'Reinsvon', Rypelænde og Fiskeplads". — 'Reinsvon' wäre da eine Beliegenheit, wo man Hoffnung haben kann, Renntiere anzutreffen.

S. 862[a] nach "*vantala*", f., einzuschalten *vantelja*, v., schlecht rechnen; ungenau rechnen (Vígagl.-saga, Reykjavík 1897, S. 70).

S. 1070[a] "*æring*, f. = Ære (Leifar 198[14])". — In Leifar steht an der angegebenen Stelle allerdings *æreng*, f., muss aber nach dem Zusammenhang Wahnsinn bedeuten und steht dort für das ältere *æreng, øreng*, von ørr, adj. sindsforvirret.

Prag, im Oktober 1911.

Karel Vrátný.

Ludv. F. A. Wimmer, De danske Runemindesmærker I—IV.

Det stora danska runverket, åt vilket dess frejdade författare en lång följd av år ägnat sina bästa krafter, utkom med sin sista del färdigt på hösten 1908, alltså lagom till prof. Wimmers 70-årsdag d. 7 febr. 1909, och präglas alltigenom av den kärlek till ämnet, som icke förtröttas att utreda varje småsak, som kan vara av betydelse, och den klarhet i framställningen, som utmärker prof. Wimmers föregående arbeten. Verkets tillkomst har tagit lång tid i anspråk. Resorna för inskrifternas undersökning skedde under åren 1876—79, 1882, samt några mindre flera följande år, band 1: 2. De historiske Runemindesmærker utkom 1895, band 2. Runestenene i Jylland og på Øerne (undtagen Bornholm) 1901, band 4: 1. Runeligstene og mindesmærker knyttede til kirker 1904, band 3. Runestenene i Skåne og på Bornholm 1905, band 1: 1. Almindelig indledning och band 4: 2. Ordsamling, tillæg og rættelser, register slutligen 1908. Jag har redan förut haft nöjet att del för del anmäla det förträffliga verket, nämligen band 1: 2 i Arkiv f. nord. fil. 13, band 2 i Vitterh. hist. och ant. akad. månadsblad 1901, de övriga för vidare kretsar i Aftonbladet 2 april 1904, 4 okt. 1905, 6 nov. 1908 och 23 febr. 1909. Till mina anmälningar av band 1: 2 och 2 i facktidskrifterna får jag hänvisa [1]) för att här kunna syssla med där alls icke eller i förbigående berörda förhållanden; av mina anmälningar i Aftonbladet vill jag upprepa, vad som för fackmännen kan vara av intresse och icke sedan av prof. Wimmer berörts.

Ordsamlingens företal meddelar upplysning om hur inskrifterna i densamma betecknas. Genom små romerska siffror betecknas de sju huvudavdelningar, under vilka inskrifterna äro ordnade i de fyra banden, nämligen i band 1: 2: I de historiske runemindesmærker; i band 2: II runestenene i Nörrejylland, II B runestenene i Sønderjylland, III runestenene på Øerne undtagen Bornholm; i band 3: IV runestenene i Skåne, V runestenene på Bornholm; i band 4: 1: VI runeligstene, VII runemindesmærker knyttede til kirker: A kirkelige genstande med runer: a døbefonter, b røgelsekar, c andre genstande, B runestene knyttede till kirker: a vedrørende kirken, b til pryd og belæring, c med uvis betydning. Inskrifterna i I hava ock erhållit nummer i de huvudavdelningar, de eljest tillhöra och kunna alltså även sålunda citeras.

---

[1]) I min anmälan av band 2 i Månadsbladet 1901 finnas anmärkningar til tolkningen av II, 62 Oddum, II, 11 Bække II, II, 50 Asfærg, III, 18 Tirsted, III, 13 Sæddinge, III, 23 Sandby II, II, 42 Ålum I, II, 49 Sønder Vinge, II, 59 L. Rørbæk, II, 22 Ravnkilde I, II, 32 Ferslev, II, 57 Grensten, II, 13 Lyngby, II, 36 Skærn, II, 13 Skivum.

Genom dessa med små romerska siffror betecknade huvudavdelningar och numret inom dessa anföras inskrifterna i Ordsamlingen, och till dessa uppgifter kan vid citat av en inskrift namnet på dess plats lämpligen fogas. Det skulle varit önskligt, att Wimmer försett sina hänvisningar från den ena till den andra inskriften inom runverket med dylik beteckning av avdelning och nummer, ty det är icke allom givet att hitta i verket lika bra som dess förf., och i bandens innehållsförteckning är runstenarnes ordningsföljd icke alfabetisk. En alfabetisk förteckning över runinskrifterna med hänvisning till deras avdelning och nummer finnes visserligen i slutet av band 4: 2, men läsaren ser säkert hellre, ju mindre han behöver slå i dessa foliovolymer, varvid även omotsvarigheten mellan bandens och huvudavdelningarnas nummer förvillar.

Utom denna indelning stå med ett par undantag de runinskrifter i Danmark, som Wimmer anser härröra från främmande ristare, samt danska runristningar i främmande land, vilka alltså blott kunna citeras genom hänvisning till den sida, där de behandlas. I fråga om runstenen i Slesvig domkyrka (del 1: 1, s. CLV ff.) synas emellertid Wimmers skäl för att ristaren icke varit dansk vara ganska svaga, det förnämsta är, att inskriften börjar upptill i stället för nedtill, som annars är regel, och att en del av dess ord hava diftongisk beteckning. På grund av monumentets hela karaktär anser Wimmer, att ristaren med säkerhet haft sitt hem i Uppland eller Södermanland, och jämför ristningen med åtskilliga uppländska, av vilka han särskilt finner B. 340, L. 1551, D. I 41 Ö. Gran och B. 338, L. 42, D. I 43 Jädra påminna om runstenen i Slesvig. Mig synes inskriftens anordning bustrofedon i raka jämlöpande rader, som på 1000-talet blott har ett par motsvarigheter i Sverge (B. 805, L. 866 Ludgo och B. 807, L. 868 Aspa bro), mellan de svenska runstenarne och den i Slesvig befästa ett stort svalg, varöver den åberopade likheten, som förefaller mig både ringa och oväsentlig, icke förmår slå bro, särskilt som denna anordning är starkt rotad i dansk ristarsed. Då inskriften börjar på kanten uppifrån nedåt, kommer i alla fall den andra raden, som är den första på framsidan, att gå nedifrån uppåt som framsidans första rad annars brukar göra.

Troligen är ock sammanställningen av Gunderup-stenen II (del. 1: 1, s. CXXXIX) med de svenska runinskrifterna av kortkvisttypen i någon mån missvisande. Med undantag av Forsaringen i Hälsingland tillhöra dessa de äldsta svenska ristningarna, som åtskilja **f** och **b** etymologiskt. Gunderup II **ąsulb** skulle troligen i Sverges inskrifter med dessa runor vara ristat ***ąsulf.** Det synes därför sannolikare att söka ristaren till Gunderup II på Jæderen i Norge, där ristningar av kortskrifttyp finnas samtida med dem på ön Man.

Att dopfunten i Åkirkeby på Bornholm (del. 1, s. CLXVI),

såsom Wimmer uppvisat och även Läffler funnit, härrör från Gottland, kan icke betvivlas, men Wimmers tidsbestämmelse c. 1280 har rönt motsägelse dels av H. Hildebrand, Månadsbladet 1887, s. 179 ff., som anför skäl för att den senast tillhör början af 1200-talet, dels av A. Ambrosiani, Åkirkebyfuntens tillverkningstid (festskriften till O. Montelius 1903), vilken uppsats Wimmer icke ens nämner, som på beaktansvärda grunder hänför den till mitten av 1100-talet.

Hela antalet av de i verket upptagna minnesmärkena är 256, vilkas historia, beskrivning och tolkning meddelas i bred, uttömmande framställning under sorgfälligt övervägande av olika möjligheter till läsning och tolkning i tvivelaktiga fall. Någon prövning av Wimmers undersökningsresultat har anm. icke varit i tillfälle att företaga, ej heller förnummit sådan utförd av någon annan, men då Wimmer just ansett som sin huvuduppgift att åstadkomma en säker faktisk grundval för runminnesmärkenas läsning, måste hans uppfattning anses pålitlig, såframt inskriftens tillstånd överhuvud medger säker läsning.

Sedan det danska runverket utkommit, hava i Skåne fyra runinskrifter kommit i dagen. Tre hava redan behandlats i litteraturen, nämligen de vid Håstad kyrka, Torna hd och Skårby II (Bautil 1161, a) utav E. Tuneld, Hist. tidskr. f. Skåneland III, 239 ff. och en benplatta med runinskrift från Lund av E. Olson, Fornvännen 1908, s. 14 ff., 101 f., och M. Olsen, Christiania Videnskabs-Selsk. Forh. 1908, n:o 7. Den fjärde är en runsten, som enligt meddelande till kgl. vitterh. hist. och ant. akad. från intendenten Karlin 1910 anträffats i Dagstorp, Harjagers hd, och uppenbarligen har inskriften: × **sikmtr** × **sati** × **stin** × **þansi** × **iftiʀ** × **klakʀ** (Karlin: **itakʀ**) × **faþur** × **sin** ×. Vid Tunneberga, Jonstorp sn, Luggude hd, från vilket härad inga runstenar förut äro kända, finnas enligt uppgift till mig 1907 af kand. J. U. Påhlson två runstenar, nu använda till grindstolpar.

Av Wimmer finnes icke den dopfunt av granit upptagen, som finnes i Båstads kyrka och vars med bokstäver blandade runinskrift av Brunius, Skånes konsthistoria för medeltiden, Lund 1850, s. 512 säges vara omöjlig att tyda. Rektor C. Lundberg i Stockholm har haft vänligheten förära mig en teckning av funten och dess inskrift, som han 1908 lät utföra i Båstad. För inskriften förmodar jag följande läsning, i det jag återgiver bokstäverna med versaler och runorna med fetstil. Inskrift finnes dels a) på den vågräta översidan bredvid skålen, som sannolikt är: **Kl kil k**, dels b) på den lodräta sida, som föregår början av a). Inskriften b) är måhända **klo**KUV**at**VM. Runorna i a) hava vanliga former; att på första **l** en linie går mellan stav och kännestreck, torde vara felaktig iakttagelse, liksom att **ki** hänga samman. I b) går kännestrecket över staven i **k**, **l** är normal, **o** har ett vinkelrätt streck åt höger och från detta nära spetsen ett med staven parallellt

uppåt, **a t** äro omvända ⊣1 med vinkelräta kännestreck. Det begynnande K i a) har latinsk form, K i b) den i munkstil från 1200-talet, U har stavarne förbundna med ett streck, V har form av latinskt U, M bästskoform. **Vat**VM synes vara dat. plur. av adj. 'våt'. **klo**KU synes vara ack. sing. av ordet *klokka,* troligen i betydelsen 'kappa', mlat. *cloca, clocha, cloqua,* som visserligen betyder 'reskappa', men kanske har detta vanligare namn på klädesplagg fått träda i stället för *alba,* de nydöptas vita dräkt. Möjligtvis är a) Kl **kil k** förkortning för *kl*[*ǣđi*] *gil*[*d*] *g*[*if*] vartill b) *klokku vatum* slutit sig, så att det hela haft betydelsen: Giv goda kläder, en dopkåpa, åt de våta (nydöpta)! Då betydelsen är osäker av åtskilliga både runor och bokstäver och det ej heller är klart, att a) skall föregå b) samt en eller annan mynd kanske gått förlorad i a), är ju denna tydning av den hittills otydda inskriften oviss men synes dock möjlig och ge en god mening. Måhända utgöra de båda inskriftraderna ett par rader i fornyrdeslag.

Just därför att de i verket upptagna inskrifterna äro behandlade med så framstående kritisk skärpa, torde fackmännen få svårt att förlåta Wimmer att icke hava medtagit förlorade inskrifter [1]), "der kun forelå i ældre gengivelser, hvortil der aldeles ikke kunde fæstes lid". Redan genom sin tillvaro öka ju dessa vår kunskap om Danmarks runristningar, månget resultat skulle en sansad prövning säkert kunnat vinna, och där sådant misslyckats, hade ju dessa inskrifter kommit att intaga samma ställning som de runstenar i behåll, vilkas inskrifter icke med säkerhet kunnat läsas. Icke heller de urnordiska inskrifterna borde hava uteslutits från ett verk med titeln De danske Runemindesmærker.

Inom de olika avdelningarna äro inskrifterna numrerade efter ålder. Hållpunkterna för bedömandet av inskrifternas ålder, som ju är av största vikt för värdet av deras vittnesbörd i alla frågor, utredas av prof. Wimmer i band 1: 1, kap. 11. Som grundval för tidsbestämningen har förf. i band 1: 2 sammanfört de historiska runinskrifterna, av vilka II, 4 Jællinge I dateras till 935--940 (enl. G. Storm, Norsk Hist. tidskr., 3 række, III, s. 354 f. senast 936), II, B, 2, 3 Vedelspang I–II c. 950, II, 14 Sønder Vissing I c. 970, II, 18 Jællinge II c. 980, IV, 13—15 Hällestad I—III, IV, 16 Sjörup, II 19 Års c. 980–985, II B, 4 Hedeby, II, B, 5 Danevirke, II, 28 Århus I 995—996, II, 34 Århus II, II, 35 Kolind c. 1000, II, 41 Sjælle 1000—1010, V, 8 Ny Larsker I c. 1050, VII, B, a, 2 Åsum c. 1210, vartill Wimmer sedan ytterligare lagt VII, A, c, 2 Stokkemarke c. 1300. Bland dessa kan väl blott i fråga om II, 19 Års, 35 Kolind, 41 Sjælle nödvändigheten av det antagna historiska sambandet betvivlas. Genom jämförelse med de historiska inskrifterna dateras de övriga, och de bestämmande syn-

---

[1]) Förlorade skånska runstenar finnas nu behandlade i Hist. tidskr. för Skåneland III, h. 4—6, Lund 1909, av E. Tuneld, Skånska runstensstudier: 2. Förlorade skånska runstenar.

punkterna äro därvidlag dels formler och tecken, som hänvisa på hednisk eller kristen tid, dels språkliga kännetecken, särskilt diftongernas bevarande eller monoftongering, åtskillnaden mellan ᚱ **r** och ᛦ **R** och mellan ᛆ **a** och ᚨ **ą** efter de gamla reglerna, dels förekomsten av åtskilliga runformer, särskilt de stungna runorna, dock så, att dessa kriterier icke ensamma äro avgörande utan måste underordna sig det helhetsintryck, som ristningen framkallat hos förf., enär understundom ett dylikt tidsmärke förekommer enstaka utöver den tid, varpå det väntas tyda.

De äldsta runstenarne (III, 2 Kallerup, 3 Snoldelev, 4 Helnæs, 5 Flemløse, 6 Voldtofte, II, 1 Hammel, IV, 1 Örja) hänför förf. till första fjärdedelen av 800-talet (9. årh.), varefter omkring 100 år följer med blott III, 7 Nörre Nærå. Därpå börjar i första fjärdedelen av 900-talet den egentliga runstensperioden, som blomstrar i Jylland hela 900-talet till c. 1025 och i Skåne från något efter mitten av 900-talet, medan öarne mellan sunden hava få inskrifter från denna tid; Bornholms runstenar tillhöra alla senare hälften av 1000-talet och första fjärdedelen av 1100-talet. Inskrifternas nummerföljd skall, så vitt möjligt, beteckna deras tidsföljd men som verkets alla avdelningar hava egen nummerföljd, vinnes på detta sätt ingen insikt om det kronologiska förhållandet mellan inskrifter i olika avdelningar. Även inom avdelningarne är icke alltid en föregående inskrift äldre än en efterföljande: understundom har icke åldersförhållandet med visshet kunnat bestämmas, och ibland hava flera inskrifter i följd befunnits samtidiga, vilket då vid deras behandling angives. Som inskränkningar i numreringens vitsord om tidsföljden angives i de särskilda delarnes inledning, att i Jylland nio inskrifter äro äldre än 950, den stora mängden grupperar sig omkring år 1000 med ett par decenniers spelrum på vardera sidan, vilket senare ock gäller om massan av Skånes runstenar; från de sista tre fjärdedelarne av 1000-talet finnas i den tidens Danmark blott strödda runminnesmärken, varefter långt inpå 1100-talet de lagda gravstenarne med runinskrift vidtaga. Nummerföljden är alltså även enligt förf:s medgivande emellanåt vilseledande i fråga om inskrifternas kronologi, och det synes hava varit ett vackert resultat i fråga om tidsbestämmelsen, om förf. nöjt sig med de grupperingar i klump, som ovan anförts, utan att inom dem söka anvisa var inskrift sin plats, vilket ju alltid måste bliva vanskligt.

I övergången av de gamla diftongerna till enkla ljud anser sig Wimmer hava funnit en rätt säker stödjepunkt för indelningen av runstenarne i en äldre och yngre grupp (Arkiv f. nord. fil. XXI, 70), och den fonetiska transskriptionen angiver för varje fall, om han anser de gamla diftongerna bibehållna eller ej. Det är givet, att diftongiskt uttal måste antagas för de inskrifter, som på grund av andra tecken på hög ålder av Wimmer hänföras till 800-talet, då de forndanska låneorden i ags. vittna om att i denna

tids forndanska de gamla diftongerna voro bevarade. Men då II, 4 (I, 1) Jællinge I c. 935 i ack. plur. neutr. **þusi** visar tecken till monoftongering, är det mycket tvivelaktigt, om diftong bör antagas i de inskrifter, som gruppera sig kring denna, och särskilt kan det väl ej godkännas att i samma inskrift antaga både bibehållen och sammandragen diftong, såsom Wimmer gör, t. ex. II, 13 Lyngby (**risþi, stin** *résþi stén*, men **aisku** *Æisku*) och II, 18 (I, 2) Jællinge II (**þausi** *þøsi* men **auk** *åuk*). Liksom Wimmer just antager i avseende på **þausi** *þøsi* Jællinge II och ofta annars, t. ex. **stain** *stén* II, 20 Durup, (**h**)**a**[**uk**] *høg* II, 27 Virring, **haiþa × bu** *Héðabý* II, B, 4 (I, 11) Hedeby, är den diftongiska beteckningen av digrafisk natur, måhända traditionellt bevarad från den tid, då den verkligen betecknade diftong och sålunda **au, ai** på II, 3 Skivum måhända lika litet tecken för diftong i **þau,** [**ra**]**isþu, þausi, auk** som i **uþinkaur, aift, baistr.** Även beteckningen **ei,** vilken som motsvarighet till den gamla diftongen *æi* särskilt förekommer på Bornholm, lär icke vara annat än en förbättrad digraf för *ē*; Wimmer förfar med en egendomlig tveksamhet, i det han del. 3, s. 187 finner det högst osannolikt, att man samtidigt skulle hava sagt *Swénn, stén* och *ræistu* (**suin, stin, reistu** V, 5 Kuregård) men icke dess mindre *transskriberar* med diftong de nio första inskrifterna på Bornholm ävensom en och annan senare. Till jämförelse må hänvisas till min utredning av diftongfrågan i Ölands runinskrifter, se Ölands runinskrifter s. 129 ff., vilken uppenbarligen ock är i viss mån tillämplig på runinskrifterna i Danmark, där dock den monoftongiska beteckningen stadgar sig vida tidigare än i Sverge. Men även denna uppfattning hindrar icke att antaga den av Wimmer antagna ordningsföljden av inskrifterna vara väsentligen riktig.

Om nasalvokalerna i de danska runinskrifterna har ett meningsutbyte ägt rum mellan B. Sjöros Arkiv f. nord. fil. XX, 211 ff. och XXI, 177 ff. samt Wimmer XXI, 45 ff. Sjöros' resultat var följande regel: I de äldre danska runinskrifterna med de yngre runorna var vokalen *a* nasalerad i fortisställning, då den efterföljdes eller i urnordisk tid hade efterföljts av nasal; i infortisställning, då den dessutom föregicks av nasal, vilken regel även överensstämmer med Wimmers uppfattning och likaledes framställts av A. Kock, Arkiv XXI, s. 141 f.; meningsskiljaktigheten gäller förnämligast, i vad mån inskrifternas beteckning kan återföras på denna regel och undantagen från densamma förklaras. Att föregående nasal ensam nasalerar fortisvokal, förekommer blott i **niąut** III, 7 Nörre Nærå.

Undantagen i infortisstavelse äro ack. sing. mask. **uhimskąn** II, 15 Sønder Vissing II, **kuþąn** II, 51 Giver, **ząn** II, b, 5 Danevirke, där **ą** dock följes av nasal;

hribną II, 11 Bække II, **kuną** II, 58 b Ålum IV, där **ą** föregås av nasal;

fiagą IV, 16 Sjörup, inf. **statą** IV, 4 Hällestad II, där nasal i urnordisk tid bortfallit;

och **ąft** II, B, 2, 3 (I, 3, 4) Vedelspang I, II, **ąftiR** III, 15 Skovlænge, **harþą** II, 50 Asfærg, **sąr** 'sig' II, 18 (I, 2) Jællinge II, **ąuk** IV, 27 Köpinge.

Sjöros förmodar **uhimskąn** vara exempel på nasalerat *a* framför nasal uti infortisstavelse, **kuþąn** på förväxling mellan **a** och **ą**, vilken senare förklaring Wimmer nu antager i båda dessa fall liksom i de flesta övriga. För **kuną**, **hribną** antager Wimmer, att på nytt nasalitet utvecklats efter föregående nasal, liksom han Arkiv XX, 53 tänkte på att genom en ny lokal utveckling av nasalitet framför nasal i obetonad stavelse förklara **uhimskąn**, **kuþąn**. Då **sąR** II, 18 (I, 2) Jællinge II är mycket hopträngt, kan ᚬ **ą** för ᛅ **a** möjligen förklaras av att ᛅ efter ᛋ skulle tagit större utrymme i anspråk. För **ąft**, **ąftiR** jämför Wimmer **auft(iR)**, men antager, att ristarne trott sig höra ett nasalt *ö*; det synes rimligare, att **ą** kunnat väljas för **au**, då det liksom detta kunde beteckna *u*-omljudet av *a*.

I fortisstavelse, där nasaliteten är framkallad av en följande kvarstående eller bortfallen nasal, finnes nasaliteten än betecknad, än icke. Wimmer anser de äldre inskrifternas beteckning strängt ljudenlig och transskriberar alltså t. ex. III, 8 Glavendrup **þąnsi** *þąnnsi*, men **þansi** *þannsi* och III, 9 Tryggevælde **kląmulan** *gląmulan* men **man** *mann*, samt gör eller granskar allehanda förslag till dessa oregelbundenheters förklaring, och först då **ą** finnes långt ned i tiden, anses det blott utgöra ett bevarande av den äldre beteckningen och icke vara bevis på nasalt uttal. I det jag medgiver möjligheten av den sistnämnda förklaringen för ett eller annat fall, synes mig de äldre inskrifternas oregelbundna nasalitetsbeteckningar i fortisstavelse, där nasal följer eller följt på den nasalerade vokalen, blott kunna förklaras så, att ristaren väl haft nasaliteten i sitt uttal men underlåtit att i alla fall beteckna densamma [1]). Blott sålunda kan det vara möjligt, att II, 18 (I, 2) Jællinge II, som betecknar nasalitet i **þąurui** och ack. pl. mask. **kristną**, kan sakna **ą** uti **uan**, **tanmaurk**, och att II, 49 S. Vinge har ack. pl. mask. **siną** men ack. plur. **tua** samt II, 41 b Århus V **þąnsi**, **ąsur**, till och med dat. sing. **arną** men gen. plur. **mana**. Bruket av **ą** bör alltså i regel antagas vittna om nasalitet, om sådan av språkhistoriska skäl kan antagas, dess saknad i och för sig icke bevisa nasalitetens frånvaro. Vi kunna därför knappast

---

[1]) Prof. H. Logeman, Gent, har benäget givit mig några motsvarande exempel från tolvåringars skrivövningar i Belgien, som jag sammanför till ett: Le petit Leio (lion) écoute le roro (ronron) du chat. Alphose (Alphonse) a todu (tondu) le mouton. Mon oncle Théodore a donné une kolob (colombe) à la petite Sophie. Mager (manger) et dormir sont les choses les plus nécessaires. Papa a dit que j'avais une très bonne pronotiation (prononciation).

på grund av beteckningen i de danska runinskrifterna avgöra, när nasaliteten upphört i den utsträckning, som regeln angiver, och har den överlevat den tid, då ᚬ övergick att beteckna *o*-ljud, ger icke mera runskriften något stöd för dess upptäckande.

Huruvida nasaleringen uppgivits likformigt i alla vokaler eller, som Sjöros vill, i *ą* senare än de övriga, kunna runinskrifterna alltså heller icke upplysa om. Däremot synes det mig rätt tvivelaktigt, om hemul finnes för ack. sing. *þąnnsi*, då **þąnsi**, **þansi** lika väl kunna läsas med nasalerat *æ* och ljudet *æ* intygas genom ristningarne **þensi** II, 41 (I, 16), **þainsi** IV, 17, 18, **þaisi** IV, 21, 23. En tydligare beteckning bör få förklara en otydligare, och om än det sannolika sammanhanget med ack. *þann* tyder på att nasalerat *a* en gång funnits, kunna vi ej vara förvissade, att det fortlevat under de danska runinskrifternas tid. Avgörandet av denna fråga beror ju i hög grad av huru *þænnsi* uppkommit, på vilken omstridda fråga jag ej vill inlåta mig.

Som beteckning för o-ljud röjer ᚬ **o** uti **foþur** V, 1 Kongevej, V, 9 Marevad och **kobu** V, 8 (I, 17) Ny Larsker I, i förening med **sautu** IV, 7 Hunnestad I, IV, 10 Skårby, **fauþur** IV, 22 Glemminge, **aulfun** IV, 11 Bjersjö I, **kauruan** III, 13 Sæddinge, **kiaurþu** IV, 42 Valleberga och **saulua** III, 8 Glavendrup och möjligen **kaurua** II, 14 (I, 5) S. Vissing I, II, 18 (I, 2) Jællinge II, enligt Wimmer ovederläggligen tillvaron på östnordiskt område av u-omljud på *ă*, framkallat av ännu kvarstående *u* och *v*, vilken uppfattning blivit bestridd av Söderberg och A. Kock. Wimmer, som framhåller, att särskilt **sautu** och **foþur**, **fauþur** kvarstå oförklarade efter de nyaste teorierna om u-omljudet, anser, att ännu icke sista ordet är sagt om det nordiska u-omljudet och dess olika perioder, och att teorien om periodindelningen i alla fall måste lida den inskränkningen, att också ett bevarat *u* i vissa trakter av det östnordiska språkområdet i gammal tid kunnat omljuda *ă*. Till förut anförda fall har **aulfun** IV, 11 Bjersjö I tillkommit, vars **au** Wimmer vid denna inskrifts behandling var mest böjd att uppfatta som dift. *au* men i ordboken s. LXXV med rätta synes mera benägen att tolka som u-omljud av *a*, i det han anser namnet vara en biform till **alfuin** V, 11 Vester Marie II. Själv förmår jag icke utöver vad Kock och Wadstein gjort, lösa det östnordiska u-omljudets svårigheter; jag har blott velat påpeka, att denna frågas invecklade beskaffenhet ännu lemnar rum för tvivel.

Efter denna redogörelse för Wimmers behandling av dessa stora frågor inom runläran vill jag tillåta mig några anmärkningar rörande enskilda inskrifters tolkning,

II, 7 Horne synes hava haft samma slags slinga som IV, 21 Dybeck och IV, 24 Gårdstånga II, vadan inskriften kan hava varit vida längre, än Wimmer antar; möjligen har ytterligare en av de tre på II, 5 Bække I varit nämnd framför **rafnuka : tufi** i någon

verksamhet för minnesvården ('reste sten; ristade runor') och i slutet har tilläventyrs som på II, 6 Læborg stått : [**aft þurui** : **trutnik** : **sina**]; Wimmer finner inskriften på Horne påminna om Bække I.

II, 49 Sønder Vinge läser Wimmer inskriftens slut: **sarþi** : **auk** : **saþi** : **u - R** : **saR** : **mun** : **akuþi** [*Sæll, sá*]*s arði åuk sáði ungR; saR mun ágóði* "[Sæl den], som plöjede og såde i sin ungdom; det vill sikkert give rigt udbytte". Månadsbladet 1901, s. 11 f. anmärkte jag, att huvudsatsens futurum vore mindre passande, då imperfektum eller perfektum syntes vara det korrekta, om de avlidna brödernas avslutade liv avses, eller presens i båda satserna, om en allmän sats skall uttalas. Wimmer avvisar tolkningen **sarþi** 'sårade', enär det icke kan giva någon mening i förbindelse med den följande delen av inskriften. Detta verb skulle dock passa bra, ifall fråga vore om de avlidnes våldsamma död. Det synes mig möjligt, att **saþi** kunde vara att läsa **saþr**, och **u - R** att läsa **uaR**, vilka läsningar Wimmers granskning icke bestämt förbjuder, så att meningen vore: [**þą sa eR**] **sarþi** : **auk** : **saþr** : **u(a)R** 'den som dem sårade och förvunnen var', jfr fsv. *sandær saræmaþær*. Det av Wimmer förkastade alternativet **saR mun akuþa** *saR mun á gœða* kan kanske sedan användas med betydelse: 'han skall gottgöra (genom mansbot)'. Inskriften äger nasalitetsbeteckning i **siną** men saknar sådan i **tua** liksom i detta adv. **a** *á* eller Wimmers **ąkuþi**.

Slutet av II, 50 Asfærg **harþą** : **kuþru** : **þin** : har jag Månadsbladet 1901, s. 7 antagit vara lönnskrift med betydelsen: *harða góðan þegn*, emedan Wimmers tydning: *Harða góð ró þín!* 'Din ro (hvile) være såre god!' är alltför avvikande från inskrifternas stående uttryckssätt. Lönnskriften består i utbyte av **a** mot **ą**, varmed det annars växlade, av **ą** mot **r**, som följde det i runraden, jfr lönnskriften genom i runraden föregående runa på Rökstenen, och av **n** mot **u**, som liksom **n** var sin ätts andra runa; **þin** är ingen lönnskrift men **k** har utelemnats. Att *harða góðan þegn* är en stående formel, synes mig tvinga till antagandet av denna lönnskrift. Visserligen tecknas *góðan* i regel utan nasalerat *a*, men **kuþąn** II, 51 Giver, som enligt Wimmer till tiden följer näst efter II, 50 Asfærg. Marius Kristensens skarpsinniga försök i Nord. tidskr. f. fil., 3 r., XV, 154 att förklara lönnskriften förefaller alltför invecklat och förklarar icke bruket av **r**.

Ett med det på II, 50 Asfærg antagna likbetydande uttryck utan motsvarighet eljest förmodar Wimmer med tvekan i slutet av V, 18 Øster Larsker, i vilken inskrift varje ord utom **sun** har en uppseendeväckande beteckning. Inskriften lyder: **þuþkil** : **rit** : **þtin** : **auti** : **buþu** : **þku** : **sun** : **hui** : **sna**, vilket Wimmer tyder såsom: ***þiúðkell résti stén øtti Bróður þórgunnu*** (***þórgøts?***) ***sun. Hwíld siál nái*** (?) "Tykel rejste sten(en) efter Broder Torgunnesön (Torgøts søn?). Gid hans sjæl få hvile (ro, fred)". Då V, 17 Bodilsker

II och V, 19 Rø, som med V, 18 visa så stor överensstämmelse, att de troligen härröra från samma ristare, båda sluta med possessivpronomen, synes sannolikast, att **sna** även skall tolkas *sína*. Det synes mig möjligt, att inskriften betyder: *þiúđkell résti stén øftiR Bróđur ok Þorgǿt sun hans, vini sína* 'T. reste stenen efter B. och Torgöt, hans son, sina vänner', varigenom den får en vanligare avfattning.

II, 57 Grensten företer den avlidnes namn i ack. sing. ristningen **Rifla**, som väcker uppseende genom att **R** brukas i ordets början, fastän samma inskrifts **bianaR, sunaR, þaRa** visa ett etymologiskt riktigt bruk av **R**. Det egendomliga skulle upphöra, om man antoge samma slag av lönnskrift som på II, 9 Rimsø, att namnet skulle läsas baklänges, alltså **alfiR** *Alf(g)ēR* och motsvarande fno. *Álfgeirr* (Lind, Norsk isl. dopn.), ack. **alfkiR** DII, 146 Rimbo. Om *g* är ljudlagsenligt bortfallet i **alfiR** som i de av Noreen, Aschw. Gram. § 245 anförda fallen eller blott dess tecken avglömt, kan jag ej avgöra.

III, 19 Hagenskov innehåller blott ristningen **þaurihþ**, som
4 5 3 2 6 1 7
Bugge tytt som omställning av **hruþaiþ**, kvinnonamnet *Hróđæiđ*, mot vilken tydning Wimmer med rätta anmärker, att i danskan *h* i *hr* måste vara bortfallet, långt innan *-r* uppgavs i kvinnonamn på -(*h*)*æidr*. Eljest äger Bugges tydning ett fullkomligt motstycke uti B. 38, L, 487, DII, 132 Skalmstad, Skånella sn Uppland, se min tydning Rök III, s. 277, vars slut: **siutasirin · marnu · maþsi·**
1102 9 3 8 4 6 7 5 15 14 11 13 12 20 19 16 18 17
eftiR · utulf är en omställning, såsom siffrorna utvisa, av: **suain risti· runaR · þisaR · eftiR · utulf**; **m** är stupruna av **R**. Riktigheten av Bugges antagande av avsiktlig omställning som lönnskrift är genom denna inskrift ådagalagd, om än Bugges tillämpning av denna grundsats för tydning i många fall måste anses mindre lycklig, och Wimmers läsning baklänges i II, 9 Rimsø givit en bättre tydning än Bugges antagande av omställning. Då **þaurihþ** är omställt till **hruþaiþ** efter väsentligen samma grundsats som i den uppländska inskriften och *hr-* finnes bevarat ganska länge i Sverge, härrör kanske ristningen på III, 19 Hagenskov, liksom fallet är med en del andra inskrifter, från en svensk ristare, som i främmande land på en sten, han anträffade rest, kanske inhuggit namnet på sin käresta där hemma.

IV, 1 Örja består av två rader; i den övre läser Wimmer **stątR : af(t) firiąsu(s)u(n)-**, i den nedre med säkerhet blott **a**, som möjligen följts av **þ**. I den övre raden uppfattar han band 3, s. 8 **stątR** som 'står', **af(t)** som prep. 'efter', styrande namnet ack. **firiąsu**, eller ock frågar han som en andra möjlighet, om icke **ąsu** är moderns namn och orden skola åtskiljas **aft firi ąsu (s)u(n)[u]**. Till den senare uppfattningen ansluter sig med rätta Dyrlund, Nord. tidskr. f. fil., 3 række, XIV (1905—06), s. 81, som gissar, att övre raden lytt: *stændR æft firi Åsu* (Æsu) *sun[um stæin sási]*,

med de 11 sista runorna på stenens avhuggna topp. I högra radens slut vill Wimmer antaga ett namn, t. ex. [**tuf**]**i**, som subjekt till [**f**]**a**(**þ**)[**i**], vartill Dyrlund ansluter sig. I Danske Studier 1906, s. 33 tolkar M. Olsen **firi** som ack. av nom. *Frīʀ Frīiʀ* eller *Frīi*, vilket sista förslag Wimmer upptager i del. 4: 2, s. XLIII. I Aftonbladet 23 febr. 1909 har jag föreslagit att anse inskriften hava börjat med andra raden och att läsa dess sista ord som (**st**)**a**(**i**)[**n**], som föregåtts av den avlidnes namn i gen., såsom på III, 2 Kallerup och III, 3 Snoldelev, med vilka IV, 1 Örja har den ålderdomliga formen av **a** gemensam. Till den första radens *stæinn* är andra raden predikat, som jag tolkade såsom *stændʀ æft firi Ásu syni* i likhet med Dyrlund med dat. sing. av ordet 'son'. Denna tolkning anser jag fortfarande vara riktig, och Wimmers antagande av **þ** i [**f**]**a**(**þ**)[**i**] måste bero på någon liten urflisning i skadans kant.

Om Wimmers tolkning av IV, 17 Torsjö: **bruþiʀ : risþi : stin : þainsi : iftiʀ : isbiurn : bruþur : sin : saʀ : uaʀ skibari uþr** 'Broder rejste denne sten efter sin broder Isbjörn; han var en djærv (*óðr*) sømand' har jag Aftonbladet d. 4 okt. 1905 anmärkt, dels att det vanliga namnet Esbjörn är sannolikare än det sällsynta Isbjörn, dels att adj. *óðr*, som annars betyder 'afsindig, rasende, heftig, voldsom' (Fritzner[2]), icke kan antagas hava utvecklat betydelsen 'djærv (uforfærdet)', utan att sannolikt adj. *góðr* är åsyftat, vars begynnelseruna utelemnats såsom i **ruþur** *bróður* V, 21 Ø. Marie I, **unaʀ** *rúnaʀ* V, 4 V. Marie I.

Mitt förslag om tolkningen av V, 33 V. Marie VI har Wimmer jämte andras anfört del. 4: 2, s. XC, och alla tolkningarna hava sina betänkligheter.

VII, A, a 6 Bårse är en dopfunt med inskrift i tre rader, de två övre i munkstil, den understa innehåller de 19 gyllentalen i runor. Översta raden lyder: **+ Bondo Friso me fecit**, och Wimmer meddelar, att i angränsande härad på två funtar samma mästare likaledes tillkännagivit sig som tillverkare, på den ena med namnformen *Bondo Fris.* Då förnamnet är latinisering av det danska *Bondi*, anser Wimmar, att tillnamnet knappt kan betyda, att mästaren själv varit från Frisland, utan troligen, att hans släkt härstammade därifrån. I Aftonbladet d. 2 apr. 1904 har jag påpekat, att namnet på funtens mästare säkerligen i förkortningen **bo ⁝ fris** förekommer i runinskriften L. 1950 Björksta kyrkdörr (**guþ : sine : : iþær : : mæstær ⁝ ⁝ ruþinger : : ok : bo ⁝ fris : ⁝ o : alfa ⁝**, enligt min undersökning 1900). Wimmer hänför Bårsefunten till början af 1200-talet; antikvarierna d:r E. Ekhoff och O. Janse, som jag rådfrågat, tro dock, att Björksta kyrkdörr tillhör 1300-talet och tvivla även på att Bårse-funten är så gammal som början af 1200-talet.

Ordsamlingen behandlar vart för sig det allmänna ordförrådet, personnamn, ortnamn och latinska ord, vilken söndring är obe-

kväm för läsaren och synes onödig, då ordförrådet är så pass obetydligt; egennamnen skulle tillräckligt framträtt genom stor begynnelsebokstav. Det skulle varit en önskvärd belysning av personnamnen, om i ordsamlingen upplysning lämnats, med vilka första leder deras senare led förekommer sammansatt, vilket skett, då denna led själv förekommer i ordsamlingen som ett namn, t. ex. vid Björn, Ulf men ej t. ex. Sten. Lyckligtvis är ej ordsamlingen större, än att det saknade lätt kan införas av den, som begagnar verket. Wimmers uppgifter härom i del 1: 1, s. LXXVI f. avse icke att vara fullständiga och äro i den sammanhängande framställningen icke så lätt tillgängliga, som om de funnits i ordsamlingen.

Ordens betydelser upplysas utförligt dels genom citat från inskrifterna, dels genom åberopande av den skrivna litteraturen eller andra länders runinskrifter. Ett missgrepp synes det mig vara, att dessa citat från inskrifterna äro givna i fonetisk omskrivning liksom uppslagsordet. De borde hava anförts så, som de förekomma ristade, ty i de flesta fall skola de väl så citeras av språkforskare, som sålunda mången gång kunnat bespara sig mödan att slå upp själva inskriften i de ohanterliga volymerna; för den sakkunnige är det ju i allmänhet lätt att inse, vilken fonetisk omskrivning en viss ristning motsvarar.

Även egna iakttagelser har prof. Wimmer inarbetat i ordsamlingens artiklar, t. ex. att egennamn i gen. stå framför 'son' och 'dotter', vilket utgör ett förstadium till nutida namnsed, men efter 'fader' och 'broder', eller att som hedersnamn för unga (ogifta) män ordet 'dräng' användes, för äldre, gifta 'tegn'. Jag har genomgått de svenska runinskrifterna med avseende på bruket av 'dräng' och 'tegn' som hedersnamn, och funnit, att detta de danska inskrifternas språkbruk i avseende på 'tegn' med säkerhet iakttages i Västergötland, Småland och Södermanland, de enda landskap, där ordet förekommer, men att ordet 'dräng' visserligen både där och annorstädes ofta användes om unga män men även om en fader i två inskrifter, en i Uppland (B. 1129, L. 424 Vik) och en i Västergötland (T. 35 Kedum), i en uppländsk om fader och son (B. 639, L. 718, DI 90 Norby) och i en möjligen om farfader (B. 1089, L. 793 L. Runhällen). Då i Heimskringla berättas, hur svårt Sigvat skald hade att få härbärge i Hov i Västergötland, anför han just 'tegn' som en västgötabeteckning för en besuten bonde (ok var sá kallaðr beztr þegn þeira).

Den lilla obekvämlighet, jag i vissa stycken funnit anledning att anmärka, synes emellertid läsaren som ett obetydligt fel i jämförelse med förtjänsten av den inre vederhäftighet, varav prof. Wimmers danska runverk överallt ger ett så varaktigt intryck. Det är prof. Wimmers samvetsgranna arbete, som vetenskapen har att tacka för att detta viktiga inskriftsmaterial nu föreligger pålitligt undersökt och avbildat. Detta verk, åt vilket den vördade forskaren ägnat så stor del av sin verksamhetstid, skall i väsentliga

delar aldrig bli föråldrat; det skall bättre trotsa tiden än de granitblock, vilkas runor det lär oss tolka.

Stockholm d. 3 jan. 1910.

Erik Brate.

Richard M. Meyer, Altgermanische Religionsgeschichte, 638 + XX s., 8:o, 1910.

Förf. hade helst velat "efter gammalt godt bruk" kalla sin bok "Germanische Mythologie", men han fruktade för en förblandning med de båda mytologierna af E. H. Meyer, så mycket mer som hans grundåskådning i många punkter afvek från hans namnes.

Att den titel Meyer valt för sitt arbete icke heller är sakligt oberättigad söker han visa i inledningens första paragraf. En egentligen samgermansk mytologi eller religionshistoria kan af brist på goda källor ej åstadkommas; i detta arbete afses i stället den germanska nationens samfällda hedendom, såväl den samgermanska som den särgermanska, hvilken senare afslutas med kristendomens seger. Det är denna germanska religion, som förf. här söker framställa i sina grunddrag och karakterisera i sin egenart. Hvad så beträffar förhållandet mellan religion och mytologi, betonas, att dessa begrepp ingalunda täcka hvarandra, om också af bekvämlighetsskäl gränserna dem emellan icke ens i detta arbete strängt iakttagas. Båda hänföra sig till det öfversinnliga; men mytologien inskränker sig till en rent andlig föreställning, religionen fordrar en praktisk verkan. Den senare är oupplösligt bunden vid den individuella erfarenheten, vid det individuella behofvet, under det att mytologien helt och hållet är samfundets kollektiva egendom. Mytologien är emellertid icke, såsom t. ex. Edvard Meyer anser, ett blott appendix till religionen, redan därför, att den öfverallt utgör en förutsättning för denna. Hvarje offer förutsätter en mytologisk föreställning. — Religionen är alltså summan af de föreställningar och handlingar, som bero på ett personligt förhållande mellan människor och mytiska gestalter. Dessa enstaka handlingar kallas kulthandlingar, en kedja af sådana bildar en rit, och sammanfattningen af de kulthandlingar, som hänföra sig till en enskild mytisk gestalt eller en grupp af sådana, benämnes kult. Förf:s uppfattning af förhållandet mellan mytologi och religion, hvilken närmare utföres i Arch. f. Rel.-wiss. 9: 418 f., står i principiell motsättning till den af flera andra nyare mytologer företrädda (t. ex. Kauffmann o. Schück, se Arch. f. Rel.-wiss. 11: 114).

I sitt arbete vill nu förf. i första rummet framställa den germanska religionen, men för detta syfte är en ingående skildring

af den för öfrigt i sin brokiga mångfald mera intresseväckande germanska mytologien oundgänglig. Vid denna redogörelse vill förf. starkare än förut torde ha skett betona den religiösa evolutionen och bemöda sig om att inordna företeelserna i deras historiska sammanhang, hvarmed äfven i sin mån beteckningen "religionshistoria" får anses motiverad.

Sedan förf. sålunda fastställt och begränsat sin uppgift, redogör han för den germanska religionens och mytologiens förutsättningar, de allmänna, hvilka den har gemensamma med alla andra religioner och mytologier, och de särskilda historiska faktorer, som utöfvat inflytande på dess utveckling.

Af särskildt intresse är här afsnittet om "mytologiens formlära", de mytologiska uttrycksformerna, där vi befinna oss på ett hittills mycket försummadt område. Hvad vi förut veta härom, ha vi hufvudsakligen att tacka Meyers egna arbeten, t. ex. Altgerm. Poesie och Deutsche Poesie, hans mindre uppsatser i Arch. f. Rel.-wiss. 10, ZfdPh. 38, Internat. Wochenschr. 3 m. fl. samt dessutom bl. a. Axel Olriks lärorika afhandling i Danske Studier 1908.

Utgående från att mytologien till sin form är diktning, fastställer förf. de allmänna kriterierna på primitiv poesi (idealistisk-hyperbolisk, åskådlig) och afgränsar i samband därmed myten från folksagan. Den senare kan, försåvidt därmed förstås en afsiktlig uppfinning af omöjligheter, inte betraktas som äldre än myten, då den ju förutsätter ett medvetet särskiljande af möjligt och omöjligt; för den primitiva människan och myten finns intet omöjligt. Sagan är alltså icke egentligen uttryck för en naiv åskådning, utan snarare den äldsta icke-naiva diktarten. Den vill "förbluffa", myten imponera, och därmed sammanhänga de stilskillnader, som här kunna iakttagas.

Mytologien är i sin egenskap af poesi äfven bunden vid utvecklingen af vissa tekniska hjälpmedel, t. ex. uppväckande af spänning genom återhållande moment, stegring, räkning ("heliga tal"), kontrast — se närmare Olriks nyss citerade uppsats.

Men mytologien är inte blott diktning, utan — till sitt ursprung — äfven vetenskap. Den söker förklara gåtlika företeelser, af större men äfven af mindre betydande räckvidd.

Med hänsyn härtill får man tre klasser af myter: 1) etiologiska, i mera inskränkt bemärkelse (ty egentligen äro ju alla myter etiologiska), t. ex. hvarför är laxen smal vid stjärten? Obs. särskildt i Norden de talrika myter, som förklara, hvarför guden fått sitt vapen, sin klenod, sitt smycke; 2) ikoniska; 3) etymologiska. Alla tre slagen måste vara jämförelsevis unga, då de förutsätta en skarpare eftertanke och den ikoniska dessutom ansatser till bildande konst.

Förf. fastställer vidare det stilistiska förhållandet mellan mytologien och hjältesagan, hvilken senare är förlagd till en bestämd lokal och tid, opererar med en mängd handlande personer och är

böjd för utförliga skildringar (vi ha blott heroiska epos; det enda mytologiska, som finns, Kalevala, har redigerats i nyaste tid!).

Dock — vi måste gå vidare. Man kan emellertid inte nog starkt betona den betydelse, som denna mytologiens "grammatik" har eller rättare borde ha i metodologiskt afseende. De flesta mytologiska utsväfningar, som begås på "identifikationernas" eller på "tydningarnas" vidsträckta fält, bero på bristande kunskap om eller känsla för dessa mytologiska skemata, schabloner, eller öfverhufvud otillräcklig kännedom om de mytologiska tankebanornas riktlinjer under olika perioder.

Med hänsyn till sin uppfattning om sättet för och ordningen mellan de mytologiska föreställningarnas uppkomst och utveckling ställer sig M. på den s. k. psykologiska riktningens mark (s. 27), men erkänner naturligtvis, att i ganska många fall den "geografiska" är ensam berättigad. En fylligare föreställning om M:s ställning till de samtida mytologiska "skolorna" får man längre fram — i arbetets sista kapitel om den germanska mytologiens historia, där han på sitt gemytligt-ogenerade sätt blottar deras specifika svagheter (jfr äfven § 5 början).

Utvecklingen af de mystiskt-religiösa föreställningarna tänker sig M. i hufvudsak, men alls ej i enskildheter på samma sätt som Wundt, Edv. Lehmann och öfverhufvud de ledande vetenskapsmännen på området: 1) "ögonblicksgudar" (Usener), konkreta föremål, som under trycket af en tillfällig sinnesrörelse få "gudomlig" karaktär; ej — med Usener — att förväxla med 2) fetischen, som blott är en sinnebild af guden, ej guden själf; karakteristiskt för fetischen är, att den blir medvetet utkorad till innehafvare af en gudomlig kraft och sålunda också kan afsättas; den ägnar sig till en allmännare kult, hvilket ej är fallet med ögonblicksbilden, och har beröring med, men får ej förväxlas med vårt symbolbegrepp (fanor o. d.); genom längre gående abstraktion kommer man så att dyrka "kraften i sig", "själen", "anden" och därmed befinner man sig inom området för den ofta missförstådda 3) animismen, sannolikt den till tiden längst utsträckta af alla religionsperioder. Det är särskildt tre slags "krafter" eller "andar", som blifvit föremål för kult: a) förfäderna och de döda (totemismen blott en specialform häraf, icke ett allmänt öfvergångsstadium!); b) naturandarna, först de "mindre" (floden vid hyddan, regnmolnet, stormen o. s. v.), och sedermera äfven de "stora" (sol, måne, himmeln o. d.). Det är ej naturföreteelserna, som tillbedjas, utan de i dem boende "krafterna". Vi se sålunda, att M. lyckligtvis alls ej bryr sin hjärna med det felaktigt formulerade problemet, om "själadyrkan" eller "naturdyrkan" är ursprungligast: larerna och penaterna kunna lika litet återföras till naturgudomligheter som tvärtom, och de "stora naturgudarna" äro knappast tänkbara som medelpunkter i nationella mytologier! c) vilda djur eller rättare de krafter, som där husera; djurkulten har knappast haft samma utbredning som

a) och b). Därigenom att "krafternas" lokala bundenhet nu upphäfves, tages ett viktigt steg framåt till 4) demonismen, det högsta af de fyra stadier, som nås af alla folk (= lägre mytologi); endast de, som äro möjliga af högre kulturutveckling, nå den individualisering och etisering af demonerna, som gifvit oss 5) gudarna (= högre mytologi). Om de inre och yttre karakteristika, som skilja dessa båda klasser, se s. 38—42. Af mera religiös art är 6) den etisering, som sedermera skarpare genomföres, och på lärdt inflytande beror 7) den systematisering, som utmärker en döende mytologi. Självklart är, att ingen af dessa faser — mer än den första — uppträder i ren form; den lägre graden fortlefver alltid i någon mån i den högre.

Inom denna allmänna utveckling upprepa sig öfverallt bestämda ombildningar, särskildt på det högre stadiet, anpassningar af äldre myter och mytiska figurer efter yngre uppfattningssätt (fetischer, heliga djur > gudaattribut, blodiga offer > oblodiga, symboliska), förändringar af gudarnas gestalt och antal (kollektivering och klyfning ["hypostaser"]), systematisering (genealogisk, social, vänskap och fiendskap, t. ex. Thor och Loke), historisering (historisk koncentration, t. ex. i fråga om de mytiska föreställningarna i sagan om Ilions fall, euhemerism, hvilken vanligen, men ingalunda alltid, har lärda anor) eller omvändt mytisering af religionshistoria (t. ex. af strider mellan partier, såsom möjligen kriget med vanerna, jfr äfven gnosticismen, eller beroende på identifikation af guden och prästen, märk Dalai Lama!) m. m.

Den germanska mytologiens speciella (etnografiska och historiska) förutsättningar behandlas mera knapphändigt och osjälfständigt. För den indoeuropeiska tidens vidkommande åberopas hufvudsakligen Schrader. Före skilsmessan befunno sig indoeuropeerna i hufvudsak på det animistiska stadiet, men gudabildningen hade redan gjort flerfaldiga ansatser; präster funnos (men intet prästestånd) och därmed också begreppen hälgande och helighet liksom också vissa rituella formler. I fråga om antagande af nedärfda indoeuropeiska myter är förf. mycket försiktig och uppställer strängare kraf än de flesta andra forskare. Vissa kosmogoniska och årstidsmyter är han emellertid böjd att tillskrifva indoeuropeiska anor. Icke ens myten om gudamjödet vill han förlägga så långt tillbaka: en af länkarna, Eddamyten om skaldemjödet, anser M. — gentemot Schück — för sen och konstlad.

Ett märkligt drag hos den germanska mytologien är dess psykologiska karaktär. Oden är kanske den individuellaste af alla indoeuropeiska gudagestalter. I sin religion visa forngermanerna snarare ett "protestantiskt" än konservativt-katolskt skaplynne.

Och så ha vi nått fram till arbetets egentliga del (s. 61 f.), om hvars innehåll vi endast kunna ge strödda antydningar.

I kapitlet om källorna framhåller förf. bl. a. sin åsikt, att åldern hos Saxos och Snorres närmaste källor vanligen öfverskat-

tats: en medeltida lärd går inte längre tillbaka än till de närmast tillgängliga berättelserna. Skeptisk ställer han sig äfven gentemot "folkloristernas" böjelse att i sagan se den ålderdomligaste åskådningen förborgad. Kan man lära känna aposteln Petrus egentliga väsen och karaktär genom medeltidens skämtsagor om honom, och äro madonnalegenderna ålderdomligare än evangeliernas framställning af Maria?

Den "lägre mytologien" röner ej samma utförliga behandling som hos E. H. Meyer. "Ögonblicksgudar" äro ej säkert uppvisade; möjligen hör hit sagan om isländaren Thorolf och berget. Fetischismen är betydligt starkare representerad. I berättelsen om Vǫlsi ser förf. medvetet utkorande af en fetisch (mot Heusler); snarare ha vi fetischism än animism (gränserna äro dock fina), då frågan är om dyrkan (beklädande, utsmyckning) af stenar (familjen Codran i Giljá), klippor, pålar och trästubbar. Särskildt viktiga äro de heliga träden (Irminsul o. d.), men Yggdrasil är ingen "mytisk stegring" af sådana. Denna trädfetischism bör naturligtvis noga skiljas från den senare animistiska trädkulten, där icke trädet dyrkas som gud utan den däri boende anden. Äfven vapen voro nog vanliga som fetischer, särskildt hammaren, som ännu ofta brukas som amulett, och som kanske först sekundärt ställdes i förbindelse med åskguden och blixten (antagande af phallisk betydelse obehöflig), samt vidare svärdet (svärdtjänst hos Quaderna), som knappast — med Mogk m. fl. — står i någon ursprunglig relation till solen, utan fetischen har här såsom ofta annars öfvergått till gudaattribut. — Framställningen af "själarna" samt af förfäders- och dödskulten innehåller i stort sedt egentligen icke något nytt, men saknar å andra sidan visst inte originella och träffande iakttagelser, såsom ju också är att vänta (jfr förf:s uppsats "Begriff des Wunders in der Edda", ZfdPhil. 31). I den svåra och mångomskrifna frågan om fylgiornas förhållande till hamingjorna är förf:s ståndpunkt den, att hamingjan har en mera utpräglad karaktär af "skyddsängel", hon är den etiskt omtydda fylgian. Föreställningen om pånyttfödelsen har enligt M. sin rot i nattliga "spökföreteelser", uppenbarelser i sömnen. Bruket att uppkalla sonsonen efter farfadern anser han — i motsättning till den allmänna uppfattningen (G. Storm, Olrik) — icke böra till sitt ursprung återföras på denna tro, som dock senare kan ha influerat. Blott få människor återfödas, och då vanligen med de lefvandes bistånd (se närmare s. 84 f.). Denna återfödelse får ej — med Golther — förväxlas med själavandringen, som försiggår i en ordnad följd af växlande gestalter. — Med totemismen har inom den mytologiska vetenskapen mycken vidskepelse bedrifvits. Om någon germansk sådan veta vi intet (R. Meyer) lika litet som om den fornindiska (Macdonell). Amuletterna af djurvapen höra naturligtvis ej hit (mot v. d. Leyen); i den sitter djurets kraft, dess själ, och denna öfverflyttas på amulettens ägare. — Mellan döds- och natur-

andarna råder en bestämd teologisk åtskillnad: de förras dyrkan är obligatorisk, de senares blott fakultativ. I dessa senares kult finns också ett kollektivt element, som bereder väg för deras samhälleliga och statsliga betydelse; en flodgud intresserar alla vid floden boende, och på så sätt lägges grunden till "amphiktyonien". Fetischen tillhör den enskilde, manerna släkten, naturandarna ett slags fri "församling"; med gudarna nå vi fram till religionens nationalisering. Af vikt är också, att naturanden är bunden vid ett bestämdt stycke natur; det finns ingen allmän vattenande, men väl uppträder sedermera en demon, som härskar öfver vattnet. Om beröringen mellan naturdyrkan och fetischism har förut nämnts ett ord: naturandens förmåga är mycket starkare individualiserad än fetischens: trädfetischen kan allt, trädanden blott det, som sammanhänger med hans väsen.

Naturandarna få karaktär efter sin omgifning: vindgudarna äro vilda, vattenandarna lätt elegiska, husandarna gemytliga. Rangtecken: särskild benägenhet att byta gestalt (märk sälguden Proteus!) och lifliga förbindelser med människorna (somliga dock människoskygga). R. Meyer skiljer på andar för den okultiverade och kultiverade naturen. Till de förra höra t. ex. skogsandar (beröring med själarna; kollektiverad form: den svenska skogsfrun), vindandar (därur utvecklad en kollektiv vinddemon: den vilde jägaren, ej direkt identisk med Oden!), ovädersandar (kollektivdemon: Hrungnir), molnandar (kollektivande: Hymir), bergandar (snarare dock "egentliga jättar", se nedan), vattendar (kollektivande: Ægir), andar för stjärnor, sol och måne (föga eller inte utvecklade bland germanerna; jfr dock för solens vidkommande Cæsar Bell. Gall. 6: 21 och i fråga om stjärnorna Aurvandil!). Den andra gruppen: fält-, hus- och skeppsandar m. fl.; däremot har man knappast något stöd för antagande af djurandar hos germanerna.

Till naturandarna räknar förf. — i motsats till E. H. Meyer — icke älfvorna, hvilka i stället föras till den följande gruppen: demoner i speciell mening (t. ex. drömandar och "holden"). Dessa äro visserligen jämförliga med naturandarna, men icke bundna vid något bestämdt substrat och bl. a. karakteriserade af sin böjelse att bilda bestämda klasser, under ett öfverhufvud. Ingen grupp är så svår att bestämma som de luftiga älfvorna; i alla händelser få de icke, som förut vanligen skett, föras tillsammans med dvärgarna. Dessa och jättarna ha en så mycket tydligare utpräglad karaktär: de bilda en grupp för sig. Man får akta sig att, som också skett, förblanda dem med jättelika eller dvärgartade naturandar; de egentliga jättarna och dvärgarna karakteriseras i första rummet genom sin storlek eller litenhet, och alla andra egenskaper kunna härledas härur [1]). Schonings spirituella, men bisarra och på tydligtvis oriktiga identifikationer och dateringar beroende hy-

[1]) Att enl. Alv. 17 (16) dvergarne skulle kalla solen 'ihr Verdruss' kan jag ej finna.

potes om jättarna (och Loke!) som ursprungliga likdemoner afvisas naturligtvis; jfr härtill äfven Brate Nyare forskning i nord. mytol. s. 13 f. Bland jättarne inordnar förf. äfven jättedjuren (Fenrisulfven, Midgårdsormen o. d.).

Samtliga dessa klasser af demoner äro människolika, men dock bestämdt skilda från människorna. En särskild afdelning bilda människor, som för alltid eller för en tid kunna sätta sig i besittning af demoniska egenskaper: M. kallar dem "Zaubermenschen". Hit höra sådana, som plåga människan i sömnen (beröring med drömandarna), vidare: varulfvar (varulfsprocesser ännu 1610), bärsärkar, gestaltbytare, bilwis (?), häxor, trollkarlar (ord och begrepp ha i nyare tid betänkligt missbrukats, då man sökt härleda all ursprunglig religion ur "Zauber", se förf. Arch. f. Rel.-wiss. 9 och 10; för öfrigt tämligen utförlig behandling af magin, inklusive välsignelse och förbannelse, som förf. anser närmare höra hit än till kulten, där det mer är fråga om anropande än tvingande af guden; märk bl. a. den i magin stundom förekommande demoniseringen af ting [Helg. Hund. 2: 29, jfr 5 Moseb. 28: 45]; en form af välsignelse och förbannelse är från början äfven spådomen, som afsåg att liksom binda framtiden [Nietzsche, Gering]).

Af den högre mytologiens gestalter behandlas först halfgudar, "omgifningsgudar" (ej att förväxla med antikens till gudar upphöjda heroer). Hit höra 1) nornorna, ursprungligen många till antalet (ej en, som flera antaga), kollektivt verkande (sålunda ej "goda" och "onda") och närmande sig elementarandarna genom sin formlöshet, men gudarna genom sin makt; 2) valkyrjorna, som bestämma krigarnas öde, men i öfrigt äro oklara till sitt ursprung: möjligen utvecklade ur diserna, visa kvinnor, nornor för härens eller slaktningens öde > en grupp skarpare individualiserade härnornor (*Herfjǫtur, Thorgerd, Hariasa* m. fl.) > valkyrjor, som med Odenskulten äfven blefvo krigsgudens tjänarinnor. Dem nära stå svanjungfrurna, som M. dock, sannolikt med rätta, anser för äldre mytologiska skapelser och bl. a. skilja sig från valkyrjorna däri, att de förras förmåga att rida genom luft och haf är bunden vid deras svanhamnsattribut; möjligen ursprungligen flodnymfer. Så följer en intressant och tilltalande tolkning af Vǫlundr som en "svanyngling" med indoeuropeiska anor (märk det urgamla motivet om den tjänande guden eller halfguden, som hämnar sig). 3) *Mimer*, en samgermansk kollektiv ande för de profeterande skogskällorna. Loke för M. till gudarna, till hvilka vi nu öfvergå.

Inledningskapitlet är läsvärdt och roande.

Från indoeuropeerna härstammar blott Tyr. Samgermanska äro utom honom endast Oden, Thor och Frigg, sannolikt också Balder. Tyr identifieras med Zevs; Bremers etymologi afvisas. Den indoeuropeiske himmelsguden är ej primär utan en kollektivering af enstaka blixt-tillfällighetsgudar. Ännu i germanernas äldsta tid är han hufvudgud, men på germansk botten uteslutande

krigsgud. Uppfattningen af hans detronisering i samband med vapenteknikens utveckling synes mig dock något äfventyrlig. Med Tyr är Irmin identisk, med Oden Iste och med Frey Ingo, alltså tre urgermanska hufvudgudar, som i sin egenskap af kultföreståndare bära särskilda namn. Obetingadt måste vi instämma med M. däri, att Frey icke är någon vare sig himmels- eller solgud eller hypostas af någon sådan, utan en ur en åkerbruksdemon utvecklad fruktbarhetsgud. Ännu i Taciti tid har han kvar åtskilliga demonistiska drag (Sceafs sömn på kärfven o. s. v.). Lika litet är gudinnan Nerthus, "Terra mater", en direkt motsvarighet till grek. *Gaia,* isl. *Jǫrđ* o. d., utan, såsom M. säkerligen med rätta antar, en sädesfältets gudinna, som upptar fröet och låter det utveckla sig i sitt sköte. Hvart hon kommer vid kringfärden på sin heliga vagn, bringar hon fruktbarhetens välsignelse (här föreligger ej med Mogk regnmagi). Naturligtvis är hon identisk med Njord, och båda ha tidigt utvecklat sig ur en dubbelkönad vegetationsdemon, hvarvid dock M. icke med Kock vill antaga inverkan från den grammatiska namnformen. Men äfven Njord och Frey äro identiska, och Njord är blott det namn, som Frey bär som Nerthus' make. Dessa vaners religionshistoriska ställning får sitt uttryck i myten om vanernas krig. Deras kult är i mellersta Skandinavien yngre än Thorsreligionen men äldre än Odenskulten. Njords maka Skadi har för M. (liksom redan för W. Müller och Müllenhoff) finskt ursprung och härskar öfver den vilda isvinden. Hans andra barn Freyja är en ung sekundär bildning till Frey (möjligen dock äldst en valkyrja) med drag äfven från Frigg. S. 214 hade förf. lämpligen kunnat erinra om innebörden af hennes binamn *Sýr* 'sugga'. Magnus Olsens intressanta afhandling om Hærnavi har Meyer icke tillgodogjort sig.

Den egentliga medelpunkten i den af oss bättre kända perioden af forngermansk mytologi bildar Oden. Han är ingen indoeuropeisk gudom. Grundåskådningen i hans väsen är, att han är herre öfver den mäktiga rörelsen, furor, äfven af den "vind" eller "fläkt", som nämnes "själ". Ett dominerande drag i Odens bild är hans rätt höga ålder (grått skägg), ett uttryck för hans erfarenhet och vishet. Hans ena öga får ej hänföras till solen. Viktiga äro hans attribut. Hatten och manteln tyda på en gammal naturdemon (se s. 233), men ha nog intet att skaffa med molnen; Oden är ingen molngud. Hästen, ett gammalt attribut, är en omskrifning för den hastiga rörelsen; myten om dennes egendomliga börd beror på ung teologisk spekulation. Spjutet är icke blixten (mot Mogk): vinden slungar inga blixtar. Kultens mest karakteristiska form är en förbindelse af hängning och märkande med spjut. Odensreligionens framgång och seger sammanhänger med en förvandling i föreställningarna om lifvet efter döden: Oden lofvar de sina verklig fortvaro efter döden; den som var märkt med spjut behöfde ej frukta förintelsen. Odensritualens barbariska stil talar

mot inflytande från kristendomen (mot Olrik och v. d. Leyen). Mycket utförligt behandlas Odensgestaltens utveckling. För Odens ursprungligen demoniska natur talar hans elementära bundenhet och förmåga af förvandling (jfr den gamle elddemonen Loke, med hvilken han också från början hör tillsamman, Lokas. 9). Han blir först vindgud, så dödsgud med specialiseringarna: de hängdes och de i strid fallnes gud. Däremot har han, såsom M. med all rätt framhåller, inte varit solgud — myten om hans enögdhet liksom andra 'gudastympningar' är blott en mytologisk metafor. Ej heller kan han betraktas som himmelsgud i elementär mening, men väl som "himlens herre". De på valplatsen fallnes gud blir sedan krigsgud. Särskildt viktig är hans vanligen förbisedda funktion af furste- och statsgud. Men han bör icke med v. d. Leyen betraktas som en esoterisk gud, med hvilken folket inte befattade sig: förhållandet är blott det, att hans kult reserverades för de viktigaste frågorna. Som statsgud blef han uppfostrare för furstar och hjältar (Geirröd, Harald Hildetand). Konungarnas gud blir också vishetens. Hit hör den djupsinnigaste af alla germanska myter, den om Odens uppfinning af runorna: guden har i fruktansvärd ansträngning förvärfvat visheten — ett äkta germanskt drag; jfr myterna om Mimers källa och Oden och Saga (väl Frigg). Härmed sammanhänger också Odens egenskap af läkekonstens och diktkonstens gud. Blott kärnan i myten om skaldemjödet är indoeuropeisk: en gud, som hämtar en trolldryck ur ett gömställe. Slutpunkten i Odens utveckling bildar hans ställning som allfader, där man ej nödvändigt behöfver tänka på kristet inflytande.

Frigg är den enda säkert samgermanska gudinnan, men ingen indoeuropeisk gudom. Hon behöfver ej från början ha varit Odens maka. I öfrigt saknar hon elementariska drag och bör snarast fattas som en kvinnornas skyddsgudinna. Hennes funktioner stå dels i öfverensstämmelse med denna hennes ställning, dels kunna de härledas ur hennes förbindelse med Oden.

Thor är den nordiska mytologiens tydligast karakteriserade gestalt: han ger forskaren inga problem att lösa såsom Oden, Freyja och Balder, utan är en enkel, nästan kälkborgerlig natur. Han är ingen indoeuropeisk gud som Tyr, men närmare än Oden besläktad med indoeuropeiska gudomligheter. Däremot står han fullt säkert på urgermansk mark. Ursprungligen är han åskvädersgud liksom Indra och har enl. M. uppstått genom kollektivering af ögonblicksgudar. Thorstjänsten har i Norden liksom Odenstjänsten blifvit en verklig religion. Det mest glänsande minnesmärket öfver denna Thorsdykan är Lokasenna, som Meyer anser ha anlagts efter samma skema som Merseburgerformlerna, där Oden förhärligas: alla gudar försöka hvad blott "vår gud" kan utföra. — Thors äldsta handling är Thjazes dödande. Gammal och mytisk är också legenden om Aurvandil. Gudens färd till Ut-

gårdaloke har M. förut varit böjd att betrakta som en ung fabel; men finner detta nu något tvifvelaktigt.

Den stora gåtan i den nordiska mytologien är Balder. Hans samgermanska ursprung är höjdt öfver allt tvifvel. Lika säkert är han en ljusgud, som måste ha åtnjutit ett stort anseende: att inga säkra spår af Balders kult uppvisats betyder föga, då ju ingen gärna ställer sig under skyddet af en gud, som dukar under; märk för öfrigt äfven det likartade förhållandet med Tyr! M. sluter sig utan tvekan till dem, som identifiera Balder med den i de merseburgska trollformlerna uppträdande Phol. I den nordiska Baldersmyten håller M. misteltenen för ursprungligare än svärdet hos Saxo. Slutresultatet af undersökningen blir, att Balder utgår från en ljusdemon, för hvars oberoende af sol- eller himmelsguden särskildt talar, att han är fri från egentliga funktioner. Tidigt har emellertid hjältesagan och epiken gripit in. Balder blir liksom Osiris hufvudperson i ett mytiskt epos. Af de många hypoteser, som framställts beträffande tolkningen af Baldersgåtan, underkastas Bugges, Detters, Kauffmanns och Schücks en skarp kritik. Meyer har afsiktligt valt den brännande Baldersfrågan till en exemplifikation af mytologisk metodologi och ser i dessa skarpsinniga och lärda forskares otvifvelaktiga misslyckande på denna punkt en varning för mytologen.

Till den gudagrupp, som M. kallar "Gegengötter" (se s. 332), för han framförallt Loke, en elddemon, som sedermera utvecklats till eldgud och såsom sådan än farlig än välgörande. Tydningen af Loke som 'afslutaren' (Mogk) passar ej tillsammans med hans hypostaser, framförallt inte med namnet *Lopt*, hvarförutom, såsom med allt fog framhålles, hela begreppet till och med för en yngre abstraktion är alldeles för konstladt. Den bland asarna försatta elddemonen erhåller sina individuella drag genom förbindelse med Thor. Ju starkare o r d n i n g e n framhålles som gudarnas verk, i desto afgjordare motsats kommer Loke till denna; och såsom fiende till den gudomliga ordningen ställes han efter hand i ett fast förhållande till undervärld och hälvete (ett förhållande, som sålunda ej vore primärt, såsom vissa förtäktare af Lokes chtoniska natur hålla före). Lokes skiftande natur skulle alltså enligt Meyer kunna förklaras som beroende på enhetlig och organisk utveckling och inte — hvad som annars låge närmare till hands — genom en sammansmältning af flera mytfigurer. Till s. 352 kan anmärkas, att "in aldna í Járnviđi" — "vielleicht . . uralte Gottheit des Sonnenuntergangs" — dock enligt Vǫl. bor i öster och inte i väster.

Af "Eddische Nebengötter" framträder särskildt den uteslutande norsk-isländske Heimdall, i sin utveckling närmast en himmelsgud och möjligen en emanation af Tyr, men snarare dock en yngre skapelse, representanten för den ljusa dagen, hvilken i denna egenskap får sig tilldelad rollen af gudarnas väktare. Denna funktion utvidgas till den af uppsyningsman öfver den mänskliga verk-

samheten och till ståndsdelningens upphofsman och beskyddare (jfr Vǫl. 1 [1])). Han är eller blir alltså en "kulturgud", som egentligen blott furstarna ägnade en esoterisk kult.

Den mångomskrifne Hönir håller M. (med Grimm och Müllenhoff) snarast för en vattengud, närmare bestämdt en representant för det underjordiska vattnet (jfr vissa af hans många binamn, t. ex. den snabbe asen, den fegaste, *aurkonungr* m. fl. och vidare hans förbindelse med Mimer). Mera osäker är M. i fråga om den lika gåtfulle Vidar, om hvilken med skäl kan sägas, att det är svårt för en forngermansk gud att inte bli hållen för Vidar; ett par gissningar se ss. 375—376.

En annan grupp benämnes "Nacheddische Gottheiten". Vi ha här bl. a. Hel, som M. i anslutning till den allmänna och säkerligen riktiga uppfattningen anser som en personifikation af det urgermanska själariket *hel*. Då Valhall, där vinddemonen Oden bor med dödsandarne, utvecklat sig till ett Odenstjänarnes paradis, sjönk *hel* efterhand i rangskalan; och ur denna motsats mellan *hel* och Valhall tycks gudinnan Hels förhållande till "motgudarne" ha uppstått: Lokes dotter o. s. v. Att hon ingen del tager i Ragnarök — blott "Hels folk" kämpar med — är ett bevis på, hur föga lefvande underjordens förkroppsligande stod för nordborna.

Kapitlet om kulten utmärker sig för sin klara och öfverskådliga framställning.

Af större intresse är emellertid det följande om världsåskådningen. Här träder Vǫluspá i förgrunden. Dikten är en enskild mans verk och får inte utan vidare tas i anspråk som ett nationellt vittnesbörd. För den allmänna uppfattningen existerade ingen förknippning af början och slut, utan blott hvart och ett för sig. Men i fråga om dessa båda hufvudmoment förhöll sig diktaren väsentligen receptiv. Utmålningen af världskampen torde i hufvudsak vara diktarens egen; men impulserna till denna djuptänkta komposition fick han från harmen och sorgen öfver vikingatidens moraliska förfall och den hos noblare själar växande sociala ansvarighetskänslan. Det främmande inflytandet anser M. vara hos Olrik betydligt öfverskattadt, men antager med honom kristen påverkan i fråga om Gimlé och den mäktiges ankomst.

Snorres fantastiska utmålning af världens skapelse gömmer åtskilliga element af otvifvelaktig äkthet, som M. s. 456 f. söker att utsöndra. Här föreligga tre parallellmyter, af hvilka den om Auđumla gör det primitivaste intrycket.

För kunskapen om nordbornas uppfattning af världens yttre indelning och ordning har Grímnismál föga värde. Af gudahemmen är blott ett annorstädes belagdt, nämligen Nóatún. (De tre namnen på *-hrimnir* tyckas inom parentes ursprungligen ha hört

[1]) Att här åberopa Hyndluljóđ 40 (43 Bugges uppl.) synes emellertid mindre lämpligt, då här möjligen Tor åsyftas; jfr senast Bugge Der Runenstein von Rök s. 122, 248.

hemma i en folkgåta af samma art som "en fågel Fjäderlös flög till ett träd Bladlös, då tog honom jungfru Handlös".)

Meyer framhåller i detta sammanhang den stora brist på lokalbeteckningar, som utmärker den germanska mytologien till skillnad från den grekiska — en brist, som enligt hans mening kraftigt talar emot att den äldre germanska mytologien blott skulle ha känt lokala kulter.

Myten om världsträdet betraktar han, åtminstone i dess utbildade form, som kronan på nordbornas försök att åskådliggöra världens inrättning. Dess ursprung bör sökas i de stora heliga träden, som funnos framför gudatemplen (och ej omvändt!). I ett sådant träd tänktes vindguden Oden bo, och därför kallas det *Yggdrasill* (Odens häst). Utmålningen af världsträdet med de många fabeldjuren tillskrifver M. fyndigt ikoniskt ursprung. Jaktbilder stå i majoriteten inom den äldsta figurala konsten, och man bör reducera dogmen om det religiösa ursprunget för all konst inom rimliga gränser.

Utvecklingen af de kosmiska ideerna till allt större systemtvång med noggranna beteckningar och bestämningar ger oss en vink om faran att alltför mycket bygga på den, som i detta hänseende sätter kronan på verket: Snorre. "Att kalla hans mytologiska romaner för "källor", är att bygga världshistoria på Gregor Samarows historiska romaner".

I kap. 7 lemnas en forngermansk religionshistoria (i inskränktare bemärkelse). Den största svårigheten blir här naturligtvis bristen på bestämd kronologi. Efter hand utveckla sig efter stamsplittringens äldsta skede tre religionskretsar: en framstegsvänlig-synkretistisk vid Rhen, en konservativ i öfriga Tyskland och en konservativ-synkretistisk i Norden. Hvad Meyer vid karakteristiken af den första, i anslutning till framställningen i hans annars i många afseenden så förtjänstfulla Altgerm. Poesie, har att meddela om runnamnens religiösa betydelse, gör på mig ett högst äfventyrligt intryck.

Thor och Tyr räknar han med skäl till de äldsta nordiska gudarna. Men han utesluter inte den möjligheten, som rec. för egen del är böjd att understryka (jfr Sv. sjönamn 2: 119), att Oden också kan föras dit, om också dennes starka uppsving bör återföras på främmande inflytelser.

Skandinaverna gjorde tidigt sin särart gällande. Men i kult och världsåskådning har man ingen anledning att förmoda större skillnader, blott en viss gradering från norsk kärfhet öfver dansk smidighet till svensk lefnadslust — "från Björnson öfver Ibsen till Bellman".

Kriget mellan asar och vaner — mellan Freys- och Odensdyrkare — sätter M. till omkring 600, och det slutar med en kompromiss, hvars resultat blef den nordiska religionen. [Uppgiften s. 501, att Thor i personnamn alltid uppträder som första

sammansättningsled är ej riktig; jfr t. ex. *Arndórr, Steindórr,* Noreen Aisl. Gr.[3] s. 154.]

Vikingatidens mytologi och diktning behärskas af de båda problemen: rättvisans och odödlighetens. Ur denna stämning uppväxa fyra mytkretsar, alla dock på gammal grundval, alla i en ny enhetlig anda: de nya myterna om Loke, om Oden, om Balder och om Ragnarök.

Hvarje teodicé behöfver en djäfvul. Vikingatiden hade lyckligtvis en användbar gestalt till hands, nämligen den gamle ofta högst skadlige elddemonen Loke. Det är kring honom, som nu en hel värld af "Gegengötter" kristalliserar sig: Midgårdsormen, Fenrisulfven, Hrym, Surt o. s. v. Denna nya dualism mellan goda och onda makter fick ett kraftigt stöd i nordbornas oerhördt starka trolldomstro.

Men med motståndaren växte också hans antipod, Oden, som nu långsamt eröfrar ledningen öfver gudavärlden. Och liksom hos Hellenerna Dionysos, blef nu Oden den gud, som ensam kunde skänka odödlighet. Men ett tecken måste finnas, att man tillhör honom: spjuttecknet. Så uppstår myten om einherjarna — hvilkas hela väsen var inriktadt på odödlighet och på kamp. Tron på en allmän fortvaro efter döden finns däremot ingenstädes betygad, lika litet som den på en allmän återfödelse.

Ur denna vikingatidens vaknande odödlighetsträngtan och i andra rummet längtan efter rättvisa och vedergällning är det nu, som den forngermanska myten om Balder får sin nya, specifikt nordiska gestalt — denne den ljusa dagsglansens gud, som redan från början varit bunden vid det periodiska återvändandet af lif och död. Och ställer man Balderssagan i detta religionshistoriska sammanhang, förlorar, säger M., försöket att helt enkelt härleda den ur kristendomen hvarje utsikt att lyckas. "Den som här antager lån från bok till bok eller t. o. m. från mun till mun, den förstår ej att från reminiscenser skilja ett lidelsefullt upprördt hjärtas slag, en i sitt innersta skakad tids stora längtan; den kan också med Jensen hålla Kristus och Paulus för diplomatiskt trogna afskrifter från babyloniskan".

De dikter, som förläna Eddans gudasånger sin egentliga prägel, äro också problemdikter — lika vidt skilda från Thrymskvidas berättarglädje som från Alvismals lärda torrhet. Och t. o. m. Vaf. och Vegt. utgå från gåtor, som de vilja lösa. "Bakom denna poesi ligger ett ansträngdt sökande, liksom bakom de nutida magernas problemdiktning: Ibsen, Björnson och Strindberg".

Från kapitlet om "fornnordisk teologi" vill rec. fästa uppmärksamheten vid afsnittet om namngifning. I den föreliggande formen är det endast ett löst och flyktigt utkast — här och där mycket flyktigt till och med, mot hvilket i detalj nog vore åtskilligt att anmärka [1]).

---

[1]) Så är t. ex. den lilla öfversikten af de grekiska gudanamnen, grundad på Preller-Roberts luftiga etymologier o. d., just ingen prydnad för boken.

Men i all sin knapphet och bristfällighet ger det en antydan om det värde en mera utförd och fackmässig, strängt systematisk undersökning af de mytologiska namnens genesis kunde få äfven för den rent mytologiska forskningen. I alla händelser skulle en sådan säkerligen mången gång skydda i lingvistiskt afseende mindre sakkunniga mytologer för allehanda dristiga funderingar och slutsatser på grundval af namnbildningar, som tillhöra helt unga och oursprungliga typer eller som tydligtvis ha sin rot i teologers och lärdas lefvande, men icke alltid visliga nit och intresse.

Bokens sista kapitel lemnar en öfversikt af den germanska mytologiens historia med intressanta karakteristiker af nyare mytologiska riktningar. Där finnas åtskilliga välbetänkta uttalanden. Meyer fruktar att den nutida mytologiska vetenskapen åter kommit att stå "im Zeichen der Übergescheitheit". Den behärskas ofta af samma "fruktan för det triviala", som ruinerade den romantiska uppfattningen. Liksom man en tid i hvarje kringla såg en solsymbol, och liksom man med hvarje kringla allegorice slukade månen, så står nu kulthandlingens spöke öfver allt förgånget lif. "Och om två örfila upp hvarandra, är det en symbolisk handling; och om två kyssas, utföra de en magisk ritus". Den "lägre mytologien" är föremål för en för öfrigt lätt förståelig öfverskattning — i all synnerhet magien. En konsekvens häraf är också, att man öfverallt vädrar chtoniska gudomligheter. Det är nu blott en tidsfråga, när också Helios blir en undervärldsgud — han far ju dagligen ditned! Såsom ett varnande exempel på denna moderna vurm erinrar förf. ånyo om Schonings — för öfrigt mycket spirituella — studie öfver det nordiska dödsriket.

R. Meyer bygger egentligen på af andra forskare, för den lägre mytologien särskildt på af E. H. Meyer insamladt material. Hans egna monografiska förarbeten i ämnet äro hufvudsakligen af principiell och metodologisk natur; och hans boks förtjänster ligga i första rummet på detta område samt i den stränghet, med hvilken han söker genomföra sina metodologiska kraf.

Men äfven då M. endast bearbetar förut tillgängligt stoff, präglas hans framställning af en sund kritiskt-eklektisk uppfattning, som aldrig slår öfver i steril hyperkritik. Och den vanligen annars så torra handboksstilen färgas af ett ungdomligt friskt och entusiastiskt personligt temperament, som dock aldrig ens vid de skarpaste omdömen nedlåter sig till elakhet eller hätskhet.

Förf. har den egenheten att gärna krydda sin framställning med anmärkningar, iakttagelser och jämförelser, hämtade ur en rik fond af erfarenhet och kunskaper från vidt skilda områden af mänskligt vetande (t. o. m. Svante Arrhenius och Georg Brandes förekomma bland de citerade auktorerna!). Rec. måste dock tillstå, att en hel mängd af dessa jämförelser från yngre tider på honom göra ett lindrigast sagdt främmande intryck, såsom — för att taga ett par exempel ur högen — Thor och Henrik Lejonet, Oden och

Barbarossa, Balder och Max Piccolomini, för att nu inte tala om Tyr, som ställes i samband med den gamla österrikiska krigsäran! Det är inte utan att dylikt är något litet till förfång för totalintrycket af en bok, hvilken man annars af flera skäl har anledning att mottaga med glädje och tacksamhet.

I fråga om de mytologiska namnens härledning nöjer sig M. med att utvälja ur det till hands liggande förrådet. Han förfar därvid stundom föga kritiskt, men står på detta område ganska mycket öfver sin ofta citerade namne. Hur M. kan anse *vǫlva* oförklaradt, förstår jag ej: det finns väl ej det minsta skäl för tvifvel på, att ordet bildats af *vǫlr* 'staf', stam *valu-* (alltså **u̯alu̯-ōn*); jfr för öfrigt t. ex. historien om Thorbjorg. Ej heller hvad det kan finnas för etymologiska grunder att ej jämföra *Odenn* och sskr. *Vâta*, s. 227. Eller hvad det vore för vinst, om man kunde förena namnet på *Lóđurr* ("Geist der Feuerwärme") med nht. *lodern*, då ju detta ord i alla händelser alls inte utgår från någon rot med betydelse af 'låga' eller 'flamma' l. dyl., s. 340. Att Brugmann skulle ha fört *guđ* tillsammans med *ϑεός* och *deus* är mig alldeles obekant; Lidéns härledning af ordet i Språkv. sällsk. i Ups. förh. 1891—94 s. 67 saknas. Tolkningen af *Mjǫlnir* som 'den glänsande' är ej Mogks utan Kocks (IF 10: 110, ej 29: 110!). Beträffande härledningen och betydelsen af namnet Balder stå yttranden å s. 197 och s. 313 i en viss motsägelse till hvarandra. Åtskilligt annat att förtiga.

Af anmärkningar beträffande korrekturet har förf. i viss mån brutit udden redan i förordet. Rec. bör dock ej alldeles förbigå, att tryckfelen äro ovanligt många, och att de främmande namnformerna ofta äro alldeles felaktiga eller besynnerligt normaliserade eller förtvifladt inkonsekvent stafvade — accenterna tyckas ha prickats dit rent af på måfå. Exempel: s. 59 Vyluspá, s. 120 altnord. *hüna*, kräftig?, s. 126 *dvergre* (för *dvergr*), s. 136 Fraser, s. 197 Lödur (för Lodur, *Lóđurr*), s. 224 Väla för Vata (ind. *Vâta*), s. 277 Söf (för Sjöfn, *Sjǫfn*), s. 214 *Gersinni* för *Gersimi*, s. 285 *Oekuthor*, s. 287 *Veór* för *Véorr*, s. 319 Balders Sohn Odin, s. 388 *Vánadís* (fastän härledt ur en stam *van*), s. 446 Deukalon, s. 463 *Gullinkambdi*, s. 488 *úr* för *úrr*, s. 490 aufleben, s. 543 Nominia, s. 544 Mardell, s. 545 Skoogul, s. 552 Bui (för Buri), s. 553 Bilskinir, s. 560 Schutz för Schuh o. s. v.

Göteborg Mars 1911.

Elof Hellquist.

Paul Verrier, Essai sur les principes de la métrique Anglaise. Paris. H. Welter. 1909. Tre delar.

Den bekante representanten för skandinaviska språk och litteraturer vid La Sorbonne visar sig i detta arbete som en grundlig kännare av bland annat engelsk och allmän metrik. Arbetet, som omfattar tre digra band, har intresse ingalunda uteslutande från anglistikens synpunkt; det behandlar ingående en mängd allmänna och principiella spörsmål, vilkas lösning har betydelse ej mindre för exempelvis svensk än för engelsk metrik.

Det är arbetets två första band, Métrique auditive och Théorie générale du rythme, som här skola i korthet behandlas. Tredje bandet, Notes de métrique expérimentale, har ej stått till anmälarens förfogande. Det vore fåfäng möda att försöka giva ett ens tillnärmelsevis fullständigt referat av arbetet. Endast en kort översikt över det väsentliga innehållet skall meddelas; dock skola ett par frågor, rörande vilka författarens framställning i särskilt hög grad bjuder nya synpunkter, något mer ingående diskuteras.

Métrique auditive innehåller utom en allmän inledning, där författaren riktar en sträng kritik mot den traditionella metriken, tre delar: Prosodie (sid. 5—136), Rythmique (s. 137—261) och Métrique (s. 263—342).

Prosodin giver en utförlig framställning av engelskans språkljud, stavelser, accenter o. s. v. Den bjuder många fina och intressanta iakttagelser, men kunde utan skada ha avsevärt trängts samman. Författarens behandling grundar sig till ganska stor del på kända fonetiska arbeten; särskilt ha de transkriberade texterna i Sweet's Primer och Elementarbuch flitigt excerperats och systematiserats. Sammanställningarna av materialet, exempelvis rörande betoning, äro för övrigt synnerligen värdefulla.

Av särskild betydelse för författarens system är kap. V (genom tryckfel IV) La durée des syllabes. Redan i prosa och dagligt tal visar engelskan en utpräglad rytmisk tendens, d. v. s. en tendens att indela språkmaterialet i segment (språktakter) av någorlunda lika längd. Denna rytmisering blir möjlig därigenom att stavelserna äro elastiska, kunna förlängas och förkortas. Stavelserna indelas i korta (t. ex. den första i *theatre, bitter*), positionslånga (t. ex. *bat, pence*) och natura långa (t. ex. *far, fate*). Alla stavelser, utom korta betonade, kunna förlängas.

Kvantiteten sammanhänger med språktaktens längd. Väljer man som norm kvantiteten i en tvåstavig takt, kan man säga, att i en enstavig takt sker förlängning, i en tre- eller flerstavig sker förkortning. Engelska *fast* är t. ex. längre än *fast*[*er*] och ännu längre än *fast*[*er and faster*]. Man kan åskådliggöra förhållandet

genom nottecken: *fast* ♩., *faster* ♩♪, *faster and* [*faster*] ♪.𝅘𝅥𝅯♪; eller *barren* ♪♩, men *barren af* [*fections*] ♪♪♪. Härmed sammanställes den bekanta vokalförkortningen i engelska ord som *holiday* : *holy*, vilken belyses med en rik materialsamling.

De åsikter, författaren här gör sig till tolk för, äro väl ej alldeles nya, men ha knappast förr utvecklats så utförligt och klart.

Andra boken behandlar rytmiken.

Författaren betonar starkt och upprepade gånger, att engelsk vers vilar på rytmen, d. v. s. ett återkommande av iktus efter bestämda, lika långa intervaller. Versfötterna äro alltså isochrona. Denna upptäckt är ej så ny, som förf. själv trodde, då han i ett föredrag först framlade sin åsikt. Han har sedermera funnit att många före honom kommit till denna uppfattning; den långa listan s. 144 på metrici (äldst John Mason 1749) som hyst den, vittnar därom. Men denna sanning är ingalunda ännu allmänt insedd. — Intressant och viktigt är i detta sammanhang påpekandet att engelska skalder som Tennyson och Swinburne vid föredrag av egna verk utomordentligt starkt framhävde rytmen.

Rytmen kan vara stigande eller fallande, och det är ofta svårt att avgöra vilketdera den är. I engelska är den vanligen fallande. Det är att märka, att rytmens karaktär ej beror på om den första stavelsen är obetonad eller ej. Verser som följande ha enligt Verrier stigande rytm:

Heart [1]) within and God o'erhead.
On the earth ye live again.
Strong with the strength of the race to command, to obey, to endure.

Däremot är den fallande i:

And scattered many a lusty splinter.
This pretty, puny, weakly, little one.

Därnäst behandlas versen, så t. ex. i kap. V versens början, i kap. VI dess slut, i kap. VII dess inre, i kap. VIII homofoni (alliteration, rim etc.). I kap. XI slutligen behandlas strofen.

Kap. V (versens början) har särskilt intresse. Versen kan börja med en betonad eller en obetonad stavelse. En obetonad stavelse i versens början är alltid upptakt. Den traditionella metriken opererar med både stigande och fallande fötter: jamber, anapäster, trokéer och daktyler. Men upptakten är icke av så grundläggande betydelse, att indelningen av fötterna bör byggas på den; den kan ju ofta saknas. Vidare gör stigande skansion ofta våld på språket. En fot t. ex. som *dip óf* i *e'en to* | *the last* | *dip of* | *the van*|*ishing sail* är onaturlig, emedan *of* tydligen har svagare tryck än *dip*. I en vers som *so these* | *were wed* | *and mer*|*rily rang* | *the bells* förstöres rytmen av en stigande skansion,

[1]) **Iktus utmärkes af förf. genom att trycka vokalen i iktus-stavelsen med fetstil.**

ty *mer* i *merrily* är kort och kan ej förlängas. Foten *and mer* blir kortare än de övriga. Foten *merrily* är däremot alldeles i sin ordning.

Det enda rationella är att alltid skandera fallande; låta den första betonade stavelsen börja den första foten och låta en eventuell föregående obetonad vara upptakt. Så har musiken länge förfarit.

Man kunde här vara frestad invända, att om stigande skansion gör våld på en vers med fallande rytm, så borde fallande skansion ha samma inverkan på en vers med stigande rytm. I t. ex. versen *I slip, I slide, I gloom, I glance* kommer ju med fallande skansion det till *slide* hörande *I* att föras till *slip* o. s. v. Denna invändning torde dock i praktiken ha föga att betyda, då engelskans rytm ju i allmänhet är fallande.

Tredje boken behandlar metriken i trängre mening, metra och variationer inom dem.

Det är här framför allt kap. III, Variations combinées, som tilldrager sig uppmärksamheten. Den omtvistade frågan om utbyte av s. k. stigande versfot mot en fallande (inversion, omställning) löses här på ett åtminstone för anmälaren förut obekant sätt. Problemet är enligt Verrier helt enkelt. Inversion består i bortfall av en upptakt och kompensation för densamma genom en extra obetonad stavelse i nästföljande fot. I en vers som:

Suddenly flash'd on her a wild desire

ha vi en trestavig första fot i stället för upptakt + tvåstavig första fot. Denna trestaviga fot är till sin längd lika med de andra (tvåstaviga) fötterna. Hela versen blir sålunda faktiskt kortare än de normala verserna med upptakt. Detta är överraskande. En kompensation äger i själva verket icke rum; dock kunde ju den extra stavelsen i första foten giva intryck av en sådan.

Förklaringen är enkel och sinnrik; en annan fråga är om den är riktig. I en vers som den anförda och många liknande, där den betonade stavelsen är kort och de obetonade lätt kunna förkortas, går det bra. Svårare blir det i andra fall, där den trestaviga foten fylles av långa och starkt bitoniga stavelser, som t. ex.:

Greefe fills the roome vp of my absent childe.

Här är det svårt att uttala de tre första stavelserna så kort, att den första foten får normallängd. Nu har Jespersen i Den psykologiske Grund till nogle metriske Fænomener (Oversigt over det Kgl. Danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger 1900; nr. 6) kommit till det resultatet, att vid s. k. skifte (inversion) andra stavelsen i regeln har stark biton, och att verser där detta ej är fallet, alltså just sådana som bäst skulle falla in under Verriers regel, äro sällsynta och göra ett matt, disharmoniskt intryck. Författaren har ej haft kännedom om Jespersens intressanta förklaring av problemet.

Om andra delen, Théorie générale du Rythme, som ingående behandlar rytmen från dess enklaste till dess högst utvecklade for-

mer, måste anmälaren nöja sig med några korta antydningar. De frågor, som här diskuteras, äro delvis av mycket speciell art, och höra till vetenskapsområden, som egentligen ligga långt på sidan om filologi i vanlig mening. Mycket av dessa utredningar, huru intressanta och väckande de än må vara, höra i själva verket ganska litet hemma i en specialbehandling av engelsk metrik.

Del II sönderfaller i tre böcker. Den första, Le Rythme (sidd. 3—17) giver en kort översikt av olika slag av rytm. Den andra La perception du rythme (sidd. 19—68) undersöker frågan om hur vi uppfatta rytmen. Den tredje, Esthétique du rythme (sidd. 69—218) är den längsta och väl den viktigaste. Här behandlas bl. a. frågan om förhållandet mellan arbetsrytm och artistisk rytm, och en kort översikt över versmåttens historia från äldsta tider till våra dagar meddelas. Behandlingen av den forngermanska allitterationsversens rytmik (s. 158—166) borde kunna påräkna särskild uppmärksamhet från nordiska filologers sida.

Verriers arbete vittnar om en sällspord beläsenhet inom en mängd skilda vetenskapsområden och förtrogenhet med deras metoder. Det innehåller också en rik fond av skarpsinniga och originella uppslag och kombinationer. Det är visserligen icke alltid så lätt att avgöra i vilken utsträckning hans åsikter och resultat äro fullt nya; i varje fall äro de i stort sett, som författaren mer än en gång själv framhäver, vunna på självständig väg eller kontrollerade genom egna undersökningar och iakttagelser. Formen är klar, elegant och spirituell. Om studiet av boken ändå ingalunda är ett lätt arbete, så beror detta till ej ringa del på den starka anhopningen av delvis ganska heterogena detaljer. Enligt anmälarens mening hade i själva verket en starkare koncentrering på de centrala problemen varit önsklig. Det är att befara, att arbetets omfång och anläggning kunna avskräcka mången från ett ingående studium av detsamma. Detta vore i hög grad att beklaga.

Lund.

Eilert Ekwall.

A concise dictionary of Old Icelandic by Geir T. Zoëga. Oxford At the Clarendon press 1910.

Den redan bl. a. genom en nyisländsk-engelsk ordbok fördelaktigt kände G. T. Zoëga, 'first master in the grammar school of Reykjavík', har härmed skänkt oss också en fornisländsk ordbok med engelsk översättning. I företalet anges klart och distinkt bokens syfte. Det är 'in the first place to assist in reading the Icelandic

sagas as the appear in the most accessible editions'. Det är den engelske studenten, som förf. främst vill gagna. Denne har hittills haft att hålla sig till Cleasby-Vigfussons välbekanta ordbok. Men för nybegynnare och dem som främst vinnlägga sig om den isländska prosan har denna varit för vidlyftig, anser författaren.

Så nära som med hans syfte varit förenligt ansluter sig Zoëga dock till Cleasby-Vigfusson. Särskilt med hänsyn till den åsyftade läsekretsen, som vant sig vid denna, är däremot intet att anmärka. I företalet framhållas uttryckligen några viktigare punkter, i vilka förf. dock vidtagit en avvikande anordning: så uppför han gen.-sammansättningar var och en på dess alfabetiska plats, ej under huvudordet, och han håller isär gammalt *ǽ* och gammalt *œ*, likaså *ǫ* (skrivet *ö*) och *ø*, utan att likväl i senare fallet skilja ut två fristående uppslagsserier.

Dessa avvikelser gälla blott anordningen. Vissa andra ha blivit en följd af det allmänna syftet och uppgiftens begränsning. Jag skall här något dröja vid de betydelsefullare, tagande dem en för en. Det är emellertid givet, att en ordbok, som utkommer 1910 med anspråk på att vara tillförlitlig, inte kan lämna obeaktade de andra lexika över samma språk som sett dagen senare än dess omedelbara förebild, om denna tillkommit för så länge sedan som här är fallet (1869—74). Därför skall jag också samtidigt något belysa den nya ordbokens ställning till dessa och huruvida den i det avseendet fyller berättigade krav.

Det är en 'concise dictionary'. Artiklarna ha måst bli mera koncentrerade, därför kortare. Man märker det särskilt vid de stora artiklarna. Urvalet måste alltid vara en vansklig sak. Men så vitt jag kunnat finna, har det verkställts med synnerligen god blick för vad som verkligen är viktigt, upplysande eller i behov av förklaring. För de olika betydelserna typiska uttryck äro medtagna i så riklig mängd, man kan begära. Några citatställen äro inte angivna; men det kan ingen här ha rätt att kräva. Uppgifter om bruklighet finnas åtminstone ibland (se t. ex. *dekreta*, *jöfurr*).

Det material hos förebilden, som inte har plats inom den ovan efter förordet angivna ramen, har fallit bort. Kvar står sagornas ordförråd — och den poetiska Eddans. Att det sista fått komma med, fastän eljes "the purely poetic vocabulary" har uteslutits, står bra tillsammans med karaktären av hjälpmedel för den som vill åt det verkligt betydelsefulla. Emellertid medger förf., att någon skarp gräns emot det ovidkommande inte dragits, och han säger sig (Förordet s. IV) i tvivelaktiga fall hällre ha tagit med än slutit ut. Därav väl en del af de små inkonsekvenser, som kunna påvisas. F. pl. *malir* är med, fastän blott anträffat i Skíðaríma, *dag-fasta* från laglitteraturen och Isl. Hom., *daga-kaup* från Grágás äro också med. Något hos Vigfusson upptaget ord som tvärtom mot förväntan saknas, har jag inte an-

tecknat. Men ur de andra ordböckerna hade förf. nog kunnat överta en del, vars saknad nu framstår som en liten oegentlighet. Särskilt synes han ha tagit väl liten notis om det nya materialet hos Hægstad och Torp (1906—1909; i vad mån denna ordbok överhuvud beaktats jfr nedan). *bamla*, v., och *gás-bjúgr*, båda ur Bósasaga, saknas t. ex. därför, likaså *get-fé* från Fornaldarsǫgur (visserligen har Fritzner i st. f. översättning blott ett frågetecken, och också H.-T. sätta ett sådant efter sitt tolkningsförslag), *gikkr* Ísl. Æf. (hos Cl.-Vigf. blott såsom nyisl.). Också borde väl, då *dekreta* f. och v. (Thomas saga) tagits med, även sådana andra romanskt-latinska lånord som *deponera(n)* (Thomas saga, Ísl. Æf.) fått vara med. — Att verbet *maka* saknas, måtte bero på ett förbiseende.

Annars är det visst påtagligt, att förf. begagnat andra källor än Oxfordordboken. Och i första hand har då naturligtvis Fritzner[2] anlitats. Åtskilliga ej hos Cl.-Vigf. förtecknade ord eller betydelser hos tidigare bekanta ord ha tagits härifrån. I andra fall spåras inflytande blott på översättningen, som då mer eller mindre avviker från Cl.-Vigf. Förordet uppger också, att i detta avseende ändringar vidtagits av förebildens ordalag 'wherever they seemed to be required'. Jag har inte funnit anledning till annat än en god tanke också här om förf:s urskillning och självständiga sakkunskap. Men de i ett eller annat fall väntade spåren även på denna punkt av påverkan från Hægstad-Torp ha knappast stått att upptäcka. Ett sådant är kanske dock översättningen av *abbast*. Men skulle t. ex. inga av de nya översättningar i nämnda ordbok, som jag omnämnt i Arkiv 25, 103, ha befunnits värda beaktande?

I en elementär handbok är utan tvivel försiktighet gent emot icke erkända nyheter en dygd. Det synes mig dock som om de senare årens också icke-lexikaliska litteratur bragt ett eller annat, som utan åsidosättande av nämnda krav kunnat upptas eller åtminstone beaktas. Dit räknar jag Kocks tolkning av Rígsþulas *breiddi faðm* i Ark. 24, 181 ff. och Finnur Jónssons översättning av Hávamáls *endrþaga* såsom 'tavshed imod (til gengæld, medens den anden taler)' i Ark. 23, 381.

Också böjningstabellerna från Cl.-Vigf. äro medtagna; dock inte för de starka verben; eftersom deras böjning utföres var på sin plats. I stället tillkommer efter Fritzner såsom ett nyttigt plus ett vida rikligare utsättande av substantivens flexion, i alla de fall där tvivel kan råda.

Helhetsintrycket är synnerligen gott, och den särskilt vid en ordbok viktiga korrekturläsningen har uppenbarligen varit mycket omsorgsfull. Såsom ett icke rättat tryckfel har jag dock antecknat *fyrirætlun* (för *-ætlan*) under dreif.

Det rent typografiska är, liksom utstyrseln av den lilla volymen överhuvud, lika tilltalande som man är van att finna hos engelska handböcker.

Att Zoëgas 'Dictionary of Old Icelandic' kommer att tacksamt välkomnas av Englands islandister, anser jag således säkert. Men också vi nordbor böra kunna ha användning för den. Dess blygsamma yttre proportioner förläna den prägeln av ett verkligt handlexikon, mer än åt månget verk som självt så betitlar sig. Priset — 10 sh. 6 d. bunden — synes mig visserligen inte så alldeles billigt.

Lund.

Hjalmar Lindroth.

Till frågan om uppkomsten av den s. k. tredje svaga konjugationen i svenskan.

Som bekant konjugerades i den äldre fornsvenskan verb, vilkas stam slutar på vokal: *flȳ(a)*, *bō(a)*, *trō(a)* osv. (i väsentlig överensstämmelse med övriga svaga verb): pret. *flȳþe*, *bōþe*, *trōþe* etc., perf. part. *flȳþer*, *trōþer* etc. I nysv. uppträda dessa verb däremot regelbundet med förlängd dental i pret. och perf. part.: *flydde*, *flydd*, *bodde*, *trodde*, *trodd* osv. (Det samma gäller perf. part. av det i pret. starkt böjda verbet "se": fsv. *sēdher* (Noreen Altschw. gram. § 538. 3), nysv. *sedd*).

Enligt Rydqvist Sv. språk. lagar 1: 139 är denna förändrade böjning utmärkande först för nysvenskan, och Rydqvist är benägen att som felskrivning eller tryckfel uppfatta det enda av honom på anförda ställe observerade exempel ur den fornsv. litteraturen (ett *strödde* hos Bonaventura). I Arkiv för nord. fil. 3: 330 ff. gör emellertid Schagerström uppmärksam på, att Rydqvist på andra ställen i sitt citerade arbete har ytterligare några exempel ur fornsv. skrifter på förlängning av konsonanten i pret. och perf. part., och själv tillägger Schagerström ur den svenska medeltidslitteraturen en hel mängd böjningsformer, som visa den ifrågavarande förändringens inträde. Ur Söderwalls Ordbok har jag hämtat ytterligare icke få.

Det torde vara lämpligt att till en början anföra de sålunda samlade exemplen, med källorna ordnade väsentligen gruppvis efter ungefärlig stilistisk samhörighet, och med såvitt möjligt kronologisk ordning inom de olika grupperna [1]).

[1]) Källorna anföras här av lätt insedda skäl efter handskrifternas ålder, icke efter avfattningstiden.

Från 1300-talet förskriva sig endast få exempel: perf. part. *wndan flydde* Magnus Erikssons stadslag BB 22: 1 (hskr. från senare hälften av 1300-t.); pret. *flydde* Klosterläsning s. 220, 252, *flydde vndan* ib. s. 293, *forsmadde* ib. 277 (alla ställena ur hskr. från c. 1385).

Desto talrikare äro dubbelskrivningarna från c. 1400 och senare:

Klosterläsning (hskr. från c. 1400): pret. *strödde* s. 340, perf. part. *ströddir* s. 342;

Svenska medeltidspostillor I (c. 1400): pret. *sadde* s. 73, 74, *saaddhe* s. 73, *forsmadde* s. 188, *spadde* s. 169, *ströddo* s. 3, *teddhe* s. 51, *trodde* s. 8;

Birgittas uppenbarelser II (hskr. från början av 1400-t.): pret. *flydde* s. 302, perf. part. *ströдda* s. 245;

Bonaventuras betraktelser (hskr. från c. 1420): pret. *flydde* s. 90, *flyddo* s. 120, *flyddo bort* s. 155, *flydde vndan* s. 90, *göddo* s. 154, *strödde* s. 145, *ströddo* s. 165, *thwadde* s. 213;

Ett fornsvenskt legendarium I—II (cod. Bildsten. c. 1435): pret. *flydde* s. 591, *flyddu* s. 403, *flyddho* s. 909, *strøddos* s. 880;

Sankt Patrikssagan (samma hskr. som föregående) s. 7: pret. *skedde*;

Medeltidens Bibelarbeten II (ur hskr. före 1450): pret. *flyddo* s. 377; perf. part. *sedde* s. 409, *seedde* s. 397, *sidder* s. 397;

Vadstena klosterregler (1451) s. 4: perf. part. *forsmaaddom*;

Sankt Patrikssagan s. 27 (ur cod. Verel. 1457): pret. *forsmadde*;

Susos gudeliga snilles väckare (hskr. från slutet av 1400-t.): pret. *göddo* s. 163, *saman snodde* s. 240; perf. part. *sedde* s. 245, *oforsedda* s. 253, *oforseddan* s. 244;

Ett fornsv. legendarium III, s. 213 (ur hskr. från slutet av 1400-t.): pret. *flyddo*;

Den helige Bernhards skrifter (hskr:er från slutet av 1400-t.): pret. *flydde* s. 58, 230; perf. part. *oforesedder* s. 154;

Birgittas uppenbarelser IV, s. 117 (ur hskr. från 1487—96): perf. part. *tedda*;

Läsning för klosterfolk (ur hskr. "Jöns Buddes bok" 1487—91): pret. *boodde* s. 229, *dödde* s. 256;

Ett fornsv. legendarium III, s. 371 (hskr. från 1400-t.?): pret. *flydde*;

Läsning f. klosterfolk (ur hskr. Linc. 39, början av 1500-t.): perf. part. *fladde* s. 54, *owerseddom* s. 114;

Ett fornsv. legendarium I, s. 294 (ur samma hskr. som föreg.): pret. *førsmadde*;

Medeltidens Bibelarbeten II (ur hskr. från 1526): pret. *boddo* s. 63, 139, *boddho* s. 353, *aff ffladdhen* s. 299, *flyddo* s. 22, 102, 136, *flyddho* s. 79, *vndhan flydde* s. 28, *skedde* s. 174, 269, 320, *skodde* s. 162, *spaadde* s. 153; perf. part. *forsmadder* s. 282, 300; —

Flores ok Blanzeflor (hskr. från början av 1400-t.): pret. *skedde* v. 1824; Ivan Lejonriddaren (samma hskr.): pret. *flyddo* v. 735, *flydde* v. 749; Konung Alexander (samma hskr.): pret. *skedde* v. 10035;

Namnlös ok Valentin (ur cod. Verel. 1457): pret. *skedde* s. 33, 51;

Gamla rimkrönikan (hskr. från 1470—80): pret. *flyddo* v. 3160, *skedde* v. 4151, *trodde* v. 98;

Gamla krönikans forts. (hskr. från 1480-t.): pret. *försmadde* (rim: *radde*) v. 161, *skedde* v. 301;

Nya rimkrönikan (hskr. från c. 1452): pret. *dödde* v. 5652, 8487 (senare stället rim: *ödhe* adj.), *flidde* "flydde" v. 9274, *flydde* "tillställde", "lagade" v. 8317, *grydde* v. 9399, *spadde* v. 8485, *trodde* v. 4163, 9042;

Nya krönikans tre första forts. (hskr. från början av

1500-t.): pret. *bodde* (rim: *tordhe*) v. 903, *flydde* "flydde" v. 2354, *skedde* v. 149, *skeedde* v. 3278;

Scriptores rer. svecic. medii ævi ed. Fant I. 2: 47 (samma hskr. som föregående): pret. *bodde*, *skodde* (rimmande med varandra);

Yngre red. av lilla rimkrönikan (hskr. från 1520-t.): pret. *försmådde* (rim: *rådde*) v. 693;

Nya rimkrönikans sista forts. (samma hskr. som föregående) pret. *betedde* (rim: *ledde*) v. 5170, *flydde* "lämnade" v. 5807, *kridde* v. 5088, *skedde* (rim: *betedhe*) v. 3633, *skedde* v. 5652;

Sagan om Didrik af Bern (hskr. c. 1500): pret. *flydde* "flydde" s. 39, 40, 106, 110, 139, 185, 203, 216 m. fl., *flyddhe* s. 216, 219, *flyddo* s. 168, 284, *flydde* "ställde till" s. 229, *forsmadde* s. 97, 112, *skedde* s. 186, 287, *trodde* s. 39, 282; perf. part. *forsmadder* s. 96; —

Skråordningar s. 3 (hskr. från något före 1437): pret. *forsmadde*;

Bidrag till Skandinaviens hist. utg. av Styffe: pret. *skedde* 3: 8 (1449), 4: 9 (1471); perf. part. *betrodde* 4: 14 (1471);

Handlingar till upplysning af Finl. häfder utg. av Arwidsson: pret. *skedde* 3: 92 (1446), pret. *bodde* 4: 29 (1453), pret. *skeddhe* 5: 81 (1481);

Peder Månssons Stridskonst och Stridslag s. XIII (hskr. från början av 1500-t.): perf. part. *betroddher*.

Det kan beträffande ovan anförda skrifter icke, åtminstone icke för närvarande, med bestämdhet sägas, vilken svensk dialekt eller vilka svenska dialekter de (huvudsakligen) representera. Dock må i detta avseende följande anmärkas. Hesselman har i sin bok De korta vokalerna *i* och *y* i svenskan s. 232 ff., på grundvalen av fördelningen *i* : *e* och *y* : *ö* i ord med ursprungligt kort *i*, resp. *y*, försökt en dialektgeografisk bestämning av en del fornsv. skrifter, bland

dem några av de här ovan uppräknade. Enligt Hesselman tillhör sålunda åtminstone med säkerhet "Jöns Buddes bok" (varur det ovan s. 217 först omtalade stycket ur Läsn. f. klosterfolk är hämtat) det dialektområde, som H. kallar det "uppsvenska", d. v. s. Uppland, Gästrikland, s.-ö. Dalarna, ö. Västmanland, n. och ö. Södermanland. Till det "medelsvenska" området, d. v. s. det återstående Svealand, delvis Östergötland och norra Västergötland, höra Magnus Erikssons Stadslag, cod. Oxenstiern. (varur de s. 216 omtalade styckena ur Klosterläsning stamma), Didriks saga stil 2 (s. 203—305), Peder Månsson och troligen Suso. "Svenska" utan närmare bestämning äro de delar av Medeltidens Bibelarb. II, som härröra från Nic. Ragvaldi (citerade ovan s. 217), och Linc. 39 (varur de ovan s. 217 sist anförda ställena ur Läsn. f. klosterfolk och det ur Ett fornsv. legend. I hämtats). Bonaventuras betraktelser, Birgittas uppenbarelser II och cod. Bildsten. (varur de ovan s. 216 anförda ex. från Ett fornsv. legend. I—II samt Patrikssagan) visa inflytande från mera periferiska dialekter, och detsamma är kanske i ännu högre grad fallet med Nya rimkrönikan och cod. Holm. D 4 (varur de ovan citerade Flores, Ivan och Alexander). Även om Hesselman icke i detalj har rätt i sin framställning, så torde det dock stå fast, att de nämnda skrifterna säkerligen representera åtskilliga olika dialekter av mellan-Sveriges språkområde. Lägges härtill, att bland de av Hesselman icke omtalade, här ovan anförda skrifterna ett par, Vadstena klosterregler och Birgittas uppenb. IV (skriven av Vadstenanunnan Christina Hansdotter Brask), med stor sannolikhet kunna anses företräda östgötskt språkbruk, exemplen ur Handl. till upplysn. af Finl. häfder säkerligen östsvenskt (finländskt), under det att de ur Bidrag t. Skand. hist. hämtade snarast torde kunna betraktas som mera centralt svenska, så framgår, att den ifrågavarande förlängningen av tempusmärket i typen *bodhe*, *flydhe* o. s. v. till *bodde*, *flydde*

etc. redan mot slutet av medeltiden gripit vida omkring sig i de mellansvenska landskapens språk.

Till innehåll och stil företräda de anförda texterna flera olika skriftslag: religiös stil, lag- och kanslispråk, historisk prosa, poesi. Även från denna synpunkt sett torde förändringen i de ifrågavarande verbens böjning kunna betecknas som ganska utbredd.

I själva verket torde övergången från typen *flydhe*, *flydher* till *flydde*, *flydder* ha varit så gott som fullständigt genomförd i det levande språkbruket redan vid medeltidens slut. Härom vittnar framför allt den omständigheten, att allt ifrån reformationstiden beteckningen med lång konsonant är så gott som enarådande i det svenska skriftspråket. Vendell anför i sin skrift Språket i Peder Swarts krönika s. 98 från 1500-talet endast ett par enstaka exempel på enkel konsonant: *bode* hos P. Swart, *döde* hos Per Brahe.

Då trots detta även under medeltidens senare tid exemplen på fördubblingen i de flesta skrifter synas vara relativt sällsynta gentemot enkelskrivningarna [1]), så beror detta utan tvivel på en fast skrifttradition, skapad under den tid, då uttalet med kort konsonant ännu var det enarådande eller vanliga, och sedan i allmänhet fasthållen trots uttalets förändring. Mot den medeltida skrifttraditionen bröto då skaparna av det nysvenska skriftspråket i detta fall som i flera andra.

Vid förklaringen av utbytet av *dh* mot *dd* i *bodhe* > *bodde*, *flydhe* > *flydde*, *flydher* > *flydder* osv. kunde till en

[1]) Enligt en statistik, som fil. mag. E. Olavi på min önskan gjort, förekommer i Medeltid. Bibelarb. II, s. 1—141 (hskr. från 1526) följande ex. på dubbel kons.: *boddho* 2 ggr, *boddo* 2 ggr, *flyddo* 8 ggr, *flyddho* 2 ggr, s:a 14 fall. Däremot: *bodho* 55 ggr, *bodo* 5 ggr, *flydhe* 1 gg, *undflydho* 1 gg, *førsmade* 2 ggr, *førsmadhe* 1 gg, s:a 65 fall. — I Didriks saga (hskr. c. 1500) möta dock ett betydligt större antal ex. på *dd*: *flydde* 28 ggr, *bodde* 3 ggr, *forsmadde* 2 ggr, *skedde* 3 ggr, *trodde* 1 gg, s:a 37 fall, gentemot *døde* 7 ggr, *rodhe* 3 ggr, s:a 10 fall.

början den möjligheten synas erbjuda sig, att det kunde föreligga en ljudlagsenlig övergång *d(h)* > *dd*. Såväl preteritum som perf. particip av de ifrågavarande verben hade ursprungligen ljudlagsenligt akcent 1 (Kock Svensk akcent 2: 449, Arkiv 7: 361 ff., Alt.- u. neuschw. Accentuierung s. 50 ff.). I ord med dylik akcentuering förlänges enligt Kock Arkiv 7: 350 ff., Noreen Altschw. gram. § 297, en mellan lång fortisbetonad och levissimusbetonad vokal stående enkel konsonant.

Emellertid är det [1]) föga troligt, att de ifrågavarande preteriti- och perf.-part.-formerna ännu vid den tid, då utbytet av *dh* mot *dd* ägde rum, hade kvar sin ljudlagsenliga akcentuering med akcent 1, om man undantager de enstaviga formerna av perf. part. (nom. sg. fem., nom.-ack. pl. neutr.) samt nom. sg. m., vars ändelse *-er* alltfort hade levissimus. Preteritum och de två-staviga formerna av perf. part. akcentueras i nysv. med akcent 2, och det är (jfr nedan s. 228 not 1) troligt, att denna förskjutning i akcenten i fornsv. inträtt tidigare än förändringen *flydhe* > *flydde* etc. Men de få enstaviga formerna i perf. part. + nom. sg. m. kunna omöjligen tänkas ha omgestaltat böjningen av hela perf. part. och av preteritum. (Man skulle dessutom i så fall ha väntat att finna fördubblingen tidigare och allmännare i perf. part. än i pret., men detta är icke fallet, om man bortser från att verkligen det allra äldsta, enstaka ex. från 1300-talets senare hälft är ett perf. part.: *wndan flydde*. På detta enda ex. kan naturligtvis intet byggas).

Härtill kommer, att den ifrågavarande ljudlagen i fornsvenskan av allt att döma haft en mera begränsad verkan än Kock och Noreen antaga, åtminstone för den tid, varom här är fråga [2]). Frånsett komp. *færre*, *hærre*, *smærre*,

---

[1]) Jfr delvis redan Noreen Arkiv 6: 327.

[2]) Ett alldeles särskilt fall är den betydligt yngre förlängningen framför levissimusbetonat *er* (plur. *fötter*, *böcker* o. d.), vartill jag hoppas få återkomma.

miørre samt *þerra*, *þerre*, synas de någorlunda säkra ex. på förlängningen utgöras uteslutande av sammansättningar. Beträffande *þerra*, *þerre* har jag redan Östgötal. 1300-talsfragm. s. XCVI uttalat en annan mening om uppkomsten av den långa konsonanten. Jag tror nu, att även komp. *færre* etc. böra förklaras på annat sätt, troligen genom analogisk anslutning till *større*, *dyrre* etc. med ett *r* hörande till stammen [1]). Men i sådan händelse har möjligen förlängningen rent av varit inskränkt till sammansättningarna, d. v. s. till ställning mellan fortis och svag semifortis [2]).

Då, såvitt jag kan se, någon annan acceptabel väg än den nu diskuterade icke kan tänkas för en ljudlagsenlig utveckling av lång konsonant i *bodde*, *flydde* etc., så måste utbytet av kort konsonant mot lång på ett eller annat sätt bero på analogi-bildning. Redan Schagerström har i den ovan citerade uppsatsen i Arkiv 3: 330 ff. antagit, att *dd* i *bodde*, *flydde* osv. för sin uppkomst har att tacka anslutning till preterita och perf. participia av typen *fødde*, *fødder*, *ledde*, *ledder* etc.; härtill sluter sig Kock i Arkiv 7: 345 och även, åtminstone alternativt, Noreen Arkiv 6: 327 och

---

1) En associationspunkt har här varit den gemensamma akc. 1. Härav förklaras det (lika väl som enligt förlängningsantagandet), att de med akc. 2 akcentuerade fornsv. *flere* och *mere* i allmänhet icke fått förlängning.

2) Ännu ett skäl mot antagandet av ljudlagsenlig förlängning vid akcent 1 torde kunna anföras. En sådan förlängning borde otvivelaktigt ha stått i samband med en samtidig förkortning av vokalen. Men den i nysv. rådande förkortningen av vokalen har icke inträtt samtidigt med konsonantförlängningen. Från fornsv. föreligga åtskilliga exempel på bibehållen vokallängd: pret. *saaddhe* Medeltidspost. I: 73 (c. 1400), perf. part. *seedde* Medelt. Bibelarb. II: 397 (före 1450), perf. part. *forsmaaddom* Vadst. klosterregl. 4 (1451), pret. *boodde* Läsning f. klosterfolk 229 (hskr. 1487—91), *spaadde* Medelt. Bibelarb. II: 153 (hskr. 1526), *skeedde* Nya rimkrön. tre första forts. v. 3278 (hskr. från början av 1500-t.). Ännu Bib. 1541 har ett stort antal liknande skrivningar: *skeedde*, *dijdde*, *boodde*, *skoodde*, *troodde*, *troodd*, *skyydde* osv. (endast *å* och *ö* synas icke dubbelskrivas: *sådd*, *förbrådde*, *försmådd*, *twådde*, *strödde*); jfr Rydqvist Sv. språk. lag. 1: 118 ff. Jfr även Kock i Skandinavisches Archiv 1: 55 f.

Altschw. gram. § 297, anm. 3. Även jag tror, att detta är riktigt.

Analogipåverkan mellan två åtminstone till synes så skilda böjningstyper som *fødha*, *fødde*, *fødder* å ena sidan, *fly*(*a*), *flydhe*, *flydher* å den andra är emellertid icke trolig utan några speciella likhetspunkter, som förmedla associationen. En sådan har Noreen redan hos Schagerström a. st. och sedan i Altschw. gram. § 297 anm. 3 påpekat, nämligen den likalydande formen av perf. part. neutr. i dessa båda typer, *føtt* (skrivet *føt*) < *fødha* : *flytt* (skrivet *flyt*) < *fly*(*a*). Även om denna faktor säkert icke varit utan sin stora betydelse för omgestaltningen av böjningen av de på vokal slutande verben, synes den mig dock ej ensam ha kunnat vara tillräcklig för att bringa till stånd en så genomgripande och bestående förändring [1]).

Även andra faktorer torde därför ha medverkat till uppkomsten av det nya böjningssättet. Att peka på dessa är det egentliga syftet med denna uppsats.

1) Jämte de normala formerna i pret. och perf. part. av verb, vilkas stam slutar på *þ* (*dh*): *ledde*, *ledder*, *fødde*, *fødder*, *lydde*, *lydder*, *klædde*, *klædder* etc., finner man i fornsv. skrifter även former med enkel konsonant: *led*(*h*)*e*, *led*(*h*)*er*, *fød*(*h*)*e*, *fød*(*h*)*er*, *klæd*(*h*)*e*, *klæd*(*h*)*er* etc. [2])

[1]) Perf. part. neutr. *flӯtt*, *bōtt*, *nātt* etc. (i fsv. skrivna *flyt*, *bot*, *na* etc.) äro, såsom prof. Kock gör mig uppmärksam på, själva utan tvivel analogibildningar efter *lett*, *føtt* osv. (av verb, vilkas stam slutar på *đ*) eller *bøtt*, *gætt*, *hitt* osv. (av verb, vilkas stam slutar på *t* eller *tt*). Ljudlagsenlig utveckling vore nämligen exempelvis av (det ursprungl. starka) **bōint*: **bōitt* > **bōit* > *bōt*, av **nāiđt*: **nāitt* > *nāit* > *nāt* etc. Emellertid är det ju dock möjligt, att denna analogibildning är äldre än anslutningen av pret. *flydhe* etc. till *ledde* etc., perf. part. *flydher* etc. till *ledder* etc. och oberoende av denna senare. Jfr delvis den säkerligen mycket gamla analogibildningen i neutr. sing. av adjektiv på vokal: *frīt* > *frītt*, *nӯt* > *nӯtt* osv. efter mönstret av *frītt* (till *frīdr*), *gott* (till *gōđr*), *sātt* (till *sātr*) etc., Kock Arkiv 7: 345 f.

[2]) Vittnesgilla äro naturligtvis icke här former, där enkelt *d* står i slutljud: perf. part. fem. sg. och neutr. pl. osv. *led*, *lyd*, *reed* etc. För sä-

Särskilt vanliga äro dylika former i Codex Bureanus (c. 1350): pret. *bede*, *bedes*, *bedos*, *bide*, *bido*, *bløde*, *føde*, *fødes*, *upfødes*, *klæde*, *afklæde*, *lede*, *ledes*, *ledo*, *ledos*, *lyde*, *møde*, *mødes*, *mødos*, *nøde*, *quide*, *rede*, *rædes*, *rædos*, *stride*, *vm stride*, *vredes*, *vredos*, *øde*, *ødes*, perf. part. *føde*, *vpføder*, *vpfødan*, *vpføda*, *klæda*, *afclædan*, *ledan*, *møþar*, *til rede*, *smidan*, adj. *ræde*; flera av dessa former åtskilliga gånger (se Ottelin Studier öfv. cod. Bur. 1: 129 ff.).

Men även i andra fornsv. skrifter förekomma dylika enkelskrivningar sporadiskt ända ned till medeltidens slut.

I Östgötalagens ljudlära s. 145 har jag från Östgötalagens huvudkodex antecknat pret. *ætlede*, i Östgötalagens 1300-talsfragm. s. LXXVI från hskr. C pret. *bedes*, perf. part. *ætleder*, ib. CXI från Medeltidspostillor I pret. *framledo*, från Medeltidens Bibelarb. II pret. *bestride*, *lydhe*, *stridhe*.

Från Söderwalls Ordbok har jag hämtat ytterligare exempel ur följande skrifter (ordnade på samma sätt som ovan):

Birgittas uppenb. IV: 183 (autent.; 1360?): perf. part. *infødar*;

Klosterläsning (hskr. från c. 1400) s. 328: pret. *wt spredis*;

Svenska medeltidspostillor I (c. 1400): pret. *bort ledhis* s. 272, *stridho* s. 71;

Bonaventuras betraktelser (cod. A, hskr. c. 1420): pret. *reedhe* s. 70, 98;

Legenden om Gregorius af Armenien s. 266 (samma hskr. som föregående): pret. *leedo*;

Birgittas uppenbarelser III, s. 97 (hskr. från förra hälften af 1400-t.): pret. pl. *vedom*;

---

kerhets skull utelämnas emellertid här även dylika former med slutljudande *dh*: *rädh* Brigittas uppenb. 1: 25, *wtledh* Ett fornsv. leg. I: 218, *spredh* Alexander v. 7578, *oredh* Nya rimkrön. sista forts. v. 4683, *redh* Didriks saga s. 221, *onödh* Bidr. t. Skand. hist. utg. av Styffe IV: 325 (1502), *berodh* Handl. t. upplysn. af Finl. häfder utg. av Arwidsson I: 203 (1506) osv., då dylika skrivningar måhända icke äro absolut otvetydiga.

Siälinna Tröst (hskr. c. 1430): pret. *rædis* s. 507; perf. part. *göda* s. 421, *kläde* s. 423;

Ett fornsv. legendarium I och II (ur cod. Bildsten. c. 1435): perf. part. *kläder* s. 112, *klädher* s. 428, *möder* s. 709, *mödher* s. 786;

Birgittas uppenb. I (hskr. c. 1450): pret. *atirledhe* s. 8, *bort ledhe* s. 357, *lydhe* s. 244, *mödhe* s. 32, *redhe* s. 219, *rädhis* s. 25, 27, 368, *vt spredhe* s. 392, *vt vidho* s. 175, *vtuidho* s. 370, *vtuide* s. 392;

Legenden om Gregorius af Armenien (cod. D, från slutet av 1400-t.) s. 379: pret. *lädo* (av *ledha*);

Birgittas uppenb. IV (hskr. från 1487—96): pret. *strido* s. 137, perf. part. *beradho* s. 64;

Ett fornsv. legend. III s. 346 (hskr. från 1400-t.?): pret. *striidhe*;

Läsning för klosterfolk s. 153 (ur cod. Linc. 39, början av 1500-t.) perf. part. *beradhom* (2 ggr);

Ett fornsv. legend. III (samma hskr. som föregående): pret. *födhe* s. 629, 672, 677, *beradho* s. 669, *wt widhes* s. 265; perf. part. *födher* s. 702;

Bonaventuras betraktelser (cod. B, från 1502) s. 347: perf. part. *födhir*;

Medeltidens Bibelarbeten II (hskr. från 1526): pret. *bestride* s. 27, *nidhertrodis* s. 302;

Ett fornsv. legend. III, s. 103 (hskr. från 1530—40): *redher* "rädd"; —

Hertig Fredrik (hskr. från början av 1400-t.): pret. *spredhe* v. 95 (rim: pret. *tedhe*), perf. part. *gødhe* v. 57, *mødhe* v. 58; Ivan Lejonriddaren (samma hskr.): pret. *trädho* v. 4949; Konung Alexander (samma hskr.): perf. part. *spredha* v. 6830 (rim: *redha* inf.);

Ivan Lejonriddaren (cod. D, c. 1450; norvagiserande): perf. part. *löder* v. 218;

Medeltidsordspråk utg. av Kock och Petersens 1: 121

(hskr från förra hälften av 1400-t.): perf. part. *hædhir* (rim: *klæddir*);

Nya rimkrönikan (hskr. från c. 1452): pret. *beradhe* v. 79 (rim: *onadhe* subst.), *formode* v. 3166, *ludhe* v. 1159, 5542, *redhe* v. 186, *reedhe* v. 420;

Schacktafvels lek (hskr. från 1476): pret. *bedhis* v. 562, *radho* v. 572, *rado* v. 2178, *rede* v. 1588, *rädis* v. 562;

Sagan om Didrik af Bern (hskr. c. 1500): pret. *trädhe* s. 72, 176; —

Svenskt diplomatarium 1: 47 (1401): perf. part. *beradho*;

Stockholms stads jordebok utg. av Hildebrand s. 299 (1462): perf. part. *fødhæ*, *ofødhæ*;

Bidrag till Skandinaviens hist. utg. av Styffe 4: 321 (1502): pret. *tredhe*;

Peder Månssons Stridskonst och Stridslag s. LX (hskr. från början av 1500-t.): perf. part. *infødher*.

Beträffande dessa skrivningar med enkel konsonant i st. f. väntad dubbel bör för vårt syfte här först anmärkas, att de utan tvivel verkligen representera ett uttal med kort konsonantljud.

Detta framgår för det första därav, att, om cod. Bureanus undantages, i det vida största antalet fall den enkla konsonanten tecknas med *dh*, ej med *d*. Denna beteckning innebär nämligen utan tvivel uttal med spirantiskt konsonantljud, uppkommet genom ljudsubstitution, emedan språket eljest saknade exempel på kort *d* i inljud mellan vokaler, och förutsätter således ovillkorligen kort *d* i uttalet. Denna slutsats blir så mycket säkrare, som just den äldsta källan, cod. Bureanus, så gott som alltid har stavningen *d*, under det att detta senare blir sällsynt: utan tvivel har man nämligen rätt att tolka detta så, att vid förkortningen explosivan (*d*) till en början kunde bibehållas och först senare allt allmännare utbyttes mot spiranten (*dh*).

Vidare vittnar härom en sådan omvänd skrivning som

pres. konj. *wt uidde* Birgittas uppenb. IV: 99, då användningen av *dd* i detta fall endast kan bero därpå, att det av skrivaren med enkel konsonant uttalade preteritum av honom själv och andra vanligen stavades med *dd*.

En bekräftelse på uttalet med kort konsonant finner man slutligen sannolikt också i rimmen *spredhe* : *tedhe* Hertig Fredrik v. 95—96 [1]) och *beradhe* : *onadhe* Nya rimkrön. v. 79—80, då åtminstone i Hertig Fredrik i inljud mellan vokaler ingen annan lång konsonant rimmar med kort än *rr* med *r* [2]).

Det är mycket möjligt, att området för det ifrågavarande uttalet med enkel konsonant i pret. *fødhe*, *ledhe* osv., perf. part. *fødher*, *ledher* osv., icke till alla delar täcker det, som enligt vad ovan framställts, utmärkes av en småningom alltmera genomförd förlängning av konsonanten i typen *bodhe* > *bodde*, *flydhe* > *flydde* osv. Men att detta uttal dock i stort sett tillhört samma trakter som den nämnda förlängningen, framgår dels därav, att man även här finner skrifter, som med sannolikhet kunna föras till rätt skilda trakter av mellan-Sverige (till Östergötland troligen Birgittas uppenb. I och III, Svenskt diplomatarium 1: 47; till det "medelsvenska" området enligt Hesselman Siälinna Tröst; till Stockholm Stockholms stads jordebok; till Nådendal i Finland den hskr., varur det ovan s. 225 ur Gregorius anförda stället är hämtat), dels och framför allt därav, att det delvis är samma skrifter och samma skrivare, som ha båda de ifrågavarande företeelserna. Det sistnämnda är fallet med Klosterläsning, Svenska Medeltidspostillor I, Bonaventuras

[1]) Ett ursprungligt rim **spredde* : **tedde* är här osannolikt, då den senare typen eljest icke är uppvisad före 1350, under det Fredrik säkert är äldre till sin avfattning. — Däremot är rimmet *gødhe* : *mødhe* v. 57—58 osäkert, då det ursprungligen kan ha lytt **gødde* : **mødde*.

[2]) T. ex. *æræ* (subst.) : *færræ* (komp.) v. 35—6, *herra* : *æra* (subst.) v. 39—40, *herra* : *kæra* v. 193—4 osv. — Endast skenbar är kvantitetsskillnaden i *vætta* : *sæta* v. 901—2, *atte* : *iate* v. 901—2, då alla dessa ord på den ifrågavarande tiden kunnat uttalas såväl med långt som med kort *t*-ljud.

betraktelser (hskr. A), cod. Bildsten. (varur de ovan citerade ex. ur Ett fornsv. legendarium I och II), Birgittas uppenb. IV, en Vatikanhskr. (ur vilken ett ovan s. 225 anfört ställe från Ett fornsv. legend. III), cod. Linc. 39 (varur några ovan s. 225 anförda ex. från Ett fornsv. legend. III och Läsning för klosterfolk), Medeltidens Bibelarbeten II (hskr. 1526), cod. Holm. D 4 (varur Fredrik, Ivan Lejonriddaren och Alexander hämtats), Peder Månsson.

Denna sistnämnda omständighet är emellertid kanske av större intresse i ett annat hänseende, i det att den enligt min mening visar, att samma personer i sitt språkbruk rymt både växlingen *fødde* : *fødhe* etc. och växlingen *flydhe* : *flydde*. En i så många skrifter förekommande växling kan nämligen icke gärna förklaras blott såsom dialektblandning uppkommen genom avskrift av förlaga på annan dialekt än skrivarens osv. I ett fall, rörande Peder Månssons skrifter, som äro original, är denna förklaring alldeles utesluten.

Frågan om uppkomsten av uttalet med kort konsonant i pret. *fødhe*, perf. part. *fødher* osv. behöver jag här icke närmare komma in på, då den egentligen icke berör det här föreliggande spörsmålet [1]). Här må blott betonas, att dessa former äro äldre än formerna *bodde*, *flydde*, *flydder* etc. Av de senare har intet exempel anträffats före 1350, under det att de förra vid denna tid äro rikligt belagda. Särskilt kan framhållas, att cod. Bureanus, som uppvisar en så stor mängd ex. av typen *føde*, *lede* etc., alldeles saknar ex. på typen

[1]) Emellertid tror jag, att det här är fråga om en ljudlagsenlig övergång i enlighet med den ljudlag, som framställts av Noreen i skriften Om behandl. av lång vokal etc. och i modifierad form i Altschw. gram. § 304. Något hinder härför kan jag icke se däri, att denna ljudlags verkningar i det nysv. riksspråket ännu äro outredda (jfr Lindroth Bureus s. 243 ff.). Men denna förkortning av konsonanten förutsätter i så fall, att redan vid den tid, då denna förkortning inträtt, pret. och de tvåstaviga formerna av perf. part. (undantagandes nom. sg. m.) haft akcent 2 i st. f. den ljudlagsenliga akc. 1 (jfr ovan s. 221).

bodde, *flydde* [1]). Härav följer, att växlingen *fødde* : *fødhe* icke kan förklaras så, att den senare formen vore en analogibildning efter *bodhe*, *flydhe* etc. på grund av den småningom uppkomna dubbelheten *bodhe* : *bodde*, *flydhe* : *flydde* osv.

Men om så är, om *fødhe*, *ledhe* etc. äro självständigt uppkomna bildningar, så torde man i följd av vad ovan anförts ha all anledning att antaga, att tvärtom växlingen *bodhe* : *bodde* till icke ringa del framkallats just av växlingen *fødhe* : *fødde* efter analogien *fødhe* : *fødde* = *bodhe* : *x*.

Och detta står i gott sammanhang med en annan omständighet, som här till sist bör nämnas. I nysv. ha verb, vilkas stam slutar på *d*, uteslutande den gamla formen på *dd* i pret. och perf. part.: *födde*, *född* etc.; verb vilkas stam slutar på vokal likaså: *bodde*, *flydde*, *flydd* etc. De i fornsv. uppkomna *fødhe*, *fødher* etc. ha således aldrig helt vunnit burskap, utan åter utträngts av de gamla *fødde*, *fødder* osv. [2]), men allt efter som detta skett och således *födde* etc. alltmer blivit enarådande, ha även *bodde*, *flydde* etc. mer och mer segrat och till sist helt och hållet undanträngt *bodhe*, *flydhe* osv. Detta förstås bäst, om *bodhe*, *bodde* etc. för språkmedvetandet haft den nära anslutning till *fødhe* : *fødde* etc., som ovan antagits.

2) Emellertid torde för utvecklingen *bodhe* > *bodde* etc. ännu en faktor ha varit av icke ringa betydelse.

I flertalet svenska dialekter — med undantag för Uppland samt delvis Västmanl. och Södermanl. (Hesselman Svea-

[1]) Ytterligare kan tilläggas, att intet enda ex. på typen *bodde* förekommer i rim i de rimverk, som äro författade före 1350 (Gamla rimkrön. v. 4008—9 har enligt den av Klemming utgivna hskr. *bodho* : *skodho*, där den yngre hskr. i Script. rer. svec. medii ævi ed. Fant I. 2: 47 har *bodde* : *skodde*).

[2]) Anledningen härtill kan ha varit inflytande från dialekter med annan kvantitetsutveckling än den genom *fødhe* etc. representerade, delvis måhända också en strävan hos språket att åtskilja former av presens och pret., som på grund av den enkla konsonanten i pret. skulle sammanfalla. Jfr även Kock i Skandinavisches Archiv 1: 55 f.

målen s. 40, 65) — har den dentala klingande spiranten bortfallit mellan två vokaler, varigenom presens av verb, vilkas stam i fornspråket slutade på ð: *breþa*, *leþa*, *riþa* osv., i dial. uppträda utan konsonant: *bre*(*a*), *le*(*a*), *fö*(*a*), *gni*(*a*), *ri*(*a*), *bju*(*a*), *svi*(*a*) etc. I modernt vardagsspråk (delvis med bygdemålsfärgad prägel) ha vi *bju*, *bre*, *le*, *rå*. I äldre tid synas i det talade riksspråket dylika former ha varit vida vanligare än nu. Ljungberg anför i sin bok Svenska språkets redighet s. 142 f. utan anmärkning såsom i svenskan förekommande en hel mängd enstaviga presensformer av dylika verb: *brer* (av *breda*), *rer* (av *reda*), *sprir* (av *sprida*), *lyr* (av *lyda*), *tyr* (av *tyda*), *klär* (av *kläda*), *skrär* (av *skräda*), *blör* (av *blöda*), av vilka de allra flesta numera torde få anses omöjliga såväl i bildat talspråk som i skrift [1]). Lind Svensk-tysk ordb. har *lya* jämte *lyda*, Dalin Argus *gniare* (Kock Landsmålen XV. 5: 22).

Att trots detta dylika former äro sällsynta även i äldre tiders skriftspråk, är icke ägnat att förvåna, om man besinnar dels vårt skriftspråks konservatism i allmänhet, dels den omständigheten, att enligt de uppgifter om ð-bortfallet, som ovan från Hesselman citerats, just de trakter synas sakna detsamma, vilkas språk under 1600-talet i viss mån dominerar vårt skriftspråk och ofta blev utslagsgivande även för senare tid (jfr särskilt Hesselman i Uppland 2: 505 ff. passim).

Dock saknas dylika konsonantlösa former icke alldeles i äldre svenska skrifter. Från 1600-talet anför Kock Landsmålen XV. 5: 22 *bija* från Lucidor, Hellquist Stud. öfv. 1600-talets svenska s. 77 *bija* från Chronander och Börck, Sv. akad. ordbok *bi* från Tjällman, *bia* från J. Rudbeckius

[1]) Då Ljungberg uppräknar blott pres.-sing.-formerna, bör detta kanske sammanställas därmed, att framför levissimusbetonat *-er* (*breder*, *reder* etc.) dentalen synes ha bortfallit i större utsträckning än annars (jfr Kock Landsmålen XV. 5: 28).

och O. Rudbeck. Från 1500-talet har assistenten i Sv. akad:s ordboksredaktion N. R. Palmlöf välvilligt påpekat för mig: *formoandis* G. I:s reg. 1: 240 (1524), *förmoondis* ib. 56 (1523), *biuendis* ib. 6: 131 (1529), *siuendis* ib. 22: 118 (1551). De sista exemplen äro av särskilt intresse, därför att de föra företeelsen i fråga ända upp till nysvenskans äldsta skede. Emellertid tror jag, att man kan förlägga detta bortfall av ð mellan vokaler ännu längre tillbaka i tiden.

Många säkra exempel ur den fornsv. litteraturen kan man icke vänta att finna. De erbjuda sig mest i relativt sena källor och i skrifter, där en fast skrifttradition ej härskar så fullständigt som vanligen är fallet. De nedan anförda äro hämtade ur Söderwalls Ordbok.

För att först nämna några former utanför de hithörande verben, räknar jag hit formen *tän* (< *þæþan*) Nya rimkrön. v. 8510, 8946 (rim på båda st.: *mæn* subst.). Då detta ord åtminstone mycket sällan kan anses ha förekommit i oakcentuerad ställning, kan ð-förlusten ej förklaras genom den speciella lag för ð-bortfall, som Kock framställt i Landsmålen XV. 5: 27 f. Dock är det möjligt, att det enstaviga *tän*, såsom Kock ib. s. 28 antager, delvis beror på lågt. *den* "her", "weg".

Rätt ofta är formen *tiende* o. d. (< *tiþindi*) antecknad: *tyande* Bidr. till Skand. hist. utg. af Styffe 5: 81 (1506), *thiendhe* ib. 5: 132, 133 (1506), *tinde* ib. 5: 57 (1505; 2 ggr), 107 (1506), 162 (1507), *tijnde* ib. 5: 57 (1505), *tiändhe* Nya källor till Finl. medeltidshist. utg. af Grönblad 176 (1504), *tiände* ib. 177 (1504), *tiändä* ib. 187 (1504), *tiende* ib. 200 (1504), *tyände* ib. 502 (1510; 2 ggr), 503 (1510), *tyänden* ib. 503 (1510), *thinde* ib. 107 (1498).

I sistnämnda källa möter *roer jacht* 308 (1507), *roerskip* ib., och den för detta bortfall av ð bevisande omvända skrivningen *redebodhen* 567 (1512). Samma form *redebodhen* har Bidr. till Skand. hist. utg. af Styffe 5: 562 (1516).

Ej fullt säkert är *tylagit* Bidr. t. Finl. hist. utg. av Hausen 1: 209 (1506), *tilagit* ib. 1: 238 (1507), *tilägit* ib., då utvecklingen här möjligen varit **thydhelagit* > **thydhlagit* > *tylagit* etc. med bortfall av ð framför *l* (jfr Noreen Altschw. gram. § 308 2 b).

I någon mån osäkert är *foor*, *foryd* Bidr. t. Skand. hist. utg. af Styffe 5: 25 (1504), då ð här möjligen fallit bort framför *r* i den bestämda formen *fodhrit* (jfr Hellquist Filol. sällsk. i Upps. förhandl. 1891—4, s. 87, Stud. öfv. 1600-talets svenska s. 113). Jfr också lågt. *vôr* vid sidan av *vôder*.

Osäkert är också *samliwkt* Medeltidens Bibelarb. 2: 389 (senare hälften av 1400-t.), ehuru denna form skulle kunna förklaras ur en utveckling: *samliudhokt* > **samliuokt* > *samliukt*.

Vända vi oss till de här diskuterade verbalformerna, kunna först nämnas de icke sällan uppträdande skrivningarna utan *dh* av presensformer av verbet *formodha*: pres. part. *formondes* Bidr. t. Skand. hist. utg. af Styffe 5: 178 (1507), *formoendis* ib. 5: 354 (1508), *förmoandes* ib. 5: 427 (1510), pres. ind. *formor* ib. 5: 71 (1505), samt de ur hiatusformerna utvecklade formerna med *gh* till stamkonsonant: *fformogher* Nya källor t. Finl. medeltidshist. utg. av Grönblad 131 (1502), *formaage* ib. 338 (1507), *formaage* Bidr. t. Skand. hist. 5: 76 (1506), *formoge* ib. 5: 293 (1508), *förmogher* ib. 5: 416 (1510). Dessa skrivningar äro dock måhända icke fullt bevisande för bortfallet av ð på svenskt område, då detta från lågt. lånade ord kanske vandrat över Danmark och därifrån medfört formerna med bortfallen konsonant [1]).

[1]) Om bortfallet av *đ* mellan vokaler i da. se Torp o. Falk Da.-nor. lydhist. 188, Lis Jacobsen Det danske rigsspr. hist. 1: 178, 194, 201, 219, 258. Av *formode* har Kalkar visserligen ingen skrivning utan *d*, men bortfallet av konsonanten bevisas av sammanblandningen med *formue* "förmå" (Kalkar 1: 670).

Till säkra exempel räknar jag däremot de sporadiskt uppträdande formerna *frij* (av *fridha*) Peder Månssons Stridskonst och Stridslag s. 15, *lyandis*, *lyendhe* Bidr. till Skand. hist. utg. av Styffe 4: 279 (1501).

Allra störst intresse har emellertid här verbet "ty". Dess ursprungliga form är *þyþa* (*thydha*), men av de 6 ex. Söderwall anför på detta ord har blott ett bevarat *dh*: *til tidha* Nya rimkrön. v. 537 (rim: *smyda*). Alla de övriga ha förlorat konsonanten: *thya* Bih. till rimkrön. 105 (1436), *thy* ib. 104, 105, *thy* Nya rimkrön. v. 1162 (hskr. från mitten av 1400-talet; rim: *fry* adj.), *thi* Nya källor t. Finl. medeltidshist. utg. av Grönblad 62 (1467). Att i detta ord uttalet med bortfallen konsonant redan under medeltiden varit det normala, står således utom allt tvivel fast, och man är härav berättigad att trots de fåtaliga bevisande skrivningarna antaga samma bortfall även i andra språkligt lika byggda ord. Anledningen till att "ty" i motsats mot flertalet andra verb så ofta möter med stavning efter uttalet är helt visst den, att ordet är ett folkligt och vardagligt ord, som först sent dyker upp i litteraturen, och för vilket därför icke såsom för andra tidigare litterärt använda ord en fast skrifttradition förefanns. Att även i nysv. ordet, i motsats till de flesta andra verb av denna typ, uteslutande har den kortare formen *ty*, sammanhänger utan tvivel därmed, att det redan i medeltidens skriftspråk fixerats i denna form.

Om bortfallet av ð mellan vokaler vittnar till sist ytterligare *strödhande* Medeltidens Bibelarbeten 2: 310 (hskr. från 1526) i st. f. *ströande* och det flera ggr i fornsv. skrifter förekommande verbet *fortidha* av lågt. *vortien*. Det första är måhända blott en omvänd skrivning [1]). I senare fallet däremot föreligger säkerligen en verklig omgestaltning av det ursprungligen konsonantlösa verbet, beroende på vacklan mellan talformerna *ly*(*a*), *le*(*a*) etc. och skriftfor-

[1]) Även i ä. nysv. förekommer *ströda, beströda* Kock Landsmålen XV. 5: 23.

merna *lydha*, *ledha* etc. Härför talar den så gott som konsekventa skrivningen i fornsv. skrifter med *dh* i pres.-formerna (*förtiir* blott 1 gg, Siälinna tröst 341) liksom den omständigheten, att pret. är belagt blott i formen *fortidde*.

Det torde sålunda kunna anses konstaterat, att i verb av typen *fødha* : *fødde* etc. presensformerna redan i fornsv. tid i säkerligen icke ringa utsträckning kunnat mista sin inljudande konsonant. Det framgår av exemplen på verbalformen *thy*(*a*) ovan, att detta bortfall av konsonanten ägt rum åtminstone redan i förra hälften av 1400-talet.

Men om så är, så har helt visst detta förhållande icke varit utan sin stora betydelse för utvecklingen av verbalböjningen *bo* : *bodde* etc. Med hänsynstagande till de dubbla pret.- och perf.-part.-former, som ovan omtalats, hade man av typen *lydha*, *ledha* etc. exempelvis följande tema:

pres. *lydha* eller **ly*(*a*), *lydher* eller **lyr* etc.;

pret. *lydde* eller *lydhe*;

perf. part. *lydder* eller *lydher* etc.; perf. part. neutr. *lyt* (dvs. *lytt*). Av ett verb av typen *fly*(*a*) åter hade man ursprungligen böjningen:

pres. *fly*(*a*), *flyr* etc.;

pret. *flydhe*;

perf. part. *flydher*; perf. part. neutr. *flyt* (dvs. *flytt*).

De båda typerna hade således alternativt fullkomligt överensstämmande former i alla tempora, och det vore väl knappast möjligt annat än att dessa överensstämmelser i de trakter, där detta partiella sammanfall av former ägde rum, måste leda dithän, att av den senare typen sådana former nyskapades, som här från början icke funnos, men som funnos i den förra typen (*flydde* efter *lydde*, *flydder* efter *lydder* osv.). Anledningen till att härvid i pret. och perf. part. *dd*-formerna så småningom helt segrade, har jag

ovan (s. 229) sökt framhålla. Att icke ett fullständigt sammanfall även av presensformerna — vartill tendenser funnos: å ena sidan *ty* (av *tydha*), å andra *fortidha* (av **forti(a)*) — kom att äga rum, sammanhänger väl därmed, att vissa centralsvenska dialekter (jfr ovan s. 229) icke bortkastade *dh* i inljud och således kommo att bibehålla *lydha* och *fly(a)* åtskilda. Häri låg naturligtvis ett starkt stöd för de från äldre tid ärvda skriftformerna *lydha*, *ledha* etc., och härigenom hindrades också *fly* etc. i allmänhet att förvandlas till **flydha* etc.

Tillägg. Även i det norska folkspråket fördubbla verb på vokal sitt pret.-märke: *trudde*, *spaadde* etc. (Aasen Norsk gram. 1899 § 221) och dylika former uppträda i senaste tid någon gång också i det dansk-norska skriftspråket. Åtminstone den sist anförda faktor, som ovan antagits ha varit verksam för böjningens förändring i sv., torde även ha spelat en roll i norskan. I de flesta norska dialekter har ð bortfallit mellan vokaler, varigenom verbalformer sådana som *blö*, pres. *blör* (av *blöda*), *fö*, pres. *för* (av *föda*) osv. uppkommit (se t. ex. Aasen Norsk gram. 1899 § 33, 127, 141, Aasen Norsk ordb. passim), former som alldeles liknade de av gammalt konsonantlösa *bo*, *bor*, *spaa*, *spaar* etc.

Lund 1912.

Emil Olson.

Några ställen hos Wivallius.

Schücks upplaga af Wivallii dikter (Upsala 1895, liksom hans återgifvande af bref och andra handlingar samt dikter uti den stora Wivalliusbiografin (Upsala 1893), utmärker sig i allmänhet genom den samvetsgranna omsorg, hvarmed texterna reproducerats. Utgifvaren har påtagligen velat gifva en diplomatiskt trogen edition. I de fall, då jag haft tillfälle att företaga en kontrollerande granskning, har jag endast jämförelsevis sällan träffat på någon afvikelse från originalet, vare sig detta är handskrifvet eller ett äldre tryck [1]).

Utgifvaren har stundom gjort rättelser och tillägg, som förefalla mig opåkallade, eftersom den öfverlämnade textlydelsen stämmer med den äldre nysvenskans språkbruk [2]). Jag vill i det följande närmare söka påvisa dotta [3]).

Säkerligen äro många ställen i Wivallii dikter öfverlämnade i korrumperad form. Någon gång framgår den ursprungliga lydelsen uppenbart af rimmet eller af sammanhanget. Se exemplen i det följande [4]).

Under I meddelar jag några anmärkningar till de texter, som Schück publicerat i Wivallius-biografien (citeras Biogr.),

---

[1]) S. 37 i Dikter, strof 27, v. 1 står *koninginna*, fastän handskriften (Älfs visbok) har *köninginna*; i v. 2 (i samma strof) står *pijl* för *pijll*. Se för öfrigt exempel i det följande.

[2]) Då utgifvaren ej sagt något om att de ord, som tillagts inom klammer, stundom blott tillagts för att förtydliga sammanhanget och då de tillagda orden i flera fall stafvats i enlighet med 1600-talets stafning (se t. ex. *til* Biografi s. 38, r. 2 uppifr., *war* Därs. s. 71, r. 5 uppifr., *iag* Därs. s. 168, r. 18 uppifr.), har jag antagit, att de omnämnda tilläggen verkligen skola meddela något, som enligt utgifvarens mening uteglömts i handskrifterna i fråga.

[3]) De flesta af de bestyrkande språkprof från nysv., som jag i det följande anför, ha hämtats ur Svenska Akademiens ordboksmaterial.

[4]) Efterföljande anmärkningar behandla endast en del af de ställen hos Wivallius, hvilkas lydelse är misstänkt.

under II några rättelser och förklaringar till Wivallii särskildt utgifna Dikter (citeras Dikter).

I.

"Iag beder, hielper mig [med] så många penningar, att jag kan ranzonnera mig med." S. 49, r. 19 uppifr. f. (c. 1630). Utgifvarens tillägg [med] onödigt, då *hielpa* kan betyda 'förhjälpa till'. Jfr från fsv.:

"Linköpungz kirkia unte han vel,
oc halp henna sina rentha meth skel,
som henna hade lenge waret förhindrat."

M D 503 (cit. hos Söderwall, Ordb.).

Andra ex. från äldre nysvenska: "Hvar och några finnes som hafwe godhe ingenia och äre så fattige, at the icke hafwa rådh till 10 dahler, så will H. F. Nåde hielpa them 10 dahler af academiens opbördh." Annerstedt, Upsala universitets historia, Bihang 1: 59 (citat från 1604). "Käre broder, haffuer du rådh, hielp migh en book papper." G. Oxenstierna i Oxenstiernska brefväxl. 3: 8 (1612). "Iagh haffuer . . ett heelt åhr . . måst gratis hielpa honom peningar och stundom icke ringa post, till att köpa sigh nödhtorfftige wedertarffwer." L. Wallius (1632) hos Annerstedt, Upsala universitets historia, Bihang 1: 315.

"Och tå Kaggen såg, att iag hade behoff [af] penningar, böd han sielff godwillig till att försträcka mig." S. 52, r. 5 uppifr. f. (c. 1630). Utgifvarens tillägg [af] sannolikt opåkalladt; jfr att så väl i fsv. (se Söderwall, Ordb. 1: 82), som i ä. nysv. (ännu høs Leopold), se SAOB, B: 872, *hafva behof* förekommer med direkt objekt. Stället hos Wivallius är intressant därför att *behoff* står före (ej, som vanligt, efter) det däraf beroende ordet.

"Efftersom, kärre fader, nu igenom Gudz försyn .. och eders egin faderlige och kärlige samtycke eders käre dotter mig till egin worden ähr .. hoppas förtenskuld och kärligen beder, sådant motte vtaff honom vthi faderlig benegenhet vptagit bliffwa .. Doch beder at [= iag] eder sonligen, at I wille bliffwa och wara min och min käre systers (= hustrus) benegna fader." S. 72, r. 12 uppifr. ff. (1629). Schück anser, att *at* efter *Doch beder* skulle stå i st. f. *jag*. Som en felskrifning af ifrågavarande art synes oförklarlig, förmodar jag. att *at* står för *af*. Jfr samma utbyte i M. B. 1: 486, se O. Östergren i Språk och stil 1: 90. Subjektet till *beder* har man att underförstå ur sammanhanget. Se oxempel på den förr mer än nu brukliga konstruktionen *bedja något af någon* i SAOB, B: 566. Wivallius nyttjar den i dikt XIX: 16, vv. 1, 5 ff. (1634), s. 90:

"Stadigt aff Gudh iagh bedher ..
At wij hwar annan må,
Medh kärligheet vmgå."

"Jag moste lida antingen en outsägelig frost eller hwar dag sådan rök som låge iag vthi ett pørte. Och ther till [är] ett förderfveligit ooss, att iag befruchtar icke allenast min syns och ögons förderfvande, min hiernes och förstånds perturberande, vthan och snart blifuer [iag] som Iob war." S. 168, r. 14 uppifr. ff. (1632). De inom klammer satta tilläggen *är* och *iag* onödiga, då *ooss* (trots punkten och den stora bokstafven i Och) säkerligen styres af det föregående *lida* och är samordnadt med *frost* och *rök* samt subjektet ej behöfver upprepas vid *blifuer*.

"Och fader thet betäcker, lindrer min pijn,
Min wän mig igenskäncker, han är dock min."

S. 178, r. 7 f. (1632).

Ingår i en dikt, som Wivallius lägger i Gertrud Grijps mun. *Betäcker* i andra versen är, som framgår af rimordet *igenskäncker* i nästa vers, fel för *betänker*.

"Wille I här opå swara, så skall thet stå edher frijt, men iagh mener edher thett ey kunne giöre, och förundrer [mig] stoorligen, att I vnderstå edher vthj sådhan wichtigh saak och inför sådhane herrer att agera och kunnen icke ett ordh latin." S. 179, r. 4 uppifr. ff. (1632). Utgifvaren har tilllagt *mig* med orätt, då *förundra* = undra, förundra sig är vanligt i äldre nysv. Jfr: "The . . förundradhe att hanns N(åde) haffver lagtt tunga oppå lannditth." Gustaf I:s registr. 1: 123 (1523). "Därefter frågade han mig efter Hans Kongl. Maj:tz och hofcassan, och om icke den vore rik af penningar. Jag svarade därtill, att han lärer bedraga sig, om han det tror. Han förundrade, att så i sanning skulle vara." C. Piper (1709) i Historiska handlingar XXI. 1: 3. "Ty må man ock icke så myket förvndra, at hwar skref som honom behagade." Swedberg, Schibboleth 25 (1716).

Redan i fsv., se Söderwall, Ordbok 1: 314.

"Jag frågar, om [iag] är stämpdt effter lag." S. 180, r. 19 uppifr. (1632). Snarast är väl *är stämpdt* att fatta som "är det stämdt", då tillägget är onödigt.

"En fransösisk book, iag haffr begynt at vertera, effter som iagh förnam E. H. så wara behageligit, och ingen thet haffr giordt för [mig] på swensku [sic!]." S. 202, r. 2 nedifr. ff. (1636). Tillägget af *mig* onödigt, då *för* (handskriften har, *for*, troligen skriffel, jfr dock t. ex. fsv. *foor*, se Söderwall, Ordbok 1: 271, rimmande med *waar*) betyder *förut*, *förr*.

I samma betydelse *för* i ett af Wivallii inlägg i processen om giftermålet: "hade iagh henne min lägenheet icke ***för*** vppenbaradtt, för än giftermålett blef consummatum, så hade iagh nu waridt ehn narr." Biogr. s. 76, r. 7 uppifr. ff. (1636). Äfven annars i äldre nysv., se t. ex. Asteropherus, Tisbe (Eichhorns uppl.) 30 (1609) [rim: *döör*].

"Ty som lekamlig medicin
Förnemlig är, nyttig och fijn,
För twenne ting at skaffa:
Först bortmist helsa igän fåå,
Och från sig seen siukdom bortslå,
Siukdoms orsaker straffa."

S. 213, r. 7 uppifr. ff. (1637).

Utgifvaren har, såsom kommateringen visar, fattat *förnemlig* såsom adjektiv. Kanske bör kommat utgå (förutsatt att det ej står i originalet) och *förnemlig* fattas som adverb = framför allt. Jfr:

"Men största Wädretz Kraft får man förnämblig spörja
Om Hööst och Wåår."

Spegel, Gudz Werk och Hwila 71 (1685).

"Alltså gör then och synd, ia, stor oret och illa,
Som weet sin wen god råd, och tiger them doch still! . .
I lika motto kan om alle man och dömma,
Som ähre Sweriges barn och låtas anten glömma
Eller intet förstå, vppå hwad wijs och sätt
Dig, Swerige, kan ske tienst. Styfbarn ää the all' slät.
Jag weet och mison [= åtminston?] eij, wid hwad iagh them skal lijkna,
Som hafwa weet och skäl och ähre doch ey fijkna

På nogorhanda sätt, med mund, foot heller hand
At göra nogot wärck til tienst sit fosterland."
S. 216, r. 18 uppifr. ff. (1637).

Schück har efter *och mison* (se här ofvan) inom klammer tillagt gissningen "= åtminston'". För min del finner jag det ytterst osannolikt, att ett *åtminston'* skulle af Wivallius i hans egen renskrift fördärfvats till *och mison*. Någon styrkande analogi till den supponerade förvanskningen torde svårligen kunna påträffas.

Jag fattar — förutsatt att utgifvaren läst rätt —[1]) *och* såsom stående för *af*. Se andra exempel på *ok* (*oc*, *och*) för *af* från fsv. och ä. nysv. Språk och stil 1: 89, 7: 126, Festskrift till K. F. Söderwall 9, Studier i nordisk filologi IV. 3: 41.

Mison står, menar jag, i st. f. *missund*, här i betydelsen ogunst, ovilja, hat (jfr att *afund*, se SAOB A: 713, förr förekom i betydelsen ovilja, harm, förtrytelse, missnöje). *Missund* förekommer i följande unga exempel:
"O rikedom, o envåldsmakt, o snillets kraft,
Som mig (Oedipus) beskyddat i ett lif, af missund [grek. orig.
τῷ πολυζήλῳ βίῳ] följdt."

Palmblad, Konung Oidipus 24 (1834). "År 1572 d. 25 Febr. tillskref honom [Bengt Gylta] Enkehertiginnan af Sachsen Lauenburg ett bref . ., hvaruti hon klagar öfver den missund han hyste till den henne beviljade förläningen." Biogr, lex.[2] 5: 380 (1839, 1875). "I första rummet nämner jag då alla dem, som på grund af sin ålder (barn, åldrige) eller sjukdom, lyten, klen begåfning, sinnessvaghet m. m. äro redlöse och kanske tillika i följd af ogynsam social ställning (oäkta börd m. m.) föremål för ständig missund och afvoghet från sina närmastes sida." Bergman i Uppsala läkareförenings förhandlingar 24:. 68 (1889).

---

[1]) Prof. Kock förmodar, att handskriften har (eller att den ursprungliga handskriften haft) *mīsan*, d. v. s. *minsann*, som gåfve god mening.

I det sista exemplet betyder *missund* snarast ogunst, det andra (och möjligen i det första) missunsamhet.

Jfr med skrifningen *mison* att i Bröms Gyllenmärs' visbok (c. 1620) *afuon* (möjl. rättadt från *ofuon*) står i stället för *afund*. Se s. 199.

Wivallius rimmar t. ex. *min* och *kindh*, se Dikter XIV: 11 (1631), *kind* och *tin*, se Därs. XIX: 12 (1634). Se om assimilationen *nn* af *nd* i äldre nysv. Hellquist, Studier i 1600-talets svenska 85.

Jfr det äldre danska *misunde* i betydelsen "uvilje, had", se Kalkar 3: 110.

Wivallius vill på det anförda stället säga, att hans ovilja mot de svenskar, som ej vilja tjäna sitt land, är så stor, att han ej kan hitta på någon liknelse, tillräckligt nedsättande för att svara mot hans hat.

"Thet land, ther een är född, haar then art oc natwr,
At thet kärhafwes och vtaf the wilda diwr.
Wildiwr, fouglar och fisch nödigt then ort bortmista,
Ther på the födas hijt, gärna the thär hemwista;
Storckar, swaalor oc slijk wetan thet wara sannt."

S. 219, r. 7—11 uppifr. (c. 1637).

Wetan, som ej synes ge någon mening, står säkerligen i st. f. *wetna* = vittna, intyga, bevisa, utgöra bevis för (se om motsvarande användning af fsv. *vitna* Södervall, Ordb. 2: 1005).

Vetna är flera gånger uppvisadt från fornsvenskan, se Söderwall, Ordb. 2: 1004. Jfr Kock, Svensk ljudhistoria 1: 53, Hesselman, De korta vokalerna i och y i svenskan 156, där äfven fornsvenska exempel anföras.

I äldre nysv. är *vetna* (*vettna* o. s. v.) mycket vanligt i st. f. *vittna*, jfr följ. ex.: "The . . wetnade att" etc. Hist. handl. XIII. 1: 30 (1562). "Begynte . . Oloff Göstaffson . .

föregefve, at the vethnen, såsom vethned hade, icke fyllest giorde till att vethne honnom sådant opå." Svenska Riksdagsakter 2: 112 (1564). "Lasse Skuthe schall haffwe vettnedt sigh haffwe waredt i Kurt Halckz hws seden feiden begyntes." Hist. handl. XIII. 1: 305 (1567). "Anno 1598, eller på thetta åånedt, bettaltte jagh honom [muraren] 2 dalar såsom hans eghen boomercke wetnar." Bidrag till Åbo stads historia I. 1: 58 (1598). "Jagh vetnar dett medh Gudh att jagh inte för min privat nytto skull detta haffver skrifvedh." J. De la Gardie i A. Oxenstiernas brefväxling 5: 335 (1625). "Wettnede Oluf Lilliesparre, sigh så hafwa hördt Konungen tala." Ridderskapets och Adelns Riksdags Protokoll 2: 26 (1633). "Effter Michel Cronstierna haa låtit opsettia wapnet .. som General Maijor Koskull med honom wiste att wettna." Därs. V. 1: 167 (1654). "Här fordrar Nödhen och Saaken, at man om Odygd och skam talar, frågar, klagar, fördrager, wetnar och betygar." P. J. Rudbeckius, Luthers Cat. 115 (1667). Se andra exempel hos Hesselman, cit. arb. 156.

II.

"Himmel och Iord fast bitterligh,
Sörie medh Härar sina,
alt för min synd, min vngdoms tijdh,
skulle så snart försvinna,
I Diur ther til,
I marken vil,
här öffuer suckan ställe,
Ach fiskar all,
i watnet kall,
klagan här öffuer fälle."

I: 3 (1625), s. 53.

Man väntar onekligen att det *här öffuer* i vv. 7 och 10, som hör till "suckan ställa" och "klagan fälla", borde i

strofens början motsvaras af ett kongruent uttryck, som skulle höra till *sörie*. Jag förmodar, att *alt* är tryckfel för *at*. Jfr att i fsv. *syrghia* uppvisats styrande sats, inledd med *at*: "Kunugen . . sörghþe, at han gat eigh frälsat sina dottor fra döþ." Bu. 491 enl. Söderwall, Ordb. 2: 583. Äfven i nysv. påträffas motsvarande konstruktion:

"Infantinnan Donna Uraka . .
Sörjde att med barnslig klagan
Hon hans sista stund förbittrat."

Oscar II, Samlade skrifter I. 2: 87 (1859).

"Ingen sörjde, att den gamle fått ännu några vänner mindre." Heidenstam, Svenskarna och deras hövdingar 1: 113 (1908, 1909).

"Nu haffuer iagh Aderton åhr,
Smakat werldzens älende,
Än ingen tijdh war migh så swår,
som thenna sidzsta timme."

Därs.: 6, vv. 1—4 (1625), s. 53.

Schück har, se not 8, ändrat det gamla tryckets *rijdh* till *tijdh*. Ändringen naturligtvis obefogad, då det i fsv. se Söderwall, Ordb. 2: 256, så vanliga *ridh* (isl. *hríð*), tid, stund, lefver kvar i äldre nysvenskan. Se följande exempel:

"In tagha Hallandt ok Skone med retta Som i longan riid med orætto her vndan varit hafwer." Gustaf I:s registr. 1: 57 (1523).

["Tobias] liffde än tå [d. v. s. ytterligare], ena longa rijdh." Tobie comedia A 4 b (1550).

"Årenn efter Gudhs födelse tijd,
well fiortton hundrad thenn longhe rijdh . .
I Sverighe war woxen enn rosende quisth."

Polit. vis. 140 (1500-talet).

"The [Danske] röre om Noe ock Abrahams tijd,
Hwadh hendt kan ware then longe rijdh.
Vthi Danmarck, thet låtes the weta alt slett."

P. Svart, Gensvar E 4 b (1558).

"Hwadh vthi hans [Kung Kristians] och hans faders tijdh,
Och vthi hans farfaders then longa rijdh
War aff Swenske någen tijd brutit,
Ingen skulle mere thet ondt åtnutit."

Därs. G 3 b.

Ännu hos Eurelius-Dahlstierna:

"Den långa Rijd, som Väduren och Oxen,
Ja all den Stiärne-häär kringlupit Jorden rätt."

Hansellis uppl. 11 (1697). Jfr Norelius i Arkiv 2: 271 samt Rietz.

"Han giffue thet,
at wij med fröghd,
finnas i Himmelrijke."

Därs.: 14, vv. 5—7 (1625), s. 54.

Enligt rimflätningen i dikten borde vv. 5 och 6 rimma. Möjligen har i st. f. *frögdh* ursprungligen stått *gläd.* Jfr att *gläde* i st. f. *glädie* står i XIV: 2, v. 6 (1631), s. 80 och att äfven i andra äldre nysvenska skrifter *gläd(h)e* ej sällan påträffas; jfr t. ex. Svart, Gensvar F 6 a (1558), Bröms Gyllenmärs' visbok 25 (c. 1620).

Rimmet *thet* : *gläd'* bör jämföras med rimmet *thet* : *medh* i dikten nr XXVI, s. 110, r. 24 uppifr. (1641) samt i den sannolikt af Wivallius författade dikten "Min hiertans Tröst och Lilia", strof 11, vv. 9—10 (1630), s. 56 (jfr Schücks inledning s. 16).

"Herre Iesu Christ, Gudh fader och son,
till tigh aff hiärtat giör iag min böön!

Iagh beder tu hörer min klagha!
Ach skilg mig ifrån thenna iemmerdaal,
min siel till himmelrike förha."

VII: 1 (1631), s. 63.

Rimflätningen i dikten visar, att vers 3 bör läsas:

"Iagh beder min klagha tu hörer."

Jfr rimorden *wåndha* och *fånger* i nästa strof.

"Denne wÿsan är bådhe dicktat och giordh
på Skåneborgz slot utj it torn
aff een persson wäll vnger.
Så kan slet ingen aff werlden rwsa,
för än han är i graffwen kommen."

Därs.: 7 (1631), s. 63.

Uti Älfs visbok, som utgifvaren tyckes ha följt (se Dikter s. 11), står ej *rwsa*. Det tecken, som återgifvits med *w*, öfverensstämmer ej med det vanliga i handskriften brukliga tyska *w*-tecknet utan liknar snarast ett dubbelt svenskt *w*. Det skulle emellertid också mycket väl kunna tydas som två *o*, något otydligt skrifna.

Då *rwsa* ej ger någon mening, antager jag, att här bör läsas *roosa*. (Hanselli s. 296 har *resa*).

I det föregående (se strof 1) har förf. talat om sin längtan från denna jämmerdal till himmelriket och (se strof 6) om döden, som skiljer så många "från sorg och list till Ewig prÿss och ähra". Skaldens tankegång har väl (om *så* i v. 5 syftar tillbaka på det föregående) varit följande: Först en salig död för människan till den rätta sällheten; ingen kan alltså prisa världen, d. v. s. sitt lif här i världen, förr än det efter hans död blifvit uppenbart, om hans lif varit sådant, att han blir salig. Verserna i fråga innehålla en variant till den kända satsen: "ingen kan prisas lycklig före sin död".

Konstruktionen *rosa af* (något) kännes från fsv., se Söderwall, Ordbok 2: 265, och äldre nysv. Jfr t. ex.:

"The Swenske the rosa ther intet aff."

P. Svart, Gensvar F 4 a (1558).

"Han . . rosade alltijdh der aff, att han hade besoffwidt hans dotter." Bidrag till Åbo stads historia I. 9: 177 (1637). "Wed dhen tijden [då en tsar begrafves] rosa intet alla af marcknaden." Barckhusen, Cotossichin 25 (1669). "Iagh kan icke mycket rosa uthaf detta kriget entill dato." J. Stålhammar (1704) i Karol. krig. dagböcker 7: 65.

"Al-Cant, Rensktwin, Petirsewin."

XII: 5, v. 3 (1631), s. 75.

Petirsewin säkerligen felskrifning eller felläsning för *Petirsemin*. Jfr *petersement* hos Asteropherus, Tisbe (Eichhorns uppl.) 17 (1609), *Petersimens* i Stiernhielms Hercules v. 214 = det spanska vinet Pedro Ximenes (mnt. *petersimen*). Jfr äfven *Petersimens vin* hos Lind (1749) under *Simeens-Wein*. Se vidare Tamm glossar[2] 24, Troels-Lund, Dagligt Liv i Norden (Illustr. Udg.) 5: 149.

"Tÿlli drack sielf så snålelig,
att han och blod vtspÿdde,
sielf tridie mot [= moste?] han gömma sig,
och med stor skam bortflydde."

Därs.: 9, vv. 1—4, s. 76.

Schück tyckes mena, att *mot* i vers 9 skulle vara fel för *moste*. Det betyder naturligtvis *måste* (imperfekt.), men är ej oriktigt, då *måtte* (genom apokope *mått*, *måt* o. s. v.) i äldre nysvenska ("efter upländska talarten" enl. Hof, Svänska språkets rätta skrifsätt 176 (1753)) ofta har den nämnda betydelsen både såsom imperfektum och såsom presens (jfr

Hellquist, Studier i 1600-talets svenska 189). Så redan stundom i fsv., se Söderwall, Ordb. 2: 6.

Exempel på *motte* = *måste* (imperfektum) i Wivallii prosa: "Vthi högtidzdagarne, när andre besökte Herrans tempel, tå motte iagh liggia bunden till händer och fötter." Biogr. s. 131, r. 17 uppifr. ff. (1631). "Jag frågade, hwad the hölle aff mina gåfuor vthi talande, swarande och skriffwande, om the wore goda eller icke. The motte bekänna: ja." Därs. 133, r. 13 nedifr. ff. (1633).

Exempel på *mott* såsom presens förekommer i samma dikt af Wivallius, som citeras här ofvan:

"Med Rom eÿ allt betalas kan,
hwad thet Confect förtärar.
Tin keÿsars Cron mott' med deran."

Strof 20, vv. 1—3 [1]), s. 77.

"Migh tÿckte iag woor bland änglaskaar
och icke på iorden quaar."

XIV: 2, vv. 7—8 (1631), s. 80.

Enligt hvad jag öfvertygat mig om har handskriften (Älfs visbok) *waar* (för *woor*), hvilken form också kräfves af rimmet. Hanselli (s. 282) har *vore*.

"The sprungo alla aff glädie och gamman,
sampt fiskar i watnet kalla."

Därs.: 3, vv. 7—8.

Enligt det rimschema, som äljest följes i dikten, skulle i vers 7 finnas två rimstafvelser, som båda rimmade med slutstafvelsen i vers 8. Nu saknas rim alldeles i slutet af vers 7. Jag antager, att ursprungligen i öfverensstämmelse

[1]) Se exempel på *mått* = måste (presens) hos Lucidor, Hel. Q 1 b (c. 1670), V 3 a (1672). Jfr om apokoperingen Kocks afhandling i Arkiv 25 (exemplen från Wivallius anförda s. 22).

med schemat vv. 7 och 8 slutat med manligt rim. Kanske ha verserna lydt:

"The sprungo all mz glädieskall
sampt fiskar i watnet kall."

Jfr:

"Ein lobgesang zue ehren
singen mit frewdenscall."

X. 2: 3, vv. 7—8.

"Gifwe från edher eet sorge skall."

XVII: 17, v. 3 (1632), s. 86;

"Ach fiskar all,
i watnet kall."

I: 3, vv. 8—9 (1625), s. 53.

Jfr med afseende på slut-versens stafvelseantal och byggnad slutraden i XIV: 1, 2, 6, 12.

"Bedröfwar ehr, I himblar all,
I skogar och gröne lundher,
I höge bergh och diupe daall,
medh migh sörier och qwÿdher!"

XVII: 13, vv. 5—8 (1632), s. 86.

På grund af rimkongruensen i dikten för öfrigt synes det mig mycket osannolikt, att Wivallius tillåtit sig att sammanpara *lunder* och *qwijdher*. Det förra är, förmodar jag, en från någon afskrifvare stammande förvanskning af *lidher* = skogsbackar.

Jfr att *lid* i äldre nysvenska äfven annars föregås af attributet *grön*:

"Mälte dhet konung Albrecht,
han red vnder gröna lijda,
'dhen fremsta man då will jag wara,
dhen först skall gifwa sit lijf'."

Politiska visor 109 (1500-talet).

"The strömmar the rinna så frögdeligh
vp undher the grönne [1]) lidher."

Bröms Gyllenmärs' visbok 35 (c. 1620). — Redan i fsv., se MD 172 d.

"Så är intet nampn i werlden till,
som kan ifrån olÿcka frelsa,
vtan tit nampn, o Iesu Christ,
i hwilket wij haffue wåår helsa."

XVIII: 10, vv. 1—4 (1632), s. 87.

Förmodligen har första versen ursprungligen slutat med *wist.*

"När iag seer på tig utwärtes, wän,
så ästu fulskiön mäckta,
men när iag beskodar tin inwärtes flerdh,
så wilia mina lemmar försmeckta."

Därs.: 14, vv. 1—4, s. 88.

Wän i rad 1 (jfr att föregående strofs första vers slutar med *wän*) bör ändras till *werld.*

"Gören Godh Gengiell, Gudh Gjenger Gerna Göstafwen."
XIX, r. 4 (1634), s. 88.

Schück följer originaltrycket (i Palmsk. 493). Det kan emellertid ej gärna betviflas, att Hanselli (s. 322) med rätta ändrat *Gugh* till *Gudh.* Meningen är väl: Gud återger gärna Gustaf, d. v. s. skänker en hans like. Jfr:

"Een maka from och fultrogen wän
mon döden mig hastigt förmena;
om iag kan få een sådhan igen,
ståår hoos Herren alleena."

XVIII: 13 (1632), s. 87.

[1]) Då tre sista bokstäfverna otydliga.

Eller möjligen:

"återgifven gärna Gustaf åt Gud".

"**VII** och thet iagh haar swurit,
Hålla alt til min dödh."

XIX: 17, vv. 1—2 (1634), s. 90.

VII, som står i det äldre, af Schück och Hanselli återgifna trycket, se Dikter 5, är förmodligen fel för **VI** l = vill (jfr **STA**-digt i föregående strof). Insättes den föreslagna formen, erhålles ett styrande verb till *hålla*: (Jag) vill hålla det jag har svurit allt till min död. Genom ändringen blir akrostikonet bättre: *Gustaviana* i st. f. *Gustaviiana*. Kanske tryckaren trott, att *II* skulle betyda "den andre". Skall *Gustaviana* beteckna *Maria Eleonora* (de 13 första strofernas begynnelsebokstäfver bilda dessa namn) såsom Gustaf Adolfs gemål?

"Hwadh migh påkomma kan,
Blijr tu min Echta Man,
Fast döden han har skutit,
Och löst thet förra band."

Därs., vv. 5—8, s. 90.

Rimorden till *skutit* : *swurit* och *burit* visa, att det ursprungligen i v. 7 stått *skurit*, som också ger bättre mening.

"Min skuld Herre förlåt migh
Och tagh migh seen til tigh,
At wij tilsammans äta,
Hos tigh Ewinnerligh."

Därs. 18: vv. 7—8, s. 91.

Det olämpliga *äta* är säkert fel för *ära*, som ger rim till *kära* och *begära* i vv. 1 och 3. Se om pluralis *ära* för *äro*

(äfven i första personen) Hellquist, Studier i 1600-talets svenska 144—146.

"Men will tu, Gudh mz tin grÿmheet
oss sÿndare tillskrifwa,
see, på tusendt hwem kan tig reth
till swar, o herre, gifwa?"

XX: 4, vv. 5—8 (1634), s. 91.

Reth i näst sista versen är säkert fel för *eth* (*eeth*; jfr *eet* XVII: 17, v. 3, s. 86). Wivallius har här parafraserat Job 9: 3: "Täckes honom [Gud] träta med honom, så kan han icke swara honom ett emot tusende".

Uti den variant till versen ifråga, som anföres i Schücks biografi öfver Wivallius s. 178, står riktigt:

"Ach på tusend kan iag ey ett
till swar tig, herre, gifwa".

Uti Noreens och Meyers Valda stycken (båda uppl.) anmärkes (se resp. s. 262 och 265), att i v. 4 meningen skulle vara "stå till svars (eller svara) inför". Jfr det föregående.

"Aldrigh föres iag i werlden så långt,
för migh är Herren ther heema;
aldrigh läses iagh i boÿor så hårdt,
min siäll kan ingen doch klemma."

XXII: 4, vv. 1—4 (1634), s. 94.

I dikten finnas helrim mellan verserna 2 och 4 i alla strofer utom den ofvan citerade. Med anledning häraf förmodar jag, att Wivallius skrifvit *trångt* i st. f. *hårdt*.

Sedan jag gjort den ofvan angifna rättelsen, har jag funnit, att det äldsta trycket (af 1680), se Dikter 12, har:

"Aldrig föres iagh i Werlden så lång . .
Aldrigh sätties iagh i Boyor trång."

Schück har i sin upplaga följt Älfs visbok, som ofta har korrumperad text, se Dikter 47. [I Sv. Literaturhist. (1890) har han däremot, liksom Hanselli s. 313, *trångt*, se s. 399. Tillägg i korr.]

"Englar och herrar hafwa bedhet för migh."
Därs. 11, v. 1, s. 95.

1680 års tryck har i st. f. *Englar och herrar* det rimligare *Edle Herrar*. Hanselli har *Edlingar* (s. 315).

"Han är migh, blijd i allan tijdh
then Faderlösa hielper,
fast thenna Werld med all sin flärd
skämmer och nedertrycker."

XXIII: 4, vv. 5—8 (1635—1640), s. 97.

Nedertrycker i v. 8 är säkerligen förvanskning af *nederstielper*, som ger rim och som står hos Hanselli s. 294. Jfr att Wivallius i XX: 10 har *nidhstielpa*.

"Nät gått är twätta stufwor,
Nät gott är såå Lijnfröö."

XXIV, vv. 9—10 i företalet (1635—1640), s. 97.

Nät naturligtvis tryckfel för *när*, som uppl. af 1687 (Palmsköld 493) och Hanselli 334 ha. Möjligen förekommer tryekfelet redan i det Dikter 8 omtalade tryckta fragmentet (från 1640-talet?) af den första väktaresången. Utgifvaren har här, såsom i andra fall, uraktlåtit att bestämdt omtala, hvilken äldre text hans tryck följer.

"Om Sommartijd gåå,
Och Reseman hälst,
När Solen gömes i skogen."

XXIV: 9, vv. 4—6 (1635—1640), s. 100.

Reseman står sannolikt för *rese man*.

"Hwar öfwe den Konst,
som han hafwer lärdt,
mång jern ey ansat i sender:
Til frommans ogunst
blijr Lögnaren ärdt,
men långa Konunga hender,
the knyta
och bryta,
Lögn, List och flärd,
och paddors Tungor och tenger."

Därs.: 13, s. 100.

Ansat i v. 3 är tryckfel för *ansas*, som står hos Hanselli (s. 338) och i uppl. af 1687, se Palmsk. 493, *frommans* står för *from mans* (så hos Hanselli s. 338) och *tenger* möjligen, jfr rimmet, för *tender*.

"Men wreden,
slår freden,
hwar landzänd,
ther man Gudz ord ey will minnas."

Därs.: 18, vv. 7—10, s. 101.

I stället för *hwar landzänd*, som ej passar i det syntaktiska sammanhanget, har upplagan af 1687 (Palmsköldska samlingen nr 493), som Schück annars har följt,

i hwar landzänd.

I Schücks edition är versen en stafvelse för liten. Säkerligen tryckfel. Hanselli (s. 339) har tryckt af riktigt.

"Ja, byggen ett Torn
så högt under Skyy,
at thet Kringskådar siöstranden,
Rog, Hwete, och Korn,
så släppen vhr Loy,
at maat ey föres vhr Landen,
förachten,
then prachten,
then Seden ny,
som låckar Brödet vhr Landet."

Därs.: 26, s. 102.

Enligt diktens rimschema skall den femte versen rimma med den andre och den nionde. Följaktligen kan *Loy* ej vara riktigt. Hanselli har (s. 341) gissat på *by*. Jag förmodar, att det står i st. f. *Lyy* = skydd (jfr fsv. *ly*, se Söderwall, Ordb. 1: 787, sv. dial. *ly*, se Rietz 417). Här om sädesladan, som ger skydd åt säden; jfr äldre danskans *hølye* = hølade, se Colding, Dictionarium Herlovianum (1626), enl. Kalkar 2: 347, *høslye*, se Colding, Etymologicum latinum (1622), enl. Kalkar, cit. st. Meningen skulle vara: Använden skörden så, att befolkningen i de nordiska landen ej lider nöd; utbyten den ej mot utländsk lyx.

Lund i november 1912.

Theodor Hjelmqvist.

Studier över de nordiska dikterna om runornas namn.

Inledning.

I Småstykker (1—16) udgivne af Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur (København 1884—1891) bär den första uppsatsen titeln: 'Et gammelnorsk rune-rim og nogle islandske rune-remser'. Den har till författare Kr. Kålund. Där avtryckas och delvis kommenteras de två åt oss bevarade dikterna om runornas namn, nämligen, som titeln antyder, dels en norsk dikt, där varje runa har ett distikon, dels en isländsk, där runan förklaras med tre tvåledade omskrivningar (därav benämningen Þrídeilur).

Den norska dikten — vars norska karaktär framgår redan genom språkformen (härom mera nedan) — hade redan tidigare offentliggjorts på några ställen (se Kålund 1 f., Bugge Småstykker nr 4, s. 103), men man hade därvid haft ett synnerligen knappt och opålitligt textmaterial. I första hand hade man haft att hålla sig till den text som O. Worm meddelar i sin 'Danica literatura antiqvissima' kap. 19 (1636; andra uppl. 1651) [1]). Då dennes original gick förlorat vid biblioteksbranden 1728, hade det varit ytterst svårt att komma tillrätta med hans 'mange besynderligheder frembydende og tildels uforståelige text', som han själv 'åbenbart ikke [har] forstået' (Kålund anf. st.). Det var därför av betydelse, att Kålund kunde lägga fram åtskilligt kontrollmaterial. Detta består av två handskriftliga texter från 1680-talet, den ena härrörande från Arne Magnussons, den andra från Jón Eggertssons hand [2]). K. antar med rätta, att AM och JE var för sig äro avskrivna av samma membran, som därtill var densamma som W. anlitat, och det har då gällt att söka restituera dess text — eventuellt tränga vidare till en än ursprungligare text — med hjälp av de tre avskrifterna [3]). I det syftet avtrycker K. JE jämte varianterna ur AM, och därefter diskuteras varje strof, med en viss hänsyn också till W.; 'rettet tekst' (nedan kallad K.) följer jämte översättning på slutet. — En i allo tillfredsställande restitution kan inte sägas här ha lyckats. Materialet har alltjämt varit både för bristfälligt och för otillförlitligt.

Viktiga bidrag till tolkningen ha sedan ytterligare lämnats dels i ett 'Tillæg' (1885) i Småstykker nr 4 (av Bugge, Finnur

[1]) I det följande kallar jag denna källa W.

[2]) I det följande kallade AM och JE. I själva verket hade AM begagnats redan av P. A. Munch 'med berigtiget Orthographi' (se Bugge anf. st.), men det hade undgått K.

[3]) Membranen sättes av K. till 1300-talet. Om dateringsfrågorna närmare avd. A IV.

Jónsson, Bj. Magnússon Ólsen), dels av Wimmer och Finnur Jónsson i den förres 'Die Runenschrift' s. 275 ff. (1887), där dikten återges 'mit altnorwegischer orthographie', översättning och kort kommentar.

Med större framgång kan frågan ånyo tas upp endast om något hittills obeaktat material kan dras in i diskussionen. Detta blir jag här i tillfälle att göra. Även till de helt eller väsentligen riktigt tolkade partierna fogar jag en del notiser.

De isländska þrídeilurna ha varit Kålund bekanta från fyra uppteckningar, nämligen i AM 687 4:o, AM 461 12:o (båda från 1500-talet) samt i Jón Ólafssons handskrivna Runologia (AM 413 fol., förut Additam. 8 fol.), skriven 1732, delvis omarbetad 1752, där två olika texter meddelas [1]. K:s text (nedan kallad K.) är en restitution på grundvalen av 687, men med alla avvikande läsarter i noter. Något försök att utreda sammanhanget mellan dessa delvis betydligt avvikande texter har inte gjorts.

Också till denna s. k. ramsa innehåller det ovannämnda 'tillägget' ytterligare förklaringar, framför allt av Bugge. Också den är omtryckt, översatt (detta ej hos Kålund) och kommenterad hos Wimmer anf. arb. s. 281 ff.

Också här hoppas jag, att mitt nya material skall skänka nytt ljus.

Med några östnordiska rundikter av liknande slag synes man inte menat sig ha haft skäl att befatta sig. Åtminstone för svenskan finns dock ett inte alldeles ringa material, värt ett kritiskt ingående studium.

Det är emellertid inte bara till textkritiken och tolkningen som det nya materialet skall ge bidrag. Inte minst dikternas historia hoppas jag kunna ge en bredare och skarpare belysning.

A. De västnordiska rundikterna.

I denna avdelning tar jag upp till behandling blott vad som direkt belyser de västnordiska dikterna — således utan att följa den betydelse, som dessa kunna visa sig ha haft för en likartad diktning på annat håll.

I. *Översikt av det nya materialet.*

1. Isländingen Runolfur Jónsson (Runolphus Jonas Islandus) återger i sin 1651 i Köpenhamn tryckta 'Lingvæ septentrionalis elementa' på sid. B 1 recto ff. såväl alla sexton norska rundistika som de isländska þrídeilurna. Varje vers är översatt på latin och kommenterad. Han säger, att han vill anföra dessa rundikter 'in gratiam curiosi lectoris'. — Om Run. Jóns-

[1]) Med K. använder jag här beteckningarna 687, 461, JO a och JO b. I 'Tillæg' s. 102 anlitar utgivaren i ett enskilt fall också en text i AM 749 4:o (från 1600-talet).

son upplyser Dansk biogr. lex., att han var född omkr. 1620, dimitterades från latinskolan på Holar 1640, s. å. inskrevs vid Köpenhamns universitet, 1644 (?)—1649 var lektor på Holar, blev magister i Köpenhamn 1652 (?) och därefter var rektor i Kristianstad. Han dog i pesten redan 1654. Han har också författat 'Grammaticæ Islandicæ rudimenta' 1651, den första isländska grammatiken. Denna biografi är skriven av Kålund (omkr. 1894). Denne har observerat, att R. J. i sin avhandling 'behandler .. det bekjendte norske Runerim med tilsvarende islandske Runeremse'. Den uppmärksamhet han — säkerligen först efter sin egen upplaga av dikterna — kommit att ägna åt dessa texter, har troligen varit flyktig [1]). Att de ha ett icke ringa värde, är obestridligt. Men de måste begagnas med stor kritik. Nedan citerar jag RJ.

2. Olaus Verelius ger i sin Runographia (1675) s. 25 ff. en hel del kenningar på runnamnen. Åtskilliga av dessa ha alldeles direkt med de isländska þrídeilurna att göra (han talar själv ideligen om dessa). Han har ock goda översättningar [2]). Frågan om hans källa skall beröras under avd. IV.

3. I Worms Epistolæ (Havniæ 1751) diskuteras åtskilliga frågor både rörande rundikten och þrídeilurna; nämligen: i två brev från Worm till Arngrimur Jónsson (Crymogæas författare) av 1627 (s. 296) och 1628 (s. 299), i två från denne till Worm av 1627 (s. 297) och 1628 (s. 301), och slutligen i ett från Brynjolfur Sveinsson till Worm av 1651 (s. 1064 ff.).

4. Hos Björn Jónsson på Skarðsá finnes i hans 'Samtak um rúnir' av 1642 åtskilligt rörande þrídeilurna och sådant som belyser dem. Jag har anlitat K. B. Papp. fol. 38 (av Asgeir Jónssons hand; stället återfinnes bl. 133 recto f.) samt Upps. univ. bibl. R 694 4:o (skriven omkr. 1690 av Guðmundur Ólafsson och kommen från den Salanska samlingen; stället är bl. 39 r). — Citeras nedan BJ.

5. Þrídeilan för ᛦ finnes — i runskrift och med latinsk översättning — hos Worm, även den i 'Danica literatura' av 1636, s. 95 (1651, s. 88). Textvärdet blir dock ringa, enär vi också ha hans källa (i under nr 3 nämnt brev).

6. Slutligen har jag, för att finna bakgrunden för de talrika textvarianterna i þrídeilurna och för att kunna insätta dem i deras litterära miljö, anlitat åtskilliga isländska runologiska handskrifter, nämligen främst dessa: AM 166 a 8:o (från 1600-talet) [3]), Ny Kgl.

---

[1]) Också en notis i Katal. over de oldnorsk-islandske håndskr. i det store Kongel. Bibl. o. i Universitetsbibl. (1900), s. 252 vittnar om kännedom om dessa texter.

[2]) Man är här ovanligt väl skyddad mot tryckfels åverkan därigenom att alla kenningarna stå två gånger — i den lat. och i den sv. texten.

[3]) Också denna handskr. ger þrídeilurna: men blott i ett par fall har jag behövt ta hänsyn till denna dess text, sedan Kålund redan publicerat JO:s. Eljes hade nog 166 a såsom äldre i första hand bort komma ifråga. Om JO:s källor se dock nedan s. 294 n. 2.

Saml. 1867 4:o (skriven av Ólafur Brynjulfsson 1760), AM 723 a 4:o (1600-talet) samt Jon Ólafssons Runologia (se ovan), alla i Köpenhamn. Den sista hdskr. bjuder nämligen på åtskilligt av intresse utöver de båda av K. meddelade texterna.

II. *Den norska dikten.*

1. ᚠ. K. Fé vældr frænda róge.
Fødez ulfr í skóge.

Denna strof har aldrig vållat något bekymmer. RJ har också — men i nyisländsk språkform — alldeles samma text som de andra. Hans översättning lyder i stort sett riktigt: 'Opes discordiæ causæ inter cognatos, Pascitur lupus in sylva'. Den är icke identisk med W:s.

2. ᚢ. K. Úr er af eldu járne.
Opt løypr ræinn á hjarne.

Detta har till gengäld varit ett omtvistat ställe.

V. 1. AM, JE ha *illu*, W. *ellu*. K:s läsning beror således på ett (för övrigt, såsom ock framhålles, redan av Vigfusson vidtaget) rättelseförsök, varigenom man finge översättningen: 'Gnister står af det glødende jærn'. K. påpekar dock själv tillvaron av ett nyisl. *úr* i betydelsen 'slagg'; och sedan detta ytterligare fått stöd genom F. Jónsson (Småst. 100) och Bugge (Därs. 106), var det nog med rätta som denne och efter honom Wimmer läste *Úr er af illu jarne*: 'Slagg kommer af daarligt Jærn'. Men orsaken till W:s 'forvanskning' till ett för honom säkert mindre begripligt ord och till hans översättning: 'Candens ferrum scintillat'? Något belyses den redan därav, att nu RJ läser *elldu* (således vad Vigf. och K. gissat på) och att han översätter alldeles som W. Att denne var bekant för honom, vore så gott som självklart även om han icke — vilket han gör — uttryckligen citerade honom. Och i och för sig kunde då denna versrad ses som ett vittnesbörd om att RJ blott skrivit av W. — med rättande av den norska radens *ellu* till *eldu*. Den frågan kan dock besvaras först sedan vårt material i detalj genomgåtts. Men W:s källa? Märk, att han i den kommentar även han bifogar talar om *ferrum ignitum*, att han om *úr* säger (spärrningarna äro mina): 'vulgo notat omne quod guttatim stillat vel scintillat' och förklarar: 'exilientibus impurioribus ejus (sc. ferri) particulis scintillæ emicant'. Redan detta synes mig räcka till för det påståendet: W. har vid sin textredaktion haft andra, levande sagesmän till hjälp [1]). Hans definition på *úr* tenderar ej obetydligt just till betydelsen 'slagg'. Föreningspunkten för denna och 'gnista' är ungefär 'något bubblande eller sprakande (som strålar ut eller väller fram)' [2]). Jfr då

[1]) Hans iver att här som eljes skaffa sig direkta upplysningar skall nedan belysas genom hans brevväxling (som redan för andra, besläktade frågor anlitats av forskningen).

[2]) Också *ur-väder* hör naturligtvis hit — som man ock antagit. *Yr-väder* beror på anslutning till verbet.

dessa betydelser hos det avledda verbet *ȳra*: 'lade falde i fine Draaber' Stjórn (Fr.[2]); 'opskyde Hvirvler i Vandfladen; om en Fiskestiim; mylre, vrimle' (Aasen); 'pible frem i fiin Straale', vidare: 'om opstigende fine Blærer fra en Fiskestiim' (Ross). — På något håll har man vid *úr* tänkt på 'de sprakande gnistorna från järnet', *illu* gav då dålig mening och ändrades till *eldu* (part. av *elda*; jfr no. dial. *elda malm* Aasen). I den formen har W. fått sig versen meddelad, men har råkat få in en (ytterligare) förvanskad form (kompromiss med membranen?). Översättningen har han däremot kopierat korrekt; och den har säkert RJ från honom.

V. 2. Också här frapperar överensstämmelsen mellan W. och RJ:

W. Opt sleipur Rani a hiarne.
RJ. Opt sleipur Rane A Hiarne.

K:s text vilar helt på AM och JE. Gärna må man anta, att RJ blott skrivit av W. Intresset knyter sig dock även här att börja med till frågan om W:s källa. Den är utan tvivel direkta upplysningar. Och trots den betänklighet som vid första påseendet vidlåder den, är det frågan om den inte leder oss till en ursprungligare text än AM och JE ha. *sleipur* kan omöjligen vara rätt. Vi måste ha ett verb, ty vi kunna inte (trots Vigfusson Corp. poet. 2, 369) få mening med adj. *sleip(u)r* 'hal'. RJ översätter: 'Lapsat pertica [1]) in nive rigida', och den innebörden vore förträfflig. Ett steg emot den komma vi ock, om vi med JO s. 142 [2]) läsa *slæppr* 'glider, halkar'. En felläsning i isländsk text av *sleppr* som *sleypr* (sedan > *sleip(u)r*) ligger inte fjärran [3]). — Men ordet *rani* 'skida' kan jag eljes inte med direkta belägg stödja, och ett sådant ord borde väl inte saknas i den gamla litteraturen, om det haft större spridning. Till RJ:s (nyss i not 1 anförda) förklaring, som väl dock näppeligen, lika litet som W:s i huvudsak likalydande definition ("lignea solea"), helt kan sväva i luften, fogar jag JO:s (s. 142): '*Rani*' hic (det måste väl här säga: i Danmark; jfr Da. biogr. lex.) appellatur *skijd*, seu faginacea talaria'. Helt isolerat vore ordet också visst inte. Det vore säkerligen identiskt med det *(v)rane* som i bet. 'spets, stång, stake' (alltså just 'pertica') är styrkt från no. dial. (Aasen) och med isl. *rani* 'Snude, Tryne; Spidsen af svínfylking' (Fr.[2]) [4]), också i åtminstone isländska ortnamn (Finnur Jónsson i Oversigt over det Kgl. danske Videnskab. selsk:s forhandl. 1911, s. 251) [5]); jämför (?)

[1]) Kommentaren säger: 'perticas vocamus soleas ligneas oblongas, quibus pedibus inductis, per juga, valles, campos nive rigentia feruntur Boreales'. Alltså 'skidor' (eller 'snöskor').

[2]) Denna hans text av den norska dikten har i det stora hela intet självständigt värde (K. har häller inte brytt sig om den). Men han kan ha haft tillgång till någon för oss okänd källa. RJ nämnes ej.

[3]) Jfr ett måhända likartat fall nedan s. 282.

[4]) Det bör märkas, att det isländska *rani* icke kan styrkas i bet. 'pertica'. Hela ordet torde för resten ha varit dött i nyisl. I en förteckning av 'fornyrđe' i 166 a förklaras det med *skoltur* ('tryne').

[5]) Jfr t. ex. användningen av sv. *skate*. Däremot bör mansnamnet *Rane* säkerligen åtminstone till största delen hållas fjärran (se Rygh Per-

med avseende på den i vårt sammanhang ifråga varande betydelsen no. dial. (*v*)*rana* 'rende efter Kvindfolk, føite' (sk. dial. *vrana* 'rusta, svira' Rietz). Betydelsen 'skida' vore inte då oväntad, vare sig man håller sig till en utgångsbetydelse 'stake o. d.' eller till 'det som skjuter fram' (jfr *snabel*-skorna) [1]). — Emellertid skulle versen vara otillfredsställande i metriskt hänseende, med upplösning i tredje stavelsen. Detta enligt de regler som Bugge (s. 103 ff.) ansett gälla för dessa verser. Nedan får jag dock tillfälle att påvisa orättmätigheten av att här ställa alla konstdiktningens stränga krav. Ett *răni* på tredje stavelsens plats torde ej vara betänkligt.

Också synes det mig som om meningen blir bättre genom denna läsning: 'Ofta slinter skidan [2]) på den tjocka, isiga skaren [3]). Med den andra texten blir särskilt *opt* ganska platt. De enda betänkligheter jag vid en jämförelse finner äro, att verbet *sleppa* icke synes varken från gammal eller ny tid kunna i fullt lämplig betydelse med säkerhet påvisas just från norskan [4]), samt att förvanskningen till *leypr ræinn* ju måste vara mycket tidig [5]). Men på det senare skola vi snart finna säkra exempel. Och å andra sidan skulle ordet *rani* här aldrig ha kunnat slinka in — i stället för det välbekanta *ræinn* (*hreinn*)! — först i isländsk tradition.

3. ᚦ. K. Þurs vældr kvenna kvillu.
Kátr værdr fár af illu.

Alla de tidigare kända texterna ha här stämt överens (jfr strax om en särskild punkt), med undantag av W:s *ellu* i v. 2 för *illu* [6]). RJ har *illu*, men det kunde ju vara en blott ändring av W., med ledning av rimmet. Detta har ock lett K., ty AM och JE har här i v. 1 blott ett *k*. Ordet har väl varit oläsligt i membranen (Kålund 8). Så mycket klarare då, att W:s *kvillu* också här har sin hemort på annat håll, liksom hans översättning: 'Spectra fœminis infesta' (RJ här: terrorem incutit). — Måste man här verkligen se ett icke eljes i västnord. uppvisat *kvilla*, f.? Det synes mig inte omöjligt att tänka på dat. av no. dial. *kvill* f. (Ross) [7]).

---

sonnavne i Stedsnavne 198 jfrt med Lind Dopn. under Hrani, F. Jónsson Aarb. 1907, s. 251). Man de norska kunna delvis höra hit; dock ligger det inte då närmast att tänka på bet. 'Schweinerüssel' (Kahle Ark. 26, 230).

[1]) Sedan ovanstående var skrivet, har det fallit mig in, att W. och isländarna såtillvida kunna ha missförstått betydelsen av det no. *rane* som det betytt den pikstav varmed man vid åkning på (isläggar och) skidor sköt sig fram. I fisl. hette den (*skíð*)*geisli* (se härom Bjarnason Nordboernes legemlige uddann. 86 ff.).

[2]) Snarare (jfr not 1): 'skidstaven'.

[3]) Märk att Ross översätter *hjaarn*: 'Sneelag, som er frosset sammen til en Ismasse; meget tyk "Skare"'.

[4]) Jfr dock: (ál) sua háálan ok sléttan skapadan, at hann *sleppr* manninum æ þi skiotara sem hann gripr hann fastara. Stjórn 69.

[5]) Om *ey* i norsk skrift se Hægstad Vestnorske maalføre fyre 1350 Inleiding 25, 33.

[6]) Att det inte bara är tryckfel, visar runtransskriptionen.

[7]) Några norska dat. sg. f. på -*u* i stark dekl.: *ondo* (av *ond*) Hægstad Vestnorske maalf. I. Nordvestlandsk 40 (före 1200), *jordu* Därs. 5, 6 (1321),

Detta betyder 'Afkræftelse, Vantrivelse, Hentærelse', och den betydelsesfären är den centrala i denna stam *kvill-*; man märke utom materialet hos Ross nyisl. *kville* (*-i*), m. 'Dolor, seu tormen, certo loco assiduum' Gudm. Andreæ [1]), 'infirma valetudo, Skrantenhed, Svagelighed' Hald., 'malady, ailment' Zoëga, *kvillad(u)r* 'Valetudinarius, nonnihil æger' GA, shetl. *kwillin* 'ungt, ikke avledygtigt hanfår; tvetullet væderlam' Jakobsen Etym. ordb. Denna stam är det i alla händelser vi skola hålla oss till. Men den är näppeligen (som alla forskare hittills tyckas ha menat) uppkommen < **kvið-l-*, åtminstone inte uteslutande. Man jämföre shetl. *kwin*, *kwini* 'vantrivning, tvetulle, især om får: ikke avledygtig væder' Jakobsen anf. arb. Stammen sammanhänger (som Jakobsen också antar) med ags. **cwīnan* osv. Att för *kvill-* utan vidare sätta **kvin-l-*, hindrar mig dock den hittills uttalade — låt vara på litet och osäkert material vilande — åsikten om utvecklingen av *-nl-* efter kort starktonig vokal (Sievers PBB 18, 582; jfr Noreen Altisl. Gr.[3] §§ 289, 2, 257, 4, där nödig försiktighet iakttages). — Säkerligen böra vi icke med K. och Bugge översätta 'kvindeklynken'. Det är nog fråga om en tärande sjukdom — jfr þrídeilurnas *kvenna kvǫl* —, sannolikt av väsentligen fysisk natur [2]). — Om *þurs* med RJ och Bugge skall fattas personligt som 'Tussen' eller med Wimmer och F. Jónsson (Litt. hist. 2, 31, Aarbøger 1910, s. 287) om runan i magisk mening, är kanske omtvistligt. Den senare uppfattningen har dock mindre stöd i de analoga textfallen [3]).

V. 2. Här översätta hittills alla — även W. — endräktigt ungefär så: 'det är få (dvs. ingen) som blir glad(a) av olyckan'. Det kan då synas som rent oförstånd av RJ att översätta: 'Lætus malo contristatur' — ren förväxling av subj. och pred., framkallad av ordställningen? Nej, säkerligen är detta den enda rätta tolkningen. Det är adj. *fár* i betydelsen 'forstemt, ordknap, uvenlig i sit Forhold mod andre' Fr.[2], 'tristis' GA, 'taus, indesluttet, ordknap' Aasen. Märk särskilt motsatsen till *kátr* 'uppsluppen, lustig'. Några djupsinnigheter ha vi väl ej att vänta i

---

solo Därs. 117 (1300-t.). Vi ha, som det skall framgå, ett särskilt intresse av västlandets språk. Jfr f. ö. F. Jónsson Skjaldespr. 37 f., 51 ff.

[1]) Hädanefter förkortad GA. liksom Haldorsen till Hald. — Såsom en kenning för ᚠ har JO *kvilli þjooða* (ej i þrídeilurna).

[2]) Wimmer översätter 'frauenkummer (-krankheit)'. Fattar man det onda som psykiskt, läte det sig väl förena med en stam *kvīð-*, *kvĭð-*, som nämligen i stor utsträckning betyder 'bekymmer'.

[3]) Som ett norskt ex. på att just kvinnor voro utsatta för trollens onda anslag pekar jag på vad F. Grøn meddelar i Maal og Minde 1909, s. 75 f.: 'Naar en kone har faat barn, vil tussen gjerne bytte barnet om; naar moren gjør motstand herimot, blir tussen sint og biter moren til avsked. Om et saadant tussebit heter det: "De batnar alli" (ɔ: det læges aldrig)'. — Då Skirnismál 37 tagits till intäkt för þ-runans makt över kvinnor, framhåller jag, att denna där just med hänsyn till namnets betydelse hade en särskilt syftning (jfr *hrímþursa hallar* osv.). Och där ristas ju ytterligare 'þria stafe'.

dessa sentenser, men nog är det bättre att få översätta 'Den muntre och lustige blir nedstämd och inbunden av olyckan' än — 'olyckan är ingen fröjd' (för att ta en nusvensk parallell).

4. ᚴ. K. Óss er læiđ flestra færđa,
en skalpr er . . . særđa.

Läsningen vilar på AM, som dock underprickat *læid*; JE avviker genom *skalper* (utan följande *er*).

Strofen har varit synnerligen omtvistad. Wimmer läser:

óss er flestra færđa
fǫr, en skalpr er sværđa;

detta sedan B. Ólsen (Småst. 101) ur en samling eddaexcerpter från 1680 (AM 738 4:o) anfört raden i formen:

för enn skalpur sverda.

Ólsen själv och Bugge menade emellertid detta vara metriskt antastligt och läste, med konjektur [1]):

Óss er flestra færđa
færill, en skalpr er sværđa.

W. har: Oys [2]) er flestra ferda
En skalpur er sverda.

Först RJ:s läsning gör det möjligt att här tränga fram till en tillfredsställande text. Han har, mycket avvikande från W. [3]):

Os er flaustra ferda
Føt eru skalpur Suerda [4]).

V. 1. Jag är redan a priori obenägen att tro *flaustra* bero på något förbättringsförsök. Däremot vore det lätt att förstå en förvanskning av ett sådant till *flestra* [5]). Och med stammen *flaustr-* komma vi vida bättre tillrätta. Det är icke *flaustr* 'skepp', såsom RJ trott, då han översätter 'Ostium fluminis navium via', utan vi skola knyta an vid no. dial. *flaustre*, 'i Genitiv-Forbindelser, om det overordentlig livskraftige, trivelige, storvoksne og statelige. "Ei Floustre Furu". "Ein Floustre Kar'e, Hest'e"' Ross. Ordstammen är rikt företrädd; jfr vidare: *flaustra*, v. 'rive Arbeide fra sig; arbeide voldsomt, uforsigtigt og skjødesløst', nyisl. *flaust(u)r*, n. 'fluster, hurry' Cl.-Vigf., Þorkelsson III, *flaustra*, v. 'to be flustered' Cl.-Vigf. Centralbetydelsen är 'flygande fart, fläng' [6]). Den antagligaste läsningen blir för mig:

---

[1]) I No. Indskr. Indledn. 71 sluter sig Bugge dock till Wimmers text.

[2]) Med avseende på denna skrivning jfr s. 285 n. 2.

[3]) Anledningen till att hos honom ᚴ först kommer efter ᚱ, förstår jag inte. W. har vanlig ordning.

[4]) JO läser här: 'Os er flestra far, enn skálpur sverđa'. Detta anfört blott för att visa att han ibland har egen läsning (jfr s. 260 n. 2).

[5]) Den kunde vara influerad av *flestra fiska pollr*, en kenning för ᚦ hos JO. Men det kunde ju ock förhålla sig tvärtom.

[6]) *flaustr*, n. 'skepp' hör naturligtvis direkt hit. Det är den levandegjorda 'snabbheten'. Likaså hör *flaust* i samma bet. ihop med no. dial. *flaust*, adv., i liknande anv.

Óss er *flaustre* [1]) *færđa*,

vilket jag översätter: ”óss' är en färd i flygande hast' (eller kanske: 'är en flygande fart; jfr ferd hos Aasen, Ross) [2]). I syntaktiskt hänseende jämför jag sådana sammanställningar som *bragr kvenna, skass valkyrja, sveinn sveinna* (Nygaard Norrøn syntax s. 138) [3]). Det är inte omöjligt, att de 'genitivförbindelser' som ovan anförts vid no. *flaustre,* till någon del bero på en senare omkastning i föreställningen (förhållandet alltså deskriptivt sett såsom isl. *storm veđrs* till *stormväder*).

Óss lämnades nyss oöversatt. Det bör icke översättas med 'åmynning', såsom hittills skett. Den betydelsen är för övrigt sekundär. *Óss* betyder från början 'det som brusar, forsar och sjuder' [4]), och den betydelsen har nog aldrig helt dött ut. Att det är den som här föreligger, stödes förträffligt genom senisländska kenningar just för ᚮ: *Oos er auđ-streymt Vatn, ós (er) vatns auki, krookr Beckjar* (där rinner vattnet häftigare), alla från JO; och 687 säger direkt (Wimmer 287): *straumr er óss, óss er rúnastafr. Flaustre (fløystre) færđa* är alltså också det en kenning för eller definition på *óss.*

V. 2. Denna vers blir alltså en sats för sig, vilket ur alla synpunkter är det rimligaste [5]). Att 738:s *för* och RJ:s *føt* ha något med varann att göra, är givet. Läsa vi helt som denne senare, finge vi ta *skalpr* som full fot, vilket är betänkligt. Men med en helt obetydlig ändring få vi:

Fǫt eru skalpar sværđa [6]).

Översättningen blir RJ:s: 'Svärdens klädnad äro skidorna'. En god analogi ha vi i Harald Hårdrådes *skalprinn er hús sverđsins* i Króka-Refs saga [7]). Med avseende på pluralen hos båda orden, som väl dock inte behöver stödjas, jfr: Þeir átu *skalpana af sverđum sínum* Fms. 8, 436.

---

[1]) Den som är oviss på ett subst. *flaustre* (m.?) kan hålla sig till det likbetydande *fløystre* Ross. Förvanskningen till *flestra* är då än naturligare.

[2]) Man kan då från denne anföra: '”Sky'naa æ f(l)joot i Fær'aa”, Skyen gaar raskt'.

[3]) I viss mån kan man ock jämföra *Týr er æinhendr ása* str. 12.

[4]) Den till synes så frestande och allmänt antagna sammanställningen av *óss* 'åmynning' med lat. *ōs, ōris* bör enligt min mening överges. Det är därför att det är strömt och inte fryser till, som speciellt en åmynning fått heta *óss* (*ōs* 'öppet ställe vid isbildning' lever ju än i sv. dial.). Den riktiga etymologin på detta således enhetliga *óss* är säkerligen den som (dock blott för betydelsen 'brus' o. d.) ges hos Falk o. Torp os I. Om det är nödvändigt att i alla fall operera med ännu ett *ós(s)* (näml. 'dunst, ånga' o. d.), kan jag här lämna därhän (jfr Falk o. Torp, Persson senast Beitr. z. indogerm. Wortforschung 12).

[5]) Även de andra förmodade undantagen därifrån skola nedan elimineras.

[6]) Om versmåttet varit mycket fritt (jfr nedan), skulle man dock kunna tänka på: Óss er *flaustr* færđa Fǫt eru *skalpr* sværđa.

[7]) Detta anför Brynj. Sveinsson i brevet av 1651 till W., som visat sig alls inte förstå, vad *skalpr* betydde.

5. ᚱ. K. Ræiđ kvæđa rossom vesta.
Reginn smíđar sverđit bæzta [1]).

I v. 2 ha JE, AM blott *s.* på verbets plats. Med hänsyn till det metriskt betänkliga i K:s konjektur satte Bugge in *sló* (så trycker Wimmer), B. Ólsen *skóp* (tidigare hade Munch försökt med *sauđ*).

RJ: Reid kuedur Røssum fasta
Ragn er Suerd bradasta.

Återigen en W. mycket närstående läsning. Denne har dock *vesta* och *sverdit* (har således kanske kompromissat mellan membranen och meddelaren). — Säkerligen har RJ här kommit på villovägar. K:s läsning bör godtagas [2]) (väl med insättande av enstavigt verb). Men för texthistorien har det något intresse att dröja vid RJ:s v. 2 [3]). Han översätter: 'Convicium ensis acerrimus'; *ragn* alltså i betydelsen 'skällsord, förbannelse(r)'. W. däremot tror, att *Ragn* är namnet på ett svärd, men Brynj. Sveinsson (a. st.) gissar på att ordet betyder 'dira execratio', alltså = RJ. Den betydelsen kan styrkas från nyisl.: *ragn* 'Convitium, execratio' GA (kunde i sig själv sammanhänga med detta ställe), *ragn*, n. 'imprecatio, diræ, Banden, Forbandelser' Hald., 'cursing, swearing, oaths' Zoëga. Det finns ock ett verb *ragna* 'curse, swear' (Zoëga). Detta är primärt (i förh. till subst.), har i fisl. bl. a. betydelsen 'forhexe, ved Troldom eller paa overnaturlig Maade skade (e-m)' Fr.² och har sedan haft samma (delvis hos GA och Hald. iakttagbara) utveckling som *blóta*, då detta både i vnord. och önord. fått betydelsen 'svära, förbanna, skälla ut'. — Då Reginn och hans svärd råkade i glömska, omtyddes och omstöptes raden. Innebörden: 'skällsord är det snabbaste svärdet' är inte så befängd.

6. ᚴ. K., som kallar denna 'det dunkleste vers i hele runedigtet', stannar vid:

Kaun er báge barna.
Bǫl gørver ... varna.

JE, AM i v. 1 *bæggia*, W. *beggia*. I v. 2 ha JE, AM efter verbet: naan folfvan, W. har raden: Böl giörer near folvarna.

Bugge bibehåller *bæggja*, för *bǫl* syntaktiskt till v. 1 och läser resten av v. 2: Gørver ná(n) fǫlvan.

Ólsen, Wimmer: Kaun er barna bǫlvan;
bǫl gørver mann fǫlvan.

Härtill nu RJ:s: Kaun er bage Barna,
Bøl giører Mær føl varna,

vilket översättes: Ulcera infantium molestia,
Luctus pallidam facit virginem.

---

[1]) Faktiskt har dock JE *badzsta* (med *-a-* liksom AM).

[2]) För innebörden jfr i þrídeilurna för ᚱ: *jórs erfiđi*, som dock inte är säkert bevis för det ursprungliga.

[3]) V. 1 är en intresselös förvanskning, som inte kan betyda det han själv tror: 'Eqvitatio eqvis jejunium indicit'.

V. 1. RJ har alltså just det *bage* som K. konjicerat in. Men detta utgör ingen garanti för riktigheten. Han kan ha tagit det från den honom bekanta redaktionen av motsvarande þrídeila, där vi skola finna skäl för dess prioritet [1]). Och det *bagi*, varom här borde vara fråga, har kort rotstavelse (såsom redan Bj. Ólsen 101 framhållit), och det vore här — efter obetonad andra stavelse — mindre lämpligt. Nu finns ett *bági*, som hjälpligt skulle kunna passa; inte i den kända betydelsen 'motståndare' (Ólsen anf. st.), utan abstrakt: 'Hindring, Vanskelighed. "Sjelden"' Aasen, 'collision, variance' Zoëga Ísl.-enzk orðab. Men det rätta är utan tvivel no. dial. *bægja*, f. 'en pludselig Lidelse, et Sygdomsanfald. Maaske (märk!) kun i *Badnabæja* Barnesygdom' Ross [2]). Förvanskningen till *beggja* — märk: redan tidig och på norskt område (ty både JE och AM ha den) — låg då ytterst nära.

För att också i någon mån belysa påståendet att bölder speciellt skulle antäkta barn, hänvisar jag till Eva Wigströms uppteckningar i Sv. Landsm. VIII. 3, 400 f. Förmodligen kan också norskt material dras fram.

V. 2. Det för W. och RJ gemensamma *folvarna* böra vi, sedan första radens rimord är klart, icke släppa, om det kan ge mening. Att W. haft en levande källa, är påtagligt, men någon översättning synes han där inte ha fått. RJ, som väl kan ha tagit det norska ordet från W., har däremot sådan, och därtill en i fråga om detta ord akseptabel: 'pallidam'. Det synes alltså vara ett *fǫlvarna*. Man kan vilja fatta detta som tillhörande ett *fǫlvarinn*, (ombildat) part. pret. till *verja* (got. *vasjan*), egentl. 'blekt klädd', sedan möjligen allmännare 'blek' (= *fǫlr*) och jämföra å ena sidan *fagrvariðr* i Vǫlundarkv. 39 (41), å den andra *varinn ulfs vǫðum* (váþom heiþingia R) Atlakv. 8 (även om formen där skulle vara ousprunglig). Likväl synes mig en annan väg snarare böra beträdas.

I de nuvarande norska dialekterna ha, åtminstone i de icke få mål som hittills ordentligt undersökts, gammalt *ǫ* och gammalt *o* i stor utsträckning sammanfallit (det framgår av Ross' monografier). Där råder alltså exempelvis sammanfall mellan pl. *bǫrn* och *horn* (direkt anförda som ex. Ross 1906, nr 3, s. 9 [Vest-Telemaal], 1909, nr 3, s. 39 [Setesdalsmaal], s. 73 [Vestegdemaal]) [3]). Om man antar, att detta sammanfall i någon bygd är gammalt [4]), kunde alltså ett

---

[1]) I viss mån sannolikt, att inte den på Island levande traditionen av den norska dikten hade *bagi*, gör Brynj. Sveinssons obekantskap därmed (om hans läsning jfr strax i texten).

[2]) Redan Bugge har i förbigående tänkt på detta *bægja*, som han dock då inte kunnat styrka i annan betydelse än 'Hindring', vilket han tänkt modifiera till 'Ulæmpe'.

[3]) Också rimma *taadn* — *kaadn* — *baadn* i denna bygd i början av 1600-talet (Ældre norske sprogminder I, 9 (utg. av Hannaas 1911)).

[4]) Vore det det i större utsträckning, borde det kunna uppvisas genom skalderim, men det synes inte låta sig göra. Också vokalharmoniska

bǫrna rimma med ett *-vorna*. Det är det jag här tror vara fallet. Att plur. av *barn* kan ha bibehållit sig *u*-omljudd, visa likaledes de moderna målen (Ross). Dessa visa nu ock här och var, att nom:s och ack:s (på Västlandet också dat:s) stamvokal trängt in i gen. (se särsk. Ross 1906, nr 3, s. 23 [Vest-Telemaal], 1909, nr 3, s. 10 [Fyrdemaal], där just det ordet exemplifieras). Jag vågar då anta, att också detta kunnat vara gammalt, ehuru ej litterärt språk [1]). Rimmet blir då *borna* [2]) — *fǫlvorna* [3]). Det sista innehåller då det från nutida no. dial. så väl styrkta *-voren* (säkerligen < *vorđen* med *đ*-bortfall vid trekonsonantisk ställning) med adj. som första led: *blaavoren, ljosvoren, storvoren, seinvoren* osv. (Aasen), där bet. är 'omtrent som "lig" eller "agtig"' [4]). — Den som endast kändes vid uttalet *barna*, satte in — kanske först en isländare — *fǫlvarna* för rimmets skull.

Användbarheten av ett *fǫlvorna* hänger nu på vilket huvudord vi få i det föregående, såsom objekt till *gør(v)ir*. Intet av vad texterna bjuda är akseptabelt. Till någon ledning kunna läsarterna dock tjäna. Till *naan* och *near* komma nu RJ:s *Mær* — en grammatisk bock, som dock näppeligen kan förklaras annat än som försök att tolka en förlaga — och Brynj. Sveinssons *naul* (!; i cit. brev). Hur denne tänkt sig saken [5]) framgår av tolkningen av *giorer naul fol varna* (*Böl* föres till v. 1) såsom 'Orcus labiorum inducit pallorem (!) [6]). Skulle inte här *nagl* i *Naglfar* spöka [7])? Såsom det rätta, som måste vara ack. pl. m. eller ack.

företeelser visa ju (där sådana finnas) på att *ǫ* och *o* hållits isär. I norska prosaskrifter tillåter skriften i övrigt inte någon säker åtskillnad (se Hægstad Vestnorske maalføre Innl. 22).

[1]) Naturligtvis göres saken oviss genom bristen även här av belägg i den gamla västnordiskan, poesi som prosa (jfr dock strax). Men denna företeelse är även nu rätt begränsad. Dock finns den åtminstone vid ett ex. från gammal tid, näml. gen. pl. *rǫgna* Håvamål 141, 7, Hyndl. 35, 4 (om ock ej ursprungligen tillhörande texterna; jfr F. Jónsson Skjaldespr. 26). Och särskilt vid ordet *barn* ha vi anledning erinra oss, att i fsv. gen. pl. *børna* (som ej behöver betvivlas), dat. pl. *børnom* tidigt äro styrkta, båda därtill i västgötska urkunder (Noreen Altschw. Gramm. § 386, 3). — Eftersom i åtskilliga no. mål ett *arn* utvecklat sig till *å(d)n* o. d., kunde det synas ligga åtminstone lika nära att ta den övergången i anspråk för gammal tid (jfr Bugge 108 just för detta fall). Men dels kan ett sådant antagande inte stödjas bättre, dels synes det vara ytterst sällan som ett *arn* och ett *orn* fullt sammanfallit. Med orent rim finge man nog då räkna. Och kanske genom att så göra även antagandet i texten stärkes.

[2]) Om kvaliteten hos *å*-ljudet har jag ingen anledning att närmare yttra mig.

[3]) JO 143 ändrar förslagsvis *folvarna* till *folvarpna* 'suppalescentem'.

[4]) Säkerligen är bildningen i åtskilliga fall knappt skild från förledens betydelse som enkelt ord; jfr: '*but* groff oc v-forstandig. Ey *Butvoren* Compaa' Chr. Jenssøn Glosebog (1646: snarast 'Fyrdemaal').

[5]) Vi skola nedan finna skäl att inte helt förkasta hans vitsord i fråga om den norska dikten.

[6]) Uppl. har *pallorum*.

[7]) I vissa norska dial. skulle detta ge *naul* (Ross under nagl).

sg. f., gissar jag på *ná* (kanske skrivet *naa*) eller *nauđ*[1]). Det förra vore ack. pl. icke av *nár* (vars ack. pl. *nái* vore metriskt undermålig), utan av likbetydande no. dial. *naae*, m. (Aasen, Vidsteen Ordb. over Bygdem. i Søndhordl.). *Fǫlr sem nár* var i viss mån stående (se Bugge 109). För det andra alternativet erinrar jag om Sigrdrifumáls *fǫlvar nauđir* om dödens fjättrar, och möjligen finns samma förbindelse på det något dunkla stället Atlakv. 16: *nár* (av flera utgivare rättat till *nái*) *nauđ fǫlva / létir nornir gráta*[2]); i alla händelser syftar också där *nauđ* på dödens tvång, och blekheten förbindes därmed. — Om *fǫlvorna* är attribut eller predikativ, kan synas något ovisst; mig tilltalar det förra mest; *gör(v)a* är då 'frambringa, åstadkomma'. Strofen bleve då:

Kaun er bǽgja borna.
Bǫl gører ná (l. nauđ) folvorna.

7. ᚼ. K. Hagall er kaldastr korna.
Kristr skóp hæimenn forna.

Denna strof är redan förut fullt klar. Jag anmärker blott, att medan W. har runans namn som *Hagl*, men adjektivet i maskulin form, har RJ *Hagl* . . *kaldast*[3]).

8. ᚾ. K. Nauđ gørver[4]) næppa koste.
Nøktan kælr í froste.

Inte häller här finnas några tolkningssvårigheter. W. och RJ ha båda *nappa*. Vilket som är rätt, kan ju vara likgiltigt. I modern norska tyckes enligt ordböckerna *n*-formerna (< *hn*) överhuvud vara undanträngda. I ä. nyisl. finns *hnappr* (GA, Hald.), trots det att från fisl. blott *hneppr* tycks vara uppvisat; Hald. har för övrigt just frasen *Hann bió vid hnappa kosti*, 'asperitatem sortis expertus est, han havde knapt hvad han behøvede'.

Formerna *naktaun* (!)[5]) W., *naktan* RJ synas påfallande med sitt *a*. W:s form visar att han sökt kopiera en skriftlig källa, som haft *naktann* (jfr RJ ack. *blindann* str. 9). Och formen *naktr* synes tillhöra nyisl., fast den i äldre tid var okänd. Hald. har *naktr* med hänvisning till *nakinn* (*nøkkviđr* var tidigt obrukligt)[6]), och Zoëga anför frasen: neyđin kennir *naktri* konu ađ spinna (ehuru under uppslagsformen *nakinn*).

9. ᛁ. K. Is kǫllum brú bræiđa
Blindan þarf at læiđa.

Brú har K. — liksom Munch — satt in efter W. emot JE och AM. Utan tvivel har W. haft isländskt hemul för sin läsning. Därför behöver inte RJ, som ock har *brú*, ha direkt skrivit av

[1]) Mindre troliga förefalla mig *menn*, *mey* (eller *kván*).
[2]) Om stället senast Neckel Beitr. z. Eddaforschung 148 f., F. Jónsson i Oversigt over det Kgl. danske Videnskab. selsk:s forh. 1912, s. 90. 91.
[3]) Men vid þrideilurna *Hagall*. Huruvida något hemul finnes för ett västnord. runnamn *hagl*, går jag här inte in på.
[4]) Metriskt bättre med Bugge och Wimmer *gerir* l. *gørir* (*-er*).
[5]) Det är inte tryckfel, se runtransskriptionen.
[6]) 166 a räknar formen bland 'fornyrđi' och översätter med *nakinn*.

honom [1]). Wimmers tvivel på denna läsnings riktighet kan jag inte biträda.

10. ᛅ. K. Ár er gumna góđe
Get ek at ǫrr var Fróđe.

Både W. och RJ stämma i allt väsentligt med detta, och vid en blott texttolkning yppa sig inga problem. JO har *groođi,* som han kan ha fått från en bland sina egna isländska kenningar (se s. 280).

11. ᛋ. K. Sól er landa ljóme.
Lúte ek helgum dóme.

Detta är utan tvivel det rätta, men W:s *Luti eg ad* (märk de nyisl. formerna) får en särskild belysning genom RJ:s *Lyse eg ad.* Jag tänker mig saken snarast så: En isländare, som böjde *lúta* starkt (jfr Kålund 13), satte in *lýt* (för isländska betydelse- och konstruktionsanalogier se Fr.[2] lúta 2). Detta blev förvanskat till *lýs*(*e*) *eg,* sannolikt under inflytande av första versradens innehåll; men då kände man behovet av ett lokalt *at*: 'Faces sanctorum reliqviis [2]) alluceo' RJ. W. har så kompromissat mellan membranen och sin meddelare [3]).

12. ᛏ. K. Týr er æin-hændr ása.
Opt værđr smiđr at blása.

RJ har samma ofördärvade läsning som de övriga (med *verđur* för W:s oriktiga *vordur*).

13. ᛒ. K. Bjarkan er lauf-grønstr lima.
Loke brá flærđar síma.

K. har här i sista raden följt en ändring av Vigfusson, eftersom han inte fann mening i sitt materials samstämmiga *Loki bar flærđar tima.* Så läser emellertid Wimmer (med rimmet *líma* — *tíma)* och översätter 'Loke brachte falschheits-glück', vilket i noten förklaras: 'Loke brachte durch seine falschheit unglück mit sich' [4]).

V. 1. Betydelsen av *bjarkan* är något omstridd. RJ och GA kunde synas böra ha vitsord (för sin tid); de översätta båda 'frons' [5]) och tyckas inte ens särskilt tänka på björken. Men det kan just vara rundikterna som ligga bakom deras uppgift. Åtminstone för JO var ordet tydligen dött. Han spekulerar (s. 102)

---

[1]) Vid þrídeilurna skola vi träffa ännu ett stöd för att åtminstone den levande isländska traditionen hade *brú.*

[2]) Denna konkreta betydelse är troligen riktig. JO talar om 'mysteria sacra seu liturgia Sanctorum'.

[3]) JO 143 har *lýt ek,* men dock *ad,* som översättas 'coram'. Det kan därför tänkas, att *ad* tillsatts redan verbet *lúta.* Men JO kan ock ha kompromissat mellan de texter han kände.

[4]) Översättning och förklaring efter Bugge, som dock gav företrädet åt alternativet 'Loke havde Lykken med sig til att faa udfört sine falske Planer'. Så ock Bj. Ólsen: 'Loke var heldig i sin svig'.

[5]) Jfr Wimmer, som dock blott byggt på textsammanhanget i rundikterna.

över dess både betydelse och genus och har i fråga om den förra intet annat att ge än: '(Bjarkan) á at þýda laufgadan*n* við'. Man jämföre ock ur 687: *viðr er bjarkan*, bjarkan er rúnastafr (Wim. 287 f.). — Hald. översätter däremot *biarkan*, n. 'fructus betulæ, Rakle'. Skulle detta vara ur levande källa? På vårt ställe är ju den betydelsen omöjlig, men ur ordbildningssynpunkt vore det tilltalande att tro den vara gammal [1]). — Slutligen upptar GA s. 28 därjämte (?) ett *bjarkann*, f. 'folium Betulæ', vars tillvaro dock måste anses ytterst opålitlig. Den kan även den vara deducerad fram ur kenningen. — Man märke, att RJ och W. på adjektivet ha en form som — i motsats till JE:s, AM:s maskulina — kan vara både neutr. och fem.

V. 2 (och diskussion av rimmet). I sig självt kunna de översättningar som givits av ett *bar flærðar tíma* inte anses förkastliga. Genitivsammanställningen skulle ock rätt väl kunna stödjas med Hávarðr ísfirðings (omkr. 1000): veitk at vér munum hljóta . . *farar tíma* ('held på rejsen' F. Jónsson Skjaldedigtn. B 179). För verbet *bera* såsom styrande har ock framdragits parallell (Bj. Ólsen 102). Men rimmet blir en svårighet. Ty ogärna tror jag, att vi med Wimmer (efter Munch och Bugge) få sätta *líma* i v. 1. Ordet måste här syfta på den levande och grönskande kvisten, men den kallas ingenstädes *límí*, utan *lim*, f. o. n., även *limr*, m., i sydno. dial. även **lĭme*, m.? (Ross) [2]). Man bör ock märka þrídeilurnas motsvarande *lĭm*. Med läsningen *tíma* ha vi då att välja på orent rim eller antagandet av redan inträdd stavelseförlängning i *lĭma*. Det senare kan inte sägas ha sannolikheten för sig. De norska bygder (även på västlandet i åtskilliga fall) där *ĭ* i samband med förlängningen blir *e* äro tillräckligt många, för att det inte borde i litteraturen väntas åtskilliga spår av detta *e*, om den på något större område inträtt redan — låt oss tills vidare säga c. 1200 [3]). Särskilt otilltalande kunde detta antagande synas, om rimmet just genom vokalförlängningen bleve orent (*e* — *ĭ*); men detta kan man nu här inte påstå (så mycket mindre som mångenstädes också gammalt *ĭ* visar 'aabning' före *m*). — Att överhuvud anta orent rim — vårt andra alternativ — är betänkligt, om man håller på att en full 'konstnärlig' måttstock skall anläggas. Även i de (äldre) isländska rímurna finnas blott få undantag från kvantitetsregeln (se Wisen Riddararímur V, Þorkelsson Digtn. på Isl. i det 15. o. 16. årh. 123). Men då jag tror kraven

---

[1]) Jfr den etymologiska avdelningen under den (av förf. redigerade) artikeln *birkal* i Sv. Akad:s Ordb.

[2]) Formen är *leeme*, som i ifrågavarande bygder icke synes kunna återgå på form med *ĭ*.

[3]) Från Hægstad Vestnorske maalføre I har jag blott antecknat *þec*, *sec* (s. 64) No. hom. hand II (märk dessa ords aksentuella särställning), *selabeizl* (- *sili*) och *stegi* (s. 111) första hälften av 1300-t., och jfr H:s egen tidsbestämning s. 145 nedtill.

här böra ställas mindre stränga (jfr nedan), vore kanske rimmet *lĭma* — *tíma* möjligt.

Först bör likväl efterses, om *tíma* inte kan vara orätt. Möjligen kan man läsa *tĭma* och här andraga no. dial. *tĭm*, m. i betydelsen 'en fjern Lighed, noget lignende Udseende. "Han heve ein Tim attpaa Go'faren": han har visse Træk som minde om hans Bedstefader' Aasen, 'svagt Spor af, Antydning "D'æ Teem'e (Tim'e?) te di"' Ross. Den centrala betydelsen synes vara 'skymt'. Förelåge ett dithörande ord, vore innebörden kanske ironisk [1])? Men det *tĭme*, m., som här skulle behövas, synes inte kunna påvisas [2]). — Alltså: kanske snarast dock orent rim *lĭma* — *tíma*.

14. ᛉ K. Maðr er moldar auke.
Mikil er græip á hauke.

Hos RJ följer denna runa först efter ᛚ såsom hos W. (och säkerligen efter dennes föredöme; jfr däremot þrídeilurna). RJ har icke W:s fel *moldur*. Diskussion av strofen här överflödig.

15. ᛚ K. Lǫgr er þat er fællr ór fialle,
foss, en gull ero nosser.

Denna läsning är bygd på JE och AM. Bj. Ólsen och Bugge (och efter dem F. Jónsson och Wimmer) stryka interpunktionen efter *fialle* och räkna en sats t. o. m. *foss*. Wimmer stryker också *þat*.

Till W:s v. 2: *Fost en gul eru nalli* har man inte ansett sig behöva ta någon hänsyn. Likvisst menar Ólsen, att strofen er 'forvansket'.

Det vore naturligtvis önskvärt att också här, som eljes överallt, få slutrim och meningsslut efter första versraden. Det är inte tänkbart, att skalden skulle ha tillåtit sig något annat. Det låter sig ock göra med begagnande av de två nya läsningarna.

RJ: Løgur er þad sem fellur ur fialle
Fasta eign gull er Jalle.

Brynj. Sveinsson:
Laugurin fellur ur fialle,
Faust eru giauld hia Jarle;

och denna lydelse tycker Br. J. sig fordom ha hört och han ger den ur minnet [3]). Vi se genast, att *fost*, d. ä. *fǫst*, har hemul på två håll, ty Br. S. var icke W:s förste meddelare. Därmed

[1]) Då likväl *svipr*, m., som har alldeles samma grundbetydelse, fått innebörden 'utseende som på något sätt röjes i ens yttre' kunde så även ha skett här; jfr särsk. fisl. *reiðisvipr*, *tignarsvipr*, *vinganarsvipr*.

[2]) Ty med formen inom parentes menar Ross för visso ej att förutsätta en sådan grundform. — Verbet vid sidan heter *timja* 'øine, have i Sigte, kunne see (noget, som er dunkelt eller i lång Afstand)' Aasen. Men ett *tĭme* skulle inte vara bildat till detta, utan av samma art som *hugi*, m. (jfr *hyggja*), *broti*, m. (jfr *brytja*), *biti*, *sviði* (under förutsättning att roten är **teim-*, **tĭm-*).

[3]) 'Tentabo ex memoria, ut quondam videor audivisse, restituere'.

träder RJ:s *fasta eign* något i bakgrunden. Dess metriska karaktär är ock ganska antastlig. Bättre — ehuru enligt Bugges krav (s. 107) ej helt tillfyllest — bleve *fǫst eign*[1]). Översättningen bleve då: 'En fast egendom (väl ironiskt: egendom som han inte släpper ifrån sig) är guldet för jarlen'[2]). Riktigheten av adj. *fastr* får i alla händelser här ännu ett stöd.

Br. S. tolkar sin v. 2: 'Fixa sunt stipendia apud Comitem', och hans närmare utveckling visar, att han åsyftar 'stipendia militum satellitumque'. Är *gjǫld* rätt, bör man dock hällre tänka på de indrivna skatterna, som jarlen då sades behålla[3]) och sko sig på. Väsentligen samma mening finge man väl (med eljes lika läsning) inlägga i *gull*. Såsom ägande något bättre[4]) och i sht äldre hemul bör detta kanske föredragas. *Jalle* (< *Jarle*) har ock hemul på mer än ett håll — om ock detta ord knappast kan vara det som W. fått sig förelagt och vanställt. Förslagsvis läser jag då:

Fǫst er(u) gull (l. giǫld) hiá jalle[5]).

Ett inre skäl för åldern av ordet *jarl* i texten måste anses ligga däri, att väl ingen satte in detta någon längre tid efter sedan jarlavärdigheten avskaffats. Och det skedde redan 1308 (NGL 3, 74). — Vore en gång *er(u)* felläst till *en(n)*, är det naturligt att man skaffade sig ett nytt predikat (*er, eru*) i st. f. *hiá*[6]).

16. ᛦ. K. Ýr er vetr-grønstr viða,
Vant er þar er brennr at sviða.

Þar strykes av Wimmer. W. har *urtur grónst*. I något sammanhang därmed står tydligen RJ:s *virtur grænst*. Att det är en förvanskning, är klart; väl *vet(u)r* (*uet-*) > *urtur* (åtminstone *-ur* från W:s levande källa), så uppsnyggat till *virtur*. Detta sista belyses genom GA:s *virt*, f. 'alias *vrt* [genom tryckfel: *vtt*] vel *jurt* frutex'. Ett fem. *virt* kan verkligen stödjas från ä. nyisl. text, nämligen från Konradsrímur 1, 80, men där synes det betyda 'vört' (Wisén Riddararímur XLIV), och så översätter ock Hald. ordet[7]). *Virtur* känner jag blott från Sigrdrifumáls *virtr*, n. 'vört', och

---

[1]) Så har faktiskt JO, men det är väl kompromiss (i övrigt har han här väsentligen = RJ).

[2]) RJ: 'Princeps auri tenax est', JO 144: 'Tenax possessio aurum Magnatibus (Baroni)'.

[3]) Det behöver inte vara: med orätt behålla.

[4]) RJ kan dock i den punkten ha skrivit av W.

[5]) Kan man dock tänka på *gull* .. *á hjalle*? I så fall dock troligen textförvanskning, ej blott omtydning, till *jalle*. Ty även i de (västländska) bygder som ha *hj* > *j*, synes detta icke vara styrkt före 1600-talet (jfr Hægstad Norske maalføre I, 23).

[6]) Med avseende på v. 1 påpekar jag blott, att Bugges anmärkning mot *lǫgr* såsom ett för allmänt begrepp att passa som subj. till *fællr ór fialle* vederlägges genom þrideilurnas *vellanda vatn* (*vellande vimur*).

[7]) Samma översättning ges i kommentaren till Sigrdrifum. i K. B. Papp fol. 64 bl. 96 r. (Jón Eggertssons hand), där nämligen i själva texten läses *virti* (ej *virtri*).

från no. dial. (*vyrter* Aasen med samma betydelse). En anklang till detta föreligger kanske hos RJ. De båda ordstammarna synas ha rörts ihop, kanske genom da.-norsk förmedling (*urt*) [1]).

Rimmet har berett svårighet även här. Men även om vi fasthålla vid uttalet *vĭđa,* behöva vi inte här stanna vid orent rim. Ty försåvitt möjligheten — gentemot Bugge — av kortstavigt rim medges, kunna vi få rent sådant med läsningen *svĭđa.* Ett sådant verb upptar Ross i betydelse 'have en svidende, brendende Fornemmelse, f. Eks. af Hunger'; det är väl en nybildning till *sviđi,* m. 'Svie, Smerte'. Har det ock funnits i (ny)isl.? RJ säger direkt (i sin kommentar), att *i* är 'breve'.

I v. 2 är RJ:s *Vont er* 'Malum est' en påtaglig vanställning utan värde.

Ett särskilt intresse knyter sig emellertid till det sätt varpå RJ fattar ordet *ýr.* Han återger det eget nog med *alnus.* Likväl har han säkerligen inte avsett alen. GA översätter *almr* med *alnus.* Isländarna hade låtit missleda sig av formlikheten. — Tolkningen av *ýr* som alm är lättare att förstå:

I Norge synes man ganska långt ned i tiden ha använt *ýr* om idegranen. Därom vittnar just denna dikt. Men därjämte betydde ordet mycket tidigt 'båge'; bågar gjordes ju till stor del av idegran [2]). På Island, där detta träd inte fanns, blev 'båge' snart ordets enda kuranta betydelse [3]). Det visa ock þrídeilurna. Men isländaren gjorde sina bågar företrädesvis av alm — varför också *almr* kunde övergå till att direkt betyda 'båge' (t. ex. Rígsþ. 27, 7, Helgakv. Hund. I. 17, 8) [4]). Alltjämt hade man dock en dunkel kunskap om att *ýr* betecknade ett träd: *menn kalla ý einn viđ* SnE 2, 50. När nu rundikten uppenbarligen så använde ordet, låg det således närmast att tänka på almen [5]).

Härtill en liten exkurs:

Också en annan identifikation av *ýr* än med almen kan spåras. GA tolkar *ýr* så: 1. Arboris Species, Pinus vel fraxinus. 2. Arcus ipse [6]). JO 145 översätter ock vår dikts *ýr* med 'Fraxinus . . Nam ex hoc fabrefiunt arcus'. I *pinus* ligger kanske ett minne av barrträdet, i *fraxinus* ha vi ju tydliga ord på, att bågen

---

[1]) Om deras ursprungliga avgränsning jfr Kluge Et. wb.[7], Falk o Torp Et. wb.

[2]) Vittnesbörd t. o. m. från nutida norsk bygd anfört av Läffler i Landsm. 1912 (= Festskr. t. Feilberg), s. 649.

[3]) *ýbogi* hos Egil i Hǫfuđlausn visar ej med säkerhet att *ýr* 'taxus' då var isländskt (ty det kan ha norsk upprinnelse); märk *ý* 'båge' str. 15 Samma ssg i Guđrkv. II. 18, 12 (i interpolerad strofdel) kan ej lokaliseras.

[4]) Så väl ock i en senare kenning om ᛦ (hos JO): *uppdreginn álmr*; *uppdreginn* bör översättas med ledning av: 'coniformis, spids opad, som en Kile, kileformig' Hald., 'tilspidset foroven' Þorkelsson III och syftar väl på runans form (ᛣ).

[5]) Samma sammanblandning av idegran och alm har skett på tysk botten (Läffler a. arb. 646).

[6]) S. 135: 'ijr, Arcus, seu Fraxinus arcus materia'.

spelat förmedlare. Men gjorde nordbon sina bågar också av ask? Jag finner intet stöd därför [1]). Det ligger då inte ur vägen att tänka på en annan möjlig anledning till förblandningen: asken som det ständigt grönskande världsträdet och idegranen som *vetrgrønstr viða*. Skulle rent av Läfflers bevisföring (a. arb.) kunna få ett stöd därutinnan, att också *ýr* = *askr* vore ett vittnesbörd om isländsk kännedom om *ýr* såsom världsträdet? Knappast; i alla händelser kan därur icke slutas till en så gammal påverkning från öster, att denna vore densamma som den Läffler velat spåra redan i Vǫluspá (asken *æ grønn*) [2]) och sedan än säkrare hos Snorre (asken har *barr*) [3]).

---

[1]) Se Bjarnason Nordboernes legeml. uddann. 58 f. Med avseende på askens duglighet öfverhuvud till ändamålet kan hänvisas till de egna rön för vilka Eckermann så omständligt redogör i sina Gespräche mit Goethe (Cottasche aufl.) 3, 67 ff.

[2]) Det bör här anmärkas, att GA själv i sina 'Notæ' till Resenius uppl. av Vǫluspá (1665) s. D 2 v inte tror att skalden menat något träd utan att *askr* åsyftar 'cœlum æthereum'.

[3]) Under uttryckande av min beundran för det skarpsinne och den lärdom, varom Läfflers avhandling vittnar, vågar jag dock här framhålla följande två kritiska synpunkter vid ett par av hans huvudargument. 1. Den eviga grönskan synes mig kunna stå tillsammans med den levande källa som ständigt vattnade detta livsens träd och som måste hålla det friskt — av vad slag det så än (av andra skäl) råkade bli i föreställningen. 2. *Barr* i fråga om annat än barrträd är säkerligen icke ett påfund av (sena) lexikografer och uttolkare. Även om vi säkert visste, vilket ord som döljer sig i Grimnismåls *hęfingar* R, *hæfingiar* A, som hjortarna sägas bita av, hade vi kanske ändå inte någon hållpunkt för betydelsen av Snorres *barr*, ty denne har måhända inte själv förstått stället. Men den förste direkte översättaren av detta *barr*, Resenius (1665), tolkar *bíta barr* (på båda ställena i SnE; på det ena har ju R *bast*) med 'æde Knopper' (G 1 r), 'bjder Knopper' (M 1 r). Hans källa är här näppeligen Magnus Ólafsson, ty dennes vidstående latin har 'arboris foliis dactylisque (!) vescentes', resp. folia carpens arboris'. Troligare är, att det är GA († 1654), vars lexikon R. just detta år inropade på auktion i mskr. (se förordet till detta). Där står: *bar* 'Gemma arborum, seu primulæ frondes', och Hald. har 'Gemma v. oculus arborum, Knop, Øje paa Træer'. Så vitt jag ser, passar denna översättning förträffligt hos Snorre: det är själva blad- och grenknopparna, vilka just skola slå ut (man får icke här pressa motsatsen till den 'eviga' grönskan), som skola tillintetgöras, ej de redan utslagna 'löven'. Och betydelsens tillvaro stödes av en annan nyisl. betydelse: 'semen alatum, Fnok, Frøuld. *Fífubar*, semen eriophori, Frøulden paa den Plante Ageruld' Hald. Bådadera ha framgått ur en allmännare: 'det som spricker fram (som ett fjun?)'. Saknaden av barrträd på Island (enen undantagen) har kanske bragt bet. 'barr' i glömska — något beviskraftigt isländskt ex. på den finns ej i litteraturen —, om den nu verkligen är så gammal. Inte häller på fastlandet är den enarådande. Aasen framhåller uttryckligen, att ordet ej gärna nyttjas om ett enskilt barr, utan om kvistarna med barren. Så ock Chr. Jenssøn Glosebog (1646): '*Baer* kaldis grene aff Fyrtræ osv.' (jfr med detta tal om grenarna Fjǫlsvinnsm:s *barr* om hela trädet!). Efter allt att döma först i sen nyisl. har betydelsen 'barr' kommit in på Island (och företrädesvis, tycks det, koll. eller i ssgr som *barrskógur*, *barrviður*), se Thorkelsen III. Men *að bera sitt bar(r)* är säkert gammalt (jfr Hald.); det hör häller icke dit; det har en inre släktskap med svenskans 'att komma på grön kvist'.

Vad stället i Grimnism. angår, så tänker jag, att man kan läsa R:s

Egendomligt nog har GA emellertid ett namn på idegranen, nämligen *yper*, m., 'unde *ypisber*, hybentors (!) Bær, *ypis hóll* nomen Prædij in Islandia' (s. 136). Detta måste hänga ihop med holl. *ijp* eller *iep* (ordet först anträffat i ä. nyholl.), ty. dial. *īffa, ifenbaum*, vestfal. *īspe* (< *īpse*? Franck Etym. woordenb.[1]). Märk för stammen särsk. det hit förda stadsnamnet *Ijperen*, varefter nyhty. (dial.) *iper*. Betydelsen är 'alm' eller 'idegran' (jfr ovan). Någon antaglig etymologi är ej given (jfr Woordenboek d. Nederlandsche Taal under iep I och II). För nyisl. *ypir* tänker jag mig denna förklaring: idegranens bär importerades för sin medicinska användnings skull (se därom Läffler 679 ff.) från någon västgermansk trakt — märk att ssgn *ypisber* särskilt nämnes[1]) —, man blev då bekant med *īper* 'idegran', men efter sammanfallet av *ī* och *ȳ* kunde man sedan lätt tro det rätta vara *ȳper* (en holl. skrivning *yper* kan ju ock tänkas ha haft någon roll). Emellertid har ordet också rörts ihop med det da. *hyben* (< *hiupon*). Någon norsk dialektform kan därvid ha hjälpt till (Chr. Jenssøn 1646 har för detta ord formen *Jype*).

Åtskilliga av de detaljer som ovan vid textkritiken berörts få sin egentliga betydelse först då de sammanställas under den synpunkt som anlägges i avd. IV.

III. *De isländska þrídeilurna.*

Blott vad som är komponerat just såsom þrídeilur behandlas här, men stundom måste redan då enskildheter belysas utifrån. — Med klara förvanskningar eller rent betydelselösa varianter i källorna befattar jag mig ej[2]).

1. ᚠ. K. (Fé) er frænda róg
ok flæđar viti[3])
ok grafseiđs gata.

---

hęfingar á. agaghalsir som återgående på ett *hæringa ráa gaghalsir* (det dubbla *a* bör betyda något): '[vilka] med bakåtböjda halsar' (Bugge) [gnaga af] stammarnas (grenarnas) framskjutande borst (l. fjun?)'. Till motivering anför jag här blott nyisl. *hæringr*, m: 'asperior pars lanæ, det grove av Ulden' Hald. (egentl. väl deverbativt), no. dial. *hære*, n. 1 'Haarvæxt (?)', *hære*, n. 2 'Avner og Affald af Korn; tildels ogsaa om Goldax eller svange Korn som kunne udskilles i et Sold' Aasen, *hærur* f. pl. 'enkelte Haar eller Straa', *hæra*, v., bl. a. 'tage Straa for Straa; æde langsomt; om Dyr' Ross, sv. dial. (Ångml., Häls.) *höra*, f 'ängborst: Nardus stricta' Rietz 244 a. *Rǫ́*, f. betyder stång i allm., men också 'en rank og smækker Træstamme' Aasen. (Detta ord sökte här redan Rask och Egilsson.) Märk hur föga som stundom (t. ex. just i R) skiljer *r* och *f*. Möjligen talar *hæringr*, om det är rätt, mer för barrträd.

[1]) Med ortnamnet *ypishóll* får man tillsvidare handskas försiktigt.

[2]) Vid läsarters framläggande anför jag först det hittills begagnade materialet, först därefter tillgodogör jag mig det nya.

[3]) Genom (av K. själv rättat) tryckfel står *víti*.

1[1]). JO a, b: *rógr*. 2. 461, JO b: *fyrđa gaman*, JO a: *Fofnis bani* [så!]. 3. 461: *grafþvengs gata*, JO a: *þegna þræta*, JO b: *grafseiđis gata*.

RJ: Firda gaman
Frænda rogur
Grafseidis gata;

alltså = JO b med en för alliterationssystemet[2]) likgiltig omkastning av 1 och 2. Fullt lika med JO b är BJ. Både *Fyrđa gaman* och *grafseiđis gata* finnas också bland fristående kenningar, som JO meddelar i omedelbart samband med sin text a (nedan citerade som JO a var.).

Grafseiđs är nog (vid den formuleringen) den äldre formen och innehåller det från åtskilliga kenningar kända *seiđr*, m. (se Egilsson). I nyisl. synes detta vara försvunnet (icke i norskan). Däremot hade man där dels *seiđ*, n., dels *seiđi*, n., som det synes i samma kollektiva betydelse: 'Pisciculis nomen' GA (blott *seiđ*), 'fætura asellorum minuta, Fiskes unger, særdeles smaa Torsk' Hald., 'young fish, fry' Zoëga Ísl.-ensk orđab. (blott *seiđi*). Genom en föga lämplig anslutning till detta *seiđi* uppstod *grafseiđis*. Själva kenningen *grafseiđs gata* har goda analogier (se Gröndal Clavis poetica 27); JO a var. har också *grafvitnis gata*. *Grafvitnir*, *grafþvengr* (se ovan) äro även eljes kända.

Till detta kommer nu Ver.[3]), som utom *frænda rogur* blott har *fofnis bedur*, alltså en här ny kenning. Det är påtagligt redan nu, att Verelius liksom Worm hade sin isländske meddelare.

Vi ha funnit blott somligt vara gemensamt gods. Sådant skola vi även i det följande finna. Anledningen till detta förhållande skall sedan i ett sammanhang belysas. Tillsvidare böra vi inte utan spec. skäl beteckna den ena eller andra varianten som 'oursprunglig'.

2. ᚢ. K. (Úr) er skýja grátr
ok skađi þerris
ok hirđis hatr.

2. 687: *sk. .. þ. ..* (resten oläslig), 461: *skarar þoris*, JO b: *skara þerrir*, AM 749 4:o (K. 102): *skara þuerer*.

Det sista anser K. i 'Tillæg' vara det 'ursprungliga', så mycket mer som han menar sig nu skymta *skara þuer ..* även i 687. Då Grienberger Ark. 14, 111 emellertid översätter *skađi þerris* 'der dürre ('torkans') feind', har det i viss mån analogier i SnE:s *skađi viđar, segls* om vinden. Bugge upptog emellertid (s. 111) *skára þverrir* och jämför bl. a. nyisl. (Hald. och Vigfusson) *skári*, m. 'a swathe, the sweep of a scythe in mowing', vartill K. (102) yt-

---

1) De båda hdskr. 687 och 461, som noggrannt äro undersökta av både Kålund och Wimmer, har jag ej själv undersökt, utan lämnar uppgifterna efter desse.

2) 1 och 2 skola inbördes alliterera, 3 allitererar inom sig (Kålund 17).

3) I fråga om denne låter det sig inte alltid göra att med säkerhet skilja på vad som skall höra till þrídeila och vad ej.

terligare lägger ett da. *skår* i liknande betydelse. Men vad skall det då bli för mening med kenningen? F. Jónsson och Wimmer läsa *skara þverrir* 'der eisränder auflöser' (*skǫr*, f.).

Det nya materialet visar också olikhet blott vid 2: RJ har = JO b, men BJ *Skura þeRir* — rent nonsens [1]) — i K. B. Papp. fol. 38, medan R. 694 har *Skára þerrer*. Detta *'á'* bevisar här snarast gammalt *ă* (eljes hade hdskr. *ǻ*), och även de andra källorna tala åtminstone mot nyisl. *ā*. Men varför kan inte *skara þverrir* innehålla *skari*, m.? I sv. betyder detta 'det (genom på blidväder följande frost) hårt frusna översta lagret på snön'. Betydelsen är, liksom ordet självt, samnordisk; det visar spridningen i no. dial. (se Aasen). Även i nyisl. finns ordet — som Wimmer själv påpekar — i bet. 'crusta glacialis, Isskorpe' Hald. Dess frånfrånvaro i gamla källor är nog en tillfällighet. Men alldeles = sv. *skare* har det kanske där ej varit, ty den rollen fyllde väl *hjarn*. Också i Norge har (delvis) en liten betydelseskillnad mellan *skare* och *hjarn* inträtt (se ovan s. 261 med n. 3). — Inte kan jag bestrida, att *skǫr* kan föreligga, men det synes mig ligga närmare att tänka på *skari* såsom det mindre speciella ordet [2]).

Bland de lösa kenningarna för ᚢ i NKS 1867 finnas *Skúra þerrer*, *Skade þerrers*.

3. ᚦ. K. (þurs) er kvenna kvöl
ok kletta búi
ok varðrúnar ver [3]).

2. 461: *íbui* (i 687 oläsligt). 3. 687 trol.: *málrunar ver*, de tre första bokstäverna dock svårtolkade, 461: *síðförull seggr*.

Med K. (dvs. här JO a, b) överensstämmer fullt BJ. Likaså RJ vid 1 och 2; nr 3 är *Hamra heimramur*, tolkat 'Saxorum incola'. Det betyder väl egentligen 'den starke l. mäktige som har sitt hem i klipporna'. Men det är kanske en förvanskning; märk bland JO a var. (och i en särskilt 'flock') *hár raumr, hamra búi, her-raumr bjarga* (*raumr*, m. 'stor og hæslig Person' Fr.[2]).

461:s *íbúi* är ingen tillfällig förändring. Det finns också i 166 a, och Ver. säger: 'Thuss som Isländarne henne [runan ᚦ] kalla, medh then tilllägningen, *Kletta ibui*' (det är allt vad han därom har) [4]). — I v. 3 har 166 a *oddrunar ver*. *Oddrún* är ej för övrigt uppvisat, men väl *varðrún*. Likaså *síðfǫrull seggr*.

4. ᚬ. K. (Óss) er aldingautr
ok ásgarðs jöfurr
ok valhallar vísi.

461, JO a, b: *vísir*.

---

[1]) Märk: *skúr er úr*, úr er rúnastafr 687 (Wimmer 287).

[2]) Vad RJ och JO b åsyfta för ord, då de översätta *skara þerrer* med 'nimborum', resp. 'nubium exiccatio', inser jag ej. En reflex av *skúra*?

[3]) Wimmer med rätta: *verr*.

[4]) *óhreinn íbúi* finns i Heilagra manna sögur (ex. utfört Þorkelsson II); jfr även *hrauns íbúur* Fld. 2, 145.

BJ har tyvärr inte aktat nödigt anföra mer än de tre första þrídeilurna. RJ har *Alldagautur*, 2 och 3 omkastade [1]) (allitterationen visar, att det är med orätt) samt *Vijser*. Här har Ver. hela þrídeilan fullt riktig (med var. *Visir*); han säger den tillkomma runnamnet *Odin*. RJ:s *al(l)dagautr* är tvivelsutan en förvanskning, men näppeligen individuell: på båda ställena i Vegtamskv. har hdskr. A *allda gautr* (på det ena visserligen ändrat till *alldin*). RJ översätter 'Seculi princeps' (bättre hade varit 'Seculorum'). Adj. *aldin* var redan tidigt ett dött ord.

Läsningen *visir* har av Bugge anförts från runinskriften Dybeck Sv. Runurk. 8:o 1, nr 48 (Stora Lundby, Lids sn, Södermanland), där D. läst: *ualhatlauiʀ. siʀ*. Både innehåll (kenningen är okänd i äldre poesi) och form (*ll* > *tl*) ha föranlett Bugge att påstå den 'lavet i nyere Tid' av någon som fått upplysning av en isländing. På min förfrågan har Lektor Brate varit vänlig om stenen meddela: "Runstenen D 8vo 48 Stora Lundby undersöktes av mig 1899, varvid jag fann inskriften vara *ualhallaʀ . uisiʀ*, icke *ualhatlaʀ* som D 8vo; övre slinglinien gör en böjning nedåt näst innan den träffar stavens topp, och denna har föranlett läsningen *t*. Att inskriften är ristad i nyare tid, är icke tvivelaktigt." Men den direkta isländska mellanhanden behövs nu inte. Ristaren har nog fått sin visdom från Verelius [2]).

5. ᚱ. K. (Reiđ) er sitjandi sæla
ok snúđig ferđ
ok jórs erfiđi.

2. 461: *snúđulig*, JO a, b: *snúđig för*.

RJ: *Sitianda* (övers.: 'Sedentis voluptas'), *Snudug för*. Ver. har såsom 1 och 2 vad RJ har som 2 och 3, men såsom 3 har han *Hesta spreingur*, som han översätter 'hästasprång'. Det är ju klar nyisländska. Också återfinnes kenningen i JO a var. Den har således hemul. Innebörden är naturligtvis 'hästars sprängning (genom överansträngning)'; se isl. *sprengr*, m. och *sprengja hest* hos Fr.[2].

6. ᚴ. K. (Kaun) er barna böl
ok bardaga för
ok holdfúa hús.

2. 687, 461, JO a: *bardagi* (ensamt; Wimmer tar det i sin text).

RJ har åter = JO b, utom att han som 1 har *Barnabage*. Det hör utan tvivel i detta sammanhang hemma på Island (jfr s. 266), ty då GA s. 138 som vittnesbörd om ᚴ-runans namn anför ett par av dess 'Periphrases Runicas' (de enda han överhuvud ger) är ock *Bage Barna* med.

Att vid översättandet av *bardaga för* Wimmer träffat det rätta (gentemot Bugge 111) med 'spuren, male der züchtigung

[1]) Så har i själva verket även JO b.
[2]) Ingen av dennes efterföljare har så vitt jag kunnat finna tagit upp denna þrídeila.

(= pl. av *far*, n.), får något stöd redan av RJ:s och JOb:s tolkning 'vestigia', men än mer kanske av *spor Dýra eđa Víjg-tenna* (!) bland JO a var.

7. ᚼ. K. (Hagall) er kalda korn
ok krapa drífa
ok snáka sótt.

2 är efter 687, som dock är otydlig; 461: *knapa*, JO a: *krappa*, JO b: *knappa*. 3. JO a: *skyja skot, eđa sylfr*[1]).

Hur K. tänkt sig *kalda korn*, vet jag ej. Wimmer har skrivit ihop till ett ord. Så ock RJ. Och det är det rätta. *Kalda* är gen. i ssg av det *kaldi*, m. som i fisl. blott (utom i egennamn med troligen specialiserad betydelse) träffats just i ssgr (t. ex. *kaldahlátr, kaldakol*), men av GA och Hald. upptas som enkelt ord.

2 har RJ *knappa* (= JO b), i ett ord med substantivet. Ver. har fått reda på blott en del; han har: *Kalda korn, Knappa-drijfa*. *Knapa* har även 166 a.

Den brokiga växlingen *krapa* (?)-, *knapa-*, *krappa-*, *knappa-* kan ju inte vara ursprunglig. Det sista, väl styrkt, ger god mening: 'Globosa nix' RJ, 'globorum pluvia' JO b (isl. *drífa* syftar på den kringflygande yrsnön). De övriga formerna, delvis nog möjliga att få självständig mening i[2]), torde dock böra tydas genom antagande av en attraktion från vissa benämningar på särskilda slag av runor: *knapprunir* (Worm anf. arb. 38 m. fl.), *krapprunir*[3]) (Liljegren Run-lära[4]) 53), *klap(p)*- (Arngr. Jónsson i Worms Ep. 308, Worm Dan. litt. 41, JO 173). — *Snáka sótt* återfinns också JO a var. Kenningen står i nära samband med benämningar av vintern eller snön som 'ormarnas förödare' o. d. (Gröndal anf. arb. 132).

8. ᚾ. K. (Nauđ) er þýjar þrá
ok þungr kostr
ok vossamlig verk.

1. JO a, b: *þýja*. 2. Oläslig i 687; 461: *þvera erfiđi*. 3. 461: *og enn þyngri kostr*, JO a: *votsamlig*[5]) *verk*, JO b: *vosamlig verk*.

RJ: *þija* i 1; *þunger koster* (som han själv säkert fattat som plur.; jfr den no. dikten) samt *Vosamleg vera* 'Ingrata mansio'. Detta sista är troligen en förvanskning — men knappast muntlig. Ver. har blott *þungur kostur*, *vosamleg verk*. — *Vás-samlig verk*

[1]) De två sista orden ej anförda av K. (eller Wimmer).
[2]) Så *krapa-*, som likväl torde vara förvanskning. Ty *krap* översättes hos GA 'Glacies nondum solidata sed per minutias rara ('lös')', Hald.: 'nix semiliquida, halvtøet Sne'.
[3]) Möjligen med samma innebörd som i: *krǫpp* vas þá Guđrún Atlam. 71, 5: 'schwer zu durchschauen'.
[4]) Denne förf. har ganska väl tillgodogjort sig äldre handskrivna källor i fråga om den teoretiska runologien. Det har nog inte lyckats mig att uppdaga dem alla. JO har han studerat.
[5]) Här inskjutes dock omedelbart: '(forte vosamlig)'. Detta är ett tecken till trohet i detalj mot förlagan.

(som Wimmer riktigt normaliserar) är = *vásverk* (Eyrbyggja saga Fr.[2]). Men det är nog något för generellt att översätta det 'mühselige arbeit' (Wimmer). Åtminstone i senare isl. hade *vás* (*vos*) delvis ett bestämt samband med ruskväder (det kommer också fram hos Cl.-Vigf.). Från klassisk isl. kan anföras: Í þeirri ferđ féngu þeir *vás mikit af illviđri, frosti ok snjáfum* (bland ex. hos Fr.[2]) samt ssgrna *vásklæđi, vásviđri*; jfr ock Aasen under vaas. GA översätter *vos* dels 'Pustulæ ac humida symptomata in carne' [1]), dels (som annat ord) 'Aqvositas' och adj. *vosamlegr* 'Aqvosus & molestus præ humore'. Om det är sådant som direkt föresvävat vid *vossamlig verk*, blir ju urspåringen *votsamlig* lätt begriplig; jfr *votsamr* 'aqvosus, vandig, fugtig' Hald. — *þvera erfiđi* kan jag inte tyda. Månne fel för *þvert*? Ett *þræla atvinna* finns i JO:s 'flockar'. Förvanskning av detta *þræla*?

9. ᛁ. K. (Íss) er ár-börkr
ok unnar þak
ok feigra manna fár.

1. Oläslig 687 (jfr Wimmer). 2. Dito; JO a: *unnar þekia*. 3. 687: *far*, 461: *feigs manns*, JO a *feigs fár*, JO b *feigs forráđ*.

Feigs forráđ eller *forræđi* finns även JO a var. RJ har alldeles = JO b, Ver. = JO a, men dessutom, omedelbart före þrídeilan och rent av satt i motsats till den: *Iis är bro bredast*. Det är inte troligt, att detta härrör från Worms eller RJ:s redaktion av den norska dikten — ty varför hade då ej tagits mycket mera; och det är ju inte korrekt —, utan det är nog ånyo ett intyg om att denna inte var död på Island. Men meddelaren måtte inte ha kunnat mycket därav.

10. ᛅ. K. (Ár) er gumna góđi
ok gott sumar
ok algróinn akr.

1. 461: *gumna gleđi*, JO a: *gumna gæđi*. 2. Oläslig 687 (jfr Wimmer), bokstäverna före *tt* borta 461; JO b: *glatt sumar*. 3. 687: *dala* (otydligt) *dreyri*, 461: *og vel flest þat er vill*.

RJ har = K. (dvs. = JO b utom i 2). Ver.:
gunna [2]) gamman (gunna giæde) [3])
allgroin akur (iardar grode)
foldra fegurd.

Av dessa finnas både *gumna gaman* och *jarđar gróđi* JO a var. Den sista av Ver:s kenningar måste ändras till *foldar fegurđ*, och då återfinnes den NKS 1867 bland 'fimdeilurna' (varom nedan skall talas).

687:s *dala dreyri* är besynnerligt. Kålund och Wimmer ha enat sig om att däri se en kenning för *ár* = nom pl. f. 'åarna'.

---

[1]) Härur sedan betydelsen 'skorv, skabb, böld' hos Hald. och Zoëga.

[2]) Naturligtvis = *gumna*.

[3]) JO a har i själva verket *gjæđi* (K. har normaliserat även vid meddelande av läsarterna).

Särdeles tilltalande är icke denna utväg; en annan torde ock finnas: Isländarna hade ett särskilt namn på runan ᚯ (långt ö, ä). Den kallades *æsa* (AM 723 a 4:o, citerad av F. Jónsson Aarbøger 1910, s. 308; namnet vidare hos JO 108, Liljegren anf. arb. 44) eller *æsing(u)r* (JO 145 ur annan förlaga, Liljegren a. st.). Runan är ju en variant av ᚿ; så ock namnen: *æsingur* är fisl. *ǿsingr*, m. 'Heftighed, Voldsomhed' Fr.[2] (avl. av *ǿsa*, v., av *óss*)[1]). Om *æsa* vet JO tydligen blott (ur kenningarna), att det betecknar 'Sjóenn sjaalfan', det hör väl därför också hit och kan vara = no. dial. *ǿsa*, f. 'Opbrusning, Hidsighed' Aasen (väl substantiverad inf.)[2]). Efter sammanfallet av *ǿ* och *ǽ* kunde nu det senare ljudet tecknas både ᚯ och ᚽ, och då den sista var en form av *ár*-runan, vore det inte förvånande, om någon kenning för *æsa* kunde slinka in bland dem för *ár*. Bland de förra träffas nu *Ýmis dreyri*, vars innebörd — (den forsande) floden l. havet — kan hänvisa på ett samband med *dala dreyri*. Att saken gått så till, kan ytterligare göras sannolikt: NKS 1867 har ett namn för ᚽ, nämligen *æs*. Samma namn möter ock i 166 a. Här ges inte runtecknet, men kenningarna berättiga till identifikationen. Emellertid äro dessa väsentligen desamma som i andra källor stå vid *æsa*[3]). Och vi finna därför ock vid ᚽ detta samma '*Dreire Imers*' (NKS 1867). Då äro vi än närmare ᛅ[4]).

11. ᛋ. K. (Sól) er skýja skjöldr
ok skínandi röđull
ok ísa aldrtregi.

1. JO b: *skipa skjöldr*[5]). 3. JO a, b: *hverfandi hvel.*

RJ = JO b, Ver. = JO a.

Skipa skjöldr (som JO själv ansåg sig böra misskreditera i

---

[1]) Om det faktum att kenningarna för ᚿ i senare tid också avse detta *óss* se s. 264.

[2]) Bland de belysande kenningarna hos JO: *laxa laug* l. *lǫgr* (kanske med rätta tillkommande blott ᚿ), *skipa Byr*, *Heimsins Eyđir* (stormen?, kanske egentl. tillhörande ᚽ, se not 4).

[3]) NKS 1867 sägor om ᚯ (som där inte får något namn), att det 'kennes' som *óss*-runan.

[4]) Där har ock intresse här, att *ǽsa* kan ha formen ᛂ (F. Jónsson cit. st.). Där är väl *ár* med. — Om namnet *æs* även från början varit förbehållet ᚽ, bör det nog härröra från tiden före *ǿ* = *ǽ* (början av 1200-talet) och då innehålla gammalt *ǽ*. Men å andra sidan bör dess betydelse på grund av kenningarnas sammanfall ha stått mycket nära *ǽsa*, *ǽsingr*. Dessa fordringar fyllas av ett av Chr. Jenssøn 1646 förtecknat ord: '*Aes* er Bulder oc føeg i Husset, kaldes oc Staak sive Romstering' (= *æs*, m. 'Gjæring' Aasen?). I isl. har jag ej träffat detta ord. Skulle namnet egentl. vara norskt? — Då, som framdeles skall påpekas, samma kenning kunde nyttjas även om historiskt helt oberoende runor, om namnens betydelse stodo varann nära, nämner jag, att bland kenningarna för ᚢ finnas *Hlýrnis dreyri* (JO), *Hrýdfall dala*. Direkt kan detta material dock knappast ha övergått på *ár*.

[5]) K:s uppgift att även JO a har så, är inte riktig. Där står: *skýja*.

en parentes) skulle kunna härröra från felläsning av ett *skiya* (*y* som *p*; jfr ovan s. 260).

12. ᛏ. K. (Týr) er einhendr áss
ok ulfs leifar
ok hofa hilmir.

2. 461, JO b: *úlfs leifr* (enl. K.; jfr nedan). 3. 461: *Friggiar faðir*, JO a, b: *Baldrs bróðir* [1]).

RJ alldeles = JO b (jfr not 1). Då Ver. blott upplyser, att 'Tyr kallas uti tridelorne *then enhände As Guden*' (i lat. texten: *einhendur As*), har det något intresse, att JO a faktiskt har: Týr er *sá ein-hendi As*. Kenningen finns ju ock i Skaldskaparmál kap. 9. — Vid JO b har K. säkerligen oriktigt normaliserat *leifur* (ty så står det; även 461? jfr s. 276 n. 1) till *leifr*. Något sådant hithörande ord är inte känt, men väl finns både i väst- (Aasen, Ross) och östnord. ett *leifa*, f., vars plur. säkerligen här åsyftas (jfr plur. *leifar*). RJ, som ock har *leifur*, översätter 'reliqviæ'.

För förståendet av *Friggiar faðir* och *hofa hilmir* om Týr hänvisas till K. och Wimmer. Det förra kunde dock bero på okunnighet i den hedniska mytologien. På annat håll kallas Týr *Freyjo Barmi* (JO), *Freys Barmi* [2]) (AM 723 4:o).

13. ᛒ. K. (Bjarkan) er laufgað lim
ok lítit tré
ok ungsamligr viðr.

1. 461: *blómgat tré*, JO a, b: *lítit lim*. 2. 461: *litil hrísla*, JO a *laufgaðr viðr*, JO b: *laufgat tré*. 3. 461: *ást sæmiligs viðar*, JO a: *lundr fagr*, JO b: *vaxandi viðr*.

166 a har som 2: *friofgad trie*. RJ har = JO b. Det Ver. har, framträder ej direkt som hörande till þrídeilurna. Det får sitt huvudsakliga intresse på den svenska avdelningen av min undersökning. Hans *lunda fegurd* visar släktskap med JO a:s *lundr fagr*. — *Vaxandi viðr* finns även JO a var.

Bugge föreslog att rätta *ungsamligr* till *vegsamligr* 'präktig' [3]). Detta synes få ett visst stöd i den tillfälliga kenning för ᛒ som en senisländsk skald använder i omskrivning av sitt namn (AM 715e 4:o), nämlig *vegleg selia*. *Ungsamligr* är ett okänt ord.

14. ᛘ [4]). K. (Maðr) er manns gaman
ok moldar auki
ok skipa skreytir.

---

[1]) I själva verket har JO b detta som 1, de övrigas 1 och 2 som 2 och 3.

[2]) Uppfattningen att också *Freyr* var Odins son återfinnes alternativt hos Stephanius 'Notæ uberiores' till Saxo 141 (1645): 'Odini .. socij sive filij fuerunt Freyr, & Niørdur'. Åtminstone här kan källan vara Skaldskaparmåls upptagande av Yngvi-Freyr bland Odins söner (AM. uppl. 2, 554; s. 555 räknas han uttryckligen bland asarna).

[3]) I No. indskr. Indl. 51 synes han dock ha övergivit tanken.

[4]) Här har även RJ den gamla ordningen, men icke Ver.

Den stora överensstämmelsen här i de skilda uppteckningarna kan sammanhänga med ᛘ-runans särställning såsom förkortning i litterär tid för *maðr*[1]). Men 1 och 2 hade ock gammal litterär helgd: 1 genom Hávamál str. 47, 2 genom Hervararsagan (Fr.[2]). Men 2 fanns ock i den norska dikten.

V. 3 var mindre fast. RJ har *Skipastreiter,* som översättes 'Naupegus', alltså 'skeppsbyggare' (egentl. 'som knogar med skepp'). Det skulle kunna sluta sig till den i ä. nyisl. (GA, Hald.) och no. dial. belagda aktiva användningen av *streita* (i fisl. blott *streitast*), men det är troligen en ren förvanskning med snarast skriftlig förmedling, om man kan anta förlaga med ålderdomlig ortografi (: *screy-* läst som *strey-* och omsatt till nyisl. *strei-,* l. direkt *screi-* > *strei-*). — Ver. har *moldar auke, mans gaman*[2]).

15. ᛚ. K. (Lögr) er vellanda vatn
ok víðr ketill
ok glaumunga grund.

687: *vatn* osäkert, 461, JO a, b: *vellandi vimr.* 3. *glummunga gnauð,* JO a: *vatn heitt,* JO b: *grununga grund.*

RJ har 1 och 2 = 461 och JO, men som 3: *Gunnunga gap.*

Vimr (som står skrivet så åtminstone JO) är en falsk fornform, ty ordet är säkerligen (jfr Wimmer) SnE:s *Vimur,* f. (gen. *-rar*), namn på en flod, i kenningar även som appellativum[3]).

Bugge framhöll, att det ursprungliga vid 3 är att söka i SnE:s *glǫmmunga grund,* och Wimmer satte in det i texten. Man får dock inte förbise, att också *grunnungr* är ett på samma ställe förekommande fisknamn. Och *grunnunga grund* finns JO a var.; det ligger bakom både *grununga* och *gunnunga.* Men att RJ själv är upphovsmannen till detta sista, är icke säkert[4]). Sammanställningen med *gap* visar i alla händelser på något samband med Skaldskaparmáls (kap. 56 [59]) *gunnungagap* (i R) såsom kenning för luften.

I fråga om betydelsen av *grunnungr* hänvisar jag till O. Nordgaard i Maal o. Minde 1912, s. 62 (*glǫmmungr* har denne nödgats lämna oförklarat)[5]).

---

[1]) Se härom spec. för Island Thorsen Runernes brug t. skrift 78, Bj. Olsen Runerne i den oldisl. litt., Storm Ark. 2, 174 f. (i större sammanhang).

[2]) Dessa båda kenningar anför Ver. redan i Hervarar Saga (1672), s. 98.

[3]) Om ordet jfr för övrigt M. Ólsen Ark. 22, 125, Hellquist i Landsm. 20, 715 f. Kuriöst nog översätter GA *Vimur* med 'Palus, Stagnum'. Möjligen ligger förklaringen i vad som följer: 'item proprium stagni Nomen in Scania'. Något sådant har jag inte lyckats uppspåra. (Väl ej = *Vi-moor* 'Vi-mosse' — in Fœonia?? *Mo(o)r* användes i ä. da.)

[4]) I den s. k. Jón Olafssons Edda (AM 429 fol.) tyckes bland fisknamnen finnas ett *gunnungr* (för *grunnungr?*), se Egilsson. Någon av dennas förlagor kan då ha haft denna skrivning. Men tvärtom kan JO ha influerats av RJ. Ty denne översätter 'Pisciculorum fovea'. Bland JO var. finns intet *gunnung.*

[5]) Både för GA och Hald. synes ordet *grunnungr* ha varit levande. Den förre översätter 'Piscis, qvod amet vadosa loca non profunda, Gobius',

Ver. intar här en ställning för sig. Han har:

skipa fold,
landa belte,
Hamra forron.

Den sammanhållande alliterationen saknas, och kenningarna peka därför ut från þrídeilurna i strängare mening. De båda första återfinnas JO a var. Med hjälp av denna källa kan också nr 3 restitueras till *humra froon* (dvs. *frón*) [1]).

16. ᛦ. K. (Ýr) er bendr bogi
ok ó-brotgjarnt járn
ok fífu farbauti.

I 461 saknas denna runa helt. 1. 687 oläsligt, JO b: *tvíbendr bogi*. 2. JO a: *fifu fleytir*, JO b: *bardaga gagn* (AM 749 *gangr* enl. Wimmer). 3. Saknas i 687; JO a: *fenju angr*, AM 749 (enl. Wimmer) *fenju fleygir*.

Det nya materialet är här rätt rikt, RJ 1 och 2 = JO b, som 3 *Fiffu fleiter*; Ver. blott: *Yr er bendur bogie*. Detta uppges vara taget från Worm, som dock har full uppsättning (med runor): *bendur bogie, bardaga gagn og fifvu flytir*. Källan kan påvisas: det är brev från Arngr. Jónsson av 1627. W. trycker noga av [2]), men har inte brytt sig om att A. J. vid kommenteringen säger: *'flyter* vel *fleiter'*. — Både *Tvij-bendtr Bogje, Fijfu flytir* och *Bardaga gagn* finnas ock JO a var.

V. 1. *Tvíbendr* (*-ntr*) *bogi* syftar kanske snarast på runans form (ᛦ eller därur utvecklad typ); men kan jämföra *tvímaðr* för ᛉ. Men det kan också blott avse, att en båge var utböjd till hak i de båda ändarna [3]). Kanske menar RJ det med 'utrinque tensus'.

V. 2. Alla formuleringarna ge mening, *fleytir* om man får hålla sig till en betydelse = fløyta 5 hos Ross (och Aasen): 'fremskynde. "*Fløyta* Arbäie", *fløyte* Ljaa'n, faa Faart paa Leen'. *Fenju fleygir* är nog en mycket sen variant, hos JO var. finns däremot ett *fenju fleytir* (ur äldre källa) [4]). — *Óbrotgjarnt járn* har med rätta frapperat som kenning för *ýr*. Bugge ändrade till *brotgjarnt járn* 'skört järn', då det vore fråga om att 'kenna' ett helt annat *ýr*, det som ingår i *kalldýrr* i Merlinus spá. Utan tvivel

---

den senare 'asellus, Torsk'. Dessa översättningar ha (i den mån de kunna bestämt fixeras) större värde än Aasens, ty de naturhistoriska namnens betydelse fluktuerar oerhört från ort till ort, och deras exakta tolkning är därför en mycket otacksam uppgift (allra hälst med hjälp av tvåspråkiga lex.). Det visar sig också här: JO b översätter *grunnungr* med *solea* — alltså 'sjötunga' eller åtm. en flundra — Resenius 1665 (s. Ee 4 r) med *sparulus* — alltså närmast 'braxen'!

[1]) Ver. (l. hans källa?) har dock skapat en slags mening: 'hafwet frestar och slår på klipporna' (jfr *forr*, adj.).

[2]) Mycket noggrannare än brevuppl., som har *bogir, gagu* (2 ggr).

[3]) Är det det som ligger till grund för den poetiska benämningen *tríviðr*?

[4]) Wimmer tolkar *gangr* i *bardaga gangr* som 'riese'. Det är nog inte rätt. Ordet betyder väl 'rörelse, fart'; jfr *eldsgangr*, *vápnagangr*, *gangr sverða*. Något fullt konkret behöva kenningarna ju ej innebära.

är detta rätt [1]). *Kalldýr(r)* finns också hos GA som biform till *kalldór* 'Ferrum fragile & porosum' [2]). Sedan Wimmer upplyst, att det 'etwas undeutliche zeichen' i 687 som K. tagit för *ó-* vore det vanliga förkortningstecknet för *ok*, kunde *óbrotgjarn* synas vara helt ur världen. Men skulle inte K. här ha hindrats av särskilda omständigheter från att blott se ett *ok*? 'Tecknet' kan dock inte vara vad som återkommer vid varje v. 2 och 3? Om så icke är, vågar jag följande hypotes. Någon fann det naturligt, att alla kenningarna borde gälla *ýr* 'båge' (det andra ordet var honom kanske ock obekant). Genom att sätta till *ó-* blev det möjligt att låta kenningen (*óbrotgjarnt járn*) syfta på armborstet, *lásbogi*, som i allmänhet var av stål (nyisl. *stálbogi* Hald.) [3]). Sådana omtalas alltifrån Sverres tid. Kenningen *firđa arm-brysti* för *ýr* hos JO visar, att man kunde ha sina tankar ditåt.

V. 3. Sedan Mogk PBB 7, 269 och Bugge Stud. over de nord. Gude- og Heltesagns oprindelse sättes vanligen *Fárbauti* med *ā* [4]). Därtill nödga oss skaldeställen (t. ex. Haustlǫng 5, Húsdrápa 2). Men jag kan inte finna 'pilens jätte [Wimmer] eller troll' på sin plats och finner inga analogier. Brate har (Vitt. Akad:s Månadsbl. 1886, s. 58) föreslagit att här läsa *fărbauti* och tolka *fífu farbauti* såsom 'den som slungar pilen i väg', och det förefaller mig antagligt. Redan JO b har 'jaculi excussor', och hans skrivning talar emot *ā* (i hans uttal). Och Hald:s *farbauti* (ej *ā*!) kan ändå inte gärna vara detsamma som det gamla ordet. Han översätter 'nauta, remex, propulsor navis, Søemand, Rorkarl'. — JO a:s *fenju angr* belyses genom JO a var. *handa raun eđa angr* 'det som frestar på eller plågar (mödar) handen'. Alltså *fenju angr* 'den som plågar pilen (genom att inte låta den vara i fred') [5]).

IV. *De västnordiska rundikternas litterära historia.*

I det följande skall jag söka ge en sammanhängande skildring av rundikternas uppkomst, deras ställning inom den omgivande kulturen och av arten av den tradition, varigenom de bevarats åt vår tid. Därvid kan jag delvis bygga på de upplysningar som ovan lämnats och de resultat som vunnits i fråga om textlydelsen. Åtskilligt därav får sitt värde först som led i ett större samman-

---

[1]) Kenningen kan då inte vara äldre (på denna plats) än sammanfallet av *-r* och *-rr* (vilket dock kanske inte är så alldeles ungt).

[2]) GA hänvisar till en artikel *Oyr* (d. ä. väl *Ø̆r* < *ór*), men den glömde han sedan bort att ge. — Ytterligare en släkting är säkerligen no. dial. *kaldøyra*, f. och dithör. Ross, fast detta råkat in i folketymologiska kombinationer.

[3]) Se Bjarnason anf. arb. 59.

[4]) Dock varken Hægstad o. Torp eller Zoëga A concise Dict. (1910).

[5]) Om nu en gång lästs *fárbauti* i þrídeilan, bleve väl betydelsen också där ungefär 'pilens "buse"'.

hang. Vid dettas uppbyggande skall emellertid ock en del nytt material anlitas.

Frågan om dikternas ålder har naturligtvis redan sysselsatt forskningen. Kålund satte den norska dikten till minst ett århundrade före membranen, som antas härröra från 1300-talet (s. 6). Bugge (Småst. 103, No. indskr. Indl. 41) och Wimmer (s. 180, 276) hålla sig med vidare eller trängre latitud omkring år 1200. Bugges skäl till att dikten inte kan vara äldre än 1100-talet äro formerna *rossom*, *ræinn*, *løypr* med *r*, *l* < *hr*, *hl*. Ty om *h* insattes, uppstode oriktig alliteration. Detta förstår jag beträffande *rossom*, ty där är *r* nödvändigt för själva alliterationssystemet. Men de båda andra [1]) stå ju helt utom, och jag kan omöjligt tro, att denne diktare ålagt sig något band beträffande sådana ords anljud. Därtill kommer nu här, att ursprungligheten av orden *løypr* och *ræinn* visat sig vara ytterst tvivelaktig (s. 261). Däremot bör *næppa* < *hnæppa* str. 8 påpekas. — Likväl veta vi ingenting om de möjligtvis mycket olika tidpunkter för olika norska dialekter, då detta *h*-bortfall ägde rum.

Finnur Jónsson Litt. hist. 2, 32 hänförde dikten till 1200-talets sista del (upptaget av Mogk Gesch. d. norw.-isl. liter.² 708, om vars åsikt i övrigt se s. 290). Han höll sig därvid dels till de enligt hans mening om stavelseförlängning vittnande rimmen *lima* — *tíma*, *viđa* — *svíđa* — om dem har ovan talats (s. 270, 273) —, dels och i synnerhet till uttalet av *bæzt* som *bæst* str. 5. Men nu kan man väl inte komma ifrån att redan både Þórhallr veiđimađr och Sighvatr, liksom senare skalder, betjänat sig av detta uttal i ađalhending (Kahle Spr. d. Skalden 79, Gíslason Oldnord. skjaldekvad 133; jfr Noreen Altisl. Gr.³ § 293, 2). Det är väl ock med hänsyn till dessa fall som F. Jónsson i sin Mindre litt. hist. (1907) s. 195 modifierat sin åsikt: han anser ovisst, om dikten hör till början eller slutet av århundradet

Jag skall inte dröja vid alla de dateringsgrunder som kunna framdragas [2]). De viktigaste synpunkterna synas mig vara: förhållandet till runalfabetet och verstekniken.

I fråga om den första vill jag framhålla, att den omständigheten, att den 16-typiga futharken ligger till grund, inte får komma oss att fastslå någon särskilt tidig avfattning. Fakta finnas som visa, att den gamla futharken höll ihop — åtminstone kunde göra det — rätt långt efter de punkterade runornas uppträdande (se Thorsen anf. arb. 28, Wimmer 181, särsk. 253 f.) — så länge nämligen som man inte börjat ordna runorna efter latinsk ordning (Wimmer 255). Särskilt är det naturligt, att man inte diktade några verser om runor, som inte hade egna ur språkets vanliga

---

[1]) Se om dem också F. Jónsson Litt. hist. 2, 31.

[2]) *rs* > *ss* i *væsta* ger inte häller mycket (jfr Noreen anf. arb. § 262, 3, Hægstad Det no. maalet fyre 1350 (= Hægstad-Torp Ordb.) s. XII), *fialle* — *jalle* mer, om det sista får anses fullt säkert.

ordförråd tagna namn, och åtminstone i Norge har detta väl gällt de allra flesta nykomlingarna (jfr s. 281 n. 4). Därför kan man näppeligen häller våga påstå, att dikten måste ha tillkommit, innan enheten av de 19 gyllentalen — med de tre tillagda runorna *árlaugr* (i Norge säkerligen *-lǫgr*), *tvímađr* och *belgþor(n)* [1]) — blivit spridd och stadgad, en tidpunkt som kanske får sättas till omkring 1200 [2]). Likväl skola vi i det följande finna, att det dock kunde ligga nära att dra in även de tillkomna runorna — punkterade såväl som gyllental. Men dessa tillsatser härröra från en tid, då runorna förlorat sitt egentliga fäste i verkligheten.

Betydelsefullare är kanske, att dikten tycks ha bibehållit ordningen ᛉ ᛚ. Ty den beror knappast på inflytande från Island (där den alternativt höll sig länge, se B. Ólsen Runerne 73 f.). Kanske hindras vi därigenom att gå nedanför c. 1200. Men tidpunkten för omflyttningen har blivit än osäkrare, sedan Bårsefuntens datum svävar så i det ovissa (se not 2).

Verstekniken borde kunna leda oss rätt långt, om vi hade tillräckligt jämförelsematerial.

Så vitt jag förstår, är det strofformen som här främst tarvar belysning. Det synes mig inte vara tillräckligt med ett sammanställande av den enskilda versen med drottkvädeversen eller med Snorres Háttatal nr 88, med bortseende från den viktiga olikheten, att det i dessa fall är fråga om en åttaradig strof, i rundikten åter om en tvåradig. Denna tvåradiga runhenda är frapperande under en så tidig period som det här måste vara tal om. Då strofen inte helt kan sakna rötter i miljön, ser jag inte annat än att vi måste vända oss åt det håll, där en tvåradig strof med slutrim redan då kan tänkas ha odlats.

Vi ha då först folkvisan. Man bestrider ju inte för närvarande, att denna kan ha varit hemmastadd åtminstone i sydligare delar av Skandinavien omkring 1200. Och den tvåradiga formen (med slutrim) anses ju fortfarande ha prioriteten. Likväl tror jag knappast, att det är där vi böra söka anknytning. Dess kynne var alltför olikartat — därmed sammanhänger ock omkvädet — för

---

[1]) Sannolikt har runan inte hetat så i väster, utan *belgþurs*. Detta går ännu igen hos Olaus Petri (Saml. 9, 11): *belgtoors* och Bure Runaräfst: *bälgtors*. Bugge har (No indskr. Indl. 44) gjort gällande, att namnet *þorn* i Norge aldrig gått över på runan. — Att detta ᛰ skulle vara identiskt med det runtecken som 'c. 1200 eller tidigare' i Norge nyttjas som *ey* (M. Olsen hos Brate Nordens äldre tidräkn. 15) och som omtalas i den III gramm. avhandlingen, synes mig inte troligt (jfr Brate a. st.). Liksom *tvímađr* är ett dubbelt ᛉ, så ᛰ ett dubbelt ᚦ — namnet säger det ock — och väl även ᛡ egentligen ett dubbelt ᛚ, vars nya bistav flyttades ned för undvikande av sammanfall med ᛏ (visserligen nu ej den normala t-runan).

[2]) Själva införandet i Norge har Brate anf. arb. 14 f. tänkt sig kunna ha skett 1152. Det älsta dokumentet om gyllentalsserien är den själländska Bårse-funten, av Wimmer Da. runemindesm. IV. 1, 106 satt till början av 1200-talet (vilket dock synes förefalla konsthistorici för tidigt, se hos Brate a. st.).

att inte detta skulle stå hindrande även vid en blott påverkan i metriskt hänseende. Ty om annat är det inte fråga.

Från medeltiden känna vi ock rimmade tvåradiga ordspråk och sentenser. Tyvärr är det omöjligt att fixera dessas ålder, liksom i allmänhet att säkert bedöma deras anspråk på inhemskhet. Men att inte den slutrimmade formen måste vara sen — om ordspråket självt kan antas vara gammalt —, det visar kanske tillvaron av några tidiga strödda prov på ifrågavarande verstyp, som berörts bl. a. av Lampa Stud. i sv. metrik 43 ff. Det är först ett par runstrofer från omkring 1200:

hær liggia faþhar *tuer*
hiþinn ok enarr hæto *þer*.
Runv. nr 131;

Ges-Krist þæn alt má
siǽli Æsu si á [1]).
Därs. nr 133.

Den första är från Västergötland. — Vidare erinras om de slutrimmade versparen i Cod. Bur., vilka Lampa (s. 49) i likhet med andra låter gå tillbaka till slutet av 1200-talet och där alliterationen ännu ej släppt taget, samt om inskriften på Delsbo kyrkas dörring (Runv. 130)

siá má þú *á mik*
ai má þú *fá mik*,

som Bugge anser 'kanske' vara från slutet av 1100-talet.

Svenska slutrimmade ordspråk kunna således nog ha levat på folkmun redan omkring 1200; t. ex. av sådan allmän typ (se Kock Medeltidsordspr. 1, 117 f.):

Thær ær goth at *væria*
som ængin vil *hæria*.
æ swikas the *sworno*
ok ey the *boorno*.

För Norge kan jag inte finna annat att hålla mig till än sannolikheten, att man där i sydligare trakter åtminstone inte var mindre avancerad än i de berörda svenska bygderna (vilka för övrigt delvis stått i beröring åt väster och näppeligen varit de givande). Det synes mig därför inte omöjligt, att följande norska exempel kunna representera gamla typer:

Den som mange vil *bjoda*,
maa myket *sjoda*.
Aasen No. ordspr.[2] 10.

Det ein sjølv *bakar*,
er det som best *smakar*.
Därs. 6.

[1]) Läsningen av denna rad synes mig dock ej definitiv. [Tillägg: Inskriftens **siæli : æsusial** || tror jag nu bör tolkas *s(i)ǣli æsu sial* 'må saliggöra Æsas själ'. Ett verkligt *iǣ* vore också ljudhistoriskt frapperande.]

Skrepp ikkje av *Fisken*,
fyrr han er paa *Disken*.
Därs. 31.

Detta även om slutrimmet här skulle från början härröra från latinska original. — Också de latinska hymnerna kunna ha varit av tidig betydelse för rimmet, en sak som ofta framhållits. — Att man även utom skaldepoesien haft sinne för slutrimmets effekt intyga ock ställen i de norska lagarna (se Vendell Alliter. o. rim i skand. lagspr. 106 f., där dock avräkningar få göras).

Endast genom att sättas in i ett sådant sammanhang tror jag att vår dikts stroftyp får sin förklaring. Och dess innehåll lägger det särskilt nära att tänka på inflytande från ordspråk och allmänna sentenser. — Strofen representerar en brytning mellan gammalt och nytt; gammalt: alliterationssystemet och det väsentliga i versradens rytmik, nytt: strofformen. Bryggan kan ha varit det som sådant ju ingalunda i västnord. diktning okända slutrimmet. Men detta kan nu bedömas efter en friare måttstock än skaldediktningens egen. Kvinnligt rim med kort nästsista stavelse (*lima —tima??, viđa—sviđa?*) — otillåtet, om drottkvætt lägges till grund —, negligerande av kvantitetlikhet (ev. samma ex.) böra inte a priori avvisas; inte häller 'upplösning' på mera ovanlig plats (*opt slæppr rani*).

Särdeles långt före 1200 tillåter oss dock knappast det nu avhandlade kriteriet att gå. En säker terminus ante quem åter utgör den avskrivna membranen, vars av K. givna datering — efter 1337, men ännu till 1300-talet — torde ha skäl för sig. Paleografiska karakteristiska äro bl. a. växlingen *đ* ~ *d* samt mellan felande och utskriven svarabhakti (*-er*) [1]).

För utrönande av d i k t a r e n s h e m o r t synas rimmen och ordförrådet vara det enda som här kan föra till något resultat. I fråga om det förra har str. 6 givit oss en viss rätt till att tänka på västlandet (*borna—folvorna*). Och dit leder oss ock ordförrådet. Ty det är väl knappt betydelselöst, att av de i dikten förekommande mera specifikt norska orden a l l a nu (enl. Aasen och Ross) äro kända från västlandet, speciellt från s y d v ä s t, och flera av dem blott därifrån; närmare angivet: stammen *kvill-*, *flaustr-* (*fløystr-*), *bægja* (i förevarande betydelse) blott från sydväst, (?) *sviđa* från sydväst (jämte en lokal från Nordland), (??) *tim-* blott från nordvästländskan (Nordfjord, Søndmøre; Aasen ger dock inte lokal för alla skiftningarna). — Sannolikt har diktaren varit västlänning och då snarast från sydväst (jfr strax om slutsatser ur membranens ortografi).

Den påverkan från folkliga sentenser, som ovan antagits, blir

---

[1]) *e* som svarabhakti uppträder dock redan i inskriften på Aardalskäppen (Sogn), vilken av Bugge (Foreningens til no. fortidsmindesm:s bevar. aarsber. for 1868, s. 35) anses snarast tillhöra 1200-talet.

än troligare, om diktaren inte tillhört samhällets höge. Och är snärten åt 'jarlen' i str. 15 äkta, har han nog häller inte gjort det.

Vid ett försök att bestämma tillkomsttiden för þrídeilurna har man att ta ställning till spörsmålet om deras beroende av den norska dikten. Kålund inskränkte sig (s. 20) till att i allmänhet påpeka tillvaron av många överensstämmelser. Bugge menar (s. 103), att den norska dikten 'har paavirket Udtrykket i de islandske .. Runeremser', vilka ock betecknas såsom 'sena' (s. 113), varjämte dock i No. indskr. Indl. 41 framhållas þrídeilurnas 'mange Tilføielser, der er aldeles uafhængige af det norske Digt'. Också Wimmer anser (s. 281) inflytandet från detta omisskänneligt. Ensam står Mogk anf. arb. 709 med sin tanke att den norska dikten är gjord efter den isländska (som själv haft någon anglosax. dikt till förebild). Han menar att þrídeilurna tillhöra 1200-talet.

De inbördes överensstämmelser, varmed man har att räkna, äro (efter futharkens ordning): *frænda róg; úr af illu jarne* — (?) — *ýr brotgjarnt jarn; kvenna kvillu* — *kvenna kvǫl; rossom væsta* — *jórs erfiði; bæggja barna* — *barna bage* (*l. bǫl*); *kaldastr korna* — *kaldakorn*; *næppa koste* — *þungr kostr; gumna góði; einhændr ása* — *einhendr áss; laufgrønstr lima* — *laufgaðr lim* (dock ej konstant); *moldar auki*.

Sambandet är ofrånkomligt. Att det inte är först sekundärt, visar det faktum, att det träder fram vid flera av de punkter, som äro de fastaste i den eljes ganska ostadiga isländska ramsan. Men riktningen av inflytandet kan avgöras endast med hjälp av andra kriterier. — Det är då redan viktigt, att det norska kvädet bevisligen var spritt på Island. Brynj. Sveinsson säger sig ju ge en strof ur minnet, och han förklarar detta därmed, att 'pleraque horum vulgo circumferuntur [1]). Troligen ha de då snart nog kommit över dit. Åtminstone i ett fall har muntlig isl. tradition räddat en sannolikt riktig läsart (str. 15, 2), som i Norge tidigt spårat ur. — Rätt tungt väger det faktum, att den stora massan av de isl. kenningarna äro alldeles främmande för det klassiska skaldespråket, ett förhållande som näppeligen skulle råda, om de vore av hög ålder. Där beröringar finnas, lär intet tvivel behöva finnas om, att þrídeilurna varit de tagande. Att de tagit så pass litet, kan man inte med fog förundra sig över. Redan de speciella alliterationskraven hänvisade dem i stor utsträckning till skapelse för eget behov [2]). Också vid lånen från den norska dikten — vilka jag således anser säkra —, måste denna synpunkt ha haft sin betydelse; delvis kanske rättare: det var just mönstret som

[1]) Jfr även om Ver. källa för en kenning vid *is* s. 280.

[2]) Visserligen träffas þrídeilurna kanske inte häller så ofta i senisländsk diktning. Men påtagliga varianter göra det, uppfunna i anslutning till dem. Oförändrat lån skulle ha motverkat syftet att skapa en originell 'dylgja' (varom mera nedan).

skapade dessa alliterationskrav. — Tyngst synes mig dock mot en mycket tidig avfattning tala, att inte några av þrídeilurna gå igen i 1200-talets nafnaþulur. Hade de funnits, hade de säkerligen ej där lämnats obeaktade, t. ex. vid kenningarna för solen, Odin (óss), jättarna (þurs), bågen osv. En överensstämmelse som Tyrs vanliga karakteristik gäller självklart intet.

Men att sätta den isländska ramsan mycket sent, synes mig inte motiverat. Om tidpunkten för runornas anordnande på Island efter det latinska alfabetet veta vi intet bestämt [1]). Att de magiska konsterna och lönskriften höllo liv i den gamla futharken, synes vara säkert. Å andra sidan är det ju påfallande, att *óss* bibehållit sin ålderdomliga betydelse, utan att ta intryck från runkvädet. Bugge har visserligen (No indskr. Indl. 71) strukit under det stöd, som en sen diktare anses lämna för att denna betydelse länge hållit sig på Island. Mig synes detta stöd rätt bräckligt inför den mängd av kenningar för runan (JO var. och annorstädes) som visa på betydelsen 'strömt vatten, åmynning o. d.' såsom den i senare tid levande. Man kan rätt väl tänka sig, att man redan mycket tidigt ställt samman något sådant som *óss er aldingautr*, vilket så mera mekaniskt utfylldes till tretalet, då tiden kom för hela ramsans hopsättande [2]). Men att detta sista skulle behöva förläggas senare än till c. 1300, inser jag inte. Vid en senare tidpunkt hade kanske de nytillkomna runorna, av vilka flera synas ha fått namn redan före förra delen av 1200-talet (se s. 281), och deras kenningar redan från början tagits upp.

Den främsta anledningen till tretalet torde få sökas i 'ätternas' tretal. Ordet *þrídeila* användes även om dessa själva (BJ, JO 94, Brynjolfsson Periculum runolog. (1823), s. 135 n., Liljegren anf. arb. 52), en användning som nog kan vara gammal [3]).

Det norska kvädets egen senare historia kan följas på mer än en väg. Om det i sitt hemland upptecknats före 1300-talet, veta vi ej. Den gestalt vari membranen haft dikten, tyder emellertid även den på västländsk härstamning [4]); men hur mycket därav som kommer på skrivaren är ovisst. Vi finna *u*-omljud i *kollum*, spår av vokalharmoni i *illu* (2 ggr), *kollum, helgum* —

---

[1]) Den ordning vari Ólafr Hvitaskald i den III grammat. avhandlingen räknar upp runorna, torde icke hindra, att hans verksamhet ändå förebådat en sådan omrangering, n. b. av målrunorna (jfr i texten). Den av Bj. Ólsen Runerne 74 och F. Jónsson Aarbøger 1910, s. 304 från 687 meddelade 16-typiga futharken får inte tas som vittnesbörd om fasthållandet av det gamla, ty den står i direkt samband med handskriftens meddelande av þrídeilurna.

[2]) Tillvägagångssättet vid *ýr* visar, att man i normala fall höll sig till den levande appellativa betydelsen.

[3]) Av yngre upprinnelse äro däremot de motsvarande betydelserna hos *tvídeilur*, *fjórdeilur* (Fés, Reiðar, Árs och Bjarkans ætt), *sexdeilur* (= den valdemariska satsen om 'Sprängd mans hök'!), *áttdeilur* (se JO 160 f., Brynjolfsson och Liljegren cit. st.).

[4]) För det följande har jag närmast anlitat Hægstad Det norske maalet fyre 1350.

rossom, kanske också på *i—e* (där dock måste beaktas, att *i*-formerna *auki*, *hauki* kunna ha påverkats av de båda avskrivarnas kännedom om þrídeilurna). Härigenom skulle vi snarast föras till nordvästlandet (för skrivarens del?), varmed ock *e* som svarabhakti kan stämma [1]). — På Island levde dikten i traditionen åtminstone in på 1600-talet (se ovan). Worm kunde därför få en hel del upplysningar av isländingar till sin Literatura [2]). De tryckta breven medge inte dessas namngivande. Hans vanliga hjälpare, Arngrimur Jónsson och Magnus Ólafsson voro icke personligen särdeles runkunniga [3]), och av den förre äro ju en mängd brev till Worm bevarade och (mestadels) tryckta, som då borde ha givit något besked. JO 139 nämner Sveinn på Barde som den där jämte Magnus Ólafsson brukade hjälpa W. i 'slijka hlute' [4]). — Först post festum (1651) fick W. strofen om ᚴ av Brynj. Sveinsson.

Från Runolfur Jónsson till Worm finns i samlingen bara ett enda kort brev och det först från 1652. Det är W., som kunnat giva något. Men som vi förstått, måste RJ också ha haft andra källor [5]), och ett och annat tydde på, att dessa ej blott varit muntliga: bibehållandet av de specifikt norska *rane* (?) och *flaustr*- (*fløystr*-; låt vara misstolkat), *mær* såsom ackusativ (s. 267). Kanske rent av någon norsk uppteckning?

I överensstämmelse med tidens benägenhet att finna dolda hemligheter i allt som rörde de gamla runorna, kanske ock van att skaldeversar skulle bjuda på annan mening än den dagsklara, har RJ läst in allehanda djupa ting i de enkla distika [6]). Så till en del också Worm. Då RJ sökte ett fast inre sammanhang mellan de båda versraderna, gjorde han däremot blott vad andra gjort långt efteråt. Ett psykologiskt samband finns naturligtvis, fast det mera sällan blottas — klarast i str. 3, 6, 8, 10 —, men ett logiskt vid riktig läsning ingenstädes.

---

[1]) Skrivningen *gufna* str. 10, som Bugge (s. 110) ansåg kunna vara ett vittnesbörd om att skrivaren varit västlänning, kan såsom ensam intet bevisa. Även i tröndska skrifter från 1325—50 finns *fn*, om ock i tydlig minoritet mot *mn* o. d. (Hægstad Gamalt Trøndermaal 20).

[2]) Det är ej otroligt, att han fått hela dikten upptecknad. Hans formgivning är nästan genomgående nyisländsk. Dock *brennr* (str. 16); så hade membranen.

[3]) Om detta och deras ställning till Worm se Thorsen anf. arb. 32, 35 not, Ólsen Runerne 111.

[4]) Sveinn Jónsson var präst på Barde och dog 1687 enl. Kålunds Arnamagneanska katalog, där han nämnes såsom handskr:savskrivare. AM 242 fol. synes bära vittne om S:s och W:s beröring, som ock intygas genom två brev från den förre från 1640 (i AM 267 fol.).

[5]) Eftersom Brynj. Sveinsson visste ett och annat i frågan, nämner jag, att tre brev från RJ till denne i AM 1058 4:o från 1644—49 vittna om beröring dem emellan. Jag har inte tagit kännedom om innehållet.

[6]) Hans 'nyckel' för det rent formella är den, att runans ljud skall finnas exemplifierat i versen både såsom 'initiale' och 'medium' l. 'finale' eller som långt och kort. Ex.: *F*ie—Vl*f*(*f*)ur; *V*r—sleip*u*r(!); *O*s—F*ø*t; *T*yr—op*t*.

JO ger (s. 145) även distika för de nytillkomna runorna. Dem säger han sig ha tagit från en bok, där i övrigt Worms text var följd. Denna sena utvidgning har intet ytterligare intresse.

Den rika variationen i þrídeilurnas material beror i de flesta fall — där det ej är ren förvanskning — på benägenheten för självverksamhet hos senare eftersägare och användare. Ty kenningarna togos i bruk av diktningen. Men i samma mån spetsfundigheten och begäret att ställa gåtor på mottagaren togo till, i samma mån måste man gripa till egna variationer. Många av dessa förblevo väl individuella, andra kunde komma med i ramsan på ett hörn — såsom varianter —, om de fogade sig i alliterationssystemet [1]). Men även utanför þrídeilurna, såsom en utvidgning därav eller helt vid sidan, skapades i senare tid längre sammanställningar av mer eller mindre fasta runkenningar; man fick då *fimdeilur* (Arngr. Jónsson i brev av 1628, BJ, NKS 1867), *siaudeilur* (BJ), *nídeilur* (Arngr. Jónsson cit. st., BJ [överhoppat i K. B. Papp. fol. 133]), *tolfdeilur* (Arngr. Jónsson cit. st., BJ), *átiándeilur* (BJ). Ju längre ramsan, ju lösligare och ju lättare övergående i helt regellösa uppräkningar [2]). Men ännu vid fimdeilurna bemödade man sig tydligen att även vid de tillagda få med alliteration, såsom följande exempel visa (från NKS 1867, den enda källa, där jag funnit dem delvis utförda; ordningen är den latinska) [3]):

Ár: Gumna giædi, Gott sum*ar*, algróen akur, folld*ar* feg*ur*d, frónz ávoxtur.

Fé: Frænda róg*ur*, fyrda gaman, grafseydis gata, vijgvina, fagurt klædi.

Hagall. Kallda korn, Knappa drijfa, Snáka sótt, heyda hòkull, Skya skot.

Reiđ. Sitiandi sæla, suidug[!] fór, Iórs Erfidi, Freyu Kierra, fryggiar vatn[!].

De tre första känna vi i allmänhet igen. — Att fimdeilurna äro ganska unga, ses nu därav, att också nytillkomna runor äro med. Så lyder fimdeilan för *plástur* [4]) (*p*):

[1]) Ett och annat av de nya runnamnen togs ock med. JO 131 meddelar en þrídeila för *knésól*. Den är dock icke sammanhållen genom alliteration. Också upplyser JO samvetsgrant, att han blott påträffat den i en pappershdskr. (jfr s. 294 n. 2).

[2]) Ett prov härpå är väl den lista som RJ ger i sitt tillägg s. C 4 v.: *Ár er dagur yms, allda drygende, heimateckt, tolf Manada vist, tuømissere, tijme kringloottur, Alldurs abæter, elledagar, Bigdabiørg og Bænda regla* — GA har nog vid sina antydningar om ᛦ (s. 138) tänkt på en fri serie, ty såsom nr 2 har han det eljes ej anträffade *Veckiar* [säkert fel för *Verkiar*] *hús*.

[3]) Antagligen åsyftas dock en fimdeila med denna uppräkning hos RJ (s. C 1 r; avsedd att styrka betydelsen 'gigas' för *þuss*): *Klettabue, Hamra heimramur, flagdafader, Grydarmake* [dvs. *Griđar*-], *Þrautasmidur*. Med nr 1 och 2 ha vi ovan gjort bekantskap; 3 och 5 finnas också 166 a och JO var.

[4]) Namnet framdraget redan av Liljegren anf. arb. 44. F. Jónsson anför det Aarbøger 1910, s. 306 från AM 136 4:o (enl. K:s katalog från 1400-talet).

Meyna mykur, Mannagræding, Veniabót, harmkvæla hulning, Saara smyrsl.

Från alla dessa sammanställningar kunde þrídeilurna hålla sig något så när på avstånd blott genom sin äldre och fastare tradition och alliterationskravet; dessa hindrade dem att helt sprängas sönder [1]).

På 1500- och 1600-talen hade man, som vi sett, åtskilliga redaktioner av þrídeilurna. Somliga voro nära befryndade. Så tydligen de som legat till grund för RJ och JOb, liksom inbördes källorna för JOa [2]) och Ver. Såsom dennes hjälp ligger det närmast att tänka på hans vän isländingen Jón Rugman [3]) († i Uppsala 1679). Den nära förbindelsen mellan de två är ju väl styrkt. Men skriftlig har uppenbarligen Ver:s källa varit (jfr s. 284). Man skulle kunna tänka, att Rugman behandlat þrídeilurna i den nu troligen förkomna 'Hljods grein', som han skall ha skrivit (Biogr. lex.). Dock tyckes Ver. inte bort ha haft så pass svårt att dechiffera sin förtrognes handstil.

Också vid þrídeilurna ha vi vittnesbörd om en levande 1600-talstradition. Ja, den synes ha varit så levande, att BJ därför ansåg onödigt att skriva ned mer än de tre första: 'þvi þær eru alflestum kunnigar'. Därför kunde icke häller W. få sin vetgirighet tillfredsställd. I brev till Arngr. Jónsson av 1627 ber han att få veta vad *ýr* betyder; han vet, att namnen skola uttrycka 'rem aliqvam', ty han känner redan betydelsen hos *ár*. Han fick svar på sin fråga i form av þrídeilans för *ýr* meddelande, och svararen säger, att han nog skulle ha meddelat även de andra, om de inte redan vore 'plus satis notæ'. Men nu blev W. uppmärksamgjord på dessa. I nästa brev (1628) heter det: 'Multum ad mei negotii Illustrationem facient þrydeilur (qvorum mentionem facis & qvos hic habere a nemine potui)'. I svaret får han dock bara ett obestämt löfte om besked 'si qva ratione tempus sinat'. Men tiden måtte inte ha räckt till. Eller — A. J. var inte angelägen att befatta sig med saken. Isländarna av högre bildning började anse dessa saker som onyttiga 'nugæ' (märk: 'plus satis notæ'). Åtminstone gåvo de sig sken därav. Ty det var inte alltid utan sin fara att visa sig vara djupt inne i dessa hedendomens kvarlevor (se härom Ólsen Runerne 111 f.).

Men skalderna kunde utan fara tillåta sig att jonglera med och variera alla dessa kenningar. Deras främsta uppgift blev att

---

[1]) RJ menade sig också här finna ett djupare sammanhang. Nr 1 i varje þrídeila åsyftade enligt honom något ont, nr 2 vore 'blandade', nr 3 betydde något glädjande. Också Ver. har fått lära sig något sådant (Liljegren 15 not).

[2]) Denna första text, där varje þrídeila omedelbart åtföljes av fria kenningar (JO var.), påstår JO sig ha tagit ur fem olika skrifter, däribland en membran, som han själv skattade till något mindre än 100 år gammal. Dessa källor hade han nu själv 'samanbored'.

[3]) Också Liljegren (15 noten) synes anta detta.

vara *dylgjur* [1]). Särskilt tillhörde det en skald av facket att kunna 'binda dulit nofn manna' [2]) (BJ), i sht att 'hylia . . Nôfn sijn, at Menn ei skilje þau, nema med nockurre i-grundan og Epter leitne' (JO 149). Här kunde isländaren och renässanspoeten mötas i samma känsla av skråets höga värdighet. — Exempel på sådana 'dulin nǫfn' ha meddelats t. ex. av Worm 183 f., Liljegren 47, 48 n. 6, Þorkelsson Digtn. på Isl. 320. Läsningen försvårades stundom därigenom att samma kenning kunde uppträda för olika runor. Så t. ex. träffas hos JO *glǫmmunga eðr grunnunga grund* inte bara om ᚴ, utan också om ᛅ.

Lund 1912. (Forts.)

Hjalmar Lindroth.

J. A. Aurén.

Den 7 okt. 1911 avled J. A. Aurén, som, ehuru han blott innehade den anspråkslösa levnadsställningen av kollega vid Söderköpings treklassiga läroverk, dock gjort en så betydande insats i svensk språkforskning, att ett tacksamt minnesord med fullt skäl må ägnas den hädangångnes gärning.

Aurén föddes den 4 febr. 1843 i Kristbergs sn. av Östergötlands län, son av trädgårdsmästaren A. P. Andersson och Maria Lovisa Dalqvist, var lärjunge i Linköpings läroverk 1855—62, avlade studentexamen i Uppsala 1862, men denna var ock hans enda examen vid akademien, ty redan på nyåret 1863 anställdes han som e. o. lärare i Linköping och tjänstgjorde som sådan där hela år 1863 men sedan från höstterminen 1864 i Norrköping, likvisst med ett avbrott nov. och dec. 1866 och hela år 1867, tills han med 1883 tillträdde sin befattning i Söderköping, vartill han utnämnts 25 nov. 1882, vilket år han ock hade ingått äktenskap med Hedv. Erika Söderström. 1870—77 var han lärare i svenska språket vid Norrköpings tekniska skola, och i Söderköping var han mycket anlitad för ofta maktpåliggande kommunala uppdrag.

Då Aurén ytterst obetydligt, blott 1 ½ termin, fått åtnjuta akademisk undervisning, är det alltså genom självstudier, som han förvärvat sin språkvetenskapliga bildning. Så mycket mer förtjänstfull framträder den klarsynthet, varmed han förmår uppträda mot sin samtids språkliga fördomar i *Bidrag till Svenska Språkets Ljudlära,* Linköping 1869, vilket arbete säkerligen haft stort inflytande på uppfattningen bland språkmän och vidare kretsar, i det

[1]) Om termen se redan Brynjolfsson anf. arb. 136 noten, Liljegren 46.
[2]) För det semologiska sambandet mellan *dylgja* och *dul-* jfr Lindroth i Stud. i Nord. Filol. III. 6, 8. Detta ex. hade där varit särdeles belysande.

att däri gavs en noggrann beskrivning av de svenska språkljuden på samma gång som orimligheten av gängse missuppfattningar uppvisades, sådana som att *x, z, sche, tje* och *äng* vore 'sammansatta konsonantljud', att *ll, ff* o. s. v. vore 'dubbla konsonantljud', och över huvud skillnaden mellan ljud och tecken inskärptes. Att så tidigt som 1869 ett och annat uttalas av Aurén, som en senare tid vuxit ifrån, må icke förundra; sålunda påpekar han, att *rs, rn, rd, rt, rl* i svenskan beteckna enhetliga ljud "i den, som vi tro, ganska rättmätiga afsigten att få dem utrotade, åtminstone ur högspråket". I *Bidrag till svenska språkets qvantitetslära* Stockholm 1874 uppvisade Aurén först och främst den viktiga företeelsen 'formell sammansättning', ord med två långa stavelser, vare sig deras beståndsdelar båda, endera eller ingendera förekomma som självständiga ord, t. ex. *ville-bråd, sam-kväm, al-manack*, utreder förhållandet till enkla ord och avledningar och påpekar skillnaden mellan formellt inhemska och formellt främmande ord samt kvantitetsändringar hos ljud och stavelser vid böjning, avledning och sammansättning och hos orden i prosa och poesi. Det är framför allt dessa båda arbeten, som stadgat Auréns anseende som forskare på nysvenskans område.

De klusila konsonantljuden, Norrköping 1876, är en stridsskrift av kraftig polemik mot L. F. Leffler, Några ljudfysiologiska undersökningar rörande konsonantljuden. I. De klusila konsonantljuden i Ups. univ. årsskr. 1874, i det Aurén bestrider Läfflers påstående, att *pp, tt, ck, bb, dd, gg* vore verkliga dubbelkonsonanter, fastän av annat slag än enligt den folkliga meningen, i det en implosiva vore hörbar vid läpparnas sammanslutning, om ock explosionen vid avstängningens upphörande vore den egentliga ljudeffekten. Den moderna forskningens nyaste ståndpunkt i frågan angives av Pipping, Ark. f. nord. fil. XXVII (1911), s. 291, som omtalar, att Hensen medelst instrument konstaterat, att, då vibrationen plötsligt avbrytes under full styrka, alstras i örat en knall, som icke har någon motsvarighet i de luftvibrationer, som träffa örat och just utgör, vad som förmenats vara ett implosivt ljud, vilket alltså skulle vara en subjektiv hörselförnimmelse.

Egna meningar utvecklar åter Aurén i *Bidrag till svenska språkets akcentlära*, Stockholm 1880, vars svagheter träffande karaktäriseras av A. Kock, Språkhist. undersökn. om svensk akcent II, 2 ff. såsom utgörande en opraktisk terminologi, som låter enstaviga ord och ord med huvudton på ultima sakna accent; arbetet är ock anmält av A. D. i Ark. f. nord. fil. I, 197 ff. Det är blott den musikaliska accenten, som Aurén behandlar; den exspiratoriska uppfattar han som kvantitet, men fakta synas vara omsorgsfullt iakttagna. Till ursäkt kan anföras, att den tankegången, att enstaviga ord äro utan accent, emedan accent innebär en förändring av rösthöjden, ligger nära, då enligt A. Kock s. 6 även Hof (1753) och Boivie (1834) varit inne på densamma, och att arbetet skrevs

redan 1871—73, varför anm. i Ark. f. nord. fil. I kan förevita Aurén att hava lämnat en del under mellantiden mellan arbetets författande och dess tryckning utkomna skrifter i ämnet obeaktade.

Dessutom har Aurén skrivit *Svensk språklära* (1877, 2 uppl. 1880), *Svensk Bokstafveringslära* (1868, 7 uppl. 1890), jämte rättskrivningsövningar och uppsatsen *Supinum aktivum och neutrum av participium passivum* (1886). Skriften *Iakttagelser rörande negationen i modersmålet,* införd i Svenska akademiens handlingar 1907, s. 309 ff. prisbelönades av Svenska akademien, som även 1875 och 1880 givit Aurén honorar för språkliga arbeten.

Auréns språkliga författareskap har alltså endast haft nysvenskan till föremål, och brist på språkhistorisk skolning skymtar stundom i hans framställning. Men ehuru senare författare givit en annan form åt undersökningen av vissa ämnen, som Aurén behandlat, kan man dock svårligen ännu underlåta att taga hänsyn till Auréns åsikter, och hans oförskräckta strid mot sin tids språkliga fördomar måste alltid högt värderas. Vad Aurén under ogynnsamma yttre omständigheter verkligen åstadkommit, synes giva rätt till att sluta, att förmånligare förhållanden skulle kunna hava gjort honom möjligt att intaga en plats bland den svenska språkvetenskapens främste.

Stockholm den 21 jan. 1913.

Erik Brate.

Bibliografi for 1911.

Af B. Erichsen.

I. Bibliografi, literaturhistorie og biografi.

Almquist, Joh. Ax. Sveriges bibliografiska litteratur. D. 2: Arkiv- och biblioteksväsen. H. 4. S. 363—493. Sthm. 8:o. (Kungl. Bibliotekets handlingar 31.)

Collijn, Isak. Blad ur vår äldsta svenska boktryckerihistoria. 4: Vita Katherine. Sthm. 4:o.

— Manuale Upsalense 1487. Ett förberedande meddelande. (Kyrkohist. Årsskr. XII, 110—17.)

— Canonbilden i Missale Upsalense 1513. (Smst. 119—22.)

Dansk Folkemindesamling. Aktstykker og Fortegnelser. (Festskrift til H. F. Feilberg. 470—88.)

Erichsen, B. Bibliografi for 1909. (Ark. XXVII, 301—34.)

Flom, George T. Norse elements in English dialects. (A survey of the study.) (Saga-Book VII, 6—24.)

Hermannsson, Halldór. The ancient laws of Norway and Iceland. A bibliography. (Islandica IV. 83 s.) (Anm. DLz. 1911. 2953—54 af Karl Lehmann.)

Höjer, Torvald. Schweden. (Jahresb. d. Geschichtsw. 32 Jahrg. III, 248—62.)

Jahresbericht über die erscheinungen auf dem gebiete der germanischen philologie. Hrsg. von der Gesellschaft für deutsche philologie in Berlin. 31. jahrg. 1909. Lpz. 8:o. 8 + 188 + 198 s. 10 m. (II, 1—24: *August Gebhardt,* Nordisch.)

Jørgensen, Ellen. Meddelelse om et Psalterium, som fordum var i norsk Eje. (HTda. 8. R. III, 219—33.)

Kålund, Kr. Honorificabilitudinitatibus i Codex Erfordensis af de Lundske annaler. (Ark. XXVII, 362—63.)

Krarup, Alfr. Fortegnelse over historisk Litteratur fra Aaret 1909, vedrørende Danmarks Historie. (HTda. 8. R. III, L 1—L 56.)

Pettersen, Hjalmar. Bibliotheca Norvegica. Bd. 3. Norske Forfattere før 1814. Beskrivende Katalog over deres Verker. D. 1. Kria. 4:o. 325 s. 45 kr.

Rudbeck, Johannes. Frågor eller spörsmål öfver vår kristendoms eller katekesens hufvudstycken. (Kyrkohist. Årsskr. XII, Medd. och Aktstycken. 142—51.)

Setterwall, Kristian. [Svensk historisk] bibliografi 1910. (HTsv. XXXI. Bilaga. S. 205—40.)

Sommerfeldt, W. P. [Norsk arkæologisk] bibliografi 1910. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1910, 235—42.)

Bing, Just. Bergens-litteratur i det 16de aarhundrede. (Skrifter udg. av Bergens Hist. Foren. No. 17. III. 16 s.)
Brix, Hans. Peder Paars i Jylland. (Jydsk Maanedsskrift 1911. I, 28—33.)
Christensen, Georg. Hans Christensen Sthens Salmer og Folkeviserne. (Festskrift til H. F. Feilberg, 101—12.)
Falk, Hjalmar, og *Moltke Moe.* Middelalderens visionsdigtning. (Festskrift til H. F. Feilberg. 421—48.)
Grape, Anders. Om författarskapet till skriften »Om inhemskt språks förakt». [Pehr A[d]rian Gadd.] (Språk och Stil XI, 235—39.)
Jørgensen, Ellen. Om nogle middelalderlige Forfattere, der nævnes som hjemmehørende i »Dacia». (HTda. 8. R. III, 234—262.)
Meyer, Richard M. Snorri als Mythograph. (Ark. XXVIII, 109—21.)
Neckel, Gustav. Von der isländischen Saga. I—II. (Germ.-roman. Monatsschrift III, 369—81; 439—52.)
Olrik, Axel. Arnald Islænding. (NT. 1911. 250—62.)
Paludan, J. Burlesk Digtning i Danmark før Holberg. (Danske Studier. 1911. 49—58.)
Westman, Knut B. Birgitta-studier. I. Akad. avh. Upps. 8:o. 15 + 304 s.

Södervall, K. F.

Malm, Anders. Professor K. F. Söderwalls biobibliografi. (Festskrift till K. F. Söderwall. 361—66.)

II. Lærde selskabers skrifter, tidsskrifter og samlinger.

Aarbog udg. af Historisk Samfund for Københavns Amt (med Gamle Roskilde Amt). 1910. 86 s. — 1911. 128 s. Roskilde. 8:o.
Aarbog udgivet af Randers Amts historiske Samfund. 1911. (Fra Randers Amt. V.) Randers. 8:o. 128 s.
Aarbøger udg. af Historisk Samfund for Aarhus Stift. IV. 1911. Aarhus. 8:o. 149 s.
Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. Udgivne af Det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. 1911. 3. Række. Bd. 1. Kbh. 8:o. 332 s.
Antikvarisk Tidskrift för Sverige. Utg. af Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien genom *Emil Ekhoff.* D. 19, nr. 1—2. Sthlm. 8:o. 102 + 164 s.

Arkiv för nordisk filologi utg. genom *Axel Kock*. Bd. 27. (Ny följd bd. 23.) H. 3—4. S. 215—384. — Bd. 28. (N. f. bd. 24.) H. 1—2. S. 1—218. Lund. 8:o.

Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria. Utg. af Södermanlands Fornminnesförening. XV. Strängnäs. 8:o. 6 + 140 s. ill.

Bornholmske Samlinger. Bd. 6. Utg. af Bornholmsk Samfund. Rønne. 8:o. 149 s.

Brages Årsskrift V för år 1910. Utg. av Sektionen för Folkdiktning. Hfrs. 8:o. 200 s.

Danske Studier udgivne af *Marius Kristensen* og *Axel Olrik*. 1911. H. 1—2. Kbh. 8:o. 124 s. [H. 3—4 = Festskrift til H. F. Feilberg (se dette).]

Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift utg. af *Bernhard Salin*. 1911. 2 + 256 + 51 s. Sthm. 8:o.

Festskrift til *H. F. Feilberg* fra nordiske sprog- og folkemindeforskere på 80 årsdagen den 6. august 1911. Udg. af Svenska Landsmålen, Maal og Minne (Bymaalslaget, Kristiania), Universitetsjubilæets danske Samfund (Danske Studier). Sthm. Kbh. Kria. 8:o. 764 s. (Anm. Revue critique LXXIII, 345—46 af Léon Pineau.)

Festskrift till *K. F. Söderwall* på hans sjuttioårsdag den 1 januari 1912. Lund. 8:o. 366 s.

Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring. Aarsberetning for 1910. 66. aarg. Med 108 illustrationer i texten og 1 planche. Kria. 8:o. 274 s.

Fornvännen. Meddelanden från K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 1910. Årg. 5. Under redaktion af *Emil Ekhoff*. H. 5. S. 199—318 + 8 s. — 1911. Årg. 6. H. 1—4. S. 1—204. Sthm. 8:o.

Fra Arkiv og Museum. Tidsskrift for Østifternes Historie og Topografi. Udg. af Østifternes historisk-topografiske Selskab. Bd. 4. Hefte 5. S. 423—534. Kbh. 8:o.

Fra Frederiksborg Amt. Aarbog for 1911 udg. af Frederiksborg Amts Historiske Samfund. Helsingør. 8:o. 116 s.

Fra Holbæk Amt. Historiske Aarbøger V. Udg. af Historisk Samfund for Holbæk Amt. 1911. Kbh. 8:o. 152 s.

Fra Ribe Amt. Udg. af Historisk Samfund for Ribe Amt. Bd.3. H. 1. Kbh. 8:o. 218 s.

Hardsyssels Aarbog udg. af Historisk Samfund for Ringkøbing Amt. Bd. 5. 1911. Kbh. 8:o. 176 s.

Historisk Aarbog for Skive og Omegn. Bd. 3. Skive. 8:o. 128 s.

Historisk Aarbog for Thisted Amt udg. af Historisk Samfund for Thy og Hanherred. 1911. Kbh. 8:o. 128 s.

Historisk Tidskrift utg. af Svenska Historiska Föreningen genom *Torvald Höjer*. Årg. 31. 1911. Sthm. 8:o. 306 + 114 s. + Bilagor.

Historisk Tidsskrift, 8. Række, udg. af den danske historiske Forening. Redigeret af *J. A. Fridericia.* Bd. 3. H. 2—4. S. 91—308 + L 1—L 56. Kbh. 8:o.

Historisk Tidsskrift udg. af den norske historiske Forening. 5. R. Bd. 1. H. 1—2. S. 1—247. Kria. 8:o.

Historiske Meddelelser om København udg. af Københavns Kommunalbestyrelse ved *Villads Christensen.* Bd. 3. H. 1—4. S. 1—304. Kbh. 8:o.

Islandica. An annual relating to Iceland and the Fiske Icelandic Collection in Cornell University Library ed. by *George William Harris.* Vol. 4. Ithaca, N. Y. 8:o. 83 s.

Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Hrsg. von *Otto Behaghel* und *Fritz Neumann.* 32 Jahrg. Lpz. 4:o. 432 sp. 11 m.

Maal og Minne. Norske studier utgit av Bymaals-Laget ved *Magnus Olsen.* 1911 = Festskrift til H. F. Feilberg (se dette).

Meddelanden från Östergötlands Fornminnesförening 1911. Utg. af *O. Klockhoff.* Linköping. 8:o. 50 s.

Minnesskrift utg. af Filologiska Samfundet i Göteborg på tioårsdagen af dess stiftande den 22 okt. 1910. Gbg. 1910. 8:o. 8 + 128 s. (= Göteb. Högskolas Årsskr. XVI: 2.)

Nordiske Fortidsminder, udg. af Det kgl. nordiske Oldskriftselskab. Avec des résumés en français. B. 2. H. 1. S. 1—54. Kbh. 4:o.

Oldtiden. Tidskrift for norsk forhistorie utgit av Bergens, Stavanger, Tromsø og Trondhjems museer. Redigeret av *A. W. Brøgger.* Bd. 1. 1910. Stavanger. 8:o. 40 + 45 + 7 + 77 + 116 s. ill.

Safn til sögu Íslands og íslenzkra bókmenta að fornu og nýju gefið út af Hinu íslenzka bókmentafélagi. IV. 5. S. 401—608. Kphfn. 8:o.

Saga-Book of the Viking Club. Vol. VII. Part I. S. 1—126. ill. London. 8:o.

Samlingar utgifna af Svenska Fornskrift-Sällskapet. H. 139—140. Sthm. 8:o.

Samlinger til jydsk Historie og Topografi udg. af Det jydske historisk-topografiske Selskab. Red. af *S. Nygård.* 4. R. Bd. 1. H. 1—2. S. 1—204. Kbh. 8:o.

Skrifter udgivne av Bergens historiske Forening. No. 17. Bergen. 8:o. 6 + 16 + 16 + (6) s.

Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland. XCVI. Förhandlingar och uppsatser. 24. 145 + 201 s. Hfrs. 8:o.

Språk och Stil. Tidskrift för nysvensk språkforskning. Utgiven av *Bengt Hesselman, Olof Östergren* och *Ruben G:son Berg.* Årg. 11. 312 s. Upps. 8:o.

Studier i nordisk filologi utg. genom *Hugo Pipping*. Bd. 2. Hfors. 8:o. (= Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland XCV.)

Svendborg Amt. Aarsskrift for 1911. Nyborg. 8:o. 198 s.

Svenska Landsmål ock Svenskt Folkliv. Tidskrift utg. på uppdrag av Landsmålsföreningarna i Uppsala, Helsingfors ock Lund genom *J. A. Lundell*. (H. 114.) 1911 = Festskrift til H. F. Feilberg (se dette).

Tidsskrift for Søndmør historiske forening (Sunnmør sogelag). 1 aarg. Aalesund. 1910. 8:o. 32 s.

Tidsskrift for Sunnmør historiskelag. 2. aarg. Aalesund. 8:o. 32 s.

Upplands Fornminnesförenings Tidskrift. XXVII. (Bd. 6. H. 2.) S. 151—282. Utg. af *Oscar Almgren*. Upps. 8:o. 3 pl., 70 afbildningar i texten och 1 karta.

Vejle Amts Aarbøger udgivne af Vejle Amts historiske Samfund. 1911. Kbh. 8:o. 258 s.

Vendsyssel Folk og Land. Historisk, topografisk Aarbog. Bd. 3. Redigeret og udgivet af *Anton Jakobsen*. Sæby. 8:o. 109 s.

III. Nordisk sprogvidenskab.

1. I almindelighed.

Björkman, Erik. Några namnstudier. (Minnesskrift utg. af Filolog. Samf. i Gbg. 1910. 76—81.)

Brate, Erik. Höknatten. (Festskrift til H. F. Feilberg. 404—20.)

Cederschiöld, Wilhelm. Orden *grina, gren* och *grind*. (Minnesskrift utg. af Filolog. Samf. i Gbg. 1910. 71—75.)

Delbrück, B. Germanische Syntax II. Zur Stellung des Verbums. Lpz. 4:o. 75 s. 2,50 m. (= Abh. d. sächs. Ges. d. Wiss. Philol.-hist. Kl. XXVIII, 7.)

Dyrlund, F. Friđ-: griđ, gruđ. (Ark. XXVII, 335—51.)

Gray, James. The Scandinavian place-names of Sutherland. (Oldlore Miscellany II, 213—26. III, 14—21. Smst. III, 234—36: *Jón Stefánsson*, Notes on these articles.)

van Helten, W. Zur Etymologie von waila, wela, wola etc. (Zts. f. deutsche Wortf. XIII, 74—76.)

Hesselman, Bengt. Ett bidrag till läran om de reduplicerade preterita. (Ark. XXVII, 351—61.)

Jakobsen, Jakob. Nordiske minder, især sproglige, på Orknøerne. (Festskrift til H. F. Feilberg. 318—47.)

— Stednavne og personnavne i Normandiet med særligt hensyn til den nordiske Bosættelse. (Danske Studier 1911. 59—84.)

Karsten, T. E. Einige germanisch-finnische Wörter aus dem Gebiete der Viehzucht. Finn. *kuja* und *kura*. (Neuphil. Mitt. 1911. 182—84.)

Karsten, T. E. Äldre germansk kultur i Finland belyst av ortnamnen. (Studier i nordisk filologi II, nr. 2. 47 s.) — *Ralf Saxén*, Randanmärkningar. (Smst. nr. 9. 12 s.) — *T. E. Karsten*, Belysning av dr. R. Saxén's »Randanmärkningar». (Smst. nr. 10. 9 s.)

Kock, Axel. Etymologisk belysning av några nordiska ord och uttryck. (Progr.) Lund. 8:o. 48 s. (Også i Ark. XXVIII, 167—218. Anm. Museum 1912, sp. 134—35 af R. C. Boer.)

Kristensen, Marius. Folkelige planteslægter. Et stykke uvidenskabelig botanik. (Festskrift til H. F. Feilberg. 41—57.)

Lidén, Evald. Ett bidrag till nordisk ordhistoria. (Minnesskrift utg. af Filolog. Samf. i Gbg. 1910. 118—22.)

— Germanische lehnwörter im finnischen und lappischen. (Finnisch-Ugrische Forschungen XI, 123—38.)

Lindkvist, Harald. Old west scandinavian *Heim-fǫr* in middle-English. (Englische Studien XLIII, 475—77.)

Lindroth, Hjalmar. Beiträge zur altnordischen Lautlehre. (IF. XXIX, 129—200.)

Olsen, Magnus. Hvad betyder oprindelig ordet skald? (Festskrift til H. F. Feilberg. 221—25.)

Pedersen, Anders. Nogle normanniske lydforhold. (Danske Studier. 1911. 85—98.)

Pipping, Hugo. De skandinaviska Dnjepr-namnen. (Studier i nordisk filologi II, nr. 5. 40 s.)

Torbiörnsson, Tore. Den sjunde Dnjepr-forsen. (Studier i nordisk filologi II, nr. 6. 10 s.)

2. Islandsk og oldnorsk.

a. Grammatik og leksikografi.

Björnsson, G. Um ný orđ. (Eimreiđin. XVII, 26—33.)

Bley, A. Zur Erklärung der Ausdrücke *næsta bræđra, annara bræđra, þriđja bræđra.* (ZfdPh. XLII, 417—21.)

Brate, Erik. Disen. (Zts. f. deutsche Wortf. XIII, 143—52.)

Gering, Hugo. Altnordisch *v.* (ZfdPh. XLII, 233—35.)

Hagen, N. S. On the Origin of the Name Kvasir. (Ark. XXVIII, 127—39.)

Jónsson, Finnur, Stedord i gamle vers. (Ark. XXVII, 364—68.)

— Bæjanöfn á Íslandi. (Safn til sögu Íslands. IV, 412—584.)

— Kort oversigt over islandske gårdnavne. (Oversigt over d. kgl. d. Vid. Selskabs Forh. 1911. 245—62.)

Kålund, Kr. Den islandske lægebogs »herbrad». (Ark. XXVII, 361—62.)

Larsson, Ludvig. Ett par rättelser [omla, gómi, sannanardómr, heimsmálugr, heimsmælgi, rækinn, gangari]. (Ark. XXVII, 369—72.)

Lind, E. H. Norsk-isländska dopnamn och fingerade namn från medeltiden. H. 6. Sp. 801—960. [*Oddgeirr-Steinvǫr.*] Upps. 8:o. 2 kr. (H. 1—5 anm. DS. 1911. 121—22 af A. Olrik.)

Musinowicz, A. Die Stellung des attributiven Adjektivs im Altisländischen und Altnorwegischen. Diss. Lpz. Riga. 8:o. 130 s.

Neckel, Gustav. Feginsbrekka. (Ark. XXVII, 368—69.)

Sperber, Hans. Zur Terminologie des germanischen Schiffbaus. (Wörter und Sachen III, 77—80; ill.)

Zoëga, Geir T. A Concise Dictionary of Old Icelandic. Oxford 1910. 8:o. 8 + 551 s.

— Ensk-íslenzk orđabók. 2. útgáfa. Rvík. 8:o. 8 + 552 s. (Anm. Eimreiđin XVIII, 152—54 af V. Guđmundsson.)

b. Tekster, oversættelser og kommentarer.

Det Arnamagnæanske Haandskrift 81 a Fol. (Skálhóltsbók yngsta), indeholdende Sverris saga, Bǫglunga sǫgur, Hákonar saga Hákonarsonar. Udg. af Den Norske Historiske Kildeskriftkommission ved *A. Kjær.* H. 2. S. 257—480. Kria. 8:o.

Diplomatarium Islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni ađ halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og ađrar skrár, er snerta Ísland eđa íslenzka menn. Gefiđ út af Hinu íslenzka bókmentafélagi. X, 1. (1169—1537.) Rvík. 8:o. 256 s.

Flom, George T. Tunsberg Bylog. (The Journal of Eng. and Germ. Philology X, 214—35; 415—28.)

Kjalnesinga saga [uitg. door] *Johanna Arina Huberta Posthumus.* Diss. Amsterdam. Groningen. 8:o. 35 + 87 s.

Rémundar saga Keisarasonar. Utg. för Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur af *S. G. Broberg.* H. 3. S. 209—336. Kbh. 8:o.

Snorri Sturluson. Heimskringla. Nóregs konunga sǫgur. Udg. af *Finnur Jónsson.* H. 3 (slut). S. 481—676. Kbh. 8:o. 4 kr.

Sturlunga saga. Efter membranen Króksfjarđarbók, udfyldt efter Reykjarfjarđarbók, udg. af Det kgl. nordiske Oldskrift-selskab (ved *Kr. Kålund*). Bd. 1. S. I—LXXVI. Bd. 2. 428 s., 2 tvlr. Kbh. 8:o.

Þiđriks saga af Bern. Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Henrik Bertelsen.* H. 6. S. 385—415 + 95 s. Kbh. 8:o. 5,50 kr.

Den ældre Edda. Ny Oversættelse ved *Olaf Hansen.* Kbh. 8:o. 256 s. 3 kr. (Anm. Eimreiđin XVII, 235—36 af V. Guđmundsson.)

Andrews, A. Le Roy. Old Norse Notes. (MLN. XXVI, 46—50.)

Boer, R. C. Om Hervararsaga. (Aarb. 1911. 1—80.)

Cederschiöld, Gustaf. Till Fáfnismál. (Minnesskrift utg. af Filolog. Samf. i Gbg. 1910. 31—36.)
Gering, Hugo. Zur Lieder-Edda. III. (ZfdPh. XLIII, 132—40.)
— Die Episode von Rǫgnvaldr und Ermingerđr in der Orkneyinga saga. (ZfdPh. XLIII, 428—34.)
Läffler, L. Fr. Till första gåtan i »Getspeki Heiđreks konungs». (Ark. XXVIII, 121—27.)
— Till Vǫlundurkviđa 29: 1—2. (Ark. XXVII, 334.)
Magnússon, Eiríkr. Darrađaljóđ. (Old-lore Miscellany III, 78—94.)
— Gróttasǫngr. The song of the Quern Grotte. (Smst. III, 139—50; 237—53.)
Ólsen, Björn Magnússon, Om Gunnlaugs Saga Ormstungu. En kritisk Undersøgelse. (D. Kgl. Danske Vid. Selsk. Skr. 7 R. Hist. og filos. Afd. II, 1.) Kbh. 4:o. 54 s.
— Om den såkaldte Sturlungaprolog og dens formodede vidnesbyrd om de islandske slægt-sagaers alder. (Chria. Vid.-Selsk. Forh. for 1910. Nr. 6.) Chria. 1910 (trykt 1911). (Anm. DLz. 1911, 3045—46 af W. H. Vogt.)
Sperber, Hans. Helgakviđa Hjǫrvarđssonar 28, 5—9. (Beitr. XXXVII, 149—50.)
— Zu Havamál 84. (Smst. 149.)
Sturtevant, Albert Morey. The relation of Loddfáfnir to Odin in the Hávamál. (The Journal of Eng. and Germ. Philology X, 42—55.)
Völu-spá. Völvens spådom. Tolket af *Finnur Jónsson.* (Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning, udg. af det phil.-hist. Samfund. Nr. 84.) Kbh. 8:o. 52 s. (Anm. Revue critique LXXII, 303—04 af Léon Pineau.)

Færøsk.

Evensen, A. C. Kvæđabók. I. Giviđ út hevir Hitt føroyska bókmentafelagiđ. Tórshavn 1910. 8:o. 158 s. 1 kr.

3. Dansk.

a. Grammatik og leksikografi.

Bertelsen, Henrik. Fællesnavne og egennavne. Kbh. 8:o. 68 s. (= Småskrifter udg. af Selskab for germansk filologi, nr. 16.) (Anm. NT. 1911, 526—28 af Kr. Sandfeld-Jensen.)
— Små og store bogstaver. Kbh. 8:o. 53 s. (Anm. Tilskueren 1912. 489—97 af Holger Pedersen. — Vor Ungdom 1911. 401—02 af Niels Bang.)
Brøndum-Nielsen, Johs. Hvorfra stammer det udlydende *s* i dansk (*i*)*medens,* (*i*)*mens*? (Festskrift til H. F. Feilberg. 137—42.)
Dahl, B. T., og *H. Hammer.* Dansk Ordbog for Folket. H. 29—

32. S. 265—392. [*Skygning-Sætningstone.*] Kbh. 8:o. Hv. h. 0,30 kr.

Dahlerup, Verner. Bo Ingesens aluær. Et tolkningsforsøg til Valdemars Jordebog. (Festskrift til H. F. Feilberg. 113—120.)

Jespersen, Otto. Om banden og sværgen. Iagttagelser om edernes sproglære. (Festskrift til H. F. Feilberg. 32—40.)

Jessen, E. Etymologiserende Notitser. (TfF. 3. r. XIX, 145—59.)

Kalkar, Otto. Ordbog til det ældre danske Sprog (1300—1700). H. 50—51. (Tillæg.) S. 321—480. [*Fritte-Hundesår.*] Kbh. 8:o.

Kristensen, Marius. Navneforskning. [Godrum. Brandsø.] (Danske Studier. 1911. 47—48.)

Lundberg, Oskar. Ortnamnet Dejbjerg. Till belysning af Dejbjergfyndet. (Festskrift til H. F. Feilberg. 303—17.)

Mikkelsen, Kr. Dansk ordföjningslære med sproghistoriske tillæg. Håndbog for viderekomne og lærere. H. 10 (slut). S. 721—64 + (12) s. Kbh. 8:o. 1 kr.

b. Tekster.

Behrend, C. To versificerede Ansøgninger. I: Et Bønskrift fra Nykøbing Katedralskole 1686. II: Suplique om Præste-Kaldet i 1713 af Erico Bredalino. (Vor Ungdom. 1911. 298—302.)

Breve fra Rosendal Baronis Arkiv. Meddelt af *A. M. Wiesener.* (Personalhist. T. 6. r. II, 226—46.)

Den danske Rimkrønike. Efter et Håndskrift i det kgl. Bibliotek i Stockholm udgivet med en fuldstændig Ordbog af *Holger Nielsen.* H. 5. S. 305—71 + 12 s. Kbh. 8:o. 2 kr.

Gammeldanske krøniker. Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *M. Lorenzen.* H. 2. S. 61—192. Kbh. 8:o.

Harpestræng. Gamle danske urtebøger, stenbøger og kogebøger udg. ved *Marius Kristensen.* H. 3. S. 129—92. Kbh. 1910. 8:o. 2 kr. (H. 1—2 anm. Dansk Klinik 1910, 414—16 af J. W. S. Johnsson.)

Norske Herredags-Dombøger. Udgivne for Det Norske Historiske Kildeskriftfond. 2. Række (1607—1623). IV. Dombog for 1616 ved *E. A. Thomle.* Chria. 8:o. 168 s.

Palladius, Peder. Danske Skrifter. Udg. for Universitets-Jubilæets danske Samfund af *Lis Jacobsen.* 1—2 Levering. S. 1—240. Kbh. 8:o.

Statholderskabets Extraktprotokol af Supplicationer og Resolutioner 1662—1669. Udg. fra det norske Rigsarkiv. Bd. 2. H. 1. S. 1—160. Kria. 8:o.

4. Norsk.

Bjørset, Karl. Riksmaalets fornorskning. Nogen vink. Utgit av Bymaalslaget. Kria. 8:o. 39 s. 0,65 kr.

Rygh, O. Norske Gaardnavne. Oplysninger samlede til Brug ved Matrikelens Revision. Efter offentlig Foranstaltning udgivne med tilføiede Forklaringer. Bd. 17. Tromsø Amt. Bearbeidet af *K. Rygh.* Kria. 8:o. 228 s. 1,50 kr.

5. Svensk.

a. Grammatik og leksikografi.

Berg, R. G:son. Levertinska danismer. (Språk och Stil XI, 245—82.)

— Ordhistoriska anteckningar. [Ord paa -full paa Tegnérs Tid.] (Smst. XI, 310—11.)

— Romantisk. (Smst. XI, 311.)

Berg, Sven. Kompletteringar till de utkomna häftena af Svenska Akademiens Ordbok. Anteckningar efter ordboksredaktionens normalexemplar. (Festskrift till K. F. Söderwall. 275—98.)

Cederschiöld, Gustaf. Om svenskan som skriftspråk. 3:e uppl. Lund. 8:o. 8 + 253 s.

— Om kontamination i nutidssvenskan. Några anteckningar. Program. Gbg. 1909. 8:o. 18 s. (= Göteb. Högskolas Årsskr. XVI: 3.)

— Några anmärkningar om sammansatta substantiv med adjektiv (såsom attribut) till förled. (Festskrift till K. F. Söderwall. 177—94.)

— Dvandva-sammansättningar i nutidssvenskan. (Festskrift til H. F. Feilberg. 348—55.)

— Något om rimmen i Erikskrönikan. (Studier i nordisk filologi II, nr. 3. 13 s.)

Danell, Gideon. Svensk ljudlära. Sthm. 8:o. 4 + 83 s. 1,65 kr.

Elmquist, A. Louis. Ett och annat rörande svenskan i Amerika. (Språk och Stil XI, 17—28.)

Grape, Anders. Studier över de i fornsvenskan inlånade personnamnen (företrädesvis intill 1350). I. Akad. avh. Upps. 8:o. 29 + 104 + 69 s.

Hellquist, Elof. Göteborgs gatnamn. Anteckningar. Göteborg. 8:o. 21 s.

— Om ordet *nippertippa* och likartade bildningar. (Minnesskrift utg. af Filolog. Samf. i Gbg. 1910. 13—18.)

— Bidrag till våra lånords historia. (Festskrift till K. F. Söderwall. 219—260.)

Hesselman, Bengt. Uttalet av stj. (Språk och Stil XI, 78—80.)

— Studier i svensk formlära. (Smst. XI, 81—171.)

Hjelmqvist, Theodor. Till Schacktafvels lek. (Festskrift till K. F. Söderwall. 1—43.)

Hjelmqvist, Theodor. Till förklaringen av »ett kok stryk». (Språk och Stil XI, 77—78.)

Hilding Svartengren, T. Du lilla skälmgubbe, din lilla skälm. (Språk och Stil. XI, 72—75.)

Hoppe, Otto. Om orden upplysning, bildning, odling. (Festskrift till K. F. Söderwall. 195—218.)

Hylén, J. E. Några anmärkningar till relativsatser. (Språk och Stil. XI, 172—96.)

Kock, Axel. Svensk ljudhistoria. Del 2, senare hälften. S. 241—420. Lund. 8:o. (Anm. Zbl. 1911, 1218—19 af —bh—.)

— Umlaut und Brechung im Altschwedischen. Eine Übersicht. I. Lund. 8:o. 6 + 37 s. (Univ.-progr.)

Lidén, Evald. Om några fornsvenska lagord och lagstadganden. (Ark. XXVII, 259—85.)

Lindroth, Hjalmar. Studier i svensk etymologi och ordhistoria. (Festskrift till K. F. Söderwall. 121—176.)

— Ett gamalt svenskt skällsord. (Festskrift til H. F. Feilberg. 265—72.)

Lindskog, E. En misskänd språkform hos Stagnelius. [Om flertalsformen hopp.] (Språk och Stil. XI, 76—77.)

Ljunggren, Evald. Bidrag till belysning af Levertins »danismer». (Festskrift till K. F. Söderwall. 317—360.)

Lyttkens, I. A., og *F. A. Wulff.* Svensk ordlista med uttalsbeteckning i enlighet med Svenska Akademiens ordbok och med stavning enligt 1906 års cirkulär samt vägledning till riksspråksuttal. Lund. 8:o. 456 s. 5,50 kr.

Mjöberg, Josua. Några germanismer från tiden omkring 1800. (Festskrift till K. F. Söderwall. 261—73.)

Nordfelt, Alfred. Om s. k. katt-eder i svenskan. En fransk-svensk etymologi. (Ark. XXVII, 373—78.)

Noreen, Adolf. Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning. H. 16. (Bd. 5.) S. 513—640. Lund. 8:o.

— Tiveden och tibast. (Festskrift til H. F. Feilberg. 273—84.)

Olson, Emil. Studier över rimmen i den fornsvenska Flores och Blanzeflor. (Festskrift till K. F. Södorwall. 45—120.)

Ordbok öfver Svenska språket, utg. af Svenska Akademien. Häfte 44. B, ark 171—80. [*Biord — Bjuda.*] Häfte 45. D, ark 65—74. [*Desmansråtta—Dialektisk.*] Lund. 4:o. Hv. h. 1,50 kr.

Ortnamnen i Älvsborgs län. Utg. av Kungl. Ortnamnskommittén. Del 15. Nordals härad. 4 + 136 s. — Del 16. Sundals härad. 4 + 182 s. Sthm. 8:o.

Pipping, Hugo. Fsv. *biltogher.* (Minnesskrift utg. af Filolog. Samf. i Gbg. 1910. 106—08.)

Pipping, Hugo. Ännu något om rimmen i Erikskrönikan. (Studier i nordisk filologi II, nr. 4. 7 s.)

Rothman, Sven. Danismer i Oscar Levertins språk. (Språk och Stil. XI, 36—71.)

Sahlgren, Jöran. Landskapsnamnet Närke. (Festskrift til H. F. Feilberg. 285—302.)

Schagerström, August. Upplandslagens ordskatt. Upps. 8:o. 6 + 68 s. (= Skr. utg. af K. Human. Vetenskapssamfundet i Upps. Bd. 13, nr. 5.)

Steffen, Richard. Blåkulla — dödsgudinnan. (Festskrift til H. F. Feilberg. 536—40.)

Sundén, K. F. Äro svarsorden ja, jo, nej pronominella? (Språk och Stil. XI, 1—16.)

— Till frågan om ellipsbegreppet. (Smst. XI, 197—234.)

Wide, J. Verbalböjningen i 1526 års öfversättning af Nya Testamentet. S. 37—54. (Bilaga t. Landskrona Realskolas årsredog. 1910—11. Forts. fr. årsredog. 1908—09.)

Östergren, Olof. En anmärkning till Tessins En gammal Mans Bref til En Ung Prints. [Om ordet: fola.] (Språk och Stil. XI, 29—35.)

— Kastbok. (Smst. XI, 244.)

b. Tekster.

Almquist, Helge. Karl Karlsson Gyllenhielm mot Oxenstiernorna 1639—40. (Personhist. T. XIII, 17—34.)

Annerstedt, Claes. Upsala universitets historia. Bihang 2. H. 5. Handlingar 1687—94. S. 289—402. Upps. 8:o. (Univ.-progr.)

Handlingar angående Kristina Drakenhielms öfvergång till katolicismen under 1600-talet och om hennes återinträdande i svenska kyrkan. Medd. af [*H.*] *L*[*un*]*d*[*strö*]*m*. (Kyrkohist. Årsskr. XII, Medd. och Aktstycken. 123—39.)

Konung Gustaf den förstes registratur. XXVI. 1556. Utg. genom *Joh. Ax. Almquist.* Sthm. 8:o. 4 + 959 s. (Handlingar rörande Sveriges historia utg. af Riksarkivet. I. serie.) 13 kr.

Nio handlingar rörande Vadstena klosters fridlysta område, dess inhägnad, tomter och byggnad samt frihet från intrång. Efter gamla handskrifter utg. af *Robert Geete.* Sthm. 8:o. (Bilaga till Sv. Fornskr.-Sällsk:s årsmöte 1911. S. 223—42.)

Norrländska kyrkostadgar från 1500- och 1600-talen ved *Emanuel Linderholm.* (Kyrkohist. Årsskr. XII, Medd. och Aktstycken. 97—120.)

[Nydala klosters kopiebok.] Udg. af Det kgl. Bibliotek i Kbh. efter Ny kgl. Saml. 1432 Fol. ved *A. A. Bjørnbo.* Kbh. 1910.

Stockholms stads tänkebok under Vasatiden. Utg. af Samfundet S:t Erik genom *N. Sjöberg.* I: 1524—29. [H. 4.] S. 113—160. (Samf. S:t Eriks Årsbok 1911.)

Tunberg, Sven. Helgeandshusets i Uppsala jordebok af år 1528. (Upplands FmfT. XXVII, 189—217.)

Östgötalagens 1300-talsfragment utg. jämte inledning af *Emil Olson.* Sthm. 8:o. 4 + 152 + 111 s. (= Saml. utg. af Svenska fornskriftsällsk. H. 139.)

6. Dialekter.

a. Grammatik og leksikografi.

Bennike, Valdemar, og *Marius Kristensen.* Kort over de danske folkemål med forklaringer. H. 9. S. 129—52 + kort 69—80. Kbh. 4:o. 2,50 kr.

Bennike, Valdemar. Oversigt over de danske landskabsmål. (Festskrift til H. F. Feilberg. 128—36.)

Bergroth, H. Om finländsk-svenska apiko-gingivaler. (Festskrift til H. F. Feilberg. 237—41.)

Danell, Gideon. Runömålets *flan,* finl.-svenskt *flade.* (Minnesskrift utg. af Filolog. Samf. i Gbg. 1910. 123—28.)

Dyrlund, F. Líkindi: lign, læjn. (Festskrift til H. F. Feilberg. 143—44.)

Feilberg, H. F. Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål. H. 38. [Bd. 3.] S. 1121—98 [*værrel—åwten*]. Kbh. 8:o. 2,50 kr.

Larsen, Amund B., og *Gerhard Stoltz.* Bergens bymål. Utgit av bymålslaget. H. 1. Kria. 8:o. 60 s. 2 kr.

Lundell, J. A. Om gränsen mellan central- och sydskandinaviska mål. (Festskrift til H. F. Feilberg. 255—64.)

Maallære og ordtøke fraa Vester-Agder fraa fyrste helvti av 1600-talet. (Handskr. No. 464, 8⁰ i Thottske samling.) Utgjevne ved *Torleiv Hannaas.* Kria. 8:o. (= Ældre norske sprogminder. I.)

Modin, Erik. Växtnamn samt folkliga bruk och föreställningar rörande växter i Härjedalen. (Festskrift til H. F. Feilberg. 697—737.)

Ordsamling fraa Robyggjelaget fraa slutten av 1600-talet. (Handskr. nr. 1506, 4to i Thottske samling.) Utgjevi ved *Torleiv Hannaas.* Kria. 8:o. 8 + 70 s. (= Ældre norske sprogminder II.)

Storm, Joh. Om nabosprog og grænsedialekter. (Chria. Vid. Selskaps Skrifter II. Hist.-filos. Klasse 1911. No. 4. 18 s.)

Tuneld, Ebbe. Målet i gratulationsdikten på dialekt i Lagerbrings »De Gothungia». (Festskrift till K. F. Söderwall. 299—304.)

Östergren, Olof. Kringel-äcker. (Språk och Stil. XI, 240—44.)

b. Tekster.

Højgaard, Martin. Et jydsk Digt. Et Pinsebrøw. (Jydsk Maanedsskrift 1911. I, 167—68.)

Højgaard, Martin. Et jydsk Digt. En Mu'en o' Kjelds. (Smst. 1911. II, 232.)

Jensen, Charles. Ras Wollesens Historier. Aarhus. 8:o. 29 s.

Sagan om de dumma käringarna. Ett prov på central östgöta dia lekt, meddelat av *Gideon Danell.* (Festskrift til H. F. Feil berg. 250—54.)

Skar, Johannes. Folk fraa Bygdom. Gamalt or Sætesdal. V. Kria. 8:o. 209 s. 3 kr.

Skunk, Gösta. Friarehistorier från Medelpad. Sannsagor på mällparsmål. Sthm. 8:o. 23 s. (= Skr. utg. af Medelpads fmf. nr. 6.)

Sørensen-Fausing. Ve' Mæesdawsti'. Jydsk Digt. (Jydsk Maanedsskrift 1911. II, 150—53.)

Viser i bornholmsk Mundart saml. og nedskrevne af *H. Johansen.* (Bornh. Saml. VI, 1—40.)

IV. Runekundskab, mytologi og sagnhistorie.

Boer, R. C. Über die rechte Seite des angelsächsischen Runenkästchens. (Ark. XXVII, 215—59. ill.)

Burgun, Achille. Nogen bemerkninger til Fonnaas-spændets indskrift. (Chria. Vid.-Selskaps. Forh. 1911. No. 1. 9 s. ill.)

von Friesen, Otto. Historiska runinskrifter. III. Lingsbergsstenarna i Vallentuna socken, Uppland. IV. Bjälbostenen i Östergötland. (Fornvännen 1911. 105—25. ill.)

— Brödrahalla. En småländsk runsten och en folksägen. (Festskrift til H. F. Feilberg. 606—16.)

von Grienberger. Zwei Runeninschriften aus Norwegen und Friesland. (ZfdPh. XLII, 385—97.)

Lindroth, Hjalmar. Bidrag till Rökstensinskriftens tolkning. (Studier i nordisk filologi II, nr. 8. 16 s.)

Orluf, Fr. Lidt om Runeskriften og Runestensfundet i Hurup. (Hist. Aarb. f. Thisted Amt 1911. 52—68.)

Pipping, Hugo. Rök-studier. (Studier i nord. filologi. II, nr. 1. 25 s.)

Krohn, Kaarle. Tyrs högra hand, Freys svärd. (Festskrift til H. F. Feilberg. 541—47.)

Läffler, L. Fr. Det evigt grönskande trädet vid Uppsala hednatämpel. (Festskrift til H. F. Feilberg. 617—96.)

Olrik, Axel. Myterne om Loke. (Festskrift til H. F. Feilberg. (548—93.)

Olrik, Jørgen. »Avnebag». Forklaring til en Gaade i Amled-Sagnet. (Festskrift til H. F. Feilberg. 98—100.)

Raabe, Jens. Nordiske gude- og heltesagn. Fortællinger fra Norges sagatid. I. Kria. 91 s. 1,20 kr.

Sarrazin, G. Neue Beowulf-Studien. (Engl. Studien. XLII, 1—**37**.)

Unwerth, Wolf von. Untersuchungen über Totenkult und Ódinnverehrung bei Nordgermanen und Lappen mit Exkursen zur altnordischen Literaturgeschichte. (= Germanistische Abhandlungen, hrsg. von Fr. Vogt. Heft. 37.) Breslau. 8:o. XII + 178 s. 6 m. (Anm. Zbl. 1911, 1411—12 af —bh—.)

V. Arkæologi, kulturhistorie og folklore.

Almgren, Oscar. Älgbilden från Alunda jämte några ord om stenåldersfolken i Uppland. (Upplands FmfT. XXVII, 255—**64**. ill.)

Arentz, F. Are the Danish Kitchen Middens Preglacial or Postglacial? (*F. Arentz,* Palæolithic Chronology. Kria. S. 1—59.)

Arne, T. J. Sveriges förbindelser med Östern under vikingatiden. Ett arkeologiskt bidrag. (Fornvännen 1911. 1—66. ill.)

Blinkenberg, Chr. Tordenvåbenet i danske oldtidsfund. (Festskrift til H. F. Feilberg. 58—71.)

Brøgger, A. W. Førromerske fund fra Stavanger amt. (Oldtiden. I, afd. 2, 100—16; ill.)

— Fortegnelse over de til Stavanger Museum i 1910 indkomne saker ældre end reformationen. (Oldtiden I. 45 s. ill.)

— Et stenaldersravstycke fra Jæren. (Naturen. XXXV, 309—11. ill.)

— Jæderske stenaldersbosteder. (Smst. XXXV, 313—**37**. ill.)

— Vestnorske hulefund fra ældre jernalder. (Bergens Museums Aarbog 1910. Nr. 16.) 22 s. ill.

Ekholm, Gunnar. Upplands bronsålder. (Upplands FmfT. XXVII, 218—53. ill.)

Ett Karelskt stenvapen med älghufvud funnet i Uppland. I. *Almgren, Oscar.* Arkeologisk utredning. (Fornvännen 1911. 152—64. ill.) II. *Reuterskiöld, Edgar,* Till frågan om älgbildens användning. (Smst. 164—71.) III. *Sernander, Rutger,* og *J. V. Eriksson,* Naturförhållandena på fyndplatsen. (Smst. 171—75.)

Fürst, Carl M. Skelettresterna från en dös vid Slutarp, Kinneveds sn., Frökinds hd., Västergötland. (Fornvännen 1911. 140—43. ill.)

Grieg, James A. Dyrelevninger fra de gamle bopladser paa Hardangervidden. (Bergens Museums Aarbok 1911. Nr. 5.) 23 s. ill.

Jónsson, Finnur, and *Daniel Bruun.* Finds and excavations of heathen temples in Iceland. (Saga-Book VII, 25—**37**. ill.)

Karlin, G. J:son. Fornminneslagstiftning och fornminnesvård i Sverige. (Ur »Kulturhist. meddelanden»). Lund. 8:o. 40 s.

Kjær, Hans. De forhistoriske Mindesmærker og Fund især fra Stenalderen i Uby Sogn, Arts Herred. (Fra Holbæk Amt V, 5—41.)

Knorr, Fr. Bootkammergrab südlich der Oldenburg bei Schleswig. (Mitteil. d. Anthrop. Vereins f. Schlesw.-Holstein. XIX, 68—77.)

Lange, Eyvind de. En gravplass fra ældre jernalder paa Lunde, Vanse prestegjæld, Lister og Mandals amt. (Oldtiden. I, afd. 2, 21—50; ill.)

Larsen Vestergaard, Kr. Stenalderhavets Udbredelse og efterladte Spor i Hardsyssel. (Hardsyssels Aarbog V, 129—41.)

Lindqvist, Sune. Två västgötska grafbyggnader från stenåldern. (Fornvännen 1911. 126—40. ill.)

Lindvall, C. A. Transportmedels och metallindustriens tillstånd under äldsta tider i Skandinavien. Sthm. 8:o. 14 s. + 3 pl.

Müller, Sophus. Juellinge-Fundet og den romerske Periode. Mikroskopiske Undersøgelser af *Bille Gram.* (Nord. Fortidsminder II. 1—54. ill.)

— Vendsyssel-Studier. I. Bebyggelsens Forhold til Sted og Natur. II. Sten- og Bronzealderens Mindesmærker og Fund. (Aarb. 1911. 233—75; 276—320. ill.)

Några af de viktigaste hällristningarna samt en del af de fasta fornminnena i Bohuslän med illustrationer och text jämte förord af Oscar Montelius. Utgifna af *L. Baltzer.* Gbg. 8:o. 40 s. + 64 pl.

Negaard, Hj. Hardangerviddens ældste befolkning. Undersøkelser og fund. (Bergens Museums Aarbok 1911. Nr. 4.) 69 s. ill.

Nerman, Birger. Östergötlands stenålder. (Medd. f. Östergötl. Fmf. 1911. 1—39. ill.)

Nicolaissen, O. Undersøkelser i Tromsø og Nordlands amter 1910. (Tromsø Museums Aarshefter. XXXIII, 1—12.)

— Ældre jernalders fibulaformer i Tromsø museum. (Smst. 13—20. ill. Også i: Oldtiden I, afd. 2.)

— Fortegnelse over oldsamlingens tilvekst i Tromsø museum 1910. (Tromsø Museums Aarshefter. XXXIII, 21—27. Også i: Oldtiden I.)

— Det nordlige Norges interessanteste oldfund i det sidste tiaar. (Oldtiden. I, afd. 2, 6—12; ill.)

Nielsen, H. A. Yderligere bidrag til Danmarks stenalderfolks anthropologi. (Aarb. 1911. 81—205. ill.)

Nordin, Fredrik. Gotlands första kända hällristning. Vid Hägvide i Lärbro sn. (Fornvännen 1911. 144—52.)

Oftedahl, J. W. Oldsaker indkomne til Arendals Museum 1901—1905. (Oldtiden. I, afd. 2, 1—5.)

Rygh, K. Oversigt over Videnskabsselskabets oldsagsamlings tilvækst i 1910 af sager ældre end reformationen. 77 s. ill.

(Det kgl. no. Videnskabers Selskabs Skrifter 1910, No. 10. — Også i: Oldtiden I.)

Schetelig, Haakon. Smaa bronsespænder fra folkevandringstiden. (Oldtiden. I, afd. 2, 51—99; ill.)

— Stenen ved Gjerde kirke, Søndhordland. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1911. 153—54. ill.)

— Fortegnelse over de til Bergens Museum i 1909 indkomne saker ældre end reformationen. (Bergens Museums Aarbok 1910. Nr. 11.) 58 s. ill.

— Fortegnelse over de til Bergens Museum i 1910 indkomne saker ældre end reformationen. 40 s. ill. (Bergens Museums Aarbok 1911, nr. 8. Også i: Oldtiden. I.)

— Flere norske ravstykker fra stenalderen. (Naturen. XXXV, 251—56; ill.)

Schnittger, Bror. Förhistoriska flintgrufvor och kulturlager vid Kvarnby och S. Sallerup i Skåne. (Antiqv. Tidskr. f. Sverige. XIX. No. 1. 102 S. ill.)

— En hällristning i Västergötland. (Fornvännen 1911. 196—203. ill.)

Statens Historiska Museum och K. Myntkabinettet. Tillväxten under år 1910. (Fornvännen 1910. 211—300.)

Stjerna, Knut. Före hällkisttiden. (Antiqv. Tidskr. f. Sverige. XIX. No. 2. 162 S. ill.)

Nöbbe, Erwin. Münzfund von Westerland auf Sylt. (Mitteil. d. Anthrop. Vereins f. Schlesw.-Holstein. XIX, 78—93.)

Romdahl, Axel L. En grupp svenska och norska 1300-talssigill. (Fornvännen 1911. 101—04.)

Alkærsig, S. Smugleriet ved Kongeaaen i mands minde. Fra omtrent 1838—1850. (Fra Ribe Amt. 1911. 126—91.)

Anteckningar af en småländsk prestfru, förda under åren 1751—1810. Utgifna af *P. G. Wistrand.* (Fataburen. 1911. 65—100. ill.)

Astrup, Nicolay, og *Hans Jacob Hiort.* Forslag til Skolevæsenets Ordning paa Søndmør. (T. for Søndmør hist. for. I, 5—12.)

Barman, Gregor. Navneliste fra Harams og Roalds gamle kirkebøker. (T. for Sunnmør hist. lag. II, 31—32.)

Bergsgaard, Arne. Striden for Universitetet. (Syn og Segn XVII, 337—67.)

Bjerge, Poul. Hodde og Tistrup i gamle Dage. [Brudstykke.] (Festskrift til H. F. Feilberg. 468—69.)

Branting, Agnes. Das goldene Gewand der Königin Margareta in der Domkirche zu Uppsala. Sthm. 4:o. 27 s. + 6 tavl.

Bulmer, Joh. Om Vildt og Jagtret paa Bornholm især i ældre Tider. (Bornh. Saml. VI, 41—72.)

Carøe, K. Lægereklame i Pietismens Tid. (Dansk Klinik, 1910. 321—32; 353—63.)

Den første anstalt til det salutaire skoleverks anlæggelse paa Søndmør 1742. (T. for Sunnmør hist. lag. II, 25—28.)

Ekman, Sven. Ett par småländska fångstredskap för gräfling och räf. (Fataburen 1911. 25—31. ill.)

Eneström, F. J. E. Finvedsbornas seder och lif. Halmstad. 1910. 8:o. 2 + 264 s.

En fynsk Præsts Trængsler som Følge af Krigen 1658. Ved *C. E. A. Schøller.* (Kirkehist. Saml. 5 R. VI, 206—08.)

En Pensionists Udgifter 1793. (Hist. Medd. om Kbh. III, 80.)

Erichsen, A. E. Trondhjems katedralskoles historie. Trondh. 8:o. 333 s. 7,50 kr.

Fries, Th. M. Naturalhistorien i Upsala under senare hälften af 1600-talet. (NT. 1911. 445—63; 571—85.)

Hagberg, Louise. Ett nytt bidrag till julgranens historia. (Fataburen. 1911. 123—24.)

Hall, B. Rud. Johannes Rudbeckius. En historisk-pedagogisk studie. I. Diss. Lund. Sthm. 8:o. 32 + 333 + 123 s. + 4 pl.

Haller, Elof. Bidrag till den kyrkliga lagstiftningens historia i Sverige under 1700-talet. (Kyrkohist. Årsskr. XII, 60—86.)

Halvorsen, A. Billeder av livet i Finmarken i fortid og nutid. Kria. 8:o. 188 s. 2,80 kr.

Hammarstedt, N. E. Höknat och Jul. (Fataburen. 1911. 42—46.)

Heikel, Esther. Om folkdräkter. (Brages årsskr. V, 142—50.)

Heuer, L. Regensprotokollen for de Skoledisciple, som nød Kongens Kost i Duebrødre Kloster i Roskilde. (Aarb. udg. af Hist. Samf. f. Kbh. Amt. 1910. 43—53.)

Hjorth-Nielsen, H. En københavnsk Ungkarls Garderobe 1817. (Hist. Medd. om Kbh. III, 302—03.)

Holme, Edvard. Fra Telemarken. Liv og skikke i det forrige aarhundrede. Risør. 8:o. 82 s. 1,20 kr.

Instruks for bøigdevægterne i Romsdal amt. (T. for Sunnmør hist. lag. II, 22—24.)

Jensen. Blade af Hovbøndernes Historie. (Svendborg Amt. Aarsskr. 1911. 175—89.)

Jensen, Chr. Axel. Danmarks Snedkere og Billedsnidere i Tiden 1536—1660. Kultur- og kunsthistoriske Studier. Udg. ved Østifternes hist.-top. Selskab. (Særtryk af T. for Industri, forsynet med Tillæg og Registre.) Kbh. 4:o. (8) + 130 s.; ill. 5 kr. (Anm. Fataburen 1911. 254—55 af —a—i. — For. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1911. 169 af H. F.)

Jensen, S. P. En Klokkerstrid i Gandløse. (Fra Frederiksborg Amt 1911. 108—112.)

Johnsson, J. W. S. En Sygehistorie fra 1487. (Dansk Klinik. 1910, 805—09.)

Johnsson, Pehr. Från gamla dagars Göinge. Kulturbilder. Kristianstad. 8:o. 160 s. 2 kr.

Keyland, Nils. Jullev och levhögar i några Västgötasocknar. (Fataburen. 1911. 31—33. ill.)

Klitgaard, C. Thy Degne- og Jordemoderost. (Festskrift til H. F. Feilberg. 159—60.)

Kretzschmar, Johannes. Schwedische Handelskompanien und Kolonisationsversuche im 16. u. 17. Jahrh. (Hansische Geschichts blätter. XVII, 215—46.)

Lampa, Sven. Tilltal och hälsningar hos västgötaallmogen. (Festskrift til H. F. Feilberg. 242—49.)

Lehmann, Karl. Grabhügel und Königshügel in nordischer Heidenzeit. (Zeitsch. f. Deutsche Philologie XLII, 1—15.)

Lithberg, Nils. Bröllopsseder på Gottland. (Fataburen. 1911. 145—68.)

Lund, Wilhelm. Ildsteder og belysningsmidler paa Nordmøre. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1910. 141—67. ill.)

Lykke, Jakob. Paa Jagt efter Brændevinstøj. (Aarbøger udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift. IV, 15—23.)

Madsen, Emil. De kongelige Jagter og Fiskerier i det 16. Aarhundrede. (Fra Arkiv og Museum. IV, 487—533.)

Melsteð, Bogi Th. Ferðir, siglingar og samgöngur milli Íslands og annara landa á dögum Þjóðveldisins. (Safn til sögu Íslands IV, 585—608. [fortsættes.]).

Nilsson, Martin P:n. Julens härledning från södern. (Fataburen. 1911. 243—45.)

Nordlander, J. Mellersta Norrlands näringar i början av 1300-talet. (Festskrift til H. F. Feilberg. 356—63.)

Olsen, Bernhard. Kærestegaver. (Festskrift til H. F. Feilberg. 121—27.)

Om skolevæsenets ordning i Norddalens prestegjeld 1741. (T. for Søndmør hist. for. I, 13—14.)

Om Skolehold og Degnelæsning paa Amager 1735. Ved *Henrik Pedersen.* (Kirkehist. Saml. 5. R. VI, 197—201.)

Petersen, Jørgen. Spredte Træk fra Bondens daglige Liv for 60—70 Aar siden. (Aarb. udg. af Hist. Samf. f. Kbh. Amt. 1910. 65—81. Smst. 1911. 27—39.)

Pinholt, J. Gr. Lemvigegnens sidste Brændevinstøj. (Hardsyssels Aarbog V, 113—18.)

— Paaskeæggene til Hove Præsteembede. Smst. V, 126—28.)

Reiss, Georg. Musiken ved den middelalderlige Olavsdyrkelse i

norden. (Chria. Vid. Selskaps Skrifter. II. Hist.-filos. Klasse. 1911. No. 5. 106 s. 5 faks.)

Schetelig, Haakon. Oversigt over den kulturhistoriske samlings tilvekst i 1909. (Bergens Museums Aarbog 1910. Nr. 15. 37 s. ill.)

Secher, V. A. En Skarpretterformue. (Hist. Medd. om Kbh. III, 304.)

Severinsen, P. Klage over Søndagshandel og Uskik ved Gudstjenesten i Holstebro 1712. (Hardsyssels Aarbog V, 142—44.)

Sjöberg, N. Rituala bruk vid våra hälsokällor. (Fataburen. 1911. 46—51.)

Tingsten, K. Stockholms renhållningsväsen från äldsta tider till våra dagar. Sthm. 4:o. 8 + 168 s. ill. 6 kr.

Tvermoes, F. E. Tintallerkenerne og de gamle Skiver i Det kgl. Københavnske Skydeselskab og danske Broderskab. (Hist. Medd. om Kbh. III, 139—57. ill.)

Ulrich, Arvid. Ett par gamla stadganden mot sabotage. (Fataburen. 1911. 117—19.)

Weitemeyer, H. Studenternes Ligbæring. (Fra Arkiv og Museum. IV, 431—60.)

Wieselgren, O. En undergörande helgonbild i Nyköping. (Fataburen. 1911. 240—43.)

Ambrosiani, Sune. De äldsta rokokokaklen i Stockholm. (Fataburen. 1911. 1—20.)

Andrup, Otto. Nogle Talmonogrammer fra 16. og 17. Aarhundrede og deres Tydning. (Aarb. 1911. 321—32. ill.)

Bendixen, B. E. Kirkerne i Søndre Bergenhus amt. Bygninger og inventarium. Hefte 5. S. 427—539. Bergen. 8:o.

— Alterskapet i Mariakirken i Bergen. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1910. 65—96. ill.)

Bæckström, Arvid. De medeltida kalkmålningarna i Strängnäs domkyrka. (Ord och Bild. XX, 591—602. ill.)

Collingwood, W. G. Anglian and Anglo-Danish Sculpture in the East Riding, with Addenda to the North Riding. (The Yorkshire Archæol. J. XXI, 254—302; ill.)

Fett, Harry. Norges kirker i det 16. og 17. aarhundrede. 146 s. + 16 pl. + 1 kunstbilag. Kria. 4:o. 14 kr.

— Mattheus af Paris og hans stilling i norsk kunsthistorie. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1910. 188—210. ill.)

— Miniatures from Icelandic manuscripts. I. (Saga-Book VII, 111—26. ill.)

Frölén, Hugo F. Nordens befästa rundkyrkor. En konst- och kulturhistorisk undersökning. Sthm. 8:o. 34 + 138 + 163 s. (Anm. NT. 1911. 586—92 af Martin Olsson. — For. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1911, 161—63 af H. F.)

Gamla svenska städer, gator och gränder, hus och gårdar. Samlingsverk i bilder jämte förklarande text utg. af Svenska teknologföreningens afdelning för husbyggnadskonst. H. 3. Sthm. 4:o. 18 s. + 52 bl. + 1 pl. (H. 1—3 anm. Ord och Bild XX, 397—400 af Anna Lindhagen.)

Hahr, August. Emden och Vasarenässansen. Ett bidrag till Vasatidens konsthistoria. (Ord och Bild XX, 625—35. ill.)

Jensen, Chr. Axel. Alterstolper fra jydske landsbykirker. Bidrag til kirkeudstyrets og tømmerhaandværkets historie i middelalderen. (Aarb. 1911. 206—32. ill.)

Lindblom, A. Björsäters stafkyrka och dess målningars ställning inom vår medeltidskonst. (Fornvännen 1911. 67—101. ill.)

Løgstrup, T. Nyborg Præstegaard. (Architekten XIV, 21—27. ill.)

Meyer, Johan. Fortids kunst i Norges bygder. IV: Lesje og Lesjeskogen. 25 s. + 20 pl. 10 kr. V: Dovre. 27 s. + 13 pl. 8 kr. Kria. 4:o.

Nyquist, C. Nacka och Bromma klockstaplar. (Fataburen. 1911. 21—25. ill.)

Olrik, Jørgen. Dansk Guldsmedekunst fra Renaissancen til vore Dage. (T. f. Industri. 1911. 185—200; 221—38. ill.)

— Nyerhvervet Sølvtøj i Nationalmuseets anden Afdeling. (Fra Arkiv og Museum. IV, 465—73.)

Romdahl, Axel L. Några observanda rörande Vasatidens byggnadskonst. (Fataburen. 1911. 227—39.)

Roosval, Johnny. Die Kirchen Gotlands. Ein Beitrag zur mittelalterlichen Kunstgeschichte Schwedens. Sthm. 8:o. 6 + 231 s. + 142 pl. 17 kr. (Anm. For. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1911. 167—69 af H. F.)

Rudbeck, Johannes. Konstnärliga bokband i Nordiska Museet. (Fataburen. 1911. 129—44. ill.)

Schirmer, Herman M. Fra hedensk og kristen tid. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1910. 97—140. ill.)

— S:ta Marie i Nidaros. (Smst. 168—87. ill.)

Svensk Arkitektur. Uppmätningar af äldre svenska byggnadsverk jämte fotografireproduktioner och beskrifvande text. Utg. af Arkitekturminnesföreningen, K. Konsthögskolan. Årg. 1910. H. 2. Sthm. Fol. 12 s. + pl. 17—32. 6 kr.

Tegninger af ældre nordisk Architektur udg. af *H. Storck.* 5. Saml. 3. R. H. 4—6. 4. R. H. 1. Kbh. 2:o. Hv. h., 3 tvl., 1,25 kr.

af Ugglas, Carl R. Katalog öfver Södermanlands Fornminnesförenings Kyrkomuseum i Strängnäs. (Bidrag till Södermanl. ældre kulturh. XV, 1—140. ill.)

Upmark, Gustaf. Gustaf Vasa-porträttet i Uppsala. (Ord och Bild XX, 537—40. ill.)

Utställning av äldre kyrkliga föremål från Jämtland och Härjedalen i Östersund 1911. Katalog. Upps. 8:o. 1 kr.

Wallem, Fredrik B. De islandske kirkers udstyr i middelalderen (Fortsættelse). (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1910. 1—64.)

Wanscher, Vilhelm. Drikkehorn og Sølvtøj i Nationalmuseet. (T. f. Industri. 1911. 75—82. ill.)

Aarne, Antti. De skilda versionerna av sagan »flykten från trollet». (Festskrift til H. F. Feilberg. 757—60.)

Asbjørnsen, P. Chr., og *Jørgen Moe.* Folke- og huldreeventyr. Efter Asbjørnsens egne udvalg. Textrevision af Moltke Moe. Hundreaarsudgaven. H. 1—3. Kria. 8:o. 48 s. ill. Hv. h. 0,30 kr. (Anm. Syn og Segn XVII, 479—80.)

— Norske huldre-eventyr og Norske folke-eventyr. H. 1. Kria. 8:o. 64 s. 0,30 kr.

Backman, Alfred. Folktro på Island. (Ymer XXXI, 316—48.)

Berg, R. G:son. Ytterligare språkliga nötter. (Språk och Stil XI, 311—12.)

Berge, Rikard. Skjemtevise fraa 1700-tale. (Festskrift til H. F. Feilberg. 213—20.)

Bugge, Kristian. Norske Høstskikke. (Festskrift til H. F. Feilberg. 161—75.)

Christiansen, Reidar Th. Litt om torsdagen i nordisk folketro. (Festskrift til H. F. Feilberg. 183—91.)

Eggen, Erik. Litt um norsk folkemusik. (Syn og Segn. XVII, 110—17.) *Halse, Kristian,* »Norska tonestigar» — skala-ar. Eit motmæle. (Smst. 415—26.) *Eggen, Erik,* Norske tonar. Svar paa motmæle. (Smst. 503—15.)

Eitrem, S. Saltet i tro og overtro. (Festskrift til H. F. Feilberg. 176—82.)

Gebhardt, August. Ein altisländisches Rechenrätsel. (Ztsch. d. Vereins f. Volkskunde XXI, 177—78.)

Gravlund, Thorkild. Dansk Folkekarakter. Sjællændere og Jyder. Kbh. 8:o. 123 s. (= Danmarks Folkeminder. Nr. 7.)

Grüner Nielsen, H. Torsvisen på Færøerne. (Festskrift til H. F. Feilberg. 72—76.)

Hagberg, Louise. Fastlag och Hetvägg. (Festskrift til H. F. Feilberg. 518—35.)

Hammarstedt, N. E. Kvarlevor av en Frös-ritual i en svensk bröllopslek. (Festskrift til H. F. Feilberg. 489—517.)

Haukenæs, Th. S. Levende og døde. Norske folkesagn og historier om fremsyn, gjengangere, varsler, syner, spøkelser, spaadomme og merkelige drømme. Norsk sagnskat. D. 3. Granvin 1910. 8:o. 198 s. 3 kr.

Holmberg, Eric. Några grupper av magiska föreställningar och bruk

hos den svenska befolkningen i Österbotten. (i Skrifter utg. av Sv. Litt.-sällsk. i Finland. XCVI.)

Jónasson, Jónas. Um fæđingu og dauđa í Þjóđtrú Íslendinga. (Festskrift til H. F. Feilberg. 373—89.)

Kahle, Bernhard. Ein altnorwegisches Bärensohnmärchen. (Ztsch. d. Vereins f. Volkskunde. XXI, 280—81.)

Langsét, Edv. Fra Nordmør. Eventyr, segner og gamle lækjeraad. Fosna 1910. 43 s. 0,75 kr.

Liestøl, Knut. Jötnarne og Joli. (Festskrift til H. F. Feilberg. 192—205.)

Lillebø, P. A. Trollkjeringi Marit Rasmusdotter Bjørdal. (T. for Søndmør hist. foren. I, 1910. 15—24.)

Lundell, J. A. Skandinavisk folkkunskap. En inledande orientering. (Festskrift til H. F. Feilberg. 9—32.)

Lönnberg, Ingolf. Om dö'kota. (Fataburen. 1911. 110—17.)

Nielsen, N. P. Folksagn fra Højelse og Omegn. (Aarb. udg. af Hist. Samf. f. Kbh. Amt. 1911. 69—79.)

Nikander, Gabriel. Jul och nyår på Åland enligt uppteckningar i Svenska litteratursällskapets folkloristiska samlingar i Helsingfors. (Festskrift til H. F. Feilberg. 390—403.)

Nilsson, K. Blekingskt folklif och öfvertro. Skildringar från sydöstra landskapets strandbygd och skärgård. Tecknade på modifieradt bygdemål. H. 1—4. Karlskrona. 8:o.

Norlind, Tobias. Studier i svensk folklore. Lund. 8:o. 26 + 432 + 16 s. (= Lunds univ. årsskrift. N. f. Afd. 1, bd. 7, nr. 5.)

— Svärdsdans och bågdans. (Festskrift til H. F. Feilberg. 738—56.)

Norske folkevisur av samlingane etter Sophus Bugge med visur samla og utgjevna av *Rikard Berge.* Kria. 8:o. 2,50 kr.

Olsen, O. T. Norske folkeeventyr og sagn. H. 8. S. 169—92. Kria. 0,50 kr.

Om maran och varulven. Sägner från Bleking och Småland meddelade av *C. W. v. Sydow.* (Festskrift til H. F. Feilberg. 594—605.)

Pineau, Léon. Les rêves dans les chansons populaires scandinaves au moyen âge. (Mélanges littéraires publ. par la Faculté d. lettres de Clermont-Ferrand 1910. 87—101.)

Schetelig, Haakon. Folketro om gravhauger. (Festskrift til H. F. Feilberg. 206—12.)

Speight, E. E. A Few Norwegian Proverbs. (Folk-Lore. XXII, 213—18.)

Tang Kristensen, Evald. Björnemanden. (Festskrift til H. F. Feilberg. 456—65.)

von Unwerth, Wolf. Eine isländische Mahrensage. (Die Geschichte

von der Seehundsfrau.) (Wörter und Sachen. II, 1910. 161—82.)

Wistrand, P. G. Ett minne från mina vandringsår eller mor Anna Greta Jonsson och hennes visor. (Fataburen. 1911. 193—226. ill.)

VI. Ældre retsvidenskab, historie og topografi.

Beckman, Nat. Studier till Västgötalagarnas historia. (Ark. XXVIII, 54—98; 140—67.)

Berlin, Knud. Det norske og danske Rigsraads Stilling til Island. Et Bidrag til Belysning af Islands statsretslige Stilling indtil Enevældens Indførelse. Kbh. 8:o. 154 s.

— Til Islands tidligere statsretlige Stilling. (T. f. Retsvidenskab. XXIV, 1—50.)

Eriksholm, And. J. Holbæk gamle Stadsret. (Fra Holbæk Amt V, 42—49.)

Heusler, Andreas. Das Strafrecht der Isländersagas. Lpz. 8:o. 246 s. (Anm. Eimreiðin. XVIII, 74—76 af V. Guðmundsson.)

Lampa, Sven. Byordningar från Uppland. (Upplands FmfT. XXVII, 151—88.)

Linderholm, E. Om norrländska kyrkostadgar från 1500- och 1600-talen. (Kyrkohist. Årsskr. XII, 1—51.)

Secher, V. A. Bidrag til Københavns Rets- og Kulturhistorie i Kristian IV.s og Frederik III.s Tid 1624—1663. VIII: Udførligere Oplysninger om enkelte Drabssager. IX: Legemsstraffene og deres Fuldbyrdelse. (Hist. Medd. om Kbh. III, 99—113; 113—38.) X: Udvisning af Kongens Riger, af vort Rige Danmark eller af Land eller By. XI: Frihedsstraffene. (Smst. 267—79; 279—94.)

Tunberg, Sven. Studier rörande Skandinaviens äldsta politiska indelning. Akad. afh. Ups. 8:o. 29 + 232 s. (Anm. Ztschr. d. Savigny-Stiftung. Germ. Abt. XXXII, 541—45 af Sieg fried Rietschel. — HTsv. XXXI. Öfvers. 25—32 af Georg Wittrock.)

Anderson, William. Öland och Danmark. (Varden. 1911. 307—12.)

Bang, Thomas B. Den hellige Margrethe. Østsjællands Helgen. (Aarb. udg. af Hist. Samf. f. Kbh. Amt. 1910. 54—57.)

Beckman, Nat. Ett par ord om Skara biskopskrönika. (Kyrkohist. Årsskr. XII, 87—89.)

Bremner, Robert L. Notes on the battle of Largs. (Saga-Book VII, 101—10.)

Bugge, Alexander. Gange-Rolv og Erobringen av Normandie. (HTno. 5. r. I, 160—96.)

Bugge, Alexander. Nordmændenes vikingefærder i det 9. århundrede og grundlæggelsen av hertugdömmet Normandie. (NT. 1911. 329—42.)

— Spørsmaalet om Vinland. (Festskrift til H. F. Feilberg. 226—36.)

Carlsson, Gottfrid. Drottning Dorotheas svenska morgongåfva. (HTsv. XXXI, 238—68.)

Clouston, J. Storer. Odal Orkney. (Saga-Book VII, 85—100.)

von Friesen, Otto. Hvem var Yngvarr enn víðfǫrli? (Fornvännen 1910. 199—209. ill.)

Haugsted, Ejler. Hvad skete der i Normandiet for tusind Aar siden? (Jydsk Maanedsskrift 1911. I, 305—20.)

Hertzberg, Ebbe. Inga af Varteig og hendes ættlegg. (HTno. 5. r. I, 1—28.)

— Traditionen om Gange-Rolf. (Bearbejdelse af et foredrag i Historisk Forening.) (HTno. 5. r. I, 197—247.)

Jochumsson, Matth. Jón Arason. (Eimreiðin. XVII, 77—95.)

Jónsson, Finnur. Hvor faldt Olaf Tryggvason? (HTda. 8. R. III, 180—94.)

— Jomsvikingerne. (HTda. 8. R. III, 263—74.)

— Erik den Rødes saga og Vinland. (HTno. 5. r. I, 116—47.)

Jónsson, Jon. Om »Ynglingerne» i Norge og de vestlige lande. (HTno. 5. r. I, 109—15.)

Kolsrud, Oluf. Marcellus. Ei soga fraa femtonde hundradaaret. (Syn og Segn. XVII, 385—99, 443—63 [fortsættes].)

Mawer, Allen. The Scandinavian kingdom of Northumbria. (Saga-Book VII, 38—64.)

Nansen, Fridtjof. The Norsemen in America. (The Scottish Geogr. Mag. XXVII, 617—32.)

Nilson, Alfred B. Anders Suneson och hans ö. Ett blad ur Skånes historia. Med 13 illustr. efter fotografier. Helsingborg. 8:o. 40 s.

Ruuth, J. W. Några ord om de äldsta danska medeltidsannaler, som innehålla uppgifter om tågen till Finland 1191 och 1202. (Hist. uppsatser tillegn. M. G. Schybergson. 227—38.)

Sakses Danesaga. Fra Dan til Ingeld. Oversat af *Jørgen Olrik.* Med Indledning om Sakses Oldhistorie. (Folkelæsning nr. 295.) Kbh. 8:o. (8) + 343 s. 2,50 kr.

Seeliger, Martin. Die politischen Beziehungen König Sigmunds zu Erich v. Dänemark bis zum Jahre 1422. Diss. Halle 1910. 8:o. 60 S.

Tunberg, Sven. Alsnö stadga. Några kritiska synpunkter. HTsv. XXXI, 229—37.)

Walberg, E. Om Rollo-spörsmålet. (NT. 1911. 489—502.)

Valdemar Atterdag. Udvalg af Kilder oversatte af *Ellen Jørgensen.*

Udgivet af Selskabet for historiske Kildeskrifters Oversættelse. Kbh. 8:o. (4) + 171 s. 2 kr.

Weibull, Lauritz. Kritiska undersökningar i nordens historia omkring år 1000. Lund. 8:o. 8 + 196 s. + 1 pl. (Anm. HTsv. XXXI. Öfvers. 51—65 af Sven Tunberg. — HTno. 5. r. I, 278—79 af A. Bugge.)

Zahrtmann, M. K. Fra Hedenold til Kristendom. Blade af Bornholms Historie. (Bornh. Saml. VI, 97—132.)

Arne, T. J. Ett arkeologiskt bidrag till bestämmandet af Sigtuna stads ålder. (Fornvännen 1911. 203—04.)

Aus Flensburgs Sage und Geschichte. Hrsg. von *Christian Voigt.* Flensburg. 8:o. 48 s. 0,80 m.

Beck, Joh. Horten. Kort omrids af stedets historie. Kria. 4:o. 16 + 28 s. med illustr. og portræter. 4,80 kr.

Berg, Lorens. Brunlanes. En bygdebok. Historisk skildring av bygdens utvikling fra gammel tid ned til kjendte nutidsforhold. Med kart og billeder. Kria. 8:o. 8 + 533 s. 7,50 kr.

Bergendahl, E. Vreta kloster och dess medeltidsminnen. (Svenska Turistf.'s Årsskr. 1911. 372—77. ill.)

Bromé, J. Nasa. En ödebygds historia och saga. (Svenska Turistf.'s Årsskrift. 1911. 227—38. ill.)

[*Cappelin, O.*] Kivik. Det gamla fisklägets historia. Tecknad af en kivling. Helsingborg. 8:o. 40 s. 0,50 kr.

Christensen, Johs. T. En forsvunden Landsby. [Truestrup i Gribskov.] (Fra Fredriksborg Amt. 1911. 22—29.)

Christensen, Villads. Forsvundne Gadenavne. (Hist. Medd. om Kbh. III, 1—39.)

— Stubber Klosters Historie. (Hardsyssels Aarbog V, 1911. 37—112.)

De Brun, Frans. Det medeltida Stockholm. Sthm. 8:o. 63 s.

Fehr, Isak. Vägledning för besökande i Strängnäs domkyrka. Med plankarta och bilder. Strängnäs. 8:o. 43 s. + 1 pl.

— Strängnäs. (Svenska Turistf.'s Årsskrift. 1911. 137—60. ill.)

Hauberg, P. Lilleborg. (Bornh. Saml. VI, 133—49. ill.)

Hoffmeyer, J. Blade af Aarhus Bys Historie. Bd. 2. Kbh. 8:o. 200 s.

— Aarhus gennem Tiderne. (Jydsk Maanedsskrift 1911. II, 134—49.)

Holm, Peter. Om Jægergaarden i Aarhus og dens Omgivelser. (Aarbøger udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift IV, 1—14. ill.)

Hülphers, Abraham. Samlingar till en beskrifning öfver Norrland. Saml. 1. Om Medelpad. Sthm 1910. 8:o. 14 + 132 + 34 s. (Skr. utg. af Medelpads fmf. nr. 4.) 4 kr.

Isberg, A. U. Malmö stads krönikebok. I. 2:a betydligt utvid-

gade uppl. Utg. af *Bror Tufvasson.* Malmö. 8:o. 196 s. + 3 pl.

Jørgensen. Historiske Oplysninger med Sandholts Fortid som Udgangspunkt. (Svendborg Amt. Aarsskr. f. 1911. 1—40. ill.)

Kallstenius, Gottfrid. Filipstad. 1611—1911. Filipstad. 8:o. 8 + 163 s. 3,75 kr.

Kau, Hans. Hovedgaarden »Refstrup» i Gadbjerg Sogn. Bidrag til dens Historie. (Vejle Amts Aarbøger 1911. 1—50.)

Knudsen, G. Om Præstegaarden i Nykøbing. (Fra Holbæk Amt. V, 134—44.)

Knudsen, Hans. Indberetninger fra Præsterne i Aalborg Stift 1638. (Saml. t. jydsk Hist. 4. R. I, 73—141.)

Kopi af Kongeskjødet paa Skodje Kirke. (T. for Søndmør Hist. For. I, 1910. 25—29.)

Kornerup, J. Snubbe Kors. (Aarb. udg. af Hist. Samf. f. Kbh. Amt. 1910. 8—11.)

Ledøje Kirke. (Aarb. udg. af Hist. Samf. f. Kbh. Amt 1910. 11—13.)

Lindholm, Poul. Starup sogn i Brusk herred. Et historisk-topografisk forsøg. Kolding. 8.o. 20 + 394 s.

Lindroth, Hjalmar. Göinge härads gårdnamn. Ett bebyggelsehistoriskt utkast. (Fornvännen 1911. 175—96.)

Lorenzen, Vilhelm. St. Nikolaj Kirke i Svendborg. (Svendborg Amt. Aarsskr. 1911. 115—52. ill.)

Mackeprang, M., og *William Norvin.* Holckenhavn. Gaardens Bygningshistorie, Ejere og Besiddere. (Fyens historiske Herregaarde udg. af William Norvin og Eiler Nystrøm. III.) Odense. 8:o. (8), 94 s. 2,50 kr.

Madsen, Emil. Tøjhuset i København. (Hist. Medd. om Kbh. III, 161—95.)

Madsen, Jesper. Jandrup og Billum Sogne. (Fra Ribe Amt. 1911. 25—73.)

Malling, Johs. Har der existeret en Frue Kirke i Horsens? (Aarbøger udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift IV, 37—49.)

Martinussen, P. Af Bjerre Herreds Fortid. (Aarbøger udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift IV, 100—13.)

Matthiessen, Hugo. Fredericia 1650—1760. Studier og Omrids. Kbh. 8:o. 300 s. 4 kr.

Meyer, Hildebrand. Samlinger til den Berømmelige og Navnkundige Norske Handel Stad Bergens Beskrivelse. Bd. 1. Skrevet udi Aaret 1764. Udg. ved *B. E. Bendixen.* Tillæg og Rettelser. Hefte 7—8. S. 315—400. Bergen. 8:o.

Modin, Erik. Härjedalens ortnamn och bygdesägner. 2:a tillök. och illustr. uppl. Sthm. 8:o. 8 + 338 s.

Mortensen, V. Et Blad af Karlslunde og Karlstrup Sognes Historie. (Aarb. udg. af Hist. Samf. f. Kbh. Amt 1910. 33—40.)

Nansen, Frithiof. Nord i Taakeheimen. Utforskningen av jordens nordlige strök i tidlige tider. Hefte 15—25. S. 337—603. Kria. 4:o. Hv. h. 0,80 kr.

Nicolaissen, O. Kirkeundersøkelser i Nordland [Tranøy og Hadsels kirker]. (Tromsø Museums Aarshefter. XXXIII, 28—39. ill. — Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1910, 211—19.)

Nielsen, N. L. Træk af Sengeløse Kirkes Historie. (Aarb. udg. af Hist. Samf. f. Kbh. Amt. 1911. 80—111.)

Nielsen, Yngvar. Det halve Kongerige. Over Nordland og Finmarken til Boris Gleb. Gammel Historie og nye Rejser. Kria. 8:o. 174 s. 3 kr.

Nilson, Hans. Eksjö stad. Några anteckningar. Eksjö. 8:o. 2 + 102 s.

Nobel Sperling, Nicoline M. Sandholt efter 1719. (Svendborg Amt. Aarsskrift 1911. 41—61.)

Nordlander, Johan. Om »Stor-Hälsingland». (Ymer XXXI, 168 —76.)

Ohnesorge, Wilhelm. Ausbreitung und Ende der Slawen zwischen Nieder-Elbe und Oder. Ein Beitrag zur Geschichte der Wendenkriege, zur Charakteristik Helmolds sowie zur historischen Topographie und Namenkunde Nordalbingiens. Teil II. (Zts. des Vereins f. Lübeck. Gesch. XIII, 1—180.)

Olrik, Axel. En oldtidshelligdom [Hellesø]. (Danske Studier. 1911. 1—14.)

Rhuus, Christen Lauritsøn. Optegnelser 1694 [vedrørende Sæby]. Ved *Anton Jakobsen.* (Vendsyssel Folk og Land. III, 1—109.)

P. A. L. Bemerkninger om gaardene Upshaug og Upsvik i Stranden. (T. for Sunnmør Hist. Lag. II, 29—30.)

Ramsing, H. U. Bidrag til det gamle Københavns Topografi. VI. Holmene og Rævshalen. (Hist. Medd. om Kbh. III, 40—79.)

— Sjæleboderne og Lönporten. To nye Gadenavne. (Hist. Medd. om Kbh. III, 90—98.)

Rockstroh, K. C. Om Frederiksværkegnen for 200 Aar siden. (Fra Frederiksborg Amt. 1911. 39—107.)

Rydbeck, Otto. Lunds domkyrka. Historik samt vägledning för besökande. Lund. 8:o. 4 + 96 s.

Ryjord, Nils. Indberetning om de avsluttende utgravninger av Munkeby klosterkirkes Ruiner 1910. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1910. 220—30. ill.)

Sjunnesson, O. Knäred och dess minnen. (Svenska Turistf.'s Årsskr. 1911. 17—27. ill.)

Skýrslur um Mývatnselda. 1724—1729. (Safn til sögu Íslands. IV, 401—11.)

Sodborg, N. Vesløsgaard. (Hist. Aarb. f. Thisted Amt 1911. 5—51.)

Steenstrup, Johannes. Quelques recherches sur la rivière de Kongeaa. (Oversigt over d. kgl. d. Vidensk. Selskabs Forh. 1911. 25—39.)
Styffe, Carl Gustaf. Skandinavien under unionstiden. 3:e uppl. Sthm. 8:o. 16 + 536 s. 6 kr.
Svendsen, Reinert. Smaastykker om Hamar Domkirkes Ruiner. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1910. 231—34. ill.)
Takolander, Alfons. Bidrag till Tenala och Bromarv socknars historia. (Ur tryckta och otryckta källor.) (Brage's Arsskr. V, 21—141.)
Thomsen, C. J. T. Af Aarhus Hospitals Historie. (Aarbøger udg. af Hist. Samfund. f. Aarhus Stift IV, 70—90.)
Thomsen-Ryhave, H. C. Øm Kloster. (Jydsk Maanedsskrift 1911. I, 205—21.)
Tidander, L. G. Ur Köpings historia. Köping. 1910. 32 s.
Ussing, Henrik. Korskilde og Hovsted. (Festskrift til H. F. Feilberg. 466—67.)
Wallin, Sigurd. En otryckt sockenbeskrifning af Lars Hallman. (Fataburen. 1911, 33—42.)
Vangensten, Ove C. L. Middelalderens Norgeskarter. (Det no. geogr. Selskaps Aarbok. XXI, 57—68.)
Weitemeyer, H. Om Manø for 150 Aar siden. (Saml. til jydsk Hist. 4. R. I, 194—204.)
Velle, Karl. Litt om Ørstens kirke, kirkeeiere og gaarden Ørstenvik, særlig i de to sidste Aarhundreder. (T. for Sunnmør Hist. Lag. II, 5—21.)
Westh, Th. Claudi. Frederiks Sogn. Spredte Træk om de tyske Kolonier paa Alheden. (Jydsk Maanedsskrift 1911. II, 57—74.)
Wimmercranz, F. Minne från Offerdals kyrka. Östersund. 35 s.
Vleugel, E. Sägen, historia och folklynne vid Skellefteälfvens strand. (Svenska Turistf.'s Årsskrift 1911. 256—72.)
Vårt gamla Stockholm. Inledning: Stockholm i den svenska konsten intill slutet af 1700-talet af *Oscar Levertin.* Bildurvalet af *Karl Wåhlin.* Sthm. 8:o. 24 + 80 s. 2,80 kr.
Örn, C. G. Wardbiergh och Varberg. (Svenska Turistf.'s Årsskr. 1911. 28—46. ill.)

Tillæg.

Acta pontificum Danica. Pavelige Aktstykker vedrørende Danmark. Bd. 2—4. 1378—1492. Udg. af *Alfr. Krarup* og *Johs. Lindbæk.* Kbh. 1907—10. 8:o. (Anm. HTno. 5. r. I, 255—67 af Oluf Kolsrud.)
Bley, A. Eigla-studien. Gand 1910. 8:o. (Anm. Museum XVIII, 17—21 af R. C. Boer. — AfdA. XXXV, 1—17 af Walther H. Vogt.)

Boer, R. C. Die Sagen von Ermanarich und Dietrich von Bern. Halle 1910. 8:o. (Anm. Revue critique. LXX, 356 af F. Piquet. — Museum XVIII, 419—25 af J. J. A. A. Frantzen.)

Bugge, Sophus. Der Runenstein von Rök in Östergötland, Schweden. Nach dem Tode des Verfassers hrsg. durch *Magnus Olsen* unter Mitwirkung und mit Beiträgen von *Axel Olrik* und *Erik Brate.* Sthm. 1910. 8:o. (Anm. Z. d. Vereins f. Volkskunde XXI, 212—14 af Andreas Heusler.)

Björkman, E. Nordische Personennamen in England in alt- und frühmittelenglischer Zeit. Halle. 1910. 8:o. (Anm. Neuphil. Mitt. 1911. 29—31 af Hugo Pipping. — J. of Engl. a. Germ. Phil. X, 135—36 af Laurence M. Larson. — Ark. XXVII, 379—83 af B. Kahle.)

Brennu-Njálssaga (Njála). Hrsg. von *Finnur Jónsson.* Halle. 1908. 8:o. (Anm. ZfdPh. XLII, 368—73 af B. Kahle.)

Fett, Harry. En islandsk tegnebok fra middelalderen. Kria. 8:o. (Anm. Fataburen 1911. 55—56 af N. E. H. — NT. 1911, 214—16 af Johnny Roosval.)

von Friesen, Otto, och *Hans Hansson.* Kylfverstenen. En 24-typig runrad. (Antikv. T. f. Sverige XVIII, nr. 2.) (Anm. J. of Engl. a. Germ. Phil. X, 323—27 af George T. Flom. — ZfdPh. XLII, 249—50 af Hugo Gering.)

Grönbech, Vilh. Lykkemand og niding. Kbh. 1909. 8:o. (Anm. Ark. XXVII, 296—99 af Gustaf Cederschiöld.)

Hálfs saga ok Hálfsrekka. Hrsg. von *A. Le Roy Andrews.* Halle. 1909. 8:o. (Anm. MLN. XXVI, 58—60 af L. M. Hollander.)

Hellquist, Elof. Några anmärkningar om de nordiska verben med mediageminata. Gbg. 1908. 8:o. (Anm. AfdA. XXXV, 83—84 af G. Neckel.)

Hesselman, Bengt. De korta vokalerea *i* och *y* i svenskan. (= Ups. Univ. Årsskr. 1909. Filosofi, språkvet. o. hist. vetenskaper 5.) (Anm. Arch. CXXVI, 443—44 af J. Neuhaus. — AfdA. XXXV, 117—21 af Wolf von Unwerth.)

Heusler, Andr. Lied und Epos in germanischer Sagendichtung. Dortmund 1905. 8:o. (Anm. Ark. XXVII, 299—300 af Finnur Jónsson.)

Jónsson, Finnur. Den islandske litteraturs historie tilligemed den oldnorske. Kbh. 1907. 8:o. (Anm. Ark. XXVIII, 105—08 af Th. Hjelmqvist.)

Jørgensen, Ellen, og *Johanne Skovgaard.* Danske Dronninger. Fortællinger og Karakteristikker. Kbh. 1909—10. 8:o. (Anm. NT. 1911, 139—40 af Hans Olrik.)

Kock, Axel. Om språkets förändring. 2. uppl. Gbg. 1908. 8:o. (Anm. Museum XVIII, 121—23 af A. Beets.)

Kock, Axel. Svensk Ljudhistoria. Del 1, förra hälften s. 1—240. 1909. Lund. 8:o. (Anm. Zbl. 1910 nr. 7 af —bh—.)

Lütken, Vilh. Bidrag til Langelands Historie. Rudkbg. 1910. 8:o. (Anm. HTda. 8. R. III, 275—82 af P. Lauridsen.)

Maurer, Konrad. Vorlesungen über Altnordische Rechtsgeschichte. Bd. 4—5. Lpz. 1909—10. 8:o. (Anm. Ztschr. d. Savigny Stiftung. Germ. Abt. XXXII, 545—47 af Max Pappenheim. — DLz. 1911. 114—16 af Karl Lehmann.)

Meyer, Richard M. Altgermanische Religionsgeschichte. Lpz. 1910. 8:o. (Anm. Hist. Vierteljahrsschr. XIV, 276—78 af E. Mogk. — DLz. 1911. 205—10 af Theodor Siebs.)

Noreen, Adolf. Nysvensk grammatik i utförlig framställning. Vol. I. 1903—07. Lund. 8:o. (Anm. J. of Engl. a. Germ. Phil. X, 317—22 af A. L. Elmquist.)

Olrik, Axel. Danmarks heltedigtning. II. Starkad den gamle og den yngre Skjoldungrække. Kbh. 1910. 8:o. (Anm. Revue critique LXXI, 212—13 af Léon Pineau. — Syn og Segn XVII, 237—40 af Knut Liestøl.)

Olsen, Magnus, og *Haakon Schetelig.* En indskrift med ældre runer fra Fløksand i Nordhordland. (Bergens Museums Aarbog 1909. No. 7.) (Anm. ZfdPh. XLII, 248—49 af Hugo Gering.)

Panzer, Fr. Studien zur germanischen Sagengeschichte. I. Beowulf. München. 1910. 8:o. (Anm. ZfdPh. XLIII, 383—94 af B. Kahle. — Zbl. 1911. 1089—90 af —tz. — Revue critique LXX, 356 af F. Piquet. — Engl. Studien XLII, 289—98 af Andreas Heusler. — Arch. CXXVI, 231—35 af A. Brandl. — AfdA. XXXV, 123—31 af C. W. v. Sydow.)

Rómveriasaga. (AM. 595, 4°.) Hrsg. von Rudolf Meissner. Berlin. 1910. 8:o. (= Palaestra. LXXXVIII.) (Anm. J. of Engl. a. Germ. Phil. X, 314—17 af C. M. Lotspeich. — Ark. XXVIII, 99—104 af Björn M. Ólsen.)

Schück, Henrik. Bidrag til tolkning af Rök-inskriften. Ups. 1908. 8:o. (Anm. J. of Engl. a. Germ. Phil. X, 323—27 af George T. Flom.)

Steenstrup, Johannes. Indledende Studier over de ældste danske Stednavnes Bygning. (D. Kgl. Danske Vid. Selsk. Skr. 7. R. Hist.-filos. Afd. I. 3). Kbh. 1909. 8:o. (Anm. Danske Studier 1911. 99—121 af F. Dyrlund.)

Ussing, Henrik. Om det indbyrdes Forhold mellem Heltekvadene i ældre Edda. Kbh. 1910. 8:o. (Anm. Neuph. Mitth. 1911. 138—39 af Bruno Sjöros. — AfdA. XXXV, 121—23 af Gustav Neckel.)

Utdrag ur Magnus Erikssons landslag. Med inledning, anmärk-

ningar och glossar af *Emil Olson.* Lund. 1909. 8:o. (Anm. Ark. XXVII, 383--84 af Elof Hellquist.)

Wimmer, Ludv. F. A. De danske runemindesmærker undersøgte og tolkede. Bd. 1. Afd. 1. Bd. 4. Afd. 2. Kbh. 1908. 4:o. (Anm. ZfdPh. XLII, 236—47 af Hugo Gering.)

Vitae Sanctorum Danorum. Udg. ved *M. Cl. Gertz.* H. 2. Kbh. 1910. 8:o. (Anm. Revue critique LXXIII, 83—84 af D. Somery.)

Etymologiska anmärkningar om svenska ord.

nsv. *rödlakan*.

Som bekant står den skånska allmoge-vävnaden särdeles högt. Från generation till generation har den nedärvts genom århundraden, och att den har gamla traditioner, antydes redan därav, att ett bland vävnadsslagen alltjämt bär det om medeltiden erinrande namnet *munkabälte*. Naturligtvis har emellertid denna allmogens vävnadsskicklighet icke sin rot uteslutande inom landskapet Skåne, utan den har införts från och fått impulser från sydligare trakter. Även såsom stöd för detta uttalande kan en benämning på en bland arterna av skånsk konstvävnad anföras, nämligen *flamskt*.

Bland de skånska konstvävnaderna intar *rödlakan* ett särskilt bemärkt rum, och om namnet på denna konstvävnad skulle jag här vilja göra några anmärkningar.

Om rödlakans-vävnaden finner man intressanta upplysningar i G. J:son Karlins skrift Skånsk textil konstslöjd (utgiven av Kulturhistoriska föreningen i Lund, tryckt i Köpenhamn 1886) och i Maria Collins Skånsk konstväfnad 3. upplagan (Lund. 1905). Så heter det i sistnämnda skrift s. 39: "Rödlakansväfnaden är äfven känd under benämningen "halfgobelin". Bland de gamla väfnaderna intager den ett enastående rum och är obestridligt den vackraste af dem alla, men på samma gång den som förorsakar de största utgifterna. Den gör ett angenämt intryck genom sin jämna, kraftiga färgverkan, och de gamla slöjdalstren i denna väg förete en outtömlig rikedom på mönster, från de finaste till de gröfsta former och med de mest skilda motiv". S. 39 f. beskrives vävnadssättet. Karlin kallar rödlakansvävnaden "det mest tidsödande och kostbara men också i förhållande

därtill det effektrikaste af den skånska slöjdens alster" (s. 15).

Numera uppfattas *rödlakan* såsom sammansatt med adjektivet *röd* och substantivet *lakan*. Emellertid är det med denna förklaring av ordet synnerligen påfallande, att rödlakansmönstret alldeles icke behöver innehålla garn med röd färg. Man har därför allt skäl att fråga sig, huruvida värkligen namnet *rödlakan* ursprungligen havt något med adjektivet *röd* att göra.

I sin ovannämnda skrift s. 16 söker Karlin på följande sätt förklara ordet: "Af den högröda färgen, skarlakan, som här särskildt hade en stor användning, erhöll väfnadsslaget den folketymologiska benämningen rödlakan, i det att man öfversatte skar med röd och tog lakan i betydelse af kläde, täcke".

Emot denna förklaring kunna viktiga invändningar göras. Mera i förbigående må nämnas att, ifall värkligen ordet *skarlakan* på det antydda sättet förändrats till *rödlakan*, detta icke skulle vara en omstöpning av den art, som av språkmannen kallas folketymologi. Vid en folketymologisk ombildning av ett ords form fordras dock, att det ombildade ordet (den ombildade delen av ordet) har en viss likhet med det ord, efter hvilket det ombildas; detta är fallet vid ombildningar sådana som *reumatism* till *ryggmatism* (jmf. *rygg*) osv. Men jag kan icke finna, att *skar-* (första stavelsen i *skarlakan*) har den ringaste likhet med ordet *röd*. Att åter antaga, att man "översatte" *skar-* med *röd*, är så vitt jag ser, mycket underligt, då man icke har eller havt något ord *skar* med betydelsen "röd" (utan blott hela ordet *skarlakan* betecknade en röd färg). Någon analogi till en liknande omstöpning ("översättning") av ett ord anföres icke av Karlin.

Härtill kommer såsom en viktig faktor, att — såsom redan antytts — ett rödlakans-mönster ingalunda alltid inne-

håller röd färg, ehuru den röda färgen över huvud har stor användning i den skånska konstvävnaden. Bland de i Maria Collins skrift under rödlakan (bladet 3 från slutet) återgivna fyra mönstren innehålla de två alldeles icke något rött, och det tredje har röd färg blott i ytterst ringa utsträckning. Karlin själv omtalar i sin skrift s. 26, att rödlakansvävnaderna från sydöstra Skåne utmärka sig för en tung, mörk grundton, beroende på den övervägande användningen av grönt och mörkbrunt, hvilken senare färg i Järrestads, Ingelstads och Herrestads härad var fullkomligt lokal, liksom den grå i Färs härad.

Det torde vara mycket ovisst, om den röda färgen fordom spelat en större roll i rödlakans-vävnaden än i våra dagar. Detta antagande synes Maria Collin draga i tvivelsmål, då hon yttrar "Skarlakansrödt lär ursprungligen haft rik användning i detta väfnadsslag, och namnet rödlakan tros härleda sig från skarlakan" (s. 39).

Jag sammanställer benämningen *rö(d)lakan* med det under medeltiden använda östnordiska *ryglakan*, *røglakan* "väggbonad, draperi", som är sammansatt med *rygger* "rygg" och *lakan* "duk, lakan". Detta ord förekommer två gånger i den fsv. literaturen. Vikarien vid Uppsala domkyrka Knut ihågkommer år 1309 sitt kapell i sitt testamente: "lego ad capellam meam unum parum ryglakan" (SD. II 561). År 1340 testamenterar kaniken i Uppsala och Linköping Arvid Karlsson ett *røglakan* till Gisle Ælinason: "Item domino gisloni ælinason illustris regis sweciæ militi vnam curtinam dictam wlgariter røglakan" (gammal avskrift; SD. IV: 753). Det medeltidslatinska *curtina cortina*, som "vulgariter" kallas *røglakan*", återgives — enligt Diefenbach Glossarium latino-germanicum — under medeltiden med det tyska "vorhang, forhang am bet".

Dessutom finnes i fornsvenskan även en feminin *n*-stam *ryglaka* med samma betydelse som *ryglakan*. Den förekom-

mer i SD. IV: 127 (år 1339) om ett till kyrkobruk använt draperi: "unam ryglaku ponendam ante id idem altare". Jmf. om fsv. *ryglakan*, *ryglaka* Söderwalls ordbok.

Dessa nordiska ord äro tydligen efterbildningar efter tyska mönster: mnt. *ruggelaken*, som av Schiller och Lübben översättes: "tuch womit die rücklehne eines stuhles bezogen ist" — mht. *rücke-*, *rucke-*, *ruclachen* av Lexer översatt: "tuch zwischen rücken und wand, wandumhang, cortina, dorsale". Det tyska *ruggelaken*, *rückelachen* kan i sin tur ha bildats under inflytande av det medeltidslatinska *dorsale* (bildat av *dorsum* 'rygg'), som i Diefenbachs glossar återgives ej blott med *ruggelachen* osv. utan även med *bancduch* och *tapete*.

Ett *dorsale*, *ruggelaken*, *ruclachen*, *ryglakan* betecknade naturligtvis ursprungligen ett tygstycke mellan ryggen och stolkarmen eller väggen, men att ordet även med denna ursprungliga betydelse kunde vara prydligt nog, framgår t. ex. av följande citat hos Schiller och Lübben: "und men hadde ein gulden stucke to eime ruggelaken gehenget under s. Mauricius hen, dar de borgermester plegen to sittende" (ur Magdeburger Schöppen Chronik). Sedan orden fått betydelsen "draperi", kunde de naturligtvis även beteckna dyrbara vävnader. Så framhåller Schultz Das höfische leben zur zeit der minnesinger I, 62, huru man vid besök av förnäma gäster brukade behänga salens väggar med dyrbara draperier, som bland andra namn även buro namnet *ruclachen*. Det heter t. ex. i Parzival: Dô sluoc man ûf (sus hôrt ich sagen) Von pfell vier ruclachen Mit rîlîchen sachen . . ." Att de *ryglakan*, hvarmed kyrkor kunde prydas, voro dyrbara vävnader, är självklart.

Härmed harmonierar det synnerligen väl, att *rö(d)lakan* ännu i dag är benämningen på den dyrbaraste av de skånska konstvävnaderna.

Den ljudliga övergången av *ryglakan* till *rö(d)lakan* förklaras sålunda:

Den östnord. (fsv.) normalformen *ryglakan* kan, då ordet antagit betydelsen "draperi", och då man således ej längre kände dess etymologiska samband med *rygg*, hava omedelbart genom folketymologisk anslutning till *rødh(er)* antagit formen *röd-lakan* (i skånska bygdemål *rölágen*).

Men även formen *ryglakan* har på ljudlagsenlig väg i vissa bygder närmat sig till uttalet av *rødh*. Dialektiskt övergår i fornsvenskan nämligen *y* framför *gg* till *ø*, så att former sådana som *til røggia* "till rygga", *inbøggiare* "inbyggare" anträffas, och, såsom vi ovan sett, är just formen *røg-lakan* påvisad; se Kock i Svensk ljudhist. I § 558. Också i forndanskan (äldre nydanskan) finner man denna utveckling *y* > *ø* i vissa urkunder; så anföras hos Kalkar exempel på *røgh*, *till røgge*, *till røge*. I våra dagars Jutlandsmål har *rygg* formen *røgh* (med frikativan ʒ; jmf. t. ex. Feilbergs ordbok). I Skåne-målet hava ord av typen *rølágen* (dvs. komposita med fortis 1 i svenska riksspråket samt med första sammansättningsleden enstavig och med andra sammansättningsleden mera än enstavig) fortis på senare kompositionsleden; jmf. Kock Svensk akcent II 238. Om nu ordet *røgh-lakan* införts till Skåne under denna form, så torde vid akcentueringen *røghlákan* (*røghlágen*) med första kompositionsleden relativt oakcentuerad frikativan ʒ (*gh*) ljudlagsenligt hava förlorats: *rölákan* (*rölágen*). Men då adjektivet *röd* i Skånemålet har formen *rö*, så är det givet att *rölákan* (*rölágen*) uppfattades såsom sammansatt med adjektivet *rö* 'röd', och det förfinades därför i svenskt skriftspråk till *rödlakan*.

För övrigt är *rö(d)lakan* i betydelsen av "ett visst slags konstvävnad" en förkortning av **rödlakans-vävnad*.

Tillägg. Sedan jag nedskrivit det väsentliga av ovanstående motivering för etymologien av ordet *rö(d)lakan* (hvilken etymologi jag för flera år sedan insåg), har jag havt tillfälle

samtala med fröken Maria Collin, författarinna av den s. 330 nämnda skriften. Hon hade då godheten även muntligen bekräfta, att rödlakans-vävnader ingalunda behöva innehålla någon röd färg, samt meddela att den röda färgen icke förekommer oftare i rödlakans-vävnaden än i andra skånska konstvävnader. Det är mig ett nöje nämna, att fröken Collin vid detta samtal meddelade, att också hon — numera — och således oberoende av mig insett, att namnet *rödlakan* uppstått ur ett ursprungligare *ryglakan* [1]).

fsv. *-tuta, -tugha* (i *hor-tuta, -tugha*).

Man läser i Retlosæ balken 5: 5 av äldre Västgöta-lagen: "þættæ aru vkvæþins orþ kono. Iak sa at þu reet a quiggrindu løsharæþ. ok i trols ham þa alt var iamrift nat ok daghe'r. kallar hanæ kunna firigæræ kono ællær. ko. þeet ær. vkuaþins ord. kallær kono hortutu. þæt ær vkua-þins ord".

De sista orden motsvaras i yngre Västgöta-lagen Retlosæ-balken 9 av: "Callar cono hortughu. þet ær vquæþins orþ".

Olika meningar hava blivit framställda angående orden

---

[1]) [*Korrekturnot.* I det för en vecka sedan utgivna numret av tidningen "Idun" (för 16 mars 1913) framställer nu fröken C. i korthet sin uppfattning av *rödlakan*, men denna skiljer sig så till vida väsentligen från min, som hon anser, att första kompositionsleden i sv. *ryglakan rödlakan* (nht. *rücklaken*) skulle vara det tyska verbet *rücken* "rycka". Hon citerar nämligen "från ett tyskt textilt arbete" följande beskrivning på tyska *rücklaken*: "ein tuch, ein behang, ein kleiner teppich, welche als wandbedeckung über der bank oder ein chorgestühl dienten, aber nicht fest mit der wand verbunden sondern "gerückt" werden konnten". För egen del tillägger hon, att ordet således ursprungligen använts om ett skjutbart (spärrat av mig) förhänge eller draperi. Denna förklaring av första kompositionsleden i mht. *ruclachen*, mnt. *ruggelaken*, fsv. *ryglakan* (nsv. *rö(d)lakan*) är dock icke möjlig. Den motbevisas redan därav, att mnt. *ruggelaken* i första kompositionsleden har *gg*, under det att den mnt. motsvarigheten till verbet *rücken* heter *rucken* med *ck*; jmf. även fsv. *ryglakan* med *g* i motsats till fsv. *rykkia* med *kk*. Dessutom skulle genom ett dylikt antagande sambandet mellan *ruclachen ruggelaken* etc. och det medeltidslatinska *dorsale* (avlett av *dorsum* "rygg") alldeles upphävas.]

hortutu och *hortughu*. I Glossaret till äldre Västgöta-lagen yttra Collin och Schlyter: "Incertum est, an pro *hortutu* legendum sit hortuca, ita saltem legisse videtur scriptor cod. B, cum ille habeat *hortughu* . . . Origo vocis latet; nobis tamen verisimile videtur *tuta* v. *tyta* olim significasse feminam, unde *vargtytta*, lupa, atque apud Dalekarlos, *tytta*, vetula". Jmf. Schlyters ordbok, där det meddelas, att redan Verelius med tanke på senare leden av *hortuta* erinrat om *vargtytta* och om det dalska *tytta*. I Ordboken tänker Schlyter icke på emendation av *hortutu*.

Rietz giver i sitt glossar s. 770 (under tytta) den upplysningen, att det i äldre Västgötalagen bland okvädinsord för kvinnor anförda *hortuta* förekommer såsom okvädinsord även i Småland, hvarför han synes ogilla Collin-Schlyters sammanställning av det fsv. *hortuta* med det dalska *tytta*.

I Tidskrift f. Filologi NR. III, 264 förmodar Bugge, att *hortuta* i äldre Västg.-lagen är en förändring av *horputa*, som är sammansatt med *puta* "meretrix". Denna uppfattning kan dock icke vara riktig, dels emedan man ej inser, hvarför *puta* (*horputa*) skulle förändras till *tuta* (*hortuta*), dels emedan (jmf. straxt nedan) -*tuta* förekommer såsom senare led i nysv. komposita (*sömntuta*, *skräveltuta*), utan att man i dem har någon anledning att åt *tuta* giva betydelsen "meretrix". Om *hortughu* i yngre Västg.-lagen yttrar Bugge blott, att det synes vara felaktigt.

En helt annan uppfattning av *hortuta* (*hortugha*) framställes av Lindroth — som icke synes hava tagit hänsyn till Bugges anmärkningar om orden — i en särskilt åt dessa ord egnad uppsats "Ett gammalt svenskt skällsord", införd i Fästskrift till H. F. Feilberg (= Sv. landsm.) s. 265 ff. Lindroth bekräftar riktigheten av Collin-Schlyters läsning *hortutu* [1]), men han menar, att detta bör emenderas till **hortucu*. Hvarken simplex **tuka* eller kompositum **hortuka*

[1]) "Efter all sannolikhet står det värkligen *hortutu*" (s. 266).

har någonstädes påvisats. Lindroth antar emellertid, att ett kompositum **horluka* (**hortuca*) funnits, och att dess senare sammansättningsled skulle vara identisk med det högtyska ordet *zauche* "hynda" (utvecklat ur ursprungligt **tūkōn*- eller **taukōn*-) eller med det högtyska *zoche* "hynda", hvilket — om jag förstår honom rätt — skulle hava utvecklats ur ett ursprungligt **tūkn* -́ eller ett ursprungligt **tŭkōn*-. Det i yngre Västg.-lagen anträffade *hortughu* (nom. **hortugha*) antar Lindroth hava uppstått ur **hōrtūka* eller **hōrtuka* med den kända, väl först av mig i Tskr. f. fil. N. R. III, 249 framhållna fsv. utvecklingen *k* > *gh* i relativt oakcentuerad stavelse.

Jag kan icke ansluta mig till Lindroths uppfattning av ordet *hortuta* (och *hortugha*).

I fall ett **hortuka* funnits i fornsvenskan, så hade det varit möjligt att sammanställa dess senare kompositionsled med de högtyska orden *zauche* (*zoche*), och ett **hortuka* hade kunnat giva *hortugha* på ovan antydda sätt.

Emellertid strandar, så vitt jag ser, denna uppfattning på det faktum, att — såsom redan antytts — något **tuka* eller **hortuka* icke finnes, utan tvärtom ordet *hortuta* enligt Rietz ända in i våra dagar (eller inemot våra dagar) levat kvar i Småland såsom okvädinsord, liksom det fsv. *hortuta* användes såsom okvädinsord. Härtill kommer, att någon anknytning till det emenderade **hortucu* icke kunnat spåras på närmare håll än i den geografiskt och språkligt dock ganska avlägsna högtyskan.

Min uppfattning av det fsv. *hortuta* (oblik kasus *hortutu*) i äldre Västgötalagen är följande.

Ordets betydelse är klar, eftersom dess första kompositionsled är *hor*-; och då det upptages i lagtexten såsom okvädinsord till en kvinna. Det har betytt "meretrix". Lindroth synes betvivla Rietz' uppgift, att *hortuta* brukas i Småland, och han säger sig icke ha kunnat finna, att ordet *tuta* eller dess motsvarigheter i andra germanska språk eljest pläga

förekomma i en sådan användning som den, hvarom här är fråga.

Emellertid bekräftas till fullo Rietz' uppgift om bruket av okvädinsordet *hortuta* i Småland därav, att *-tuta* brukas såsom senare kompositionsled också i andra om kvinnor använda svenska okvädinsord:

Sömntuta "sömnaktig kvinna" är ett i Götaland vanligt ord. Rietz upptar det från Götaland. Linder upplyser i Allmogemålet i Södra Möre, att det är allmänt i Göta rike. Vidare antecknas *sömntuta* f. "sömnig person" t. ex. av Gadd Om allmogemålet i Östra härad af Jönköpings län, och det upptages under samma form (*sömntuta*[1])) från nord-Skåne (Bjäre härad och de båda Åsbo-häraderna) också i Klinghammers handskrivna skånska ordbok.

Skräveltuta f. "skrävla" upptages såsom okvädinsord från Kimito socken i Egentliga Finland i Vendells Ordbok över de östsvenska dialekterna.

Vidare bestyrkes det småländska *hortuta* därav, att *tute* förekommer eller förekommit i den norska Telemarken såsom ett föraktligt okvädinsord till kvinnor. Bugge upplyser nämligen i Gamle norske folkeviser (1858) s. 47 och i Tidskrift f. Filologi anf. st., att i en visa, som han hört i Telemarken, förekom såsom tilltal till en kvinna "di arge, leie tute", under det att andra i st. f. *tute* sade *pute* "meretrix".

Då alltså simplex *tuta* (*tute*) "gemen kvinna" påvisats i Norge, och då vidare man alltjämt brukar i svenskan (resp. i svenska bygdemål) såsom okvädinsord om kvinnor *sömntuta* och *skräveltuta*, och då det förra över huvud användes i Göta land och även i Småland, så kan man ej betvivla riktigheten av Rietz' uppgift, att i Småland också *hortuta* har dylik användning, och då naturligtvis icke häller, att äldre Västgötalagens *hortuta* (obl. kasus *hortutu*) är identiskt med

[1]) När *sömntuta* i nordskånska bygdemål har intervokaliskt *t* (ej *d*), torde det bero på att ordet inlånats från Småland.

det från Småland, gränslandskapet till Västergötland, påvisade likalydande ordet.

Det norska *tute* och senare kompositionsleden i *hortuta*, *sömntuta*, *skräveltuta* sammanställer jag etymologiskt med följande ord:

Lågtyskan har *tote* "spitze, zitze" [1]), och tydligen är det fht. *tutta* f. *tutto* m., mht. *tutte*, *tute* "brustwarze, weibliche brust" därmed identiskt eller åtminstone väsentligen identiskt, vare sig att det begynnande *t*- i de högtyska orden beror på att de lånats från nedertyskan (såsom Torp menar), eller möjligen därpå, att orden äro, hvad man på tyska kallar "lall-wörter". I sin Altniederdeutsches Wörterbuch s. 327 upptar Gallée *tutta* sw. f. "zitze", *tuttil* (st. m.?) "punkt zitze", dessutom såsom medelnedertyskt (mnd.) *tuttel* (under *tuttil*) och (under *tutta*) såsom "nd." ej blott *titte* utan även *tütje*. Mht. har *zuztel* "sauglappen" med *z*-. Identiskt (resp. väsentligen identiskt, resp. besläktat) med dessa ord är även det i Oxfordordboken anförda *tota* f. "a teat (alltså: "spene") or teat-like protuberance, e. g. of the toe of a shoe"; också Torp anför hos Fick Vgl. Wb.[4] III, 167 under *tut*(*t*)- "zitze" det isl. *tota* "zitze" (jämte det fht. *tutta* f., *tutto* m. "brustwarze" m. fl.). Jmf. härmed det nyisl. verbet *totta* "sue, patte" (hos Zoëga *totta* "suck" och substantivet *tota* f. "point", för hvilket han dock icke upptar betydelsen "spene"). Enligt Oxfordboken s. 645 betyder dvärgnamnet *túta* "a teat-like prominence", och han sammanställer det med det av honom anförda *tota*, en sammanställning, som väl dock är oviss.

Efter det anförda är det alldeles icke överraskande, om man i fornsvenskan havt ett *tuta* (eller möjligen *tūta*) "spene". Då nu i norska bygdemål *titta* betyder ej blott "spene" (hvilket är den äldre betydelsen; jmf. nht. *zitze* etc., eng. *teat*),

---

[1]) Såsom nedertysk anföres denna form av Falk o. Torp i Etym. Wörterb. II, 1296.

utan också "fruntimmer" (Torp anf. arb. s. 163; jmf. även sv. dial. *titt* "spene" i Östergötland med det östsvenska *tittu* "liten flicka"), så antar jag, att ett med isl. *tota* "spene" etc. identiskt (resp. väsentligen identiskt) norskt och fsv. *tuta* antagit betydelsen "fruntimmer", och att det med denna betydelse ingår i fsv. nysv. *hortuta*, nysv. *sömntuta*, *skräveltuta*. *Hortuta* är alltså en bildning väsentligen likställig med fsv. nysv. *horkona*.

Det är möjligt att också det t. ex. av Rietz, såsom allmänt upptagna *tutta* liten flicka under 6 eller 8 år" (jmf. *tutte* "liten gosse") är väsentligen identiskt med det fsv. *-tuta*, och kanske är det icke omöjligt, att även det i svenska och norska bygdemål brukliga *tytta* "fruntimmer" är att därmed sammanställa. Aasen förmodar däremot att *tytta* är ett smeknamn för *syster*, och denna mening har senare uttalats även av andra.

Jag skall här icke inlåta mig på att diskutera, om det sv. *tut*, det lågtyska *tute* "blashorn" etc. äro att direkt sammanställa med isl. *tota* osv.

Efter det anförda torde det emellertid vara fullt visst, att *hortuta* i äldre Västg.-lagen är en korrekt form. Frågan är då, huru *ἅπαξ λεγ. hortugha* i yngre Västg.-lagen bör uppfattas. Då *hortutu* icke bör emenderas till **hortucu*, och då något **tuka* "hynda" icke påvisats i nordiska språk, så har Lindroths uppfattning av *hortughu* förlorat sitt väsentliga grundlag. Den teoretiska möjligheten att icke desto mindre identifiera *-tugha* i *hortugha* med fht. *zoche* finnes visserligen, men, så vitt jag ser, vore (utan stöd av något nord. **tuka*) denna förklaring allt för långsökt.

Man bör söka förklara *-tugha* i *hortugha* på närmare håll.

Därvid är att ihågkomma, att språket ofta brukar en mängd olika benämningar just på "meretrix" (jag erinrar exempelvis blott om fsv. *hor-kona*, *-stakka*, *skøkia*, vidare om de i nysvenskan fordom mötande i Svenska Akad:s ordbokssamlingar anförda *hore-slid*, *-tyg* och om de många be-

nämningarna från moderna bygdemål; jmf. t. ex. hos Feilberg i Danske Studier 1905, s. 36 och i Niléns Ordbok öfver allmogemålet i Sörbygden osv.). Orden *hortuta* och *hortugha* behöva därför alldeles icke hava ursprungligen varit identiska.

Jag fattar detta senare ord på följande sätt:

Man har såsom senare kompositionsled *-tugha* (*-toga*) i vissa fornnordiska benämningar på kvinnor, och såsom maskulinform därtill brukas *-togi*, *-toghi*:

I Tidskrift f. Fil. NR. III, 260 har Bugge visat, att det fsv. i Västm.-lagen använda *bruþtugha* f. *bryttugha* f. "kvinna som vid bröllop kläder bruden och sitter närmast henne" (= det dialektiska *brudsäta*) till senare kompositionsled har ett substantiv, som avletts av ett till got. *tiuhan* "föra, leda" svarande verb, hvarur man i isländskan har pass. part. *toginn*. I Östg.-lagen har man *bruttumø* (var. *bryttumø*) av **bruðtughu-mø*, **bryðtughu-mø* med samma betydelse som *bruþtugha*; se Bugge ib. Också forngutniskan använder *bryttugha* "brudförerska". Såsom maskulinum härtill har fsv. ordet *bruttoghi* "brudförare", påvisat i KL.

Isländskan brukar *leiþtogi* "förare, vägvisare".

I isländskan förekommer vidare låneordet *hertogi* "hertig", *hertoga* "hertiginna", i fornsvenskan *hærtughi hærtoghi* "hertig".

Jag erinrar dessutom om att man i nordiska bygdemål har kvar ord samhöriga med isl. participiet *toginn*, såsom det nynorska *toge* m. "trækbøile paa harv, plov" m. m., *toga* f. med samma betydelse; nsv. dial. *tuga* med liknande betydelse (jmf. vidare nedan s. 342).

Under dessa förhållanden har det ursprungligare *hortuta* under inflytande av ord sådana som *bruþtugha*, **hærtugha hertoga* (jmf. även isl. *leiþtogi*) fakultativt ombildats till *hortugha*, och i överensstämmelse med betydelsen av kompositionsleden *-tugha* har man i *hortugha* inlagt betydelsen "en

(kvinna) som leder (förleder) till hor". Måhända har *hortugha* med dylik betydelse till och med bildats oberoende av *hortuta*.

Emellertid är också en annan uppfattning av *-tugha* i *hortugha* möjlig. Man må besinna, att ordet användes såsom ett lågt, nästan smutsigt okvädinsord. Men vid bildandet av dylika får fantasien i våra dagar ofta synnerligen lösa tyglar. Jag erinrar exempelvis om den långa listan på folkliga okvädinsord, som upptages av Feilberg i Danske Studier 1905 s. 33—37. Dessutom påminner jag om sådana okvädinsord till lättfärdiga kvinnor som de i äldre nysvenskan mötande *horetyg* (Svedberg), *horsäck* (Verelius [1])) och om det i den nutida bohuslänskan använda *horebla* (*bla* "blad", hos Nilén). Naturligtvis har fantasien under medeltiden i detta avseende ingalunda havt mindre fritt spelrum. Under dessa förhållanden kan senare leden i *hortugha* mycket väl vara identisk med det vitt spridda svenska bygdemålsordet *tuga* (*tugå*, *tugu*), som av Rietz översättes "dragvidja eller järnygla i en släde, hvari skaklarne fästas medelst *skakkelträet*, som antingen är en krok av trä eller järn". Vendell översätter ordet: "vidja, vidjelänk; isynnerhet i slädar och skaklar". Ordet är känt åtminstone från Dalarna, Södermanland, Norrbotten, Estland och många trakter av Finland. I Finland användes även kompositum *skakultugu* "vidjelänk hvarmed skakelparet fästes vid släden". Just formen på en dylik vidja (ygla) kan hava inbjudit till att bruka det såsom led i ett lågt okvädinsord om kvinnor.

[1]) Hämtade ur Svenska akademiens ordbokssamlingar.

Lund. **Axel Kock.**

A Remark on Snorri's Edda.

Snorri's Edda, Ch. XI (Gylfaginning) contains, in all MSS. except U (Upsala) & H. (Hypnonesiensis primus), the following description of the horses of the Sun. "Þeir hestar heita svá: Alsviđr ok Árvakr, en undir bógum hestanna settu guđin tvá vindbelgi at kæla þá, en í sumum fræđum er þat kallat ísarnkol".

This passage has, I believe, been unexplained hitherto; a curious parallel is to be found in Shirley's "Triumph of Peace", a Masque presented before Charles I by the Inns of Court, February 1633/4. A series of six "projectors" is introduced by Fancy, who describes the invention brought forward by each, obviously with an inclination to ridicule. The first of the series is described as follows:

Fancy "This is a jockey.

He is to advance a rare & cunning bridle, Made hollow in the iron part wherein A vapour subtly conveyed shall so Cool & refresh the horse he shall neer tire".

The parallel seems so close, that it would be interesting to know whether both writers are indebted to some common legendary origin.

Cambridge. **M. E. Seaton.**

Vad betyder veđbróđir?

I Karlamagnus saga ock, såvitt jag vet, blott där förekommer ordet *veđbróđir* på 4 ställen, sid. 435. 8, 43, 438. 6, 453. 25. Förstår jag variantuppjifterna rätt, ha alla handskrifterna detta ord på sid. 435. 8 ock 438. 6, men på sid. 435. 43 finnes det tillagt blott i hds. b ock saknas i de 3 andra, under det att på sid. 453. 25 hds. a ock B ha *veđbræđr*, men hds. b i stället *eiđbræđr* ock hds. A varken det ena eller det andra. Redan härav kan man misstänka, att ordet icke har lika god hemortsrätt på sid. 435. 43 ock 453. 25 som på de båda andra ställena. Fritzner anjer ordet betyda detsamma som *eiđbróđir* eller *svarabróđir* d. v. s. "Mand som er indtraadt i edeligt Fostbroderskab med en anden" eller "Person som med nogen har indgaaet i et ved Ed bekræftet Broderskab". Hægstad-Torp anse också *veđbróđir* betyda detsamma som *svarabróđir*, vilket de översätta med "ein som hev svore brorskap med ein annan, svoren bror". Hos Cleasby-Vígfússon översättes *veđbróđir* med "a plighted brother, confederate". Dessa översättningar kunna icke vara riktiga (utom möjligen "plighted brother"). På 3 av de

4 ställena, 435. 8, 43, 438. 6, är det Roland ock den av honom till envig utmanade hedningen Otvel som kallas *veđbræđr*, men dessa båda hade ju rakt inte svurit varandra vänskap eller fostbrödralag. På det fjärde stället 453. 25 skulle betydelsen "svuren broder" passa, ty här är det Oliver som om sig ock Roland säger "vit erum veđbræđr". Men på detta ställe ha icke alla hds. *veđbræđr*, utan hds. b har i stället *eiđbræđr* ock hds. A ingenting motsvarande. Man kan därför misstänka, att *eiđbræđr* här är den ursprungliga läsarten som i hds. a ock B felaktigt ändrats till *veđbræđr*.

Vad *veđbróđir* rätteligen betyder, synes mig framgå av Karlamagnussaga sid. 339. 1. Där räcker hedningen Ulien sin hanske åt Karlamagnus med orden "Tak hér viđ glófa mínum í einvígis veđ móti þeim er þú fær vildastan; ef ek yfirkem félaga minn á vígvelli, þá skaltu ok þínir menn trúa á guđa vára; en ef hann drepr mik, þá skulu allir heiđingjar trúa á sannan guđ". Jag förmodar att den, som jivit eller mottagit dylik *einvígis-veđ* av någon, enligt ridderlig uppfattning, till dess striden emellan dem utkämpats betraktade sin blivande motståndare som sin *veđbróđir* ock ansåg sig skyldig att skydda hans liv mot faror eller angrepp från annat håll. I denna mening kunde Roland ock Otvel kallas *veđbræđr*, sedan Roland (sid. 434. 22–23) utmanat honom till holmgång.

Ordet *einvígis-veđ* bör upptagas i ordböckerna.

Växjö 1912.

Ludvig Larsson.

Til Rök-indskriften.

De følgende bemerkninger faldt mig ind ved læsningen av Bugges posthume verk om Rökstenen. Bugge drager her vidtgaaende slutninger med hensyn paa indskriftens stilling til og betydning for den norrøne literatur. Jeg skal ikke indlate mig paa dette spørsmaal; jeg vil kun bemerke, at dette vistnok er for tidlig, da indskriften paa ingen maate kan siges at være tydet endnu, om end Bugge baade før og nu sidst har git vigtige bidrag till dens tydning. Det er nogle enkeltheter ved selve tydningen som jeg her vil fæste mig ved; det kunde kanske ha nogen betydning for det spørsmaal, om det som følger efter den egentlige gravskrift (og som utgjør hovedmassen av indskriften) staar i nogen indre forbindelse med denne, eller ikke. Her er nu det merkelige, at mens selve gravskriften er saa enkel og klar som vel muligt, saa er alt hvad der følger efter av den største dunkelhet, og dunkelheten tiltar efter som indskriften skrider frem; det sidste er aldeles uforstaaeligt. Det synes som om uttrykket med flid er gjort mørkt og mystisk, dermed hænger det vel og sammen at der er anvendt flere forskjellige slags runeskrift.

Hele dette parti falder i avdelinger, som indledes med samme eller med likeartet formel, dels *sakumukmini* (*þat*) med følgende spørgesætning (éngang bare med ét ord, ikke nogen sætning, efter), dels *þat sakum* med ordenstal (*ąnart*, *tualfta*, *þritaunda*) og følgende spørgesætning. Her begynder nu straks store vanskeligheter med disse formler. Er i *sakumukminni sakum* 1 pers. sing., som Bugge nu mente, eller det, som han før mente, 1. plur., og er det indikativ eller

imperativ? Hvem er den talende? Saa det som læses *mukmini*, som B. før tydet som *mǫgminni*, men i sit sidste arbeide ikke turde uttale nogen sikker mening om, mens Brate tyder det som *múq* (dativ) *minni*. Jeg vil her peke paa den omstændighet, at sidste avsnit paa baksidens vertikale indskrift begynder med *nukmini*, hvor *-ini* vel er noget usikkert, men dog sandsynligt, og alle læser saa. Men hvis her staar *nukmini* vilde det være et tilfælde med liten grad av sandsynlighet, om det *-uk-* som her staar foran *-mini* skulde være noget andet end det *-uk-* som staar foran *-mini* i det som man læser som *mukmini*. Det synes altsaa, som om man maa læse *n(u) ukmini* og *sakum ukmini*. Men hvad *ukmini* er, derom vil jeg ingen formodning uttale.

Saa er det de spørgesætninger, som følger efter formlerne, og hvis indhold man skulde tænke maatte referere sig til den døde, fortælle om hans bedrifter. Her er der det paafaldende, at den døde paa intet sted er nævnt, ikke engang antydet ved et pronomen. Bugge vil paa et sted finde et slikt, men, som vi skal se, med urette. Et andet sted underforstaar han pronomenet, hvor underforstaaelsen synes helt umulig: *sakumukmini þat huaim si burin niþʀ trąki*. Det skal efter B. betyde: — "for hvilken helt (han) (ɔ: Vamod) er født som ætling". Her kunde, hvis meningen var denne, pronomenet ikke mangle.

Hvis der paa disse steder var tale om den døde, vilde utydeligheten være saa stor, at den maatte være tilsigtet. Man kunde sige, at runeristeren, som kunde forlate sig paa samtidens kjendskap til sakerne, bare behøvde at antyde ganske løselig. Men derav vilde følge, at for os, som ingenting vet paa forhaand, vilde det sagte forbli dunkelt og sammenhængen ikke til at utfinde, trods al skarpsindighed. De skarpsindige mænd som har behandlet indskriften, kommer da ogsaa alle til hver sit resultat.

Saa er det spranget fra *þat sakum ąnart* umiddelbart

til *þat sakum tualfta*, *þat sakum þritaunda*, som likeledes Bugge, Brate og Schück forklarer hver paa sin vis. Bugges og Brates forklaringer synes mig meget søkte og litet rimelige. Sandsynligere er kanske Schücks, at tallene alluderer til et kvæde gjort over den døde, av hvis indhold her er gjort utdrag og vilkaarligt utvalg. Det vilkaarlige utvalg forklarer spranget.

Den sidste del av den vertikale indskrift paa forsiden (den som gaar nedenfra opad) lyder saa i Bugges ord-deling:

þat sakum ąnart huaʀ fur niu altum ąn urþi (*i*) *fiaru miʀ hraiþkutum auk tu miʀ ąn ubsa sak*(*aʀ*).

Og like under denne vertikale indskrift staar to horisontale linjer, som dækker stenens nederste ende, og som fortsættes i en linje paa stenens høire smalside. Det er det meget omtalte vers om Theodorik.

Her har Bugge evident rigtig erkjendt, at verset i sit indhold slutter sig nær til det forutgaaende prosastykke, saa at *þiaurikʀ* er den, hvorom der spørges i prosastykket med *huaʀ*. Likesaa har han i sin 2:den avhandling om Røk-indskriften, og uavhængig av ham ogsaa Heinzel i Wien fundet, at ordene *sitiʀ nu karuʀ* osv. har hensyn til en statue, som fremstiller Theodorik sittende paa en hest. Der var, siger B., flere saadanne. Saaledes blev Marc Aurel-statuen, som nu staar paa Capitol, av Germanerne anset for et billede av Theodorik. Endvidere var der i Ravenna en kolossalstatue av ham, fremstillet sittende paa en hest med skjold over venstre skulder og i den høire haand den fremstrakte lanse. Den flyttedes i 801 av Karl den store til Achen. (Se ogsaa Schück Sth. Dagbl. 21 mai 1905.) Og Achen var i 9. aarh. vel kjendt av nordboerne, som saaledes hadde anledning nok til at betragte statuen.

Vi tør altsaa som sagt med B. gaa ut fra at der i prosastykket som i verset er tale om Theodorik. Bugge tyder prosastykket saa: "som hvilken han (ɔ: Vamod) kom til

verden for ni menneskealdere siden blandt Reidgoterne, og han døde iblandt dem for sit overmods skyld". Altsaa: Vamod er den gjenfødte Theodorik. Nu tror jeg neppe, at hvis dette var meningen, tilføielsen med det dadlende indhold vilde været gjort: at han døde for sit overmods skyld. Brate indvender mot B., at hvis faren i denne søn hadde set den gjenfødte Theodorik, saa maatte han vel ha git ham dette navn. Videre kunde man og sige, at en vanlig östgötabonde (for noget mere kan vel Varin neppe ha været) vanskelig kan tænkes at ha været djerv nok til at ville fortælle sine granner, at hans døde søn engang var den navnkundige og vældige Østgoterkonge. Men jeg lægger ikke vægt paa disse indvendinger, da jeg anser uttrykket selv, oldno.-isl. *hverr hann yrði í fjǫr*, for umuligt.

Et spørsmaal kan ikke formes paa anden maate end det dertil hørende svar maa formes. I svaret maatte altsaa *þiaurikʀ* ha den plads, som *huaʀ* har i spørgesætningen, men det er overflødigt at sige, at *þjóðrekr varð hann i fjǫr með Hreiðgotum* eller *hann varð i fjǫr þjóðrekr með Hreiðgotum* ikke kunde siges i oldno.-isl. og sikkerlig da heller ikke i oldsv. Det hjelper litet at B. søker at støtte konstruktionen ved uttrykket *sem hann minn bróðir um borinn væri* i Helr. Bryn. 12. Ved *bera* er appositionen i sin orden, som i vore dage ved avløseren *føde*. Men derav følger ingenlunde, at konstruktionen kunde overføres uten videre paa uttrykket *verða í fjǫr*.

Brate tar *ǫn*, som Bugge i sin 2:den avhandling, som oldno. *á*; *á yrði fjǫr* = auf die welt kam. Han oversætter saa: "Das sage ich zum zweiten, wer vor neun menschenaltern unter den Hreiðgoten auf die welt kam und unter (ihnen) wegen (seines) übermutes starb". Han siger ikke noget om det andet *ǫn* og tyder det vel da som Bugge, = *hann*. Det som Bugge hævder, at *ǫn* paa begge steder maa være samme ord, kan jeg ingenlunde anerkjende som en berettiget

fordring, især da jo runeortografien er slik, at bokstavforbindelsen *ǫn* kan læses ikke bare paa to, men paa mange maater. Brate tænker sig Theodorik her nævnt som en av Vamods forfædre. Brates tydning av stedet er litet tilfredsstillende. Uttrykket *á yrði fjǫr* istedetfor det simple *væri borinn* vilde være i høi grad søkt; man kunde vistnok dertil svare, at manden lægger an paa søkte uttryk, men dette undskylder da ialfald ikke det merkelige *á fjǫr* istedfor *í fjǫr*. Heller ikke skjønner man grunden til at det skulde fortælles at Th. baade fødtes og døde *fur niu altum*. Et var nok, og selvfølgelig da her det siste, eftersom dødsaarsaken skulde fortælles. (Anderleds stiller det sig ved Bugges tydning, da der jo efter den tales om gjenfødelse). Denne overflødighet i uttrykket i en indskrift, som efter sin natur helst maa være husholderisk med ord, taler i mine øine stærkt mot oversættelsens rigtighet.

Schück i "Bidrag til tolkning av Rökstenen" Ups. 1908 s. 17. deler i tilslutning til v. Friesen ordene i dette avsnit saa: *þat sakum ǫnart huaʀ furn i ualtum ǫn urþi fiaru miʀ hraiþkutum auk tu miʀ ǫn(u) ub sakaʀ.* Dette skal betyde: "det fortæller vi som det andet, hvem som, gammel i herredømmet, mistet livet blandt Hreidgoterne (*ǫn* = old.-isl. *án* "uten") og døde med møie (= svær dødskamp), fordi han havde forbrutt sig". Her er der fuldt op av urimeligheter. Den første og største er den at forkaste Bugges i dagen liggende deling *fur niu altum* og erstatte den med *furn i ualtum*, endskjønt Schück jo av sit eget talesprog maa vite, at *forn* kun kan brukes om det som har været og ikke længer er, altsaa ikke om den dræbte i dødsøieblikket. Jeg vil ikke hefte mig stort ved flertallet *ualtum*, men desto mere ved uttrykket *miʀ ǫn(u)*, som skal være = oldno.-isl. *með ǫnn*. Hvorledes der fra "iver, anstrængt virksomhet" kan naaes til "svær dødskamp" unddrager sig min forstaaelse. Den døde er efter Schück Ermanarik, som i sin høie alder

blev dødelig saaret av brødrene Sarus og Ammius, hvis søster Sunilda han hadde latt rive i fire parter mellem vilde hester. Altsaa ingen indre sammenhæng mellem prosastykket og verset.

Men som Bugge og Brate ser ogsaa jeg en forbindelse mellem disse, og det en meget nøie forbindelse. Dette vers gir likesom svaret paa spørgesætningens *huaʀ*. Saaledes som der efter min mening ogsaa i de andre avsnit følger et svar efter den sætning som indledes med spørgeordet. Saaledes: "Det siger jeg som det trettende, hvilke tyve konger med fire navn, sønner av 4 brødre, sat i Sjælland 4 vintre". Derpaa svaret: "5 Valkar Rađulfs sönner, 5 Hreiđulfar Rugulfs sønner" osv. Og: "jeg siger det —, hvilke de to spolier var som blev tat tolv gange". Derpaa svaret: "to spolier begge samtidig tat fra forskjellige mænd". Eller: "det siger vi som det tolfte hvor Gunns hest ser føde". Svaret: "paa den valplads hvor 20 konger ligger".

I verset er der en klar motsætning mellem før og nu. Før red han paa Hreiđmars strand. Nu sitter han stille paa sin gotiske hest osv. Og billed og person er identificeret, ialtfald i det digteriske uttryk. Sandsynligvis var der for datidens Nordboer, som endnu hos mange primitive folk, en mystisk forbindelse mellem person og billede. Sml. Njaals saga 88, hvor gudebilledet er saa levendegjort i fortællingen: *Hann* (*Hrappr*) *gekk inn í* (*goða-*)*húsit. Hann sá Þorgerði hølgabrúði sitja ok var hón svá mikil sem maðr roskinn. Hón hafði mikinn gullhring ok fald á hǫfði sér* osv. Den vældige statue har imponeret nordboerne stærkt, og om de vel ikke liketil har tænkt sig Theodorik levende i den, har dog billedet for dem hatt langt større liv end det vilde hatt for os. Vi kan tænke os mangen nordbo sige, mens han stod beundrende foran statuen: her er Þjodrek kommen op i dagen igjen. Det er dette indtryk og dertil og den følte mystiske forbindelse mellem person og avbild-

ning som uttaler sig gjennem digtet, og ogsaa ligger til grund for prosastykket, som likesom gjør en klodset gaate i anledningen. I det jeg opfatter det første *ǫn* som oldn.-isl. *enn* oversætter jeg da saa: "hvem som for ni menneskealdre siden igjen kom i livet (de levendes verden) blandt Hreidgoterne, og han døde blandt dem paa grund av forbrydelse" (jeg ser ingen grund til at forandre *ub sakaʀ* (= oldno.-isl. *um sakar*) til *ubsa sakaʀ*). I *ok* ligger kanske en concession: "og han var dog død paa grund av forbrydelse" (saa meget mindre grund til at han skulde udødeliggjøres). Det aoristiske *dó* (istedetfor plusquamperfektum) gaar meget vel, hvor det tidligere ved *enn* er betegnet, at *dó* gaar i tid foran *yrði i fjǫr*. "Kom atter op i livet" vilde være fuldt sprogrigtig og et naturligt uttryk, hvis der er tale om den døde, ikke unaturlig og vredent som ved den anden opfatning. Mulig blir stillingen av det andet *ǫn* (som jeg med Bugge opfatter som *hann*) ved min tolkning noget naturligere, men jeg indrømmer at ogsaa da blir den underlig. Endelig er indikativen *dó* ved min opfatning rigtig, mens den ved de andre tolkninger blir anakoluthisk, idet verbet som sideordnet med *yrði* skulde hatt konjunktiv.

Der kan saaledes, synes mig, neppe være tvil om at min oversættelse er sproglig heldigere end de andre, jeg har nævnt. Og dertil kommer da og, at prosastykket da vilde slutte sig paa det nøieste til begge versets halvdele. Og dette tilsammen kunde tyde paa at oversættelsen er rigtig.

Men hvis dette er saa, har, saa vidt vi kan se, hele dette avsnit intet at gjøre med den døde selv. Og da maatte man jo anta, at det samme gjælder for alle de andre avsnit. Ser vi saa efter, hvad andet der kunde være fælles for avsnittene eller binde dem sammen, saa synes det kun at være dette, at de begivenheter som de henpeker paa, alle har et eller andet paafaldende eller avstikkende ved sig, som de to spolier som blir tat 12 gange, slagmarken hvor

der ligger 20 konger, de 20 konger med 4 navne, sønner av 4 brödre.

Men hvorfor disse, i en slags gaateform antydede begivenheter, som ikke synes at ha nogen forbindelse med den døde, har faat plads paa denne indskrift som tilføielser efter den egentlige gravskrift, er mig like saa uforstaaelig, som grunden til at der er anvendt alle slags runeskrift og en vreden og dunkel uttryksmaate.

Alf Torp.

Urnordisches.

1. **Die zwinge von Vi.**

Die auf die beiden seiten des scheidenbeschlages verteilte inschrift, nach der abbildung bei Bugge, Bidrag (1906) s. 5 (145) ᛗᚨᚲᛁᚨ — ᛁᚨᛚᚨᛁ ᛗᚨᚱᛁᚺᚨ, translitterirt **makia** — | **ala** | **mariha** deutet eben dieser s. 8 (148) als eine mit ausdrücklichem verbum versehene besitzformel, eingeteilt **maki ai ala mariha*, übersetzt 'das schwert besitzt Alla Mæring', während Wimmer nach Bugges citat s. 6 (146) in einer mitteilung zu gelegenheit der 6. nord. philologenversammlung in Upsala vom 16 aug. 1902, sowie in der gedruckten beilage zum katalog des Kopenhagener nationalmuseums **mākian-* als persönliche *n*-ableitung aus dem germ. worte für schwert, an. *mǽkir*, mit der bedeutung 'sværdmand, hærfører' angesetzt und als apposition zu einem vorhergehenden, maskulinen personennamen im nominativ, das ganze demnach als eine besitzmarke ohne verbum, angesehen hatte.

Ich selbst habe zeitschr. f. deutsche phil. 39 s. 72—74 die auffassung der legende als aufschrift und benennung des gegenstandes empfohlen, die zwei zeilen der einen seite zu einem mask. *n*-adjektiv *alamariha* im nominativ zusam-

mengeschlossen und die lesung von eben diesem aus begonnen. Allein so sehr ich auch heute davon überzeugt bin, dass diese grammatische beurteilung des komplexes richtig und dass dieses wort seiner bildung nach ein gesteigertes adjektiv, hinsichtlich des ersten teiles wie got. *alaþarba* 'ein ganz armer' Luc. 15, 14, ahd. Otfrid *alauuāri* 'ganz wahr', *alauuass* 'sehr scharf', as. Hel. *alahwīt*, *alajung*, *alohēl*, Ess. gl. *alaemn*, ags. Beow. *ælmihtig*, *ealgearo*, *ealgylden*, hinsichtlich des zweiten teiles wie got. *wailamereis* 'εὔφημος' Phil. 7, 8, ahd. Graff II, 823—824 *einmāri* 'eximius', *urmāri* 'inclytus', *uuītmāri* 'insignis', ags. *foremǽre*, *wídmǽre* sei, so bin ich doch von meiner bewertung des wortes *makia* als neutrale, oder mit *n* abgeleitete nebenform zu dem in an. *mǽkir* und ags. *méce* bezeugten, jedoch für got. *mekeis* und as. *māki* nur gefolgerten maskulinum, germ. **mækijaz*, gegen das natürlich das einmalige neutrale as. *gi*-kompositum Hel. Cott. 4981 *mid is gimākie* nichts beweist, ebenso zurückgekommen wie von der daselbst empfohlenen folge der worte.

Die lesung der inschrift mit *makia* zu beginnen ist ja deshalb besser, weil der runenschreiber das eine wort auf dieser seite in einer zeile quer über die fläche führte, ersichtlich ohne sich durch allfällige platzrücksichten in der grösse der züge auch nur im geringsten beirren zu lassen, während er auf der andern seite, um den komplex *alamariha* unterzubringen, denselben zu trennen und in kleineren lettern auf zwei zeilen zu verteilen veranlasst war. Dazu kommt noch der weitere grund, dass in diesem falle das vermeintliche *i* vor *ala* als worttrennender strich | seine natürliche erklärung findet, dem zugleich die weitere absicht innewohnen kann, die stelle, an der auf der zweiten seite die inschrift fortsetzt, anzuzeigen.

Demnach gewinne ich die folge *makia alamariha* und erkläre das erste, dreisilbig zu lesende wort in übereinstim-

mung mit Wimmer als *n*-ableitung aus dem erwähnten germ. worte für 'schwert', allerdings mit dem appellativischen werte 'ensifer', wie as. *swerdthegan*, grammatisch aber doch nicht als appellativum, sondern als männlichen personennamen, identisch mit ahd. *Maacco*, nachgewiesen aus dem bairischen kloster Metten in den Libris confrat. II 119, 26, wozu sich *alamariha* als schmückendes beiwort und apposition verhält.

Die formel **Mākija alamārija* benennt den eigner des schwertes, sie ist eine besitzmarke ohne verbum und im allgemeinen dieselbe, wie die der scheidenzwinge von Thorsbjærg *Owlþuþewaʀ niwajemāriʀ*, gelesen *w*<*u*>*lþu-* mit kombination *o* + *w* = griech. *οὐ* = germ. *w* bei v. Friesen 'Om runskriftens härkomst' s. 28, nur dass in dieser das adj. nicht in der *n*-form, sondern in vokalischer gestalt und zwar als alter *i*-stamm, got.- lat. *-merus*, *-mirus* in personennamen, gebraucht ist und eine etwas anders getönte übersetzung 'nicht tadelhaft', oder 'nicht tadelhafter' empfiehlt, während man im falle der zwinge von Vi im sinne des nhd. mit dem bestimmten artikel 'Maacco der allberühmte' übertragen muss.

Die hier ermittelte qualität beider inschriften als besitzvermerke erfährt noch ihre besondere bekräftigung aus Beow. 1695—98 vom schwerte Grendels, das Hróðgár betrachtet: *Swá wæs on þǽm scennum scíran goldes | þurh rúnstafus rihte gemearcod, | geseted ond geséd, hwám þæt sweord geworht, | . . . ǽrest wǽre*, wo ganz unverkennbar von einer besitzmarke in runen die rede ist, wenn man auch nicht ohne weiteres zu behaupten vermöchte, dass unter dem dat. plur. *scennum* die scheidenzwinge des schwertes begriffen sei.

Das wort, dessen genus und stammbildung ja noch nicht genau festgelegt ist, scheint vielmehr 'beschlag' im allgemeinen zu bedeuten. Der verschiedenen, orthographischen darstellung der beiden gleichgebauten, je dreisilbigen und unter die von Bugge NI. 1, s. 32 angezogene, bei Brugmann Grundriss 1 (1886) § 120, s. 113 formulirte ig. regel: in

binnensilben *i̯* nach kurzer silbe, *ii̯* nach langer . . . am deutlichsten . . . beim suffix *-i̯o-* — fallenden wörter *mākia* und *-māriha* liegt keinerlei, auf verschiedene lautwirkung gerichtete absicht zu grunde. Im sinne der orthographie des steines von Tune haben wir **mākija* und **-mārija* zu erwarten und dazu verhalten sich die tatsächlichen formen als vereinfachungen, bei denen der endsilbenanlaut *i̯* durch den blossen vokalischen einsatz, oder hiatus, oder spiritus lenis ersetzt ist. Dieser blosse vokaleinsatz ist in dem einen falle unbezeichnet, in dem andern nach einem weit verbreiteten orthographischen usus durch *h* angezeigt; anders ist dieses *h* keinesfalls zu deuten. Man könnte nach allgemein orthographischen erfahrungen wol zugeben, dass das urnord. spirantische *g* durch *h*, oder die velare nasalis *ŋ*, beziehungsweise eben diese mehr folgendem verschlusslaut *g*, also *ŋg*, durch blosses *g* ausgedrückt sei, aber man findet keinerlei vernunftgrund für eine darstellung dieser kombinirten, oder dieser einfachen velaren nasalis durch lautphysiologisch völlig abliegendes *h*. Von einer lesung **māringa* kann also nicht die rede sein.

2. Die brakteaten 49 und 49 b.

Die beiden brakteaten mit identischer legende, no. 49 von Väsby in Schonen und 49 b von Eskatorp in Halland, bei Stephens Run. Monuments II, 875 — no. 49 auch schon vorher ebenda s. 549 und Thomsens Atlas (1857) no. 153 — unterscheiden sich in ihrer äusseren form derart, dass sich 49 b als das weitaus schönere und kostbarer ausgeführte exemplar erweist. No. 49 misst nach zwei abdrücken in zinnfolie, sowie einer in natürlicher grösse angefertigten photographie, die ich beide der güte des herrn reichsantiquars Oscar Montelius verdanke [1]), 28 mm im durch-

[1]) Stockholm 10, 10, 11 und 14, 11, 11.

messer, 49 b nach derselben photographie aber 50 mm. Die abbildungen bei Stephens a. a. o. stimmen damit überein. Das kreisrunde mittelfeld von 20 mm durchmesser zeigt ein links gewendetes pferd und wird von einem ringband mit umschrift eingefasst, an das sich beim exemplar 49 b noch zwei weitere, ornamentirte ringbänder schliessen. Die peripherie beider exemplare ist mit einem perlschnurartig gekerbten draht eingefasst. An jedes der beiden exemplare ist ein henkel angelötet, der bei 49 die form eines fünfrippigen knopfes, bei 49 b die einer spange hat, von der sich eine ornamentirte, dreieckige lamelle, einen buchstaben der umschrift überdachend, nach abwärts erstreckt; ihr scheitelpunkt liegt genau in der grundlinie des schriftbandes.

Die mittellinie des henkels fällt bei 49 b mit der aufrechten hasta des verdeckten buchstabens zusammen, bei 49, wo er nicht ganz, sondern nur im oberen drittel verdeckt ist, liegt die mittellinie des als öse fungierenden knopfes 1 mm nach links, ungefähr der mitte zwischen diesem und dem unmittelbar vorhergehenden buchstaben entsprechend. Mit eben diesem zuletzt genannten buchstaben, dessen lesung Stephens a. a. o. für das exemplar 49 unbestimmt lässt, während er für 49 b die lesung ᚠ angibt, scheint die aus 25 lettern bestehende, durch keinerlei interpunktion oder grösseren zwischenraum unterbrochene umschrift textlich zu beginnen. Ich werde daher die lettern von diesem buchstaben aus fortlaufend zählen and sie nach form und geltung zu entscheiden suchen.

1. Phot. und abdrücke von 49 gewähren nur die untere hälfte eines aufrechten stabes, an dem ich kein seitendétail wahrzunehmen vermag, während Stephens a. a. o. einen etwas über dem fusse des stabes nach rechts aufsteigenden strich darstellt. Die phot. von 49 b zeigt einen aufrechten stab, von dessen fusspunkt und mitte zwei parallele aufstriche ausgehen, von denen der obere durch die erwähnte

dreieckige platte z. t. verdeckt wird. Beide aufstriche sowie der hauptstab erscheinen auf der phot. als helle linien. Wir haben es demnach mit einer modifikation der **f**-rune zu tun, bei der sich die seitlichen äste nicht von der oberen sondern von der unteren hälfte des aufrechten stabes aus entwickeln ᛇ. Diese modifikation findet sich hsl. in den zwei, einmal als fuþark und einmal als alphabet geordneten, ags. runenreihen des dem 9 jh. angehörigen cod. S. Galli 270, s. 52, abgebildet bei Hattemer denkmahle 1 (1844—49) taf. 1 — für mich des weiteren kontrolierbar nach einer von Schobinger u. Sandherr in St. Gallen besorgten photographischen aufnahme — sowie in dem von Graff kopierten, kontinentalen runenalphabet des Pariser codex 5239, abgebildet bei W. Grimm, Zur lit. der runen (Wiener jahrbücher der lit. bd. 43, 1828) s. 23.

Da nun schon die abbildung des exemplares von Väsby (49) in Thomsens atlas v. j. 1857, taf. 8, fig. 153, die natürlich aus dem erst im juni 1867 gefundenen exemplar von Eskatorp (49 b) nicht korrigirt sein kann, übereinstimmend mit Stephens' abbildungen den fraglichen buchstaben mit einem, nahe vom fuss ausgehenden aufstrich versieht, kann man nicht bezweifeln, dass dieser am original entweder noch zu erkennen ist, oder doch wenigstens zu erkennen war, wenn auch die mir zu gebote stehenden nachbildungen seine feststellung nicht ermöglichen. Die legende beider brakteatenexemplare ist dieselbe und sicherlich auch mit ein und demselben stempel geprägt; man müste demnach die ergänzung des rudimentären buchstabens in 49 zu **f** auch dann verlangen, wenn dieselbe durch keinerlei äussere hilfen befürwortet würde.

2. 49 b verdeckt; 49: die photographie zeigt ungefähr die unteren 2 drittel eines aufrechten, geraden stabes, an dem keinerlei seitendétails zu sehen sind. Auf den abdrücken

ist dieser strich in form eines flachen, nach rechts offenen bogens herausgekommen.

3. Zwei parallele aufrechte stäbe. Von der mitte des ersten gegen den fusspunkt des zweiten eine absteigende diagonale, die jedoch nach der phot. von 49 b denselben nicht genau zu treffen scheint, worin die phot. und die abdrücke von 49 nicht wiedersprechen. Das zeichen, verbunden dargestellt ᚺ, kann nur als **h** erklärt werden.

4. Aufrechter stab ohne anderweitiges détail |; nicht zu bezweifelndes **i**.

5. Sicheres ᛞ : **đ**.

6. ᚢ linksläufiges **u**, wie gewöhnlich nach unten geöffnet.

7. ᚢ linksläufiges **u** mit öffnung nach oben.

8. Zwei parallele stäbe. Der kopfpunkt des linken mit dem fusspunkt des rechten durch eine diagonale verbunden ᚺ; sicherlich **h**.

9. ᛚ : **l**; sehr deutlich auf der phot. von 49; das seitendétail auf der phot. von 49 b im schatten, doch erkennbar.

10. ᚨ : **a**. Die zwei abstriche auf der phot. und den abdrücken von 49 deutlich. Auf der phot. von 49 b liegt der untere im schatten.

11. Aufrechter stab mit nach oben links abzweigender gabel ᛉ. Das zeichen wurde von Bugge Bidrag s. 58 ff. auf brakteaten mit der geltung *a* nachgewiesen und mit **A** transliterirt. Ich habe (Gött. gel. anzeigen 1908 s. 396) den nachweis zu erbringen versucht, dass dieses zeichen eine zweite, eckige umformung der ursprünglichen, runden jāra-rune ᛃ sei. Geltung im einklange mit den fällen Bugges auch hier schon *A*, nicht mehr *j*. Eine andere bewertung des zeichens, etwa als *n* ist nicht möglich, da der seitenstrich n i c h t durchgezogen und eine *n*-form mit linkem oberen seitendétail nicht bekannt ist.

12. ᛞ : **đ**. Auf beiden abdrücken und den phot. deut-

lich. Insbesondere verbietet die phot. von 49 an eine bewertung des zeichens als *m* zu denken.

13. V d. i. geradliniges **u** mit oberer öffnung, also in form des entsprechenden latein. buchstabens.

14. das gleiche zeichen. Beide, wie die phot. von 49 b lehrt, nahe aneinander gerückt, doch ohne sich oben zu berühren.

15. ᛁ : **i**. Deutlich auf den phot., zumal der von 49 b. Auf den abdrücken verkümmert.

16. ᚷ sicheres **g** mit ziemlich tief gelegenem kreuzungspunkt der beiden stäbe.

17. ᚨ : **a**.

18. ᛉ : **R**. Auf der phot. und den abdrücken von 49 weniger deutlich, flach und in einzelnen partien verstrichen; scharf und klar aber auf der phot. von 49 b.

19—20. ᛖᛖ ligatur zweier **e**.

21. Nach den abdrücken von 49 zwei flache, sich in einem scheitelpunkte treffende bogen mit etwas stärker betonter ausbuchtung nach links. Das zeichen, mit dem unter 6 erwähnten nicht identisch, kann nur als linksläufiges **r** : ᚱ erklärt werden.

22. ᛁ : **i**.

23. ᛚ : **l**. Der seitliche abstrich, auf den abdrücken präzis, erscheint auf den phot. als schwache helle linie.

24. ᚨ : **a**. Vollkommen sicher auf der phot. von 49 b; bis auf die andeutung des aufrechten stabes verstrichen nach den abdrücken und der phot. von 49.

25. ᛉ : **R**. Erkennbar auf der phot. und dem einen abdrucke von 49; ausgeprägt und klar auf der phot. von 49 b.

Für die lesung muss ich vorausschicken, dass sich die beiden, nach oben offenen V 13 und 14 aus sprachlichen gründen als konsonantische *u̯* erweisen, dass demnach das gleich orientirte unter 7 mit dem gleichen werte, das umgekehrt orientirte aber unter 6 als vokalisches *u* zu be-

stimmen sein wird. Es ergibt sich demnach mit offenlassung der zweiten letter eine translitterirung, zugleich mit worttrennung: **f(-)hiđu u̯ hlaᴀđu̯u̯igaʀ e͡erilaʀ**, die sogleich einen mask. personennamen im nom. und den aus anderen urnord. inschriften (Noreen, an. gramm. I[3] anhg. 5, 21, 24, 26, 61) bekannten standestitel *erilaʀ*, an. *iarl*, als apposition hiezu hervortreten lässt.

Dass die doppelschreibung des stammvokales im vorliegenden falle auf secundäre längung des etymologischen kurzvokales, as. *erl*, ags. *eorl*, zu beziehen sei, ist nicht zu bezweifeln und man wird unter diesem gesichtspunkte auch die zweimal, By und Veblungesnæs, vorkommende schreibung *eirilaʀ* nicht auf diphthong *ei*, sondern auf länge und nebenher allerdings auch auf helle vokalqualität $\bar{e}$ zu deuten haben.

Die stellung des wortes nach dem personennamen verhält sich genau wie bei der combination *Fránmarr jarl*, Gering Wbch. zu den lied. d. Edda (1903) col. 535, und unterscheidet sich von der in den oben aufgezählten urnord. belegen, die éinmal isoliertes *ek erilaʀ*, 4 mal eine combination von *erilaʀ* (*eirilaʀ*) mit folgendem beinamen oder deminutivischem kurznamen: *hrōraʀ*, *āsugīsalas mūha*, *sa wīlagaʀ*, *wiwila* aufweisen.

Bugge hat in NI. II, 1 s. 530 f. (gedr. 1903) den nachweis in aussicht gestellt, dass *erilaʀ* eigentlich 'mann von erulischer herkunft' bedeute und dass die runenschrift der längeren reihe im norden vorzugsweise von runenmeistern aus diesem volkstamme verbreitet worden sei. Nun ist ja die identität des volksnamens mit dem nord., ags. standestitel sicherlich zweifellos, aber die bedeutung des wortes ist, worauf der allgemeinere wert von as. *erlos* 'viri, homines, hinweist, ursprünglich kaum ein anderer als 'mann' schlechtweg; daraus ist dann die entwicklung des standestitels 'vornehmer mann', mit beziehung auf die german., gesellschaftliche gliederung und gruppirung einer anzahl engerer ge-

fährten, 'mannen' um die person des königs leicht zu begreifen. Diese semasiologische reihe bietet keinen raum für den volksnamen. Es ist wahrscheinlich, dass er von dem gemeinsamen grundbegriffe "männer" selbständig abgeleitet werden müsse und es ist m. e. sehr viel mehr plausibel, dass schon dem volksnamen ein standestitel, oder eine standesbezeichnung als mittelglied vorausliege, als dass umgekehrt die standesbezeichnung von dem volksnamen ihren ausgang habe.

Der personenname *HlaꝺðwīgaR* gehört zu den compositis mit thema *wīga-*: an. neutr. *víg*, ahd. Otfrid *thaz uuîg* 'kampf, streit', das dem bezüglichen, hinsichtlich des materials doch nicht ganz einheitlichen abschnitte bei Förstemann nbch. I², col. 1576—89 seine eigentliche, charakterische signatur verleiht und verhält sich als persönliche und maskuline bildung, mit *-wīgaR* im zweiten teile zu seiner abstrakten und neutralen grundlage an. *víg* ganz ähnlich, wie sich die griechischen männlichen personennamen auf *-μαχος*: *Ἀντίμαχος*, *Εὔμαχος*, *Καλλίμαχος* zu dem femininen abstraktum *μάχη* verhalten.

Das element des ersten teiles **hlāða-*, das wäre german. *hlǣða-*, anderwärts nicht mit sicherheit nachweisbar, identifiziere ich mit griech. *κλητός* 'gerufen', verbaladjektiv zu *καλέω*, Prellwitz Et. wbch. 2 aufl. s. 227, lat. *calāre*, as. ahd. *halōn* 'berufen' und glaube, dass seine bedeutung im namen ganz in der sphaere des weitaus bekannteren und fruchtbareren namenelementes **hluða-*, griech. *κλυτός*, zu suchen sei. Es scheint mir nur eine beiläufige möglichkeit, dass dasselbe in dem deutschen personennamen *Lauuart* der Libri confrat. gelegen sei, da für den ersten teil dieses namens nach dem verhältnisse von *Ladrat* zu *Laidrat*, beide ebenda, auch entwicklung aus *laid-* (man halte hiezu *Lethward* bei Meichelbeck und *Laiward* des pol. R.!) angenommen werden kann. Es ist des weiteren von griech. seite her bebedauerlicherweise nicht angängig, die in griech. personen-

namen wie *Κλητάγορος* Fick-Bechtel s. 170, tatsächlich vorkommende, dorische nebenform **κλητός* zu sonstigem *κλειτός* mit dem urnord. elemente in vergleich zu setzen, da dieses griech. verbaladjektiv, gleich *κλυτός* zu *κλέομαι* gehörig, von Prellwitz s. 226 auf eine vollere form **κλεϝετός* zurückgeführt wird, deren vokale selbstverständlich urnordisch *ā* nicht zulassen. Die paarung der identischen 2 zeichen für *a* findet sich auch, nur in umgekehrter folge, in dem namen ᛅᚨᚲᛉ **AakR** des brakteaten 84, besprochen bei Bugge Bidrag s. 59.

Ich erblicke in der wal zweier verschiedener zeichen für *a* die besonders betonte, graphische absicht, nicht nur länge (dafür müste man blosse doppelscheibung als genügend erachten), sondern auch geschleifte betonung, zweigipfligen accent (vgl. Kock Alt- und neuschw. accentuierung s. 116) auszudrücken, aus welchem gesichtspunkte auch die gelegentliche darstellung von vokalischer geminata mit einem dazwischengesetzten *h*, wie z. b. in dem worte *hahaska* der inschrift von Strøm, zu betrachten sein wird.

Eine verbindung des elementes *hlāð-* mit ags. *hlóþ*, afries. *hloth* 'schaar' (germ. **hlanþo*), an. in *hlenne*, ahd. in *landeri* 'latro' Graff 4, 1258, gleich ags. *hlóþere* 'praedator', lässt sich nicht herstellen.

In dem komplexe *f(-)hiðu*, der seinem baue nach entweder verbum und dann eine form (dualis!) des *t*- praeteritums, oder ein nomen und in diesem falle ein *t*-abstractum sein kann, decke ich den vokalischen abgang zwischen *f* und *h* mit *a* und zwar em ehesten mit dem eben erwähnten, zweiten zeichen für diesen laut ᛅ, denn die phot. des exemplares 49 zeigt rechts von dem zu zwei drittel sichtbaren, aufrechten hauptstab einen völlig freien zwischenraum, in den keinerlei spuren von seitenästen eines ᚨ hineinragen. Allerdings ist auch im linken zwischenraum nichts vom aufsteigenden gabelstriche des ᛅ zu sehen, aber die partie zwischen dem ersten und zweiten buchstaben der inschrift ist

am exemplare 49 überhaupt weniger gut erhalten. **Graphisch** möglich wäre ausser *a* nur noch die ergänzung von *i*; eines der übrigen vokalzeichen: *e*, *o*, *u* ist ganz und gar ausgeschlossen und ᛇ mindestens nicht wahrscheinlich.

Die ausfüllung mit *i*: **fihido* findet sich tatsächlich bei Bugge NI. s. 83 (gedr. 1892), der den brakteaten als no. 50 zitiert und die lesung ᚨ des zweiten vokalzeichens im worte nach der in diesem punkte unzutreffenden abbildung bei Stephens ausdrücklich zurückweist. Ich entscheide mich aber, da eine graphische vertretung von *ai* oder *ā* durch *i* nicht glaubhaft ist und da das wort auf der basis von *i*-vokalisierung im stamme nicht passend erklärt werden kann, für monophthong *ā* aus älterem *ai* (urnord. beispielsweise in *hāteka* Lindholm, *dāliðun* Tune!), hinsichtlich der wortform aber für das abstractum und deute im zusammenhange damit den restierenden, vereinzelten buchstaben *u̯* als kürzung der urnord. entsprechung zu an. *yrkia*, got. *waurkjan*.

Man wird nicht sehr weit fehlgreifen, wenn man diese verbalform als dritte singularis praeteriti und zwar genau in der gestalt *wurte* des zeitlich und textlich nahestehenden brakteaten von Tjurkö (7. jh. Noreen, an. gramm. I³ s. 344) ergänzt.

Das abstraktum **fāhiðu*, eher verbaler als nominaler abkunft, dessen accusativflexion vielleicht das vorletzte glied der theoretischen entwicklungsreihe der endsilbe *-ōm* > *-ō̃* > *-ū* > *ŭ* darstellt, gehört zu an. *fá*, ags. *fágian*, genauer zu der im urnord. praeteritum *faihiðo*, Einang, und in ahd. *gifēhen*, Graff 3, 426, bezeugten *jan*-form des seinerseits denominalen verbums: urnord. **faihijan* und benennt die inschrift des brakteaten, möglicherweise auch die figurale darstellung, oder beides zusammen.

Bugge hat NI. 1, 85 sehr ansprechend vermutet, dass das verbum *fá*, das in mehreren jünger nordischen inschriften im sinne von 'schreiben' auftritt, diese besondere funktion

aus dem technischen vorgange empfangen habe, dass man die buchstaben einer inschrift, bevor man sie einhieb, zuerst mit farbe auf den stein auftrug.

Im allgemeinen wird man die phrase **fāhiðū wurkijan*, Stockholm (d. i. Väsby und Eskatorp!), für eine zu **rūnō faihijan*, Einang, und **rūnōʀ wurkijan*, Tjurkö und Tune, parallele halten dürfen.

Die datirung der inschrift ergibt sich aus der grammatischen erwägung, dass ihre sprache einer zeit angehören müsse, in der das urnord., anlautende *i̯*-bereits geschwunden, das anlautende *w* vor dunkelvokal *o* und *u* aber noch erhalten ist. Der erstere, lautliche vorgang ist nach Noreen an gramm. I³ § 225 a. 2 um 650 anzusetzen, der schwund des *w* nach eben demselben § 227 in die jahre 650 bis 850 zu verlegen.

Das jahr 650 wäre demnach, wenn man der weitergehenden, aus Bugge NI. 1 s. 71 übernommenen vermutung vom abfall des *i̯*-, vielleicht schon vor 600, nicht zustimmt, da man ja die deutung der rune ᛡ auf dem steine von Skåång als A nicht anerkennen muss, der terminus post quem für die anfertigung des prägestempels.

Diese ermittelung stimmt zu der bemerkung Wimmers 'Sønderjyllands runemindesmærker' s. 22, dass die goldbrakteaten zum grössten teile in die zweite hälfte des 6. und in das ganze 7. jh. fallen; ich möchte mich demnach für das dritte viertel des 7 jhs. als zeit der brakteatenlegende aussprechen.

3. Zum brakteaten von Vadstena.

Das fuþark des brakteaten von Vadstena, 6. jh. nach Noreen, an. gramm. I³ s. 346, erscheint bekanntlich, soweit die abbildungen bei Thomsen, atlas for nord. oldkyndighed (1857) taf. 6, fig. 99, bei Stephens Runic Mon. II, 533, bei Wimmer, die runenschrift taf. 3, fig. 1 auf den ersten blick hin erkennen lassen, um den letzten buchstaben — er müste ᛞ sein — verkürzt. Man entnimmt aber aus

einer bei M. Olsen, Tryllerunerne paa et vævspjeld (1908) s. 17 zitirten bemerkung von Montelius (Fornvännen 1906 s. 147), dass diese rune keineswegs fehle, sondern nur, ganz ähnlich wie bei dem eben abgehandelten brakteaten 49 b, durch das vom henkel abwärts gehende ornament: oben offenes dreieck mit zwischen die schenkel geschlossenem kreis (kugelabschnitt?!) — verdeckt, dass also die unvollständigkeit des fuþarks nur eine scheinbare und ihre ursache ein blosser zufall sei.

Da nun bei diesem, dem blicke entzogenen buchstaben am ende der runenreihe auch das natürliche ende der linksläufigen umschrift zu suchen ist, muss der beginn notwendig bei dem vom henkel nach links herablaufenden, achtstelligen runenkomplexe **luwatuwa** gelegen sein, von dem Bugge, Indledning s. 5, noch 1905 nichts anderes zu berichten wusste, als dass er bisher noch nicht erklärt, M. Olsen a. a. o. nichts anderes, als dass er möglicherweise magisch sei.

Das fuþark von Vadstena unterscheidet sich von dem des steines von Kylfver u. a. dadurch, dass in ihm die germ. *p*-rune ᛈ durch eine **b**-form ersetzt ist, die von dem rundbogigen zeichen ᛒ an der alphabetischen *b*-stelle lediglich durch eine mehr eckige gestaltung des seitendétails ᛒ differenzirt zu sein scheint, also doch typisch **b** ist und am besten mit Wimmer a. a. o. s. 209 als künstliche unterscheidung ad hoc der beiden im norden schon früh unter dem gemeinsamen zeichen ᛒ subsumierten lautwerte *b* und *p* erklärt wird. Aber dieser rune kamen sicherlich schon im ältesten german. alphabete 2 lautwerte zu, d. i. der der labiodentalen spirans und der der weichen bilabialen explosiva, so dass also dem jüngeren paar der nordischen lautwerte *b* und *p* ein älteres *ƀ* und *b* gegenüber gestellt werden kann.

Dieser jüngere zustand der alphabetgeschichtlichen entwicklung ist im fuþark von Vadstena bereits gegeben und

man darf es für wahrscheinlich halten, dass in ihm der früher dem zeichen zukommende lautwert *ƀ* nicht mehr zugleich durch dasselbe repräsentiert sein konnte. Zur bezeichnung dieses lautwertes dient später das zeichen der tonlosen spirans *f*, während in früherer zeit, wie z. b. in dem worte **gwu** des brakteaten 30, gelesen **giƀu*, Bugge Bidrag s. 115, zu diesem zwecke auch die german. *w*-rune verwandt werden konnte, wie anderseits für den halbvokal *u̯* auch das vokalische zeichen ᚢ zur verfügung stand und gelegentlich, gleichzeitig mit dem brakteaten von Vadstena, oder auch schon vor ihm: *u̯īu*, Danneberg ca. 600, *fārau̯īsa*, Seeland 6 jh. — zur bezeichnung dieses lautes benutzt wurde.

Es ist demnach die möglichkeit nicht abzuweisen, dass die beiden *w* im complexe *luwatuwa* als *ƀ* zu lesen seien, unter welcher bedingung mir die erklärung der sonst, schon wegen des reimes, den sie enthält, sehr abenteuerlich aussehenden buchstabengruppe eher erreichbar scheint. Ich denke an einen personennamen, der freilich, das lehren die sonst unbekannten komponenten, kein alter zweistämmiger vollname sein kann, wohl aber ein beiname und zwar irgendeine weitere determinierung des vorzugsweise aus Dänemark bekannten (O. Nielsen, Olddanske personnavne s. 101, Th. Hjelmqvist, Runinskriften på en bennål s. 27), aber auch in Schweden, Norwegen (sehr gewöhnlich seit dem 12 jh. O. Rygh, Gamle personnavne s. 251—2) und als entlehnung vom nordischen her auch auf englischem boden (A. Noreen, an. gramm. I³, § 63, 4, Searle, Onomasticon s. 456, E. Björkman, Nord. Personennamen in Engl. s. 140) auftretenden namens *Tófi*.

u-schreibung ist in den belegen dieses namens bei Nielsen mehrfach bezeugt. Ein sehr altes beispiel für rune *u* mit dem lautwerte *ō* bietet, wenn wortgleichung: an. *mór* 'braun' und zeitbestimmung 'etwas nach 400' bei Noreen an. gramm. I³ s. 339 richtig sind, der komplex *mŭhă* (= **mōa*) des lanzenschaftes von Kragehul.

Der erste teil kann die im namen *Lúfi* (H. Naumann, Altnord. namenstudien s. 127) erscheinende mask. form zum an. fem. *lúfa* 'tykt sammenfiltret hår' sein, das schon Finnur Jónsson, Tilnavne i den islandske oldlitteratur s. 197, als beinamen nachgewiesen hat.

Die umschrift des runischen komplexes in die sprachformen der zeit ergäbe demnach **Lūƀa-tōƀa*, d. i. 'Tófi mit dem haarschopf'; die persönliche identifizierung dieses namens wäre in dem runenmeister des brakteaten und eigner des auf diesem angebrachten runenalphabetes zu suchen. Die gleiche beziehung vermute ich zwischen dem namen *Be͡agnóþ*, etwas abgerückt am ende der ags. runenreihe des Themsemessers und eben dieser. Wir haben es sicherlich auch hier mit dem namen eines runenmeisters und den formen und der ordnung des ihm bekannten und von ihm benutzten fuþarks zu tun.

4. Die inschrift von Huglen.

M. Olsen translitteriert die in Bergens Museums Aarbok 1911 nr. 11 ausführlich behandelte und mit vorzüglichen abbildungen erläuterte, linksläufige inschrift s. 8: **ekgudinga ungandiR** * * [— —] und ergänzt dieselbe auf grund der nach dem **R** noch dastehenden, drei aufrechten hasten, deren distanzen und formen: ᛁᚺᛁ . . . der lesung **ih** nicht abgünstig sind, s. 22 mit der ortsangabe **i h* < *ugu*[*i*]*lu* >, oder ohne mittelvokal **i h* < *uglu* >, als rekonstruktion des modernen namens des fundortes, der insel Huglen, urkundlich 1314 *i Huggul*, 1327 *i Hughl*, ohne uns doch darüber im unklaren zu lassen, dass der raum zwischen dem angenommenen **i** und **h** etwas zu weit erscheint und dass die überbleibsel der schrift auf der hier stark verwitterten fläche des steines neben **ih** auch noch eine ganze reihe von möglichkeiten der lesung wie **ie**, **im**, **lh**, **le**, **lm**, **th**, **te**, **tm** zulassen, wobei ausserdem die eventualität nicht auszuschliessen sei,

dass die beiden letzten stäbe = rune 18 nicht éin, sondern zwei zeichen ausgemacht haben.

Was die beigegebenen abbildungen betrifft, so erscheinen die schlussbuchstaben der inschrift auf der von fräulein M. Abel unter aufsicht H. Scheteligs ausgeführten zeichnung fig. 1. ausgesprochen als ᚺᛁ und nichts anderes, während die photographie nach dem original fig. 2 nur die drei aufrechten hasten zeigt, ohne den abfallenden querstrich des ᚺ zu geben, und die photographie nach dem gipsabguss mit geschwärzten runen denselben allerdings andeutet, aber ausserdem noch an der vorhergehenden aufrechten hasta das dach eines ᛏ darstellt, oder wenigstens vortäuscht.

Genaueres lässt sich aus den abbildungen allein nicht ausmachen; ist aber die lesung **ih** tatsächlich aufrecht, zo scheint mir M. Olsens s. 20, note 3, erwähnte, wenn auch von ihm abgewiesene möglichkeit, dass an dieser stelle der inschrift das praeteritum des verbums *hǫggua* gestanden habe, sehr erwägenswert, da man ja nicht genötigt wäre, an ein sonst nicht vorkommendes compositum dieses zeitwortes mit *in*-, an. *í*-, zu denken, sondern **ih < u >* sehr wol als verkehrte schreibung für *hiú*, Bugge NI. med de ældre Runer 1, 287, fassen könnte und es wäre dann ganz im sinne der auf der folgenden verluststelle noch zu gewärtigenden zahl von 5 oder 6 runen, Olsen s. 8, wenn sich zu diesem verbum noch das akkusativobjekt **rūnōʀ* gesellt hätte.

Das, was ich zu dieser inschrift bemerken möchte, betrifft doch keineswegs den schluss, sondern die lesung der siebenten rune ◇, die mir ein in winkeln ausgedrücktes urnord. ᛃ, d. i. *j*, zu sein scheint, wonach sich das auf *ek* folgende wort nicht als personenname auf *ingan*-, sondern als appellativum **gudija*, got. wulf. *gudja* 'ἱερεύς', darstellt und der folgende name *Ungandiʀ*, von Olsen als beiname beansprucht, zum alleinigen personennamen des runenkundigen goden erhoben wird.

Die stützen der vermeintlichen urnord. *ingan*-ableitungen, 'z. b. *Rauninga* Stabu, *þrawingan* (gen.), Tanum und vielleicht mehrere andere' meint Olsen s. 10, sind m. e. sehr schwach, denn, dass der name *Rauninga* mehr folgenden 2 aufrechten hasten, Bugge NI. 1, 416, dessen *ng*- zeichen die geschlossene raute ◇ des brakteaten von Vadstena und des steines von Opedal, doch ohne die kurzen oberen und unteren strichansätze des letzteren, widerholt, mit dem *a* schliesse, ist ja nicht sicher, und der genitiv von Tanum, Stephens 1, 197 kann ungeachtet der liegenden form der sechsten rune ⌒ auch *þrawija*n gelesen werden. Ebenso natürlich auch die bei Olsen s. 10 unten erwähnte fem. genitivform des steines von Stenstad, Bugge NI. 1, 176, **Igijōn*.

Ich habe für die ausdehnung der *j*-lesung in urnordischen inschriften, nebst der got. des speerblattes von Müncheberg, an stelle der lesung *ng* schon manche lanze gebrochen, zuerst in Arkiv f. nord. fil. 14 (1897) s. 115—118, dann Z. f. deutsche phil. bd. 32 (1900) s. 289—290, bd. 39 (1907) s. 61, GgA. 1906 s. 109—110, 124—125, 141—142, 145—148, 162—163 und darf hier feststellen, dass sich diese lesungen durchzusetzen beginnen.

Ich habe ebenso im zusammenhange damit, z. b. GgA. s. 110, 141—142, den bestand urnordischer *ingan*-ableitungen in abrede gestellt und kann nicht finden, dass das, was Olsen s. 10 zu dieser sache selbst sagt, geeignet sei, meine ablehnende haltung auch nur um eine linie zu verrücken. Es muss wol dabei bleiben, dass die an. als *n*-stämme deklinierten substantiva auf *-inge* ebenso sekundär in diese deklinationsklasse übergetreten sind, wie die gleichfalls als *n*-stämme deklinirten, ursprünglichen *i̯a*-stämme auf *-are*, s. Noreen An. gramm. I³ § 392, 393.

Dass die lesung *gudija*, gegen die graphische bedenken nicht geltend gemacht werden können — das rechtsläufige zeichen in linksläufiger zeile ◇ hat nur anscheinend

gleich starke, in wahrheit aber doch etwas stärkere, äusserliche beziehungen zu dem linksläufigen *j* des steines von Tørviken, Bugge NI. 1, 279, als zu dem rechtsläufigen (zweiten) *n͡g* des hobels von Vi, Stephens 1, 309 — dass diese lesung der ig., von Bugge gelegentlich der besprechung des steines von Tune, NI. 1, 32, zum gen. pl. *arbijano* erwähnten regel '*j* nach kürze, *ij* nach etymologischer oder positionslänge' nicht entspreche, dass nach dieser regel vielmehr eine schreibung **gudja* erwartet werden müsste, ist allerdings richtig. Aber schon GgA 1906 s. 110 habe ich aufmerksam gemacht, dass es in den urnord. schreibungen mit dieser regel so streng nicht zu halten sein werde, da wir neben der in ihrem sinne korrekten schreibung *Harja* des kammes von Vi auf dem steine von Skåång die schreibung *Harija* antreffen und GgA 1906 s. 142 habe ich zum jahre 1079 die deutsche form *Herige* nachgewiesen, aus der sich im vereine mit der älteren, beispielsweise zum jahr 806 bezeugten, form *Herio* bei Fm. der ausgesprochen dreisilbige typus von ahd. *uerigun* Graff 3, 588, mhd. *scherige*, neben zweisilbigem ahd. *ferio*, *ferro*, nhd. *ferge* und mhd. *scherje*, ahd. *scerio* Graff 6, 531, nhd. *scherge* auch für diesen personennamen und somit die möglichkeit ergibt, urnord. *harija* als beginnende dreisilbige formation neben der zweisilbigen *harja* anzusehen. Dabei entspricht das zwischengesetzte *i* vermutlich dem vokalischen anlaut des nicht unvermittelt gebildeten und aus dem zuständigen verschluss geöffneten, sondern mit stimmton aus der *r*- artikulation hinübergezogenen *j*-lautes.

Aus demselben gesichtspunkte begreift sich die form *gudija* von Huglen. Sie stellt gleich *harija* eine nur beginnende, dreisilbige formation mit eigentlicher silbentrennung nach dem konsonanten, also **guð-ⁱja* wie **har-ⁱja* dar, deren zusammenhang mit der vorerwähnten ig. regel keineswegs zwingend und jedesfalls kein unmittelbarer ist.

Den namen *Ungandiʀ*, dessen endsilbe *-iʀ*, von *-ị̣a* ausgehend, hinsichtlich ihrer quantität, ob *-ĭʀ* oder *-īʀ*, nicht sicher bestimmt werden könne, erklärt Olsen s. 15—18 aus negation *un-* mehr an. *gandr*, mask. *a*-stamm, mit bedeutung, am ehesten 'der nicht vom zauber getroffen werden kann'.

Das ist gewiss an sich möglich; doch darf man die zugehörigkeit dieses urnord. namens zu der westgerm. gruppe mit an- und auslautendem *gand* Fm. I², col. 594—5 nicht übersehen.

Die westfränkischen vertreter dieser, übrigens nicht sehr zahlreichen gruppe: ahd. *Gandolf*, acc. 7 jh. gemessen *Gāndūlfūm*, Donizonis Vita Mathildis, Pertz Script. 12, 387, auslautend *Rotgandus* Pol. Irm. ed. Longnon 2, 204, erscheinen nach den bei Longnon 1, 314 zusammengestellten belegen aus dem Pol. Irm. sowol mit dem ihnen etymologisch zukommenden vokale *a*: *Gantharius*, *Gantberga*, *Gandoildis*, als auch mit einem *e*: *Gendradus*, *Gendrada*, *Gendulfus*, *Gentildis*, das man als roman.-lat., vortonige entwickelung aus *a* zu begreifen hat, während das *e* hiehergehöriger bairischer belege z. b. *Gentfrid*, *Gendirih*, *Gendelin* Necrologia Germaniae II als umlaut zu betrachten sein wird.

Für die etymologische beurteilung dieses namenelementes dürfte der wechsel mit *gang* in den einzelnen belegen zu *Chrodegangus nepos Pipini regis*, *ep. Mett.* Pertz, Scr. VIII index — bei Gams Series episcoporum Metz 742—66 als *Chrodegang* geführt — a. a. o. 165, 20—21 *Crodegangum*, 341, 17—18 *Chrodegandus*, 345, 20 *Grodegandum*, 510, 46 *Crodegandus* die vermutung nahe legen, dass beide elemente, denen wir die parallelformen *Ruadgant* Libri confr. II, 70, 17 und *Ruadganch* ebenda II, 415, 23, *Vuolfkant* und *Vuolfkanch* ebenda I, 153, 23, I, 163, 12; *Gandulfus* s. oben und *Gangulphus* z. j. 676, Gams Ser. episc. Constanz, verdanken, nicht bloss einander äusserlich ähnlich, sondern auch

einerlei herkunft und einerlei, oder wenigstens verwanter bedeutung seien.

Während nun das eine der beiden elemente zweifellos mit dem gemeingerm. nomen actionis **ganga-* m. n. 'das gehen, der gang' identisch ist, dem in den bahuvrîhischen compositis an zweiter stelle irgendeine persönliche bedeutung zugewachsen sein muss — *Wolfgangus* übersetzt Arnoldus de S. Emmerammo Pertz, Script. IV, 556 mit *Lupambulus* — ist man versucht für das wort mit dentalem suffixe an das participium praesentis *gānde* Bo. 5, *gēnti* Tat., stark flektiert *gānder* Org. N. 100, 6, schwach flektiert *der gāndo*, *gānto*, *gāendo* Bo. 5 (Graff 4, 68), vielleicht mit sekundärer kürzung des stammvokales zu denken, das suffix des urnord. namens *UngandiR* dem auf *i̯a* beruhenden des ahd. participiums praesentis masc. *gēnti* formell gleichzusetzen und diesen namen als den 'der nicht geht', möglicherweise für 'der unvergängliche' zu erklären.

Wenn, wie Olsen s. 16 bemerkt, die ursprüngliche bedeutung des an. wortes *gandr* 'zauber < zauberstab < stab' in schwed. dial. *gånder* m., auch *gangel*, *gångel* 'baumast' bewahrt ist, so wäre es wol möglich auch dieses wort von einer anderen seite her nach dem semasiologischen muster: mhd. *daʒ schoʒ*, nhd. *der schössling* zu dem verbum der bewegung nhd. intrans. *schiessen*, mit dem verbum 'gehen', ostnord. *gaa*, in beziehung zu setzen.

Das praeteritum des verbums 'hauen', anorweg., aschwed. *hiō* geht auf germ. **hĕhau* zurück. Es lässt sich nicht mit sicherheit ausmachen, welche form auf dem steine von Huglen zu erwarten sei, doch ist es denkbar, dass nach den beiden runen, glaublich **i** und **h**, nicht **u** sondern **o**, im ganzen also ***iho**, versetzt für ***hio**, dagestanden und die inschrift fortgesetzt habe.

Czernowitz 25, VI, 12.

von Grienberger.

Ett par anmärkningar om svensk sjönamnsbildning.

I sitt arbete "Skagershults sockens naturnamn I", Akademisk afhandling, Stockholm 1912, har doc. J. Sahlgren framställt ett par teorier rörande de svenska sjönamnens bildningssätt, som jag anser icke böra stå oemotsagda.

Dessa teorier rikta sig närmast mot meningar, som jag uttalat i mitt arbete "Studier öfver de svenska sjönamnen". Jag kommer alltså i följande lilla uppsats att hufvudsakligen tala i egen sak. Men detta kan ej hjälpas, då det enligt min mening kunde blifva rätt ödesdigert för uppfattningen af en hel del frågor i svensk ortnamnsforskning, om doc. Sahlgrens åsikter i dessa punkter skulle utan vidare fastslås såsom säkra vetenskapliga resultat. Några invändningar äro i alla händelser påkallade; till ett mera ingående bemötande har jag f. n. ej tillfälle.

En del af de resultat jag nått i mitt arbete komma, menar dr S., med säkerhet att stå sig alltjämt. Däremot har jag enligt S:s mening i flera mycket viktiga punkter misstagit mig.

Så måste S. t. ex. på det bestämdaste reservera sig mot följande anmärkningar om sjönamnens genus.

I min bok II, s. 45 läses: "De svenska sjönamnen voro åtminstone under fsv. tid samtliga maskuliner, en omständighet, som beror på att appellativet *sjö* äfven i äldre tider hade maskulint genus. Principen att gifva dem maskulint kön genomfördes med sådan konsekvens, att feminina eller neutrala grundord, som utan afledning användes som sjönamn, erhöllo samma kön."

Dr S. kan (s. 16) för sin del ej förstå, hvarför t. ex. en sjö, som man vill likna vid ett spjut, skall kallas *Spjuten* i stället för *Spjutet*, låt vara att ordet *sjö* är maskulinum.

Kaffe är ju neutrum, men icke desto mindre säger man, såsom dr S. framhåller, "den här *Liberian*", "den här *Mockan*" i stället för "det här Liberiakaffet" o. s. v.

Härtill vill jag först i allmänhet svara, att det kan vara farligt att utan vidare jämföra så moderna uttrycksformer som de anförda med så urgamla företeelser som de svenska sjönamnsbildningarna äro eller kunna vara.

Men härtill kommer, att de paralleller, som S. drar fram, äro synnerligen olyckligt valda, då de tvärtom snarast skulle tala för riktigheten af min uppfattning.

Det heter nämligen inte blott *mockan* utan äfven *mockat* (så i mitt eget tal och enligt Sv. ak:s ordl.[7]), och den sista formen beror just på inflytande från det neutrala genus hos *kaffe* — alldeles som ett sjönamn *Spjut* kommit att lyda *Spjuten* och ej *Spjutet*, därför att ordet *sjö* är maskulinum och därför att så många andra sjönamn hade samma kön.

Vill man för öfrigt använda modernt språkbruk som bevismaterial, kunde man ju i detta sammanhang också erinra därom, att en person med familjenamnet *Berg* i förtrolig stil heter *Bergen* och inte *Berget*.

Hvad vidare frågan om genusväxlingen beträffar, synes det mig onödigt att i detalj upprepa hvad som härom yttras i lätt tillgängliga arbeten, utan jag nöjer mig att hänvisa till den af mig II, 45 citerade litteraturen: Bugge Ark. 7: 262, Rygh NG Indl. s. 13, Brugmann-Delbrück III. 1: 93 f., där åtminstone delvis fullt analoga fall anföras; jfr äfven Rygh i Trondhj. Vid. Selsk. Skr. 1882, s. 55.

Jag erinrar emellertid om, hurusom redan Rygh (1882) och Bugge framhålla, att ord, då de uppträda som egennamn, ofta förändra kön och böjning.

Allbekanta äro ju ortnamn sådana som fno. *Húsar*, *Holtar* (: *hús*, *holt* n.), där man tänkt på maskulinet *garðr*. I den citerade uppsatsen anföres också dativformen *Drafni* till fjordnamnet *Drǫfn*, hvars grundord är fem.

I NG Indl. s. 14 påpekar Rygh, att i ännu mycket äldre tid egennamn på älfvar och öar regelbundet fingo femininform och egennamn på holmar maskulinform, "därför att språkets ord för dessa begrepp hade motsvarande kön".

De flesta grekiska och latinska floders namn äro maskuliner, och anledningen anges allmänt vara den, att de maskulina uttrycken för 'flod' underförståtts.

Men för de svenska sjönamnen, som inom vårt ortnamnsförråd spelar ungefär samma roll som älfnamnen i Norge, skulle man förkasta en analog förklaring! Att dr S. kunnat falla på en dylik idé, beror därpå, att han i detta liksom i flera andra fall försummat eller icke varit i tillfälle att taga tillbörlig hänsyn till förhållandena utanför det område, hvars naturnamn han behandlat, nämligen Skagershults socken.

Att ett sjönamn, som utan afledning bildats af ett neutralt grundord, vid sin uppkomst behållit grundordets kön, anser jag möjligt. Men genom påverkan af det maskulina appellativet och kanske också genom inflytande från de många öfriga maskulina sjönamnen inträdde regelbundet förändring i detta förhållande, särskildt när grundordets betydelse eller anledningen till namnet fallit i glömska. "De få undantag, som kunna uppvisas, äro säkerligen af ungt datum, och dylika namn beteckna vattensamlingar af så obetydligt omfång, att de icke betraktats som sjöar, t. ex. *Oxögat*; jfr äfven *Djup-*, *Grundsnuggan*" (Hellquist Sjön. II, s. 46).

Den andra viktiga punkten af mera allmänt teoretisk art, i fråga om hvilken dr S. afviker från min uppfattning, gäller tillvaron af ett sjönamnsbildande *an*-stamssuffix. Åtminstone tillsvidare bestrider han helt och hållet "befintligheten af ett sådant" (t. ex. s. 18). Af ett *asp* har sålunda, om jag förstått honom rätt, ej ett sjönamn **Aspe* 'aspsjön' bildats eller kunnat bildas.

Hur förklarar nu dr S. själf dessa företeelser?

Hans uppfattning kan i korthet refereras så, att i dylika fall ellipser af olika slag föreligga. På så sätt har *Spjuten* uppstått ur *Spjutsjön*, *Bjuren* af *Bjursjön*, för att nu taga exempel från den grupp af sjönamn, i hvilken jag finner grundordet ingå utan afledning eller annan förändring. I vissa fall har man att räkna med hvad S. kallar "redukter"; så har t. ex. *Aspen* (med acc. 2) uppkommit genom ellips ur *Aspesjö*, hvilket i sin tur är en redukt till basen **Aspanæssiø* [1]).

Å andra sidan vill dr S. "ej på något sätt bestrida", att sådana namn som *Afven*, *Agen*, *Dolpan*, *Dölpan*, *Potten*, *Pungen*, *Putten* äro, såsom jag föreslagit, direkt utan grundordens förändring bildade ur appellativer (s. 18); ej heller — i fråga om *an*-stammarna —, att sådana förekomma bland de osammansatta sjönamnen, men i dylika fall existerade *an*-stammen före sjönamnsbildningen.

Dr S. har sålunda vid sina namnförklaringar framhållit en synpunkt, som knappast torde vara främmande för någon forskare på detta område. Den har ej heller, såsom också S. påpekat, varit det för mig, då jag enligt samma ellipsteori sökt tolka *Ryttaren*, *Slaktaren* och *Tartaren*, *Fjällmunn*, *Glaåkern* och *Järnlunden* samt (såsom fullt säkra fall) *Kvidden*, *Sarfven* och *Ålen*; och vidare såsom reduktionsbildningar eller, såsom jag kallat det, subtraktionsbildningar förklarat *Addaren*, *Gissmunnen*, *Ubbesjön*, *Västgötasjön* samt *Ryningen*.

Jag vill nu alldeles inte bestrida, att den lista jag anfört af dylika elliptiska och reducerade bildningar kan behöfva ökas. I somliga fall har ju också den sammansatta formen tidigare uppvisats än den enkla (hvilket dock ju inom parentes sagdt alldeles inte är afgörande bevis mot att den senare kan vara ursprungligare). Och i alla hän-

[1]) För närmare detaljer måste jag nöja mig med att hänvisa till dr S:s afhandling.

delser skadar det inte, att denna synpunkt starkare framhålles, än hvad jag gjort.

Men hvad jag vågar bestämdt påstå är att, om samma synpunkt så ensidigt urgeras som skett i dr S:s arbete, vi komma in på en rätt farlig väg.

Hufvudanledningen till att dr S. kunnat förneka tillvaron af ett sjönamnsbildande suffix *-an* (*-e*) torde ligga dels däri, att förf. ej tagit tillbörlig hänsyn till ordbildningslärans kraf, och dels däri, att han ej gjort sig tillräckligt förtrogen med den tillgängliga ortnamnslitteraturen.

I vissa fall kan man ju märka, hurusom afledningar, hvilka förlorat sin produktivitet bland de egentliga appellativerna, alltjämt omhuldas inom somliga namngrupper, såsom då t. ex. *i*-suffixet bibehållit sig lefvande vid bildning af en mängd forngermanska (sedermera särskildt anglosaxiska och nordiska) folknamn. Men i stort sedt är öfverensstämmelsen så fullständig som man kan önska.

Det förefaller mig på grund häraf osannolikt, att ett så allmänt bildningselement som *an*-suffixet alldeles skulle saknas bland de många svenska sjönamnen [1]), där vi ha allehanda andra betydligt mindre vanliga substantivsuffix representerade. Som bekant uppträda i de germanska språken en hel del dylika bildningar, där *n*-suffixet har en specialiserande inverkan på ordets betydelse, och det vore då snarast hit, som sjönamn af typen *Aspe* skulle föras; jfr Brugmann Grundr. II. 1: 304, Kluge Nom. Stammb.[2] s. 8, 40, Hellquist Ark. f. n. fil. 7: 47, 51. På samma sätt som till fht. *gēr*, isl. *geirr* 'spjut' bildades ett fht. *gēro*, isl. *geire* 'kilformigt stycke tyg eller land', danades sjönamn, som betecknade att sjön liknade eller var "försedd med" det som genom grundordet uttrycktes.

Att denna bildningstyp äfven på andra områden haft

[1]) Att färdigbildade *an*-stammar uppträda bland sjönamnen förnekas, som redan nämndt, naturligtvis ej af dr S.

en ganska stor lifskraft i nordiska språk visas däraf, att ännu i historisk tid en hel del tillnamn bildats på så sätt, t. ex. *Bukke*, *Djure*, *Galte* o. a., om hvilka se min uppsats Fornsvenska tillnamn i Xenia Lideniana, särsk. s. 113.

Ett synnerligen starkt skäl för min uppfattning utgöres af en annan omständighet, som dr S. ej med ett ord berört, nämligen de många nordiska älfnamn på *-a*, som bildats af ett suffix, som till funktionen noggrannt öfverensstämmer med afledningen *-an*. Exempel på dylika appellativer se t. ex. min afhandling i Ark. f. nord. fil. 7: 47.

Ett lätt tillgängligt material för bedömandet af denna fråga ha vi i de Ryghska ortnamnsarbetena. En del af de där anförda älfnamnen äro ju visserligen uppkonstruerade. Men det finns också åtskilliga fullt säkra fall. Vi erinra t. ex. om *Ísa* (No. Elven. s. 119), med formerna "vider *Iiso*", "i *Iiso*". Jag väljer detta namn, äfven därför att dess härledning ur *íss* bör anses säker, och vidare därför att dr S. s. 50 betviflar riktigheten af min sjönamnskonstruktion **Ise* (: *Isaryd*), nu *Islingen* (se mina Sjön. I, s. 265). För min del anser jag det icke finnas den ringaste rimliga anledning att söka rubba det resultat, till hvilket jag å anf. st. kommit Vi ha här före oss ett ganska säkert exempel på ett numera försvunnet svenskt sjönamn med *an*-stamsuffix.

Att för öfrigt denna afledning i liknande fall existerat på nordisk botten, framgår direkt af fornnorska sjö- och fjordnamn. Ett fullt säkert fall är *Eitri* (från 1200-talet, Rygh Sprogl.-hist. stud. s. 30), hvilket som bekant bildats af *eitr*.

Dessa fornnorska förhållanden hade dr Sahlgren bort taga med i räkningen. På grund af den mycket stora öfverensstämmelse, som — såsom jag i min mån sökt visa — existerar mellan de norska och svenska vattendragsnamnen såväl till form som betydelse, har man ju a priori all anledning att förmoda parallellism äfven i detta fall.

Icke heller anser jag det, med hänsyn till de lärdomar,

som andra ordgrupper gifva, för rådligt att för äldre tider antaga sammansättning i den utsträckning, som dr S. gör. En jämförelse med det fornnordiska namnmaterialet visar, att här utvecklingen varit den vanliga, från enkelt ord till sammansatt. De gamla afledningarnas funktion har i stor utsträckning öfvertagits af sammansättningar; jfr isl. *fiðre* — fjäderbeklädnad, *þýfe* — tjufgods, *spjalle* — umgängesvän, *birna* — björnhona, *grýta* — stenkärl, sv. dial. *råme* — fuktighet, *leksen* 'lekfull', isl. *stirnðr* 'stjärnströdd' o. s. v.

Därmed förnekas ju ej, att sammansättningar på *-sjö* o. s. v. äfven existerat i mycket gammal tid. Att dessa däremot ha lika hög ålder som de förra, är möjligt, men ingalunda säkert.

I alla händelser betviflar jag starkt, att dr S:s reduktionsteori får tillämpas på de äldre namnen. Om man förflyttar sig ett årtusende tillbaka i tiden, anser jag, att man helst alls icke bör räkna med sådana bildningar som *Aspanässjö*, af hvilket dr S. anser *Aspen* vara en reduktionsbildning. Allt kommer härvid an på, hur gammalt man tror sjönamnet vara.

Icke heller de norska sjönamnen synas tala för att i äldre tid denna reduktionsprincip kommit till användning. Eller vill dr S. t. ex. förklara no. sjönamnet *Aren* (Rygh NG 1: 178) ur ett *Aramarkssjön*? Är det icke naturligare att, såsom Rygh gör, här se ett sjönamn *Ari*, liksom *Aursmǫrk* förutsätter ett sjönamn *Aurr* och *Øyamǫrk* ett sjönamn *Øyji* (nu däremot den mera moderna formen *Ømarksøen*)? I *Øyji* ha vi för öfrigt ett fullt säkert exempel på ett sjönamn, som bildats medelst *n*-afledning.

I fråga om de af mig anförda sjönamn, som — under uttryckliga reservationer för en hel del osäkra fall (se Sjön. II, s. 7) — betraktats som direkt bildade af grundordet, t. ex. *Alten*, *Anden*, *Bjuren* o. s. v., och som af dr S. omnämnas s. 17, må anmärkas, att jag där i regel icke kunnat

finna någon annan anledning till namnet än sjöarnas form. Men det är i dylika fall icke lätt att sätta sig in i för kanske årtusenden sedan bortgångna släktleds föreställningssätt. Att våra förfäder kallade en sjö för *Hägern* är i alla händelser ej märkligare än att grekerna kunde kalla en källa för *Κίσσα*, om detta, såsom man antager, är samma ord som det med *häger* möjligen besläktade fågelnamnet *κίσσα* 'nötskrika, blåkråka l. dyl.' Och för öfrigt ha vi äfven här goda paralleller i de fnorska vattendragsnamnen. Jag erinrar t. ex. om fno. älfnamnet *Bifr* 'bäfver' (i *Bifrardalr*, se Rygh No. Elven. s. 26), som — då här ingen afledningsändelse uppträder — väl knappast kan betyda en älf, där bäfrar uppehålla sig (såsom Rygh tycks anta), utan där sannolikt en annan anledning till namnet förelegat. Ett sjönamn *Bjuren* är fullt analogt med detta fno. *Bifr*.

Jag har ej varit i tillfälle att "ro ut på Hägern" för att öfvertyga mig om dess likhet med fågeln af samma namn. Men jag har rott tillräckligt länge omkring på ortnamnsforskningens oroliga haf för att känna mig fullt öfvertygad om att den rent teoretiska delen af dr S:s afhandling beträffande de här behandlade punkterna kräfver en helt annan bevisföring för att kunna godtagas.

Därmed har jag icke uttalat något som helst omdöme om värdet af öfriga resultat, till hvilka dr S. kommit i sin bok — det ligger alldeles utom planen för denna uppsats, som icke är någon anmälan.

Men då jag i alla fall har ordet, må det tillåtas mig att nämna, att dr S:s detaljundersökningar i allmänhet på mig gjort ett godt och vederhäftigt intryck, och icke minst känner jag mig tacksam för de värdefulla kompletterande och korrigerande upplysningar, som på åtskilliga ställen här och äfven i tidigare uppsatser af dr S. kommit mitt sjönamnsarbete till del.

Dock finns det äfven här åtskilligt, som jag icke utan

vidare kan instämma i. Men det har ej varit meningen att i denna uppsats göra mera underordnade detaljfrågor till föremål för behandling.

Göteborg Dec. 1912.

Elof Hellquist.

Goetz, Das russische Recht, erster Band, Die älteste Redaktion des Russischen Rechts, Sonderabdruck aus "Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft", XXIV. Band. Stuttgart 1910.

Schon seit lange ist es bekannt, dass das älteste Russische Recht, die sogenannte Russkaja Pravda, die nach einer Angabe in der Nestorchronik dem Grossfürsten Jaroslav, dem Schwiegersohn Olov Skötkonungs, zugeschrieben worden ist, für die Nordische Philologie und Rechtsgeschichte grosses Interesse bietet. Doch bisher hatte man leider nur eine ziemlich veraltete Arbeit über dieses Recht zur Verfügung, nämlich "Das älteste Recht der Russen" von Ewers, eine für ihre Zeit höchst verdienstvolle Arbeit aus dem Jahre 1826. Da überdies den meisten Nordischen Philologen die Russische Sprache weniger geläufig ist, so hat das russische Recht für unsere Wissenschaft gar nicht die Bedeutung gehabt, die man gewünscht hätte. Oben erwähntes Buch wird diesen Übelständen abstellen können.

Mit ganz besonderem Interesse habe ich das Buch gelesen, da ich soeben in der Pippingschen Zeitschrift, Studier i Nordisk filologi [1]), einen kleinen Aufsatz eingeführt hatte, wo ich auf Grund eines Vergleichs zwischen Jaroslavs Pravda und den schwedischen Rechtsquellen den Versuch wagte das Alter einiger nordischen Institute zumal des Systems der Bussen näher zu bestimmen. Der erste Eindruck des Buches ist auch ein überaus befriedigender. Das Material der Russischen Rechtsgeschichte bietet nebst der ältesten Redaktion des Rechts auch zwei jüngere Rechtsbücher, und schliesslich hat man auch aus den Chroniken und zwei sehr alten Verträgen mit dem Oströmischen Kaiser (911/12 und 945) verschiedene Notizen geschöpft. Dies verschiedenartige Material hat man in früheren Arbeiten ziemlich bunt durch einander geworfen, und es macht einen sehr guten Eindruck zu finden, dass Goetz schon auf Seite 3 hervorhebt, er halte es für "das sicherste Verfahren, jede Redaktion für sich allein zu betrachten". Besonders willkommen wird es, zumal den Nichtslavisten sein, dass wir

---

[1]) Jaroslavs rätt och de svenska landskapslagarna. Studier i Nordisk filologi III, 3.

auf S. 6—65 sämmtliche Texte nicht nur auf Russisch sondern auch in deutscher Uebersetzung finden. Auch dass die russischen Wörter mit lateinischen Typen im deutschen Text begegnen, ist ein Vorteil. Sowohl der Text als die Uebersetzung entziehen sich meiner Kontrolle, aber man wird ja voraussetzen müssen, dass sie die entsprechenden Teile des Ewers'schen Buchs weit hinter sich lassen. Jedoch macht die von Goetz gelieferte Uebersetzung durchgehends den Eindruck, dass die ältere als eine sehr gute zu bezeichnen ist.

Auf die Texte mit dazu gehörigen Uebersetzungen folgen die Auseinandersetzungen des Verfassers. Die erste sucht die Frage zu beantworten, welchen Charakters die Geldbussen sind, ob sie etwa als Strafen anzusehen seien, also dem Fürsten anheim fallen, oder ob sie als Ersatz für materiellen Schaden und als Schmerzensgeld für das zugefügte Leiden dem Kläger zukommen. Verf. entscheidet sich für die letztere Alternative; ob man etwa wie im Norden mit einer dritten, mit einer herkömmlichen Verteilung der Busse zu rechnen habe, bleibt vielleicht unentschieden.

Von S. 115 an behandelt Verf. "System, Einheitlichkeit und ursprünglichen Bestand" des ältesten russischen Rechts. Ich habe in meiner oben genannten Schrift darauf aufmerksam gemacht, dass man an einer Stelle den Zeugenbeweis weiter entwickelt findet, als man es nach einem Vergleich mit den nordischen Rechtsquellen erwartet hätte. Es ist interessant zu sehen, dass Goetz gerade diese Stelle für eine Interpolation hält. Und er glaubt, dass (wenigstens) die Zweizahl der Zeugen durch Einfluss der kirchlichen Rechtspraxis aus dem alten Testament stamme [1]). Für jede derartige Auseinandersetzung muss auch der nordische Philologe dankbar sein. Einem jeden, der sich mit diesen Dingen beschäftigt hat, ist es klar, dass wir bei unseren Vergleichen des russischen Rechts mit dem nordischen immer auf etwaige Einflüsse von kirchlichen und byzantinischen Anschauungen achten müssen. Goetz bringt wertvolles Material. Wenn dagegen der Verfasser (S. 123) spätere, unmittelbare Entlehnungen aus dem fränkischen Gesetz, Lex salica, annimmt, so wird wohl mancher zweifeln.

Die folgenden Abschnitte, von S. 141 an, geben Erklärungen über die verschiedenen Vorschriften der Pravda. Die hier mitgeteilten historischen Notizen sind zum Teil vorher bekannt, und schon hier bemerkt man, dass der Verfasser die nordische Forschung und die nordischen Quellen oft ausser Acht gelassen hat, selbst wo ihm diese grosse Dienste hätten leisten können. Ein Name wie Vilhelm Thomsen kommt in seinem Autorenregister gar nicht vor. Nichtsdestoweniger bietet der betreffende Abschnitt auch dem nordischen Philologen reiche Belehrung. Der Verfasser hebt hervor, dass das, was man herkömmlich als Jaroslavs Pravda behandelt, in der Tat nicht fürstliches sondern volkstümliches Recht

[1]) Vgl. auch Arkiv 28: 58 ff., 72 ff.

sei, ein auffallender Anklang an bekannte nordische Verhältnisse. Er will daraus schliessen, dass das Recht älter sei als Jaroslav, denn von dessen Vater Vladimir dem apostelähnlichen (dem grossen) wird erzählt, dass er das Wehrgeld abgeschafft und statt dessen Strafen von seiten der Fürsten eingeführt hätte. Ein entcheidender Beweis dürfte dies jedoch nicht sein, da Goetz selbst anführt, dass später eine Reaktion eingetreten sei, die einen Kompromiss zwischen dem fürstlichen und dem volkstümlichen Recht nötig gemacht hätte. Es wird schwer sein nachzuweisen, dass "Jaroslavs Pravda" nicht etwa diesem Kompromiss entstammen könne. Wichtiger scheint mir der Nachweis, dass die "Pravda" mehr als eine juristische Privatarbeit denn als ein Fürstengesetz hervortrete, abermals ein interessanter Anklang an nordische Verhältnisse. Als wichtiges Ergebnis für die nordische Philologie wollen wir festschlagen, dass die herkömmliche Ansicht, nach welcher die Pravda wenigstens so alt wie aus Jaroslavs Zeit sei, nicht angefochten worden ist.

Das Hauptinteresse knüpft sich an den dritten eigentlich vergleichenden Abschnitt, S. 232 ff. Der Verfasser hebt hier mit Recht hervor, dass man bei einem Vergleich von verschiedenen Rechten mit zwei Arten von Ähnlichkeiten oder Gleichheiten rechnen muss: Einerseits kann spontane Entwickelung aus allgemein psychologischen Gründen entstanden sein; anderseits kann Entlehnung, Reception vorliegen. Die Blutrache z. B. kommt ja in sehr ähnlicher Form auch bei den verschiedensten Völkern vor, ebenso die väterliche Macht. Goetz will nachweisen, dass nur spontaner Parallellismus, nicht Entlehnungen vorliegen, sofern man die älteste Form des russischen Rechts für sich betrachtet und dazu die von ihm dargelegte Interpolation beseitigt. Wir finden hier, und zwar am geeigneten Orte, die beiden Verträge von 911/12 und 945 mit dem griechischen Kaiser; diese hätten nie als rein russische Rechtsquellen behandelt werden sollen. Wir finden hier einen Vergleich mit dem byzantinischen Recht; an so frühe Entlehnungen, dass sie die älteste Pravda merkbar beeinflusst hätten, glaubt der Verfasser nicht, und zwar, wie mir scheint, mit Recht. Es ist auch für den nordischen Philologen von grossem Interesse zu sehen, in welchen byzantinischen Quellen man die etwa vorauszusetzenden Parallellen zu suchen hat. Auch das "Gerichtsgesetz Kaiser Konstantins" hat keinen Einfluss geübt.

Mit immer gespannterem Interesse verfolgt man die weitere Auseinandersetzung und findet S. 252 den Abschnitt über das Verhältnis der ältesten Redaktion zu den germanischen Volksrechten. Der Verfasser meint hier, die "normannistische" Ansicht von umfassenderen Entlehnungen aus dem germanischen insbesondere dem nordischen Recht sei von der russischen Wissenschaft überwunden.

Der Verfasser geht von dem Vorsatz aus, keine neuen und un-

nötigen Beweise zu liefern, aber er kann dessen ungeachtet nicht unterlassen, einige anzuführen. Dies ist einigermassen zu bedauern, denn was er hier liefert, steht nicht auf derselben Höhe wie seine Arbeit im Uebrigen. Folgende Aussage mag als Beispiel dienen: "Viele feinere Unterscheidungen und Spezialisierungen einzelner Fälle, durch Würdigung der näheren Umstände der Tat in ihrer jeweiligen Verschiedenheit, die wir in den germanischen Volksrechten antreffen, fallen in der ältesten Redaktion ganz weg". (S. 255—6). Braucht man ihm wirklich zu sagen, dass ein Recht ein anderes beeinflussen kann ohne völlig in dasselbe überzugehen? Und braucht man ihm zu sagen, dass die genauere Kasuistik unserer Quellen eine ältere Stufe voraussetzt, wo man für eine kleinere Zahl Fälle Gesetze hatte?

Ganz gewiss hätte der Verfasser nicht erst die von Rom aus beeinflussten südgermanischen, sondern die trotz der späteren Zeit ihrer Niederschreibung in vielen Fällen altertümlicheren nordgermanischen Rechtsquellen ins Auge fassen müssen. Letzteren aber widmet er vier Seiten im Text und dazu noch sechs kleine Noten. Von diesen Seiten erfährt man Folgendes über seine Studien im nordischen Recht. Im ganzen lässt er das Västgötagesetz das schwedische Recht vertreten. Dieses aber kennt er nicht im Original, sondern er zitiert nach Beauchet und zwar nicht nach der späteren vollständigeren Ausgabe von dessen Loi de Vestrogothie, sondern nach Nouvelle revue historique de droit français et étranger. In folge dessen finden wir in den Zitaten numerierte "Bücher", die man in den Texten gar nicht entdecken kann. "Einige Titel über Arten der Angriffe, Beschreibung der Wunden usw." aus der veralteten Ausgabe von 1829 der Grágás haben ihm gezeigt, dass die gelehrten Juristen Islands eine genauere Kasuistik ausgearbeitet hatten als der Verfasser von "Jaroslavs Pravda", und so ist er mit dem nordischen Recht fertig. Im übrigen sind ein paar Stellen nach Lehmann und Wilda angeführt. Dem negativen Ergebnis eines solchen Vergleichs kann man ja keine überaus grosse Bedeutung beimessen. Wenn ich in meiner kleinen Schrift zu einem anderen Resultat gekommen bin, so beruht das nicht auf einzelne Ähnlichkeiten. Ich habe mein Augenmerk wesentlich darauf gerichtet, den Nachweis zu liefern, dass das russische Recht ein ganzes System von Geldbussen aus dem nordischen übernommen hat. Für den Totschlag ist im russischen Recht die Busse 40 Grivna; ganz ähnlich ist die ursprüngliche nordische Busse 40 Mark [1]). Für schwierigere Körperverletzungen ist die Busse in Russland 12 Grivna, in Västergötland ist sie ganz gewiss 12 Mark gewesen und

[1]) Zu den von mir angeführten Stellen kommt jetzt Saxo der Ed. Müller-Velschov s. 534. S. berichtet, zur Zeit Knuts des grossen, sei die normale Busse in diesem Falle 40 Mark. Ich habe früher angenommen, Saxo habe hier spätere Verhältnisse auf die ältere Zeit übertragen, gerade das russische Recht lässt glauben, dass diese Summe historisch richtig ist.

auch andere Bussen von 12 Mark sind belegt [1]). Für eine Menge kleinerer Verbrechen büsst man in Schweden 3 Mark und in Russland, zum Teil für ganz ähnliches, 3 Grivna. Also findet man ein ganzes System mit den drei Stufen 3 Mark, 12 Mark und 40 Mark. Das Ergebnis bestätigt sich beim Heranziehen von anderen nordischen Rechten. Aber dass in der Weise ein ganzes System in zwei verschiedenen Ländern ganz spontan entstanden wäre, ist wohl kaum anzunehmen.

Zum Schluss macht Verf. einen "Versuch einer Altersbestimmung der ältesten Redaktion" (des russischen Rechts). Zum Teil baut er auf die meines Erachtens unbewiesene Theorie von der Unabhängigkeit der Pravda vom nordischen Recht. Und auch sonst wird man schwerlich glauben können, dass das Recht (und zwar nicht nur die einzelnen Rechtsgewohnheiten sondern die Sammlung) 600 Jahre älter sei als die einzige Handschrift, was jedoch Verf. annimmt.

Nach der eigentlichen Abhandlung folgen treffliche Register. I. Eine systematische Übersicht, die jeden juristischen Begriff für sich aufnimmt und die Stellen angibt, wo er in den verschiedenen Urkunden behandelt wird. II. Verzeichnis der besprochenen Stellen des russischen Rechts. III. Verzeichnis der besprochenen Stellen nichtrussischer Rechte. IV. Autorenregister. V. Sachregister. Ich brauche nicht hervorzuheben, dass diese Register den Wert der Arbeit besonders erheben.

Goetz wird nicht mit mir einig sein, wenn ich seine Arbeit für ein sehr wichtiges Hilfsmittel bei dem Studium der nordischen Rechtsquellen halte. Er hat weder unsere Forschung noch deren Quellen so würdigen wollen, wie sie meines Erachtens verdienen. Jedoch verdient er unseren Dank, dass er das russische Recht auch für Nichtslavisten in seinem klaren und übersichtlichen Buch zugänglich gemacht hat, und dass er uns so viele Winke gegeben hat sowohl für das richtige Verständnis der Quellen wie für deren Verhältnis zu anderen Rechten, in die sich der nordische Philologe nur selten wird vertiefen können [2]).

---

[1]) Ein typischer Fall ist auch hier zu ergänzen. Wenn jemand totgeschlagen worden ist und dabei von einem Anderen als dem Totschläger eine an und für sich nicht tötende Wunde erhalten hat, so ist die Busse für diese 12 Mark. Statutum Canuti regis de homicidio (1200), Schlyter, Skånelagen, S. 438.

[2]) Auf eine "normannistische" Schrift von grossem Interesse mache ich im Vorbeigehen aufmerksam, Arne, Sveriges förbindelser med Östern under vikingatiden, Fornvännen 1911, s. 1—66. Besonders hebe ich den Fund von Gråträsk, Kirchspiel Piteå hervor (Jaroslavs Münzen), S. 47 f. Auch den Versuch den Namen Serkland als Sarkelland, das von der Burg Sarkel verteidigte Land der Kazaren, zu erklären (S. 23) ist für Philologen von Interesse.

Stockholm Januar 1912.

Nat. Beckman.

En notis.

Vid förklaringen av de mångskiftande formerna av verbet "göra" i fornspråken har, så vitt jag ser, den faktorn ej tillräckligt beaktats, att "göra" i satsen ofta erhöll infortis (jmf. att isl. *gørva* ofta brukas som hjälpverb) och då var underkastat annan utveckling än i fortis-ställning.

Liksom *w* i ljudgruppen *rw* förlorades i **HarwaldR* > *Haraldr* i infortisställning (Kock i Ark. nf. V, 143 ff.), så är isl. *gørva* fortis-formen, *gøra* infortis-formen.

Urnord. pres. sg. **garwīR* blev i fortis-ställning till isl. *gørwir*. Däremot blev det redan på urnordisk tid i infortis-ställning till **garwĭR*. När **garwĭR* senare fick fortis, blev det **gærwR* (jmf. **falliR* > *fællR* till *falla*), senare isl. *gørr*.

Sedan i infortis-ställning *æ* blivit till *e* i *ger(v)a*, pret. pl. *gerđu* etc., fick man genom yngre brytning *giar(v)a*, *giorđu* etc.

Ifall run. pret. *karþi* uttalats *garđi*, så är det möjligt, att redan på urnord. tid **garwiđē* med infortis blev **gariđe* (senare *garđi*).

Då *w* förlorades i infortis-ställning även i *lw* (Kock anf. st.), så bör övervägas, om got. *gamalwjan*: isl. inf. *melia*, pret. *malþa* jämte inf. *mølva* är att förklara i överensstämmelse härmed.

Jag hoppas senare återkomma till dessa och liknande spörsmål.

Axel Kock.

Tillägg till s. 108.

Som bevis för gudars dyrkan på höjder anför ock A. Olrik, Danske Stud. 1910, s. 21 de danska ortnamnen *Geffnøwæ* (1387), Gevnö på Själland, och *Thorøwe*, Toröje, 1 1/2 mil därifrån, samt *Nærdøwe*, Næra, två byar på Fyen, av *NjarđhaugaR. Olrik tvekar, huruvida första leden av *Geffnøwe* är att fatta som *Gefion* eller som Frejas binamn *Gefn* men föredrager *Gefion*. Då emellertid s. 3 Olrik medger, att icke minsta upplysning förekommer om dyrkan av Gefion, men dyrkan av Freja däremot är betygad både i litteraturen och genom ortnamn, och även genom ortnamn, som innehålla hennes binamn **Hærn* (*Hǫrn*, *Hørn*), synes vida antagligare, att i *Geffnøwe* en helgedom föreligger, som är uppkallad efter ett annat binamn till Freja, nämligen isl. *Gefn*.

Erik Brate.

Rettelse til Ark. XXVIII, 334, l. 13 f. n.

kjanna ... *kjanni* læs *kjamma* ... *kjammi*.

Princeton University Library
32101 076457397

